Samantapāsādikāya Vinayaṭṭhakathāya

Gaṇṭhipadādhippāyapakāsanā

Bhadantavajirabuddhittherena katā

Vajirabuddhiṭīkā

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1960

Ṭīkā Series 06

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā ိ = i ီ = ī ု ု = u ူ ူ = ū ေ = e ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Vajirabuddhiṭīkā

Bāhiranidānakathā

Verañjakaṇḍa

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika

Mātikā Piṭṭhaṅka

2. Saṁghādisesakaṇḍa

Mātikā Piṭṭhaṅka

3. Aniyatakaṇḍa

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga

2. Kosiyavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

Mātikā Piṭṭhaṅka

Mātikā Piṭṭhaṅka

4. Pācittiyakaṇḍa

1. Lasuṇavagga

2. Andhakāravagga

Mahāvaggavaṇṇanā

Mātikā | Piṭṭhaṅka

1. Mahākhandhaka

2. Uposathakkhandhaka

Cūḷavaggavaṇṇanā

Mātikā | Piṭṭhaṅka

Mātikā | Piṭṭhaṅka

Parivāravaṇṇanā

Mātikā | | | Piṭṭhaṅka

Soḷasamahāvāra

Samuṭṭhānasīsa

Antarapeyyāla

Samathabheda

Khandhakapucchāvāra

Ekuttarikanaya

Mātikā Piṭṭhaṅka

Sedamocanagāthā

Pañcavagga

Vajirabuddhiṭīkāya mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Vajirabuddhiṭīkā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Paññāvisuddhāya dayāya sabbe,
Vimocitā yena vineyyasattā.
Taṁ **cakkhubhūtaṁ** sirasā namitvā,
Lokassa lokantagatassa **dhammaṁ.**

Saṁghañca sīlādiguṇehi yutta-
Mādāya sabbesu padesu sāraṁ.
Saṅkhepakāmena mamāsayena,
Sañcodito bhikkhu hitañca disvā.

Samantapāsādikasaññitāya,
Sambuddhaghosācariyoditāya.
Samāsato līnapade likhissaṁ,
Samāsato līnapade likhītaṁ.

Saññā nimittaṁ kattā ca, parimāṇaṁ payojanaṁ.
Sabbāgamassa pubbeva, vattabbaṁ vattumicchatāti—

vacanato[1] **samantapāsādike**ti saññā. **Dīpantare bhikkhujanassa atthaṁ nābhisambhuṇātī**ti nimittaṁ. **Buddhaghosoti garūhi gahitanāmadheyyenā**ti kattā. **Samadhikasattavīsatisahassamattena tassa ganthenā**ti parimāṇaṁ. **Ciraṭṭhitatthaṁ dhammassā**ti payojanaṁ.

1. Pavuttā sabbatantānaṁ, pacchā atthānuvaṇṇaye—tyādapacanena (Ka)

Tatrāha—“[1]vattabbaṁ vattumicchatāti yaṁ vuttaṁ, tattha[1] kathaṁvidho vattā”ti? Uccate—

Pāṭhatthavidū’saṁhīro, vattā suci amaccharo.
Catukkamapariccāgī, desakassa hitussukoti[2].

Tatra paṭhīyateti **pāṭho.** So hi anekappakāro atthānurūpo atthānanurūpo ceti. Kathaṁ? Sandhāyabhāsito byañjanabhāsito sāvasesapāṭho niravasesapāṭho nīto neyyoti. Tatra anekatthavattā **sandhāya bhāsito** nāma “mātaraṁ pitaraṁ hantvā”ti-ādi[3]. Ekatthavattā **byañjanabhāsito** nāma “manopubbaṅgamā dhammā”tyādi[4]. **Sāvaseso** nāma “sabbaṁ bhikkhave ādittam”ityādi[5]. Viparīto **niravaseso** nāma “sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṁ āgacchantī”tyādi[6]. Yathā vacanaṁ, tathā avagantabbo **nīto** nāma “aniccaṁ dukkhamanattā”tyādi. Yuttiyā anussaritabbo **neyyo** nāma “ekapuggalo bhikkhave”tyādi[7].

Atthopi anekappakāro pāṭhattho sabhāvattho ñeyyattho pāṭhānurūpo pāṭhānanurūpo sāvasesattho niravasesattho nītattho neyyatthotyādi. Tattha yo taṁtaṁsaññāpanatthamuccārīyate pāṭho, sa **pāṭhattho** “sātthaṁ sabyañjanam”ityādīsu viya[8]. Rūpārūpadhammānaṁ lakkhaṇarasādi **sabhāvattho** “sammādiṭṭhiṁ bhāvetī”tyādīsu viya[9]. Yo ñāyamāno hitāya bhavati, sañātumarahattā **ñeyyattho** “atthavādī dhammavādī”tyevamādīsu viya[10]. Yathāpāṭhaṁ bhāsito **pāṭhānurūpo** “cakkhu bhikkhave purāṇakamman”ti[11] bhagavatā vuttamato cakkhumapi kammanti. Byañjanacchāyāya atthaṁ paṭibāhayamānena vutto **pāṭhānanurūpo.** Vajjetabbaṁ kiñci apariccajitvā parisesaṁ katvā vutto **sāvasesattho** “cakkhuñca paṭicca rūpe ca

---

1-1. Vattabbaṁ vatthumicchatāti, pacchā atthānuvaṇṇayetyuttaṁ, (Ka)
2. Mahāniddesa-Ṭṭha 7 piṭṭhādīsupi passitabbaṁ.
3. Khu 1. 55 piṭṭhe Dhammapade.
4. Khu 1. 13; Khu 10. 107, 112, 184 piṭṭhesu.
5. Vi 3. 44; Saṁ 2. 251 piṭṭhesu.
6. Khu 7. 277; Khu 8. 275; Khu 9. 375 piṭṭhesu.
7. Aṁ 1. 21 piṭṭhe.
8. Vi 1. 1; Dī 1. 59 piṭṭhesu.
9. Abhi 2. 245; Saṁ 3. 3 piṭṭhesu.
10. Dī 1. 4, 60; Dī 3. 142; Ma 1. 335 piṭṭhādīsu.
11. Saṁ 2. 346 piṭṭhe.

uppajjatī”ti[1] ca, “sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno”tyādīsu[2] viya. Viparīto **niravasesattho** “sandhāvitaṁ saṁsaritaṁ mamañceva tumhākañca[3]. Tatra bhikkhave ko mantā ko saddhātā -pa- aññatra diṭṭhapadehī”tyādi[4]. Saddavaseneva vedanīyo **nītattho** “rūpā saddā rasā gandhā, phoṭṭhabbā ca manoramā”tyādīsu[5] viya. Sammutivasena veditabbo **neyyattho** “cattārome bhikkhave valāhakūpamā puggalā”tyādīsu[6] viya. Āha ca—

> “Yo attho saddato ñeyyo, nītatthaṁ iti taṁ vidū.
> Atthassevābhisāmaggī, neyyattho iti kathyate”ti.

Evaṁ pabhedagate pāṭhatthe vijānātīti **pāṭhatthavidū.** Na saṁhīrate parapavādīhi dīgharattaṁ titthavāsenetya**saṁhīro.** Bhāvanāyāgamādhigamasampannattā vattuṁ sakkotīti **vattā,** saṅkhepavitthāranayena hetudāharaṇādīhi avabodhayituṁ samatthotyattho. Socayatyattānaṁ pare ceti **suci,** dussīlyaduddiṭṭhimalavirahitotyattho. Dussīlo hi attānamupahantyanādeyyavāco[7] ca bhavatyapattāhārācāro iva niccāturo vejjo. Duddiṭṭhi paraṁ upahanti, nāvassaṁ nissayo ca bhavatyahivāḷagahākulo iva kamalasaṇḍo. Ubhayavipanno sabbathāpyanupāsanīyo bhavati gūthagatamiva chavālātaṁ gūthagato viya ca kaṇhasappo. Ubhayasampanno pana suci sabbathāpyupāsanīyo sevitabbo ca viññūhi, nirupaddavo iva ratanākaro. Nāssa maccharotya**maccharo**, ahīnācariyamuṭṭhītyattho. Suttasuttānulomācariyavāda-attanomatisaṅkhātassa catukkassāpariccāgī, tadatthasseva byākhyātetyattho[8]. Atha vā paccakkhānumānasaddatthāpattippabhedassa pamāṇacatukkassāpariccāgī.

> “Ekaṁsavacanaṁ ekaṁ, vibhajjavacanāparaṁ.
> Tatiyaṁ paṭipuccheyya, catutthaṁ pana ṭhāpaye”ti—

---

1. Saṁ 2. 261; Khu 7. 213 piṭṭhesu.
2. Khu 1. 32 piṭṭhe Dhammapade.
3. Dī 2. 77; Vi 3. 325; Khu 10. 144 piṭṭhesu.
4. Aṁ 2. 476 piṭṭhe.
5. Saṁ 1. 113, 132; Vi 3. 28 piṭṭhesu.
6. Aṁ 1. 416; Abhi 3. 148 piṭṭhesu.
7. Vākyo (Ka) vacano (Ka)
8. Byākhyāto naviparītavādītyattho (Ka)

evaṁ vuttacatukkassa vā apariccāgī. Hitussuko iti sotūnaṁ hitāyossuko, tesamavabodhanaṁ pati patthetī[1] tyattho. So eso sucittā piyo. Catukkassa apariccāgittā garu. Asaṁhīrattā bhāvanīyo. Desakattā vattā. Hitussukattā vacanakkhamo. Pāṭhatthaviduttā gambhīrakathaṁ kattā. Amaccharattā no caṭṭhāne niyojakoti.

"Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo.
Gambhīrañca kathaṁ kattā, no caṭṭhāne niyojako"[2]—

Iti-abhihito desako.

Sotā idāni abhidhīyate[3]—

Dhammācariyagaru saddhā-paññādiguṇamaṇḍito.
Asaṭhā'māyo sotāssa, sumedho amatāmukho.

Tattha dhammagaruttā kathaṁ na paribhavati, ācariyagaruttā kathikaṁ na paribhavati, saddhāpaññādiguṇapaṭimaṇḍitattā attānaṁ na paribhavati, asaṭhāmāyattā amatābhimukhattā ca avikkhittacitto bhavati, sumedhattā yonisomanasikarotītyattho. Vuttaṁ hetaṁ—

"Pañcahi bhikkhave dhammehi samannāgato suṇanto saddhammaṁ bhabbo niyāmaṁ okkamituṁ kusalesu dhammesu sammattaṁ. Katamehi pañcahi? Na kathaṁ paribhoti, na kathikaṁ paribhoti, na attānaṁ paribhoti, avikkhittacitto dhammaṁ suṇāti ekaggacitto yoniso ca manasi karotī"ti[4].

Taṁlakkhaṇappattattā bhāvanā bhavati savanassetyutto sotā.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā

Idāni assārambho[5]—tattha **yo**ti aniyamaniddeso, tena visuddhajātikulagottādīnaṁ kilesamalavisuddhiyā, pūjārahatāya vā akāraṇataṁ dassetvā yo koci imissā samantapāsādikāya ādigāthāya niddiṭṭhalokanāthattahetuṁ yathāvuttahetumūlena

1. Paccalletī (Ka) 2. Aṁ 2. 422; Khu 10. 142 piṭṭhesu. 3. Vuccate (Ka)
4. Aṁ 2. 154 piṭṭhe. 5. Gantho ārabbhate (Ka)

thirataraṁ acalaṁ katvā yathāvuttahetukālaṁ accantameva pūrento avasāne yathāvuttahetuphalaṁ sampādetvā yathāvuttahetuphalappayojanaṁ sādheti, sova paramapūjārahoti niyameti.

Ettāvatā—

Bhayasammohaduddiṭṭhi-paṇāmo nesa sabbathā.
Paññāpubbaṅgamo eso, paṇāmoti nidassito.

Tatra hetūti atidukkarāni tiṁsapāramitāsaṅkhātāni puññakammāni. Tāni hi accantadukkhena kasirena vacanapathātītānubhāvena mahatā ussāhena karīyantīti atidukkarāni nāma. Atidukkarattā eva hi tesaṁ[1] atidullabhaṁ loke anaññasādhāraṇaṁ nāthattasaṅkhātaṁ phalaṁ phalanti, taṁ tattha hetuphalaṁ, hetumūlaṁ nāma yathāvuttassa hetuno nipphādanasamatthā mahākaruṇā, sā ādipaṇidhānato paṭṭhāya "mutto mocessāmī"ti-ādinā nayena yāva hetuphalappayojanā, tāva abbocchinnaṁ pavattati. Yaṁ sandhāya vuttaṁ—

"Sakānanā sagrivarā sasāgarā,
Gatā vināsaṁ bahuso vasundharā.
Yugantakāle salilānalānile,
Na bodhisattassa mahātapā kuto"ti.

Yāya samannāgatattā **"namo mahākāruṇikassa tassā"**ti āha. Hetukālaṁ nāma catu-aṭṭhasoḷasa-asaṅkhyeyyādippabhedo kālo, yaṁ sandhāyāha **"kappakoṭīhipi appameyyaṁ kālan"**ti. Tattha accantasaṁyogatthe upayogavacanaṁ veditabbaṁ "māsaṁ adhīte, divasaṁ caratī"ti-ādīsu viya. Kāmañca so kālo asaṅkhyeyyavasena pameyyo viññeyyo, tathāpi kappakoṭivasena aviññeyyataṁ sandhāya "kappakoṭīhipi appameyyaṁ kālan"ti āha. Tattha kālayatīti **kālo,** khipati viddhaṁsayati sattānaṁ jīvitamiti attho. Kala vikkhepe. Tattha kappīyati saṁkappīyati sāsapapabbatādīhi upamāhi kevalaṁ saṁkappīyati, na manussadivasamāsasaṁvaccharādigaṇanāya gaṇīyatīti **kappo**. Ekanti-ādigaṇanapathassa koṭibhūtattā koṭi, kappānaṁ koṭiyo

1. Tāni (Ka)

kappakoṭiyo. Tāhipi na pamīyatīti appameyyo, taṁ **appameyyaṁ. Karonto**ti nānatthattā dhātūnaṁ dānaṁ dento, sīlaṁ rakkhanto, lobhakkhandhato nikkhamanto, attahitaparahitādibhedaṁ taṁ taṁ dhammaṁ pajānanto, vividhena vāyāmena ghaṭento vāyamanto, taṁ taṁ sattāparādhaṁ khamanto, paṭiññāsammutiparamatthasaccāni saccāyanto[1], taṁ taṁ sattahitaṁ adhiṭṭhahanto, sakalalokaṁ mettāyanto, mittāmittādibhedaṁ pakkhapātaṁ pahāya taṁ taṁ sattaṁ ajjhupekkhanto cāti attho. **Khedaṁ gato**ti anantappabhedaṁ mahantaṁ saṁsāradukkhaṁ anubhavanaṭṭhena gato, sampattotyattho. Saṁsāradukkhañhi sārīrikaṁ mānasikañca sukhaṁ khedayati pātayatīti "khedo"ti vuccati. **Lokahitāyā**ti idaṁ yathāvuttahetuphalappayojananidassanaṁ, saṁsāradukkhānubhavanakāraṇanidassanan"tipi eke—

> "Jātisaṁsāradukkhānaṁ, gantuṁ sakkopi nibbutiṁ.
> Ciralliṭṭhopi saṁsāre, karuṇāyeva kevalan'ti—

ca vuttan"ti, tamayuttaṁ. Na hi bhagavā lokahitāya saṁsāradukkhamanubhavati. Na hi kassaci dukkhānubhavanaṁ lokassa upakāraṁ āvahati. Evaṁ panetaṁ dasseti tiṁsapāramitāpabhedaṁ hetuṁ, pāramitāphalabhūtaṁ nāthattasaṅkhātaṁ phalañca. Yathā cāha "mamaṁ hi ānanda kalyāṇamittaṁ āgamma jātidhammā sattā jātiyā parimuccantī"ti-ādi[2]. Tattha bhagavā yathāvuttahetūhi sattānaṁ vineyyabhāvanipphādanapaññābījāni vapi, hetuphalena paripakkindriyabhāvena parinipphannavineyyabhāve satte vinayi, saṁsāradukkhato mocayīti attho. Na evaṁ saṁsāradukkhena lokassa upakāraṁ kiñci akāsi, tasmā karonto atidukkarāni lokahitāyāti sambandho. Imissā yojanāya sabbapaṭhamassa bodhisattassa uppattikālato paṭṭhāya bodhisattassa nāthattasaṅkhātapāramitāhetuphalādhigamo veditabbo. yo nāthoti hi sambandho adhippeto. Imassa panatthassa—

> "Yadeva paṭhamaṁ citta-muppannaṁ tava bodhaye.
> Tvaṁ tadevassa lokassa, pūjite parivasittha"—

iti vacanaṁ sādhakaṁ. Paṭhamacittassa pāramitābhāvo rukkhassa aṅkurato paṭṭhāya uppatti-upamāya sādhetabbo. Etthāha—"khedaṁ gatoti vacanaṁ

---

1. Saccāpento (Ka)

2. Saṁ 1. 88; Saṁ 3. 3 piṭṭhesu.

niratthakaṁ, yathāvuttanayena guṇasādhanāsambhavato"ti? Na, antarā anivattanakatāvadīpanato. Dukkarāni karonto khedaṁ gato eva, na antarā khedaṁ asahanto nivattatīti dīpeti. Lokadukkhāpanayanakāmassa vā bhagavato attano dukkhānubhavanasamatthataṁ dasseti.

"Yassa kassaci varadossaṁ, yāvāhaṁ sabbasattadukkhāni.
Sabbāni sabbakālaṁ yugaṁ, padmasseva bujjhantomhī"ti—

evaṁadhippāyassa attamattadukkhānubhavanasamatthatāya kāyeva kathāti[1] atisayaṁ atthaṁ dassetīti attho. Atha vā **khedaṁ gato**ti byāpāraṁ paricayaṁ gatotipi attho sambhavati. Kammādīsu sabyāpāraṁ purisaṁ disvā santi hi loke vattāro "khinnoyaṁ kamme, khinnoyaṁ satte"ti-ādi. Imissā yojanāya nāthoti iminā buddhattādhigamasiddhaṁ koṭippattaṁ nāthabhāvaṁ patvā ṭhitakālo dassitoti veditabbo. Keci "mahākāruṇikassāti vadanto buddhabhūtassāti dassetī"ti likhanti, taṁ na sundaraṁ viya, bodhisattakālepi tabbohārasabbhāvato. Tasmā so ettakaṁ kālaṁ dukkarāni karonto avasāne dukkarapāramitāpāripūriyā tāsaṁ phalabhūtaṁ nāthabhāvaṁ patvā lokahitāya byāpāraṁ gatoti ayamattho nidassito hoti. "Bodhiṁ gato"ti vuttepi subyattaṁ hetuphalaṁ dassitaṁ hoti. Buddhabhāvappattasseva ca nāthassa namo kato hoti visesavacanasabbhāvato, na bodhisattassa. Evaṁ santepi vinayādhikāro idhādhippeto. So ca pabbajitakālato paṭṭhāya yāvamaraṇakālā hoti. Taṁ ativiya parittaṁ kālaṁ lajjino atisukaraṁ sīlamattaṁ ekakassa attano hitāya attamattadukkhāpanayanādhippāyena paripūrento ko nāma idhalokaparalokātikkamasukhaṁ na gaccheyya, nanu bhagavā sakalalokadukkhāpanayanādhippāyena kappakoṭīhipi appameyyaṁ kālaṁ karonto atidukkaranirassādaṁ khedaṁ gatoti aññāpadesena guṇaṁ vaṇṇeti ācariyo.

Lokahitāyāti ettha lokiyati ettha dukkhanti loko, luyate vā jātijarāmaraṇadukkhehīti loko, iminā sattalokaṁ jātilokañca saṅgaṇhāti. Tasmā tassa sattalokassa idhalokaparalokahitaṁ atikkantaparalokānaṁ vā ucchinnalokasamudayānaṁ

---

1. Gatāti (Ka)

lokānaṁ, idha jātiloke okāsaloke vā diṭṭhadhammasukhavihārasaṅkhātañca hitaṁ sampiṇḍetvā lokassa, lokānaṁ, loke vā hitanti sarūpekadesekasesaṁ katvā "lokahitam"iccevāha. **Nātho**ti sabbasattānaṁ āsayānusayacariyādhimuttibhedānurūpadhamma desanasamatthatāya "dhammaṁ vo bhikkhave desessāmi -pa- taṁ suṇāthā"ti[1] evaṁ yācanaṭṭhenāpi nāthateti nātho. Bhikkhūnaṁ vītikkamānurūpaṁ sikkhāpadapaññāpanena diṭṭhadhammikasamparāyikāya ca karuṇāya upagantvā tapati, suttantavasena vā tesaṁ sabbasattānaṁ anusayite kilese karuṇāya ca paññāya ca upagantvā tapati, abhidhammavasena vā te te saṅkhāre aniccādilakkhaṇavasena upaparikkhitvā attano kilese paññāya upecca paricchinditvā tapatīti tapanaṭṭhenāpi nāthateti nātho. Sadevake loke appaṭipuggalattā kenaci appaṭihatadhammadesanattā paramacittissariyappavattito ca issariyaṭṭhenāpi nāthateti nātho. "Dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesī"ti[2] vacanato sampahaṁsanasaṅkhātena āsīsaṭṭhena, paṇīdhānato paṭṭhāya "kathaṁ nāmāhaṁ mutto mocayissāmī"ti-ādinā nayena āsīsaṭṭhena vā nāthateti nāthoti veditabbo, sammāsambuddho. Catūhipi nāthaṅgehi catuvesārajjacatupaṭisambhidādayo sabbepi buddhaguṇā yojetabbā, ativitthārikabhayā pana na yojitā.

Namoti paramatthato buddhaguṇabahumānapabbhārā cittanati, cittanatippabhavā ca vacīkāyanati. Atthu meti pāṭhasesena sambandho. **Mahākāruṇikassā**ti ettha sabbasattavisayattā mahussāhappabhavattā ca mahatī karuṇā **mahākaruṇā.** Tattha paṇidhānato paṭṭhāya yāva-anupādisesanibbānapurappavesā niyuttoti mahākāruṇiko, bhagavā. Ettha ca mahākaruṇikassāti iminā yathāvuttahetumūlaṁ dasseti. Nikkaruṇo hi paradukkhesu udāsino buddhatthāya paṇidhānamattampi atibhāriyanti maññanto appameyyaṁ kālaṁ atidukkaraṁ hetuṁ pūretvā nāthattasaṅkhātaṁ hetuphalappayojanabhūtaṁ lokahitaṁ kathaṁ karissati. Tasmā sabbaguṇamūlabhūtattā mahākaruṇāguṇameva vaṇṇento "namo mahākāruṇikassā"ti āha. Ettāvatā hetu-anurūpaṁ phalaṁ

---

1. Ma 3. 327 piṭṭhe.
2. Vi 3. 104 piṭṭhe.

phalānurūpo hetu, dvinnampi anurūpaṁ mūlaṁ, tiṇṇampi anurūpaṁ payojananti ayamattho dassito hoti.

Evaṁ acchariyapuriso, nātho nāthaguṇe ṭhito.
Namoraho anāthassa, nāthamānassa sampadaṁ.

Ettha siyā "anekesu bhagavato guṇesu vijjamānesu kasmā 'mahākāruṇikassā'ti ekameva gahitan"ti? Uccate—

Dosahīnassa sattassa, codanā tu na vijjate.
Dosayuttamasatthañca, tasmā codanā apattakāti.

Na mayā codanā katā, kintu pucchā eva katā. Apica—

Phalaṁ satipi rukkheḍḍhe[1], na patatyavikampite.
Codanā yā'tthu sattānaṁ, pucchanātyatthaphalaṁ mahatā.

Na bhottuṁ kurute sammā, gahituṁ nāḍḍhate ghaṭaṁ.
Akkhepe hi kate tadi-cchissāṇābuddhibandhanaṁ.

Yathā himapado paddho, pabuddho gandhalimpiyā.
Bhinnatthaviramassevaṁ, satthakatātthalimpiyā"ti—

Evaṁ cekaṁ—

Sammāpi codanā taṁ khalu, guravo vivākyā vivaddha.
Yatisissā āghaṭṭitāti-vākyenābhyadhikaṁ gopaya.

Saravatī āceraṁ kiliṭṭhā, tadicchissajitāttānaṁ.
Jayatyattānamācero, sadassasseva sārathīti—

Atroccate—

Yassa hi vākyasahassaṁ, vākye vākye satañca jivhā.
Nāmaṁ dasabalaguṇapadesaṁ, vattuṁ kappenapi na sakkā.

---

1. Rukkheddhe (Ka)

Yathā—

Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṁ,
Kappampi ce aññamabhāsamāno.
Khīyetha kappo ciradīghamantare,
Vaṇṇo na khīyetha tathāgatassāti[1]—

Cottattā na sakkā bhagavataṁ guṇāna'mavasesā'bhidhātuṁ.

Apica—

Yathā tvaṁ sattānaṁ, dasabala tathā ñāṇakaruṇā.
Guṇadvandaṁ seṭṭhaṁ, tava guṇagaṇā nāma tiguṇāti—

Sabbaguṇaseṭṭhattā mūlattā ca ekameva vuttaṁ. Atha vā "chasu asādhāraṇañāṇesu aññatarattā taggahaṇena sesāpi gahitāva sahacaraṇalakkhaṇenā"ti ca vadanti. Visesato panettha abhidhammassa kevalaṁ paññāvisayattā abhidhammaṭṭhakathārambhe ācariyena "karuṇā viya sattesu, paññā yassa mahesino"ti paññāguṇo vaṇṇito tesaṁ tesaṁ sattānaṁ āsayānusayacariyādhimuttibhedānurūpaparicchindanapaññāya, sattesu mahākaruṇāya ca adhikārattā. Suttantaṭṭhakathārambhe "karuṇāsītalahadayaṁ, paññāpajjotavihatamohataman"ti bhagavato ubhopi paññākaruṇāguṇā vaṇṇitā. Idha pana vinaye āsayādinirapekkhaṁ kevalaṁ karuṇāya pākatikasattenāpi asotabbārahaṁ suṇanto apucchitabbārahaṁ pucchanto avattabbārahañca vadanto sikkhāpadaṁ paññapesīti karuṇāguṇoyeveko vaṇṇitoti veditabbo.

Paññādayā attaparatthahetū,
Tadanvayā sabbaguṇā jinassa.

Ubho guṇā te guṇasāgarassa,
Vuttā idhācariyavarena tasmā.

Ettāvatā aṭṭhakathādigāthā,
Samāsato vuttapadatthasobhā.
Ayampi vitthāranayoti cāhaṁ,
Uddhaṁ ito te paṭisaṁkhipāmi.

---

1. Dī-Ṭṭha 1. 257; Dī-Ṭṭha 3. 61; Ma-Ṭṭha 3. 289; Udāna-Ṭṭha 305; Cariyā-Ṭṭha 9, 324 piṭṭhesu.

Dutiyagāthāya **asambudhan**ti dhammānaṁ yathāsabhāvaṁ abujjhanto. **Buddhanisevitan**ti buddhānubuddhapaccekabuddhehi gocarabhāvanāsevanāhi yathārahaṁ nisevitaṁ. **Bhavā bhavan**ti vattamānabhavato aññaṁ bhavaṁ **gacchati** upagacchati, paṭipajjatīti attho. Atha vā **bhavo**ti sassatadiṭṭhi. Tassa paṭipakkhattā **abhavo**ti ucchedadiṭṭhi. **Bhavo**ti vā vuddhi. **Abhavo**ti hāni. **Bhavo**ti vā duggati. **Abhavo**ti sugati. "Appamāṇā dhammā, asekkhā dhammā"ti[1]ādīsu viya hi vuddhi-atthattā akārassa. Bhāvayatīti **bhavo,** jāti. Bhavatīti vā **bhavo.** Savikārā bahuvidhakhandhuppatti dīpitā. **Abhavo**ti vināso, jātibhāvaṁ maraṇabhāvañca gacchatīti vuttaṁ hoti. Ettha arahantānaṁ maraṇampi khaṇikavasena gahetabbaṁ. Bhavesu abhavo bhavābhavo, taṁ **bhavābhavaṁ,** bhavesu abhāvapaññattiṁ gacchatīti attho. **Jīvaloko**ti sattaloko, saṅkhāraloka-okāsalokānaṁ bhavābhavagamanāsambhavato sattalokaṁ jīvilokoti viseseti. **Avijjādikilesajālaviddhaṁsino**ti ettha navapi lokuttaradhammā saṅgahaṁ gacchanti. Apacayagāmitā hi catumaggadhammassa odhiso avijjādikilesajālaviddhaṁso, so assa atthi, tadārammaṇaṁ hutvā tattha sahāyabhāvūpagamanena nibbānassāpi. Yathāha "yo kho āvuso rāgakkhayo -pa- idaṁ vuccati nibbānan"ti[2]. Arahattassāpi tathā rāgādikkhayavacanasabbhāvato. Phalasāmaññena tiṇṇampi phalānaṁ atthīti navavidhopesa "avijjādikilesajālaviddhaṁsī"ti vuccati. Atha vā sahacaraṇalakkhaṇakāraṇatāya paṭipakkhagocaraggahaṇatā. Anabhihitopi hi dhammassa tatrābhihitova bujjhitabbo iti vacanato kāraṇagocaraggahaṇena cattāripi phalāni gahitāni. Narakādīsu apatamānaṁ dhāreti sugatiyaṁ uppādanenāti **dhammo**. Puna sugatimhi ajananakārī akusaladhamme nivāretvā poseti pavatteti vaḍḍhetīti dhammo. So pana kāmarūpārūpabhedato tividho accantasukhāvahanato, tatopi uttamattā **dhammavaro.**

Etthāha—"catunnaṁ bhikkhave ariyasaccānaṁ ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānaṁ sandhāvitaṁ saṁsaritan'ti[3] vacanato catusaccadhammaṁ asambudhaṁ bhavābhavaṁ gacchati jīvalokoti siddhaṁ. Tasmā yaṁ asambudhaṁ gacchati, tasseva "tassā"ti ante taṁniddesena niyamanato catusaccadhammopi

---

1. Abhi 1. 2 piṭṭhe. 2. Saṁ 2. 445 piṭṭhe. 3. Dī 2. 77; Vi 3. 325 piṭṭhesu.

avijjādikilesajālaviddhaṁsī dhammavaroti cāpajjati. Aññathā "namo avijjādikilesajālaviddhaṁsino dhammavarassa tassā"ti taṁniddesena samānavibhattikaraṇaṁ na yujjati atippasaṅganiyamanato, 'avijjādikilesajālaviddhaṁsino dhammavarassā'ti vacanaṁ visesanavacanaṁ. Tasmā dukkhasamudayasaccānaṁ tabbhāvappasaṅgo natthīti ce? Na, taṁniddesena samānavibhattiṭṭhāne avisesitattā. Api ca maggasaccanirodhasaccesu phalānaṁ apariyāpannattā nava lokuttaradhammā saṅgahitāti vacanavirodho, phalānaṁ asaṅgahe verañjakaṇḍavaṇṇanāyaṁ na kevalaṁ ariyamaggo ceva nibbānañca, api ca ariyaphaladhammehi saddhiṁ pariyattidhammopi. Vuttañhetaṁ 'rāgavirāgamanejamasokaṁ -pa- dhammamimaṁ saraṇatthamupehī'ti[1] vacanavirodho cāti pubbāparaviruddhā esā gāthā sāsanaviruddhā cā"ti? Vuccate—sabbametamayuttaṁ vuttagāthatthājānanato. Ettha hi ācariyena pavattipavattihetuvisayavibhāgo ( )[2] ca dassito. Kathaṁ? Tattha **asambudhan**ti asambodho so atthato avijjā, tāya ca taṇhupādānāni gahitāni tayopi te dhammā samudayasaccaṁ, bhavābhavanti ettha dukkhasaccaṁ vuttaṁ. Sugatiduggatippabhedo hi bhavo atthato pañcupādānakkhandhā honti. "Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotī"ti[3] vacanato dukkhappavatti **pavatti** nāma, dukkhasamudayo **pavattihetu** nāma, avijjāsaṅkhātassa ca pavattihetussa aggahitaggahaṇena nirodhamaggasaccadvayaṁ **visayo** nāma. Vuttañhetaṁ "tattha katamā avijjā? Dukkhe aññāṇaṁ -pa- dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇan"ti[4].

Ettha ca nirodhasaccaṁ buddhena gocarāsevanāya āsevitaṁ, maggasaccaṁ bhāvanāsevanāya. Ettāvatā asambudhaṁ buddhanisevitaṁ yanti upayogappatto yo visayo nirodho ca maggo ca, tassa yathāvuttāvijjādikilesajālattayaviddhaṁsino namo dhammavarassāti ayaṁ gāthāya attho. Pariyattidhammopi kilesaviddhaṁsanassa suttantanayena upanissayapaccayattā kilesaviddhaṁsanasīlatāya "avijjādikilesajālaviddhaṁsī"ti vattuṁ sambhavati. Evañhi sati rāgavirāgāti gāthattho, so dhammaṁ deseti -pa- brahmacariyaṁ pakāsetīti[5] suttattho ca asesato gahito hoti.

---

1. Khu 2. 76 piṭṭhe.
2. (Tathā nivatti nivattihetu visayavibhāgo) (Ka)
3. Vi 3. 1 piṭṭhe.
4. Abhi 2. 142 piṭṭhe.
5. Dī 1. 59; Vi 1. 1 piṭṭhesu.

Atha vā imāya gāthāya kevalaṁ pariyattidhammova gahito hoti, yaṁ sandhāyāha "so dhammaṁ deseti ādikalyāṇaṁ -pa- brahmacariyaṁ pakāsetī"ti, tampi asambudhaṁ buddheheva nisevitaṁ gocarāsevanāya anaññanisevitaṁ. Yathāha "bhagavaṁmūlakā no bhante dhammā bhagavaṁnettikā bhagavaṁpaṭisaraṇā -pa- Bhagavato sutvā bhikkhū dhāressantī"ti[1].

Tatiyagāthāya sīlādayo kiñcāpi lokiyalokuttarā yathāsambhavaṁ labbhanti, tathāpi ante "ariyasaṁghan"ti vacanato sīlādayo cattāro dhammakkhandhā lokuttarāva. Ettha ca "sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇappabhutīhī"ti vattabbe sarūpekasesaṁ katvā **"vimuttiñāṇappabhutīhī"**ti vuttaṁ. Ettha ca kiñcāpi vimuttīti phaladhammāva sutte adhippetā, tathāpi "maggā vuṭṭhahitvā maggaṁ paccavekkhati. Pahīne kilese paccavekkhati. Phalaṁ paccavekkhati. Nibbānaṁ paccavekkhatī"ti[2] vacanato maggādipaccavekkhaṇañāṇaṁ vimuttiñāṇanti veditabbaṁ. Vimutti vimokkho khayoti hi atthato ekaṁ. "Khaye ñāṇaṁ anuppāde ñāṇanti[3] ettha khayo nāma maggo, rāgakkhayo dosakkhayoti[4] phalanibbānānaṁ adhivacanan"ti sutte āgatameva. Pahīnakilesānaṁ khayo pākatiko khayo eva. **Pabhuti**-saddena tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidāti evamādayo guṇā saṅgahitā. Samannāgamaṭṭhena aparihīnaṭṭhena ca yutto. **Khettaṁ janānaṁ kusalatthikānan**ti "anuttaraṁ puññakkhettaṁ lokassā"ti[5] suttato kusalassa viruhanaṭṭhānattā, suttantanayena upanissayapaccayattā ca kāmaṁ kusalassa khettaṁ hoti saṁgho, na kusalatthikānaṁ janānaṁ. Tasmā na yujjatīti ce? Na, suttatthasambhavato. Sutte "anuttaraṁ puññakkhettaṁ lokassā"ti hi vuttaṁ. Kassa lokassa? Puññatthikassa khettaṁ saṁgho, puññupanissayattā puññakkhettaṁ hoti saṁgho, kusalatthikānanti ca vuccanti. Lokepi hi devadattassa khettaṁ yaññadattassa khettaṁ sāliyavupanissayattā sālikhettaṁ yavakhettanti ca vuccati. **Ariyasaṁghan**ti vigatakilesattā ariyaṁ parisuddhaṁ ariyānaṁ, ariyabhāvaṁ vā pattaṁ sīladiṭṭhisāmaññena saṁghatattā saṁghaṁ. "Ariya-saddena sammutisaṁghaṁ nivāretī"ti keci likhanti, taṁ na sundaraṁ vimuttiñāṇaguṇaggahaṇena visesitattā.

---

1. Saṁ 1. 402 piṭṭhe. 2. Abhi 8. 133-4 piṭṭhesu. 3. Abhi 1. 16; Dī 3. 180 piṭṭhesu.
4. Saṁ 2. 445 piṭṭhe. 5. Saṁ 2. 465 piṭṭhe.

Sirasāti iminā kāmaṁ kāyanatiṁ dasseti, tathāpi uttamasaṁghe guṇagāravena uttamaṅgameva niddisanto "sirasā namāmī"tyāha. Sirassa mana uttamatā uttāmānaṁ cakkhusotindriyānaṁ nissayattā, tesaṁ uttamatā ca dassanānuttariyasavanānuttariyahetutāya veditabbā. Etthāha—anusandhikusalo

> "Upogghāto padañceva, padattho padaviggaho.
> Codanāpratyavajjānaṁ, byākhyā tantassa chabbidhā"ti—

Evamavatvā kasmā ratanattayapaṇāmaṁ paṭhamaṁ vuttanti? Vuccate—satācārattā. Ācāro kiresa sappurisānaṁ, yadidaṁ saṁvaṇṇanārambhe ratanattayapūjāvidhānaṁ. Tasmā "satācārato bhaṭṭhā mā mayaṁ homā"ti karīyati, catugambhīrabhāvayuttañca vinayapiṭakaṁ saṁvaṇṇetukāmassa mahāsamuddaṁ ogāhantassa viya paññāveyyattiyasamannāgatassāpi mahantaṁ bhayaṁ hoti, bhayakkhayāvahañcetaṁ ratanattayaguṇānussaraṇajanitaṁ paṇāmapūjāvidhānaṁ. Yathāha "evaṁ buddhaṁ sarantānan"ti-ādi[1]. Apicācariyo satthupūjāvidhānena asatthari satthābhinivesassa lokassa yathābhūtaṁ satthari eva sammāsambuddhe satthusambhāvanaṁ uppādeti, asatthari satthusambhāvanaṁ pariccajāpeti, "tathāgatappaveditaṁ dhammavinayaṁ attano dahatī"ti vuttadosaṁ pariharati. Antarāyabahulattā khandhasantatiyā vippakatāya vinayasaṁvaṇṇanāya attano āyuvaṇṇasukhabalānaṁ parikkhayasambhavāsaṅkāya "abhivādanasīlissa -pa- āyu vaṇṇo sukhaṁ balan"ti[2] vuttānisaṁse yāva saṁvaṇṇanāpariyosānā pattheti. Api cettha buddhassa bhagavato paṇāmapūjāvidhānaṁ sammāsambuddhabhāvādhigamatthaṁ **buddhayānaṁ** paṭipajjantānaṁ ussāhaṁ janeti. Lokiyalokuttarabhedassa, lokuttarasseva vā saddhammassa pūjāvidhānaṁ paccekabuddhabhāvādhigamatthaṁ **paccekabuddhayānaṁ** paṭipajjantānaṁ ussāhaṁ janeti. Saddhammapaṭivedhamattābhilāsino hi te. Paramatthasaṁghapūjāvidhānaṁ paramatthasaṁghabhāvādhigamatthaṁ **sāvakayānaṁ** paṭipajjantānaṁ ussāhaṁ janeti, maṅgalādīni vā sātthāni anantarāyāni ciraṭṭhitikāni bahumatāni ca bhavantīti evaṁladdhikānaṁ cittaparitosanatthaṁ "pūjā ca pūjaneyyānan"ti bhagavatā pasatthamaṅgalaṁ karoti. Vuccate ca—

---

1. Saṁ 1. 222 piṭṭhe. 2. Khu 1. 29 piṭṭhe Dhammapade.

"Maṅgalaṁ bhagavā buddho, dhammo saṁgho ca maṅgalaṁ.
Maṅgalādīni sātthāni, sīghaṁ sijjhanti sabbaso.

Satthu pūjāvidhānena, evamādī bahū guṇe.
Labhatīti vijānanto, satthupūjāparo siyā"ti.

Ettha ca satthupadhānattā dhammasaṁghānaṁ pūjāvidhānaṁ satthupūjāvidhānamicceva daṭṭhabbaṁ sāsanato lokato ca. Tenetaṁ vuccati—

"Satthā"ti dhammo[1] sugatena vutto,
Nibbānakāle yamato sa satthā[2].
Suvatthigāthāsu "tathāgato"ti,
Saṁgho ca vutto yamato sa satthā[2].

Kiñca bhiyyo—

Dhammakāyo yato satthā, dhammo satthā tato mato.
Dhammaṭṭhito so saṁgho ca, satthusaṅkhyaṁ nigacchati.

Santi hi loke vattāro kosagataṁ asiṁ gahetvā ṭhitaṁ purisaṁ visuṁ aparāmasitvā "asiṁ gahetvā ṭhito eso"ti. Tenevāha cāriyamātraccevā—

"Namatthu buddharatnāya, dhammaratnāya te namo.
Namatthu saṁgharatnāya, tiratnasamavānayī"ti.

Api ca sabbadhammesu appaṭihatañāṇanimittānuttaravimokkhapātubhāvā bhisaṅkhātaṁ khandhasantānamupādāya "buddho"ti yadi paññāpiyati, dhammo paṇāmārahoti kā eva kathā, saṁgho ca "saṁghe gotami dehi, saṁghe te dinne ahañceva pūjito bhavissāmi saṁgho cā"ti[3] vuttattā bhājananti dīpeti. Atha vā "buddhasubodhito dhammo ācariyaparamparāya suvaṇṇabhājane pakkhittatelamiva aparihāpetvā yāvajjatanā ābhatattā[4] eva mādisānampi sotadvāramanuppatto"ti saṁghassa ācariyo atīva ādarena paṇāmaṁ karoti "sirasā namāmī"ti.

---

1. Suttābhidhammo (Ka) 2. Pasatthā (Ka) 3. Ma 3. 296 piṭṭhe. 4. Āgatattā (Ka)

Evaṁ anekavidhaṁ paṇāmappayojanaṁ vadanti, ācariyena pana adhippetappayojanaṁ attanā eva vuttaṁ **"iccevamaccantanamassaneyyan"**ti-ādinā catutthagāthāya. **Iccevan**ti ettha **iti**-saddo ratanattayapūjāvidhānaparisamattattho. Yadi evaṁ yathāvihitamattameva pūjāvidhānaṁ arahati ratanattayaṁ, na tato uddhanti āpajjatīti aniṭṭhappasaṅganivāraṇatthaṁ "evamaccantanamassaneyyan"ti āha. Tattha evanti iminā yathāvuttavidhiṁ dasseti. Yathāvuttena vidhinā, aññena vā tādisena accantameva muhuttamapi aṭṭhatvā abhikkhaṇaṁ nirantaraṁ niyamena namassanārahaṁ namassamānassa hitamahapphalakaraṇatoti attho. Evaṁvidhaṁ dullabhaṭṭhena mahapphalaṭṭhena ca siddhaṁ ratanabhāvaṁ ratanattayaṁ namassamāno yaṁ puññābhisandaṁ alatthaṁ alabhiṁ. Akusalamalaṁ tadaṅgādippahānena punātīti puññaṁ. Kilesadarathappaṭippassaddhiyā sītalattā cittaṁ abhisandetīti abhisando. Puññañca taṁ abhisando cāti puññābhisando, taṁ **puññābhisandaṁ.** **Gaṇṭhipade** pana "puññamahattan"ti bhaṇanti, "vipulan"ti vacanato so attho na yujjatīti ācariyo. Atha vā puññānaṁ abhisando puññābhisando, taṁ **puññābhisandaṁ.** Sanda savaneti dhātu. Tasmā puññasotaṁ puññussayanti attho yujjati, taṁ pana vipulaṁ, na parittanti dassitaṁ **vipula**-saddena.

Pañcamagāthā **yasmiṁ** vinayapiṭake pāḷito ca atthato ca anūnaṁ lajjīpuggalesu pavattanaṭṭhena **ṭhite** sakalaṁ tividhampi **sāsanaṁ** tesveva puggalesu **patiṭṭhitaṁ** hoti. Kassa sāsananti ce? **Aṭṭhitassa** bhagavato. Bhagavā hi ṭhitihetubhūtāya ucchedadiṭṭhiyā abhāvena aṭṭhitoti vuccati. Ucchedadiṭṭhiko hi paraloke nirapekkho kevalaṁ kāmasukhallikānuyogamanuyuñjanto tiṭṭhati, na paralokahitāni puññāni kattuṁ byāvaṭo hoti, sassatadiṭṭhiko tāni kattuṁ āyūhati. Bhagavā pana tathā abhiṭṭhanto anāyūhanto majjhimaṁ paṭipadaṁ paṭipajjanto sayañca oghaṁ tari, pare ca tāresi. Yathāha "appatiṭṭhaṁ khvāhaṁ āvuso anāyūhaṁ oghamatarin"ti[1]. Catubrahmavihāravasena sattesu suṭṭhu sammā ca ṭhitassāti atthavasena vā **susaṇṭhitassa.** Susaṇṭhitattā hesa kevalaṁ sattānaṁ dukkhaṁ apanetukāmo hitaṁ upasaṁharitukāmo sampattiyā ca pamodito apakkhapatito ca hutvā vinayaṁ deseti, tasmā

1. Saṁ 1. 1 piṭṭhe.

imasmiṁ vinayasaṁvaṇṇanādhikāre sāruppāya thutiyā thomento āha "susaṇṭhitassā"ti. **Gaṇṭhipade** pana "manāpiye ca kho bhikkhave kammavipāke paccupaṭṭhite"ti[1] suttassa, "susaṇṭhānā surūpatā"ti[2] suttassa ca vasena susaṇṭhitassāti attho vutto, so adhippetādhikārānurūpo na hoti. **Amissan**ti kiṁ vinayaṁ amissaṁ, udāhu pubbācariyānubhāvanti? Nobhayampi. Amissā eva hi vinayaṭṭhakathā. Tasmā bhāvanapuṁsakavasena amissaṁ taṁ vaṇṇayissanti sambandho. **Pubbacariyānubhāvan**ti aṭṭhakathā "yasmā pure aṭṭhakathā akaṁsū"ti vacanato tesaṁ ānubhāvo nāma hoti. Kiñci apubbaṁ disvā santi hi loke vattāro "kassesa ānubhāvo"ti. Atha vā bhagavato adhippāyaṁ anugantvā taṁtaṁpāṭhe atthaṁ bhāvayati vibhāvayati, tassa tassa vā atthassa bhāvanā vibhāvanāti ānubhāvo vuccati aṭṭhakathā.

Pubbācariyānubhāve sati kiṁ puna taṁ vaṇṇayissanti iminā ārambhenāti tato vuccanti chaṭṭhasattamaṭṭhamanavamagāthāyo. Tattha ariyamaggañāṇambunā niddhotamalattā visuddhavijjehi, teneva niddhotāsavattā visuddhapaṭisambhidehi, visuddhapaṭisambhidattā ca saddhammasaṁvaṇṇanakovidehīti yojanā veditabbā. Keci "pubbācariyāti vutte lokācariyāpi, sāsane rāhulācariyādayopi saṅgayhanti, te apanetuṁ kāmañcāti-ādi vuttan"ti vadanti. "Taṁ vaṇṇayissan"ti vuttattā pubbaṭṭhakathāya ūnabhāvo dassitoti ce? Na, cittehi nayehi saṁvaṇṇitoti dassetuṁ **"kāmañcā"**ti-ādi vuttaṁ. Saddhammaṁ saṁvaṇṇetuṁ kovidehi, tāya saṁvaṇṇanāya vā kovidehi **saddhammasaṁvaṇṇanakovidehi.**

Sallekhiyeti kilesajātaṁ bāhullaṁ vā sallikhati tanuṁ karotīti sallekho, sallekhassa bhāvo sallekhiyaṁ, tasmiṁ sallekhiye. **Nosulabhūpamehī**ti asulabhūpamehi. **Mahāvihārassā**ti mahāvihāravaṁsassa. Paññāya accuggataṭṭhena dhajo upamā etesanti dhajūpamā, tehi **dhajūpamehi.** Sambuddhavaraṁ anu-ayehi anugatehi **sambuddhavaranvayehi**, buddhādhippāyānugehīti adhippāyo. Idha vara-saddo "sāmaṁ saccāni buddhattā sambuddho"ti[3] vacanato paccekabuddhāpi saṅgayhanti. Tasmā te apanetuṁ vutto.

---

1. Ma-Ṭṭha 3. 260; Dī-Ṭṭha 2. 40 piṭṭhesu. 2. Khu 1. 10 piṭṭhe Dhammapade.
3. Vi-Ṭṭha 1. 88; Visuddhi-Ṭṭha 1. 196 piṭṭhesu atthato samānaṁ.

Aṭṭhakathāya ūnabhāvaṁ dassetvā idāni attano karaṇavisesaṁ tassa payojanañca dassetuṁ **"saṁvaṇṇanā"**ti-ādimāha. **Na kiñci atthaṁ abhisambhuṇātī**ti kiñci payojanaṁ phalaṁ hitaṁ na sādhetīti attho "na taṁ tassa bhikkhuno kiñci atthaṁ anubhotī"ti-ādīsu[1] viya. **Ajjhesanaṁ buddhasirivhayassā**ti iminā yasmā sahampatibrahmunā ajjhiṭṭhena dhammo desito bhagavatā, sāriputtassa ajjhesanaṁ nissāya vinayo paññatto, tasmā ayampi ācariyo taṁ ācariyavattaṁ pūjento imaṁ saṁvaṇṇanaṁ buddhasirittherassa yācanaṁ nissāya akāsīti dasseti. **Samanussaranto**ti tassābhāvaṁ[2] dīpeti ādarañca.

Tato paraṁ dve gāthāyo kattabbavidhidassanatthaṁ vuttā. Tena tāsu aṭṭhakathāsu vuttavinicchayapaccayavimatiṁ vinodeti, ekaṭṭhakathāya kusalassa vā "ayaṁ nayo aṭṭhakathāyaṁ natthī"ti paṭikkhepaṁ nivāreti, ayuttatthapariccāgena tattha abhiniviṭṭhānaṁ abhinivesaṁ pariccajāpeti, theravādadassanena vinayavinicchayaṁ pati vinayadharānaṁ kāraṇopapattito uhāpohakkamaṁ[3] dasseti, ayuttattheravādapaṭikkhepena puggalappamāṇataṁ paṭikkhipatīti ime cānisaṁsā kattabbavidhidassanena dassitā honti. Saṁvaṇṇanaṁ tañca samārabhanto tassā saṁvaṇṇanāya mahā-aṭṭhakathaṁ sarīraṁ katvā samārabhissaṁ, mahāpaccariyampi yo vutto vinicchayo, tatheva kurundīnāmādīsu loke vissutāsu aṭṭhakathāsu ca yo vutto vinicchayo, tatopi vinicchayato mahā-aṭṭhakathānayena, vinayayuttiyā vā yuttamatthaṁ tassa sarīrassa alaṅkāraṁ viya gaṇhanto samārabhissaṁ. Kiṁ saṁvaṇṇanameva, na aññanti dassanatthaṁ puna saṁvaṇṇanāggahaṇaṁ. Atha vā antogadhattheravādaṁ saṁvaṇṇanaṁ katvā samārabhissanti yojanā veditabbā. Theravādā hi bahi-aṭṭhakathāya vicaranti. Ettha **ādi**-saddena cūḷapaccari-andhaka-ariyaṭṭhakathāpannavārādayopi saṅgahitā. Tattha **paccarī** nāma sīhaḷabhāsāya uḷumpaṁ kira, tasmiṁ nisīditvā katattā tameva nāmaṁ jātaṁ. Kurundīvallivihāro nāma atthi, tattha katattā **kurundī** nāma jātā.

Samma samārabhissanti kattabbavidhānaṁ sajjetvā ahaṁ ṭhito, tasmā **taṁ me nisāmentū**ti gāthāya taṁ saṁvaṇṇanaṁ me mama, mayā vā vuccamānanti

---

1. Vi 1. 326 piṭṭhe. 2. Tassa bhāvaṁ (Ka) 3. Upāyopeyyakkamaṁ (?)

pāṭhaseso. **Nisāmentu** passantu paññācakkhunā suṇantu vā saddhāvīriyapītipāmojjābhisaṅkhārena saṅkharitvā pūjayantā **sakkaccaṁ dhammaṁ.** Kassa dhammaṁ? **Dhammappadīpassa tathāgatassa.** Kiṁ dasseti? Padīpaṭṭhāniyo hi dhammo hitāhitappakāsanato, padīpadharaṭṭhāniyo dhammadharo tathāgato, tasmā parinibbutepi tasmiṁ tathāgate tattha sokaṁ akatvā sakkacca dhammaṁ paṭimānayantā nisāmentūti dasseti. Atha vā "dhammakāyā tathāgatā"ti[1] vacanato dhammo ca so padīpo cāti **dhammappadīpo,** bhagavā.

Yo dhammavinayo yathā buddhena vutto, so tatheva buddhaputtehi sāvakehi **ñāto** avabuddho, yehi **tesaṁ** buddhaputtānaṁ **matiṁ** adhippāyaṁ **accajantā** niravasesaṁ gaṇhantā. **Pure**ti purā, porāṇattherā vā. **Aṭṭhakathā**ti aṭṭhakathāyo, upayogabahuvacanaṁ.

Yaṁ atthajātaṁ aṭṭhakathāsu vuttaṁ, taṁ sabbampi pamādalekhakānaṁ pamādalekhamattaṁ vajjayitvā. Kiṁ sabbesampi pamāṇaṁ? Na, kintu sikkhāsu sagāravānaṁ idha vinayamhi paṇḍitānaṁ, mahā-aṭṭhakathāyaṁ pana saccepi alikepi dukkaṭamava vuttaṁ, taṁ pamādalekhanti veditabbaṁ. Pamādalekhaṁ vajjayitvā pamāṇaṁ hessatīti sambandho.

Tato cāti aṭṭhakathāsu vutta-atthajātato[2] **tantikkamaṁ** pāḷikkamaṁ. Suttantā suttāvayavā. Antoti hidaṁ abbhantarāvayavasambhāvanādīsu dissati. Suttantesu bhavā suttantikā, tesaṁ **suttantikānaṁ,** suttantaganthesu āgatavacanānanti attho. Atha vā amīyatīti anto, sādhīyatīti adhippāyo. Kena sādhīyati? Suttena, suttassa anto suttanto, ko so? So so atthavikappo, tasmiṁ suttante niyuttāni vacanāni suttantikāni. Tesaṁ **suttantikānaṁ** vacanānamatthaṁ. Tassa tassa āgamasuttassa abhidhammavinayasuttassa cānurūpaṁ paridīpayantī, ayaṁ bhāvettha samāsato atthavibhāvanā—"itipi so bhagavā"ti-ādīnaṁ[3] suttantikānaṁ vacanānamatthaṁ āgamasuttantānurūpaṁ. "Vivādādhikaraṇaṁ

---

1. Dī 3. 69 piṭṭhepi passitabbaṁ.2. Tato cāti vutta-aṭṭhakathāto (?)
3. Ma 3. 329; Saṁ 1. 298; Saṁ 2. 462; Saṁ 3. 172; Aṁ 2. 252; Aṁ 3. 351; Vi 1. 8 piṭṭhesu.

siyā kusalaṁ siyā akusalaṁ siyā abyākatan”ti[1] evamādīnaṁ abhidhammasuttantikānaṁ vacanānamatthaṁ abhidhammasuttantānurūpanti evamādi. **Hessatī**ti bhavissati, karīyissatīti adhippāyo. **Vaṇṇanāpī**ti ettha **api**-saddo sampiṇḍanattho, so tasmāti padena yojetabbo. Kathaṁ? Paṇḍitānaṁ pamāṇattāpi vitthāramaggassa samāsitattāpi vinicchayassa asesitattāpi tantikkamassa avokkamitattāpi suttantikavacanānaṁ suttantaṭṭhakathānurūpaṁ dīpanatopi tasmāpi sakkaccaṁ anusikkhitabbāti. Ettha “tantikkamaṁ avokkamitvā”ti vacanena siddhepi “aṭṭhakathācariyā verañjakaṇḍādīsu ‘suttantikānaṁ bhāro’ti gatā, mayaṁ pana vatvāva gamissāmā”ti dassetuṁ “suttantikānan”ti vuttaṁ kira.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 4. 216 piṭṭhe.

Bāhiranidānakathāvaṇṇanā

Tadaṅgavinayādibhedena vinayassa bahuttā vinayo tāva vavatthapetabbo. "Buddhena dhammo vinayo ca vutto"ti pubbe vuttattā idāni "vuttaṁ yenā"ti na vattabbanti ce? Tassa evamādivacanaṁ sandhāya vuttanti sambandho. **Dhāritaṁ yena cābhataṁ. Yatthappatiṭṭhitañcetan**ti vacanaṁ sakalampi vinayapiṭakaṁ sandhāya vuttaṁ. **Attapaccakkhavacanaṁ na hotī**ti āhacca bhāsitaṁ na hotīti adhippāyo. Na hi bhagavato atītādīsu appaccakkhaṁ kiñci atthi. Yadi attapaccakkhavacanaṁ na hoti, padasodhammāpattiṁ na janeyyāti ce? Na, sāvakabhāsitassapi padasodhammāpattijananato. Niyamābhāvā atippasaṅgoti ce? Na, padasodhammasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ "saṅgītittayaṁ āruḷho"ti visesitattā. Tathā aṭṭhakathāyampi saṅgītiṁ āruḷhattā "khandhānañca paṭipāṭi -pa-saṁsāroti pavuccatī"ti[1] evamādivacanaṁ, yañca saṅgīti-āruḷhakkamānugataṁ, taṁ padasodhammāpattiṁ janetīti āyasmā upatisso.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cāti ettha **ca**-saddo atirekattho, tena aññāpi atthīti dīpeti. Tampi[2] sālavanaṁ upagantvā mittasuhajje apaloketvā nivattanato **upavattanan**ti pākaṭaṁ jātaṁ kira. **Yamakasālānan**ti ekā kira sālapanti sīsabhāge, ekā pādabhāge. Tatrāpi eko taruṇasālo sīsabhāgassa āsanne hoti, eko pādabhāgassa, mūlakhandhaviṭapapattehi aññamaññaṁ saṁsibbitvā ṭhitasālānantipi vuttaṁ. **Anupādisesāya nibbānadhātuyā**ti itthambhūtalakkhaṇe karaṇavacanaṁ katakicco pītijahāsaceto averamukhenābhatakuṇḍalenā"ti-ādīsu viya. Parinibbāne parinibbānahetu, tasmiṁ ṭhāne vā mā socittha cittena, mā paridevittha vācāya "paridevanaṁ vilāpan"ti vacanato. **Mahāsamaṇenā**ti nissakkatthe karaṇavacanaṁ. Sūriyaṁ'sūbhi paṭukarā'bhā'riṇassa tāṇā ityatreva. Yañca bhagavato anuggahaṁ, tassa anuggahassāti ācariyā. Ekacce pana "yaṁ yasmā ahaṁ anuggahito"ti vadanti. **Nibbasanānī**ti niṭṭhitavasanakiccāni, mayā paribhuñjitvā

---

1. Abhi-Ṭṭha 1. 11; Abhi-Ṭṭha 2. 142 piṭṭhesu.

2. Taṁ hi (Ka)

apanītāni. Yadi suyuttāni dhāressasīti pucchati, kavacasadisāni sāṇāni. Issariyasadisā nava anupubbavihārādayo. Aṭṭha samāpattiyo nirodhasamāpatti ca paṭilābhakkamena **"anupubbavihārā"**ti vuttā.

Anāgate sannikaṭṭhe, tathātīte cirantane.
Kāladvayepi kavīhi, purāsaddo payujjate[1].

Satthusāsanameva pariyatti satthusāsanapariyatti, sā suttageyyādivasena navaṅgā. Tipiṭakameva sabbapariyattippabhedaṁ dhārentīti **tipiṭakasabbapariyattippabhedadharā.** "Vinā na sakkā"ti na vattabbaṁ "tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare"ti vuttattā, evaṁ santepi atthi viseso tehi sammukhāpi asammukhāpi sutaṁ, therena pana asammukhā paṭiggahitaṁ nāma natthīti. **Na vāyan**ti ettha **vā**ti vibhāsā, aññāsipi na aññāsipīti attho. **Tatra** uccinane. Bahusaddo vipullattho "anantapāraṁ bahu veditabbamitya"treva. Pubbe "tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare"ti vuttattā "bahu cānena -pa- pariyatto"ti na yujjatīti ce? Na, tipiṭakassa anantattā, tasmā amhe upādāya tena bahu pariyattoti adhippāyo. Itarathā ānandatthero tehi appassutoti āpajjati, "asammukhā paṭiggahitaṁ nāma natthī"ti vacanavirodho ca. **Aḍḍhamāso atikkanto**ti ettha eko divaso naṭṭho, so pāṭipadadivaso, kolāhaladivaso nāma so, tasmā idha na gahito. Saṁvegavatthuṁ kittetvā kīḷanato **sādhukīḷanaṁ** nāma. **Svepī**ti **api**-saddo apekkhāmantānuññāya. Subhasuttaṁ "aciraparinibbute bhagavatī"ti[2] vuttattā caturāsītidhammakkhandhasahassesu antogadhaṁ na hotīti ce? Na, bhagavato kāle laddhanayattā kathāvatthu viya. Chaḍḍitā patitā uklāpā **chaḍḍitapatita-uklāpā.** Āṇā eva appaṭihataṭṭhena cakkanti **āṇācakkaṁ.** Ekato ettha nipatantīti **ekanipātanaṁ. Ākāsena āgantvā nisīdīti eke**ti etaṁ dutiyavāre gamanaṁ sandhāyāti āyasmā upatisso. Paṭhamaṁ vā ākāsena gantvā parisaṁ patvā bhikkhupantiṁ apīḷento pathaviyaṁ nimujjitvā āsane eva attānaṁ dassesi. Ubhayathā ca āpāthaṁ gato, tena ubhayampi yujjati, aññathā dvīsu ekaṁ abhūtaṁ āpajjati.

---

1. Nipātyate (Ka)
2. Dī 1. 188 piṭṭhe.

Atha kho āyasmā mahākassapo āyasmantaṁ upāliṁ pucchi -pa- āyasmā upālitthero vissajjesīti idaṁ pubbe "paṭhamaṁ āvuso upālī"ti-ādinā[1] vuttapucchāvissajjanaṁ saṅkhipitvā saṅgītikārakehi dassitavacananti **gaṇṭhipade** likhitaṁ. Tathā hotu, kimatthaṁ panettha "nidānampi pucchi, puggalampi pucchi, vatthumpi pucchī"ti evaṁ pubbe dassitānukkamena avatvā "vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchī"ti evaṁ anukkamo katoti? "Vatthumūlakattā sikkhāpadapaññattiyā uppaṭipāṭiyā vuttan"ti vadanti eke. Ettha pana vicāraṇā verañjakaṇḍe sampatte karīyati. **Rājāgārake**ti evaṁnāmake uyyāne. Abhiramanārahaṁ kira rājāgārampi. Tattha, yassa vasenetaṁ evaṁ nāmaṁ labhati. Atha kho "āyasmā mahākassapo"ti-ādinā pubbe vuttameva saṅkhipitvā dasseti saṅgītikārako vasīgaṇo. Yadi evaṁ yathā nidānampi pucchi, puggalampi pucchīti ettha pucchākkamo dassito, tathā ānandattherassa vissajjanakkamopi kimatthaṁ na dassitoti ce? Iminānukkamena saṅgahaṁ pañcapi nikāyā anāruḷhāti dassanatthaṁ. Kathaṁ pana āruḷhāti? Āyasmā mahākassapo pañcapi nikāye anukkameneva pucchi, ānandatthero pana anukkameneva pucchitampi apucchitampi tassa tassa suttassa sabhāvaṁ antarā uppannaṁ vatthuṁ uddesaniddesakkamaṁ mātikāvibhaṅgakkamanti evamādisabbaṁ anurūpavacanaṁ pakkhipitvā vissajjesi, tenevāha **"eteneva upāyena pañcapi nikāye pucchī"**ti. Atha vā "ambalaṭṭhikāyaṁ rājāgārake"ti vattabbe "rājāgārake ambalaṭṭhikāyan"ti uppaṭipāṭivacanenapi imamatthaṁ dīpeti. "Ambalaṭṭhikāyaṁ viharati rājāgārake"ti hi vuttaṁ.

Gahakāranti imassa attabhāvagehassa kārakaṁ taṇhāvaḍḍhakiṁ gavesanto yena ñāṇena sakkā so daṭṭhuṁ, tassatthāya dīpaṅkarapādamūle katābhinīhāro ettakaṁ kālaṁ anekajātisaṁsāraṁ taṁ ñāṇaṁ avindanto vicarinti attho. **Dukkhā jāti punappunan**ti idaṁ gahakārakagavesanassa kāraṇācanaṁ. **Sabbā te phāsukā**ti tava sabbā anavasesakilesaphāsukā mayā bhaggā. **Gahakūṭaṁ** nāma avijjā. Somanassasahagataṁ ñāṇaṁ **somanassamayaṁ**. Na hi somanassamayaṁ ñāṇaṁ khandhasabhāvabhedato. **Daḷhīkammasithilakaraṇappayojanā**ti yebhuyyatāya vuttaṁ,

1. Vi 4. 482 piṭṭhe.

taṁ pana tattha tattha pakāsayissāma. **Aññamaññasaṅkaravirahite dhamme ca vinaye cā**ti ettha pāṇātipāto akusalanti evamādīsu maraṇādhippāyassa jīvitindriyupacchedakappayogasamuṭṭhāpikā cetanā akusalaṁ, na pāṇasaṅkhātajīvitindriyassa upacchedakasaṅkhāto atipāto. Tathā adinnassa parasantakassa ādānasaṅkhātā viññatti abyākato dhammo, tabbiññattisamuṭṭhāpikā theyyacetanā akusalo dhammoti[1] evamādinā aññamaññasaṅkaravirahite dhamme paṭibalo vinetuṁ. Jātarūparajataṁ parasantakaṁ theyyacittena gaṇhantassa yathāvatthuṁ pārājikathullaccayadukkaṭesu aññataraṁ, bhaṇḍāgārikasīsena diyyamānaṁ gaṇhantassa pācittiyaṁ, attatthāya gaṇhantassa nissaggiyaṁ pācittiyaṁ, kevalaṁ lolatāya gaṇhantassa anāmāsadukkaṭaṁ, rūpiyachaḍḍaka-sammatassa anāpattīti evaṁ aññamaññasaṅkaravirahite vinayehi paṭibalo vinetunti attho. **Bhāvetī**ti vaḍḍheti, etena phalavasena javanavasena ca cittassa vuddhiṁ dasseti. "Avisiṭṭhan"ti pāṭho, sādhāraṇanti attho.

Desentassa vasenettha, desanā piṭakattayaṁ.
Sāsitabbavasenetaṁ, sāsanantipi vuccati.

Kathetabbassa atthassa, vasenāpi kathāti ca.
Desanā sāsanā kathā, bhedampevaṁ pakāsaye.

Sāsanassa napuṁsakattā **"yathā -pa- dhammasāsanānī"**ti vuttaṁ. **Duccaritasaṁkilesaṁ** nāma atthato cetanā, tathākārappavattacittuppādo vā. Aniccādilakkhaṇaṁ paṭivijjhitvā pavattattā vipassanācittāni visayato lokiyā'bhisamayo asammohato lokuttaro, lokuttaro eva vā abhisamayo visayato nibbānasaṅkhātassa atthassa, itarassa maggādikassa asammohatotipi eke. Ettha "paṭivedho"ti vuttaṁ ñāṇaṁ, taṁ kathaṁ gambhīranti ce? Gambhīrassa udakassa pamāṇaggahaṇakāle dīghena pamāṇena bhavitabbaṁ, evaṁ alabbhaneyyabhāvadassanatthaṁ idānīti vuttanti eke. **Yassa catthāya** maggaphalatthāya. **Tañca atthaṁ nānubhonti** nādhigacchanti kañci attanā adhippetaṁ, itivādapamokkhañca. Kasmā? Atthassa anupaparikkhitvā gahitattā. Adhigataphalattā **paṭividdhākuppo.** Puna

1. Abhi 8. 11 piṭṭhe.

khīṇāsavaggahaṇena arahantameva dasseti, na sekkhaṁ. So hi yathā bhaṇḍāgāriko rañño kaṭakamakuṭādiṁ gopetvā icchiticchitakkhaṇe upaneti, evaṁ sahetukānaṁ sattānaṁ maggaphalatthāya dhammaṁ desesi. Tāsaṁyeva tattha vinayapiṭake pabhedato vuttattā, vāyamitvā tā eva pāpuṇātīti ācariyā. Kimatthaṁ tissova vijjā tattha vibhattāti? Sīlasampattiyā etaparamupanissayabhāvato. "Aparehipi sattahaṅgehi samannāgato bhikkhu vinayadharo hoti. Āpattiṁ jānāti, anāpattiṁ, lahukaṁ āpattiṁ, garukaṁ āpattiṁ, anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati -pa- dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati -pa- āsavānañca khayā -pa- upasampajja viharatī"ti[1] suttamettha sādhakaṁ. Vinayaṁ pariyāpuṇitvā sīlasampattiṁ nissāya āsavakkhayañāṇena saheva viya dibbacakkhupubbenivāsānussatiñāṇāni paṭilabhati. Visuṁ etesaṁ parikammakiccaṁ natthīti dassanatthaṁ tāsaṁyevāti vuttanti ca vadanti eke. Abhidhamme pana tisso vijjā cha abhiññā catasso ca paṭisambhidā aññe ca sammappadhānādayo guṇavisesā vibhattā. Kiñcāpi vibhattā, tathāpi visesato paññājātikattā catasso paṭisambhidā pāpuṇātīti dassanatthaṁ **tāsaṁ tatthevā**ti avadhāraṇavipallāso kato. Attanā duggahitena dhammenāti pāṭhaseso. Kattari cetaṁ karaṇavacanaṁ, hetutthe ca, attanā duggahitahetūti adhippāyo. **Kasmā panā**ti "anulomiko"ti vuttatthaṁ dīpeti.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanānayo.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Pannabhārāti patitakkhandhabhārā. "Bhārā have pañcakkhandhā"ti[2] hi vuttaṁ. "Sammukhā bhavissāma na bhavissāmā"ti vattāro. Tesu daharā kira. **Jammin**ti lāmakaṁ.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo.

---

1. Vi 5. 241 piṭṭhe. 2. Saṁ 2. 22 piṭṭhe.

Tatiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Brahmalokā cavitvāti ettha cattāro maggā pañcānantariyāni niyatamicchādiṭṭhīti imeyeva niyatā, na mahaggatā, tasmā paṇidhivasena heṭṭhupapattipi hoti. **Aticchathā**ti aticca icchatha, gantvā bhikkhaṁ pariyesathāti adhippāyo. **Keṭubhaṁ** nāma kabyakaraṇavidhiyuttaṁ satthaṁ. Kiriyākappaṁ ityeke, kattākhyādilakkhaṇayuttasatthaṁ. **Asandhimittā**ti tassā nāmaṁ. Tassā kira sarīre sandhayo na paññāyanti, madhusitthakena kataṁ viya sarīraṁ hoti. Tasmā "evaṁnāmikā jātā"tipi vadanti. Māgadhakena patthena cattāro patthā āḷhakaṁ, cattāri āḷhakāni doṇaṁ, catudoṇā mānikā, catumānikā khārikā, vīsatikhāriko vāhoti. **Ketumālā**ti "sīsato uṭṭhahitvā ṭhito obhāsapuñjo"ti vadanti. Rājiddhi-adhikārappasaṅgenetaṁ vatthu vuttaṁ, nānukkamena. Anukkamena pana buddhasāsanāvahāraṁ vatthuṁ dīpento **"rājā kirā"**ti-ādimāha. Kilesadamanena **dantaṁ.** Kāyavācāhi **guttaṁ.** "Pācīnamukho"tipi pāṭho atthi. Pubbe jeṭṭhabhātikattā teneva paricayena pattaggahaṇatthāya ākāraṁ dasseti. **Abhāsī**ti "bhāsissāmī"ti vitakkesi. Apare "aññātanti vuttepi sabbaṁ abhaṇī"ti vadanti. **Amata**nti nibbānasaṅkhātāya nivattiyā saguṇādhivacanaṁ, tassā **appamādo padaṁ** maggo. **Maccū**ti pavattiyā sadosādhivacanaṁ, tassā pamādo padaṁ maggoti evaṁ cattāri saccāni sandassitāni honti. Saṁghasaraṇagatattā saṁghanissitā pabbajjā, bhaṇḍukammassa vā tadāyattattā. Nigrodhattherassānubhāvakittanādhikārattā pubbe vuttampi pacchā vattabbampi sampiṇḍetvā āha "puna rājā asokārāmaṁ nāma mahāvihāraṁ kāretvā saṭṭhisahassāni -pa- caturāsītivihārasahassāni kārāpesī"ti. "Puthujjanakalyāṇakassa vā paccavekkhitaparibhogo"ti vacanato sekkhāva paramatthato dāyādā, tathāpi thero mahindakumārassa pabbajjatthaṁ ekena pariyāyena lokadhammasiddhena evamāha **"yo koci mahārājā -pa- orasaṁ puttan"**ti. Vuttañhi **vede—**

"Aṅgā aṅgā sambhavasi, hadayā adhijāyase.
Attā ve putto nāmāsi, sa jīva saradosatan"ti[1].

---

1. Ma-Ṭī, Laṭukikopamasuttavaṇṇanāyampi.

Tasmā iminā pariyāyena oraso putto mātāpitūhi pabbajito ce, atthato te sayaṁ pabbajitā viya honti. Dhammakathikā kasmā nārocenti? Rājā "theraṁ gaṇhitvā āgacchathā"ti amacce pesesi, dhammakathikā therassa āgamanakāle parivāratthāya pesitā, tasmā. Apica tena vuttavidhināva vadanti caṇḍattā, caṇḍabhāvo cassa "ambaṁ chinditvā veḷuyā vatiṁ karohī"ti vutta-amaccavatthunā vibhāvetabbo. Kasmā pana dhammakathikā rājāṇāpanaṁ karontīti? "Sāsanaṁ paggahetuṁ samattho"ti vuttattā. **Dīpakatittiro**ti kūṭatittiro. Ayaṁ pana kūṭatittirakamme niyuttopi suddhacitto, tasmā tāpasaṁ pucchi. **Sāṇipākāran**ti sāṇipākārena. Vibhajitvā vadatīti **vibhajjavādī** "atthi khvesa brāhmaṇa pariyāyo"ti-ādinā[1]. Apica **sassatavādī** ca bhagavā "atthi bhikkhave ajātaṁ abhūtaṁ asaṅkhatan"ti-ādi[2] vacanato. **Ekaccasassatiko** ca "sappaccayā dhammā, appaccayā dhammā"ti[3] vacanato. **Antānantiko** ca—

> "Gamanena na pattabbo, lokassanto kudācanaṁ.
> Na ca appatvā lokantaṁ, dukkhā atthi pamocanaṁ"[4].

"Anamataggoyaṁ bhikkhave saṁsāro pubbakoṭi na paññāyatī"ti[5] vacanato. **Amaravikkhepikapakkhampi** īsakaṁ bhajati bhagavā "sassato lokoti abyākatametaṁ asassato lokoti abyākatametan"ti-ādi-abyākatavatthudīpanato sammutisaccadīpanato ca. Tañhi ajjhattabahiddhādivasena na vattabbaṁ. Yathāha "ākiñcaññāyatanaṁ na vattabbaṁ ajjhattārammaṇantipī"ti-ādi[6]. Tathā **adhiccasamuppannikapakkhampi** bhajati "laddhā mudhā nibbutiṁ bhuñjamānā"ti[7] vacanato. Tattha hi mudhāti adhiccasamuppannavevacanaṁ. **Saññīvādādiko** ca bhagavā saññībhava-asaññībhavanevasaññīnāsaññībhavavasena. **Ucchedavādī** ca "ahaṁ hi brāhmaṇa ucchedaṁ vadāmi rāgassā"ti[8] vacanato. **Diṭṭhadhammanibbānavādī** ca "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyan"ti[9] vacanato, "natthi dāni punabbhavo"ti[10] vacanato, diṭṭheva dhamme

---

1. Vi 1. 2 piṭṭhe.
2. Khu 1. 220 piṭṭhe.
3. Abhi 1. 4 piṭṭhe.
4. Saṁ 1. 61; Aṁ 1. 357 piṭṭhe.
5. Saṁ 1. 387; Khu 8. 136 piṭṭhe.
6. Abhi 1. 274 piṭṭhe.
7. Khu 1. 5, 313 piṭṭhesu.
8. Vi 1. 3 piṭṭhe.
9. Vi 3. 20; Dī 2. 126; Saṁ 1. 106; Saṁ 2. 29 piṭṭhesu.
10. Vi 3. 16 piṭṭhe.

nirodhasamāpattidīpanato ca. Evaṁ tena tena pariyāyena tathā tathā veneyyajjhāsayānurūpaṁ vibhajitvā vadatīti vibhajjavādī bhagavāti.

Tatiyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo.

Pupphanāmo sumanatthero. Mahāpadumattheroti eke. Mahiṁsakamaṇḍalaṁ **andharaṭṭhan**ti vadanti. **Dhammacakkhu** nāma tayo maggā. Sotāpattimagganti ca eke. Pañcapi raṭṭhāni **pañca cīnaraṭṭhāni** nāma. **Rājagahe**ti deviyā katavihāre. **Silakūṭamhī**ti pabbatakūṭe. **Vaḍḍhamānan**ti alaṅkaraṇacuṇṇaṁ. Ariyadese atīva sammataṁ kira. Ekarasena nāthakaraṇā[1] iti damiḷā. **Sārapāmaṅgan**ti uttamaṁ pāmaṅgaṁ. Petavatthu-ādinā saṁvejetvā abhisamayatthaṁ saccasaṁyuttañca. **Meghavanuyyānaṁ** nāma mahāvihāraṭṭhānaṁ. "Dvāsaṭṭhiyā leṇesū"ti pāṭho. **Dasabhātikan**ti abhayakumārādayo dasa, te idha na vuttā. **Vutthavasso pavāretvā**ti cātumāsiniyā pavāraṇāyāti attho. Paṭhamapavāraṇāya vā pavāretvā ekamāsaṁ tattheva vasitvā kattikapuṇṇamāsiyaṁ avoca, aññathā "puṇṇamāyaṁ mahāvīro"ti vuttattā na sakkā gahetuṁ. **Mahāvīro**ti buddhopacārena dhātuyo vadati. **Jaṅghappamāṇan**ti "thūpassa jaṅghappamāṇan"ti vadanti. **Mātulabhāgineyyā** cūḷodaramahodarā. Dharamānassa viya buddhassa rasmi sarasarasmi, rañño lekhāsāsanaṁ appesi, evañca mukhasāsanamavoca. Doṇamattā magadhanāḷiyā dvādasa nāḷimattā kira. "Paricchinnaṭṭhāne chijjitvā"ti pāṭho. **Sabbadisāhi pañca rasmiyo āvaṭṭetvā**ti pañcahi phalehi nikkhantattā pañca, tā pana chabbaṇṇāva. **Kattikajuṇhapakkhassa pāṭipadadivase**ti juṇhapakkhassa paṭhamadivaseti attho. Mahābodhiṭṭhāne parivāretvā ṭhitanāgayakkhādidevatākulāni. **Gopakā** nāma rājaparikammino tathābhāvakiccā. Tesaṁ kulānaṁ nāmantipi keci. Udakādivāhā kāliṅgā. Kāliṅgesu janapadesu jātisampannaṁ kulaṁ kāliṅgakulanti keci.

Paṭhamapāṭipadadivaseti dutiya-uposathassa pāṭipadadivaseti attho. Tattha ṭhitehi samuddassa diṭṭhattā taṁ ṭhānaṁ samuddasālavatthu. **Soḷasa jātisampannakulāni** aṭṭha brāhmaṇāmaccakulāni. Mahā-ariṭṭhatthero

---

1. Ekaraṇasneharaṇā (Ka)

2. Saṁ 3. 363 piṭṭhe.

cetiyagirimhi pabbajito. **Amaccassa pariveṇaṭṭhāne**ti sampatikālavasenāha. Mahindatthero dvādasavassiko hutvā tambapaṇṇidīpaṁ sampatto, tattha dve vassāni vasitvā vinayaṁ patiṭṭhāpesi, dvāsaṭṭhivassiko hutvā parinibbuto. **Vinayo saṁvaratthāyā**ti vinayapiṭakaṁ, tassa pariyāpuṇanaṁ vā. Yathābhūtañāṇadassanaṁ sappaccayanāmarūpapariggaho. Maggādipaccavekkhaṇe asati antarā parinibbanaṁ nāma natthi sekkhassa maraṇaṁ vā, satiyeva hoti. Tasmā āha **"vimuttiñāṇadassanan"**ti. **Anupādāparinibbānatthāyā**ti kañci dhammaṁ anupādāya aggahetvā īsakampi anavasesetvā parinibbānatthāyāti attho. **Upanisā**ti "vinayo saṁvaratthāyā"ti-ādikā kāraṇaparamparā. Ettāvatā attahitanipphattiṁ dassetvā idāni parahitanipphattiṁ dassetuṁ **"etadatthaṁ sotāvadhānan"**ti āha. Tassattho—attano vinayakathanaṁ vinayamantanañca uggahetuṁ paresaṁ sotassa odahanaṁ **sotāvadhānaṁ.** Tato uggahitavinayakathāmantanānaṁ tesaṁ upanisā yathāvuttakāraṇaparamparā siddhāyevāti na puna dassitāti veditabbā. Aññathā etadatthā upanisāti iminā vacaneneva anupādāparinibbānassa saṅgahitattā anupādāparinibbānato uddhaṁ sotāvadhānāsambhavato etadatthaṁ sotāvadhānanti ante na sambhavatīti niratthakaṁ bhaveyya, na ca niratthakaṁ parahitanipphattiyā mūlakāraṇadassanatthattāti veditabbaṁ.

Evaṁ yathā yathā yaṁ yaṁ, sambhaveyya padaṁ idha.
Taṁ taṁ tathā tathā sabbaṁ, payojeyya vicakkhaṇoti.

Bāhiranidānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

"Tena samayena buddho bhagavā vesāliyaṁ viharati mahāvane kūṭāgārasālāyaṁ. Tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī"ti[1] vinayanidāne ārabhitabbe verañjakaṇḍassa ārambho kimatthoti ce? Vuccate—mūlato pabhuti vinayanidānaṁ dassetuṁ. Yadi evaṁ "paṭhamaṁ āvuso upāli pārājikaṁ kattha paññattanti, vesāliyan"ti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kasmā? Kattha paññattanti hi nidānapucchā. Evaṁ santepi "paṭhamassa pārājikassa kiṁ nidānan"ti pucchite sādhāraṇamahānidānavissajjanaṁ ayuttaṁ viyāti? Nāyuttaṁ, sabbesaṁ sikkhāpadānaṁ pāṭekkaṁ nidānassa puṭṭhattā tassa vissajjetabbattā ca sabbasādhāraṇamahānidānaṁ paṭhamamāha. Ekantena pucchāvissajjanakkamena pārājikādīni saṅgahaṁ āropitāni. Kathaṁ āropitānīti ce? Āyasmatā mahākassapena anukkamena sabbopi vinayo pucchito, puṭṭhena ca āyasmatā upālittherena yathāsambhavaṁ nirantaraṁ vissajjitameva. Apucchitānipi vinītavatthu-ādīni yujjamānāni vatthūni antokatvā vissajjanakkameneva gaṇasajjhāyamakaṁsūti veditabbaṁ. Aññathā verañjakaṇḍaṁ paṭhamapārājikasseva nidānanti vā anadhikārikaṁ vā nippayojanaṁ vā pāṭekkaṁ sikkhāpadanidānapucchānantaraṁ tadeva vissajjetabbanti vā āpajjati, tasmā ādito pabhuti vinayanidānaṁ dassetuṁ **"tena samayenā"**ti-ādi āraddhaṁ.

Idāni nidānabhaṇane payojanaṁ vakkhāma—vinayassa āṇādesanattā bhagavato tāva āṇārahabhāvadīpanaṁ, āṇābhūtassa ca vinayassa anaññavisayabhāvadīpanaṁ, āṇāya ṭhitānaṁ sāvakānaṁ mahānubhāvadīpanañcāti tividhamassa payojanaṁ. Kathaṁ? Āṇāsāsanāraho hi bhagavā pahīnakilesattā, adhigataguṇavisesattā, lokajeṭṭhaseṭṭhattā, tādibhāvappattattā ca, arasarūpatādīhi aṭṭhahi akkosavatthūhi akampanato bhagavato tādibhāvappatti veditabbā, aṭṭhannampi tesaṁ akkosavatthūnaṁ attani sambhavapariyāyadīpanapāḷiyā pahīnakilesatā

1. Atthīti (Ka)

veditabbā. Catunnaṁ jhānānaṁ tissannañca vijjānaṁ adhigamaparidīpanena adhigataguṇavisesatā veditabbā, "nāhaṁ taṁ brāhmaṇa passāmi sadevake -pa- muddhāpi tassa vipateyyā"ti ca "jeṭṭho seṭṭho lokassā"ti ca vacanena jeṭṭhaseṭṭhatā veditabbā, idañca bhagavato āṇārahabhāvadīpanappayojanaṁ. "Āgamehi tvaṁ sāriputta, āgamehi tvaṁ sāriputta, tathāgatova tattha kālaṁ jānissatī"ti vacanaṁ anaññavisayabhāvadīpanaṁ. "Sādhāhaṁ bhante pathaviṁ parivatteyyan"ti ca "ekāhaṁ bhante pāṇiṁ abhinimminissāmī"ti ca "sādhu bhante sabbo bhikkhusaṁgho uttarakuruṁ piṇḍāya gaccheyyā"ti ca imehi therassa tīhi sīhanādehi āṇāya ṭhitānaṁ sāvakānaṁ mahānubhāvatādīpanaṁ veditabbaṁ. Sāvatthiyādīsu avihāritvā kimatthaṁ bhagavā verañjāyameva tadā vihāsīti ce? Naḷeruyakkhassa pītisañjananatthaṁ, bhikkhusaṁghassa bhikkhāvasena akilamanatthaṁ, verañjabrāhmaṇassa pasādasañjananatthaṁ, mahāmoggallānattherassa ānubhāvadīpanaṭṭhānabhūtattā, sāriputtattherassa vinayapaññattiyācanahetubhūtaparivitakkanaṭṭhānabhūtattā ca. Tesu pacchimaṁ balavakāraṇaṁ, tena vuttaṁ aṭṭhakathāyaṁ "tena samayenāti yena kālena āyasmato -pa- tena kālenā"ti. Purimesu catūsu asaṅgahakāraṇesu[1] paṭhamena bhagavā mettābhāvanādinā amanussānaṁ cittasaṁrakkhaṇena bhikkhūnaṁ ādaraṁ janeti. Dutiyena parisāvacarena bhikkhunā evaṁ parisā saṅgahetabbā, evaṁ appicchena santuṭṭhena ca bhavitabbanti vā dasseti. Tatiyena paccaye nirapekkhena kulānuggaho kātabboti. Catutthena evaṁ mahānubhāvenāpi paccayatthaṁ na loluppaṁ kātabbaṁ, kevalaṁ paradattupajīvinā bhavitabbanti dasseti. "Tenāti-ādipāṭhassa -pa- vinayassatthavaṇṇanan"ti vacanato añño tenāti-ādipāṭho, añño vinayo āpajjati.

"Tenāti-ādipāṭhamhā, ko añño vinayo idha.
Tassatthaṁ[2] dassayantova, kare vinayavaṇṇanan"ti—

ce? Nanu vuttaṁ pubbeva "idaṁ hi buddhassa bhagavato attapaccakkhavacanaṁ na hotī"ti-ādi, tasmā upālittherena vuttassa tenāti-ādipāṭhassa atthaṁ nānappakārato dassayanto karissāmi vinayassa bhagavato attapaccakkhavacanabhūtassa atthavaṇṇananti evamettha attho daṭṭhabbo. Yadi evaṁ

---

1. Ānubhāvasaṅgahakāraṇesu (Ka)
2. Yassatthaṁ (Ka)

“tena samayena buddho bhagavā verañjāyaṁ viharatīti evamādivacanapaṭimaṇḍitanidānaṁ vinayapiṭakaṁ kena dhāritan”ti-ādivacanaṁ virujjhati “tena samayenā”ti-ādivacanassa vinayapiṭakapariyāpannabhāvadīpanatoti ce? Na, aññatthepi tabbohārasiddhito “nānāvidhabhittikammapaṭimaṇḍitavasano puriso”ti-ādīsu viya. Vinayassādibhāvena saṅgītikārakehi anuññātattā vinayapariyāpannatāpi yujjati tassa vacanassa. Etthāha—yathā suttante “ekaṁ samayan”ti ca, abhidhamme ca “yasmiṁ samaye”ti aniyamato vuttaṁ, tathā avatvā idha “tena samayenā”ti paṭhamaṁ taṁniddesova kasmā vuttoti? Vuccate—tassa tassa sikkhāpadapaññattisamayassa, yassa vā sikkhāpadapaññattihetubhūtassa samayassa hetu bhagavā tattha tattha vihāsi, tassa ca samayassa atītassa tesaṁ saṅgītikārakānaṁ vasīnaṁ suviditattā. Kathaṁ? “Ye te bhikkhū appicchā te ujjhāyantī”ti-ādivacanato, “atha kho te bhikkhū bhagavato etamatthaṁ ārocesun”ti ca “atha kho bhagavā etasmiṁ nidāne sannipātāpetvā”ti ca “bhikkhūnaṁ tadanucchavikaṁ tadanu -pa- dasa atthavase paṭicca saṁghasuṭṭhutāyā”ti ca “evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā”ti ca khandhakesu ca “anujānāmi bhikkhave tīhi saraṇagamanehi pabbajjan”ti-ādivinayakkamassa vacanato yo so sikkhāpadapaññattisamayo, tassa tassa vinayakkamassa so paññattisamayo ca suvidito tesaṁ pañcasatānaṁ dhammadharānaṁ bhikkhūnaṁ, nāyaṁ nayo suttantābhidhammesu sambhavati. Tasmā suviditattā tena samayena hetubhūtena viharatīti viharatipadena ekasambandhattā ca paṭhamaṁ yaṁniddesādino asambhavato ca vinayapiṭake taṁniddesova paṭhamaṁ vutto. Kathaṁ? Ettha “yena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī”ti vā “yena kho pana samayena vesālī -pa- hotī”ti vā asambhavato yaṁniddesena avatvā taṁniddesasseva sambhavato **“tena kho pana samayena -pa- kalandagāmo nāma hotī”**ti vuttanti, kevalaṁ suviditattā vā. **Aniyamaniddesavacanan**ti ettha kiñcāpi yathāvuttanayena niyamaniddesavacanamevetaṁ taṁniddesattā, tathāpi sampatikālavasena taditaresaṁ bhikkhūnaṁ aviditattā “aniyamaniddesavacanan”ti vuttaṁ. Yaṁ pana vuttaṁ “ayañhi sabbasmimpi vinaye yuttīti, taṁ tabbahulena vuttanti veditabbaṁ.

Yadi sabbaṁ tenāti aniyamaniddesavacanaṁ bhaveyya, tena hi bhikkhave bhikkhūnaṁ sikkhāpadanti ettha idampi pubbe siddhatthaṁ tenāti padaṁ aniyamaniddesavacanaṁ bhaveyya. "Tena samayena buddho bhagavā uruvelāyaṁ viharatī"ti-ādīsu vuttaṁ tenāti padañca aniyamaniddesavacanaṁ bhaveyya, na ca hoti, tasmā yesaṁ tena taṁniddesena niddiṭṭhattho avidito, tesaṁ vasenāha "aniyamaniddesavacanametan"ti. Atha vā tato paṭhamaṁ tadatthādassanato pacchāpi taṁsambandhena yaṁniddesadassanato ca "aniyamaniddesavacanametan"ti vuttaṁ. Atha vā pubbaṇhādīsu ayaṁ nāmāti aniyametvā kālaparidīpanassa samayasaddassa upapadabhāvenapi evaṁ vattumarahati "yadidaṁ aniyamaniddesavacanan"ti. Atha vā "tenā"ti vutte tena ghaṭena paṭenāti sabbatthappasaṅganivāraṇatthaṁ niyamaṁ karoti "samayenā"ti. Kena pana samayena? Parabhāge atthato siddhena sāriputtassa parivitakkasamayena. Etthāha—vitakkasamayo ce idhādhippeto, "parato idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo sāriputtādīhipi dubbiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena cā"ti-ādivacanaṁ virujjhatīti? Na, bāhullena vuttattā. Suttantābhidhammesu viya avatvā idha vinayapiṭake karaṇavacanena kasmā niddesoti hi codanā. Tasmā tassā vissajjane bāhullena karaṇavacanappayojanaṁ vatthukāmo ācariyo āha "yo so sikkhāpadapaññattisamayo"ti-ādi. Na sampati vuccamānasseva karaṇavacanassa payojanaṁ vattukāmo, imassa pana hetu-atthova sambhavati, na karaṇattho, tasmā āha **"aparabhāge atthato siddhenā"**ti-ādi. **Samayañcā**ti āgamanapaccayasamavāyaṁ tadanurūpakālañca upādāyāti attho. Paccayasāmaggiñca āgamanakālañca labhitvā jānissāmāti adhippāyo.

Etthāha—yathā "ekova kho bhikkhave khaṇo samayo cā"ti ettha khaṇasamayānaṁ eko attho, tathā kālañca samayañca upādāyāti kālasamayānaṁ eko attho siyā, apica āgamanapaccayasamavāyo cettha samayo kālassāpi āgamanapaccayattā samayaggahaṇeneva so gahitoti visuṁ kālo kimatthaṁ gahitoti ca? Vuccate—appeva nāma svepīti kālassa paṭhamaṁ niyamitattā na samayo

kālattho. Tasmiṁ sveti niyamitakāle itaresaṁ āgamanapaccayānaṁ samavāyaṁ paṭicca upasaṅkameyyāma yathāniyamitakālepi pubbaṇhādippabhedaṁ yathāvuttasamavāyānurūpaṁ kālañca upādāyāti sveti paricchinnadivase pubbaṇhādikālaniyatabhāvaṁ dasseti, tasmā kālasamayānaṁ na ekatthattā kālassa visuṁ gahaṇampi sātthakanti veditabbaṁ. Yasmā khaṇe khaṇe tvaṁ bhikkhu jāyasi ca jīyasi ca mīyasi ceti bhikkhuniyā santike abhikkhaṇaṁ gacchatīti[1] ca khaṇe khaṇe bhāsati satthusāsananti ca khaṇasaddo anekattho, tathā samayasaddo ca, tasmā ekamekena niyamento **"ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo cā"**ti āha. Khaṇasamayānaṁ attho ekattho yujjati khaṇo okāsalābho, aṭṭhakkhaṇavajjito navamo khaṇoti attho. Attano attano ucchedādayo diṭṭhigatasaṅkhāte samaye ettha pavadantīti **samayappavādako.** Sveva tindukācīrasaṅkhātāya timbarurukkhapantiyā parikkhittattā **tindukācīraṁ. Ekasālake**ti eko sālarukkho. "Kuṭikā"tipi vadanti. **Atthābhisamayā**ti attano hitapaṭilābhā. **Dhīro**ti ca **paṇḍito** vuccati, nāñño. **Sammā mānābhisamayā**ti suṭṭhu mānassa pahānena, samucchedavasena suṭṭhu mānappahānenāti attho. **Dukkhassa pīḷanaṭṭho**ti-ādīsu "catunnaṁ saccānaṁ catūhi ākārehi paṭivedho"ti-ādīsu khandhapañcakasaṅkhātassa dukkhassa dukkhākāratāyaṭṭho. **Saṅkhataṭṭho** kāraṇuppatti-attho, dukkhāya vedanāya **santāpaṭṭho.** Sukhāya vedanāya **vipariṇāmaṭṭho.** Pīḷanaṭṭhādikova **abhisamayaṭṭho**ti attho daṭṭhabbo. **Gabbhokkantisamayo**ti-ādīsupi pathavīkampana-ālokapātubhāvādīhi devamanussesu pākaṭo. **Dukkarakārikasamayo**pi kāḷo samaṇo gotamo na kāḷoti-ādinā pākaṭo. Sattasattāhāni ca aññāni ca **diṭṭhadhammasukhavihārasamayo.**

Accantameva taṁ samayanti ārambhato paṭṭhāya yāva pattasanniṭṭhānā, tāva accantasampayogena tasmiṁ samaye. **Karuṇāvihārena vihāsī**ti karuṇākiccavihārena tasmiṁ samaye vihāsīti attho. Taṁ samayañhi karuṇākiccasamayaṁ. Ñāṇakiccaṁ karuṇākiccanti dve bhagavato kiccāni, abhisambhodhi **ñāṇakiccaṁ,** mahākaruṇāsamāpattiṁ samāpajjitvā

---

1. Vi 2. 94 piṭṭhe.

veneyyasattāvalokanaṁ katvā tadanurūpakaraṇaṁ **karuṇākiccaṁ.** "Sannipatikānaṁ vo bhikkhave dvayaṁ karaṇīyan"ti[1] hi vuttaṁ, taṁ bhagavāpi karotiyeva. Atha vā āgantukehi bhikkhūhi ādisamāyogañca. Tattha karuṇākiccaṁ vihāraṁ dassento "karuṇāvihārena vihāsī"ti āha. **Adhikaraṇañhi kālattho**ti ettha **hi**-kāro kāraṇattho. Tattha hi abhidhamme kālasamūhakhaṇasamavāyahetusaṅkhātavasena pañcavidho samayaṭṭho daṭṭhabbo. Kālasamūhaṭṭho samayo kathaṁ adhikaraṇaṁ hoti? Adhikaraṇamuppattiṭṭhānaṁ pubbaṇhe jātoti yathā, evaṁ kālaṭṭho samayasaddo daṭṭhabbo. Kathaṁ rāsaṭṭho? Yavarāsimhi jātoti yathā. Tasmā yasmiṁ kāle puñje vā cittaṁ samuppannaṁ, tasmiṁ kāle puñje vā phassādayo uppajjantīti vuttaṁ hoti. **Adhikaraṇañhī**ti ettha abhidhamme niddiṭṭhaṁ adhikaraṇaṁ kālaṭṭho samūhaṭṭho ca hoti, "yasmiṁ samaye"ti vuttaṁ adhikaraṇaṁ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṁ. Idāni bhāvenabhāvalakkhaṇañca dassento **"tattha vuttānam**"iccādimāha. Tattha abhidhamme vuttānaṁ bhāvo nāma kinti? Uppatti vijjamānatā, sā tesaṁ tattha vuttānaṁ phassādidhammānaṁ, sā pana samayassa bhāvena bhāvo lakkhīyati ñāyati, tasmā tattha bhummavacananiddeso katoti vuttaṁ hoti.

Tattha **khaṇo** nāma aṭṭhakkhaṇavinimutto navamo khaṇo, tasmiṁ sati uppajjati. **Samavāyo** nāma cakkhundriyādikāraṇasāmaggī[2], tasmiṁ sati uppajjati. **Hetu** nāma rūpādi-ārammaṇaṁ. Tasmā tasmiṁ khaṇakāraṇasamavāyahetumhi sati tesaṁ phassādīnaṁ bhāvo vijjamānatā hotīti vuttaṁ hoti. **Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavatī**ti ettha atthadvayamekassa sambhavatīti idha vinaye vuttassa samayasaddassa kattukaraṇatthe tatiyā hetumhi ca ityuttattā. **So dubbiññeyyo**ti "tathāgatova tattha kālaṁ jānissatī"ti vuttattāti vuttaṁ hoti. Tena samayenāti tassa samayassa kāraṇā "annena vasati vijjāya vasatī"ti yathā annaṁ vā vijjaṁ vā labhāmīti tadatthaṁ vasatītyattho. Evaṁ "tena samayena viharatī"ti vutte hetvatthe tatiyā daṭṭhabbā, tasmā sikkhāpadapaññattiyā samayañca vītikkamañca olokayamāno tattha tattha vihāsīti vuttaṁ hoti. Satisaddārādikādīsu "icchāmataṁ bhikkhave

---

1. Ma 1. 217; Khu 1. 89, 113 piṭṭhesu. 2. Tāni cakkhundriyādīni kāraṇaṁ (Ka)

addhamāsaṁ paṭisallīyitun"ti[1] evamādīsu daṭṭhabbā, tasmā dutiyā kāladdhāne accantasaṁyogeti dutiyātra sambhavati "māsamadhīte divasamadhīte"ti yathā. Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavatīti ettha yassa karaṇavacanassa hetu-attho sambhavati, tena samayena hetubhūtena taṁ taṁ vatthuvītikkamasaṅkhātaṁ vītikkamasamayasaṅkhātaṁ vā sikkhāpadapaññattihetuñca apekkhamāno bhagavā tattha tattha vihāsi. Yassa karaṇattho sambhavati, tena karaṇabhūtena samayena sampattena sikkhāpadāni paññāpayanto bhagavā tattha tattha vihāsīti adhippāyo.

Gaṇṭhipade pana "sudinnādīnaṁ vītikkamova kāraṇaṁ nāma, tassa niyamabhūto kālo pana karaṇameva taṁ kālaṁ anatikkamitvāva sikkhāpadassa paññapetabbattā"ti vuttaṁ, taṁ niddosaṁ. Yaṁ pana vuttaṁ "idaṁ karaṇaṁ pubbabhāgattā paṭhamaṁ vattabbampi pacchā vuttan"ti, taṁ duvuttaṁ. Hetu-atthato hi yathā pacchā karaṇattho yojiyamāno anukkameneva yogaṁ gacchati, tathā ca yojito. Yaṁ pana aṭṭhakathācariyo pacchā vuttaṁ idaṁ karaṇatthaṁ paṭhamaṁ yojetvā paṭhamaṁ vuttaṁ hetu-atthaṁ pacchā yojesi, taṁ yojanāsukhattāti veditabbanti **ācariyena** likhitaṁ. Ito paṭṭhāya yattha yattha "ācariyena likhitan"ti vā "ācariyassa takko"ti vā vuccati, tattha tattha ācariyo nāma **ānandācariyo** kalasapuravāsīti gahetabbo. Etthāha—yathā suttante "ekaṁ samayaṁ bhagavā"ti vuccati tathā "tena samayena bhagavā verañjāyan"ti vattabbaṁ, atha savevacanaṁ vattukāmo thero, tathāgato sugatoti-ādīnipi vattabbāni, atha imasseva padadvayassa gahaṇe kiñci payojanaṁ atthi, taṁ vatabbanti? Vuccate—kesañci buddhassa bhagavato paramagambhīraṁ ajjhāsayakkamaṁ ajānataṁ "apaññatte sikkhāpade anādīnavadasso -pa- abhiviññāpesī"ti-ādikaṁ[2] "atha kho bhagavā āyasmantaṁ suddinnaṁ paṭipucchī"ti-ādikañca[3] "sādiyi tvaṁ bhikkhūti. Nāhaṁ bhagavā sādiyin"ti-ādikañca[4] tathā purāṇavohārikaṁ bhikkhuṁ pucchitvā tena vuttaparicchedena dutiyapārājikapaññāpanañca devadattassa pabbajjānujānanañcāti evamādikaṁ vinayapariyattiṁ disvā buddhasubuddhataṁ paṭicca saṅkā sambhaveyya, "tathā kiṁ pana tuyhaṁ chavassa

1. Vi 1. 86 piṭṭhe. 2. Vi 1. 21 piṭṭhe. 3. Vi 1. 23 piṭṭhe. 4. Vi 1. 45 piṭṭhe.

kheḷāsakassā"ti[1] evamādikaṁ pharusavacanapaṭisaṁyuttaṁ vinayapariyattiṁ nissāya khīṇāsavattaṁ paṭicca saṅkā sambhaveyya, tadubhayasaṅkāvinodanatthaṁ āyasmatā upālittherena idameva padadvayaggahaṇaṁ sabbattha katanti veditabbaṁ. Tenetaṁ dīpeti—kāmaṁ sabbañeyyabuddhattā buddhoyeva, bhaggasabbadosattā bhagavāva, so satthāti. Paratopi vuttaṁ "jānantāpi tathāgatā pucchanti -pa- anatthasaṁhite setughāto tathāgatānan"ti[2]. Suttante ca vuttaṁ "saṇhenapi kesi vinemi pharusenapī"ti-ādi[3].

Asādhāraṇahetumhīti ettha kusalamūlāni na akusalaṁ kadāci mūlāni honti, tathā akusalamūlāni kusalānaṁ, abyākatamūlāni na kadāci kusalānanti ayameva nayo labbhati, yasmā kusalā hetū taṁsamuṭṭhānānaṁ rūpānaṁ hetupaccayena paccayo[4], tasmā kusalāni kusalānaṁyevāti-ādinayo na labbhati. Puci vuccate kuṭṭhā, te mandayati nāsayatīti **pucimando. Sattānaṁ hitasukhanipphādanādhimuttatan**ti ettha sāmaññato vuttasatte dvidhā bhinditvā dassetuṁ **"manussānaṁ upakārabahulatan"**ti-ādi vuttaṁ. **Bahujanahitāyā**ti bahuno janassa hitatthāya. Paññāsampattiyā diṭṭhadhammikasamparāyikahitūpadesako hi bhagavā. **Sukhāyā**ti sukhatthāya. Cāgasampattiyā upakārakasukhasampadāyako hi esa. Mettākaruṇāsampattiyā lokānukampāya mātāpitaro viya. Lokassa rakkhitagopitā hi esa. **Devamanussānan**ti ettha bhabbapuggale veneyyasatteyeva gahetvā tesaṁ nibbānamaggaphalādhigamāya attano uppattiṁ dasseti. "Atthāyā"ti hi vutte paramatthatthāya nibbānāya, "hitāyā"ti vutte taṁsampāpakamaggatthāyāti vuttaṁ hoti, maggato uttari hitaṁ nāma natthīti. **Sukhāyā**ti phalasamāpattisukhatthāya tato uttari sukhābhāvato. **Diṭṭhisīlasaṅghātenā**ti ettha samādhiṁ paññañca aggahetvā diṭṭhisīlamattaggahaṇaṁ sabbasekkhāsekkhasāmaññattā. **Kosambakasutte**pi[5] "sīlasāmaññagato viharati, diṭṭhisāmaññagato viharatī"ti vuttaṁ. Diṭṭhiggahaṇena paññāpi gahitāti ce? Na, sotāpannādīnampi paññāya paripūrakāribhāvappasaṅgato, tasmā ekalakkhaṇānampi tāsaṁ paññādiṭṭhīnaṁ avatthantarabhedo atthi dhitisamādhindriyasammāsamādhīnaṁ

1. Vi 4. 347 piṭṭhe. 2. Vi 1. 7 piṭṭhe. 3. Aṁ 1. 427 piṭṭhe.
4. Abhi 8. 132 piṭṭhe. 5. Ma 1. 397 piṭṭhe.

viya. **Aññāsī**ti ettha sotadvārānusārena ñātā, atthā sutāti hi vuccanti "sutametaṁ bho gotama pāpakā samācārā dissanti ceva suyyanti cā"ti-ādīsu viya. "Bhikkhu kho upāli saṁghaṁ bhindatī"ti-ādīsu[1] viya **avadhāraṇatthe** vā. Verañjāyaṁ **bhavo** vijjamāno. **Itthambhūtassa** evaṁ bhūtassa. Kathaṁ bhūtassa? Sakyaputtassa sakyakulā pabbajitassa, evaṁ hutvā ṭhitassa kittisaddo abbhuggatoti abhisaddena yoge upayogavacanāni hontīti attho.

Kāmupādānapaccayā eva mettaṁ bhāveti, brahmaloke nibbattatīti iminā kāmupādānahetu kammaṁ katvā kāmabhave eva nibbattatītivādīnaṁ vādo paṭikkhittoti vadanti, "brahmaloke paṇītā kāmā"ti sutvā, kappetvā vā pacchā "tattha sampattiṁ anubhavissāmī"ti kāmupādānapaccayā tadupagaṁ karotīti brahmalokepi kāmanīyaṭṭhena kāmā, "tadārammaṇattā taṇhā kāmupādānanti vuttā"ti ca vadanti, vīmaṁsitabbaṁ. Kammañca cakkhussa janakakāraṇaṁ, kammassa mūlakāraṇaṁ taṇhā, tasmā na mūlakāraṇaṁ hoti janakaṁ. Rūpataṇhādayo dukkhasaccaṁ khandhapariyāpannattā, "yampicchaṁ na labhati, tampi dukkhan"ti[2] vacanato ca. **Tassa mūlakāraṇabhāvena samuṭṭhāpikā**ti[3] tassa kāraṇabhūtassa imassa khandhapañcakassa samuṭṭhāpikāti yojetabbaṁ. "Āsavasamudayā avijjāsamudayo"ti[4] vacanato tassa eva kāraṇantipi vattuṁ vaṭṭati. Apica "rūpādi viya taṇhāpi taṇhāya uppattippahānaṭṭhānan"ti vacanato rūpādi viya taṇhāpi dukkhasaccaṁ kataṁ. Vuttañhetaṁ "rūpataṇhā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjatī"ti[5] ca "etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyatī"ti[6] ca. **Visuddhimagge** "sabbākārena pana upādānakkhandhapañcakaṁ dukkhañceva ariyasaccañca aññatra taṇhāyā"ti vacanato idha rūpataṇhādayo dukkhasaccanti vacanaṁ virujjhatīti ce? Na, aññamaññāsaṅkarabhāvena dassetuṁ tattha tattha vuttattā. Yadi taṇhā upādānakkhandhapariyāpannā na bhaveyya, **saccavibhaṅge** "tattha katame saṁkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Seyyathidaṁ

1. Vi 4. 368 piṭṭhe.
2. Dī 2. 243; Ma 1. 84; Abhi 2. 104 piṭṭhesu.
3. Taṁsamuṭṭhāpikāti (Chaṭṭha-Ṭṭha)
4. Ma 1. 67 piṭṭhe.
5. Dī 2. 247; Abhi 2. 108 piṭṭhesu.
6. Dī 2. 249; Ma 1. 87 piṭṭhādīsu.
7. Abhi 2. 106 piṭṭhe.

rūpupādānakkhandho -pa- viññāṇupādānakkhandho"ti ettha "ṭhapetvā taṇhaṁ saṅkhārupādānakkhandho"ti vattabbaṁ bhaveyya, na ca vuttaṁ, tasmā dukkhasaccapariyāpannā taṇhāti ce? Na, hetuphalasaṅkaradosappasaṅgato. Na saṅkaradosoti ce? Saccavibhaṅgapāḷiyañhi pañcahi koṭṭhāsehi samudayasaccaṁ niddiṭṭhaṁ.

Kathaṁ? Taṇhāti eko vāro, taṇhā ca avasesā ca kilesāti dutiyo, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammāti tatiyo, taṇhā ca avaseso ca kilesā avasesā ca akusalā dhammā tīṇi ca kusalamūlāni sāsavānīti catuttho, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammā tīṇi ca kusalamūlāni sāsavāni avasesā ca sāsavā kusalā dhammāti pañcamo vāroti. Āma niddiṭṭhaṁ, tathāpi abhidhammabhājaniyeyeva, na aññasmiṁ, so ca nayo ariyasaccaniddese na labbhati. Tathā hi tattha "cattāri saccāni"ccevāha, suttantabhājaniyapañhapucchakesu viya "cattāri ariyasaccānī"ti na vuttaṁ, tasmā suttantabhājaniyova pamāṇaṁ tattha ca taṇhāya vuttattā. Yathāha "tattha katamaṁ dukkhasamudayaṁ ariyasaccaṁ, yāyaṁ taṇhā ponobhavikā -pa-. Seyyathidaṁ, kāmataṇhā"ti-ādi[1]. "Yadaniccaṁ taṁ dukkhan"ti[2] iminā pariyāyena vuttattā tattha vuttampi pamāṇameva. "Paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati pathavīkasiṇan"ti[3] vacanato "kasiṇānī"ti jhānāni vuttāni. Keci "uggahanimittapaṭibhāganimitte sandhāya vuttan"ti vadanti, taṁ na sundaraṁ. "Dvattiṁsākārāpi paṇṇattiṁ vissajjetvā paṭikūlāti sati paṭṭhapetabbā"ti vacanato satigocarā rūpādayo ca veditabbā.

Saddhāhirottappabāhusaccavīriyārambhopaṭṭhitasatisampajaññatāti ime **satta saddhammā** nāma. **Sabhāvato**ti dukkhato. **Na cavatī**ti deve sandhāya. **Ñāteyyan**ti ñātabbaṁ. **Daṭṭheyyan**ti daṭṭhabbaṁ. Atha vā pana "nāhaṁ gamanena lokassa antaṁ ñāteyyan"ti vadāmīti attho. **Lokan**ti khandhalokaṁ. **Gamanena na pattabbo**ti sarīragamanena, agatigamanena vā na pattabbo, ariyagamanena lokantaṁ patvāva dukkhā atthi pamocananti vuttaṁ hoti. **Samitāvī**ti samitakileso. **Āhāraṭṭhitikā**ti paccayaṭṭhitikā. Ye

---

1. Abhi 2. 106 piṭṭhe. 2. Saṁ 2. 19 piṭṭhe. 3. Abhi 1. 52 piṭṭhe.

keci paccayaṭṭhitikā, sabbe te lujjanapalujjanaṭṭhena eko lokoti adhippāyo. Saṅkhārā hi sakasakapaccayāyattatāya sattā visattā sattā nāma. **Pariharanti** paricaranti. **Disā**ti upayogabahuvacanaṁ. **Bhanti** paṭibhanti. Ke te? Teyeva virocamānā pabhassarā candimasūriyā. **Aṭṭha lokadhammā** saṅkhārāva. **"Sinerussa samantato"**ti vacanato yugandharādayo sineruṁ parikkhipitvā parimaṇḍalākārena ṭhitāti vadanti. Parikkhipitvā accuggato lokadhātu ayaṁ. **"Ma**-kāro padasandhikaro"ti vadanti. Aññathāpi lakkhaṇādibhedato saṅkhāralokaṁ, āsayānusayabhedato sattalokaṁ, cakkavāḷādiparimāṇato okāsalokañca sabbathāpi viditattā lokavidū.

Vimuttiñāṇadassanaṁ kāmāvacaraṁ parittaṁ lokiyaṁ, tena sabbaṁ lokaṁ kathaṁ abhivati? Asadisānubhāvattā sabbaññutaññāṇaṁ viya. Tañhi attano visaye bhagavato sabbaññutaññāṇagatikaṁ, lahutarappavatti ca bhavaṅgacittadvayānantaraṁ uppattito. Na kassaci evaṁlahutaraṁ cittaṁ uppajjati, api āyasmato sāriputtassa, tassa kiresa cittavāro pañcadasabhavaṅgānantaranti. **Aggisikhadhūmasikhā** ca nāgā kira sīhaḷadīpe. Atthassa dīpakaṁ padaṁ **atthapadaṁ.** Ekatthadīpakaṁ padaṁ, sabbametaṁ vākyanti attho. **Aṭṭha disā** nāma aṭṭha vimokkhā, samāpattiyo vā. Satthavāho satthāti nipātito yathā pisitāso pisāco. Udake maṇḍūko ahaṁ āsiṁ, na thale maṇḍūko, vārimattameva gocaro, tassa me tava dhammaṁ suṇantassa sīsaṁ daṇḍena sannirumbhitvāti pāṭhaseso. Anādaratthe vā sāmivacanaṁ. "Ettakenapi evarūpā iddhi bhavissatī"ti sitaṁ katvā. **Vimokkho**ti cettha maggo, tadanantarikaṁ **ñāṇaṁ** nāma phalañāṇaṁ, tasmiṁ khaṇe buddho nāma. **Sabbassa buddhattā**ti kattari. **Bodhetā**ti hetukattari. Seṭṭhatthadīpakaṁ vacanaṁ **seṭṭhaṁ** nāma, tathā **uttamaṁ.** **Sacchikāpaññattī**ti sabbadhammānaṁ sacchikaraṇavasena sayambhutā paññatti, attanā eva vā ñātā sacchikatātipi sacchikāpaññatti. **Bhagī** bhagavā cīvarapiṇḍapātādīnaṁ. **Bhajī** araññavanapatthāni pantāni senāsanāni. **Bhāgī** atthadhammavimuttirasassa. Rāgādikilesagaṇa**bhaggamakāsi.** **Bhāvitattano** bhāvitakāyo. Bhavassa antaṁ nibbānaṁ maggādhigamena taṁ gatoti **bhavantago.**

"Lobhaṁ bhikkhave ekaṁ dhammaṁ pajahathā"ti-ādinā[1] nayena ekakādivasenāgate gahetvā vadati. Saṁkilesataṇhādiṭṭhiduccaritasaṁkilesavasena aniccadukkha-anattāsubhesu niccanti-ādi**vipariyesā.** Cīvarahetu vā bhikkhave bhikkhuno taṇhā uppajjamānā uppajjati, piṇḍapātasenāsana-itibhavābhavahetu vā[2]. **Cetokhilā** satthari kaṅkhati, dhamme, saṁghe, sikkhāya, sabrahmacārīsu kupitoti[3] āgatā **pañca**. Kāme avītarāgo hoti -pa- kāye, rūpe, yāvadatthaṁ udarāvadehakaṁ bhuñjitvā, aññataraṁ devanikāyaṁ paṇidhāya brahmacariyaṁ caratīti[4] āgatā **pañca vinibandhā.** Vivādamūlāni kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṁ māyā sāṭheyyaṁ thambho sārambho sandiṭṭhiparāmāsitā ādhānaggāhī duppaṭinissaggitā[5]. **Vibhaṅge** pana "kodho makkho issā sāṭheyyaṁ pāpicchatā sandiṭṭhiparāmāsitā"ti[6] āgataṁ. Taṇhaṁ paṭicca pariyesanā, pariyesanaṁ paṭicca lābho, lābhaṁ paṭicca vinicchayo, evaṁ chandarāgo, ajjhosānaṁ, pariggaho, macchariyaṁ, ārakkho, ārakkhādhikaraṇaṁ, daṇḍādānasatthādāna -pa- akusalā dhammā sambhavantīti[7] vuttānaṁ. Rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbadhammataṇhāti cha, tā kāmabhavavibhavataṇhāvaseneva aṭṭhārasa, tā eva ajjhattikassupādāya aṭṭhārasa, bāhirassupādāya aṭṭhārasāti chattiṁsa, tā atīte chattiṁsa, anāgate chattiṁsa, paccuppanne chattiṁ sāti evaṁ **aṭṭhasatataṇhāvicaritānī**ti. Māretīti māro, pamādo "pamādo maccuno padan"ti[8] vacanato. Sammā-ājīvavināsanato vā kilesā vuccanti "māro"ti, vadhakūpamattā khandhāva mārā. Abhisaṅkhārā jātidukkhābhinibbattāpanato, jātassa jarādisambhavato ca mārā. Ekabhavapariyāpannajīvitamāraṇato maccu māro. **Aṇimatā** nāma paramāṇu viya adassanūpagamanaṁ. **Laghimatā** sarīrena, cittena vā sīghagamanaṁ. **Mahimatā** candimasūriyādīnampi pāṇinā parāmasanādi. **Patti** nāma yathicchitadesappatti. Pakāsanatā, lābhakassatthasādhanaṁ vā **pākammaṁ.** Īsattaṁ nāma **sayaṁvasitā.** Vasittaṁ nāma **aparavasitā.** **Yatthakāmāvasāyitaṁ** nāma yatthicchati yadicchati yāvadicchati, tattha tāva tadatthasādhanaṁ.

---

1. Khu 1. 195 piṭṭhe Itivuttake.
2. Aṁ 1. 316 piṭṭhe.
3. Dī 3. 198; Abhi 2. 391 piṭṭhādīsu.
4. Dī 3. 198; Abhi 2. 392 piṭṭhesu.
5. Aṁ 2. 294; Ma 3. 33; Dī 3. 204; Vi 4. 212 piṭṭhādīsu.
6. Abhi 2. 394 piṭṭhe.
7. Dī 2. 50; Dī 3. 253; Aṁ 3. 201; Abhi 2. 404 piṭṭhesu.
8. Khu 1. 16 piṭṭhe Dhammapade.

Pīḷanasaṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhena vā dukkhamariyasaccanti-ādimhi idaṁ codanāpubbaṅgamaṁ atthavissajjanaṁ—dukkhādīnaṁ aññepi rūpataṇhādayo atthā atthi, atha kasmā cattāro eva vuttāti ce? Aññasaccadassanavasena āvibhāvato.

"Tattha katamaṁ dukkhe ñāṇaṁ, dukkhaṁ ārabbha yā uppajjati paññā"ti-ādināpi[1] nayena ekekasaccārammaṇavasenāpi saccañāṇaṁ vuttaṁ. "Yo bhikkhave dukkhaṁ passati, dukkhasamudayampi so passatī"ti-ādinā[2] nayena ekaṁ saccaṁ ārammaṇaṁ katvā sesesu kiccanipphattivasenāpi vuttaṁ. Tattha yadā ekekaṁ saccaṁ ārammaṇaṁ karoti, tadā samudayadassanena tāva sabhāvato **pīḷana**lakkhaṇassāpi dukkhassa yasmā taṁ āyūhanalakkhaṇena samudayena āyūhitaṁ saṅkhataṁ, tasmāssa so **saṅkhataṭṭho** āvi bhavati. Yasmā pana maggo kilesasantāpaharo susītalo, tasmāssa maggadassanena **santāpaṭṭho** āvi bhavati nandassa accharādassanena sundariyā anabhirūpabhāvo viya. Avipariṇāmadhammassa pana nirodhassa dassanena tassa vipariṇāmaṭṭho āvi bhavatīti vattabbameva natthi. Sabhāvato **āyūhana**lakkhaṇassapi samudayassa dukkhadassanena **nidānaṭṭho** āvi bhavati asappāyabhojanato uppannabyādhidassanena bhojanassa byādhinidānabhāvo viya. Visaṁyogabhūtassa nirodhassa dassanena **saṁyogaṭṭho**. Niyyānabhūtassa ca maggassa dassanena **palibodhaṭṭho**ti. Tathā nissaraṇassāpi nirodhassa avivekabhūtassa samudayassa dassanena **vivekaṭṭho** āvi bhavati. Maggadassanena **asaṅkhataṭṭho.** Iminā hi anamatagge saṁsāre maggo na diṭṭhapubbo, sopi ca sappaccayattā saṅkhato evāti appaccayadhammassa asaṅkhatabhāvo ativiya pākaṭo hoti. Dukkhadassanena panassa **amataṭṭho** āvi bhavati. Dukkhañhi visaṁ, amataṁ nibbānanti. Tathā **niyyāna**lakkhaṇassāpi maggassa samudayadassanena "nāyaṁ hetu nibbānassa pattiyā, ayaṁ hetū"ti **hetvattho** āvi bhavati. Nirodhadassanena **dassanaṭṭho** paramasukhumarūpāni passato "vippasannaṁ vata me cakkhū"ti cakkhussa vippasannabhāvo viya. Dukkhadassanena **adhipateyyaṭṭho** anekarogāturakapaṇajanadassanena issarajanassa uḷārabhāvo viyāti evamettha lakkhaṇavasena, ekassa aññasaccadassanavasena ca itaresaṁ tiṇṇaṁ

1. Abhi 2. 341 piṭṭhe.

2. Saṁ 3. 382 piṭṭhe.

āvibhāvato ekekassa cattāro atthā vuttā. **Upadhiviveko** nikkilesatā.

Paṭipakkhaṁ atthayantīti **paccatthikā.** Pati viruddhā amittā **paccāmittā. Sacchikatvā Pavedetī**ti ettāvatā bhagavato sabbaññutaṁ dīpeti. Tena ñāṇasampattiṁ dīpetvā idāni karuṇāsampattiṁ dīpetuṁ **"so dhammaṁ desesī"**ti-ādimāha. Atha vā kiṁ so pavedesīti? Ñāṇaṁ[1], taṁ sabbaṁ tilokahitabhūtameva. So dhammaṁ desesīti kīdisaṁ? **"Ādikalyāṇan"**ti-ādi. Anena vacanena vattuṁ arahabhāvaṁ dīpeti. **Sāsanadhammo**ti ovādapariyatti. **Kiccasuddhiyā**ti kilesappahānanibbānārammaṇakiccasuddhiyā. **Sāsanabrahmacariyaṁ** nāma sikkhattayaṁ, navakoṭisahassānīti-ādikaṁ vā. Maggameva brahmacariyaṁ **maggabrahmacariyaṁ.** Tassa pakāsakaṁ piṭakattayaṁ idha **sātthaṁ sabyañjanaṁ** nāma. Chasu atthapadesu saṅkhepato kāsanaṁ **saṅkāsanaṁ.** Ādito kāsanaṁ **pakāsanaṁ.** Ubhayampi vitthāretvā desanaṁ **vivaraṇaṁ.** Puna vibhāgakaraṇaṁ **vibhajanaṁ.** Opammādinā pākaṭakaraṇaṁ **uttānīkaraṇaṁ.** Sotūnaṁ cittaparitosajananena, cittanisānena ca **paññāpanaṁ** veditabbaṁ. Byañjanapadesu akkharaṇato **akkharaṁ,** "ekakkharapadamakkharan"ti eke. Vibhatti-antaṁ **padaṁ.** Byañjayatīti **byañjanaṁ,** vākyaṁ. Padasamudāyo vā vākyaṁ. Vibhāgapakāso **ākāro** nāma. Phusatīti phassoti-ādi nibbacanaṁ **nirutti,** niruttiyā niddiṭṭhassa apadeso **niddeso** nāma. Phusatīti phasso, so tividho sukhavedanīyo dukkhavedanīyo adukkhamasukhavedanīyoti. Etesu ayaṁ yojanā—akkharehi saṅkāsayati, padehi pakāsayati, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṁ karoti, niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā saṅkāsayitvā padehi pakāseti, byañjanehi vivaritvā ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṁ katvā niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā ugghāṭetvā padehi vineti ugghaṭitaññuṁ, byañjanehi vivaritvā ākārehi vineti vipañcitaññuṁ, niruttīhi netvā niddesehi vineti neyyanti veditabbaṁ. **Attho**ti bhāsitattho. Tassevatthassa paṭivijjhitabbo sako sako bhāvo **paṭivedho** nāma. Taṁ ubhayampi attho nāma. Tena vuttaṁ **"atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sātthan"**ti. **Dhammo**ti vā **desanā**ti vā byañjanameva. Niddosabhāvena parisuddhaṁ sāsanabrahmacariyaṁ,

---

1. Ñātaṁ (?)

sikkhattayapariggahito maggo ca, ubhayampi brahmacariyapadena saṅgahitaṁ. **Paṭipattiyā**ti paṭipattihetu. **Āgamabyattito**ti punappunaṁ adhīyamānā khandhādayo pākaṭā honti. Duruttasatthāni adhīyamānāni sammohamevāvāhanti.

2-3. **Kacci khamanīyaṁ** sītuṇhādi. **Kacci yāpanīyaṁ** yathāladdhehi jīvitasādhanehi jīvitaṁ. **Appābādhan**ti appopasaggaṁ, **appātaṅkan**ti apparogaṁ. **Kacci lahuṭṭhānaṁ** sarīrakicce. **Kacci balaṁ** samaṇakicce. **Kacci phāsuvihāro** yathāvuttanayena appābādhatāya, anukkaṇṭhanādivasena vā. Sattasaṭṭhito paṭṭhāya **pacchimavayo**, uttarāmukhoti vuttaṁ hoti. Lokavivaraṇe jāte idha kiṁ olokesi, natthettha tayā sadisopīti āha **"tvaṁ sadevakassa lokassa aggo"**ti-ādi. **Āsabhiṁ** uttamaṁ. **Upapattivasena** devā. Rūpānaṁ paribhogavasena, patthanāvasena vā uppannā rāgasampayuttā somanassa vedanānurūpato uppajjitvā hadayatappanato ambarasādayo viya "rūparasā"ti vuccanti. **Tathāgatassa pahīnā**ti adhikaravasenāha. Tathāgatassapi hi kassaci te pahīnāti matthakacchinnatālo viya katā. Kathaṁ? Rūparasādivacanena vipākadhammadhammā gahitā, te vijjamānāpi matthakasadisānaṁ taṇhāvijjānaṁ maggasatthena chinnattā āyatiṁ tālapantisadise vipākakkhandhe nibbattetuṁ asamatthā jātā. Tasmā tālāvatthu viya katā. "Kusalasomanassāpi ettha saṅgahitā"ti vadanti. Paṭhamamaggena pahīnā kammapathaṭṭhāniyā, dutiyena ucchinnamūlā oḷārikā, tatiyena tālāvatthukatā kāmarāgaṭṭhāniyā. Catutthena anabhāvaṁkatā rūparāgārūparāgaṭṭhāniyā. Aparihānadhammataṁ pana dīpento **"āyatiṁ anuppādadhammā"**ti āha. Tadaṅgappahānena vā pahīnā vipassanākkhaṇe, jhānassa pubbabhāgakkhaṇe vā, vikkhambhanappahānena ucchinnamūlā jhānakkhaṇe. "Vivicceva kāmehī"ti[1] hi vuttaṁ. Samucchedappahānena tālāvatthukatā tatiyavijjādhigamakkhaṇe. Itthambhūtā pana te rūparasādayo anabhāvaṁkatā āyatimanuppādadhammāti ekamevidaṁ atthapadaṁ. Paṭhamāya vā abhinibbhidāya pahīnā, dutiyāya ucchinnamūlā, tatiyāya tālāvatthukatā. Itthambhūtā yasmā anabhāvaṁkatā nāma honti, tasmā āyatiṁanuppādadhammāti veditabbā. Atha vā dukkhañāṇena pahīnā, samudayañāṇena

---

1. Vi 1. 5 piṭṭhe.

ucchinnamūlā nirodhañāṇena tālāvatthukatā, maggañāṇena anabhāvaṁkatā, paccavekkhaṇañāṇena āyatiṁ anuppādadhammāti veditabbā. Lokiyamaggena vā pahīnā, dassanamaggena ucchinnamūlā, tividhena bhāvanāmaggena tālāvatthukatāti-ādi. Brāhmaṇassa avisayattā dhammarasā na uddhaṭā.

11. **Dhammadhātun**ti ettha sabbaññutaññāṇaṁ dhammadhātu nāma. Anukampavacanānurūpaṁ **"puṇṇacando viyā"**ti vuttaṁ, sūriyavacanaṁ **"suppaṭividdhattā"**ti vacanānurūpaṁ, pathavīsamacittatāya kāraṇaṁ **"karuṇāvipphāran"**ti vadanti. Paṭicchādetabbe hi attano guṇe "āraddhaṁ kho pana me vīriyan"ti-ādinā pakāsento attano karuṇāvipphāraṁ pakāsetīti gahetabbo. **Varabhūrimedhaso** varaputhulañāṇo, bhūrīti vā bhūmi, bhūmi viya patthaṭavarapaññoti attho. Abujjhi etthātipi adhikaraṇena **rukkho bodhi.** Sayaṁ bujjhati, bujjhanti vā tena taṁsamaṅginoti **maggo bodhi,** evaṁ **sabbaññutaññāṇampi.** Bujjhīyatīti **nibbānaṁ bodhi.** Tissannaṁ vijjānaṁ upanissayavato yathāsambhavaṁ **tisso vijjā** veditabbā. Ekaggatāvasena **tikkhabhāvo.** Tikkhopi ekacco saro lakkhaṁ patvā kuṇṭho hoti, na tathā idaṁ. Satindriyavasenassa **kharabhāvo**, saddhindriyavasena **vippasannabhāvo**, antarā anosakkitvā kilesapaccatthikānaṁ suṭṭhu abhibhavanato vīriyindriyavasenassa **sūrabhāvo** ca veditabbo. Maggavijāyanatthaṁ gabbhaggahaṇakālo saṅkhārupekkhānantaramanulomattā.

Chandoti ca saṅkappoti ca avatthantarabhedabhinno rāgova—

"Senahātthyaṅgamupeti,
Rattahadayo rāgena.
Sammagate rattakāmamupeti,
Kāmapatitaṁ lokassa mātrālamatī"ti[1]—

Ādīsu viya—

Vibhaṅgeyeva kiñcāpi attho vuttoti ettha ayamadhippāyo—vibhaṅgapāḷiṁ ānetvā idha vuttopi sabbesaṁ upakārāya na hoti, tasmā taṁ aṭṭhakathānayeneva pakāsayissāmīti. **Ito**ti kāmehi.

---

1. Missā matīti (Ka)

Kāyavivekādīsu upadhiviveko tatiyo, tasmā tatiyaṁ chaḍḍetvā dve gahetvā tadaṅgādīsu vikkhambhanavivekaṁ gahetvā **"tayo evā"**ti vuttā. Evaṁ sati cittavikkhambhanā ekatthā evāti viseso na siyāti ce? Appanāvārattā na panevaṁ daṭṭhabbaṁ. Kāyavivekaggahaṇena pubbabhāgaggahaṇaṁ ñāyati, tasmā **cittaviveko**ti tadaṅgaviveko vutto, vikkhambhanena appanākāleti gahetabbaṁ asaṅkarato. Atha vā cittavivekena tadaṅgavikkhambhanā gahitā, itarena vikkhambhanaviveko evātipi yuttaṁ, kilesakāmattā vā dvīsu kammesu pariyāpanno puriso viya. Yathā avijjamānena avijjamānapaññattivasena loke "saphalo rukkho"ti vuccati, tatheva vijjamānena vijjamāna paññattivasena sāsane "savitakkaṁ savicāraṁ jhānan"ti vuccatīti adhippāyo.

Vūpasamāti ettha kesaṁ vūpasamāti, kiṁ paṭhamajjhānikānaṁ, udāhu dutiyajjhānikānanti? Ettha yadi paṭhamajjhānikānaṁ, natthi tesaṁ vūpasamo. Na hi paṭhamajjhānaṁ vitakkavicārarahitaṁ atthi. Yadi dutiyajjhānikānaṁ, nattheva vūpasamo tattha tadabhāvāti ce? Tenetaṁ vuccati **"samatikkamā"**ti, samatikkamopi na tesaṁyeva. Kintu sakalassapi paṭhamajjhānadhammarāsissāti ce? Tenetaṁ vuccati **"oḷārikassa pana samatikkamā"**ti-ādi. Sabbepi paṭhamajjhānadhammā oḷārikāva dutiyajjhānato, na kevalaṁ vitakkavicāradvayamevāti ce? Na vitakkavicārāyeva tehi sampayuttānaṁ oḷārikabhāvatoti tesveva ādīnavadassanena dutiyajjhānakkhaṇe tesaṁ abhāvo hoti. Tena vuttaṁ **"dutiyajjhānakkhaṇe apātubhāvā"**ti, yassa dhammassānubhāvena, yogena vā idaṁ jhānaṁ **"sampasādanan"**ti vuccati **"ekodibhāvan"**ti ca, tassa dassanatthaṁ saddhāsamādhayo **vibhaṅge** vuttā. **Paṇītabhojanasikkhāpade**[1] sappi-ādayo viyāti vutte ayaṁ atthavaṇṇanā na virujjhati. **Samaṁ passatī**ti līnuddhaccaṁ pahāya khīṇāsavassa chasu dvāresu iṭṭhāniṭṭhachaḷārammaṇāpāthe parisuddhapakatibhāvāvijahanākārabhūtā upekkhā **chaḷaṅgupekkhā.** Nīvaraṇādipaṭisaṅkhāsantiṭṭhanāgahaṇe majjhattabhūtā upekkhā, ayaṁ **saṅkhārupekkhā** nāma. Vicinane majjhattabhūtā upekkhā **vipassanupekkhā** nāma. Tattha chaḷaṅgupekkhā brahmavihārupekkhā bojjhaṅgupekkhā tatramajjhattupekkhā jhānupekkhā

1. Vi 2. 119 piṭṭhe.

Pārisuddhupekkhā ca atthato ekā tatramajjhattupekkhāva, avatthābhedena bhedo nesaṁ. Saṅkhārupekkhāvipassanupekkhānampi ekatā paññāvasena, kiccavasena pana duvidhatā veditabbā.

Chaḷaṅgupekkhā kāmāvacarā, brahmavihārupekkhā rūpāvacarāti-ādinā bhūmivasena. Chaḷaṅgupekkhā khīṇāsavasseva, brahmavihārupekkhā tiṇṇampi puthujjanasekkhāsekkhānanti evaṁ puggalavasena. Chaḷaṅgupekkhā somanassupekkhāsahagatacittasampayuttā, brahmavihārupekkhā upekkhāsahagatacittasampayuttā evāti evaṁ cittavasena. Chaḷaṅgupekkhā chaḷārammaṇā, brahmavihārupekkhā dhammārammaṇāvāti ārammaṇavasena. Vedanupekkhā vedanākkhandhena saṅgahitā, itarā nava saṅkhārakkhandhenāti khandhasaṅgahavasena. Chaḷaṅgupekkhā brahmavihārabojjhaṅgajhānupekkhā pārisuddhitatramajjhattupekkhā ca atthato ekā, tasmā ekakkhaṇe ekāva siyā, na itarā, tathā saṅkhārupekkhāvipassanupekkhāpi. Vedanāvīriyupekkhānaṁ ekakkhaṇe siyā uppattīti. Chaḷaṅgupekkhā abyākatā, brahmavihārupekkhā kusalābyākatā, tathā sesā. Vedanupekkhā pana siyā akusalāpi. Evaṁ kusalattikavasena. Dasapetā saṅkhepena cattārova dhammā vīriyavedanātatramajjhattañāṇavasena. “Dukkhadomanassasukhasomanassānan”ti-evaṁ pahānakkamena avatvā vibhaṅge vuttanayena kasmā vuttānīti ce? Suttānurakkhaṇatthaṁ. **Iṭṭhāniṭṭhaviparītan**ti ettha “ārammaṇavasena aggahetvā iṭṭhāniṭṭhaviparītākārena anubhavatīti gahetabban”ti vadanti. Kasmā? Ekaṁyeva kasiṇaṁ ārabbha sabbesaṁ pavattito. Tatiyajjhānato paṭṭhāya upakārā hutvā āgatāti satisīsena desanā katā, vigatavalāhakādinā sommatāya rattiyā valāhakādinā kālussiye satipi divā viya anupakārikā na hoti rattiṁ, tasmā **“attano upakārakattena vā”**ti vuttaṁ. “Sūriyappabhābhibhavā, rattiyā alābhāti ime dve hetū aparisuddhatāya kāraṇaṁ. Sommabhāvena, attano upakārakattena cāti ime dve sabhāgatāya kāraṇan”ti vadanti, tassā aparisuddhāya jātiyāti vuttaṁ hoti, tasmā kāraṇavacananti eke.

Jhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā

12. Cittekaggatāsabhāgattā jhānānaṁ **"kesañci cittekaggatatthānī"**ti āha. Kusalānaṁ bhavokkamanasabhāgattā **"kesañci bhavokkamanatthānī"**ti. Asabhāgattā sesaṭṭhānesu "pādakatthānī"ti avatvā **"pādakānī"**ti āha. Tena pādakabhūtānampi yathāsambhavaṁ cittekaggatā bhavokkamanatāvahataṁ, itaresaṁ yathāsambhavaṁ pādakatāvahatañca dīpeti. Asabhāgattā javanavipassanāpādakāni samānāni abhiññāpādakāni ca honti, abhiññāpādakāni ca vipassanāpādakāni hontīpi[1] dīpeti, tathā pādakābhāvaṁ dīpehi. Abhiññāya hi catutthameva pādakaṁ, na itarāni. Tesu catutthassa tatiyaṁ pādakaṁ, tatiyassa dutiyaṁ, dutiyassa paṭhamanti. Atha vā "cattāri jhānānī"ti yathālābhato vuttaṁ.

Vinayanidānanimittaṁ, verañjanivāsakappanaṁ.
Satthu yasmā tasmā bhagavā, vijjattayamāha verañje.

Vuttañhetaṁ "vinaye suppaṭipanno bhikkhu sīlasampattiṁ nissāyā"ti-ādi[2]. Sīlavato hi sīlapaccavekkhaṇatthaṁ rattiṭṭhānadivāṭhānesu nisinnassa nisajjanato paṭṭhāya attano atītakiriyānussaraṇabahulatāya pubbenivāsānussativijjā appakasirena samijjhati. Tathā attānaṁ paṭicca sattānaṁ cutipariggahaṇasīlatāya cutūpapātañāṇaṁ appakasirena samijjhati, udakādīsu sukhumatta[3] dassanasīlatāya dibbacakkhuñāṇaṁ samijjhati. Yasmā sattavidhamethuna saṁyogaparivajjanena, kāmāsavādiparivajjanena vā brahmacariyaṁ akhaṇḍādibhāvaṁ pāpuṇāti, tasmāssa āsavakkhayañāṇaṁ appakasirena samijjhatīti ettha vinayanidāne vijjattayameva dassitaṁ, tasmā āha **"yesañca guṇānaṁ dāyakaṁ ahosi, tesaṁ ekadesaṁ dassento"**ti, aññathā vijjattayapaṭilābhamattappasaṅgo siyāti.

So evanti iminā kiñcāpi catunnaṁ jhānānaṁ pubbabhāgapaṭipadāpi saṅgahaṁ gacchati, na kevalaṁ purimajjhānattikameva, tathāpi kevalaṁ purimajjhānattikameva gaṇhanto "evanti catutthajjhānakkamanidassanametaṁ, iminā paṭhamajjhānādhigamādinā kamena[4] catutthajjhānaṁ paṭilabhitvāti vuttaṁ hotī"ti āha, taṁ

---

1. Na hontitipi (Ka) 2. Vi-Ṭṭha 1. 20 piṭṭhe. 3. Sukhumasatta (Ka)
4. Iminā kamena (Chaṭṭha-Ṭṭha) Visuddhi 2. 5 piṭṭhepi passitabbaṁ.

kasmāti ce? Sambhārabhūmittā. Vuttañhetaṁ **aṭṭhakathāyaṁ**[1]"ettha ca purimāni tīṇi jhānāni yasmā pītipharaṇena ca sukhapharaṇena ca sukhasaññañca lahusaññañca okkamitvā lahumudukammaññakāyo hutvā iddhiṁ pāpuṇāti, tasmā iminā pariyāyena iddhilābhāya saṁvattanato sambhārabhūmiyoti veditabbāni. Catutthajjhānaṁ pana iddhilābhāya pakatibhūmi evā"ti. Idameva vā atthaṁ sandhāyāha "pubbe imāni cattāri jhānāni kesañci abhiññāpādakānī"ti. Yadi evaṁ catutthajjhānampi antokatvā evanti kimatthaṁ na vuttaṁ. Tañhi pakatibhūmīti ce? Na vattabbaṁ, catutthajjhānato parassa samāhitādibhāvappattassa cittassa atthibhāvappasaṅgato. Yasmā yasmiṁ sati "pubbenivāsānussatiñāṇāya cittaṁ abhininnāmesin"ti vuttaṁ, tasmā tasmiṁ catutthajjhānacitte pakatibhūmibhāvappatte abhiññāpādake jāte parikammacittaṁ "pubbenivāsānussatiñāṇāya abhininnāmesin"ti āha. **Abhinīhārakkhamaṁ hotī**ti ettha taṁ iddhividhādhigamatthāya parikammacittaṁ abhinīharati. Kasiṇārammaṇato apanetvā iddhividhābhimukhaṁ pesesi. **Gaṇṭhipade** pana "abhiññāpādakajjhānato iddhividhañāṇādīnaṁ nīharaṇatthan"ti vuttattā abhinīhārakkhamanti attho pakappito.

So evaṁ samāhite evaṁ āneñjappatteti yojanā veditabbā dutiyavikappe, **nīvaraṇadūrībhāvena vitakkādisamatikkamenā**ti paṭhamajjhānādīnaṁ kiccasaṅgaṇhanato. Ayaṁ yojanā paṭhamavikappe na sambhavati "parisuddheti-ādīsu panā"ti vacanena "evan"ti padassa anuppabandhanivāraṇato. Teneva "upekkhāsatipārisuddhibhāvena parisuddhe"ti-ādimāha. **Icchāvacarānan**ti "aho vatāhaṁ āpattiñceva āpanno assaṁ, na ca maṁ bhikkhū jāneyyun"ti-ādinā[2] nayena uppanna-icchāvasena pavattānaṁ kopa-apaccayānaṁ abhāvena anaṅgaṇeti attho. Ettha ca pana yathāvuttappakārā icchāpi paṭhamajjhānādīnaṁ adhigamāya antarāyikā "sampajānamusāvādo kho panāyasmanto antarāyiko dhammo"ti[3] vuttattā, pageva icchāvacarā kopa-appayā, tasmā vuttaṁ **"jhānapaṭilābhapaccanīkānaṁ pāpakānaṁ icchāvacarānan"**ti-ādi. Katthaci pana "jhānapaṭilābhapaccayānaṁ icchāvacarānan"ti potthakesu pāṭho disati, so pamādalekho, **gaṇṭhipade** ca "aho vata satthā mamaññeva paṭipucchitvā dhammaṁ

1. Visuddhi 2. 13 piṭṭhe. 2. Ma 1. 32 piṭṭhe atthato samānaṁ. 3. Vi 3. 141 piṭṭhe.

deseyyā"ti yo tadattho likhito, so dullikhito. Na hi jhānapaṭilābhapaccayā kopādayo **anaṅgaṇasutte**[1] vuttā, "na ca yuttito sambhavanti jhānalābhino tadabhāvā"ti ācariyo vadati, taṁ vīmaṁsitabbaṁ. Ettha vijjattayassa uttaruttaravisesadassanatthaṁ "so evaṁ samāhite citte"ti-ādinā punappunaṁ aṭṭhaṅganidassanaṁ katanti veditabbaṁ. Uttaruttaravisesā cetāsaṁ attadukkhaparadukkhadassanatadupasamattadīpanato veditabbā. Bhagavā hi pubbenivāsānussatiñāṇena attano anantasaṁsāradukkhaṁ passitvā, cutūpapātañāṇena parassa ca lokassa āsavakkhayañāṇena tadubhayavūpasamattañca passitvā taṁ deseti, paṭhamena vā attadukkhadassanato attasinehapariccāgaṁ dīpeti. Dutiyena paradukkhadassanato paresu kopapariccāgaṁ, tatiyena ariyamaggadassanato mohapariccāgañca dīpeti. Evaṁ nānāguṇavisesadīpanato imasseva lokiyābhiññādvayassa idha gahaṇaṁ katanti veditabbaṁ.

Yasmā atītajāti eva nivāso, tasmā "atītajātīsu"ti na vattabbanti ce? Na, jātiyā ekadesepi nivāsavohārasiddhidassanato. **Pāḷiyaṁ** kiñcāpi "ekampi jātiṁ dvepi jātiyo"ti-ādivacanena sakalajātiyā anussaraṇameva pubbenivāsānussati viya dissati, na evaṁ daṭṭhabbaṁ. Tadekadesānussaraṇampi pubbenivāsānussati evāti dassanatthaṁ, bhummavacanaṁ kataṁ okāsādisaṅgahatthañca. **"Chinnavaṭumakānussaraṇādīsū"**ti **ādi**saddena anivutthalokadhātudīparaṭṭhanagaragāmādiggahaṇaṁ veditabbaṁ. **Gaṇṭhipade** pana "tesaṁ chinnavaṭumakānaṁ lokuttarasīlādīni na bhagavatā bodhisattakāle viññātānī"ti vuttaṁ. Atthāpattito lokiyāni viññātānīti āpajjati, taṁ dibbacakkhuñāṇādhikāre "ariyānaṁ upavādakā"ti vacanena samentaṁ viya dissati. Na hi ariye apassantassa evaṁ hoti. Kimatthaṁ panettha anussati vuttā, nanu esa vijjādhikāroti ce? Ādikammikassa sativasena nibbattito, atītadhammānaṁ satiyā visesādhikārattā ca vuttañhi "anussarāmī"ti.

"Vattamānesu vijjāna-matītesvassa sarati.
Anāgatesu dhammesu, sarati vijjāna paṇidhī"ti.

Ācariyakumāritena[2] silokopi vutto.

---

1. Ma 1. 32 piṭṭhe.
2. Ācariyakumārito tena (Ka)

Tattha rāge ussannatare tejosaṁvaṭṭo. Dose āposaṁvaṭṭo. Mohe vāyosaṁvaṭṭo. Keci "dose tejosaṁvaṭṭo, rāge āposaṁvaṭṭo, mohe vāyosaṁvaṭṭo"ti vadanti. Yasmā amutrāti cittaṁ, vacanaṁ vā bhavādiniyamena hoti, tasmā **"bhave vā"**ti-ādi. **Evaṁnāmo evaṁgotto**ti padadvayena ajjhattabahiddhāmūlakaṁ paññattisaṅkhātaṁ gocaranivāsaṁ dīpeti. **Pavattaphalabhojano** sayaṁpatitaphalāhāro. **Caturāsītikappasahassaparamāyupariyanto vā**ti paṇidhānato pubbe. Paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṁ pubbenivāsānussatiñāṇaṁ na hoti. "Pubbenivāsānussatiñāṇalābhīnaṁ panetaṁ ānubhāvaparidīpanan"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. **Amutrā**ti ettha paṭhamayojanāyaṁ sīhokkantavasena anussaraṇaṁ vuttaṁ, tañca kho anulomavasena. "Paṭilomavasenā"tipi likhinti, taṁ duviññeyyaṁ. Sīhokkantaṁ dassetuṁ **"anekāsu kappakoṭīsū"**ti-ādi vuttaṁ. **Yathā tan**ti nidassanena paṭipattisādhāraṇena phalasādhāraṇataṁ dassento brāhmaṇassa ādaraṁ janeti, attānamevekaṁ ukkaṁsetīti vacanaṁ nivāreti. "Sādhu kho pana tathārūpānaṁ arahataṁ dassanaṁ hotī"ti tassa pubbe uppannacitte eva niyojeti. **Paṭhamā abhinibbhidā**ti vacanena avijjaṇḍakosassa bahupaṭalabhāvaṁ dasseti, tena aṭṭhaguṇissariyādinā anabhinibbhidaṁ dīpeti.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dibbacakkhuñāṇakathāvaṇṇanā

13. **"Cutūpapātañāṇāyā"**ti phalūpacārena vuttaṁ. Idañhi dibbacakkhuñāṇaṁ rūpārammaṇattā parittapaccuppanna-ajjhattabahiddhārammaṇaṁ hoti. Na cutiṁ vā paṭisandhiṁ vā ārammaṇaṁ karoti. Tasmā "yathākammūpage satte pajānāmī"ti[1] vacanaṁ viya phalūpacāreneva vuttamidanti veditabbaṁ. Dibbavihārasannissitattā kāraṇopacārena dibbaṁ. Iminā pana keci ācariyā "kusalā kusalā cakkhū dibbacakkhu kāmāvacaran"ti vadanti, te paṭisedhitā honti. Catutthajjhānapaññā hi ettha adhippetā. **Mahājutikattā mahāgatikattā**ti etesu "saddasatthānusārenā"ti vuttaṁ. Ekādasannaṁ

---

1. Vi 1. 6 piṭṭhe.

upakkilesānaṁ evaṁ uppattikkamo upakkilesabhāvo ca veditabbo, mahāsattassa ālokaṁ vaḍḍhetvā dibbacakkhunā nānāvidhāni rūpāni disvā "idaṁ nu kho kin"ti vicikicchā udapādi, so upakkileso **upakkilesasutte**[1] "vicikicchādhikaraṇañca pana me samādhimhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānan"ti vacanato. Tato "rūpāni me passato vicikicchā uppajjati, idāni na kiñci manasi karissāmī"ti cintayato amanasikāro, tato kiñci amanasikarontassa thinamiddhaṁ udapādi, tato tassa pahānatthaṁ ālokaṁ vaḍḍhetvā rūpāni passato himavantādīsu dānavarakkhasādayo passantassa chambhitattaṁ udapādi, tato tassa pahānatthaṁ "mayā diṭṭhabhayaṁ pakatiyā olokiyamānaṁ natthi, adiṭṭhe kiṁ nāma bhayan"ti cintayato uppilāvitattaṁ udapādi. **Gaṇṭhipade** pana "uppilaṁ dibbarūpadassenenā"ti vuttaṁ, "taṁ duvuttaṁ parato abhijappāvacanena tadatthasiddhito"ti **ācariyo** vadati. Tato chambhitattappahānatthaṁ "mayā vīriyaṁ daḷhaṁ paggahitaṁ, tena me idaṁ uppilaṁ uppannan"ti vīriyaṁ sithilaṁ karontassa kāyaduṭṭhullaṁ kāyadaratho kāyālasiyaṁ udapādi, tato taṁ cajantassa accāraddhavīriyaṁ udapādi, tattha dosaṁ passato atilīnavīriyaṁ upadādi, tato taṁ pahāya samappavattena vīriyena chambhitattabhayā himavantādiṭṭhānaṁ pahāya devalokābhimukhaṁ ālokaṁ vaḍḍhetvā devasaṅghaṁ passato taṇhāsaṅkhātā abhijappā udapādi, tato "mayhaṁ ekajātikarūpaṁ manasi karontassa abhijappā uppannā, tasmā dāni nānāvidhaṁ rūpaṁ manasi karissāmī"ti kālena devalokābhimukhaṁ, kālena manussalokābhimukhaṁ ālokaṁ vaḍḍhetvā nānāvidhāni rūpāni manasi karoto nānattasaññā udapādi, tato "nānāvidharūpāni me manasi karontassa nānattasaññā udapādi, tasmā dāni abhijappādibhayā iṭṭhādinimittaggāhaṁ pahāya ekajātikameva rūpaṁ manasi karissāmī"ti tathā karoto abhinijjhāyitattaṁ rūpānaṁ udapādi evaṁ pahīna-upakkilesassāpi anadhiṭṭhitattā. Obhāsaṁ hi kho jānāmi, na ca rūpāni passāmīti-ādi jātaṁ.

Tassattho yadā parikammobhāsameva manasi karomi, tadā obhāsaṁ sañjānāmi, dibbena cakkhunā rūpāni na ca passāmi, rūpadassanakāle

---

1. Ma 3. 196 piṭṭhe.

ca obhāsaṁ na jānāmīti. Kimatthamidaṁ vuttaṁ, na hi etaṁ upakkisesagatanti? Na kevalaṁ upakkilesappajahanamevettha kattabbaṁ, yena idaṁ visuddhaṁ hoti, aññampi taduttari kattabbaṁ atthīti dassanatthaṁ. **Vicikicchā cittassa upakkileso**ti-ādīsu "ime dhammā upakkilesāti ādīnavadassanena pajahiṁ, na mayhaṁ tadā uppannattā"ti keci vadanti. **Mānusakaṁ vā**ti iminā sabhāvātikkamaṁ dasseti. **Maṁsacakkhunā viyā**ti iminā pariyattiggahaṇaṁ, vaṇṇamattārammaṇatañca upameti. Vaṇṇamatte hettha satta-saddo, na "sabbe sattā āhāraṭṭhitikā"ti[1] ettha viya sabbasaṅkhatesu, hīnajāti-ādayo mohassa **nissando** vipāko. Kāyaduccaritena samannāgatā pubbe atītabhave ahesuṁ, sampati nirayaṁ upapannāti evaṁ pāṭhasesena sambandho veditabbo. "Yathākammūpagañāṇañhi ekantamatītārammaṇaṁ, dibbacakkhu paccuppannārammaṇan"ti ubhinnaṁ kiccavasena vuttaṁ. **Mahallako**ti samaṇānaṁ sāruppamasāruppaṁ, lokācāraṁ vā na jānātīti adhippāyena vuttattā guṇaparidhaṁsanena garahatīti veditabbaṁ. "Niyato sambodhiparāyano"ti[2] vutto ariyapuggalo maggāvaraṇaṁ kātuṁ samatthaṁ pharusavacanaṁ yadi katheyya, apāyagamanīyampi kareyya, tena so apāyupagopi bhaveyya, tasmā upaparikkhitabbanti eke. **"Vāyāmaṁ mā akāsī**ti therena vuttattā maggāvaraṇaṁ karotī"ti vadanti. Pubbeva sotāpannena apāyadvāro pihito, tasmāssa saggāvaraṇaṁ natthi. **"Pākatikan**ti pavattivipākaṁ ahosī"ti vadanti. "Vuddhi hesā bhikkhave ariyassa vinaye, yo accayaṁ accayato disvā yathādhammaṁ paṭikarotī"ti[3] vacanato pākatikaṁ ahosīti eke. **Sace so na khamatī**ti sotāpannādīnaṁ khantiguṇassa mandatāya vā āyatiṁ tassa suṭṭhu saṁvaratthāya vā akkhamanaṁ sandhāya vuttaṁ. **Sukhānaṁ vā āyassa** ārammaṇādino abhāvā kālakañcikā asurā honti. "Ito bho sugatiṁ gacchā"ti[4] vacanato **manussagatipi. Dibbacakkhuñāṇavijjā**ti dibbacakkhumeva dassanaṭṭhena ñāṇaṁ, tassa tassa atthassa vindanaṭṭhena vijjāti attho.

Dibbacakkhuñāṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Aṁ 3. 297 piṭṭhe.
2. Saṁ 1. 297; Saṁ 3. 299, 311 piṭṭhādīsu.
3. Ma 3. 290; Dī 1. 80 piṭṭhesu.
4. Khu 1. 248 piṭṭhe Itivuttake.

Āsavakkhayañāṇakathāvaṇṇanā

14. **So evaṁ samāhite citte**ti kiṁ purimasmiṁ yeva, udāhu aññasmiṁ yeva catutthajjhānacitte. **Aṭṭhakathāyampi** yato vuṭṭhāya purimavijjādvayaṁ adhigataṁ, tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṁ abhiṇhaṁ katanti dassanatthaṁ "so evaṁ samāhite citteti idha vipassanāpādakaṁ catutthajjhānacittaṁ veditabban"ti vuttaṁ. Etthāha—yadi tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṁ kataṁ, atha kasmā pubbe viya "vipassanāpādakaṁ abhiññāpādakaṁ nirodhapādakaṁ sabbakiccasādhakaṁ sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakaṁ idha catutthajjhānacittaṁ veditabban"ti avatvā "idha vipassanāpādakaṁ catutthajjhānacittaṁ veditabban"ti ettakameva vuttaṁ, nanu idha tathāvacanaṭṭhānameva taṁ arahattamaggena saddhiṁ sabbaguṇanipphādanato, na paṭhamavijjādvayamattanipphādanatohi? Vuccate—ariyamaggassa bojjhaṅgamaggaṅgajhānaṅgapaṭipadāvimokkhavisesaniyamo pubbabhāgavuṭṭhānagāminīvipassanāya saṅkhārupekkhāsaṅkhātāya niyamena ahosīti dassanatthaṁ vipassanāpādakamidha vuttanti veditabbaṁ. Tattha pariyāpannattā, na tadārammaṇamattena. **Pariyāyato**ti aññenapi pakārena. **"Ime āsavā"**ti ayaṁ vāro kimatthaṁ āraddho? "Āsavānaṁ khayañāṇāyā"ti adhikārānulomanatthaṁ. **Maggakkhaṇe hi cittaṁ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṁ hotī**ti idaṁ ekattanayena vuttaṁ. Yañhi vimuccamānaṁ, tadeva aparabhāge vimuttaṁ nāma hoti. Yañca vimuttaṁ, tadeva pubbabhāge vimuccamānaṁ nāma hoti. Bhuñjamāno eva hi bhojanapariyosāne bhuttāvī nāma. "Iminā paccavekkhaṇañāṇaṁ dassetī"ti paccavekkhaṇañāṇassa ca paṭṭhāne "maggā vuṭṭhahitvā maggaṁ paccavekkhati, phalaṁ, nibbānaṁ, pahīne kilese paccavekkhatī"ti[1] ayamuppattikkamo vutto. Pavattikkamo panettha sarūpato atthatoti dvidhā vutto. Tattha "vimuttamiti ñāṇaṁ ahosī"ti sarūpato catubbidhassapi paccavekkhaṇañāṇassa pavattikkamanidassanaṁ. "Khīṇā jātī"ti-ādi atthato. Teneva ante "abbhaññāsin"ti puggalādhiṭṭhānaṁ desanaṁ akāsi paccavekkhaṇañāṇassa tathā appavattito. Appaṭisandhikaṁ hotīti jānanto "khīṇā jātī"ti jānāti nāma. "Dibbacakkhunā paccuppannānāgataṁsañāṇan"ti anāgataṁsañāṇassa ca dibbacakkhusannissitattā vuttaṁ.

Āsavakkhayañāṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Paṭṭhāna 1. 333, 335 piṭṭhesu.

Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

15. **Kaṇṇasukhato hadayaṅgamato**ti vacanameva sandhāya vuttaṁ. **Anattukkaṁsanato**ti-ādi puggalavasena, **kaṇṇasukhato**ti sotindriyaṁ sandhāya. **Āpāthāramaṇīyato**ti ñāṇāpāthāramaṇīyato. Sayameva **heṭhāmukhajātaṁ vā,** maggo pana asoko hoti. Tadā hi soko pahīyamāno. Cariyādi-anukūlato **appaṭikūlaṁ. "Madhuramiman"**ti vuttattā "dhammamiman"ti vacanaṁ adhikaṁ viya dissati. Tasmā "rāgavirāgamiman"ti evaṁ visuṁ visuṁ yojetvā puna piṇḍetvā dhammamimaṁ upehīti yojetabbaṁ, "dhammameva saraṇatthamupehī"ti paṭhanti kirāti dīpeti. Saraṇagatānaṁ teneva saraṇagamanena bhayaṁ santāsaṁ duggatiṁ parikkilesaṁ dukkhaṁ hiṁsatīti ratanattayaṁ **saraṇaṁ** nāma. Tappasādataggarutādīhi vihatakileso tapparāyanatākārappavatto cittuppādo **saraṇagamanaṁ.** Taṁsamaṅgīsatto **saraṇaṁ gacchati.** Pabhedena pana duvidhaṁ saraṇagamanaṁ lokuttaraṁ lokiyanti. Tattha lokuttaraṁ diṭṭhasaccānaṁ maggakkhaṇe saraṇagamanupakkilesasamucchedena nibbānārammaṇaṁ hutvā kiccato sakalepi ratanattaye ijjhati. Lokiyaṁ puthujjanānaṁ saraṇagamanupakkilesaṁ tadaṅgavikkhambhanena ārammaṇato buddhādiguṇārammaṇaṁ hutvā ijjhati. Taṁ atthato ratanattaye saddhāpaṭilābho, saddhāmūlikā ca sammādiṭṭhi. Lokuttarassa cattāri sāmaññaphalāni vipākaphalaṁ, sabbadukkhakkhayo ānisaṁsaphalaṁ. "Yo ca buddhañca dhammañca -pa- sabbadukkhā pamuccatī"ti hi[1] vuttaṁ. Lokiyassa bhavabhogasampadā. "Ye keci buddhaṁ saraṇaṁ gatāse"ti[2] hi vuttaṁ. Lokiyasaraṇagamanaṁ tīsu vatthūsu aññāṇasaṁsayamicchāñāṇādīhi saṁkilissati, na mahājutikaṁ hoti, na mahāvipphāraṁ. Lokuttarassa natthi saṁkileso. Lokiyassa sāvajjo anavajjoti duvidho bhedo. Tattha aññasatthārādīsu attasanniyyātanādīhi sāvajjo hoti, so aniṭṭhaphalo. Anavajjo kālakiriyāya, so avipākattā aphalo. Lokuttarassa nevatthi bhedo. Bhavantarepi hi ariyasāvako aññaṁ satthāraṁ na uddisati. Yo koci saraṇagato gahaṭṭho **upāsako.** Ratanattaya-upāsanato upāsako. Pañca

---

1. Khu 1. 42 piṭṭhe.
2. Dī 2. 204; Saṁ 1. 25 piṭṭhesu.

veramaṇīyo **sīlaṁ.** Satthasattamaṁsamajjavisavāṇijjārahitaṁ dhammena jīvikaṁ **ājīvo.** Vuttasīlājīvavipatti **vipatti** nāma. Viparītā **sampatti.**

16. **Lacchāma nukho**ti duggate sandhāya vuttaṁ. **Sakkhissāma nu kho no**ti samiddhe sandhāya. **Tattha** verañjāyaṁ. **Paggayhatī**ti pattaṁ paggaho, tena paggahena pattenāti attho. **Samādāyevā**ti nidassanaṁ. **Na ca vaṭṭatī**ti puna pākaṁ kiñcāpi vaṭṭati, tathāpi na suṭṭhu pakkattā vuttaṁ, "uttaṇḍulabhattaṁ labhitvāpi pidhetuṁ na vaṭṭatī"ti aṭṭhakathāvacanañcettha sādhakaṁ. "Sāvakānaṁ vā sikkhāpadaṁ paññapessāmī"ti iminā vacanena ājīvapārisuddhisīlaṁ sandhāya "pacchā sīlan"ti vuttaṁ. Upālittheropi taṁ taṁ vatthuṁ paṭicca bhagavatā bahūni sikkhāpadāni paññattāni atthīti dīpeti. Yadi evaṁ verañjāyaṁ "etassa bhagavā kālo"ti vacanaṁ na sametīti ce? Na, tato pubbe sikkhāpadābhāvappasaṅgato. Thero pana paññattāni ṭhapetvā idāni paññapetabbāni pātimokkhuddesappahonakāni sandhāyāha. Bhagavāpi "na tāva sāriputta satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapetī"ti **bhaddālisutte**[1] viya ekaccesu paññattesupi tato paraṁ paññapetabbāni sandhāyāha. Idheva **aṭṭhakathāyaṁ** "sāmampi pacanaṁ samaṇasāruppaṁ na hoti na ca vaṭṭatī"ti vacanañca, tathā "ratticchedo vā vassacchedo vā"ti-ādivacanāni ca atthi. Aññathā "dvīhākārehi buddhā bhagavanto bhikkhū paṭipucchantī"ti idhevedaṁ pāḷiṭhapanaṁ virujjhatīti ācariyena vicāritaṁ, taṁ sundaraṁ pubbepi paññattasikkhāpadasambhavato. Kintu idha pāḷiṭhapanavirodhavicāraṇā pana nippayojanā viya mama dissati. Kasmā? Upālittherena saṅgītikāle vuttapāṭhattā. **Ratticchedo**ti sattāhakiccaṁ sandhāya vutto. "Sattāhakaraṇīyena gantvā ratticchedo vā vassacchedo vā ekabhikkhunāpi na kato"ti vuttaṁ kira **mahā-aṭṭhakathāyaṁ,** tasmā vassacchedassa kāraṇe sati sattāhakiccaṁ kātuṁ vaṭṭatīti eke. Vinayadharā pana nicchanti, tasmā aṭṭhakathādhippāyo vīmaṁsitabbo, imāya verañjāyaṁ appicchatādipaṭipadāya pasannā. Sālīnaṁ vikati **sālivikati.**

17-8. **Upapannaphalo**ti bahuphalo. "Khuddaṁ madhun"ti pāṭho. **Theraṁ sīhanādaṁ nadāpetuṁ pucchī**ti iminā ācariyo yaṁ pubbe āṇāya

1. Ma 2. 100 piṭṭhe.

ṭhitānaṁ sāvakānaṁ mahānubhāvatādassanaṁ "verañjāhaṁ nivāsappayojanan"ti amhehi vuttaṁ, taṁ sampādeti, rājagahe verañjāyañcāti ubhayattha vitakkuppāde ekato piṇḍetvā dassento **"atha kho āyasmato sāriputtassā"**ti-ādimāha. Kālaṁ sandhāya **ciraṁ,** ṭhitiṁ sandhāya **cirā**ti viggaho.

Kāmaṁ hinoti attano phalanibbattiyā sahāyaṁ gacchatīti kattari **hetu,** tathāpi idha tena karaṇabhūtena tassa phalaṁ hinoti pavattatīti **hetu.** Tathā[1] ghaṭanti tenāti ghaṭo. **Kilāsuno**ti payojanābhāvena avāvaṭā. **Abbokiṇṇāni** visabhāgehi. **Āgāminiyā** anāgateti attho. Imesaṁyeva noti dassanatthaṁ "sabbabuddhānaṁ hī"ti vuttaṁ. **Yāva sāsanapariyantā**ti yāva buddhā dharanti, tāvāti attho. Khatthiyabrāhmaṇāva uccā, tatthāpi visesaṁ dassetuṁ "uccanīca-uḷāruḷārabhogā"ti. "Manasi katvā"tipi pāṭho. Upasampādya-upasampādya-iccetaṁ dvayaṁ māgadhe "upasampajjā"ti vuccati. **Anupādāyā**ti ārammaṇakaraṇavasena aggahetvā. **Āsavehī**ti kattari tatiyāvibhatti. **Cittānī**ti paccattabahuvacanaṁ. **Vimucciṁsū**ti kammakārake. Vimocitānīti adhippāyoti ācariyo. Āsavehīti padañca paccatte karaṇavacanaṁ katvā **gaṇṭhipade** attho pakāsito. Yadi ariyamaggena niruddhānaṁ āsavānaṁ vasena anāsavatā, loke cittānipi anāsavā siyuṁ. Na hi niruddhāni cittāni ārammaṇāni karontīti tāni aniruddhāsavavasena sāsavānīti ce. Sotāpannassa maggacittaṁ uparimaggavajjhāsavavasena sāsavaṁ, avasiṭṭhāsavasamucchindanānubhāvattā phalāni sāsavāni siyunti? Na, āsavasamucchindanānubhāvāgataphalattā. Bhiṁsanassa karaṇaṁ bhiṁsanakataṁ, tasmiṁ **bhiṁsanakatasmiṁ,** bhiṁsanakiriyāyāti attho. Itthiliṅgaṁ vipallāsaṁ katvā napuṁsakaliṅgaṁ, purisaliṅgaṁ vā katvā. **Nimittatthe**ti ettha—

"Cammani dīpinaṁ hanti, dantesu hanti kuñjaraṁ.
Vālesu cāmariṁ hanti, siṅgesu sarabho hato"ti—

Adhikaraṇaṁ.

---

1. Yathā (?)

20-21. Naciraṭṭhitikakāraṇe kathite ciraṭṭhitikakāraṇaṁ atthato vuttapaṭipakkhavasena kiñcāpi siddhaṁ, tathāpi taṁ therassa vinayapaññattiyācanāya okāsakāraṇādhippāyato vinayapaññattiyācanokāsaṁ pāpetuṁ puna bhagavantaṁ "ko pana bhante hetū"ti pucchi. Bhagavāpi yācanaṁ sampaṭicchitukāmo byākāsi. "Āsavaṭṭhānīyā saṁghe pātubhavantī"ti puggalassa saṁghapariyāpannattā vuttaṁ. **Ādaratthavasenevettha**[1] **dvikkhattuṁ vuttan**ti yasmā thero pubbe rājagahe, sampati verañjāyanti dvikkhattuṁ kāci, tasmā ādarena punappunaṁ yācayamānaṁ passitvā sayampi bhagavā ādareneva "āgamehi tvaṁ sāriputtā"ti āha. Tenetaṁ dīpeti "mā tvaṁ punappunaṁ yācāhi, sampaṭicchitāva mayā te yācanā, pubbenanu tava yācanaṁ sampaṭicchatāva mayā ettake kāle ettakāni sikkhāpadāni paññattāni, na tāva me sāvakānaṁ āṇāpātimokkhuddesānujānanakālo sampatto, takkānumānavasena tayā 'etassa bhagavā kālo'ti punappunaṁ niddiliyamānopi nesa so kālo, kintu tathāgatova tattha kālaṁ jānissatī"ti. Yasmā pana "sikkhāpadapaññattikālato pabhuti āṇāpātimokkhameva uddisiyatī"ti vuttaṁ, tasmā pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadameva sandhāyāha. "Tatthāti sikkhāpadapaññattiyācanāpakkhaṁ bhummavacanan"ti ekameva padaṁ vuttaṁ tassā siddhiyā itarassa siddhito. "Sāvakānaṁ visayabhāvanti iminā mahāpadumattheravādo paṭikkhitto"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ, taṁ sundaraṁ viya[2]. Sammukhe **garahā.** Parammukhe **upavādo.** "Na bhikkhave ūnadasavassena -pa- dukkaṭassā"ti[3] idaṁ sikkhāpadaṁ bhagavā buddhattena dasavassiko hutvā paññapesi ūnadasavassikassa tassa tathā sikkhāpadapaññattiyā abhāvato. Na tadā atirekadasavassikova dasavassikānaṁ rattaññumahattappattito, tasmā taṁ sikkhāpadaṁ verañjāyaṁ vassāvāsato pubbe rājagahe eva paññattanti siddhaṁ, tasmiṁ siddhe siddhameva "yāva na saṁgho rattaññumahattaṁ pattoti vacanaṁ ito pubbe paṭhamayācanāyapi vuttan"ti. **Aṭṭhakathāyampi** rattaññumahattappattakāle "dve sikkhāpadānī"ti gaṇanaparicchedavacanaṁ paṭhamayācanāya vuttavacanaṁ sandhāya vuttaṁ. Aññathā rattaññumahattappattakāle dve eva, na aññanti āpajjati.

1. Ādaravasena cetaṁ (Chaṭṭha-Ṭṭha) 2. Na taṁ sundaraṁ viya khāyati (Ka)
3. Vi 3. 75 piṭṭhe.

"Atha kho āyasmato sāriputtassā"ti-ādimhi ayamādito paṭṭhāya atthavibhāvanā—ayaṁ kirāyasmā assajittherato paṭiladdhaṁ ekagāthāmattakaṁ dhammapariyāyaṁ nayasatasahassehi vivecento arahattaṁ patvā sāvakapāramīñāṇe ṭhito "aho vata mahānubhāvoyaṁ saddhammo, yo vināpi dhammasāminā parammukhato sutamattepi mayhaṁ mahantaṁ guṇavisesaṁ janesi, sādhu vatāyaṁ saddhammo ciraṁ tiṭṭheyyā"ti cintento katamesānaṁ nu kho buddhānaṁ bhagavantānaṁ -pana ciraṭṭhitikan"ti tamatthaṁ, kāraṇañca attano aggasāvakañāṇena paṭivijjhitvā "sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññattinti-ādi ciraṭṭhitikāraṇan"ti niṭṭhaṁ katvā vinayapaññattiyācanokāsakaraṇatthaṁ bhagavantaṁ pucchi. Tato pañhassa vissajjane vinayapaññattiyācanokāse sampatte "etassa bhagavā kālo, etassa sugata kālo"ti "vinayapaññattiṁ yāci. Tato bhagavā tassā yācanāya sampaṭicchitabhāvaṁ, "etassa bhagavā kālo"ti vuttakālassa akālataṁ, kālassa ca anaññavisayataṁ dīpento "āgamehi tvan"ti-ādimāha, tato bhagavā tassa yācanaṁ, sattesu kāruññatañca paṭicca "tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyakā anācariyakā anovadiyamānā"ti-ādinā[1] nayena vepullamahattataṁ paṭicca satthā sāvakānaṁ upajjhāyavattādīni vinayakammāni, tadanurūpasikkhāpadāni ca paññapesi. Tato anukkamena dvādasamavassaṁ verañjāyaṁ vasi. Tadā ca āyasmā sāriputto satthārā niddiṭṭhesu ciraṭṭhitihetūsu jātesu "navaṅgasatthusāsanamahattatā ca sampati jātā, vinayapaññatti ca bahutarā jātā, pātimokkhuddeso eveko na tāva sāvakānaṁ anuññāto, so ca parisuddhena saṁghena karīyati. Saṁghopi etarahi parisuddho pacchimakassa sotāpannattā"ti cintetvā pātimokkhuddesaṁ anujānāpetukāmo yatthakehi ca sikkhāpadehi pātimokkhuddeso anujānīyati, tattakānaṁ paññattiyācanapubbaṅgamaṁ pātimokkhuddesaṁ yācanto pubbuppannavitakkasūcanapucchāvissajjanakkamavasena yācanokāse sampatte "etassa bhagavā kālo"ti-ādimāha.

Tattha "yaṁ bhagavā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeyyā"ti pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadaṁ sandhāyāha, ayamattho **bhaddālisuttena**[2]

---

1. Vi 3. 56 piṭṭhe. 2. Ma 2. 100 piṭṭhe.

dīpetabbo. Tattha hi bahūsu sikkhāpadesu paññattesu, paññapiyamānesu ca "na tāva bhaddāli satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapetī"ti-ādi[1] vuttaṁ apaññattaṁ upādāya, tathā idhāpi apaññattaṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Parisuddhattā saṁghassa sampati sāvakānaṁ āṇāpātimokkhuddesaṁ nānujānāmīti dassento **"nirabbudo"**ti-ādimāha. Na hi parisuddhe saṁghe ovādapātimokkhuddesassa anuddesakāraṇaṁ atthi tasmiṁ sati āṇāpātimokkhuddesānujānanādhippāyato. Tathā ca so tato aṭṭhannaṁ vassānaṁ accayena anuññāto. Yathāha **pātimokkhaṭhapanakkhandhake**[2] "na dānāhaṁ bhikkhave ito paraṁ uposathaṁ karissāmi -pa- pātimokkhaṁ uddiseyyāthā"ti. Yaṁ pana **upasampadakkhandhake**[3] "tena kho pana samayena bhikkhū aññataraṁ bhikkhuṁ upasampādetvā ekakaṁ ohāya pakkamiṁsu -pa- so tassā methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā cirena agamāsī"ti vatthu āgataṁ, taṁ sudinnavatthuto parato uppannampi tattha yathādhikāraṁ samodhānetuṁ vuttaṁ. Tathā tattheva "ubhayāni kho panassa pātimokkhāni vitthārena svāgatāni hontī"ti-ādinā[4] aṅgānipi veditabbāni. Na hi ādito eva ubhatopātimokkhāni siddhānīti. Apica ādito paṭṭhāya ayamanukkamo veditabbo—seyyathidaṁ? Rāhulakumāre uppanne bodhisatto nikkhamitvā chabbassāni dukkaraṁ katvā sattame abhisambuddho, tasmiṁ eva saṁvacchare kapilavatthuṁ gantvā rāhulakumāraṁ pabbājesi. **Ambalaṭṭhikarāhulovādasuttaṭṭhakathāyaṁ**[5] "ayañhi āyasmā sattavassikakāle bhagavantaṁ cīvarakaṇṇe gahetvā 'dāyajjaṁ me samaṇa dehi, dāyajjaṁ me samaṇa dehī'ti dāyajjaṁ yācamāno bhagavatā dhammasenāpatisāriputtatherassa niyyādetvā pabbājito"ti ca vuttaṁ, tasmā rāhulakumāraṁ ārabbha "anujānāmi bhikkhave tīhi saraṇagamanehi sāmaṇerapabbajjan"ti[6] vuttattā saraṇagamanupasampadā paṭhamavassabbhantare eva paṭikkhittā, ñatticatutthakammavasena upasampadā anuññātāti paññāyati. Apica **rāhulavatthumhi**[7] "na bhikkhave ananuññāto mātāpitūhi putto pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassā"ti sikkhāpadaṁ paññattaṁ, tasmā ito pubbepi sikkhāpadāni paññattānīti siddhaṁ.

---

1. Ma 2. 108 piṭṭhe.
2. Vi 4. 424 piṭṭhe.
3. Vi 3. 134 piṭṭhe.
4. Vi 2. 74; Aṁ 3. 106, 312 piṭṭhesu.
5. Ma-Ṭṭha 3. 88 piṭṭhe.
6. Vi 3. 115 piṭṭhe.
7. Vi 3. 116 piṭṭhe.

Sutvā ca yo hetunirodhamaggaṁ,
Nirodhupāyaṁ paṭivijjhi khippaṁ.
Jātovapekkhena asesametaṁ,
Lokaṁ vipassī sugataggasisso.

So dhammasenāpati aggasisso,
Saddhammarājassa tathāgatassa.
Sayaṁ munindena yasassa patto,
Anekaso soḷasadhā pasattho.

Tasmā hi sikkhāpadabandhakālo,
Ñātumpi loke atibhāriyova.
Pageva sikkhāpadabhāvabhedo,
Pageva añño ubhayattha tattha.

Paccekabuddhā api taṁ dvayantu,
Ñātuṁ na sakkāva pageva netuṁ.
Nissaṁsayaṁ tattha tathāgatova,
Jānissaticcāha tathāgatoti.

Iccetamatthaṁ idha bhikkhu ñatvā,
Sikkhāpadānaṁ kamabhāvabhedaṁ.
Ñātuṁ sayaṁ no na pare ca netuṁ,
Pariyesitabbo idha yuttimaggo.

Tattha kamabhedo sikkhāpadānaṁ parato āvi bhavissati. Bhāvabhedo tāva ukkhittakānuvattanapaccayā bhikkhu anāpattiko, bhikkhunī pana samanubhaṭṭhā pārājikā hoti. Pārājikāpattipaṭicchādane bhikkhussa dukkaṭaṁ, bhikkhuniyā pārājikaṁ. Duṭṭhullaṁ ārocentassa, paṭicchādentassa ca pācittiyaṁ. Mahāsāvajjaṁ pārājikaṁ ārocentassa, paṭicchādentassa ca bhikkhussa dukkaṭaṁ. Iccevamādīhi abhāvabhedasikkhāpadānaṁ idha bhāvabhedena yuttipariyesanaṁ sādhayamānopi siyā anummādavighātabhāgīti. Ettāvatā sakalassapi vinayapiṭakassa vitakkayācanakālakālaññūkāraṇaphalapayojanehi sattahi aṅgehi paṭimaṇḍitaṁ nidānamāyasmatā upālittherena nidassitaṁ hoti. Tattha therassa

vinayapaññattiyācanahetubhūto **vitakko** nāma. Tasseva "etassa bhagavā kālo"ti-ādinā pavattā **yācanā** nāma. Rattaññūvepullalābhaggabāhusaccamahattappatti **kālo** nāma. Sabbaññū eva **kālaññū** nāma. Āsavaṭṭhānīyānaṁ dhammānaṁ pātubhāvo **kāraṇaṁ** nāma. "Tesaṁyeva āsavaṭṭhānīyānaṁ dhammānaṁ paṭighātāyā"ti vacanato āsavaṭṭhānīyadhammapaṭighāto **phalaṁ** nāma. "Yathayidaṁ brahmacariyaṁ addhaniyaṁ assā"ti vacanato sāsanabrahmacariyassa ciraṭṭhiti **payojanan**ti veditabbaṁ. Hoti cettha—

"Vitakko yācanā kālo, kālaññū kāraṇaṁ phalaṁ.
Payojananti sattaṅgaṁ, nidānaṁ vinayassidhā"ti.

22. **Antimamaṇḍalan**ti abbhantaramaṇḍalaṁ. Tañhi itaresaṁ anto hoti, khuddakamaṇḍalaṁ vā. Anumatidānavasena tesaṁ bhikkhūnaṁ **datvā.** Tesaṁ buddhānaṁ cārikāya vinetabbā **veneyyasattā. Ocinantā viyā**ti bahupupphaṁ gacchaṁ mālākārā ciraṁ ocinanti, evaṁ bahuveneyyesu gāmādīsu ciraṁ vasantā veneyyapuññaṁ pariharantā[1] caranti. **Santaṁ sukhaṁ,** na vedanāsukhaṁ viya saparipphandaṁ. **Dasasahassacakkavāḷe**ti devānaṁ vasena vuttaṁ. Manussā pana imasmiṁ yeva cakkavāḷe bodhaneyyā uppajjanti. Mahākaruṇāya dhuvaṁ sattasamavalokanaṁ. **Otiṇṇe**ti parisamajjhaṁ āgate, ārocite vā. Yena kāraṇena mayaṁ tumhākaṁ deyyadhammaṁ dadeyyāma, taṁ kuto sakkā laddhuṁ. Bahukiccā hi gharāvāsāti. Dutiyavikappe **ta**nti deyyadhammaṁ. "Tumhehi taṁ kuto laddhā"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. Keci pana "paṭhamaṁ kiriyaṁ pekkhati, dutiyaṁ deyyadhamman"ti vadanti. **Ācariyo** pana "paṭhamayojanāya yaṁ dānapuññaṁ, taṁ kuto labbhā. Puññantarāyabahulā hi gharāvāsāti. Dutiyayojanāya temāsabbhantare yamahaṁ dadeyyaṁ, atikkantakālattā tamahaṁ sampati kuto dadeyyanti dassetī"ti vadati. Sīlādikusaladhammasandassanādi**dhammaratanavassaṁ.**

23. Pattuṇṇadese pattuṇṇaṁ paṭavaraṁ. **Mahāyāgan**ti mahādānaṁ. **Paripuṇṇasaṅkappan**ti temāsaṁ sotabbaṁ ajja suṇinti.

Tatridanti idaṁ kāraṇaṁ.

---

1. Pariggaṇhantā (Ka)

Upāli dāsakoti **ācariyaparamparato.** Bāhirabbhantaranidānaṁ, sikkhāpadānaṁ paññattiṭṭhānasaṅkhātaṁ āveṇikanidānañca sandhāyāha **"nidānassa pabhedadīpanato"**ti. Theravādādi **vatthuppabhedo.** Sakāya paṭiññāya mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethāti-ādi **parasamayavivajjanato**ti-ādi. **Vibhaṅganayabhedadassanato**ti tisso itthiyo bhūmaṭṭhaṁ thalaṭṭhanti-ādi. Etthāha—kiṁ bhagavato mārāvaṭṭanapaṭighātāya satti natthīti? Atthi, tathāpissa pacchā upaguttakāle pasādahetuttā adhivāseti. Ettha upaguttādhiṭṭhānaṁ vattabbaṁ. Buddhānaṁ āciṇṇanti dijadassanena kiṁ payojananti ce? Mārāvaṭṭanahetu brāhmaṇassa puññantarāyoti payojanaṁ.

Dijopi so māramanorathassa,
Bhaṅgaṁ karonto jinapuṅgavassa.
Sassissasaṁghassa adāsi dānaṁ,
Asesakaṁ kappiyabhaṇḍabhedaṁ.

Kiṁ bhagavā sassisso tāva mahantaṁ kappiyabhaṇḍaṁ ubbhaṇḍikaṁ katvā agamāsīti? Na agamāsi, temāsibhāgiyaṁ pana puññarāsikaṁ deyyadhammaṁ appaṭikkhipanto brāhmaṇassa upāyato satthā adāsi.

Tadaññathā māramanorathova,
Pūro siyā neva dijassa bhiyyo.
Pāpaṁ mahantaṁ api pāpuṇeyya,
Micchābhimānena tathāgate so.

Tasmā bhagavā assādiyanto taṁ deyyadhammaṁ appaṭikkhipanto upāyena brāhmaṇassa puññabuddhiṁ katvā, mārassa ca manorathavighātaṁ katvā agamāsīti, "ayaṁ nayo aṭṭhakathaṁ vināpi pāḷinayānulomato siddho"ti vadanti. Kathaṁ?—

"Satthā sasisso yadi aggahesi,
Dijassa taṁ cīvaramāditova.
Nāthassa no vīsativassakāle,
Virujjhate jīvakayācanāpi.
Tathāpi sabbaṁ suvicārayitvā,
Yuttaṁ nayaṁ cintayituṁva yuttan"ti.

Idāni āyasmā upālitthero vinayapaññattiyā sādhāraṇanidānaṁ dassetvā sikkhāpadānaṁ pāṭekkaṁ paññattiṭṭhānasaṅkhātaṁ nidānamādiṁ katvā puggalapaññatti-anupaññattivibhāgāpattibhedantarāpatti-ādikaṁ nānappakāraṁ vidhiṁ nijjaṭaṁ niggumbaṁ katvā dassetuṁ **"atha kho bhagavā verañjāyaṁ yathābhirantaṁ viharitvā**"ti-ādimāhāti. Idha ṭhatvā—

Sikkhāpadāna sabbesaṁ, kamabhedaṁ pakāsaye.
Tasmiṁ siddhe nidānānaṁ, kamasiddhi yato bhave.

Tattha sabbasikkhāpadānaṁ yathāsambhavaṁ desanākkamo pahānakkamo paṭipattikkamo uppattikkamoti catubbidho kamo labbhati. Tattha bhagavatā rājagahe bhikkhūnaṁ pātimokkhuddesaṁ anujānantena pātimokkhuddesassa yo desanākkamo anuññāto, taṁ desanākkamamanulomento āyasmā mahākassapo paṭhamaṁ pārājikuddesaṁ pucchi, tadanantaraṁ saṁghādisesuddesaṁ, tato aniyatuddesaṁ vitthāruddesañca pucchitvā tadanantaraṁ bhikkhunīvibhaṅgañca teneva anukkamena pucchi, nidānuddesanto gadhānañca sarūpena anuddiṭṭhānaṁ pucchanatthaṁ khandhakepi pucchi. Etena ca khandhake paññattā thullaccayā saṅgahitā honti. Pucchitānukkameneva upālitthero taṁ sabbaṁ sāpattibhedādikaṁ desento thullaccayadubbhāsita-āpattisamuṭṭhānādidīpakaṁ antokatvā desesi, ayamettha desanākkamo. Ubhatovibhaṅgakhandhakato pana uccinitvā tadā parivārapāḷi visuṁ katā. Imameva nayaṁ sandhāya **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ "eteneva upāyena khandhakaparivārepi āropesun"ti-ādi[1]. Apica **pāḷiyā** "etenevupāyena ubhatovinaye pucchi. Puṭṭho puṭṭho āyasmā upāli vissajjesī"ti ettakameva vuttaṁ, tasmā mahākassapo ubhatovibhaṅge eva pucchi. Vissajjento pana āyasmā upāli nivarasesaṁ desento khandhakaparivāre antokatvā desesi. Tadā ca khandhakaparivārapāḷi visuṁ katāti ayaṁ desanākkamo. Yadi evaṁ nidānuddeso paṭhamaṁ desetabboti ce? Na, tadasambhavato. So hi "yassa siyā āpattī"ti-ādinā[2] nayena pavattattā paṭhamaṁ sikkhāpadasaṅgahitāsu āpattīsu adassitāsu na sambhavati. "Yāni mayā bhikkhūnaṁ paññattāni sikkhāpadāni, tāni nesaṁ pātimokkhuddesaṁ anujāneyyan"ti[2] vacanato sikkhāpadāneva paṭhamaṁ desetabbānīti pārājikuddesakkamo sambhavati.

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 12 piṭṭhe.
2. Vi 3. 140 piṭṭhe.

Pārājikuddesādisaṅgahitānaṁ āpatti-akusalānaṁ yathoḷārikakkamena pahātabbattā pahānakkamopettha sambhavati. Upasampannasamanantaraṁ "tāvadeva cattāri akaraṇīyāni ācikkhitabbānī"ti[1] vacanato "samādāya sikkhati sikkhāpadesū"ti[2] vacanato ca yathā garukaṁ ācikkhaṇaṁ sikkhanena paṭipattikkamopettha sambhavati, evamimehi tīhi kamehi desetabbānampetesaṁ sikkhāpadānaṁ yathāsambhavaṁ uppattikkamo sambhavati. Tathā hi yaṁ yaṁ sādhāraṇaṁ, taṁ taṁ bhikkhuṁ ārabbha uppanne eva vatthusmiṁ "yā pana bhikkhunī chandaso methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā"ti bhikkhunīnampi paññattaṁ. Aññathā taṁ bhikkhunīnaṁ anuppannapaññatti siyā. Tato "anuppannapaññatti tasmiṁ natthī"ti[3] **parivāre** etaṁ vacanaṁ virujjhati, ettāvatā purimena kamattayena paṭhamaṁ desetabbataṁ patte pārājikuddese paṭhamuppannattā methunadhammapārājikaṁ sabbapaṭhamaṁ desetukāmo upālitthero "tatra sudaṁ bhagavā vesāliyan"ti vesālimeva pāpetvā ṭhapesi. Aññathā bārāṇasiyaṁ paññattānaṁ "na bhikkhave manussamaṁsaṁ paribhuñjitabban"ti[4] evamādīnaṁ desanādhippāye sati bārāṇasiṁ pāpetvā ṭhapeyyāti.

Abbhantaranidānakathā niṭṭhitā.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 134 piṭṭhe. 2. Dī 1. 59 piṭṭhe. 3. Vi 5. 145 piṭṭhe. 4. Vi 3. 312 piṭṭhe.

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika sudinnabhāṇavāravaṇṇanā

Paṭhamassettha nidāne, ṭhatvā pārājikassa viññeyyo.
Codanāparihāranayo, puggalavatthuppakāsaneyeva.

Tattha bhagavā verañjāyaṁ vutthavasso anupubbena cārikaṁ caranto kattikajuṇhapakkhe eva vesāliṁ pāpuṇitvā yāva paṭhamapārājikasikkhāpadapaññāpanaṁ, tāva aṭṭha vassāni vesāliyaṁyeva viharanto viya pāḷikkamena dissati, na ca bhagavā tāvattakaṁ kālaṁ tattheva vihāsi. So hi sudinnassa sāvakānaṁ santike pabbajjaṁ upasampadañca anujānitvā yathābhirantaṁ tattha viharitvā cārikaṁ caranto bhesakaḷāvanaṁ patvā tattha terasamaṁ vassaṁ vasi, teneva anukkamena sāvatthiṁ patvā cuddasamaṁ vassaṁ vasi, pannarasamaṁ kapilavatthumhi, soḷasamaṁ āḷaviyaṁ, tato vutthavasso cārikaṁ caranto rājagahaṁ patvā sattarasamaṁ vasi, iminā anukkamena aparānipi tīṇi vassāni tattheva vasi. Ettāvatā bhagavā paripuṇṇavīsativasso rājagahato anupubbena vesāliṁ pāpuṇi, tato upasampadāya aṭṭhavassiko sudinno vesāliyaṁyeva methunaṁ dhammaṁ abhiviññāpesi, tato bhagavā tasmiṁ vatthusmiṁ paṭhamaṁ pārājikaṁ paññapesīti veditabbaṁ. Tattha yasmā upālitthero ito paṭhamataraṁ tattha vesāliyañca paññattasikkhāpadāni adassetukāmo, vinayanidānānantaraṁ paṭhamapārājikameva dassetukāmo, tasmā vesāliyaṁ paṭhamaṁ nivāsaṁ, pacchā imassa sikkhāpadassa paññattikāle nivāsañca ekato katvā "tatra sudaṁ bhagavā vesāliyan"ti-ādimāha, tena vuttaṁ "paṭhamassettha nidāne, ṭhatvā -pa- pakāsaneyevā"ti. Tasmā imasmiṁ paṭhamapārājikassa paññattiṭṭhānasaṅkhāte nidāne ṭhatvā "tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti -pa- aññataraṁ vajjigāmaṁ upanissāya viharatī"ti etasmiṁ imassa sikkhāpadassa puggalappakāsane, "tena kho pana samayena vajjī dubbhikkhā hoti -pa- tikkhattuṁ methunaṁ dhammaṁ abhiviññāpesī"ti[1] imasmiṁ vatthuppakāsane ca codanānayo, parihāranayo ca

---

1. Vi 1. 17 piṭṭhādīsu.

veditabboti vuttaṁ hoti. Tatrāyaṁ pakāsanā—kimatthaṁ therena aññesaṁ sikkhāpadānaṁ puggalavatthūni viya saṅkhepato avatvā yattha ca so uppanno, yathā ca dhamme pasanno, yathā ca pabbajito, yathā ca imaṁ vatthuṁ uppādeti, taṁ sabbaṁ anavasesetvā puggalavatthūni vitthārato vuttānīti ce? Vuccate—

Evaṁ saddhāya kicchena, mahante bhogañātake.
Hitvā pabbajitānampi, pesalānampi sabbaso.

Sabbalāmakadhammāyaṁ, methuno yadi sambhave.
Na dhammadesanāyeva, siddhā virati sabbaso.

Tasmā navaṅgasaddhamme, satthārā desitepi ca.
Vinayo paññapetabbo, tato dhammavisuddhihi.

Vinayābhāvato evaṁ, ajjhācāro bhavissati.
Tasmā vinayapaññatti, sātthikā pesalassapi.

Anādīnavadassāvī, yasmā yaṁ pāpamācari.
Vinayoyeva saddhānaṁ, ādīnavavibhāvino.

Tasmā saddhānusārīnaṁ, vinayo sātthakova yaṁ.
Dhammo dhammānusārīnaṁ, tato ubhayadesanā.

Api ca yadi paṇṇattivītikkamaṁ akarontassāpi yāva brahmalokā ayaso patthaṭo, pagevaññesanti dassanatthaṁ ajjhācārassa pākaṭabhāvadīpanaṁ. Kathaṁ?—

Abhabbo arahattassa, sudinno puttamātaro.
Bhabbānuppannapaññatti, tadatthaṁ na katā ayaṁ.

Nanu māgaṇḍikaṁ ajjhupekkhitvā mātāpitūnamassā hitatthaṁ dhammaṁ desetīti imamatthaṁ dassetuṁ bījakabījakamātūnaṁ arahattuppatti therena dīpitā. "Tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti, yena samayena sudinno purāṇadutiyikāya methunaṁ dhammaṁ paṭisevī"ti vā "yena samayena bhagavā paṭhamapārājikaṁ paññapesī"ti vā vacanaṁ idha na yujjati. Kasmā? Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavatī"ti vuttaṁ aṭṭhakathāvacanañhi idha na labbhati. Ciraniviṭṭho hi so

gāmo, na tasmiṁ yeva samayeti. Yasmā pana so ciraniviṭṭhopi ca gāmo attano niviṭṭhakālato paṭṭhāya sabbakālamatthīti vattabbataṁ arahati, tena pariyāyena "tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī"ti vuttaṁ.

25-6. **Anuññātosi pana tvan**ti samaṇavattadassanatthaṁ bhagavā pucchati. **Mātāpitūhi ananuññātan**ti ettha janakeheva ananuññātadassanatthaṁ pucchīti vuttaṁ. **Na kho sudinna tathāgatā**ti "pabbājetu maṁ bhagavā"ti yācanāvasena[1] panevamāha, na bhagavā sayaṁ saraṇāni datvā pabbājesi. **Dukkhassā**ti ettha "kalabhāgampī"ti pāṭhaseso. **Vikappadvayepī**ti dutiyatatiyavikappesu. **Purimapadassā**ti kiñcīti padessa. **Uttarapadenā**ti dukkhassāti padena. **Samānavibhattī**ti sāmivacanaṁ. Yathā kiṁ? "Kassaci dukkhassā"ti vattabbe "kiñci dukkhassā"ti vuttanti veditabbaṁ. **Akāmakā vinā bhavissāmā**ti tayā saddhiṁ amaritvā akāmā jīvissāma. Sacepi na marāma, akāmakāva tayā viyogaṁ pāpuṇissāma, tayi jīvamāne eva no maraṇaṁ bhaveyya, maraṇenapi no tayā viyogaṁ mayaṁ akāmakāva pāpuṇissāma.

30. **Katipāhaṁ balaṁ gāhetvā**ti kasmā panāyaṁ tathā pabbajjāya tibbacchando anuññāto samāno katipāhaṁ ghareyeva vilambitvā kāyabalañca aggahesīti? Anumatidānena mātāpitūsu sahāyakesu ca tuṭṭho tesaṁ cittatuṭṭhatthaṁ. Kesuci aṭṭhakathāpotthakesu keci ācariyā "ayaṁ sudinno jīvakavatthuto pacchā paṁsukūlikadhutaṅgavasena paṁsukūliko jāto"ti saññāya "gahapaticīvaraṁ paṭikkhipitvā paṁsukūlikadhutaṅgavasena paṁsukūliko hotī"ti likhanti, taṁ "acirūpasampanno"ti vacanena virujjhati. "Tathā sudinno hi bhagavato dvādasame vasse pabbajito, vīsatime vasse ñātikulaṁ piṇḍāya paviṭṭho sayaṁ pabbajjāya aṭṭhavassiko hutvā"ti, "bhagavato hi buddhattaṁ pattato[2] paṭṭhāya yāva idaṁ vatthaṁ, etthantare vīsati vassāni na koci gahapaticīvaraṁ sādiyi, sabbe paṁsukūlikāva ahesun"ti[3] ca vuttena aṭṭhakathāvacanena virujjhati, pabbajjāya aṭṭhavassiko, na upasampadāya. Upasampadaṁ pana **jīvakavatthuto**[4]

---

1. Pucchāvasena (Ka)
2. Buddhuppattito (Ka)
3. Vi-Ṭṭha 3. 401 piṭṭhe.
4. Vi 3. 377 piṭṭhe.

pacchā-alattha tasmā avassiko ñātikulaṁ piṇḍāya paviṭṭho siyāti ce? Na, "alattha kho sudinno kalandaputto bhagavato santike pabbajjaṁ, alattha upasampadan"ti ekato anantaraṁ vuttattā. Pabbajjānantarameva hi so upasampanno terasadhutaṅgaguṇe samādāya vattanto aṭṭha vassāni vajjigāme viharitvā nissayamuttattā sayaṁvasī hutvā "etarahi kho vajjī dubbhikkhā"ti-āditakkavasena yena vesālī, tadavasari, tasmā "paṁsukūlikadhutaṅgavasena paṁsukūliko hotī"ti ettakoyeva pāṭho yesu potthakesu dissati, sova pamāṇato gahetabbo. "Āraññiko hotī"ti iminā pañca senāsanapaṭisaṁyuttāni saṅgahitāni nesajjikaṅgañca vihārasabhāgattā, "piṇḍapātiko"ti iminā pañca piṇḍapātapaṭisaṁyuttāni, "paṁsukūliko"ti iminā dve cīvarapaṭisaṁyuttāni saṅgahitānīti. Ñātigharūpagamanakāraṇadīpanādhippāyato sapadānacārikaṅgaṁ visuṁ vuttanti veditabbaṁ. "Mā atiharāpesun"ti kālabyattayavasena vuttaṁ. Dhammassantarāyakaratarattā "imaṁ nayan"ti anayoyeva.

Yebhuyyena hi sattānaṁ, vināse paccupaṭṭhite.
Anayo nayarūpena, buddhimāgamma tiṭṭhati.

36. **Apaññatte sikkhāpade**ti ettha duvidhaṁ sikkhāpadapaññāpanaṁ. Kathaṁ? Evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā"ti evaṁ sa-uddesānuddesabhedato duvidhaṁ. Tattha pātimokkhe sarūpato āgatā pañca āpattikkhandhā sa-uddesapaññatti nāma. Sāpi duvidhā sapuggalāpuggalaniddesabhedato. Tattha yassā paññattiyā anto āpattiyā saha, vinā vā puggalo dassito, sā sapuggalaniddesā. Itarā apuggalaniddesāti veditabbā. Sapuggalaniddesāpi duvidhā dassitādassitāpattibhedato. Tattha adassitāpattikā nāma aṭṭha pārājikā dhammā. "Pārājiko hoti asaṁvāso"ti hi puggalova tattha dassito, nāpatti. Dassitāpattikā nāma bhikkhunīpātimokkhe "sattarasa saṁghādisesā dhammā nissāraṇīyaṁ saṁghādisesan"ti hi tattha āpatti dassitā saddhiṁ puggalena, tathā apuggalaniddesāpi dassitādassitāpattitova duvidhā. Tattha adassitāpattikā nāma sekhiyā dhammā. Sesā dassitāpattikāti veditabbā. Sāpi duvidhā aniddiṭṭhakārakaniddiṭṭhakārakabhedato. Tattha aniddiṭṭhakārakā nāma sukkavissaṭṭhi musāvāda-

omasavādapesuññabhūtagāma-aññavādaka-ujjhāpanakagaṇabhojanaparampa rabhojana surāmeraya-aṅgulipatodakahasadhamma-anādariyatalaghātakajatumaṭṭhakasi kkhāpadānaṁ vasena pañcadasavidhā honti. Sesānaṁ puggalaniddesānaṁ vasena niddiṭṭhakārakā veditabbā.

Anuddesapaññattipi padabhājanantarāpattivinītavatthupaṭikkhepapaññatti avuttasiddhivasena chabbidhā honti. Tattha "yebhuyyena khāyitaṁ āpatti thullaccayassā"ti[1] evamādikā padabhājanīye sandissamānāpatti **padabhājanasikkhāpadaṁ** nāma. "Na tveva naggena āgantabbaṁ, yo āgaccheyya, āpatti dukkaṭassā"ti-ādikā[2] **antarāpattisikkhāpadaṁ** nāma. "Anujānāmi bhikkhave divā paṭisallīyantena dvāraṁ saṁvaritvā paṭisallīyitun"ti[3] evamādikā **vinītavatthusikkhāpadaṁ** nāma. "Lohituppādako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo"ti[4] evamādikā **paṭikkhepasikkhāpadaṁ** nāma. Khandhakesu paññattadukkaṭathullaccayāni **paññattisikkhāpadaṁ** nāma. "Yā pana bhikkhunī naccaṁ vā gītaṁ vā vāditaṁ vā dassanāya gaccheyya, pācittiyan"ti[5] iminā vuttena "yā pana bhikkhunī nacceyya vā gāyeyya vā vādeyya vā pācittiyan"ti evamādikaṁ yaṁ kiñci aṭṭhakathāya dissamānaṁ āpattijātaṁ, vinayakammaṁ vā **avuttasiddhisikkhāpadaṁ** nāma. Chabbidhampetaṁ chahi kāraṇehi uddesārahaṁ na hotīti anuddesasikkhāpadaṁ nāmāti veditabbaṁ. Seyyathidaṁ? Pañcahi uddesehi yathāsambhavaṁ visabhāgattā thullaccayadubbhāsitānaṁ, sabhāgavatthukampi dukkaṭathullaccayadvayaṁ asabhāgāpattikattā, antarāpattipaññattisikkhāpadānaṁ nānāvatthukāpattikattā, paṭikkhepasikkhāpadānaṁ kesañci vinītavatthupaññattisikkhāpadānañca adassitāpattikattā, adassitavatthukattā bhedānuvattakathullaccayassa, adassitāpattivatthukattā avuttasiddhisikkhāpadānanti. Ettāvatā "duvidhaṁ sikkhāpadapaññāpanaṁ uddesānuddesabhedato"ti yaṁ vuttaṁ, taṁ samāsato pakāsitaṁ hoti.

Tattha **apaññatte sikkhāpade**ti sa-uddesasikkhāpadaṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Ekacce ācariyā evaṁ kira vaṇṇayanti "cattāro pārājikā kativassābhisambuddhena bhagavatā paññattāti-ādinā pucchaṁ katvā tesu

---

1. Vi 1. 38 piṭṭhe. 2. Vi 1. 314 piṭṭhe. 3. Vi 1. 48 piṭṭhe.
4. Vi 3. 123 piṭṭhe. 5. Vi 2. 350 piṭṭhe.

paṭhamapārājiko vesāliyaṁ paññatto pañcavassābhisambuddhena hemantānaṁ paṭhame māse dutiye pakkhe dasame divase aḍḍhateyyaporisāya chāyāya puratthābhimukhena nisinnena aḍḍhaterasānaṁ bhikkhusatānaṁ majjhe sudinnaṁ kalandaputtaṁ ārabbha paññatto"ti, taṁ na yujjati, kasmā?—

Yasmā dvādasamaṁ vassaṁ, verañjāyaṁ vasi jino.
Tasmiñca suddho saṁghoti, neva pārājikaṁ tadā.

Therassa sāriputtassa, sikkhāpaññattiyācanā.
Tasmiṁ siddhāti siddhāva, garukāpatti no tadā.

Ovādapātimokkhañca, kiṁ satthā catuvassiko.
Paṭikkhipi kimāṇañca, samattaṁ anujāni so.

Ajātasattuṁ nissāya, saṁghabhedamakāsi yaṁ.
Devadatto tato saṁgha-bhedo pacchimabodhiyaṁ.

Ārādhayiṁsu maṁ pubbe, bhikkhūti munibhāsitaṁ.
Suttameva pamāṇaṁ no, sova kālo anappakoti[1].

Yaṁ pana vuttaṁ "atha bhagavā ajjhācāraṁ apassanto pārājikaṁ vā saṁghādisesaṁ vā na paññapesī"ti, taṁ sakalasikkhāpadaṁ sandhāyāha. Na kevalaṁ sa-uddesasikkhāpadamattaṁ, tena sa-uddesānuddesapaññattibhedaṁ sakalaṁ pārājikaṁ sandhāyāhāti vuttaṁ hoti. Kiñcāpi nābhiparāmasanampi kāyasaṁsaggo, tathāpi etaṁ visesaniyamanato, acchandarāgādhippāyato ca visuṁ vuttaṁ. Chandarāgarattasseva hi kāyasaṁsaggo idhādhippeto. Asucipāne pana hatthiniyā tāpasapassāvapānena **vālakābyo** nāma uppajjati, vālakābyassa vatthu vattabbaṁ. **Maṇḍabyassa** nābhiyā parāmasaneneva kira. Rūpadassane pana vejjakā āhu—

"Thīnaṁ sandassanā sukkaṁ, kadāci calito'vare.
Taṁ gāmadhammakaraṇaṁ, dvayasamaṁ saṅgamiya.
Gabbhā'dī'ti ayaṁ nayo, thīnaṁ purisadassanāsītyūpaneyya".

---

1. Anuppattoti (Ka)

Tathāpyāhu—

> "Pupphike edhiyya suddhe, passaṁ narañca itthi taṁ.
> Gabbhañca nayetyutta-miti tasmā kāso itī"ti.

Rājorodho viyāti sīhaḷadīpe ekissā itthiyā tathā ahosi, tasmā kira evaṁ vuttaṁ. Kiñcāpi yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi, na taṁ manussānaṁ visayo ahosi tesaṁ rūpaṁ viya. Teneva bhikkhū pucchiṁsu "kacci no tvaṁ āvuso sudinna anabhirato"ti.

39. **Kalī**ti kodho, tassa sāsanaṁ **kalisāsanaṁ,** kalaho. **Gāmadhamman**ti ettha janapadadhammaṁ janapadavāsīnaṁ siddhiṁ. **Attā**ti cittaṁ, sarīrañca. **Asuttantavinibaddhan**ti vinayasutte anāgataṁ, suttābhidhammesupi anāgataṁ, **pāḷivinimuttan**ti attho. **Kusumamālan**ti nānāguṇaṁ sandhāyāha. **Ratanadāman**ti atthasampattiṁ sandhāya vadati. **Paṭikkhipanādhippāyā** bhaddāli viya. Padaniruttibyañjanāni nāmavevacanāneva "nāmaṁ nāmakammaṁ nāmadheyyaṁ niruttī"ti-ādīsu[1] viya. Nippariyāyena virati sikkhāpadaṁ nāma. Akusalapakkhe dussīlyaṁ nāma cetanā. Kusalapakkhepi cetanāpariyāyato **vibhaṅge** "sikkhāpadan"ti vuttaṁ. **Saṁghasuṭṭhutāyā**ti ettha lokavajjassa paññāpane saṁghasuṭṭhutā hoti pākaṭādīnavato. Paññattivajjassa paññāpane saṁghaphāsutā hoti pākaṭānisaṁsattā. Tattha paṭhamena dummaṅkūnaṁ niggaho, dutiyena pesalānaṁ phāsuvihāro. Paṭhamena samparāyikānaṁ āsavānaṁ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṁ. Tathā paṭhamena appasannānaṁ pasādo, dutiyena pasannānaṁ bhiyyobhāvo. "Pubbe katapuññatāya codiyamānassa bhabbakulaputtassā"ti[2] vuttattā "sudinno taṁ kukkuccaṁ vinodetvā arahattaṁ sacchākāsi, teneva pabbajjā anuññātā"ti vadanti, upaparikkhitabbaṁ. Tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaho hotīti veditabbo.

Apicettha vatthuvītikkame yattha ekantākusalabhāvena, taṁ saṁghasuṭṭhubhāvāya paññattaṁ lokavajjato, yattha paññattijānane eva atthāpatti, na aññadā, taṁ saddhammaṭṭhitiyā vāpi pasāduppādabuddhiyā dhammadesanāpaṭisaṁyuttaṁ, itarañca sekhiyaṁ, idaṁ **lokavajjaṁ** nāma. Vatthuno paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabbassa akaraṇe

---

1. Abhi 1. 256 piṭṭhe.
2. Vi-Ṭṭha 1. 168 piṭṭhe.

vā sati yattha āpattippasaṅgo, taṁ sabbaṁ ṭhapetvā surāpānaṁ **paṇṇattivajjan**ti veditabbaṁ. Āgantukavattaṁ, āvāsika, gamika, anumodana, bhattagga, piṇḍacārika, āraññaka, senāsana, jantāghara, vaccakuṭi, saddhivihārika, upajjhāya, antevāsika, ācariyavattanti etāni aggahitaggahaṇanayena gaṇiyamānāni **cuddasa,** etāni pana vitthārato **dve-asīti mahāvattāni** nāma honti. Sattahi āpattikkhandhehi saṁvaro **saṁvaravinayo** paññattisikkhāpadameva. Tattha **paññattivinayo** samathavinayatthāya **samathavinayo** saṁvaravinayatthāya **saṁvaravinayo** pahānavinayatthāyāti yojanā veditabbā. **Yaṁ saṁghasuṭṭhu, taṁ saṁghaphāsū**ti ekamiva vuttaṁ saṁghasuṭṭhutāya sati saṁghaphāsu bhavissatīti dipanatthaṁ. Pakarīyanti ettha te te payojanavisesasaṅkhātā atthavasāti atthavasaṁ **"pakaraṇan"**ti vuccati. Dasasu padesu ekekaṁ mūlaṁ katvā dasakkhattuṁ yojanāya padasataṁ vuttaṁ. Tattha pacchimassa padassa vasena **atthasataṁ** purimassa vasena **dhammasataṁ** atthajotikānaṁ niruttīnaṁ vasena niruttisataṁ, dhammabhūtānaṁ niruttīnaṁ vasena niruttisatanti **dve niruttisatāni,** atthasate ñāṇasataṁ, dhammasate ñāṇasataṁ dvīsu niruttisatesu dve ñāṇasatānīti **cattāri ñāṇasatāni** veditabbāni. Ettha **saṁghasuṭṭhutā**ti dhammasaṁghassa suṭṭhubhāvoti attho. "Atthapadānīti aṭṭhakathā. Dhammapadānīti pāḷī"ti vuttaṁ kira.

Methunaṁ dhammanti evaṁ bahulanayena laddhanāmakaṁ sakasampayogena, parasampayogena vā attano nimittassa sakamagge vā paramagge vā paranimittassa sakamagge eva pavesapaviṭṭhaṭhituddharaṇesu yaṁ kiñci ekaṁ paṭisādiyanavasena seveyya pārājiko hoti asaṁvāsoti. Keci pana "pavesādīni cattāri vā tīṇi vā dve vā ekaṁ vā paṭiseveyya, pārājiko hoti. Vuttañhetaṁ 'so ce pavesanaṁ sādiyati, paviṭṭhaṁ, ṭhitaṁ, uddharaṇaṁ sādiyati, āpatti pārājikassā'ti-ādī"ti[1] vadanti, tesaṁ matena catūsupi catasso pārājikāpattiyo āpajjati. Teyeva evaṁ vadanti "āpajjatu methunadhammapārājikāpatti methunadhammapārājikāpattiyā tabbhāgiyā"ti, "attano vītikkame pārājikāpattiṁ, saṁghādisesāpattiñca āpajjitvā sikkhaṁ paccakkhāya gahaṭṭhakāle methunādipārājikaṁ āpajjitvā puna pabbajitvā upasampajjitvā ekaṁ saṁghādisesāpattiṁ ekamanekaṁ vā paṭikaritvāva so puggalo yasmā nirāpattiko hoti, tasmā so

---

1. Vi 1. 37 piṭṭhe.

gahaṭṭhakāle sāpattikovāti antimavatthuṁ ajjhāpannassāpi attheva āpattivuṭṭhānaṁ. Vuṭṭhānadesanāhi pana asujjhanato ‘payoge payoge āpatti pārājikassā’ti na vuttaṁ gaṇanapayojanābhāvato. Kiñcāpi na vuttaṁ, atha kho **padabhājane** ‘āpatti pārājikassā’ti vacanenāyamattho siddho”ti yuttiñca vadanti. Yadi evaṁ **mātikāyampi** “yo pana bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyya pārājikan”ti vattabbaṁ bhaveyya, pārājikassa anavasesavacanampi na yujjeyya. Sabbepi hi āpattikkhandhe bhikkhugaṇanañca anavasesetvā tiṭṭhatīti anavasesavacananti katvā paveseva āpatti, na paviṭṭhādīsu, tamevekaṁ sandhāya “yassa siyā āpattī”ti pārājikāpattimpi anto katvā nidānuddese vacanaṁ veditabbaṁ. Tasmā **mātikāyaṁ** “pārājikan”ti avatvā “pārājiko hotī”ti puggalaniddesavacanaṁ tena sarīrabandhanena upasampadāya abhabbabhāvadīpanatthaṁ. “Āpatti pārājikassā”ti **padabhājane** vacanaṁ antimavatthuṁ ajjhāpannassāpi pārājikassa asaṁvāsassa sato puggalassa atheyyasaṁvāsakabhāvadīpanatthaṁ. Na hi so saṁvāsaṁ sādiyantopi theyyasaṁvāsako hoti, tasmā “upasampanno bhikkhu”tveva vuccati. Tenevāha “asuddho hoti puggalo aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsaṁ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādena dukkaṭassā”ti[1]. Anupasampannassa tadabhāvato siddho so “upasampanno bhikkhu”tveva vuccatīti. Tena padasodhammaṁ sahaseyyañca na janeti, bhikkhupesuññādiñca janetīti veditabbaṁ. Bhikkhunīnaṁ saṁghādisesesu pana bhikkhusaṁghādisesato vuṭṭhānavidhivisesadassanatthaṁ “ayampi bhikkhunī -pa- āpannā”ti[2] puggalaniddesaṁ katvāpi pārājikato adhippāyantaradassanatthaṁ “nissāraṇīyaṁ saṁghādisesan”ti[3] āpattināmaggahaṇañca kataṁ. Ettāvatā sapuggalaniddese dassitādassitāpattidukaṁ vitthāritaṁ hoti. Apuggalaniddesesu sekhiyesu āpattiyā dassanakāraṇaṁ sekhiyānaṁ **aṭṭhakathāya**meva vuttaṁ. Tadabhāvato itaresu āpattidassanaṁ kataṁ. Apuggalaniddesesupi dassitādassitāpattidukañca vitthāritaṁ hotīti.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sudinnabhāṇavāraṁ niṭṭhitaṁ.

1. Vi 1. 254 piṭṭhe. 2. Vi 2. 289 piṭṭhādīsu. 3. Vi 2. 289 piṭṭhe.

Makkaṭīvatthukathāvaṇṇanā

40-41. Dutiyapaññattiyaṁ "idha mallā yujjhantī"ti-ādīsu viya paṭisevatīti vattamānavacanaṁ pacurapaṭisevanavasena vuttaṁ, "tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatāyā"ti paripuṇṇatthampi paṭhamaṁ paññattiṁ attano micchāgāhena vā lesa-oḍḍanatthāya vā evamāha. Paripuṇṇatthataṁyeva niyametuṁ "nanu āvuso tatheva taṁ hotī"ti vuttaṁ, teneva makkaṭīvatthu vinītavatthūsu pakkhittaṁ avisesattā, tathā vajjiputtakavatthu. Vicāraṇā panettha tatiyapaññattiyaṁ āvi bhavissati. "Nanu āvuso bhagavatā anekapariyāyenā"ti-ādi na kevalaṁ sa-uddesasikkhāpadeneva siddhaṁ, "tiracchānagatādīsupi pārājikan"ti anuddesasikkhāpadenapi siddhanti dassanatthaṁ vuttaṁ. Atha vā yadi sa-uddesasikkhāpadaṁ sāvasesanti paññapesi, iminā anuddesasikkhāpadenāpi kiṁ na siddhanti dassanatthaṁ vuttaṁ. "Tena hi bhikkhave bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññapessāmī"ti tadeva sikkhāpadaṁ paṭhamapaññattameva lesatthikānaṁ alesokāsaṁ katvā āmeḍitatthaṁ katvā paññapessāmīti attho. Aññathā "aññavādake vihesake pācittiyan"ti-ādīsu[1] viya vatthudvayena āpattidvayaṁ āpajjati, na cāpajjati, so evattho aññenāpi vacanena suppakāsito, suparibyattakaraṇatthena daḷhataro katoti adhippāyo. Tatiyapaññattiyampi aññesu ca evaṁ visuddho.

Yassa sacittakapakkheti-ādimhi pana gaṇṭhipadanayo tāva paṭhamaṁ vuccati, **sacittakapakkhe**ti surāpānādi-acittake sandhāya vuttaṁ. Sacittakesu pana yaṁ ekantamakusaleneva samuṭṭhāpitañca. Ubhayaṁ lokavajjaṁ nāma. Surāpānasmiñhi "surā"ti vā "pātuṁ na vaṭṭatī"ti vā jānitvā pivane akusalameva, tathā bhikkhunīnaṁ gandhavaṇṇakatthāya[2] lepane, bhesajjatthāya lepane adosattā "avicāraṇīyan"ti ettakaṁ vuttaṁ. Tattha na vaṭṭatīti "jānitvā"ti vuttavacanaṁ na yujjati paṇṇattivajjassāpi lokavajjabhāvappasaṅgato. Imaṁ aniṭṭhappasaṅgaṁ pariharitukāmatāya **vajirabuddhittherassa gaṇṭhipade** vuttaṁ "idha sacittakanti ca acittakanti ca vicāraṇā vatthuvijānaneyeva hoti, na paññattivijānane. Yadi paññattivijānane hoti, sabbasikkhāpadāni lokavajjāneva siyuṁ, na ca sabbasikkhāpadāni

1. Vi 2. 55 piṭṭhe.
2. Gandhavaṇṇakāratthāya (Ka)

lokavajjāni, tasmā vatthuvijānaneyeva hotī"ti, idaṁ yujjati. Kasmā? Yasmā sekhiyesu paññattijānanameva pamāṇaṁ, na vatthu mattajānananti, yaṁ pana tattheva vuttaṁ "pasuttassa mukhe koci suraṁ pakkhipeyya, anto ce paviseyya, āpatti, tattha yathā bhikkhuniyā adhakkhakaṁ ubbhajāṇumaṇḍalaṁ parassa āmasanādikāle kāyaṁ acāletvā citteneva sādiyantiyā āpatti 'kiriyāva hotī'ti vuttā yebhuyyena kiriyasambhavato, tathā ayampi tadā kiriyāva hotī"ti, taṁ suvicāritaṁ anekantākusalabhāvasādhanato. Surāpānāpattiyā ekantākusalatā pana majjasaññinopi sakiṁ payogena pivato hotīti katvā vuttā.

Ayaṁ panettha attho—sikkhāpadasīsena āpattiṁ gahetvā yassa sikkhāpadassa sacittakassa cittaṁ akusalameva hoti, taṁ lokavajjaṁ. Sacittakācittakasaṅkhātassa acittakassa ca sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva hoti, tampi surāpānādi lokavajjanti imamatthaṁ sampiṇḍetvā "yassa sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva hoti, taṁ lokavajjan"ti vuttaṁ. Sacittakapakkheti hi idaṁ vacanaṁ acittakaṁ sandhāyāha. Na hi ekaṁsato sacittakassa sacittakapakkheti visesane payojanaṁ atthi. Yasmā panettha paṇṇattivajjassa paññattijānanacittena sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva, vatthujānanacittena sacittakapakkhe cittaṁ siyā kusalaṁ siyā akusalaṁ siyā abyākataṁ, tasmā "tassa sacittakapakkhe cittaṁ akusalamevā"ti na vuccatīti "sesaṁ paṇṇattivajjan"ti vuttaṁ. Adhimāne vītikkamābhāvā, supinante abbohārikattā supinante vijjamānāpi vītikkamachāyā abbohārikabhāvenāti vuttaṁ hoti. Idaṁ pana vacanaṁ daḷhīkammasithilakaraṇappayojanattā ca vuttaṁ, tena yaṁ vuttaṁ bāhiranidānakathādhikāre "daḷhīkammasithilakaraṇappayojanāti yebhuyyatāya vuttan"ti-ādi, taṁ suvuttamevāti veditabbaṁ.

Makkaṭīvatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vajjiputtakavatthu vaṇṇanā

43-4. Vajjīsu janapadesu vasantā **vajjino** nāma, tesaṁ puttā. **Yāvadatthan**ti yāvatā attho adhippāyoti vuttaṁ hoti, tatthayaṁ vuttaṁ "sikkhaṁ appaccakkhāya dubbalyaṁ anāvikatvā"ti, taṁ kāmaṁ sikkhāpaccakkhāne, tadekaṭṭhe ca dubbalyāvikaraṇe paññatte sati yujjati, na aññathā. Tathāpi idāni paññapetabbaṁ upādāya vuttaṁ, kathaṁ hi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaraṁ dhāressanti[1], āḷavakā bhikkhū kuṭiyo kārāpenti appamāṇikāyo[2], bhikkhuniyo dve vassāni chasu dhammesu asikkhitasikkhaṁ sikkhamānaṁ vuṭṭhāpenti[3], saṁghena asammataṁ vuṭṭhāpentīti-ādi[4] viya daṭṭhabbaṁ. Na hi tato pubbe adhiṭṭhānaṁ vikappanaṁ vā anuññātaṁ. Yadabhāvā atirekacīvaranti vadeyya, pamāṇaṁ vā na paññattaṁ, yadabhāvā appamāṇikāyoti vadeyya, evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbaṁ. "Ullumpatu maṁ bhante saṁgho anukampaṁ upādāyā"ti[5] upasampadaṁ yācitvā upasampannena upasampannasamanantarameva "upasampannena bhikkhunā methuno dhammo na paṭisevitabbo, asakyaputtiyo"ti[6] ca paññattena assamaṇādibhāvaṁ upagantukāmena nanu paṭhamaṁ ajjhupagatā sikkhā paccakkhātabbā, tattha dubbalyaṁ vā āvikātabbaṁ siyā, te pana "sikkhaṁ appaccakkhāya dubbalyaṁ anāvikatvā methunaṁ dhammaṁ paṭiseviṁsū"ti anupaññattiyā okāsakaraṇatthaṁ vā taṁ vuttanti veditabbaṁ. "So āgato na upasampādetabbo"ti kiñcāpi ettheva vuttaṁ, tathāpi itaresupi pārājikesu yathāsambhavaṁ veditabbaṁ. Na hi sikkhaṁ appaccakkhāya dubbalyaṁ anāvikatvā yo pārājikavatthuṁ adinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādiyati, manussaviggahaṁ vā jīvitā voropeti, paṭivijānantassa uttarimanussadhammaṁ vā ullapati, so āgato na upasampādetabbo. Anupaññatti hi daḷhīkammasithilakammakaraṇappayojanā. Sā hi yassa pārājikaṁ hoti aññā vā āpatti, tassa niyamadassanappayojanātilakkhaṇānupaññattikattā. Evañhi ante avatvā ādimhi vuttā "gāmā vā araññā vā"ti[7] anupaññatti viya. Paripuṇṇe panetasmiṁ sikkhāpade—

> "Nidānā mātikābhedo, vibhaṅgo taṁniyāmako.
> Tato āpattiyā bhedo, anāpatti tadaññathā"ti—

---

1. Vi 1. 294 piṭṭhe. 2. Vi 1. 218 piṭṭhe. 3. Vi 2. 419 piṭṭhe. 4. Vi 2. 421 piṭṭhe.
5. Vi 3. 72, 131 piṭṭhādīsu. 6. Vi 3. 134 piṭṭhe. 7. Vi 1. 56 piṭṭhe.

ayaṁ nayo veditabbo. Tattha sudinnavatthu makkaṭivatthu vajjiputtakavatthu cāti tippabhedaṁ vatthu imassa sikkhāpadassa nidānaṁ nāma, tato nidānā "yo pana bhikkhu bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno -pa- asaṁvāso"ti imissā mātikāya bhedo jāto. Tattha hi "antamaso tiracchānagatāyā"ti itthiliṅgavacanena "saccaṁ āvuso bhagavatā sikkhāpadaṁ paññattaṁ, tañca kho itthiyā no purise no paṇḍake no ubhatobyañjanake cā"ti makkaṭipārājiko viya aññopi lesaṁ oḍḍetuṁ sakkoti, tasmā tādisassa alesokāsassa dassanatthaṁ idaṁ vuccati. Makkaṭivatthusaṅkhātā nidānā "antamaso tiracchānagatāyapī"ti mātikāvacanabhedo na itthiyā eva methunasiddhidassanato kato, tasmā **vibhaṅgo taṁniyāmako** tassā mātikāya adhippetatthaniyāmako vibhaṅgo. **Vibhaṅge** hi "tisso itthiyo. Tayo ubhatobyañjanakā. Tayo paṇḍakā. Tayo purisā. Manussitthiyā tayo magge -pa- tiracchānagatapurisassa dve magge"ti-ādinā[1] nayena sabbalesokāsaṁ pidahitvā niyamo kato.

Etthāha—yadi evaṁ sādhāraṇasikkhāpadavasena vā liṅgaparivattanavasena vā na kevalaṁ bhikkhūnaṁ, bhikkhunīnampi "sikkhāsājīvasamāpanno"ti vibhaṅge vattabbaṁ siyā. Tadavacanena bhikkhunī purisaliṅgapātubhāvena bhikkhubhāve ṭhitā evaṁ vadeyya "nāhaṁ upasampadakāle bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpannā, tasmā na appaccakkhātasikkhāpi methunadhammena pārājikā homī"ti? Vuccate—tathā na vattabbaṁ aniṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīnampi "sikkhāsājīvasamāpanno"ti vutte bhikkhunīnampi sikkhāpaccakkhānaṁ atthīti āpajjati, tañcāniṭṭhaṁ. Idaṁ aparaṁ aniṭṭhappasaṅgoti "sabbasikkhāpadāni sādhāraṇāneva, nāsādhāraṇānī"ti. Apicāyaṁ bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpannovāti dassanatthaṁ "anujānāmi bhikkhave taṁyeva upajjhan"ti-ādi[2] vuttaṁ, apica yo tathā lesaṁ oḍḍetvā methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto vajjiputtakā viya pārājiko hoti. Te hi "bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno"ti vacanābhāve sati "āpattiṁ tumhe bhikkhave āpannā pārājikan"ti vuttā bhagavatā. Ettha pana "bhikkhave"ti vuttattā keci bhikkhuliṅge ṭhitā, "idāni cepi mayaṁ bhante ānanda labheyyama bhagavato

1. Vi 1. 34, 35 piṭṭhe. 2. Vi 1. 43 piṭṭhe.

santike pabbajjaṁ labheyyāma upasampadan”ti vuttattā keci vibbhantāti veditabbā. **Tato āpattiyā bhedo**ti tato vibhaṅgato “akkhāyite sarīre pārājikaṁ, yebhuyyena khāyite thullaccayan”ti-ādi āpattiyā bhedo hoti. **Anāpatti tadaññathā**ti tato eva vibhaṅgato yenākārena āpatti vuttā, tato aññenākārena anāpattibhedova hoti. “Sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpattī”ti hi vibhaṅge asati na paññāyati. Ettāvatā samāsato gāthāttho vutto hoti. Ettha ca pana—

> “Nidānamātikābhedo, vibhaṅgassa payojanaṁ.
> Anāpattipakāro ca, paṭhamo nippayojano”ti—

imaṁ nayaṁ dassetvāva sabbasikkhāpadānaṁ attho pakāsitabbo. Kathaṁ? Bhagavatā pana yenākārena yaṁ sikkhāpadaṁ paññāpitaṁ, tassa ākārassa samatthaṁ vā asamatthaṁ vāti duvidhaṁ nidānaṁ, ayaṁ **nidānabhedo.** Mātikāpi nidānāpekkhā nidānānapekkhāti duvidhā. Tattha catutthapārājikādisikkhāpadāni nidānāpekkhāni. Na hi vaggumudātīriyā bhikkhū sayameva attano attano asantaṁ uttarimanussadhammaṁ musāvādalakkhaṇaṁ pāpetvā bhāsiṁsu. Aññamaññassa hi te uttarimanussadhammassa gihīnaṁ vaṇṇaṁ bhāsiṁsu, na ca tāvatā pārājikavatthu hoti. Tattha tena lesena bhagavā taṁ vatthuṁ nidānaṁ katvā pārājikaṁ paññapesi, tena vuttaṁ “nidānāpekkhan”ti. Iminā nayena nidānāpekkhāni ñatvā tabbiparītāni sikkhāpadāni nidānānapekkhānīti veditabbāni, ayaṁ **mātikābhedo.**

Nānappakārato mūlāpattippahonakavatthupayogacittaniyāmadassanavasena mātikāya vibhajanabhāvadīpanatthaṁ tesaṁ appahonakatāya vā tadaññataravekallatāya vā vītikkame sati āpattibhedadassanatthaṁ, asati anāpattidassanatthañcāti sabbattha tayo atthavase paṭicca mātikāya vibhajanaṁ vibhaṅgo ārabhīyatīti veditabbo. Ettha pana “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu, bhinnapaṭadharoti bhikkhū”ti kevalaṁ byañjanatthadīpanavasena pavatto vā, “samaññāya bhikkhū”ti bhikkhubhāvasambhavaṁ anapekkhitvāpi kevalaṁ bhikkhu nāma pavattiṭṭhānadīpanavasena pavatto vā, “ehi bhikkhūti bhikkhu, saraṇagamanehi upasampannoti bhikkhu, ñatticatutthena kammena upasampannoti bhikkhū”ti upasampadānantarenāpi

bhikkhubhāvasiddhidīpanavasena pavatto vā, "bhadro bhikkhu, sāro bhikkhu, sekkho bhikkhu, asekkho bhikkhū"ti bhikkhukaraṇehi dhammehi samannāgatabhikkhudīpanavasena pavatto vā vibhaṅgo ajjhupekkhito sabbasāmaññapadattā, tathā aññabhāgiyasikkhāpadādīsu sadvāravasena, adhikaraṇadassanādivasena pavatto ca ajjhupekkhito itarattha tadabhāvatoti veditabbo.

Tattha tisso itthiyoti-ādi vatthuniyamadassanavasena pavatto, manussitthiyā tayo magge methunaṁ dhammaṁ paṭisevantassa āpatti pārājikassāti-ādi payoganiyamadassanavasena pavatto, bhikkhussa sevanacittaṁ upaṭṭhiteti-ādi cittaniyamadassanavasena pavatto, sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpattīti-ādi vatthupayoganiyame sati cittaniyamabhāvābhāvavasena āpattānāpattidassanatthaṁ pavatto, mataṁ yebhuyyena khāyitaṁ āpatti thullaccayassāti-ādi vatthussa appahonakatāya vītikkame āpattibhedadassanatthaṁ pavatto, na sādiyati anāpattīti cittaniyamavekalyena vītikkamābhāvā anāpattidassanatthaṁ pavattoti. Evaṁ itaresupi sikkhāpadesu yathāsambhavanayo ayanti payojano[1] vibhaṅgo.

Anāpattivāro pana mūlāpattito, tadaññekadesato, sabbāpattito ca anāpattidīpanavasena tividho. Tattha yo paṭhamo, so vibhaṅgo viya tayo atthavase paṭicca pavatto. Katame tayo? Mātikāpadānaṁ sātthakaniratthakānaṁ tadaññathā uddharaṇānuddharaṇavasena sappayojananippayojanabhāvadīpanatthaṁ, tadaññathā paṭipattikkamadassanatthaṁ, āpattippahonakaṭṭhānepi vissajjanatthañcāti. Kathaṁ? **Eḷakalomasikkhāpade** "bhikkhuno paneva addhānamaggappaṭipannassa eḷakalomāni uppajjeyyuṁ, ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānī"ti[2] etāni kevalaṁ vatthumattadīpanapadānīti niratthakāni nāma, tesaṁ anāpatti. "Addhānamaggaṁ appaṭipannassa uppanne eḷakalome anāpatti, ākaṅkhamānena paṭiggahite"ti-ādinā nayena tadaññathā anuddharaṇena nippayojanabhāvo dīpito hoti yadidaṁ **mātikāyaṁ** "methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā"ti, idaṁ sātthakaṁ.

---

1. Payojane (Ka) 2. Vi 1. 340 piṭṭhe.

Tassa sappayojanabhāvadīpanatthaṁ "anāpatti ajānantassa asādiyantassā"ti vuttaṁ. Yasmā jānanasādiyanabhāvena āpatti, asevantassa[1] anāpatti, tasmā vuttaṁ **mātikāyaṁ** "yo pana bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyya, pārājiko hoti asaṁvāso"ti adhippāyo. "Parapariggahitaṁ parapariggahitasaññitā garuparikkhāro theyyacittaṁ avaharaṇan"ti[2] vuttānaṁ pañcannampi aṅgānaṁ pāripūriyā petatiracchānagatapariggahite āpattippahonakaṭṭhānepi vissajjanatthaṁ "anāpatti petapariggahite"ti-ādi[2] vuttaṁ. Anāpatti imaṁ jāna, imaṁ dehi, imaṁ āhara, iminā attho, imaṁ kappiyaṁ karohīti bhaṇatīti-ādi pana tadaññathā paṭipattikkamadassanatthaṁ vuttanti veditabbaṁ. Ettāvatā "nidānamātikābhedo"ti-ādinā vuttagāthāya attho pakāsito hoti.

Ettha paṭhamapaññatti tāva paṭhamabodhiṁ atikkamitvā paññattattā, āyasmato sudinnassa aṭṭhavassikakāle paññattattā ca rattaññumahattaṁ pattakāle paññattā. Dutiya-anupaññatti bāhusaccamahattaṁ pattakāle uppannā. So hāyasmā makkaṭipārājiko yathā mātugāmapaṭisaṁyuttesu sikkhāpadesu tiracchānagatitthī anadhippetā, tathā idhāpīti saññāya "saccaṁ āvuso bhagavatā sikkhāpadaṁ paññattaṁ, tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatitthiyā"ti āha. Tatiyānupaññatti lābhaggamahattaṁ pattakāle uppannā. Te hi vajjiputtakā lābhaggamahattaṁ pattā hutvā yāvadatthaṁ bhuñjitvā nhāyitvā varasayanesu sayitvā tatiyānupaññatiyā vatthuṁ uppādesuṁ, te ca vepullamahattaṁ patte saṁghe uppannā, sayañja vepullamahattaṁ pattāti "vepullamahattampettha labbhatī"ti vuttaṁ. Idaṁ paṭhamapārājikasikkhāpadaṁ tividhampi vatthuṁ upādāya catubbidhampi taṁ kālaṁ patvā paññattanti veditabbaṁ.

Tattha **yo panā**ti anavasesapariyādānapadaṁ. **Bhikkhū**ti tassa atippasaṅganiyamapadaṁ. **Bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno**ti tassa visesanavacanaṁ. Na hi sabbopi bhikkhunāmako yā bhagavatā yāya kāyaci upasampadāya upasampannabhikkhūnaṁ heṭṭhimaparicchedena sikkhitabbasikkhā vihitā, "ettha saha jīvanti"ti yo ca ājīvo vutto, taṁ ubhayaṁ samāpannova hoti. Kadā pana samāpanno ahosi? Yāya kāyaci upasampadāya

---

1. Ajānantassa (Ka) 2. Kaṅkhā-Ṭṭha 120 piṭṭhe.

upasampannasamanantarameva tadubhayaṁ jānantopi ajānantopi tadajjhupagatattā samāpanno nāma hoti. **Saha jīvanti**ti yāva sikkhaṁ na paccakkhāti, pārājikabhāvañca na pāpuṇāti, yaṁ pana vuttaṁ **andhakaṭṭhakathāyaṁ** "sikkhaṁ paripūrento sikkhāsamāpanno sājīvaṁ avītikkamanto sājīvasamāpanno hotī"ti, taṁ ukkaṭṭhaparicchedavasena vuttaṁ. Na hi sikkhaṁ aparipūrento kāmavitakkādibahulo vā ekaccaṁ sāvasesaṁ sājīvaṁ vītikkamanto vā sikkhāsājīvasamāpanno nāma na hoti. Ukkaṭṭhaparicchedena pana catukkaṁ labbhati atthi bhikkhu sikkhāsamāpanno sīlāni paccavekkhanto na sājīvasamāpanno acittakaṁ sikkhāpadaṁ vītikkamanto, atthi na sikkhāsamāpanno kāmavitakkādibahulo sājīvasamāpanno nirāpattiko, atthi na sikkhāsamāpanno na ca sājīvasamāpanno anavasesaṁ āpattiṁ āpanno, atthi sikkhāsamāpanno ca sājīvasamāpanno ca sikkhaṁ paripūrento sājīvañca avītikkamanto, ayameva catuttho bhikkhu ukkaṭṭho idha adhippeto siyā. Na hi bhagavā anukkaṭṭhaṁ vattuṁ yuttoti ce? Na, "tatra yāyaṁ adhisīlasikkhā, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetā sikkhā"tivacanavirodhato. Ukkaṭṭhaggahaṇādhippāye sati "sikkhāti tisso sikkhā"ti ettakameva vattabbanti adhippāyo. Sikkhattayasamāpanno hi sabbukkaṭṭhoti.

"Methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā"ti parato vacanaṁ apekkhitvā adhisīlasikkhāva vuttāti ce? Na, tassāpi abhabbattā. Na hi adhisīlasikkhaṁ paripūrento sājīvañca avītikkamanto methunaṁ dhammaṁ paṭisevituṁ bhabbo, taṁ sikkhaṁ aparipūrento sājīvañca vītikkamanto eva hi paṭiseveyyāti adhippāyo, tasmā evamettha attho gahetabbo. Yasmā sikkhāpadasaṅkhāto sājīvo adhisīlasikkhameva saṅgaṇhāti, netaraṁ adhicittasikkhaṁ adhipaññāsikkhaṁ vā, tasmā "tatra yāyaṁ adhisīlasikkhā, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetā sikkhā"ti vuttaṁ, tasmā adhisīlasikkhāya saṅgāhako sājīvo sikkhāsājīvoti[1] vutto. Iti sājīvavisesanatthaṁ sikkhāggahaṇaṁ kataṁ. Tadatthadīpanatthameva **vibhaṅge** sikkhaṁ aparāmasitvā "tasmiṁ sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno"ti

1. Sikkhāsājīvo samāpannoti (Ka)

vuttaṁ, tena ekamevidaṁ atthapadanti dīpitaṁ hoti. Tañca upasampadūpagamanantarato paṭṭhāya sikkhanādhikārattā "sikkhatī"ti ca "samāpanno"ti ca vuccati. Yo evaṁ "sikkhāsājīvasamāpanno"ti saṅkhyaṁ gato, tādisaṁ paccayaṁ paṭicca aparabhāge sājīvasaṅkhātameva sikkhaṁ appaccakkhāya, tasmiṁ yeva ca dubbalyaṁ anāvikatvā methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyāti ayamattho yujjati. Kintu aṭṭhakathānayo paṭikkhitto hoti. So ca na paṭikkhepārahoti tena tadanusārena bhavitabbaṁ.

Adhippāyo panettha pariyesitabbo, so dāni vuccati—sabbesupi sikkhāpadesu idameva bhikkhulakkhaṇaṁ sādhāraṇaṁ, yadidaṁ "bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno"ti. Khīṇāsavopi sāvako āpattiṁ āpajjati acittakaṁ, tathā sekkho. Puthujjano pana sacittakampi, tasmā sekkhāsekkhaputhujjanabhikkhūnaṁ sāmaññamidaṁ bhikkhulakkhaṇanti katvā kevalaṁ sikkhāsamāpanno, kevalaṁ sājīvasamāpanno ca ubhayasamāpanno cāti sarūpekadesekasesanayena "sikkhāsājīvasamāpanno"tveva sampiṇḍetvā ukkaṭṭhaggahaṇena anukkaṭṭhānaṁ gahaṇasiddhito aṭṭhakathāyaṁ ukkaṭṭhova vutto. Tameva sampādetuṁ "tasmiṁ sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno"ti ettha sikkhāpadassa avacane parihāraṁ vatvā yasmā pana so asikkhampi samāpanno, tasmā sikkhāsamāpannotipi atthato veditabboti ca vatvā "yaṁ sikkhaṁ samāpanno taṁ appaccakkhāya yañca sājīvaṁ samāpanno tattha dubbalyaṁ anāvikatvā"ti vuttanti ayamaṭṭhakathāyaṁ adhippāyo veditabbo. Etasmiṁ pana adhippāye adhisīlasikkhāya eva gahaṇaṁ sabbatthikattā, sīlādhikārato ca vinayassāti veditabbaṁ. Yathā ca sikkhāpadaṁ samādiyanto sīlaṁ samādiyatīti vuccati, evaṁ sikkhāpadaṁ paccakkhanto sīlasaṅkhātaṁ sikkhaṁ paccakkhātīti vattuṁ yujjati, tasmā tattha vuttaṁ "yaṁ sikkhaṁ samāpanno, taṁ appaccakkhāyā"ti. Sikkhaṁ paccakkhāya paṭisevitamethunassa upasampadaṁ anujānanto na samūhanati nāma. Na hi so bhikkhu hutvā paṭisevi, "yo pana bhikkhū"ti ca paññattaṁ. Ettāvatā samāsato "sikkhāsājīvasamānno"ti ettha vattabbaṁ vuttaṁ.

Kiṁ iminā pisesavacanena payojanaṁ, nanu "yo pana bhikkhu sikkhaṁ appaccakkhāya dubbalyaṁ anāvikatvā -pa- asaṁvāso"ti ettakameva vattabbanti

ce? Na vattabbaṁ aniṭṭhappasaṅgato. Yo pana sikkhāsājīvasamāpanno theyyasaṁvāsādiko kevalena samaññāmattena, paṭiññāmattena vā bhikkhu, tassāpi sikkhāpaccakkhānaṁ atthi. Sikkhaṁ appaccakkhāya ca methunaṁ dhammaṁ paṭisevantassa pārājikāpatti. Yo vā pacchā pārājikaṁ āpattiṁ āpajjitvā na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca, yo vā pakkhapaṇḍakattā paṇḍakabhāvūpagamanena na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca tadubhayaṁ atthīti āpajjati. "Paṇḍakabhāvapakkhe ca pakkhapaṇḍako upasampadāya na vatthū"ti vuttaṁ, tasmā itarasmiṁ pakkhe vatthūti siddhaṁ, tasmiṁ pakkhe upasampanno paṇḍakabhāvapakkhe paṇḍakattā na sikkhāsājīvasamāpanno, so pariccajitabbasikkhāya abhāvena sikkhaṁ appaccakkhāya mukhena parassa aṅgajātaggahaṇādayo methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyya, tassa kuto pārājikāpattīti adhippāyo. Ayaṁ nayo apaṇḍakapakkhaṁ alabhamānasseva parato yujjati, labhantassa pana arūpasattānaṁ kusalānaṁ samāpattikkhaṇe bhavaṅgavicchede satipi amaraṇaṁ viya paṇḍakabhāvapakkhepi bhikkhubhāve atthi. Saṁvāsaṁ vā sādiyantassa na theyyasaṁvāsakabhāvo atthi antimavatthuṁ ajjhāpannassa viya. Na ca sahaseyyādikaṁ janeti. Gaṇapūrako pana na hoti antimavatthuṁ ajjhāpanno viya, na so sikkhāsājīvasamāpanno, itarasmiṁ pana pakkhe hoti, ayaṁ imassa tato viseso. Kimayaṁ sahetuko, udāhu ahetukoti? Na ahetuko. Yato upasampadā tassa apaṇḍakapakkhe anuññātā sahetukapaṭisandhikattā. Paṇḍakabhāvapakkhepi kissa nānuññātāti ce? Paṇḍakabhūtattā opakkamikapaṇḍakassa viya.

Apica sikkhāsājīvasamāpannoti iminā tassa sikkhāsamādānaṁ dīpetvā taṁ samādinnasikkhaṁ appaccakkhāya tattha ca dubbalyaṁ anāvikatvāti vattuṁ yujjati, na aññathāti iminā kāraṇena yathāvuttāniṭṭhappasaṅgato "yo pana bhikkhu bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno sikkhaṁ appaccakkhāyā"ti-ādi vuttaṁ. Yathā cettha, tathā "yo pana bhikkhu bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno sikkhaṁ appaccakkhāya dubbalyaṁ anāvikatvā gāmā vā araññā vā adinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādiyeyya[1], sugatacīvarappamāṇaṁ cīvaraṁ kārāpeyya atirekaṁ vā, chedanakaṁ pācittiyan"ti-ādinā[2] nayena sabbattha

1. Vi 1. 55 piṭṭhe. 2. Vi 2. 225 piṭṭhe.

yojetabbaṁ. **Antamaso tiracchānagatāyapī**ti manussitthiṁ upādāya vuttaṁ. Na hi "pageva paṇḍake purise vā"ti vattuṁ yujjati. Sesaṁ tattha tattha vuttanayameva.

Ayaṁ paṭhamapārājikassa mātikāya tāva vinicchayo.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā

45. **Nīharitvā**ti ettha sāsanato nīharitvāti attho. "Pañcahupāli aṅgehi samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitabbaṁ. Katamehi pañcahi? Suttaṁ na jānāti, suttānulomaṁ na jānātī"ti[1] evamādito hi pariyattisāsanato suttaṁ, suttānulomañca nīharitvā pakāsesuṁ. "Anāpatti evaṁ amhākaṁ ācariyānaṁ uggaho paripucchāti bhaṇatī"ti evamādito pariyattisāsanato ācariyavādaṁ nīharitvā pakāsesuṁ. **Bhārukacchakavatthusmiṁ** "āyasmā upāli evamāha anāpatti āvuso supinantenā"ti[2] evamādito pariyattisāsanato eva attanomatiṁ nīharitvā pakāsesuṁ. Tāya hi attanomatiyā thero etadaggaṭṭhānaṁ labhi. Api ca vuttañhetaṁ bhagavatā "anupasampannena paññattena vā apaññattena vā vuccamāno -pa- anādariyaṁ karoti, āpatti dukkaṭassā"ti[3]. Tattha hi paññattaṁ nāma suttaṁ. Sesattayaṁ apaññattaṁ nāma. Tenāyaṁ catubbidhaṁ hi vinayaṁ, mahātherā"ti gāthā suvuttā. Yaṁ sandhāya vuttaṁ nāgasenattherena. **Āhaccapadenā**ti aṭṭha vaṇṇaṭṭhānāni āhacca vuttena padanikāyenāti attho, udāhaṭena kaṇṭhokkantena padasamūhenāti adhippāyo. **Rasenā**ti tassa āhaccabhāsitassa rasena, tato uddhaṭena vinicchayenāti attho. Suttacchāyā viya hi suttānulomaṁ. Ācariyavādo **"ācariyavaṁso"**ti vutto **pāḷiyaṁ** vuttānaṁ ācariyānaṁ paramparāya ābhatova pamāṇanti dassanatthaṁ. **Adhippāyo**ti kāraṇopapattisiddho uhāpohanayappavatto[4] paccakkhādipamāṇapatirūpako. **Adhippāyo**ti ettha "attanomatī"ti keci atthaṁ vadanti.

---

1. Vi 5. 333 piṭṭhe.
2. Vi 1. 49 piṭṭhe.
3. Vi 2. 150 piṭṭhe.
4. Ohapohanappavatto. Upāyopā-yappavatto (Ka)

Parivāraṭṭhakathāyaṁ, idha ca kiñcāpi "suttānulomaṁ nāma cattāro mahāpadesā"ti[1] vuttaṁ, atha kho mahāpadesanayasiddhaṁ paṭikkhittāpaṭikkhittaṁ anuññātānanuññātaṁ kappiyākappiyanti atthāto vuttaṁ hoti. Tattha yasmā ṭhānaṁ okāso padesoti kāraṇavevacanāni "aṭṭhānametaṁ ānanda anavakāso"ti-ādi[2] sāsanato, "niggahaṭṭhānan"ti ca "asandiṭṭhiṭṭhānan"ti ca "asandiṭṭhi ca pana padeso"ti ca lokato, tasmā **mahāpadesā**ti mahākāraṇānīti attho. Kāraṇaṁ nāma ñāpako hetu idhādhippetaṁ. Mahantabhāvo pana tesaṁ mahāvisayattā mahābhūtānaṁ viya. Te duvidhā vinayamahāpadesā suttantikamahāpadesā cāti. Tattha vinayamahāpadesā vinaye payogaṁ gacchanti, itare ubhayatthāpi, teneva **parivāre**[3] anuyogavatte "dhammaṁ na jānāti, dhammānulomaṁ na jānātī"ti vuttaṁ. Tattha **dhammaṁ**ti ṭhapetvā vinayapiṭakaṁ avasesapiṭakadvayaṁ. **Dhammānulomaṁ**ti suttantike cattāro mahāpadese. Tattha yo dhammaṁ dhammānulomañceva jānāti, na vinayaṁ vinayānulomañca, so "dhammaṁ rakkhāmī"ti vinayaṁ ubbinayaṁ karoti, itaro "vinayaṁ rakkhāmī"ti dhammaṁ uddhammaṁ karoti, ubhayaṁ jānanto ubhayampi sampādeti.

Tatridaṁ mukhamattaṁ—tattha paṭhamo "so ce pavesanaṁ sādiyati, paviṭṭhaṁ, ṭhitaṁ, uddharaṇaṁ sādiyati āpatti, na sādiyati anāpattī"ti ettha vippaṭipajjati. So hāyasmā sukhavedanīyassa upādinnaphoṭṭhabbassa, kāyindriyassa ca samāyoge sati paṭivijānanto kāyikasukhavedanuppattimattena sādiyati nāmāti paricchinditvā tassa āpatti pārājikassāti asevanādhippāyassapi āpattippasaṅgaṁ karoti, tathā yassa santhatattā vā yonidosavasena vā dukkhā asātā vedanā, vātopahaṭagattatāya vā neva kāyikavedanā, tassa jānato ajānatopi "anāpatti asādiyantassā"ti[4] suttantaṁ dassetvā sevanādhippāyassāpi anāpattippasaṅgaṁ karoti, tathā yadi mocanarāgena upakkamato mutte saṁghādiseso, pageva methunarāgenāti dukkaṭaṭṭhānaṁ gahetvā saṁghādisesaṭṭhānaṁ karoti, evaṁ vinayaṁ ubbinayaṁ karoti nāma. Itaro "anāpatti ajānantassāti[4] vuttattā jānato

---

1. Vi-Ṭṭha 4. 218 piṭṭhepi passitabbaṁ.
2. Vi 1. 27 piṭṭhe.
3. Vi 5. 334 piṭṭhe.
4 . Vi 1. 48 piṭṭhe.

jānaneneva sukhavedanā hotu vā mā vā sādiyanā hotī”ti vatvā asevanādhippāyassapi jānato anāpattiṭṭhāne āpattiṁ karoti, anavajjaṁ sāvajjaṁ karotīti evaṁ dhammaṁ uddhammaṁ karoti. Ubhayaṁ pana jānanto “bhikkhussa sevanacittaṁ upaṭṭhiteti[1] vacanato sevanacittamevettha pamāṇaṁ, tassa bhāvena āpatti pārājikassa, abhāvena anāpattī”ti vatvā ubhayampi rakkhati sampādeti. Iminā nayena sabbasikkhāpadesu yathāsambhavaṁ sappayojanā kātabbā.

Saṅgītiṁ āropetvā ṭhapitapāḷito vinimuttaṁ katvā ṭhapitattā **pāḷivinimuttā** atthato, nayato, anulomato ca pāḷi-**okkantavinicchayappavattā**[2] anupaviṭṭhavinicchayavasena pavattāti attho. “Na samūhanissatī”ti jānantopi bhagavā kevalaṁ “tesaṁ mataṁ pacchimā janatā mama vacanaṁ viya pamāṇaṁ karotū”ti dassanatthañca parinibbānakāle evamāha ākaṅkhamāno ānanda saṁgho mamaccayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatū”ti[3], tenetaṁ siddhaṁ “paññattampi ce sikkhāpadaṁ samūhanituṁ yassa saṁghassa anuññātaṁ bhagavatā, tassa paññattānulomaṁ atirekatthadīpanaṁ, pagevānuññātaṁ bhagavatā”ti. Kiñca bhiyyo ūnātirittasikkhāpadesu ācariyakulesu vivādo aññamaññaṁ na kātabboti dassanatthañca. Kasmā saṁgho na samūhanīti? Aññamaññaṁ vivādappasaṅgadassanato. Bhagavatā ca “sabbeheva samaggehi sammodamānehi avivadamānehi sikkhitabban”ti vuttaṁ. Tattha ca ekacce therā evamāhaṁsūti ca aññavādadassanato vivadamānehi sikkhitabbaṁ jātaṁ, tadabhāvattampi ñattidutiyakammavācaṁ sāvetvā avivadamāneheva sikkhitabbaṁ akāsi.

Apicāti attano matiyā pākaṭakaraṇatthaṁ ārambho. Tattha “suttantābhidhammavinayaṭṭhakathāsū”ti vacanato piṭakattayassapi sādhāraṇā esā kathāti veditabbā, “atha panāyaṁ kappiyan”ti-ādi vinayasseva. **Kārakasaṁghasadisan**ti saṅgītikārakasaṁghasadisaṁ. “Suttādicatukkaṁ appaccakkhāya tena aviruddhassa kammassa kārakasaṁghasadisan”ti **dhammasirittherassa gaṇṭhipade** vuttaṁ, taṁ ayuttaṁ, “suttameva balavataraṁ. Suttaṁ hi appaṭivattiyaṁ kārakasaṁghasadisan”ti etehi padehi ayuttattā.

---

1. Vi 1. 35 piṭṭhe. 2. Pāḷi-okkantakā vinicchayappavatti (Ka) 3. Dī 2. 127 piṭṭhe.

Pākatike[1] pana **gaṇṭhipade** "tamatthaṁ vinicchinitvā tassa kārakasaṁghasadisan"ti vuttaṁ. **Paravādī**ti amhākaṁ samayavijānanako aññanikāyikoti vuttaṁ. **Paravādī suttānulomanti** kathaṁ? "Aññatra udakadantaponā"ti[2] suttaṁ sakavādissa, tadanulomato nāḷikeraphalassa udakampi udakameva hotīti paravādī ca.

"Nāḷikerassa yaṁ toyaṁ, purāṇaṁ pittabandhanaṁ.
Tameva taruṇaṁ toyaṁ, pittaghaṁ balabandhanan"ti—

evaṁ paravādinā vutte sakavādī dhaññaphalassa gatikattā, āhāratthassa ca pharaṇato "yāvakālikameva tan"ti vadanto paṭikkhipati. **Paro ācariyavādan**ti "suṅkaṁ pariharatīti ettha upacāraṁ okkamitvā kiñcāpi pariharati, avahāro evā"ti aṭṭhakathāvacanato "tathā karonto pārājikamāpajjatī"ti paravādinā vutte sakavādī "suṅkaṁ pariharati, āpatti dukkaṭassā"ti suttaṁ tattheva āgatamahā-aṭṭhakathāvacanena saddhiṁ dassetvā paṭisedheti, tathā karontassa dukkaṭamevāti. **Paro attanomatī**ti ettha "purebhattaṁ parasantakaṁ avaharāti purebhattameva harissāmīti vāyamantassa pacchābhattaṁ hoti, purebhattapayogova so, tasmā mūlaṭṭho na muccatīti tumhākaṁ theravādattā mūlaṭṭhassa pārājikamevā"ti paravādinā vutte sakavādī "taṁ saṅketaṁ pure vā pacchā vā taṁ bhaṇḍaṁ avaharati, mūlaṭṭhassa anāpattī"ti[3] suttaṁ dassetvā paṭikkhipati.

Paro suttanti "aniyatahetudhammo sammattaniyatahetudhammassa ārammaṇapaccayena paccayo"ti suttaṁ paṭṭhāne likhitaṁ dassetvā "ariyamaggassa na nibbānamevārammaṇan"ti paravādinā vutte sakavādī "ārammaṇatthikādisuttānulome na otaratī"ti paṭikkhipati. Suttānulome otarantaṁyeva hi suttaṁ nāma, netaraṁ. Tena vuttaṁ pāḷi-āgataṁ paññāyatīti ettakenapi siddhe **tisso saṅgītiyo āruḷhapāḷi-āgataṁ paññāyatī**"ti-ādi. Tādisañhi pamādalekhanti ācariyo. "Appamādo amataṁ padaṁ, pamādo maccuno padan"ti[4] vacanato dinnabhojane bhuñjitvā parissayāni parivajjitvā satiṁ paccupaṭṭhapetvā viharanto nicco hotīti.

1. Pākaṭike (Ka)
2. Vi 2. 121 piṭṭhe.
3. Vi 1. 65 piṭṭhe.
4. Khu 1. 16; Khu 10. 30 piṭṭhesu.

Evarūpassa atthassa vasena āruḷhampi suttaṁ na gahetabbaṁ, tena vuttaṁ no ce tathā paññāyatīti siddhepi **"no ce tathā paññāyati, na otarati na sametī"**ti. **"Bāhirakasuttaṁ vā"**ti vuttattā attano suttampi atthena asamentaṁ na gahetabbaṁ. **Paro ācariyavādan**ti-ādīsu dvīsu nayesu pamādalekhavasena tattha tattha āgataṭṭhakathāvacanaṁ theravādehi saddhiṁ yojetvā veditabbaṁ.

Atha panāyaṁ ācariyavādaṁ. Paro suttanti paravādinā "mūlabījaṁ nāma haliddi siṅgiveraṁ vacā -pa- bīje bījasaññī chindati vā chedāpeti vā bhindati vā -pa- āpatti pācittiyassāti[1] tumhākaṁ pāṭhattā haliddigaṇṭhiṁ chindantassa pācittiyan"ti vutte sakavādī "yāni vā panaññāni atthi mūle sañjāyantī"ti-ādiṁ dassetvā tassa aṭṭhakathāsaṅkhātena ācariyavādena paṭikkhipati. Na hi gaṇṭhimhi gaṇṭhi jāyatīti. **Paro suttānulomaṁ**ti paravādinā "anāpatti evaṁ amhākaṁ ācariyānaṁ uggahoti vacanassānulomato 'amhākaṁ porāṇabhikkhū ekapāsāde gabbhaṁ thaketvā anupasampannena sayituṁ vaṭṭatīti tathā katvā āgatā, tasmā amhākaṁ vaṭṭatī'ti tumhesu eva ekaccesu vadantesu tumhākaṁ na kiñci vattuṁ sakkā"ti vutte sakavādī "suttaṁ suttānulomañca uggahitakānaṁyeva ācariyānaṁ uggaho pamāṇan"ti-ādi-aṭṭhakathāvacanaṁ dassetvā paṭisedheti. **Paro attanomatin**ti "dvāraṁ vivaritvā anāpucchā sayitesu ke muccantī"ti ettha pana dvepi janā muccanti yo ca yakkhagahitako, yo ca bandhitvā nipajjāpitoti tumhākaṁ theravādattā aññe sabbepi yathā tathā vā nipannādayopi muccantīti paṭisedheti.

Atha panāyaṁ attanomatiṁ. Paro suttanti "āpattiṁ āpajjantī"ti paravādinā vutte sakavādī "divā kilantarūpo mañce nisinno pāde bhūmito amocetvāva niddāvasena nipajjati, tassa anāpattī"ti-ādi-aṭṭhakathāvacanaṁ[2] dassetvā ekabhaṅgena nipannādayopi muccantīti paṭisedheti. **Athāyaṁ attanomatiṁ. Paro suttānuloman**ti "domanassaṁ pāhaṁ devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampīti-ādivacanehi[3] saṁsandanato sadārapose doso tumhākaṁ natthi,

1. Vi 2. 52 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 1. 245 piṭṭhe. 3. Dī 2. 221 piṭṭhe.

tena vuttaṁ 'puttadārassa saṅgaho'ti"paravādinā vutte kiñcāpi sakavādī bahussuto na hoti, atha kho rāgasahiteneva akusalena bhavitabbanti paṭikkhipati. Sesesupi iminā nayena aññathāpi anurūpato yojetabbaṁ. Idaṁ sabbaṁ upatissattherādayo āhu. Dhammasiritthero pana "ettha paroti vutto aññanikāyiko, so pana attano suttādīniyeva āharati. Tāni sakavādī attano suttādimhi otāretvā sace sameti gaṇhāti, no ce paṭikkhipatī"ti vadati.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Sikkhāpadavibhaṅge pana kiñcāpi **yo panā**ti anavasesapariyādānapadaṁ, tathāpi **bhikkhū**ti iminā parapadena samānādhikaraṇattā tadanurūpanevassa vibhaṅgapadāni vuttāni. Bhikkhunibbacanapadāni tīṇi kiñcāpi sabhikkhubhāvassa, abhikkhubhāvassa cāti yassa kassaci pabbajitassa sādhāraṇāni, tathāpi "asuddho hoti puggalo aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsaṁ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti, āpatti saṁghādisesena dukkaṭassā"ti[2] evamādisuttaṁ nibbacanatthayuttova puggalo "āpatti saṁghādisesena dukkaṭassā"ti ettha vatthu, na itaro gihibhūtoti dassanatthaṁ vuttaṁ. Sabbassapi vinayapiṭakassa sādhāraṇaṁ bhikkhulakkhaṇaṁ vatthuṁ hi bhagavā ārabhi. Yo pana suddho eva samāno kenaci kāraṇena gihiliṅge ṭhito, so attano sabhikkhubhāvattā eva vatthu hoti, asuddhopi bhikkhuliṅge ṭhitattāti ayamattho dassito hoti. Asuddhopi ñātakehi, paccatthikehi vā rājabhayādikāraṇena vā kāsāvesu sa-ussāhova apanītakāsāvo vatthu eva puna kāsāvaggahaṇena theyyasaṁvāsakabhāvānupagamanato, bhikkhunibbacanatthe anikkhittadhurattāti vuttaṁ hoti. Yo pana liṅgatthenako bhikkhunibbacanatthaṁ sayañca ajjhupagato, saṁvāsaṁ thenento, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsaṁ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti,

---

1. Khu 1. 4, 319 piṭṭhesu. 2. Vi 1. 253 piṭṭhe.

āpatti saṁghādisesena dukkaṭassāti ayampi attho dassito hoti.

"Samaññāya bhikkhu paṭiññāya bhikkhū"ti vacanadvayaṁ yathāvuttañca atthaṁ upabrūheti, antarā uppannāya niyatāya micchādiṭṭhiyā upacchinnakusalamūlo kevalāya samaññāya, paṭiññāya ca "bhikkhū"ti vuccati, na paramatthatoti imaṁ atirekatthaṁ dīpeti. Kiṁ vuttaṁ hoti? "Nāhaṁ bhikkhave aññaṁ ekadhammampi samanupassāmi, yaṁ evaṁ mahāsāvajjaṁ yathayidaṁ bhikkhave micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhiparamāni bhikkhave mahāvajjānī"ti[1] āhaccabhāsitaṁ saṅgītittayāruḷhaṁ suttaṁ, **aṭṭhakathāya**mpissa "micchādiṭṭhiparamā etesanti micchādiṭṭhiparamānī"ti vuttaṁ. Pañca ānantariyakammāni mahāsāvajjāni, micchādiṭṭhi pana mahāsāvajjatarāti adhippāyoti. Kasmā? Tesañhi paricchedo atthi, sabbabalavampi kappaṭṭhitikameva hoti, niyatamicchādiṭṭhiyā pana paricchedo natthi, tāya samannāgatassa bhavato vuṭṭhānaṁ natthi, tasmā "imassa bhikkhukaraṇā kusalā dhammā saṁvijjantī"ti vā "suddhovāyan"ti vā na sakkā vattuṁ. "Diṭṭhivipattipaccayā dve āpattiyo āpajjatī"ti vuttattā na sakkā "asuddho"ti vā "aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno"ti vā vattuṁ. Esa hi ubhopi pakkhe na bhajati, tena vuttaṁ "samaññāya, paṭiññāya ca bhikkhu, na paramatthato"ti.

Kimatthaṁ panevaṁ mahāsāvajjāya niyatamicchādiṭṭhiyā pārājikaṁ bhagavā na paññapesīti? Dubbijānattā. Pakatiyāpesā diṭṭhi nāma "sammā"ti vā "micchā"ti vā duviññeyyā, pageva "niyatā"ti vā "aniyatā"ti vāti. Tattha pārājikāpattiyā paññattāya bhikkhū aññamaññaṁ asamadiṭṭhikaṁ pārājikaṁ maññamānā uposathādīni akatvā acireneva sāsanaṁ vināseyyuṁ, sayañca apuññaṁ pasaveyyuṁ suddhesupi bhikkhūsu vippaṭipattiyā paṭipajjanena. Tasmā upāyakusalatāya pārājikaṁ apaññāpetvā tassa ukkhepanīyakammaṁ, sammāvattañca paññāpetvā taṁ saṁghena asambhogaṁ, asaṁvāsañca akāsi. Bhagavā hi tassa ce esā diṭṭhi aniyatā, sammāvattaṁ pūretvā osāraṇaṁ labhitvā pakatatto bhaveyya. Niyatā ce, aṭṭhānametaṁ anavakāso, yaṁ so niyatamicchādiṭṭhiko sammāvattaṁ pūretvā osāraṇaṁ labhitvā pakatatto bhaveyya. Kevalaṁ

1. Aṁ 1. 35 piṭṭhe.

“samaññāyabhikkhu paṭiññāyabhikkhū”ti nāmamattadhārako hutvā paraṁ maraṇā ariṭṭho viya saṁsārakhāṇukova bhavissatīti imaṁ nayaṁ addasa.

Aṭṭhasu upasampadāsu tissovettha vuttā, na itarā pāṭipuggalattā, bhikkhūnaṁ asantakattā ca. Tattha hi ovādapaṭiggahaṇapañhabyākaraṇūpasampadā dvinnaṁ therānaṁ eva, sesā tisso bhikkhunīnaṁ santakāti idha nādhippetā, tissannampi upasampadānaṁ majjhe “bhadro bhikkhū”ti-ādīni cattāri padāni vuttāni tissannaṁ sādhāraṇattā. Ehibhikkhubhāvena vā saraṇagamanañatticatutthena vā upasampanno hi bhadro ca sāro ca sekkho ca asekkho ca hoti, upasampadavacanaṁ pana nesaṁ sāvakabhāvadīpanatthaṁ. Ime eva hi āpattiṁ āpajjanti, na sammāsambuddhā, paccekabuddhā ca.

Ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetoti ettha ca āpattiṁ āpajjituṁ bhabbā ñatticatuttheneva kammena upasampannā. Na hi aññe ehibhikkhusaraṇagamana-ovādapaṭiggahaṇapañhabyākaraṇāhi upasampannā āpattiṁ āpajjituṁ bhabbā, tenete paṭikkhipitvā “ayaṁ imasmiṁ atthe adhippeto bhikkhū”ti antimova vuttohi kira **dhammasiritthero,** taṁ ayuttaṁ. “Dve puggalā abhabbā āpattiṁ āpajjituṁ buddhā ca paccekabuddhā cā”ti[1] ettakameva vuttanti. Aññathā ehibhikkhu-ādayopi vattabbā siyuṁ. Kiñca bhiyyo “dve puggalā bhabbā āpattiṁ āpajjituṁ bhikkhū ca bhikkhuniyo cā”ti[1] sāmaññena vuttattā ca, apica āpattibhayaṭṭhānadassanato ca. Kathaṁ? Āyasmā sāriputto āvasathapiṇḍaṁ kukkuccāyanto na paṭiggahosi, cīvaravippavāsabhayā ca sabbaṁ ticīvaraṁ gahetvā nadiṁ taranto manaṁ vuḷho ahosi mahākassapo. Kiñca saraṇagamanūpasampadāya upasampanne ārabbha saddhivihārikavattādīni asammāvattantānaṁ nesaṁ dukkaṭāni ca paññattāni dissanti, tasmā dubbicāritametaṁ. **Ayaṁ imasmiṁ atthe adhippeto bhikkhū**ti paṭikkhittāya saraṇagamanūpasampadāya anuññātappasaṅgabhayāti **upatissatthero,** āpattiyā bhabbataṁ sandhāya tasmimpi vutte pubbe paṭikkhittāpi sā puna evaṁ vadantena anuññātāti bhikkhūnaṁ micchāgāho vā vimati vā uppajjati, tasmā na vuttāti vuttaṁ hoti, taṁ “bhikkhunī nāma ubhatosaṁghe upasampannā”ti[2] iminā sameti. Idañhi sākiyādīnaṁ anuññāta-upasampadāya anuppabandhabhayā vuttaṁ.

1. Vi 5. 214 piṭṭhe. 2. Vi 2. 80 piṭṭhe.

Ayaṁ panettha amhākaṁ khanti—bhikkhu-padaniddesattā yattakāni tena padena saṅgahaṁ gacchanti, ye ca vinayapiṭake tattha tattha sandissanti sayaṁ āpattāpajjanaṭṭhena vā duṭṭhullārocanapaṭicchādanādīsu paresaṁ āpattikaraṇaṭṭhena vā, te sabbepi dassetvā idāni yadidaṁ tassa bhikkhupadassa visesanatthaṁ vuttaṁ parapadaṁ "sikkhāsājīvasamāpanno"ti, tassa vasena idaṁ vuttaṁ "ayaṁ imasmiṁ atthe adhippeto bhikkhū"ti. So eva hi kammavācānantarameva sikkhāsājīvasamāpanno hoti tato paṭṭhāya sa-uddesasikkhāpadānaṁ uppattidassanato, tasseva sikkhāpaccakkhānaṁ dissati, netarassa. Tasseva ca sikkhāpaccakkhānaṁ sambhavati "ullumpatu maṁ bhante saṁgho anukampaṁ upādāyā"ti[1] vatvā samādinnattā, tasseva ca upasampannasamanantarameva akaraṇīyanissayācikkhanadassanato, vinayaṁ pātimokkhaṁ uddesaṁ paccakkhāmīti-ādisikkhāpaccakkhānalakkhaṇapāripūrito cāti sikkhāpaccakkhānaṁ upādāya so eva idhādhippetoti vuttaṁ hoti.

Yasmā panassa sikkhāpaccakkhānaṁ sabbathā yujjati, tasmā "sikkhaṁ paccakkhāya taṁ taṁ vatthuṁ vītikkamantassa tato tato āpattito anāpatti, itarassa āpattī"ti vattuṁ yujjati, tasmā "yattha yattha sāvajjapaññatti, anavajjapaññatti vā, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippeto bhikkhūti vuccati, tattha tattha tadajjhācāratthenāyameva ñatticatutthena upasampanno adhippeto nāmā"ti vattuṁ yujjatīti veditabbaṁ. Evaṁ sante yaṁ vuttaṁ "yāya kāyaci upasampadāya ayaṁ imasmiṁ 'methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā pārājiko hotī'ti atthe bhikkhūti adhippeto"ti, tampi na vattabbameva. Kathaṁ hoti? Virodhadosopi parihato hoti. Kathaṁ? Sace ñatticatutthena upasampanno eva idhādhippeto "bhikkhū"ti ca "upasampanno"ti ca, tena na upasampanno anupasampanno nāmāti katvā ñatticatutthakammato aññathā upasampannā nāma mahākassapattherādayo itaresaṁ anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā sahaseyyapadasodhammāpattiṁ janeyyuṁ, omasanādikāle ca dukkaṭameva jāneyyunti evamādiko virodhadoso parihato hotīti sabbaṁ ācariyo vadati. **Maṅguracchavi** nāma sāmo.

1. Vi 3. 72, 131 piṭṭhesu.

Yasmā te atimahanto jātimado cittaṁ pariyuṭṭhāti, tasmā tumhehi[1] mama sāsane evaṁ sikkhitabbaṁ. **"Sātasahagatā** paṭhamajjhānasukhasahagatā asubhe ca ānāpāne cā"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. **Uddhumātakasaññā**ti uddhumātakanimitte paṭiladdhapaṭhamajjhānasaññā. **Rūpasaññā**ti pathavīkasiṇādirūpāvacarajjhānasaññā. So taṁ byākāsi "avibhūtā bhante uddhumātakasaññā avaḍḍhitabbattā asubhānaṁ, vibhūtā bhante rūpasaññā vaḍḍhitabbattā kasiṇānan"ti. Pañca-upasampadatthamo **mahāvaggā** gahito. **Ñatticatutthenā**ti ettha kiñcāpi ñatti sabbapaṭhamaṁ vuccati, tissanaṁ pana anussāvanānaṁ atthabyañjanabhedābhāvato atthabyañjanabhinnā ñatti tāsaṁ catutthāti katvā "ñatticatutthan"ti vuccati. Byañjanānurūpameva aṭṭhakathāya "tīhi anussavanāhi ekāya ca ñattiyā"ti vuttaṁ, atthapavattikkamena padena pana "ekāya ñattiyā tīhi anussāvanāhī"ti vattabbaṁ. Yasmā panettha "cattārimāni bhikkhave kammāni[2], cha imāni bhikkhave kammāni adhammakammaṁ vaggakamman"ti[3] vacanato kuppakammampi katthaci "kamman"ti vuccati tasmā **"akuppenā"**ti vuttaṁ.

Yasmā akuppampi ekaccaṁ na ṭhānārahaṁ, yena appatto osāraṇaṁ "sosārito"ti **campeyyakkhandhake**[4] vuccati, tasmā **"ṭhānārahenā"**ti vuttaṁ. Yadi evaṁ "ṭhānārahenā"ti idameva padaṁ vattabbaṁ, na pubbapadaṁ iminā akuppasiddhitoti ce? Taṁ na, aṭṭhānārahena akuppena upasampanno imasmiṁ atthe anadhippetoti aniṭṭhappasaṅgato. Dvīhi panetehi ekato vuttehi ayamattho paññāyati "kevalaṁ tena akuppena upasampanno ayampi imasmiṁ atthe adhippeto 'bhikkhū'ti, ṭhānārahena ca upasampanno ayampi imasmiṁ atthe adhippeto 'bhikkhū'ti, kuppena upasampanno nādhippeto"ti. Tenāyampi attho sādhito hoti "yo pana bhikkhu jānaṁ ūnavīsativassaṁ puggalaṁ upasampādeyya, so ca puggalo anupasampanno"ti[5] vacanato yāva na ñāyati, tāva samaññāyatikkhupaṭiññāyabhikkhubhāvaṁ upagatopi na pubbe dassitasamaññāyabhikkhupaṭiññāyabhikkhu viya aññesaṁ bhikkhūnaṁ upasampannaṭṭhāne ṭhatvā omasanapācittiyādivatthū hoti, kevalaṁ anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā "anupasampanne

1. Tayā (?) 2. Vi 3. 435 piṭṭhe. 3. Vi 3. 436 piṭṭhe.
4. Vi 3. 444 piṭṭhe. 5. Vi 2. 170 piṭṭhe.

upasampannasaññī padaso dhammaṁ vāceti, āpatti pācittiyassā"ti-ādi[1] āpattivatthumeva hutvā tiṭṭhati. Akuppena upasampanno pana pacchā pārājikopi jātito upasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti "paṇḍako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo"ti-ādinā[2] nayena vuttesu pana vajjanīyapuggalesu koci puggalo "upasampanno"ti vuccati, nopi upasampannaṭṭhāne tiṭṭhati, koci tiṭṭhatīti veditabbaṁ.

Ettha pana atthi kammaṁ akuppaṁ ṭhānārahaṁ, atthi ṭhānārahaṁ nākuppaṁ, atthi akuppañceva na ṭhānārahañca, atthi nākuppaṁ na ca ṭhānārahanti idaṁ catukkaṁ veditabbaṁ. Tattha paṭhamaṁ tāva vuttaṁ, tatiyacatutthāni pākaṭāni. Dutiyaṁ pariyāyena bhikkhunisaṁghato ekato-upasampannāya liṅgaparivatte sati labbhati. Tassa hi puggalassa pubbe sikkhamānakāle laddhaṁ ñatticatuttha-upasampadākammaṁ kiñcāpi akuppañceva ṭhānārahañca, purisaliṅge pana pātubhūte "anujānāmi bhikkhave taṁyeva upajjhaṁ tameva upasampadan"ti[3] ettha apariyāpannattā tassa puggalassa kevalaṁ sāmaṇerabhāvāpattito kammaṁ dāni kuppaṁ jātanti vuccati. Liṅgaparivattena cīvarassa adhiṭṭhānavijahanaṁ viya tassa puggalassa bhikkhunisaṁghena katāya upasampadāya vijahanaṁ hotīti veditabbaṁ, aññathā so puggalo upasampanno bhikkhūti āpajjati. Atha vā liṅgaparivatte asatipi taṁ ekato-upasampadākammaṁ kuppati, yathāṭhāne na tiṭṭhati. Tasmā na tāva sā "bhikkhunī"ti saṅkhyaṁ gacchati. Yasmā aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ āpajjitvāpi anāpajjitvāpi uppabbajitukāmatāya gihiliṅgaṁ sādiyantiyā punapi upasampadā ubhatosaṁghe labbhati, tasmā tena pariyāyena "kuppatīti kuppan"ti vuccati, yathāvuttakammadosābhāvato pana "ṭhānārahan"ti. Bhikkhunī pana gihiliṅgaṁ sādiyantikāle na purisaliṅgapātubhāve sati bhikkhūsu upasampadaṁ labbhatīti sādhakaṁ kāraṇaṁ na dissati, sikkhaṁ paccakkhāya uppabbajitā ce, labhatīti eke, taṁ panāyuttaṁ bhikkhuniyā sikkhāpaccakkhanābhāvatoti amhākaṁ khantīti ācariyo. "Yathā 'kattabban'ti vuttaṁ, tathā akate kuppatīti katvā karaṇaṁ **sattusāsanan**"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. Yattha yattha **"gaṇṭhipade"**ti vuccati, tattha tattha **"dhammasirittherassa gaṇṭhipade"**ti gahetabbaṁ.

---

1. Vi 2. 26 piṭṭhe. 2. Vi 3. 119 piṭṭhe. 3. Vi 1. 43 piṭṭhe.

Sājīvapadabhājanīyavaṇṇanā

“Mahābodhisattā niyatā”ti vuttaṁ **anugaṇṭhipade.** Yattha **“anugaṇṭhipade”**ti tattha **“vajirabuddhittherassā”**ti gahetabbaṁ. Sāvakabodhipaccekabodhisammāsambodhīti vā tīsu bodhīsu sammāsambodhiyaṁ sattā bodhisattā **mahābodhisattā** nāma. Pātimokkhasīlabahukattā, bhikkhusīlattā, kilesapidahanavasena vattanato, uttamena bhagavatā paññattattā ca **adhikaṁ,** buddhuppādeyeva pavattanato **uttaman**ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade.** Kiñcāpi paccekabuddhāpi dhammatāvasena pātimokkhasaṁvarasīlena samannāgatāva honti, tathāpi **“buddhuppādeyeva pavattatī”**ti niyamitaṁ tena pariyāyenāti. Tenāha **“na hi taṁ paññattiṁ uddharitvā”**ti-ādi. Pātimokkhasaṁvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṁ adhisīlaṁ, taṁ pana idha anadhippetaṁ. Na hi taṁ pātimokkhuddesena saṅgahitanti. Samantabhadrakaṁ kāraṇavacanaṁ sabbasikkhāpadānaṁ sādhāraṇalakkhaṇattā imissā anupaññattiyā ariyapuggalā ca ekaccaṁ āpattiṁ āpajjantīti sādhitametaṁ, tasmā **“na hi taṁ samāpanno methunaṁ dhammaṁ paṭisevatī”**ti aṭṭhakathāvacanaṁ asamatthaṁ viya dissatīti? Nāsamatthaṁ, samatthameva yasmiṁ yasmiṁ sikkhāpade sā sā vicāraṇā, tassa tasseva vasena aṭṭhakathāya pavattito. Tathā hi **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ**[1] udakukkhepasīmādhikāre “timaṇḍalaṁ paṭicchādetvā antaravāsakaṁ anukkhipitvā uttarantiyā bhikkhuniyā”ti vuttaṁ **bhikkhunivibhaṅge** āgatattā. Eseva nayo aññepi evarūpesu. Kimatthanti ce taṁ? Pāḷikkamānuvattanena pāḷikkamadassanatthaṁ. Tatridaṁ samāsato adhippāyadīpanaṁ—padasodhammasikkhāpadassa tikaparicchede upasampanne upasampannasaññī, anāpatti, akaṭānudhammasikkhāpadavasena upasampanne ukkhittake siyā āpatti, tathā sahaseyyasikkhāpadeti evamādi. Attho panettha parato āvi bhavissati.

Yaṁ vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** “tatopi ca maggaphalacittameva adhicittaṁ, taṁ pana idha anadhippetan”ti ca, “tatopi ca maggaphalapaññāva adhipaññā, sā pana idha anadhippetā. Na hi taṁsamāpanno bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭisevatī”ti. “Tatra yāyaṁ adhisīlasikkhā, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetā sikkhā”ti imāya pāḷiyā virujjhati. Ayañhi pāḷi adhisīlasikkhāva idha adhippetā,

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 90 piṭṭhe.

na itarāti dīpeti. Aṭṭhakathāvacanaṁ tāsampi tiṇṇaṁ lokiyānaṁ adhippetataṁ dīpeti. Ayaṁ panettha aṭṭhakathādhippāyo—tissopi lākiyā sikkhā imasmiṁ paṭhamapārājike sambhavanti, kālenāpi adhicittapaññālābhī bhikkhu tathārūpaṁ asappāyaṁ paccayaṁ paṭicca tato tato adhicittato, adhipaññāto ca āvattitvā sīlabhedaṁ pāpuṇeyyāti ṭhānametaṁ vijjati, na lokuttaracittapaññālabhī, ayaṁ nayo itaresupi sabbesu adinnādānādīsu sacittakesu labbhati, acittakesu pana itaropi. Tathāpi kevalaṁ vinayapiṭakassa, pātimokkhasīlassa ca saṅgāhakattā "sikkhaṁ appaccakkhāyā"ti imasmiṁ uttarapade paccakkhānārahā adhisīlasikkhāva lokiyāti dassanatthaṁ pāḷiyaṁ "tatra yāyaṁ adhisīlasikkhā, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetā sikkhā"ti vuttanti veditabbaṁ.

Ettha **sikkhā**ti kāyavacīduccaritato viratī ca cetanā ca, aññatra cetanāyeva veditabbā. **Sikkhāpadan**ti sa-uddesasikkhāpadaṁ, ekaccaṁ anuddesasikkhāpadañca labbhati. **Cittassa adhikaraṇaṁ katvā**ti tasmiṁ sikkhatīti adhikaraṇatthe bhummanti dassanatthaṁ vuttaṁ. **Yathāsikkhāpadan**ti paccavekkhaṇavasena vuttaṁ. Sīlapaccavekkhaṇāpi hi sīlameva, tasmā suppaṭicchannādicārittesu virativippayuttacetanaṁ pavattentopi sikkhaṁ paripūrentotveva saṅkhyaṁ gacchati. "Sampajānamusāvāde pācittiyan"ti[1] vuttamariyādaṁ avītikkamanto "tasmiñca sikkhāpade sikkhatī"ti vuccati. Aññatarasmiṁ pana **gaṇṭhipade** vuttaṁ **"sikkhā**ti taṁ sikkhāpadaṁ sikkhanabhāvena pavattacittuppādo. **Sājīvan**ti paññatti. Tadatthadassanatthaṁ pubbe methunasaṁvarassetaṁ adhivacanan"ti. Yasmā sikkhāya guṇasammatāya puññasammatāya tantiyā abhāvato lokassa dubbalyāvikammaṁ tattha na sambhavati. Patthanīyā hi sā, tasmā "yañca sājīvaṁ samāpanno, tattha dubbalyaṁ anāvikatvā"ti vuttaṁ. Āṇāya hi dubbalyaṁ sambhavatīti āyasmā upatisso.

1. Vi 2. 2 piṭṭhe.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā

Ettha yāmīti amukasmiṁ titthāyatane, gharādimhi vā. **Bhāvavikappākārenā**ti "ahaṁ assan"ti āgatattā yaṁ yaṁ bhavitukāmo, tassa tassa bhavassa vikappākārena, bhikkhubhāvato aññabhāvavikappākārenāti adhippāyo.

46. **Handā**ti vacasāyeva[1]. **Gihibhāvaṁ patthayamāno**ti-ādipadehi cittaniyamaṁ dasseti. Ekeneva cittena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvenāti.

50. **Buddhaṁ dhamman**ti-ādipadehi khettaniyamaṁ dasseti. Tattha ādito cuddasahi padehi sabhāvapariccāgo, pacchimehi aṭṭhahi bhāvantarādānañca dassitaṁ hoti. **Paccakkhāmi dhārehī**ti etehi kālaniyamaṁ dasseti. **Vadatī**ti iminā padena payoganiyamaṁ dasseti. **Viññāpetī**ti iminā vijānananiyamaṁ dasseti. **Ummattako sikkhaṁ paccakkhāti, ummattakassa santike sikkhaṁ paccakkhātī**ti-ādīhi puggalaniyamaṁ dasseti. **Ariyakena milakkhassa santike sikkhaṁ paccakkhātī**ti-ādīhi pana puggalādiniyamepi sati vijānananiyamāsambhavaṁ dasseti. Tattha "yāya milakkhabhāsāya kālaniyamo natthi, tāyapi bhāsāya kālaniyamatthadīpane sati sikkhāpaccakkhānaṁ ruhatīti no matī"ti **ācariyo. Davāyā**ti-ādīhi khettādiniyame satipi cittaniyamābhāvena na ruhatīti dasseti. **Sāvetukāmo na sāvetī**ti cittaniyamepi sati payoganiyamābhāvena na ruhatīti dasseti. **Aviññussa sāveti, viññu na sāvetī**ti cittakhettakālapayogapuggalavijānananiyamepi sati yaṁ puggalaṁ uddissa sāveti, tasseva savane na ruhati, na aññassāti dassanatthaṁ vuttaṁ, tena vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "yadi ayameva jānātūti ekaṁ niyametvā āroceti, tañce so eva jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha so na jānāti -pa- appaccakkhātā hoti sikkhā"ti. **Sabbaso vā pana na sāveti, appaccakkhā hoti sikkhā**ti cittādiniyameneva sikkhā paccakkhātā hoti, na aññathāti dassanatthaṁ vuttaṁ. Ettāvatā "sikkhā -pa- dubbalyaṁ anāvikatvā"ti padassa padabhājanaṁ tīhi ākārehi

---

1. Vacasāyo (Ka)

dassitaṁ hoti. Tattha dve amissā, pacchimo eko missoti veditabbo. **Teneva vacībhedenā**ti tadatthadīpanamattaṁ—vacanaṁ sutvāva teneva vacībhedena jānāpetīti attho. **Cittasampayuttan**ti paccakkhātukāmatācittasampayuttaṁ. **Samayaññū** nāma tadadhippāyajānanamattena hoti.

53. **Vaṇṇapaṭṭhānaṁ** buddhaguṇadīpakaṁ suttaṁ. Upāligahapatinā vuttā kira **upāligāthā.** Paññāṇaṁ saññāṇanti atthato ekaṁ, tasmā **bodhipaññāṇa**nti bodhisaññāṇaṁ, bodhibījanti vuttaṁ hoti.

Dvinnampi niyametvāti ettha”dvīsupi jānantesu eva paccakkhāmīti adhippāyena vutte tesu eko ce jānāti, na paccakkhātā hotī”ti aññatarasmimpi **gaṇṭhipade** vuttaṁ, taṁ aṭṭhakathāya na sameti. “Gihī homī”ti vā “gihimhī”ti vā vutte kiñcāpi vattamānavacanaṁ hoti. “Dhārehī”ti atthābhāvā ca “dhārehī”ti vutte ca parassupari gacchati, tasmā na hoti. **Sandiṭṭhikaṁ dhamman**ti sabbattha dhammavacanaṁ vuttaṁ yaṁ sandhāya “sandiṭṭhikan”ti vadati, taṁ pakāsetuṁ. Aññathā “vijitavijayaṁ paccakkhāmī”ti vutte cakkavatti-ādīsupi tappasaṅgato buddhasaddopi avasāne vattabbo bhaveyya. Ācariyavevacanesu pana **yo maṁ pabbājesī**ti-ādi upajjhaṁ aggahetvā, paraṁ vā uddissa pabbajitaṁ sandhāya vuttanti. **Okallako**ti kapaṇādhivacanaṁ. **Moḷibaddho**ti sikhābaddho, omukkamakuṭo vā. **Cellako** athero. **Ceṭako** majjhimo. **Moḷigallo** mahāsāmaṇero. Manussaviggahanāgādīnaṁ nāgarūpādīnaṁ vā santike, bhāsājānanakinnarādīnaṁ vā. “Devatā nāma mahāpaññā”ti kira pāṭho. **Davāyā**ti sahasā. **Ravābhaññenā**ti khalitabhaññena. Akkharasamayānaṁ hi nābhiññātāya vā karaṇānaṁ avisadatāya vā hoti ravābhaññaṁ. Avidheyyindriyatāya **“potthakarūpasadisassā”**ti vuttaṁ, **garumedhassa** mandapaññassa. Kittāvatā pana garumedho hotīti ce? Samaye akovidatāya.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlapaññattikathāvaṇṇanā

55. "Paṭisevati nāmā"ti padaṁ mātikāyaṁ natthi, tasmā **paṭiseveyyāti etthā**"ti-ādimāha. "Eso methunadhammo nāmā"ti sabbapāḷipotthakesu, aṭṭhakathāyaṁ "eso vuccati methunadhammo nāmā"ti uddhaṭā. **Itthiyā nimittena attano nimittan**ti duviññeyyametaṁ dassitaṁ. Attano nimittena itthiyā nimittaṁ suviññeyyattā na dassitaṁ. **Cattāri ṭhānani muñcitvā**ti ettha abbhantaratalaṁ chupantaṁyeva sandhāya vattaṁ, acchupantaṁ nīharantassa anāpatti. **Majjhan**ti aggappadesaṁ. **Uparibhāgamajjhan**ti uparibhāgassa aggappadesaṁ. **Naṭṭhakāyappasādan**ti ettha upahatindriyassa āpattisambhavato idhāpi āpattīti ce? Neti dassanatthaṁ **"matacammaṁvā"**ti-ādi vuttaṁ. Matacammañhi anupādinnaṁ, upādinne eva pārājikāpatti. **Apidhāya** appaṭicchādetvā. Yathā dantā na dissanti, tathā pidhāyeva nisīditabbanti adhippāyo.

Gonasoti goṇapiṭṭhiko maṇḍalasappo, yassa piṭṭhe lohitakāni maṇḍalāni dissanti. Kalalaparicayavāricāramacchaggahaṇena kiñcāpi samudde mahāmukhā hatthisarīrampi ekappahārena gilituṁ samatthā tato mahantatarā ca gahitā honti, tesaṁ mukhādīsu methunadhammo na sambhavatīti tattha ṭhānaparicchedo natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṁ. **Etameva hī**ti anantaraṁ sandhāya. Saddhiṁ yojanāya akkharayojanāya. "Paññattaṁ pana sikkhāpadaṁ sabbehipi lajjīpuggalehi samaṁ sikkhitabbabhāvato samasikkhatā nāmāti vuttattā sabbasikkhāpadaṁ sabbabhikkhūhi sikkhitabbaṁ. Na hi kassaci ūnamadhikaṁ vā atthī"ti tassa **gaṇṭhipade** vuttaṁ. **Parivāre** pana—

"Na ukkhittako na ca pana pārivāsiko,
Na saṁghabhinno na ca pana pakkhasaṅkanto.
Samānasaṁvāsakabhūmiyā ṭhito,
Kathaṁ nu sikkhāya asādhāraṇo siyā"ti[1]—

vuttaṁ. **Tadaṭṭhakathāya** ca "ayaṁ pañhā nahāpitapubbakaṁ sandhāya vuttā. Ayaṁ hi khurabhaṇḍaṁ pariharituṁ na labhati, aññe labhanti. Tasmā sikkhāya asādhāraṇo"ti vuttaṁ. Taṁ sabbaṁ yathā saṁsandati sameti, tathā

---

1. Vi 5. 373 piṭṭhe.

veditabbaṁ. Bhikkhunīnaṁyeva sādhāraṇāni sikkhāpadānipi bhikkhu sikkhati, evamaññopi anhāpitapubbako bhikkhu taṁ sikkhāpadaṁ sikkhati eva tadatthakosallatthanti katvā sabbampi sikkhāpadaṁ samasikkhatā nāmāti. Yaṁ taṁ vuttanti sambandho. **"Tisso itthiyo"**ti-ādivibhaṅgo taṁniyāmakotilakkhaṇattā vatthuniyamanatthaṁ vuttaṁ. Tena amanussitthippasaṅgena kate suvaṇṇarajatādimaye paṭikkhipati. Ito paṭṭhāya ye ca "tayo atthavase paṭicca vibhaṅgo pavattatī"ti pubbe vuttā, te yathāsambhavaṁ yojetvā veditabbā.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā

57. **Āpatti pārājikā assa hotī**ti ettha yasmā sā akusalā āpatti tassa bhikkhuno sīlasambhavaṁ[1] abhibhavati, rāgābhibhave tasmiṁ[2] pārājikāti laddhanāmā pubbabhāge āpannā dukkaṭathullaṁccayādayo āpattiyo abhibhavitvā vināsetvā sayamevekā assa. Vatthunā sabhāgāhi vā asabhāgāhi vā aññāhi pārājikattena samānajātikāhi āpattīhi sayaṁ nābhibhavīyatīti eke. Taṁ taṁ pubbe vicāritameva. Yadā pana catassopi pārājikāpattiyo ekato honti, tadā tā tassa bhikkhuno bhikkhubhāvaṁ abhibhavanti, abhikkhuṁ karonti, anupasampannaṁ karonti, samaññāyapi bhikkhu na hoti. Omasavādapācittiyaṁ na janetīti eke. Dutiyena atthavikappena pārājikassa dhammassa patti sampatti āpattīti attho saṅgahito hotīti katvā āpattisampattivādīnaṁ saṅgahito hoti, yujjati cesā parasāpekkhā. Sāpattiko nāma so bhikkhu hoti, aññathā tassa khaṇabhaṅgena anāpattiko bhaveyya, na ca hotīti. Kadā pana hotīti? Yadā kālaṁ karoti, yadā ca sikkhaṁ paccakkhāya sāmaṇerādibhūmiyaṁ tiṭṭhati. Yadi evaṁ sikkhāya paccakkhātāya pārājikāpatti paccakkhātā hoti sikkhā cāti ubhayaṁ tassa ekato atthi, saṁghādisesādi-āpatti sikkhāpaccakkhānena kiṁ na paccakkhātā, puna upasampannena desāpetabbā. Sikkhāpaccakkhānaṁ āpattivuṭṭhānaṁ jātaṁ, abhikkhu āpattito vuṭṭhāti, gahaṭṭho vuṭṭhāti, sāmaṇero vuṭṭhāti,

1. Sīlasampadaṁ (Ka) 2. Rāgābhibhave, tasmā (Ka)

tato vinayavirodhā na vuṭṭhāti. Hañci pana vuṭṭhāti gahaṭṭho, sāmaṇero vā sīlasampannova jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa vā arahattaphalassa vā lābhī assa, pārājikāpattiyā sāpattiko arahā assa. Ukkhittako uppabbajito vā parivāsāraho mānattāraho uppabbajito vā sīlasampanno jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa, arahattaphalassa vā lābhī assa, sāpattiko santarāyiko arahā assa, so puna upasampanno parivāsaṁ, mānattaṁ vā datvā abbhetabbo ukkhittako osāretabboti samāno ayaṁ upalabbhoti.

Ayaṁ panettha vinicchayo—pārājikaṁ dhammaṁ āpanno yāva bhikkhubhāvaṁ paṭijānāti sādiyati saṁvāsaṁ, santarāyikattā uposathadivasādīsu gahaṭṭhassa viya sayameva sīlaṁ samādiyantassapi na sīlasamādānaṁ ruhati, pageva jhānādīni. So ce bhikkhubhāvaṁ na sādiyati na paṭijānāti saṁvāsaṁ na sādiyati, kevalaṁ bhikkhūnaṁ āvikatvā rājavericorādibhayena kāsāvaṁ na pariccajati, anupasampannova hoti sahaseyyādiṁ janeti, sīlassa ca jhānādīnañca bhāgī hoti. Vuttañhetaṁ bhagavatā—

> "Āpannena visuddhāpekkhena santī āpatti āvikātabbā, āvikatā hissa phāsu hoti, paṭhamassa jhānassa adhigamāyā"ti-ādi[1].

Tattha **santī āpattī**ti sāvasesānavasesappabhedā sabbāpi āpatti āpannā adhippetā. Evaṁ santepi pageva gahaṭṭhādibhūmiyaṁ ṭhito jhānādīnaṁ bhāgī assa suddhante ṭhitattā, yo pana ukkhittako anosārito, garudhammaṁ vā āpajjitvā avuṭṭhito sikkhaṁ paccakkhāya gahaṭṭhādibhūmiyaṁ ṭhito, na so jhānādīnaṁ bhāgīyeva bhavati na suddhante ṭhitattā, sakaraṇīyattā ca, teneva bhagavatā "so puna upasampanno osāretabbo"ti vuttaṁ, tasmā tassa puggalassa te bhikkhukāle āpannā antarāyikā dhammā vippaṭisāraṁ janayitvā avippaṭisāramūlakānaṁ pāmojjādīnaṁ sambhavaṁ nivārenti, no sakāsāvesuyeva. No ce nivārenti, sambhavati. Garukaṁ āpajjitvā bhikkhūnaṁ āvikatvā ce uppabbajito, pakatatto

1. Vi 3. 141, 142 piṭṭhesu.

hutvā uppabbajitoti katvā jhānādīnaṁ bhāgī assa "āvikatā hissa phāsu hotī"ti vuttattā. Pageva bhikkhukāle, na tveva ukkhittako sakaraṇīyattāti eke. Tadanuvattanako pana taṁ laddhiṁ pahāya bhāgī assa. Na bhikkhave sagahaṭṭhāya parisāya[1] sikkhāpaccakkhātakassa antimavatthuṁ ajjhāpannakassa nisinnaparisāyāti[2] ettha gahaṭṭho nāma pakatiyā gihiliṅge ṭhito. Sikkhaṁ paccakkhāya bhikkhuliṅge ṭhito sikkhāpaccakkhātako. So sakāsāvesu sāpekkhattā sāmaṇerabhāvaṁ patthayamāno teneva liṅgena tīhi saraṇagamanehi sāmaṇero hoti. Antimavatthuṁ ajjhāpanno saṁvāsaṁ sādiyantopi pacchā pubbe vuttakkamena asādiyitvā sāmaṇerabhāvaṁ patthayamāno sikkhāpaccakkhātako viya tīhi saraṇagamanehi sāmaṇero hoti, na puna kāsāvaṁ paṭiggāhāpetabbo bhikkhūhi paṭhamaṁ dinnaliṅgeyeva ṭhitattā. Yo pana pārājiko codiyamāno parājitvā "handa bhante sāmaṇero bhavāmi, saraṇāni dethā"ti vadati, "sādhu gaṇhāhī"ti na vattabbo, gihiliṅge ṭhapetvā puna kāsāyāni paṭiggāhāpetvā pabbājetabbo. "Idaṁ pana sabbaṁ attano matiyā vuttattā vicāretvā gahetabban"ti ācariyo vadati. **Pavesanaṁ** nāma aṅgajātaṁ pavesentassa aṅgajātena samphusanaṁ. **Paviṭṭhaṁ** nāma yāva mūlā pavesentassa vippakatakāle vāyāmakālo. Sukkavissaṭṭhisamaye aṅgajātaṁ **ṭhitaṁ** nāma. **Uddharaṇaṁ** nāma nīharaṇakālo. **Gaṇṭhipade** pana "vāyāmato oramitvā ṭhānaṁ ṭhitaṁ nāmā"ti vuttaṁ, taṁ asaṅkarato dassanatthaṁ vuttaṁ. Pavesanapaviṭṭha-uddharaṇakālesupi sukkavissaṭṭhi hotiyeva.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. "Mataṁ yebhuyyena akkhāyitan"ti vacanato amataṁ yebhuyyena khāyitampi pārājikavatthumevāti dasseti. Sabbaso khāyitaṁ, uppāṭitaṁ vā thullaccayavatthumevāti dasseti, tathā "yebhuyyena

---

1. Vi 3. 155 piṭṭhe. 2. Vi 3. 190 piṭṭhe.

khāyitan"ti vacanato mataṁ sabbakhāyitaṁ, uppāṭitaṁ vā dukkaṭavatthūti dasseti. **Na ca sāvasesaṁ paññapenti.** Kiṁ kāraṇā? **Idañhi sikkhāpadaṁ lokavajjaṁ, na paṇṇattivajjaṁ.** Tattha sikkhāpadanti pārājikaṁ adhippetaṁ. Tattha thullaccayampi hi lokavajjaṁ, na paṇṇattivajjaṁ. Atha vā ubhayampi anavasesaṁ paññattaṁ. Pārājikakhette hi heṭṭhimakoṭiṁ pāpetvā ṭhapite tato paraṁ thullaccayanti paññattameva hoti. Tattha thullaccayakhettampi pārājikakhettaṁ viya heṭṭhimaparicchedena vuttanti veditabbaṁ. **Upaḍḍhakkhāyite thullaccayan**ti yattha nimittaṁ khāyitaṁ, taṁ dukkaṭavatthūti veditabbaṁ. Etthāha—paṇṇattivajjaṁ kiṁ sāvasesameva bhagavā paññāpetīti? Na. Ekaṁsato pana yathāsambhavaṁ tattha tattha pakāsayissāma, kimatthaṁ pana bhagavā upaḍḍhakkhāyite pārājikaṁ na paññāpesīti ayaṁ tāva apucchā buddhavisayattā vinayapaññattiyā. Idaṁ panettha kāraṇapatirūpakaṁ "upaḍḍhabhāvassa dubbinicchayattā"ti. Yebhuyyena khāyitaṁ nāma vaccamaggapassāvamaggamukhānaṁ catūsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsapariyosānā khāditaṁ, tatiyakoṭṭhāsaṁ atikkamma yāva catutthakoṭṭhāsapariyosānā dukkaṭavatthu.

Yadipi nimittaṁ sabbaso khāyitanti "jīvamānakasarīraṁyeva sandhāya vuttan"ti vadanti, taṁ vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. **Allasarīre**ti abhinave, akuthite vā manussānaṁ jīvamānasarīre akkhināsādīsu thullaccayameva. **Tiracchānagatānaṁ hatthi-assādīnaṁ nāsāya vatthikose ca thullaccayan**ti "amaggena amaggaṁ paveseti, āpatti thullaccayassā"ti imāya **pāḷiyā** atthavisesenettha vuttā. **Upakacchakādīsu dukkaṭaṁ, sabbesampi tiracchānagatānaṁ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṁ, avasesasarīrepi dukkaṭamevā**ti idaṁ vinītavatthusmiṁ "ehi bhante methunaṁ dhammaṁ paṭisevāti. Alaṁ bhagini netaṁ kappatī"ti[1] iminā tāva methunarāgābhāvo dassito hoti. "Ehi bhante ūruntarikāya ghaṭṭehi -pa- so bhikkhu tathā akāsī"ti[1] iminā tāva mocanassādo dassito hoti, tenevāha bhagavā "āpatti saṁghādisesassā"ti[1]. "Yo pana methunarāgena ūruntarikāya ghaṭṭeti, tassa dukkaṭan"ti siddhanti katvā vuttaṁ.

---

1. Vi 1. 49 piṭṭhe.

Manussānaṁ akkhikaṇṇavaṇādi thullaccayavatthu, tiracchānagatānaṁ dukkaṭavatthūti ettha duviññeyyo pāḷileso, tasmā "na ca bhikkhave rattacittena aṅgajātaṁ chupitabbaṁ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā"ti[1] vacanato rattacittena akkhikaṇṇavaṇaṁ chupantassa dukkaṭanti siddhanti ayaṁ **cammakkhandhake** pāḷilesoti veditabbo. **"Jīvamānakapurisassā**ti jīvamānakasaddo mate vattabbameva natthīti ñāpanatthaṁ vutto"ti vadanti. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ panā**ti idaṁ kiñcāpi "katvā mahā-aṭṭhakathaṁ sarīran"ti vuttaṁ, atha kho sesa-aṭṭhakathāsu "methunarāgena mukhenā"ti vacanābhāvato tattheva bhāvato taṁ vacanaṁ pāḷivacanena saṁsanditvā dassanatthaṁ vuttaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana "**taṁ sabbampī**ti mahā-aṭṭhakathāyameva methunarāgena itthiyā nimittaṁ appavesento chupati, thullaccayan"ti ca vuttaṁ. "Methunarāgena mukhenā"tipi katthaci, pāḷiyaṁ avisesena "na ca bhikkhave rattacittena aṅgajātaṁ chupitabban"ti vuttaṁ, tasmā "taṁ sabban"ti vuttaṁ. **Purimaṁ pasaṁsantī**ti tiracchānagati -pa- vuttanayeneva thullaccayaṁ, kāyasaṁsaggarāgena dukkaṭanti-ādi-aṭṭhakathāvacanehi saṁsandanato. **"Taṁ sabbampi -pa- purimaṁ pasaṁsantī"**ti idaṁ saṅgītito pacchā sīhaḷadīpakehi ācariyehi pāḷiyā, aṭṭhakathāyañca vuttavacanaṁ saṁsanditvā vuttavinicchayoti vuttaṁ. Ettha **itarathā hī**ti pakatimukhena. Kasmā dukkaṭanti ce? "Aṅgulibījādīni pavesentassa dukkaṭan"ti vuttattā yuttaṁ. **Tiracchānagatitthiyā passāvamaggan**ti ettha mahā-aṭṭhakathāyampi pubbe "nimittan"ti vatvā ettha "passāvamaggan"ti vuttattā avasesanimitte dukkaṭanti yuttaṁ viya dissati. **Vuttanayenevā**ti methunarāgena. **Thullaccayan**ti ca **khandhake** passāvanimittavasenevāgatattā upaparikkhitvā gahetabbaṁ.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Santhatacatukkabhedakakathāvaṇṇanā

61-2-5-6. **Itthinimittaṁ khāṇuṁ katvā**ti itthinimittassa anto khāṇuṁ pavesetvā samatalaṁ vā katvā atirittaṁ vā khāṇuṁ ghaṭṭentassa dukkaṭaṁ pavesābhāvā. Īsakaṁ anto pavesetvā ṭhitaṁ khāṇumeva ce

---

1. Vi 3. 280 piṭṭhe.

aṅgajātena chupati, pārājikaṁ. “Uppalagandhā uppalabhāvā”tipi dīpavāsino paṭhanti kira. **Suttaṁ bhikkhumhī**ti sevanacittaṁ upaṭṭhiteti[1] ettha viya. “Suttabhikkhumhī”ti ca paṭhanti, taṁ ujukameva.

Santhatacatukkabhedakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇake yāni sikkhāpadāni “kiriyānī”ti vuccanti, tesaṁ vasena kāyo, vācā ca saha viññattiyā veditabbā. Akiriyānaṁ vasena vinā viññattiyā veditabbā, cittaṁ panettha appamāṇaṁ bhūtārocanasamuṭṭhānassa kiriyattā, acittakattā ca. Tattha kiriyā āpattiyā anantaracittasamuṭṭhānā veditabbā. Aviññattijanakampi ekaccaṁ bāhullanayena “kiriyan”ti vuccati, yathayidaṁ paṭhamapārājikaṁ viññattiyā abhāvepi “so ce sādiyati, āpatti pārājikassā”ti, hi vuttaṁ “na sādiyati anāpattī”ti ca. Viññattisaṅkhātāpi kiriyā vinā sevanacittena na hoti cittajattā, vikārarūpattā, cittānuparivattikattā ca, tasmā kiriyāsaṅkhātamidaṁ viññattirūpaṁ itaraṁ cittajarūpaṁ viya janakacittena vinā na tiṭṭhati, itaraṁ saddāyatanaṁ tiṭṭhati, tasmā kiriyāya sati ekantato tajjanakaṁ sevanacittaṁ atthiyevāti katvā na sādiyati anāpattīti na yujjati. Yasmā viññattijanakampi samānaṁ sevanacittaṁ na sabbakālaṁ viññattiṁ janeti, tasmā vināpi viññattiyā sayaṁ uppajjatīti katvā “sādiyati, āpatti pārājikassā”ti vuttaṁ. Nuppajjati ce, na sādiyati nāma, tassa anāpatti, teneva bhagavā “kiṁcitto tvaṁ bhikkhū”ti citteneva āpattiṁ paricchindati, na kiriyāyāti veditabbaṁ. Ettāvatā cha āpattisamuṭṭhānāni, tāni eva āpattikarā dhammā nāmāti ca, catūhākārehi āpattiṁ āpajjati kāyena vācāya kāyavācāhi kammavācāya āpajjatīti ca etāni suttapadāni avirodhitāni honti, aññathā virodhitāni. Kathaṁ? Yañhi āpattiṁ kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannaṁ,

---

1. Vi 1. 35 piṭṭhe.

tato kammavācāya saddhiṁ āpattikarā dhammā sattāti āpajjati. Atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti. "Catūhi ākārehī"ti na yujjati, "tīhākārehi āpattiṁ āpajjatī"ti vattabbaṁ siyāti evaṁ virodhitāni honti. Kathaṁ avirodhitānīti? Saviññattikāviññattikabhedabhinnattā kāyādīnaṁ. Yā kiriyā āpatti, taṁ ekaccaṁ kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccaṁ saviññattiyā vācāya, ekaccaṁ saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati. Yā pana akiriyā āpatti, taṁ ekaccaṁ kammavācāya āpajjati, tañca kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā "no ce kāyena vācāya paṭinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṁghādisesassā"ti[1] vacanato. Avisesena vā ekaccaṁ āpattiṁ kāyena āpajjati, ekaccaṁ vācāya, ekaccaṁ kāyavācāhi. Yaṁ panettha kāyavācāhi, taṁ ekaccaṁ kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccaṁ kammavācāya āpajjatīti ayamattho veditabboti evaṁ avirodhitāni honti.

Tatrāyaṁ samāsato atthavibhāvanā—**kāyena āpajjatī**ti kāyena saviññattikena akattabbaṁ katvā ekaccaṁ āpajjati, aviññattikena kattabbaṁ akatvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṁ nāma. Akatampi hi loke "katan"ti vuccati "idaṁ dukkaṭaṁ mayā, yaṁ mayā puññaṁ na katan"ti evamādīsu, sāsane ca "idaṁ te āvuso ānanda dukkaṭaṁ, yaṁ tvaṁ bhagavantaṁ na pucchī"ti-ādīsu[2], evamidha vinayapariyāye kāyena akaraṇīyampi "kāyakamman"ti vuccati, ayameva nayo **vācāya āpajjatī**ti-ādīsu. Tattha **samuṭṭhāna**ggahaṇaṁ kattabbato vā akattabbato vā kayādibhedāpekkhameva āpattiṁ āpajjati, na aññathāti dassanatthaṁ. **Kiriyā**ggahaṇaṁ kāyādīnaṁ saviññattikāviññattikabhedadassanatthaṁ. **Saññā**ggahaṇaṁ āpattiyā aṅgānaṅgacittavisesadassanatthaṁ, tena yaṁ cittaṁ kiriyālakkhaṇe, akiriyālakkhaṇe vā sannihitaṁ, yato vā kiriyā vā akiriyā vā hoti, na taṁ avisesena āpattiyā aṅgaṁ vā anagaṁ vā hoti, kintu yāya saññāya "saññāvimokkhan"ti vuccati, tāya sampayuttaṁ cittaṁ aṅgaṁ, itaraṁ anaṅganti dassitaṁ hoti.

---

1. Vi 1. 267, 270 piṭṭhādīsu.
2. Vi 4. 485 piṭṭhe.

Idāni yena cittena sikkhāpadaṁ sacittakaṁ hoti, yadabhāvā acittakaṁ, tena tassa[1] avisesena sāvajjattā lokavajjabhāvova vuccati, kintu sāvajjaṁyeva samānaṁ ekaccaṁ lokavajjaṁ ekaccaṁ paṇṇattivajjanti dassanatthaṁ **lokavajja**ggahaṇaṁ. Cittameva yasmā "lokavajjan"ti vuccati, tasmā manokammampi siyā āpattīti aniṭṭhappasaṅganivāraṇatthaṁ **kamma**ggahaṇaṁ. Yaṁ panettha akiriyālakkhaṇaṁ kammaṁ, taṁ kusalattikavinimuttaṁ siyāti aniṭṭhappasaṅganivāraṇatthaṁ **kusalattika**ggahaṇaṁ. Yaṁ panettha abyākatā āpatti, taṁ ekaccaṁ avedanampi saññāvedayitanirodhasamāpanno āpajjatīti katvā vedanāttikaṁ ettha na labbhatīti aniṭṭhappasaṅganivāraṇatthaṁ **vedanāttika**ggahaṇaṁ katanti veditabbaṁ. Sikkhāpadañhi sacittakapuggalavasena "ticittaṁ tivedanan"ti laddhavohāraṁ acittakenāpannampi "ticittaṁ tivedanam"icceva vuccati. Tatridaṁ suttaṁ "atthāpatti acittako āpajjati acittako vuṭṭhāti[2]. Atthāpatti kusalacitto āpajjati kusalacitto vuṭṭhātī"ti-ādi[3]. **Anugaṇṭhipade**pana "saññā sadā anāpattimeva karoti, cittaṁ āpattimeva, acittakaṁ nāma vatthu-avijānanaṁ, nosaññāvimokkhaṁ vītikkamajānanaṁ, idametesaṁ nānattan"ti vuttaṁ.

Sabbasaṅgāhakavasenāti sabbasikkhāpadānaṁ saṅgahavasena. Bhikkhuniyā cīvaradānādi **kiriyākiriyato.** Jātarūparajatapaṭiggahaṇādi **siyā kiriyato.** Upanikkhittāpaṭikkhepe **siyā akiriyato.** Desitavatthukapamāṇātikkantakuṭikaraṇe **siyā kiriyato,** adesitavatthukapamāṇātikkantakaraṇe **siyā kiriyākiriyato. Yaṁ cittaṅgaṁ labhatiyevā**ti kāyacittaṁ vācācittanti evaṁ. **Vināpi cittenā**ti ettha vināpi cittena sahāpi cittenāti adhippāyo. Yo so saviññattiko, aviññattiko ca vutto kāyo, tassa kammaṁ kāyakammaṁ, tathā vacīkammaṁ. Tattha saviññattiko kāyo uppattiyā kammaṁ sādheti, itaro anuppattiyā. Tathā vācāti veditabbaṁ, **sikkhāpadan**ti "yo tattha nāmakāyo padakāyo"ti[4] vacanato vītikkame yujjatīti vuttaṁ. "Hasituppādavoṭṭhabbanānipi āpattisamuṭṭhāpakacittāni. Idampi na mayā paricchinnanti hasamāno passati yadā, tadā voṭṭhabbanaṁ javanagatikan"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. Abhiññācittāni paññattiṁ ajānitvā iddhivikubbanādikāle gahetabbāni.

---

1. Na tassa (Ka) 2. Vi 5. 224 piṭṭhe. 3. Vi 5. 359 piṭṭhe. 4. Vi-Ṭṭha 1. 187 piṭṭhe.

Ettha pana yo pana bhikkhu bhikkhūnaṁ sikkhāsājīvasamāpanno -pa- methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto atthi koci pārājiko hoti asaṁvāso, atthi koci na pārājiko hoti asaṁvāso. Dukkaṭathullaccayavatthūsu paṭisevanto atthi koci na pārājiko. Pakkhapaṇḍako apaṇḍakapakkhe upasampanno paṇḍakapakkhe methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto so pārājikaṁ āpattiṁ nāpajjatīti na pārājiko nāma. Na hi abhikkhuno āpatti nāma atthi. So anāpattikattā apaṇḍakapakkhe āgato kiṁ asaṁvāso hoti na hotīti? hoti, "abhabbo tena sarīrabandhanenā"ti[1] hi vuttaṁ. "Yo pana bhikkhu bhikkhūnaṁ -pa- asaṁvāso"ti[2] vuttattā yo pana bhikkhubhāvena methunaṁ dhammaṁ paṭisevati, so eva abhabbo. Nāyaṁ apārājikattāti ce? Na, "byattena bhikkhunā paṭibalena saṁgho ñāpetabbo"ti[3] vuttaṭṭhāne yathā abhikkhunā kammavācāya sāvitāyapi kammaṁ ruhati kammavipattiyā asambhavato, evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbaṁ. Tatridaṁ yutti—upasampannapubbo eva ce kammavācaṁ sāveti, saṁgho ca tasmiṁ upasampannasaññī, evañce kammaṁ ruhati, na aññathāti no khantīti ācariyo. Gahaṭṭho vā titthiyo vā paṇḍako vā anupasampannasaññī kammavācaṁ sāveti, saṁghena kammavācā na vuttā hoti, "saṁgho upasampādeyya, saṁgho upasampādeti, upasampanno saṁghenā"ti[4] hi vacanato saṁghena kammavācāya vattabbāya saṁghapariyāpannena, saṁghapariyāpannasaññitena vā ekena vuttā saṁghena vuttāva hotīti veditabbo, ayameva sabbakammesu yutti. Tathā atthi methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto koci nāsetabbo "yo bhikkhunīdūsako, ayaṁ nāsetabbo"ti vuttattā eva, so anupasampannova, sahaseyyāpatti-ādiṁ janeti, tassa omasane ca dukkaṭaṁ hoti. Abhikkhuniyā methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto na nāsetabbo "antimavatthuṁ ajjhāpanno bhikkhave anupasampanno -pa- nāsetabbo"ti pāḷiyā abhāvato. Teneva so upasampannasaṅkhyaṁ gacchati, na sahaseyyāpattādiṁ janeti, kevalaṁ asaṁvāsoti katvā gaṇapūrako na hoti, ekakammaṁ ekuddesopi hi saṁvāsoti vutto. Samasikkhatāpi saṁvāsoti katvā so tena saddhiṁ natthīti padasodhammāpattiṁ pana janetīti kāraṇacchāyā dissati. Yathā bhikkhuniyā saddhiṁ bhikkhusaṁghassa

1. Vi 1. 34; Vi 3. 134 piṭṭhe.
2. Vi 1. 28 piṭṭhe.
3. Vi 3. 99 piṭṭhādīsu.
4. Vi 3. 133 piṭṭhe.

ekakammādino saṁvāsassa abhāvā bhikkhunī asaṁvāsā bhikkhussa, tathā bhikkhu ca bhikkhuniyā, padasodhammāpattiṁ pana janeti. Tathā "antimavatthuṁ ajjhāpannopi ekacco yo nāsetabbo"ti avuttoti iminā nidassanena sā kāraṇacchāyā gahaṇaṁ na gacchati.

Api ca "bhikkhu suttabhikkhumhi vippaṭipajjati, paṭibuddho sādiyati, ubho nāsetabbā"ti[1] ca, "tena hi bhikkhave mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethā"ti[2] ca vacanato yo saṁghamajjhaṁ pavisitvā anuvijjakena anuvijjayamāno parājāpito, sopi anupasampannova, na omasavādapācittiyaṁ janetīti veditabbaṁ. Kiñcāpi "upasampannaṁ upasampannasaññī khuṁsetukāmo"ti **pāḷi** natthi, kiñcāpi **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ** "yaṁ akkosati, tassa upasampannatā, anaññāpadesena jāti-ādīhi akkosanaṁ, maṁ akkosatī'ti jānanā, atthapurekkhāratādīnaṁ abhāvoti imānettha cattāri aṅgānī"ti[3] vuttaṁ, tathāpi duṭṭhadosasikkhāpade "asuddho hoti puggalo aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṁ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā"ti[4] vacanato asuddhe upasampannasaññāya eva omasantassa pācittiyaṁ. Asuddhadiṭṭhissa dukkaṭaṁ. "Suddho hoti puggalo, aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ anajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṁ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā"ti[5] vacanato pana **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ** "tassa upasampannatā upasampannasaññitā"ti na vuttaṁ anekaṁsikattā tassa aṅgassāti veditabbaṁ.

Api cettha sikkhāpaccakkhātakacatukkaṁ veditabbaṁ, atthi puggalo sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno, atthi sikkhāsājīvasamāpanno na sikkhāpaccakkhātako, atthi sikkhāpaccakkhātako ceva sikkhāsājīvasamāpanno ca, atthi neva sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno. Tattha tatiyo bhikkhunīsikkhāpaccakkhātako veditabbo. Sā hi yāva na liṅgaṁ pariccajati, kāsāve sa-ussāhāva samānā sāmaññā cavitukāmā sikkhaṁ paccakkhantīpi bhikkhunī eva sikkhāsājīvasamāpannāva. Vuttañhi bhagavatā "na bhikkhave bhikkhuniyā sikkhāpaccakkhānan"ti[6]. Kadā ca pana

1. Vi 1. 41 piṭṭhe. 2. Vi 1. 249 piṭṭhe. 3. Kaṅkhā-Ṭṭha 191 piṭṭhe.
4. Vi 1. 254 piṭṭhe. 5. Vi 1. 255 piṭṭhe. 6. Vi 4. 474 piṭṭhe.

sā abhikkhunī hotīti? Yadā sāmaññā cavitukāmā gihinivāsanaṁ nivāseti, sā "vibbhantā"ti saṅkhyaṁ gacchati. Vuttañhi bhagavatā "yadeva sā vibbhantā, tadeva abhikkhunī"ti[1]. Kittāvatā pana vibbhantā hotīti? Sāmaññā cavitukāmā kāsāvesu anālayā kāsāvaṁ vā apaneti, naggā vā gacchati, tiṇapaṇṇādinā vā paṭicchādetvā gacchati, kāsāvaṁyeva vā gihinivāsanākārena nivāseti, odātaṁ vā vatthaṁ nivāseti, saliṅgeneva vā saddhiṁ titthiyesu pavisitvā kesaluñcanādivataṁ samādiyati, titthiyaliṅgaṁ vā samādiyati, tadā vibbhantā nāma hoti. Tattha yā bhikkhuniliṅge ṭhitāva titthiyavataṁ samādiyati, sā titthiyapakkantako bhikkhu viya pacchā pabbajjampi na labhati, sesā pabbajjamevekaṁ labhanti, na upasampadaṁ. **Pāḷiyaṁ** kiñcāpi "yā sā bhikkhave bhikkhunī sakāsāvā titthāyatanaṁ saṅkantā, sā āgatā na upasampādetabbā"ti[1] vacanato yā paṭhamaṁ vibbhamitvā pacchā titthāyatanaṁ saṅkantā, sā āgatā upasampādetabbāti anuññātaṁ viya dissati. Saṅgīti-ācariyehi pana "catuvīsati pārājikānī"ti vuttattā na puna sā upasampādetabbā, tasmā eva sikkhāpaccakkhānaṁ nānuññātaṁ bhagavatā. Antimavatthu-ajjhāpannā pana bhikkhunī eva. Pakkhapaṇḍakīpi bhikkhunī eva. **Kin**ti pucchā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

67. Vinītāni vinicchitāni vatthūni **vinītavatthūni. Tesaṁ tesaṁ** "tena kho pana samayena aññataro bhikkhū"ti-ādīnaṁ **vatthūnaṁ** pāṭekkaṁ nāmagaṇanaṁ[2] uddharitvā uddharitvā ūnādhikadosasodhanaṭṭhena uddānā ca tā matrādisiddhigāthāhi chandovicitilakkhaṇena gāthā cāti **"uddānagāthā nāmā"**ti vuttaṁ, **de, sodhane** iti dhātussa rūpaṁ uddānāti veditabbaṁ. Imā pana uddānagāthā[3] dhammasaṅgāhakattherehi saṅgītikāle ṭhapitā[4], katthāti ce? Padabhājanīyāvasāne. **"Vatthugāthā** nāma 'tena kho pana samayena aññataro bhikkhū'ti-ādīnaṁ imesaṁ vinītavatthūnaṁ nidānānī"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ, tasmā tattha vuttanayena vinītavatthūni eva "vatthugāthā"ti vuttāti veditabbaṁ. Idamettha samāsato

---

1. Vi 4. 474 piṭṭhe.
2. Nāmabhaṇanaṁ (Ka)
3. Tāni vatthūni (Chaṭṭha-Ṭṭha)
4. Ṭhapitāni (Chaṭṭha-Ṭṭha)

adhippāyanidassanaṁ—"āpattiṁ tvaṁ bhikkhu āpanno pārājikan"ti mūlāpattidassanavasena vā, "anāpatti bhikkhu pārājikassa, āpatti saṁghādisesassa, dukkaṭassā"ti āpattibhedadassanavasena vā, "anāpatti bhikkhu asādiyantassā"ti anāpattidassanavasena vā yāni vatthūni vinītāni vinicchitāni, tāni vinītavatthūni nāma. Tesaṁ vinītavatthūnaṁ nidānavatthudīpikā tanti **vatthugāthā** nāma. Uddānagāthāva "vatthugāthā"ti vuttāti eke. Tesaṁ "iminā lakkhaṇena āyatiṁ vinayadharā vinayaṁ vinicchinissantī"ti vacanena virujjhati. Na hi uddānagāthāyaṁ kiñcipi vinicchayalakkhaṇaṁ dissati, uddānagāthānaṁ visuṁ payojanaṁ vuttaṁ "sukhaṁ vinayadharā uggaṇhissantī"ti, tasmā payojananānattatopetaṁ nānattaṁ veditabbaṁ. Tatthāyaṁ viggaho—vatthūni eva gāthā vatthugāthā. Vinītavatthuto visesanatthamettha gāthāggahaṇaṁ. Uddānagāthāto visesanatthaṁ vatthuggahaṇanti veditabbaṁ. Keci pana "gāthānaṁ vatthūnīti vattabbe vatthugāthāti vuttan"ti vadanti. Makkaṭivatthuṁ aññe tattha bhikkhū ārocesuṁ, idha sayameva. Tattha kāraṇassa "bhagavatā sikkhāpadaṁ paññattan"ti vuttattā vajjiputtakāpi aññe eva. "Tattha ānandatthero, idha te evā"ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** vuttaṁ. Ācariyassa adhippāyo pubbe vutto, tasmā upaparikkhitabbaṁ.

67-8. **Ñatvā**ti apucchitvā sayameva ñatvā. **Pokkharan**ti sarīraṁ bheripokkharaṁ viya. Lokiyā avikalaṁ "sundaran"ti vadanti, tasmā vaṇṇapokkharatāyāti paṭhamenatthena visiṭṭhakāyacchavitāyāti attho dutiyena vaṇṇasundaratāyāti. "Uppalagabbhavaṇṇattā suvaṇṇavaṇṇā, tasmā uppalavaṇṇāti nāmaṁ labhī"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. **Nīluppalavaṇṇā kāyacchavī**ti vacanaṁ pana sāmacchaviṁ dīpeti. Loke pana "uppalasamā pasatthasāmā"ti vacanato "yā sāmā sāmavaṇṇā sāmatanumajjhā, sā pāricariyā sagge mama vāso"ti vacanato sāmacchavikā itthīnaṁ pasatthā. "Yāvassā naṁ andhakāran"tipi pāṭho[1]. Kilesakāmehi vatthukāmesu yo na limpati.

69. **Itthiliṅgaṁ pātubhūtan**ti itthisaṇṭhānaṁ pātubhūtaṁ, tañca kho purisindriyassa antaradhānena itthindriyassa pātubhāvena. Evaṁ purisindriyapātubhāvepi. Etena yathā brahmanaṁ purisindriyaṁ nuppajjati, kevalaṁ

---

1. Yāvassā andhakāroti mūlapāṭho.

purisasaṇṭhānameva uppajjati, yathā ca kassaci paṇḍakassa vināpi purisindriyena purisasaṇṭhānaṁ uppajjati, na tathā tesanti dassitaṁ hoti, taṁ pana itthindriyaṁ, purisindriyaṁ vā antaradhāyantaṁ marantānaṁ viya paṭilomakkamena sattarasamacittakkhaṇato paṭṭhāya antaradhāyati. Paccuppanne indriye niruddhe itaraṁ visabhāgindriyaṁ pātubhavati. Yasmā mahāniddaṁ okkantasseva[1] kirassa visabhāgindriyaṁ pātubhavati, tasmā **"rattibhāgeniddaṁ okkantassā"**ti vuttaṁ. "Anujānāmi bhikkhave taṁyeva upajjhaṁ tameva upasampadan"ti vacanato pavattinīyeva[2] upajjhāyā, upasampadācariyā bhikkhunīyeva[1] ācariyāti katvā tāsaṁ upajjhāyavattaṁ, ācariyavattañca iminā bhikkhunā sadā sāyaṁ pātaṁ bhikkhunupassayaṁ gantvā kātabbaṁ, tāhi ca imassa vihāraṁ āgamma saddhivihārikavattādi kātabbaṁ nu khoti ce? "Anujānāmi bhikkhave bhikkhunīhi saṅgamitun"ti vacanena vinābhāvadīpanato kevalaṁ na puna upajjhā gahetabbā, na ca upasampadā kātabbāti dassanatthameva "anujānāmi bhikkhave taṁyeva upajjhan"ti-ādi vuttanti veditabbaṁ. Tattha **bhikkhunīhi saṅgamitun**ti bhikkhūhi vinā hutvā bhikkhunīhi eva saddhiṁ samaṅgī bhavituṁ anujānāmīti attho, tasmā iminā pāḷilesena "tassā eva gāmantarādīhi anāpattī"ti aṭṭhakathāvacanaṁ siddhaṁ hoti, āgantvā saṅgamituṁ sakkā, yañca bhagavatā gamanaṁ anuññātaṁ, taṁ nissāya kuto gāmantarādipaccayā āpatti. Na hi bhagavā āpattiyaṁ niyojetīti yuttameva taṁ, aññathā "yā āpattiyo bhikkhūnaṁ bhikkhunīhi asādhāraṇā, tāhi āpattīhi anāpattī"ti pāḷivacanato na gāmantarādīhi anāpattīti āpajjati. Sādhāraṇatā āpattiyeva "yā āpattiyo bhikkhūnaṁ bhikkhunīhi asādhāraṇā, yā ca bhikkhunīhi saṅgamantiyā gāmantaranadīpārarattivippavāsagaṇa-ohīyanāpattiyo, tāhi āpattīhi anāpattī"ti na vuttattāti ce? Na vuttaṁ aniṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīhi saddhiṁ saṅkantāyapi tassā tā pahāya aññāhi saṅgamantiyā gāmantarādīhi anāpatti eva sabbakālanti imassa aniṭṭhappasaṅgato tathā na vuttanti attho. Tattha gāmantarāpattādivatthuṁ sañcicca tasmiṁ kāle ajjhācarantīpi sā liṅgapātubhāvena kāraṇena anāpajjanato anāpatti. Anāpajjanaṭṭheneva vuṭṭhāti nāmāti veditabbā. Tathā yogī

---

1. Okkantānaṁyeva (bahūsu) 2. Pavattinī viya (Ka) 3. Bhikkhunī viya (Ka)

anuppanne eva kilese nirodheti. Abandhanopi patto "ūnapañcabandhano"ti vuccati, sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhā, evamidha anāpannāpi āpatti vuṭṭhitā nāma hotīti veditabbā.

Yasmā pana sā purisena sahaseyyāpattiṁ anāpajjantīpi sakkoti bhikkhunīhi saṅgamituṁ, tasmā anāpattīti katvā aṭṭhakathāyaṁ "ubhinnampi sahaseyyāpatti hotī"ti vuttaṁ. Vuttañhetaṁ **parivāre** "aparehipi catūhākārehi āpattiṁ āpajjati saṁghamajjhe gaṇamajjhe puggalassa santike liṅgapātubhāvenā"ti[1]. Yaṁ pana vuttaṁ **parivāre** "atthāpatti āpajjanto vuṭṭhāti vuṭṭhahanto āpajjatī"ti[2], tassa sahaseyyādiṁ āpajjati asādhāraṇāpattīhi vuṭṭhāti, tadubhayampi sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Dūre vihāro hoti pañcadhanusatikaṁ pacchimaṁ, vihārato paṭṭhāya gāmaṁ pavisantiyā gāmantaraṁ hotīti attho. **Saṁvidahanaṁ parimocetvā**ti addhānagamanasaṁvidahanaṁ akatvāti attho. **Tā kopetvā**ti pariccajitvāti attho. **"Paripuṇṇavassasāmaṇerenāpī"**ti vacanato aparipuṇṇavassassa upajjhāyaggahaṇaṁ natthīti viya dissati. **Vinayakammaṁ katvā ṭhapito**ti vikappetvā ṭhapito. Avikappitānaṁ dasāhātikkame nissaggiyatā veditabbā. **Puna paṭiggahetvā sattāhaṁ vaṭṭatī**ti pana "anujānāmi bhikkhave bhikkhūnaṁ sannidhiṁ bhikkhunīhi paṭiggāhāpetvā paribhuñjitun"ti[3] vacanato vuttaṁ. **Anapekkhavissajjanenā**ti vatthuṁ anapekkhavissajjanena vā paṭiggahaṇena vā puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmīti. **Pakkhamānattakāle punadeva liṅgaṁ parivattati chārattaṁ mānattameva dātabban**ti sace, bhikkhukāle appaṭicchannāya āpattiyā, no paṭicchannāyāti no laddhīti ācariyo.

Parivāsadānaṁ pana natthīti bhikkhuniyā chādanāsambhavato vuttanti veditabbaṁ. Sace bhikkhunī asādhāraṇaṁ pārājikāpattiṁ āpajjitvā purisaliṅgaṁ paṭilabhati, bhikkhūsu upasampadaṁ na labhati, pabbajjaṁ labhati, anupabbajitvā bhikkhubhāve ṭhito sahaseyyāpattiṁ na janeti. Vibbhantāya bhikkhuniyā purisaliṅge pātubhūte bhikkhūsu upasampadaṁ na sabhati, pārājikaṁ. Avibbhantamānassa gahaṭṭhasseva sato bhikkhunīdūsakassa sace itthiliṅgaṁ pātubhavati, neva bhikkhunīsu upasampadaṁ labhati,

1. Vi 5. 225 piṭṭhe. 2. Vi 5. 224 piṭṭhe. 3. Vi 4. 462 piṭṭhe.

na puna liṅgaparivatte jāte bhikkhūsu vāti. Bhikkhuniyā liṅgaparivatte sati bhikkhu hoti, so ce sikkhaṁ paccakkhāya vibbhamitvā itthiliṅgaṁ paṭilabheyya, bhikkhunīsu upasampadaṁ paṭilabhati ubhayattha pubbe pārājikabhāvaṁ appattattā. Yā pana bhikkhunī paripuṇṇadvādasavassā purisaliṅgaṁ paṭilabheyya, upasampanno bhikkhu eva. Puna sikkhaṁ paccakkhāya āgato na upasampādetabbo aparipuṇṇavīsativassattā. Puna liṅgaparivatte sati bhikkhunīsu upasampadaṁ labhati. Evaṁ ce katadvādasasaṅgahassa[1] dārakassa liṅgaparivatte sati gihigatā itthī hoti, paripuṇṇadvādasavassā upasampādetabbā kira. Bhikkhuniyā itthiliṅgantaradhānena, bhikkhussa vā purisaliṅgantaradhānena pakkhapaṇḍakabhāvo bhaveyya, na sā bhikkhunī bhikkhunīhi nāsetabbā bhikkhu vā bhikkhūhi puna pakatibhāvāpattisambhavā. Pakatipaṇḍakaṁ pana sandhāya "paṇḍako nāsetabbo"ti vuttaṁ. Pakkhapaṇḍako hi saṁvāsanāsanāya nāsetabbo, itaro ubhayanāsanāyāti attho. Yadi tesaṁ puna pakatibhāvo bhaveyya, "anujānāmi bhikkhave taṁyeva upajjhaṁ tameva upasampadaṁ tāniyeva vassāni bhikkhunīhi saṅgamitun"ti ayaṁ vidhi sambhavati. Sace nesaṁ liṅgantaraṁ pātubhaveyya, so ca vidhi, yā āpattiyo bhikkhūnaṁ bhikkhunīhi sādhāraṇā, tā āpattiyo bhikkhunīnaṁ santike vuṭṭhātuṁ asādhāraṇāhi anāpattīti ayampi vidhi sambhavati. Yaṁ vuttaṁ **parivāre** "saha paṭilābhena purimaṁ jahati, pacchime patiṭṭhāti, viññattiyo paṭippassambhanti, paññattiyo nirujjhanti, saha paṭilābhena pacchimaṁ jahati, purime patiṭṭhāti, viññattiyo"ti-ādi, taṁ yathāvuttavidhiṁ sandhāya vuttanti amhākaṁ khantīti ācariyo. Itthiliṅgaṁ, purisaliṅgaṁ vā antaradhāyantaṁ kiṁ sakalampi sarīraṁ gahetvā antaradhāyati, udāhu sayameva. Kiñcettha—yadi tāva sakalaṁ sarīraṁ gahetvā antaradhāyati, ayaṁ puggalo cuto bhaveyya. Tasmā sāmaññā cuto bhaveyya, puna upasampajjanto opapātiko bhaveyya. Atha sayameva antaradhāyati, sopi bhāvo tassa virujjhati. Itthindriyādīni hi sakalampi sarīraṁ byāpetvā ṭhitānīti khaṇanirodho viya tesaṁ antaradhānaṁ veditabbaṁ, tasmā yathāvuttadosappasaṅgābhāvo veditabbo. Aññamaññaṁ saṁsaṭṭhappabhānaṁ dīpānaṁ ekappabhānirodhepi itarissā ṭhānaṁ viya sesasarīraṭṭhānaṁ tattha hotīti veditabbaṁ.

---

1. Katadārasaṅgahassa (Ka)

71-2. **Muccatu vā mā vā dukkaṭamevā**ti mocanarāgābhāvato. **Avisayo**ti asādiyanaṁ nāma evarūpe ṭhāne dukkaranti attho. Methunadhammo nāma ubhinnaṁ vāyāmena nipajjati "tassa dvayaṁdvayasamāpattī"ti vuttattā, tasmā tvaṁ mā vāyāma, evaṁ te anāpatti bhavissati, kiriyañhetaṁ sikkhāpadanti vuttaṁ hoti, "āpattiṁ tvaṁ bhikkhu āpanno pārājikan"ti vacanato akiriyampetaṁ sikkhāpadaṁ yebhuyyena "kiriyan"ti vuccatīti siddhaṁ hoti.

73-4. "Pārājikabhayena ākāsagatameva katvā pavesanādīni karontassa sahasā tālukaṁ vā passaṁ vā aṅgajātaṁ chupati ce, dukkaṭamevā"ti vadanti. Kasmā? Na methunarāgattāti, vīmaṁsitabbaṁ. Dantānaṁ bāhirabhāvo oṭṭhānaṁ bāhirabhāvo viya thullaccayavatthu hotīti vuttaṁ "bahi nikkhantadante jivhāya ca thullaccayan"ti. **Taṁ puggalaṁ visaññiṁ**[1] **katvā**ti vacanena so puggalo khittacitto nāma hotīti dassitaṁ hoti. Yo pana puggalo na visaññikato, so ce attano aṅgajātassa dhātughaṭṭanacariṇijjhiṇikādisaññāya[2] sādiyati, methunasaññāya abhāvato visaññīpakkhameva bhajatīti tassa anāpatticchāyā dissati. "Methunametaṁ maññe kassaci amanussassā"ti ñatvā sādiyantassa āpatti eva. **Paṇḍakassa methunadhamman**ti paṇḍakassa vaccamagge vā mukhe vā, bhummatthe vā sāmivacanaṁ. Avedayantassapi sevanacittavasena āpattisanthateneva sevane viya.

Upahatindriyavatthusmiṁ "etamatthaṁ ārocesuṁ, so ārocesī"ti duvidho pāṭho atthi. Tattha "ārocesun"ti vuttapaṭho "vediyi vā so bhikkhave"ti vuttattā sundaraṁ, aññathā "āpattiṁ tvaṁ bhikkhū"ti vattabbaṁ siyā. "Vediyā vā"ti dīpavāsino paṭhanti kira, methunadhammassa pubbapayogā hatthaggāhādayo, tasmā "dukkaṭamevassa hotī"ti iminā purimapadena sambandho. Yasmā pana dukkaṭamevassa hoti, tasmā yāva sīsaṁ na pāpuṇāti puggalo, tāva dukkaṭe tiṭṭhatīti sambandho veditabbo. Sīsaṁ nāma maggapaṭipādanaṁ. **"Sīsaṁ na pāpuṇātī**ti pārājikaṁ na hoti tāva pubbapayogadukkaṭe tiṭṭhatī"ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade**

1. Visaññaṁ (Chaṭṭha-Ṭṭha)
2. Phusanaghaṭṭanaparimajjanakādisaññāya (?)

likhitaṁ. **Uccāliṅgapāṇakadaṭṭhenā**ti ettha bhāvaniṭṭhāpaccayo veditabbo. Daṭṭhena daṁsena khādanenāti hi atthato ekaṁ.

76-7. Saṅgāmasīse yuddhamukhe yodhapuriso viyāyaṁ bhikkhūti **"saṅgāmasīsayodho bhikkhū"**ti vuccati. **Rukkhasūcidvāraṁ** upilavāya, ekena vā bahūhi vā kaṇṭakehi thakitabbaṁ **kaṇṭakadvāraṁ.** Dussadvāraṁ sāṇidvārañca **dussāsāṇidvāraṁ.** "Kilañjasāṇī"ti-ādinā vuttaṁ sabbampi dussasāṇiyameva saṅgahetvā vuttaṁ. Ekasadisattā **"ekan"**ti vuttaṁ. **Ākāsatale**ti hammiyataleti attho. **Ayañhettha saṅkhepo**ti idāni vattabbaṁ sandhāya vuttaṁ. "Kiñci karontā nisinnā hontīti vuttattā nipannānaṁ āpucchanaṁ na vaṭṭatī"ti vadanti. "Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiyevā"ti kiñcāpi avisesena vuttaṁ, anādariyadukkaṭāpatti eva tattha adhippetā. Kathaṁ paññāyatīti? "Rattiṁ dvāraṁ vivaritvā nipanno aruṇe uggate uṭṭhahati, anāpattī"ti vuttattā, **mahāpaccariyaṁ** visesetvā "anādariyadukkaṭāpi na muccatī"ti vuttattā ca, tena itarasmā dukkaṭā muccatīti adhippāyo. **Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiyevā**ti ettha na anādariyadukkaṭaṁ sandhāya vuttaṁ. Yathāparicchedamevāti avadhāraṇattā paricchedato abbhantare na hotīti vuttaṁ hoti. Puna "supatī"ti vuttaṭṭhāne viya sanniṭṭhānaṁ gahetvā vuttaṁ. **Evaṁ nipajjanto**ti nipajjanakāle āpajjitabbadukkaṭameva sandhāya vuttaṁ, tasmā yathāparicchedena uṭṭhahantassa dve dukkaṭānīti vuttaṁ hotīti. **Andhakaṭṭhakathāyam**pi "yadi rattiṁ dvāraṁ asaṁvaritvā nipanno 'divā vuṭṭhahissāmī'ti, anādariye āpatti dukkaṭassā"ti vuttaṁ, etthāpi "nipanno"ti vuttattā "aruṇe uṭṭhite uṭṭhāhī"ti na vuttattā ca jānitabbaṁ. **"Mahāpaccariyaṁ** anādariyadukkaṭameva sandhāya vuttaṁ, na **aṭṭhakathāyaṁ** vuttadukkaṭan"ti eke vadanti. **Tassa anāpattī**ti atthato anipannattā vuttaṁ. "Sace pana rattiṁ saṁvaritvā nipanno, aruṇuṭṭhānasamaye koci vivarati, dvārajagganādīni akatvā nipannassa āpattiyeva. Kasmā? Āpattikhettattā"ti vadanti.

Yasmā yakkhagahitakopi visaññībhūto viya khittacitto nāma hoti, assa pārājikāpattito anāpatti, pageva aññato, tasmā "yakkhagahitako viya[1] visaññībhūtopi na muccatī"ti yaṁ **mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ, taṁ

1. Yakkhagahitakopi (Chaṭṭha-Ṭṭha)

pubbe sañcicca divā nipanno pacchā yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccati nipajjanapayogakkhaṇe eva āpannattāti adhippāyena vuttaṁ. **Bandhitvā nipajjāpitova muccatī**ti na yakkhagahitakādīsveva, sopi yāva sayameva sayanādhippāyo na hoti, tāva muccati. Yadā kilanto hutvā niddāyitukāmatāya sayanādhippāyo hoti, tadā saṁvarāpetvā, jaggāpetvā vā ābhogaṁ vā katvā niddāyitabbaṁ, aññathā āpatti. Sabhāgo ce natthi, na passati vā, na gantuṁ vā sakkoti. Cirampi adhivāsetvā pacchā vedanāṭṭo hutvā anābhogeneva sayati, tassa "anāpatti vedanāṭṭassā"ti vacanena anāpatti, **tassā**pi **avisayattā āpatti na dissatī**ti visaññībhāveneva supantassa "anāpatti khittacittassā"ti vacanena na dissati. **Ācariyā pana evaṁ kathayantī**ti avisesena "na dissatī"ti na kathayanti. Yadi saññaṁ appaṭilabhitvā sayati, avasavattattā āpatti na dissati, sace saññaṁ paṭilabhitvāpi kilantakāyattā sayanaṁ sādiyanto supati, tassa yasmā avasavattattaṁ na dissati, tasmā āpatti evāti kathayantīti adhippāyo.

Mahāpadumattheravāde yakkhagahitako khittacittako muccati. Bandhitvā nipajjāpito asayanādhippāyattā, vedanāṭṭattā ca muccatīti adhippāyo. Evaṁ sante pāḷi-aṭṭhakathā, theravādo ca sameti, tasmā tesaṁ tesaṁ vinicchayānaṁ ayameva adhippāyoti no khantīti ācariyo, **anugaṇṭhipade** pana yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccati nāma, pārājikaṁ āpajjituṁ bhabbo so antarantarā saññāpaṭilābhatoti adhippāyo. "Bandhitvā nipajjāpito vā"ti kurundīvacanena ekabhaṅgena nipannopi na muccatīti ce? Muccatiyeva. kasmā? Atthato anipannattā. Kurundīvādena mahā-aṭṭhakathāvādo sameti. Kasmā? Avasavattasāmaññato. Kiñcāpi sameti, ācariyā pana evaṁ na kathayanti. Na kevalaṁ teyeva, mahāpadumattheropīti dassanatthaṁ **"mahāpadumattherenā"**ti vuttaṁ. **Mahāpadumattheravāde** "pārājikaṁ āpajjituṁ abhabbo yakkhagahitako nāmā"ti ca vuttaṁ, tattha ācariyā pana evaṁ vadanti "sace okkantaniddo ajānantopi pāde mañcakaṁ āropeti, āpattiyevāti vuttattā yo pana patitvā tattheva sayati na vuṭṭhāti, tassa āpatti antarantarā jānantassāpi ajānantassāpi

hotī"ti. Sabbaṭṭhakathāsu vuttavacanāni sampiṇḍetvā dassetuṁ **"idha ko muccati ko na muccatī"**ti vuttaṁ. Yakkhagahitako vā visaññībhūto vā[1] na kevalaṁ pārājikaṁ āpajjituṁ bhabbo eva, sabbopi āpajjati. Evaṁ "bandhitvā nipajjāpitova muccatī"ti vacanena tassapi avasavattattā "āpatti na dissatī"ti evaṁ na kathayanti. Yasmā ummattakakhittacittavedanāṭṭesu aññataro na hoti, tasmā "āpattiyevā"ti kathayanti. Idaṁ kira sabbaṁ na saṅgītiṁ āruḷhaṁ. "Pavesanaṁ sādiyatīti-ādinā vuttattā akiriyāpi hotīti vadanti, taṁ na gahetabbaṁ, yadā pana sādiyati, tadā sukhumāpi viññatti hoti evāti idha kiriyā evā"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ.

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiyapārājika

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Dutiye rājūhi eva pariggahitattā "rājagahan"ti laddhanāmake samīpatthena, adhikaraṇatthena ca paṭiladdhabhummavibhattike gijjhakūṭe pabbate catūhi vihārehi viharantoti adhippāyo. Tassa "vassaṁ upagacchiṁsū"ti iminā sambandho veditabbo. Tayo eva hi ñattiṁ ṭhapetvā gaṇakammaṁ karonti, na tato ūnā adhikā vā akiriyattā. Tattha vinayapariyāyena saṁghagaṇapuggalakammakosallatthaṁ idaṁ pakiṇṇakaṁ veditabbaṁ—atthi saṁghakammaṁ saṁgho eva karoti, na gaṇo na puggalo, taṁ apalokanakammassa kammalakkhaṇekadesaṁ ṭhapetvā itaraṁ catubbidhampi kammaṁ veditabbaṁ. Atthi saṁghakammaṁ saṁgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti. Kiñcāti? Yaṁ pubbe ṭhapitaṁ. Vuttañhetaṁ **parivāraṭṭhakathāyaṁ** "yasmiṁ vihāre dve tayo janā vasanti, tehi nisīditvā katampi saṁghena katasadisameva. Yasmiṁ pana vihāre eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā uposathadivase pubbakaraṇapubbakiccaṁ katvā nisinnena katampi katikavattaṁ saṁghena katasadisameva hotī"ti[2]. Punapi vuttaṁ "ekabhikkhuke

---

1. Yakkhagahitakopi visaññībhūtopi (Ka)

2. Vi-Ṭṭha 4. 254 piṭṭhe.

pana vihāre ekena sāvitepi purimakatikā paṭippassambhati evā”ti. Atthi gaṇakammaṁ saṁgho karoti, gaṇo karoti, puggalo karoti, taṁ tayo pārisuddhi-uposathā aññesaṁ santike karīyanti, tassa vasena veditabbaṁ. Atthi gaṇakammaṁ gaṇova karoti, na saṁgho na puggalo, taṁ pārisuddhi-uposatho aññamaññaṁ ārocanavasena karīyati, tassa vasena veditabbaṁ. Atthi puggalakammaṁ puggalova karoti, na saṁgho na gaṇo, taṁ adhiṭṭhānuposathavasena veditabbaṁ. Atthi gaṇakammaṁ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha aña ttikaṁ dve eva karonti, na tayo. Sañattikaṁ tayova karonti, na tato ūnā adhikā vā, tena vuttaṁ “tayo eva hi ñattiṁ ṭhapetvā gaṇakammaṁ karonti, na tato ūnā adhikā vā akiriyattā”ti. Tasmā tayova vinayapariyāyena sampahulā, na tato uddhanti veditabbaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana “kiñcāpi kammalakkhaṇaṁ tayova karonti, atha kho tehi kataṁ saṁghena katasadisanti vuttattā ekena pariyāyena tayo janā vinayapariyāyenapi saṁgho”ti vuttaṁ, idaṁ sabbampi vinayakammaṁ upādāya vuttaṁ, lābhaṁ pana upādāya antamaso ekopi anupasampannopi “saṁgho”ti saṅkhyaṁ gacchati kira. Pavāraṇādivasassa aruṇuggamanasamanantarameva “vutthavassā”ti vuccanti, ukkaṁsanayena “pāṭipadadivasato paṭṭhāyā”ti vuttaṁ, teneva **“mahāpavāraṇāya pavāritā”**ti vuttaṁ. Aññathā antarāyena apavāritā “vutthavassā”ti na vuccantīti āpajjati. Thambhādi kaṭṭhakammanti veditabbaṁ. Keci tanukaṁ dārutthambhaṁ antokatvā mattikāmayaṁ thambhaṁ karonti, ayaṁ pana tathā na akāsi, tena vuttaṁ “sabbamattikāmayaṁ kuṭikaṁ karitvā”ti. Telamissāya tambamattikāya.

85. “Mā pacchimā janatā pāṇesu pātabyataṁ āpajjī”ti iminā anuddesasikkhāpadena yattha iṭṭhakapacana pattapacana kuṭikaraṇa vihārakārāpana navakammakaraṇakhaṇḍaphullapaṭisaṅkharaṇa vihārasammajjana paṭaggidāna kūpapokkharaṇī khaṇāpanādīsu pātabyataṁ jānantena bhikkhunā kappiyavacanampi na vattabbanti dasseti, teneva pariyāyaṁ avatvā tesaṁ sikkhāpadānaṁ anāpattivāresu “anāpatti asatiyā ajānantassā”ti vuttaṁ. “Antarāpattisikkhāpadan”tipi etassa nāmameva. “Gacchathetaṁ bhikkhave kuṭikaṁ bhindathā”ti iminā kataṁ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevāti ca siddhaṁ. Aññathā

hi bhagavā na bhindāpeyya. Esa nayo bhedanakaṁ chedanakaṁ uddālanakanti etthāpi, āpattibhedāva. Tato eva hi bhedanakasikkhāpadādīsu viya "aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā"ti na vuttaṁ, tathā aññassatthāya karoti, cetiyādīnaṁ atthāya karoti, dukkaṭamevāti ca siddhaṁ, aññathā kuṭikārasikkhāpadādīsu viya "aññassatthāya vāsāgāraṁ ṭhapetvā sabbattha, anāpattī"ti nayameva[1] vadeyya, na bhindāpeyya. Sabbamattikāmayabhāvaṁ pana mocetvā kaṭṭhapāsāṇādimissaṁ katvā paribhuñjati, anāpatti. Tathā hi chedanakasikkhāpadādīsu bhagavatā nayo dinno "aññena kataṁ pamāṇātikkantaṁ paṭilabhitvā chinditvā paribhuñjatī"ti-ādīsu. Keci pana "vayakammampīti etena mūlaṁ datvā kārāpitampi atthi, tena taṁ aññena katampi na vaṭṭatīti siddhan"ti vadanti, taṁ na sundaraṁ. Kasmā? Sambhāre kiṇitvā sayameva karontassāpi vayakammasambhavato. Kiṁ vā pāḷilese sati aṭṭhakathālesanayo. **Iṭṭhakāhi giñjakāvasathasaṅkhepena katā vaṭṭatī**ti ettha pakati-iṭṭhakāhi cinitvā kattabbāvasatho **giñjakāvasatho** nāma. Sā hi "mattikāmayā"ti na vuccati, "iṭṭhakakuṭikā"tveva vuccati, tasmā thusagomayatiṇapalālamissā mattikāmayāpi apakkiṭṭhakamayāpi "sabbamattikāmayā"tveva vuccatīti no khantīti ācariyo, bhasmādayo hi mattikāya daḷhibhāvatthameva ādīyanti, apakkiṭṭhakamayāpi giñjakāvasathasaṅkhyaṁ na gacchati, na ca āyasmā dhaniyo ekappahāreneva kumbhakāro viya kumbhaṁ taṁ kuṭikaṁ niṭṭhāpesi, anukkamena pana sukkhāpetvā sukkhāpetvā mattikāpiṇḍehi cinitvā niṭṭhāpesi, apakkiṭṭhakamayā kuṭi viya sabbamattikāmayā kuṭi ekābaddhā hoti, na tathā pakkiṭṭhakamayā, tasmā sā kappatīti eke. Sabbamattikāmayāya kuṭiyā bahi ce tiṇakuṭikādiṁ katvā anto vasati, dukkaṭameva. Sace tattha tattha chiddaṁ katvā bandhitvā ekābaddhaṁ karoti, vaṭṭati. Anto ce tiṇakuṭikādiṁ katvā anto vasati, vaṭṭati. Kārako eva ce vasati, karaṇapaccayā dukkaṭaṁ āpajjati, na vasanapaccayā. Sace anto vā bahi vā ubhayattha vā sudhāya limpati, vaṭṭati. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sukarā bhindituṁ, tasmā tattha ṭhapitaṁ pattacīvarādi aguttaṁ hoti, corādīhi avaharituṁ sakkā, tena vuttaṁ **"pattacīvaraguttatthāyā"**ti.

---

1. Niyamameva (Ka)

Pāḷimuttakavinicchayavaṇṇanā

Tena kho pana samayena chabbaggiyā bhikkhū uccāvace patte dhārenti, uccāvacāni pattamaṇḍalāni dhārentī"ti[1] evamādīni vatthūni nissāya "na bhikkhave uccāvacā pattā dhāretabbā, yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā"ti-ādinā nayena akappiyaparikkhāresu ca dukkaṭaṁ paññattaṁ. Kasmā? Tadanulomattā. Yatthāpi na paññattaṁ, tattha "na bhikkhave uccāvacāni chattāni dhāretabbāni, yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā"ti-ādinā[2] nayena dukkaṭaṁ sambhavati, tasmā **"tatrāyaṁ pāḷimuttako"**ti ārabhitvā sabbaparikkhāresu vaṇṇamaṭṭhaṁ, savikāraṁ vā karontassa āpatti dukkaṭanti dīpentena **"na vaṭṭatī"**ti vuttanti veditabbaṁ. Etthāha—"anujānāmi bhikkhave ṭhapetvā pharaṇiṁ sabbaṁ lohabhaṇḍaṁ, ṭhapetvā āsandiṁ pallaṅkaṁ dārupattaṁ dārupādukaṁ sabbaṁ dārubhaṇḍaṁ, ṭhapetvā katakañca kumbhakārikañca sabbaṁ mattikābhaṇḍan"ti[3] vuttattā yathāṭhapitaṁ vajjetvā itaraṁ sabbaṁ vaṇṇamaṭṭhampi savikārampi avisesena vaṭṭatīti? Vuccate—taṁ na yuttaṁ yathādassitapāḷivirodhato, tasmā "ṭhapetvā paharaṇin"ti evaṁ jātivasena ayaṁ pāḷi pavattā, yathādassitā pāḷi vaṇṇamaṭṭhādivikārapaṭisedhanavasena pavattāti evaṁ ubhayampi na virujjhati, tasmā yathāvuttameva. **Āraggena** nikhādanaggena, "āraggeriva sāsapo"ti[4] ettha vuttanayato āraggena.

Paṭṭamukhe vāti paṭṭakoṭiyaṁ. **Pariyante**ti cīvarapariyante. Veṇi-uhumuniyupeññāma. **Agghiyan**ti cetiyaṁ[5]. **Gayamuggaran**ti tulādaṇḍasaṇṭhānaṁ, gayā sīse sūcikā hoti, mukhapattā ladrā. **Ukkiranti** nīharanti karonti ṭhapenti. **Koṇasuttapiḷakā** nāma gaṇṭhikapaṭṭādikoṇesu suttamayapiḷakā. Yaṁ ettha cīvaraṁ vā patto vā "na vaṭṭatī"ti vutto, tattha adhiṭṭhānaṁ ruhati, vikappanāpi ruhatīti veditabbaṁ. **Deḍḍubho**ti udakasappo. **Acchī**ti kuñcarakkhi. **Gomuttakan**ti gomuttasaṇṭhānā rājiyo. Kuñcikāya senāsanaparikkhārattā suvaṇṇarūpiyamayāpi vaṭṭatīti chāyā dissati, **"kuñcikāya vaṇṇamaṭṭhakammaṁ na vaṭṭatī"**ti vacanato aññe kappiyalohādimayāva kuñcikā kappanthi pariharaṇīyaparikkhārattā. **Ārakaṇṭako** potthakādikaraṇasatthakajāti. **"Āmaṇḍakasārako** āmalakaphalamayo"ti

1. Vi 4. 248 piṭṭhe. 2. Vi 4. 269 piṭṭhe. 3. Vi 4. 285 piṭṭhe.
4. Ma 2. 410; Khu 1. 71, 376 piṭṭhesu. 5. Agghiyanti agghiyacetiyaṁ (Ka)

vadanti. Tālapaṇṇabījanī-ādīsu **"vaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭatī"**ti vuttaṁ. Kiñcāpi tāni kuñcikā viya pariharaṇīyāni, atha kho "uccāvacāni na dhāretabbānī"ti paṭikkhepābhāvato vuttaṁ. Kevalañhi tāni "anujānāmi bhikkhave vimūpanañca tālavaṇṭañcā"ti-ādinā[1] vuttāni. **Gaṇṭhipade** pana **"telabhājanesu vaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭatī**ti senāsanaparikkhārattā"ti vuttaṁ. **Rājavallabhā**ti rājakulūpakā. **Sīmā**ti idhādhippetā bhūmi, baddhasīmā ca. "Yesaṁ santakā tesaṁ sīmā, tattha parehi na kattabban"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. "Bhūmi ca sīmā ca yesaṁ santakā, tehi eva vāretabbā. Yesaṁ pana aññesaṁ bhūmiyaṁ sīmā katā, te vāretuṁ na issarā"ti vadanti. "Saṁghabhedādīnaṁ kāraṇattā 'mā karothā'ti paṭisedhetabbā evā"ti **andhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ kira.

86-7. Dārukuṭikaṁ kātuṁ, kattunti ca atthi. **Khaṇḍākhaṇḍikan**ti phalāphalaṁ viya daṭṭhabbaṁ. **Āṇāpehī**ti vacanaṁ aniṭṭhe eva vuccatīti katvā **bandhaṁ āṇāpesi. Issariyamattāyā**ti samiddhiyaṁ mattāsaddoti ñāpeti.

88. "Evarūpaṁ vācaṁ bhāsitvā"ti ca pāṭho. **Lomena tvaṁ mutto, mā punapi evarūpamakāsī**ti idaṁ kiṁ byāpādadīpakaṁ, dārūsupi lobhakkhandhadīpakaṁ vacanaṁ sotāpannassa sato tassa rājassa patirūpaṁ. Nanu nāma "pubbe kataṁ sukataṁ bhante, vadeyyātha punapi yenattho"ti pavāretvā atīva pītipāmojjaṁ uppādetabbaṁ tena siyāti? Saccametaṁ sotāpannattā atīva buddhamāmako dhammamāmako saṁghamāmako ca, tasmā bhikkhūnaṁ akappiyaṁ asahanto, sikkhāpadapaññattiyā ca okāsaṁ kattukāmo "supayuttāni me dārūnī"ti tuṭṭhacittopi evamāhāti veditabbaṁ. Imehi nāma evarūpe ṭhāne. **"Āgatapadānurūpenā**ti aññehi vā padehi, ito sokatarehi vā āgatakāle tadanurūpā yojanā kātabbā"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. "Na kevalaṁ imasmiṁ yeva sikkhāpade, aññesupi āgacchanti, tasmā tattha tattha āgatapadānurūpena yojanā veditabbā"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. **Ujjhāyanattho** adinnassādinnattāva, te ujjhāyiṁsu.

Rudradāmako nāma rudradāmakādīhi[2] uppādito. Bārāṇasinagarādīsu tehi tehi rājūhi porāṇasatthānurūpaṁ lakkhaṇasampannā uppāditā **nīlakahāpaṇā.** Tesaṁ kira tibhāgaṁ agghati rudradāmako, tasmā

1. Vi 4. 269 piṭṭhe. 2. Khudradāmako nāma dudradāmakehi (Ka)

tassa pādo thullaccayavatthu hoti. Māsako pana idha appamāṇaṁ. Kahāpaṇo kiñcikāle ūnavīsatimāsako hoti, kiñci kāle atirekavīsatimāsako. Tasmā tassa kahāpaṇassa catutthabhāgo pañcamāsako viya atirekapañcamāsako vā ūnapañcamāsako vā pādoti veditabbaṁ. Imassatthassa dīpanatthaṁ **"tadā rājagahe vīsatimāsako kahāpaṇo hotī"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha rajatamayo suvaṇṇamayo tambamayo ca **kahāpaṇo** hoti. Suvaṇṇabhūmiyaṁ viya pādopi yattha tambamayova kato hoti, tattha sova pādoti ācariyo. Yasmā pādo ekanīlakahāpaṇagghanako, tasmā tassa pādassa catutthabhāgova siyā pādoti eke. Idaṁ na yujjati. Yo ca tattha pādāraho bhaṇḍo, tassa catutthabhāgasseva pārājikavatthubhāvappasaṅgato. Yadi pādārahaṁ bhaṇḍaṁ pārājikavatthu, siddhaṁ "sova pādo pacchimaṁ pārājikavatthū"ti. Na hi sabbattha bhaṇḍaṁ gahetvā nīlakahāpaṇagghena agghāpenti. Yasmā tassa tasseva kahāpaṇagghena agghāpenti, tasmā tassa tassa janapadassa pādova pādoti tadagghanakameva pādagghanakanti siddhaṁ, **"so ca kho porāṇassa nīlakahāpaṇassa vasena, na itaresan**ti yattha pana nīlakahāpaṇā vaḷañjaṁ gacchanti, tatthevā"ti keci vadanti, upaparikkhitvā gahehabbaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. **Gāmā vā araññā vā**ti lakkhaṇānupaññattikattā paṭhamapaññattiyā ādimhi vuttā. **Yato vā apakkantā,** so **amanusso nāma.** "Amanussagāmaṁ apārupitvā, gāmappavesanañca anāpucchā pavisituṁ vaṭṭatī"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. "Yato gāmato āgantukāmā eva apakkantā, taṁ gāmaṁ evaṁ pavisituṁ na vaṭṭatī"ti vadanti eke. Keci pana "yakkhapariggahabhūtopi āpaṇādīsu dissamānesu eva 'gāmo'ti saṅkhyaṁ gacchati, adissamānesu pavesane anāpattī"ti vadanti. "Gāmo eva upacāro gāmūpacāroti evaṁ kammadhārayavasena gahite kurundaṭṭhakathādīsu vuttampi suvuttameva hotī"ti vadanti. "Tassa gharūpacāro gāmoti āpajjatī"ti vacanaṁ paṭikkhipati. "Gāmassupacāro ca gāmo ca gāmūpacāro cā"ti vadanti, taṁ virujjhati, na. "Imesaṁ lābhādīsu lakkhaṇaṁ sandhāya **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** 'gharaṁ gharūpacāro'ti-ādi vuttaṁ, taṁ na mayaṁ paṭikkhipāmā"ti ca vadanti.

“Kataparikkhepo cāti gharassa samantato tattako upacāro nāmā”ti **gaṇṭhipade** likhitaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana **“yoyo-aṭṭhakathāvādo vā theravādo vā pacchā vuccatī**ti ito anāgataṁ sandhāya vuttaṁ, nātītaṁ. Yadi atītampi sandhāya vuttaṁ, mahāpadumatheravādova pamāṇaṁ jātanti āpajjati, tasmā anāgatameva sandhāya vuttanti ācariyā kathayantī”ti vuttaṁ. **Sesampī**ti gāmūpacāralakkhaṇampi.

Tatrāyaṁ nayoti tassa gāmūpacārassa gahaṇe ayaṁ nayo. **Vikālegāmappavesanādīsū**ti ettha “gāmappavesanañhi bahi eva āpucchitabban”ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. “Taṁ aṭṭhakathāya na sametī”ti vadanti. “Gāmasaṅkhātūpacāraṁ sandhāya vuttan”ti gahite sametīti mama takko. **“Ādi**-saddato ghare ṭhitānaṁ dinnalābhabhājanādīnī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. “Gāmūpacāre ṭhitānaṁ pāpuṇitabbalābhaṁ sañcicca adentānaṁ pārājikan”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. Kiñcāpi **kurundi**-ādīsu pāḷiyaṁ vuttavacanānulomavasena vuttattā “pamādalekhā”ti na vattabbaṁ, mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttavinicchayo saṅgītito paṭṭhāya āgato. **“Yañcetaṁ mahā-aṭṭhakathāyan”**ti-ādi sīhaḷadīpe aṭṭhakathācariyehi vuttaṁ “vinicchayanayo”ti ca. **Leḍḍupāteneva paricchinditabbo**ti parikkhepārahaṭṭhānaṁ, na upacāraṁ. So hi tato aparena leḍḍupātena paracchinno. Imasmiṁ **adinnādānasikkhāpade**ti niyamena aññattha aññathāti atthato vuttaṁ hoti. Tena vā niyamena yathārutavasenāpi attho idha yujjati. **Abhidhamme panā**ti-ādinā aññathāpi atthāpattisiddhaṁ dasseti.

“Pariccāgādimhi akate ‘idaṁ mama santakan’ti aviditampi parapariggahitameva puttakānaṁ pitu accayena santakaṁ viya, taṁ atthato apariccatte saṅgahaṁ gacchatī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. “Thenassa kammaṁ **theyyaṁ,** thenena gahetabbabhūtaṁ bhaṇḍaṁ. Theyyanti saṅkhātanti theyyasaṅkhātan”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Taṁ theyyaṁ yassa thenassa kammaṁ, so yasmā theyyacitto avaharaṇacitto hoti, tasmā “theyyasaṅkhātan”ti padaṁ uddharitvā “theyyacitto avaharaṇacitto”ti padabhājanampi tesaṁ porāṇānaṁ yujjateva, tathāpi aṭṭhakathāyaṁ vuttanayeneva gahetabbaṁ. “Yañca pubbabhāge ‘avaharissāmī’ti pavattaṁ cittaṁ, yañca gamanādisādhakaṁ, parāmasanādisādhakaṁ vā majjhe pavattaṁ, yañca

ṭhānācāvanapayogasādhakaṁ, tesu ayameveko pacchimo cittakoṭṭhaso idha adhippeto 'theno'ti apare"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. Ūnamāsakamāsapādādīsu "avaharaṇacittesu ekacittakoṭṭhāsoti ācariyā vadantī"ti vuttaṁ.

Pañcavīsati-avahārakathāvaṇṇanā

Pañcavīsati avahārā nāma vacanabhedeneva bhinnā, atthato pana abhinnā. **Ākulā duviññeyyavinicchayā**ti ācariyānaṁ mukhe santike sabbākārena aggahitavinicchayānaṁ duviññeyyā. Dukatikapaṭṭhānapāḷi[1] viya ākulā duviññeyyavinicchayā, kevalaṁ taṁ ācariyā pubbāparavirodhamakatvā saṅgītito paṭṭhāya āgatanayamavināsetvā vaṇṇayantīti "paṭṭhānapāḷimivāti apare vadantī"ti ca vuttā. **Porāṇā**ti saṅgīti-ācariyā. **Ayamettha sāmīci** eva, sace na deti, āpatti natthi, pārājikabhayā pana yathā sikkhākāmo deti, evaṁ dātabbameva. Yāni panettha vatthūni, tāni sīhaḷadīpe ācariyehi saṁghādīnamanumatiyā aṭṭhakathāsu pakkhittāni, "anāgate brahmacārīnaṁ hitatthāya potthakāruḷhakālato pacchāpī"ti vuttaṁ. Āṇattikaṁ āṇattikkhaṇepi gaṇhāti, kālantarenāpi atthasādhako, kālantaraṁ sandhāyāti idametesaṁ nānattaṁ. **Bhaṭṭhe**ti apagate. **Antarasamudde** aturumuhude[2]. **Pharati** sādheti. **Navadhoto**ti navakato. **Pāsāṇasakkharan**ti pāsāṇañca sakkharañca.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā

94. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṁ, taṁ pamādalikhitanti veditabban**ti yathetarahi yuttiyā gahetabbā. Tattha "catuvaggena ṭhapetvā upasampadapavāraṇa-abbhānādisabbaṁ saṁghakammaṁ kātuṁ vaṭṭati"cceva vattabbe "upasampadapavāraṇakathinabbhānādīnī"ti likhantīti veditabbaṁ. Taṁ ācariyā "pamādalekhā"tveva vaṇṇayanti, tena vuttaṁ "pamādalikhitan"ti. Yaṁ yaṁ vacanaṁ musā, tattha tattha pācittiyanti vuttaṁ. Dukkaṭassa vacane payojanābhāvā **"adinnādānassa pubbapayoge"**ti vuttaṁ. Aññesampi pubbapayoge pācittiyaṭṭhāne pācittiyameva. **Pamādalikhitan**ti

1. Abhi 12. 105 piṭṭhe.
2. Aturumuhunde (Ka)

ettha idha adhippetameva gahetvā aṭṭhakathāyaṁ vuttanti gahite sameti viya. Ācariyā pana **“pācittiyaṭṭhāne pācittiyan”**ti vatvā dukkaṭe visuṁ vattabbe “saccālike”ti sāmaññato vuttattā “pamādalekhā”ti vadantīti veditabbāti. “Kusalacittena gamena anāpattī”ti vuttattā “dānañca dassāmī”ti vacanena anāpatti viya.

Pācittiyaṭṭhāne dukkaṭā na muccatīti pācittiyena saddhiṁ dukkaṭamāpajjati. **Bahukāpi āpattiyo hontū**ti khaṇanabyūhanuddharaṇesu dasa dasa katvā āpattiyo āpanno, tesu uddharaṇe dasa pācittiyo desetvā muccati, jātivasena **“ekameva desetvā muccatī”**ti **kurundiyaṁ** vuttaṁ, tasmā purimena sameti. “Samodhānetvā dassitapayoge “dukkaṭan”ti vuttattā samānapayogā bahudukkaṭattaṁ ñāpeti. **Khaṇane bahukānī**ti samānapayogattā na paṭippassambhati. **Aṭṭhakathācariyappamāṇenā**ti yathā panettha, evaṁ aññesupi evarūpāni aṭṭhakathāya āgatavacanāni saṅgītito paṭṭhāya āgatattā gahetabbānīti attho. “Idha dutiyapārājike gahetabbā, na aññesū”ti **dhammasiritthero** kirāha. **Gaṇṭhipade** pana “purimakhaṇanaṁ pacchimaṁ patvā paṭippassambhati, teneva ekameva dasetvā muccatī”ti vuttaṁ, “visabhāgakiriyaṁ vā patvā purimaṁ paṭippassambhatī”ti ca vuttaṁ.

Evaṁ ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabbanti sambandho. **Kumbhiyā**ti bhummavacanaṁ. **Uddhaṁ ukkhipanto kesaggamattampi bhūmito moceti, pārājikan**ti ettha mukhavaṭṭiyā phuṭṭhokāsaṁ bundena mocite “ṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabban”ti iminā sameti, tathā avatvā “bhūmito mutte kesaggamattampi atikkante bhūmito mocitaṁ nāma hotī”ti daḷhaṁ katvā vadanti, upaparikkhitvā gahetabbaṁ. Ettha ekacce evaṁ atthaṁ vadanti “pubbe khaṇantena avasesaṭṭhānāni viyojitāni, tasmiṁ vimutte pārājikan”ti. **Saṅkhepamahāpaccariyādīsu** vuttavacanassa pamādalekhabhāvo “attano bhājanagataṁ vā karoti, muṭṭhiṁ vā chindatī”ti vacanena dīpito.

Yaṁ pana **“pītamatte pārājikan”**ti vuttaṁ, taṁ yathetarahi “pañcaviññāṇā uppannavatthukā uppannārammaṇā”ti padassa “uppannavatthukāhi

anāgatapaṭikkhepo”ti aṭṭhakathāvacanaṁ “asambhinnavatthukā asambhinnārammaṇā purejātavatthukā purejātārammaṇā”ti vacanamapekkhitvā atītānāgatapaṭikkhepoti parivatteti, tathā tādisehi parivattan’ti veditabbaṁ. Na hi aṭṭhakathācariyā pubbāparaviruddhaṁ vadanti. Yaṁ pana ācariyā “idaṁ pamādalikhitan”ti apanetvā paṭikkhipitvā vacanakāle vācenti, uddisanti, tameva ca imināpi ācariyena “pamādalikhitan”ti paṭikkhittaṁ. Yañca suttaṁ[1] dassetvā te paṭikkhipanti, tameva ca dassentena iminā paṭikkhittaṁ, tena vuttaṁ **“taṁ pana tatthevā”**ti-ādi.

Anāpattimattameva vuttanti neva avahāro na gīvā anāpattīti byañjanatova bhedo, na atthatoti dassanatthaṁ. **Taṁ pamādalikhitaṁ** katarehīti ce? Pubbe vuttappakārehi, lekhakehi vā, esa nayo sabbattha. “Na hi tadeva bahūsu ṭhānesu yuttato pārājikamahutvā katthaci hotī”ti sabbaṁ **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. **Duṭṭhapitaṁ vā ṭhapetī**ti ettha tato paggharissatīti ṭhānācāvanaṁ sandhāya katattā pārājikaṁ taṁ pana gaṇhatu vā mā vā tattheva “bhindatī”ti-ādivacanato veditabbaṁ. **“Tatthevā**ti ṭhānācāvanaṁ akarontova ṭhānā acāvetukāmova kevalaṁ ‘bhindatī’ti aṭṭhakathāvacanato ca ñāpetabban”ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** vuttaṁ. Tathā “paggharitehi tintapaṁsuṁ gahetvā udake pakkhipitvā pacitvā gahetuṁ sakkā, tasmā gahaṇameva sandhāya vuttan”ti apare. “Rittakumbhiyā upari karoti, bhaṇḍadeyyan”ti vuttaṁ, taṁ āṇattiyā virujjhati, “yadā sakkosi, tadā taṁ bhaṇḍaṁ avaharā”ti atthasādhako āṇattikāle eva pārājikaṁ. Apica āvāṭakādīni thāvarapayogāni ca ettha sādhakāni. Natthikālakatapayogāni pārājikavatthūnīti tasmā upaparikkhitabbanti eke. Yattha yattha **“apare”**ti vā **“eke”**ti vā vuccati, tattha tattha suṭṭhu upaparikkhitvā yuttaṁ gahetabbaṁ, itaraṁ chaḍḍetabbaṁ. **Vadantī**ti ācariyā vadanti. **Na, aññathā gahetabbatthato**ti pāḷipariharaṇatthaṁ vuttaṁ. **Evameke vadantī**ti taṁ na gahetabbaṁ. Kasmā? “Passāvaṁ vā chaḍḍetī”ti ca “aparibhogaṁ vā karotī”ti ca atthato ekattā, aṭṭhakathāya “muggarena pothetvā bhindatī”ti vuttattāpi.

---

1. Yuttiṁ (Ka)

Ayaṁ panettha sāroti-ādikathāya “amhākaṁ ācariyassa vacanan”ti **dhammasiritthero** āha. Saṅgahācariyānaṁ vādoti eke. Pubbe vuttāpi te eva, tasmā **vohāravasenā**ti achaḍḍetukāmampi tathā karontaṁ “chaḍḍetī”ti voharanti. **Evametesaṁ padānaṁ attho gahetabbo**ti evaṁ sante “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭan”ti aṭṭhakathāvacanena ativiya sameti, tattha ṭhānācāvanacittassa natthitāya ṭhānā cutampi na “ṭhānā cutan”ti vuccatīti attho gahetabbo. **Itarathāpī**ti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassapi dukkaṭaṁ yujjati.

96. Sayameva patitamorasseva ito cito ca karoto thullaccayaṁ. Ākāsaṭṭhavinicchaye tappasaṅgena tasmiṁ vehāsādigatepi asammohatthaṁ evaṁ gahetabbanti vuttaṁ. “Evamaññatrāpi sāmise”ti[1] **gaṇṭhipade** vuttaṁ. “Ṭhānācāvanaṁ akaronto cāletī”ti vacanato ṭhānācāvane thullaccayaṁ natthīti vuttaṁ hoti. Keci aphandāpetvā ṭhānācāvanācāvanehipi dukkaṭathullaccaye vadanti. “Te ṭhānācāvanaṁ akarontoti imaṁ aṭṭhakathāvacanaṁ dassetvā paṭisedhetabbā”ti keci vadanti, vīmaṁsitabbaṁ.

97. Chedanamocanādi-uparibhāgaṁ sandhāya vuttaṁ. Avassaṁ ṭhānato **ākāsagataṁ karoti.** Ettha “ekakoṭiṁ nīharitvā ṭhapite vaṁse ṭhitassa ākāsakaraṇaṁ sandhāyā”ti keci vadanti. Te pana atha “mūlaṁ acchetvā valayaṁ ito cito ca sāreti, rakkhati. Sace pana mūlato anīharitvāpi hatthena gahetvā ākāsagataṁ karoti, pārājikan”ti aṭṭhakathāvacanaṁ dassetvā paṭisedhetabbā. **Bhittinissitan**ti bhittiyā upatthambhitaṁ sandhāya vuttanti eke. **Bhittiṁ nissāya ṭhapitan**ti nāgadantādīsu ṭhitaṁ sandhāya vuttaṁ. **Chinnamatte**ti upari uggantvā ṭhitaṁ sandhāya vuttaṁ.

98. **Upari ṭhitassa piṭṭhiyā**ti ettha adho osāraṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Heṭṭhā osārentassa uparimassa piṭṭhiyā heṭṭhimena ṭhitokāsaṁ atikkantamatte pārājikaṁ, uddhaṁ ukkhipantassa udakato muttamatte. “Evaṁ

---

1. Sāmiketi (Ka)

gahite bhūmaṭṭhe vuttena sametī"ti vadanti. Matamacchānaṁ ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṁ kira. Theyyacittena māretvā gaṇhato ūnapādagghanake dukkaṭaṁ, sahapayogattā pācittiyaṁ natthīti eke. **Madanaphalavasādīnī**ti ettha **sīhaḷabhāsā** kira **vasa** iti visanti attho, garuḷākārena katuppeyitaṁ vā[1].

99. **Pubbe** pāse baddhasūkara-upamāya **vuttā eva.** "Thale ṭhipitāya navāya na phuṭṭhokāsamattamevā"ti pāṭho. "Vāto āgammāti vacanato vātassa natthikāle payovassa katattā avahāro natthi, atthikāle ce kato, avahāro vā"ti vadanti. "Bhaṇḍadeyyaṁ pana kesanti ce? Yesaṁ hatthe kahāpaṇāni gahitāni, tesaṁ vā, nāvāsāminā nāvāya aggahitāya nāvāsāmikassa vā"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ.

104. **Nirambitvā** upari. **Akataṁ vā pana patiṭṭhapetī**ti apubbaṁ vā paṭṭhapetīti attho.

106. Gāmaṭṭhe vā "gāmo nāmā"ti na vuttaṁ paṭhamaṁ gāmalakkhaṇassa sabbaso vuttattā.

107. Araññaṭṭhe **araññaṁ nāmā**ti puna na kevalaṁ pubbe vuttalakkhaṇaññeva araññanti idhādhippetaṁ, kintu parapariggahitameva cetaṁ hoti, taṁ idhādhippetanti dassanatthaṁ vuttaṁ. Teneva atthepi araññaggahaṇaṁ kataṁ. **Aggepi mūlepi chinnā**ti ettha "na veṭhetvā ṭhitā, chinnamatte patanakaṁ sandhāya vuttan"ti vadanti. **Tacchetvā ṭhapito**ti araññasāmikehi parehi laddhehi tacchetvā ṭhapito. **Addhagatopī**ti cirakālikopi. **Na gahetabbo**ti araññasāmikehi anuññātenapī"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ. **Challiyā pariyonaddhaṁ hotī**ti iminā sāmikānaṁ nirapekkhataṁ dīpeti. Tena vuttaṁ **"gahetuṁ vaṭṭatī"**ti. Yadi sāmikānaṁ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati.

108. Tattha "bhājanesu pokkharaṇītaḷākesu ca gāvo pakkosatīti ito paṭṭhāya tayo dasa vārā ādimeva dassetvā

---

1. Garuḷākārena katuppe ṭhitaṁ vā (Ka)

saṅkhittā"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. **Nibbahana-udakaṁ** nāma taḷākarakkhaṇatthāya adhikodakanikkhamanadvārena nikkhamana-udakaṁ. **"Gahetuṁ na labhatī**ti sāmīcikammaṁ na hotī"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. Ito paṭṭhāya "vuttan"ti vutte **anugaṇṭhipade**ti gahetabbaṁ. **Anikkhante** udaketi pāṭhaseso, sukkhamātikāpayogattā[1] bhaṇḍadeyyampi na hotīti adhippāyo. **Taḷākaṁ nissāya khettassa katattā**ti "sabbasādhāraṇaṁ taḷākaṁ hotī"ti paṭhamaṁ vuttattā taṁ sandhāya vuttaṁ. "Yasmā taḷākagataṁ udakaṁ sabbasādhāraṇampi mātikāya sati taṁ atikkamitvā gahetuṁ na vaṭṭati, tasmā taṁ sandhāya **kurundiyādīsu avahāroti vuttan"**ti apare āhūti. **Iminā lakkhaṇena na sametī**ti yasmā sabbasādhāraṇadeso nāma tañca taḷākaṁ sabbasādhāraṇaṁ, katikābhāvā ca **mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttameva yuttan**ti āhācariyo.

109. **"Tato paṭṭhāya avahāro natthī**ti theyyāyapi gaṇhato, tasmā yathāmuṇḍamahājetabbattā, arakkhitabbattā, sabbasādhāraṇattā ca aññampi saṁghasantakaṁ idaṁ na hotī"ti **gaṇṭhipade** vuttaṁ.

110. **Ujukameva tiṭṭhatī**ti ettha "samīpe rukkhasākhādīhi **sandhāritattā** īsakaṁ khalitvā ujukameva tiṭṭhati ce, avahāro. Chinnaveṇu viya tiṭṭhati ce, anāpattī"ti vuttaṁ, taṁ suvuttaṁ, tassa vinicchaye "sace tāni rakkhantī"ti vuttattā. **No aññathā**ti sampatte ce vāte vātamukhasodhanaṁ karoti, pārājikanti attho.

111. **Aññesu pana vicāraṇā eva natthī**ti tesu appaṭikkhipitattā ayameva vinicchayoti vuttaṁ hoti. "Etena dhuranikkhepaṁ katvāpi corehi āhaṭaṁ codetvā gaṇhato anāpattīti dīpitaṁ hotī"ti vuttaṁ.

112. **Eseva nayo**ti uddhāreyeva pārājikaṁ, kasmā? Aññehi pattehi sādhāraṇassa saññāṇassa vuttattā. **Padavārenā**ti corena nīharitvā dinnaṁ gahetvā gacchato. **Gāmadvāran**ti vohāramattameva, gāmanti attho āṇattiyā daṭṭhabbattā, dvinnimpi uddhāre eva pārājikaṁ.

---

1. Sukkhamātikāpayogattāti (Ka)

Asukaṁ nāma gāmaṁ gantvāti vacanena yāva tassa gāmassa parato upacāro, sabbametaṁ āṇattameva hoti. "Ṭhatvā vā nisīditvā vā vissamitvā purimatheyyacittaṁ vūpasamitvā gamanatthañce bhaṇḍaṁ na nikkhittaṁ, yathāgahitameva, padavārena kāretabboti, nikkhittañce, uddhārenā"ti ca likhitaṁ. Kevalaṁ **"likhitan"**ti vutte **gaṇṭhipade** gahetabbaṁ. **Theyyacittena paribhuñjanto**ti ṭhānācāvanaṁ akatvā nivatthapārutanīhārena "pubbevedaṁ mayā gahitan"ti theyyacittena paribhuñjanto. "Naṭṭhe bhaṇḍadeyyaṁ kirā"ti likhitaṁ. **"Añño vā"**ti vacanena yena ṭhapitaṁ, tena dinne anāpattīti dīpitaṁ hoti gopakassa dāne viya, "kevalaṁ idha bhaṇḍadeyyanti apare"ti vuttaṁ. **"Añño vā"**ti vacanato yena ṭhapitaṁ. So vātipi labbhatīti[1] vicāretvā gahetabbo. Vā-saddena yassa hatthe ṭhapitaṁ, so vā deti rājagahe gaṇako viya dhaniyassa, tasmā pārājikaṁ yuttaṁ viya.

Tava thūlasāṭako laddhoti vuttakkhaṇe musāvāde dukkaṭaṁ. **Tassa nāmaṁ likhitvā**ti ettha "tena 'gahetvā ṭhapeyyāsī'ti āṇattattā nāmalekhanakāle anāpatti kusasaṅkamanasadisaṁ na hotī"ti vuttaṁ. **Na jānantī**ti na suṇantīti attho. Sace jānitvāpi cittena na sampaṭicchanti eseva nayo. Jānantena pana rakkhituṁ anicchante paṭikkhipitabbameva etanti vattaṁ jānitabbaṁ[2]. **Ummaggenā**ti purāpāṇaṁ khaṇitvā katamaggenāti attho.

Nissitavārikassa pana sabhāgā bhattaṁ denti, tasmā yathā vihāre panti, tatheva kātabbanti **sampattavāraṁ aggahetuṁ na labhanti,** "tassa vā sabhāgā adātuṁ na labhantī"ti vuttaṁ. **Attadutiyassā**ti na hi ekenānītaṁ dvinnaṁ pahoti, sace pahoti pāpetabboti dassetuṁ **"yassa vā"**ti-ādi vuttaṁ. **"Paripucchaṁ detī**ti pucchitapañhassa vissajjanaṁ karotī"ti likhitaṁ. Saṁghassa bhāraṁ nāma "saddhammavācanā evā"ti vuttaṁ, "navakammikopi vuccatī"ti ca, **ito bhaṇḍato vaṭṭantaṁ puna anto pavisatī**ti mahā-aṭṭhakathāpadassa kurundīsaṅkhepaṭṭhakathāhi adhippāyo vivarito"ti likhitaṁ.

113. **Gacchante yāne vā**ti ettha "suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitaṁ sandhāya vuttan"ti **upatissatthero** vadati kira. "Gacchante yāne vāti-ādi

---

1. Sova labhatīti (Ka) 2. Etanti vuttaṁ (Ka)

suṅkaṭṭhānabbhantare gahetabban"ti vuttaṁ. Bahi ṭhitassa vattabbameva natthi, "anto ṭhatvā"ti adhikāre vuttattā ceti yuttaṁ—yānādīsu ṭhapite tassa payogaṁ vināyeva gatesu pārājiko na hoti. Kasmā na bhaṇḍadeyyanti ce? Suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitattā. Araññaṭṭhe "assatiyā atikkamantassapi bhaṇḍadeyyamevā"ti[1] vuttaṁ tesaṁ sapariggahitattā. Idha pana "atra paviṭṭhassā"ti vacanato na bahi ṭhitassa, taṁ kira suṅkasaṅketaṁ. **Aññaṁ harāpetī**ti tattha "sahatthā"ti vacanato anāpatti. **Nissaggiyāni hontī**ti aṭṭhakathāto **pācittiyaṁ,** upacāraṁ okkamitvā pariharaṇe sādīnavattā dukkaṭaṁ.

Suṅkaṭṭhāne suṅkaṁ datvāva gantuṁ vaṭṭatīti idaṁ dāni vattabbānaṁ mātikāti **dhammasiritthero.** "Anurādhapurassa catūsu dvāresu suṅkaṁ gaṇhanti, tesu[2] dakkhiṇadvārassa purato maggo[3] thūpārāmato ānandacetiyaṁ padakkhiṇaṁ katvā jetavanavihārassantarapākārassāsanne niviṭṭho[4], yo na gāmaṁ pavisanto upacāraṁ okkanto hoti. Thūpāramato ca mahācetiyaṁ padakkhiṇaṁ katvā rājavihāraṁ gacchanto na okkamatī"ti kira **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** āgataṁ. **Ettha cā**ti suṅkaghāte "dvīhi leḍḍupātehīti ācariyaparamparābhatā"ti likhitaṁ. **Dvīhi leḍḍupātehī**ti suṅkaghātassa paricchede aṭṭhapite yujjati, ṭhapite pana atirekayojanampi suṅkaghātaṁ hotīti tato paraṁ dve leḍḍupātā upacāroti gahetabbo. So panetthāpi duvidho bāhirabbhantarabhedato. Tattha dutiyaleḍḍupātasaṅkhātaṁ bāhiropacāraṁ sandhāya **pāḷiyaṁ, mahā-aṭṭhakathāyañ**ca dukkaṭaṁ vuttaṁ. Abbhantaraṁ sandhāya **kurundiyan**ti no khanti. "Atra paviṭṭhassa suṅkaṁ gaṇhantūti hi niyamitaṭṭhānaṁ ekantato pārājikakhettaṁ hoti, tañca parikkhittaṁ, eko leḍḍupāto dukkaṭakhettaṁ, aparikkhittañce, dutiyo leḍḍupātoti no adhippāyo"ti ācariyo vadati.

114. **Dhanaṁ pana gataṭṭhāne vaḍḍhatī**ti ettha "vaḍḍhiyā saha avahārakassa bhaṇḍadeyyan"ti likhitaṁ. "Taṁ vaḍḍhiṁ dassāmī"ti aggahesi, tattha kammaṁ akarontassa vaḍḍhatīti katvā vuttaṁ. Kevalaṁ āṭhapitakhettassa na vaḍḍhati. "Yaṁ dhanaṁ vaḍḍhi, taṁ dentassa avahārakassa vaḍḍhiyā adāne pārājikaṁ hotī"ti vadanti.

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 299 piṭṭhe. 2. Tassa (Ka) 3. Maggena (Ka) 4. Niviṭṭhā (Ka)

Nāmenāti sappanāmena vā sāmikena katena vā.

116. Rājagharassa **antovatthumhi,** parikkhittarājaṅgaṇaṁ vā antovatthu. Aparikkhitte rājaṅgaṇe ṭhitassa sakalanagaraṁ ṭhānaṁ. Goṇassa “aparikkhitte ṭhitassa akkantaṭṭhānameva ṭhānan”ti vuttattā **khaṇḍadvāran**ti attanā khaṇḍitacchiddaṁ. **Tattheva ghātetī**ti “jīvitindriyārammaṇattā vadhakacittassa pācittiyaṁ hotīti? Na hoti. Kasmā? Adinnādānapayogattā. Tampi theyyacittaṁ saṅkhārārammaṇaṁva hoti. Idha tadubhayaṁ labhati saddhiṁ pubbabhāgāparabhāgehī”ti vuttaṁ.

118. **Tassuddhāre sabbesaṁ pārājikan**ti yadi yo āṇatto avassaṁ taṁ bhaṇḍaṁ harati, āṇattikkhaṇe eva pārājikaṁ. “Idha tiṇṇaṁ kasmā pārājikaṁ, nanu ‘tumhe bhante tayo harathā’ti vuttattā thullaccayaṁ, itaresañca paṭipāṭiyā ekekassāṇattattā ekekena ca dukkaṭena bhavitabbaṁ. Kathaṁ, eko kira māsagghanakaṁ parissāvanaṁ thenetvā desetvā nirussāho eva vā hutvā puna māsagghanakaṁ sūciṁ tatheva katvā puna māsagghanakanti evaṁ siyāti?[1] Na evaṁ, taṁ yathā uppalathenako yena vatthu pūrati tāva sa-ussāhattā pārājiko āsi, evamime sa-ussāhāva na desayiṁsu gā”ti likhitaṁ, **pāḷiyaṁ, aṭṭhakathāyañca** saṁvidahitvā gatesu ekassuddhāre sabbesaṁ pārājikaṁ vinā viya āṇattiyā kiñcāpi vuttaṁ, atha kho “tassāyaṁ attho”ti vatvā pacchā vuttavinicchayesu ca ekabhaṇḍa-ekaṭṭhānādīsu ca sambahulā ekaṁ āṇāpentīti āṇattimeva niyametvā vuttaṁ, tasmā āṇatti icchitabbā viya, vīmaṁsitabbaṁ. “Ekabhaṇḍaṁ ekaṭṭhānan’ti ca pāṭho ‘ekakulassa bhaṇḍan’ti vacanato”ti vadanti.

119-20. **Ocarake vuttanayenevā**ti avassaṁhāriye bhaṇḍe. **Taṁ saṅketan**ti tassa saṅketassa. Atha vā taṁ saṅketaṁ atikkamitvā pacchā vā. Apatvā pure vā. Esa nayo **taṁ nimittan**ti etthāpi. Akkhinikhaṇanādikammaṁ lahukaṁ ittarakālaṁ, taṅkhaṇe eva bhaṇḍaṁ avaharituṁ na sakkā, kiñci bhaṇḍaṁ dūraṁ hoti, kiñci bhāriyaṁ, taṁ gahetuṁ yāva gacchati yāva ukkhipati, tāva nimittassa pacchā hoti. Sace taṁ bhaṇḍaṁ

1. Evaṁva bhavitabbanti (Ka)

adhigataṁ viya āsannaṁ, lahukañca, sakkā nimittakkhaṇe avaharituṁ, tameva sandhāya vuttaṁ kinti? Na, pubbe vuttampi "tato paṭṭhāya teneva nimittena avaharakī"ti vuccati āraddhattā. Yadi evaṁ "purebhattapayogo eso"ti vāro pamāṇaṁ hoti, na ca taṁ pamāṇaṁ **mahāpadumattheravādassa** pacchā vuttattā, na saṅketakammaṁ viya nimittakammaṁ daṭṭhabbaṁ. Tattha hi kālaparicchedo atthi, idha natthi, idameva tesaṁ nānattaṁ.

121. **Tañca asammohatthan**ti[1] eko "purebhattādīsu vā, akkhinikhaṇanādīni vā disvā gaṇhā"ti, eko gahetabbaṁ bhaṇḍanissitaṁ katvā "purebhattaṁ evaṁ vaṇṇasaṇṭhānaṁ bhaṇḍaṁ gaṇhā"ti vadati, evaṁvidhesu asammohatthaṁ evaṁvidhaṁ saṅketaṁ nimittañca dassetunti ca, **yathādhippāyan**ti dutiyo tatiyassa tatiyo catutthassāti evaṁ paṭipāṭiyā ce vadantīti attho. Sace dutiyo catutthassa vadeti, na yathādhippāyoti ca. **"Paṭiggahitamatte**ti avassaṁ ce paṭiggaṇhāti, pubbeva thullaccayan"ti ca likhitaṁ. Paṭiggaṇhakānaṁ dukkaṭaṁ sabbatthokāsābhāvato na vuttaṁ. Pārājikāpajjanenetaṁ dukkaṭaṁ āpajjitvā āpajjanti kira. Atthasādhakāṇatticetanākhaṇe eva pārājiko hotīti adhippāyo. Tattha maggaṭṭhāniyaṁ kataraṁ, kataraṁ phalaṭṭhāniyanti[2] "atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā"ti vuttattā phalaṭṭhāniyā cetanāti siddhaṁ. Āṇatti ce maggaṭṭhāniyā siyā, cetanāsahajattā na sambhavati, tathā bhaṇḍassa avassaṁhāritā ca na sambhavati. Āṇattikkhaṇe eva hi taṁ avassaṁhāritaṁ jātanti avahārakassa paṭiggaṇhañce, tampi na sambhavati anāgatattā. Cetanā ce maggaṭṭhāniyā hoti, āṇatti-ādīsu aññataraṁ, bhaṇḍassa avassaṁhāritā eva vā phalaṭṭhāniyā ce, attho na sambhavati. Pārājikāpatti eva hi phalaṭṭhāniyā bhavitumarahati, na aññanti evaṁ tāva idha opammasaṁsandanaṁ sambhavati cetanā maggaṭṭhāniyā, tassā pārājikāpattibhāvo phalaṭṭhāniyo. Yathā kiṁ? Yathā **paṭisambhidāmagge**[3] "saddhāya ñāṇaṁ dhammapaṭisambhidā. Saddhāya saddatthe ñāṇaṁ atthapaṭisambhidā"ti ettha añño saddho, añño saddhāya saddatthoti siddhaṁ, yathā ca "eko amohasaṅkhāto dhammo sampayuttakānaṁ dhammānaṁ hetupaccayena

1. Asammotatthaṁ (Ṭṭha)
2. Tattha kataraṁ adhippetaṁ maggaṭṭhāniyaṁ phalaṭṭhāniyanti (Ka)
3. Paṭisaṁ 85 piṭṭhato adhippāyamattamānītaṁ.

paccayo adhipatisahajāta-aññamaññanissaya-indriyamaggasampayutta-atthi-avigatapaccayenapaccayo"ti ettha amoho dhammo añño, aññe tassa hetupaccayatādayoti siddhaṁ. Yathā ca **vinayapiṭake** yāni cha āpattisamuṭṭhānāni, evaṁ yathāsambhavaṁ "satta āpattikkhandhā"ti vuccanti, tesaṁ aññā āpattisamuṭṭhānatā, añño āpattikkhandhabhāvoti siddhaṁ. Iminā āpattikkhandhanayena āpattādhikaraṇassa kati ṭhānānīti? Satta āpattikkhandhā ṭhānānīti. Kati vatthūnīti? Satta āpattikkhandhā vatthūnīti. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyoti evamādayopi dassetabbā. Tathā hi tassā evaṁ maggaṭṭhāniyāya atthasādhikāya cetanāya yasmā aññā pārājikāpattitā anatthantarabhūtā ākāravisesaṅkhātā phalaṭṭhāniyā atthi, tasmā "atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā"ti vuttāti veditabbaṁ. Atha vā kevalaṁ dhammaniyāmattaṁyeva upamattena ācariyena evaṁ vuttantipi sambhavatīti na tattha opammasaṁsandanaṁ pariyesitabbaṁ, "idaṁ sabbaṁ kevalaṁ takkavasena vuttattā vicāretvā gahetabban"ti ācariyo.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. "Vibhaṅganayadassanato"ti vuttattā taṁ sampādetuṁ **"idāni tattha tatthā"**ti-ādi āraddhaṁ. Tattha **aṅgavatthubhedena cā**ti avahāraṅgajānanabhedena vatthussa haritabbabhaṇḍassa[1] garukalahukabhāvabhedenāti attho. Atha vā aṅgañca vatthubhedena āpattibhedañca dassentoti attho. **Atirekamāsako ūnapañcamāsako**ti ettha **vā**-saddo na vutto, tīhipi eko eva paricchedo vuttoti. **Anajjhāvuṭṭhakaṁ** nāma araññapālakādinā na kenaci mamāyitaṁ. **Chaḍḍitaṁ** nāma anatthikabhāvena atirekamattādinā sāmikena chaḍḍitaṁ. Naṭṭhaṁ pariyesitvā chinnālayattā **chinnamūlakaṁ. Assāmikavatthū**ti acchinnamūlakampi yassa sāmiko koci no hoti, nirapekkhā vā pariccajanti, yaṁ vā pariccattaṁ devatādīnaṁ, idaṁ sabbaṁ assāmikavatthu nāma. Devatādīnaṁ vā buddhadhammānaṁ vā pariccattaṁ

---

1. Sāditabbabhaṇḍassa (Ka)

parehi ce ārakkhakehi pariggahitaṁ, **parapariggahita**meva. Tathārūpe hi adinnādāne rājāno coraṁ gahetvā hananādikaṁ kareyyuṁ, anārakkhake pana āvāse, abhikkhuke anārāmikādike ca yaṁ buddhadhammassa santakaṁ, taṁ "āgatāgatehi bhikkhūhi rakkhitabbaṁ gopetabbaṁ mamāyitabban"ti vacanato abhikkhukāvāsasaṁghasantakaṁ viya parapariggahitasaṅkhyameva gacchatīti chāyā dissati. Issaro hi yo koci bhikkhu tādise parikkhāre corehipi gayhamāne vāretuṁ paṭibalo ce, balakkārena acchinditvā yathāṭhāne ṭhapetunti. Apariggahite parasantakasaññissa chasu ākāresu vijjamānesupi anāpatti viya dissati, "yaṁ parapariggahitañca hotī"ti aṅgabhāvo kiñcāpi dissati, parasantake tathā paṭipannake sandhāya vuttanti gahetabbaṁ. Attano santakaṁ corehi haṭaṁ, corapariggahitattā parapariggahitaṁ hoti, tasmā paro cetaṁ theyyacitto gaṇhati, pārājikaṁ. Sāmiko eva ce gaṇhati, na pārājikaṁ, yasmā codetvā, acchinditvā ca so "mama santakaṁ gaṇhāmī"ti gahetuṁ labhati. Paṭhamaṁ dhuraṁ nikkhipitvā ce pacchā theyyacitto gaṇhati, esa nayo. Sāmikena dhuraṁ nikkhittakāle so ce coro kālaṁ karoti, añño theyyacittena gaṇhati, na parājiko. Anikkhittakāle eva ce kālaṁ karoti, taṁ theyyacittena gaṇhantassa bhikkhuno pārājikaṁ mūlabhikkhussa santakabhāve ṭhitattā. Corabhikkhumhimate "matakaparikkhāran"ti saṁgho vibhajitvā ce taṁ gaṇhati, mūlasāmiko "mama santakamidan"ti gahetuṁ labhati.

Etthāha—bhūmaṭṭhādinimittakammapariyosānā eva avahārabhedā, udāhu aññepi santīti. Kiñcettha yadi aññepi santi, tepi vattabbā. Na hi bhagavā sāvasesaṁ pārājikaṁ paññapeti. No ce santi, ye ime tulākūṭakaṁsakūṭamānakūṭa-ukkoṭanavañcananikati sāciyogaviparāmosa-ālopasāhasākārā ca suttaṅgesu sandissamānā, te idha āgatesu ettha samodhānaṁ gacchantīti ca lakkhaṇato vā tesaṁ samodhānagatabhāvo vattabboti? Vuccate—lakkhaṇato siddhova. Kathaṁ? "Pañcahi ākārehī"ti-ādinā nayena aṅgavatthubhedena. Āpattibhedo hi **pāḷiyaṁ**[1] vutto eva, **aṭṭhakathāyañ**ca "kūṭamānakūṭakahāpaṇādīhi vā vañcetvā gaṇhati, tassevaṁ gaṇhato avahāro

1. Vi 1. 68 piṭṭhe.

theyyāvahāro”ti[1] āgatattā tulākūṭagahaṇādayo theyyāvahāre samodhānaṁ gatāti siddhaṁ. Viparāmosa-ālopasāhasākārā ca aṭṭhakathāyāgate pasayhāvahāre samodhānaṁ gacchanti. Imaṁyeva vā pasayhāvahāraṁ dassetuṁ “gāmaṭṭhaṁ araññaṭṭhan”ti mātikaṁ nikkhipitvā “gāmaṭṭhaṁ nāma bhaṇḍaṁ catūhi ṭhānehi nikkhittaṁ hotī”ti-ādinā nayena vibhāgo vutto. Tenedaṁ vuttaṁ hoti—gahaṇākārabhedasandassanatthaṁ visuṁ kataṁ. Na hi bhūmitalādīhi gāmāraññaṭṭhaṁ yaṁ kiñcīti. Tattha yaṁ tulākūṭaṁ, taṁ rūpakūṭaṅgagahaṇapaṭicchannakūṭavasena catubbidhampi vehāsaṭṭhe samodhānaṁ gacchati. Hadayabhedasikhābhedarajjubhedavasena tividhe mānakūṭe “svāyaṁ hadayabhedo mariyādaṁ chindatī”ti ettha samodhānaṁ gacchati. Hadayabhedo hi sappitelādiminanakāle labbhati. “Phandāpeti attano bhājanagataṁ karotī”ti ettha sikhābhedopi labbhati. So “tilataṇḍulādiminanakāle labbhatī”ti vuttaṁ. Khettaminanakāle rajjubhedo samodhānaṁ gacchati. “Dhammaṁ caranto sāmikaṁ parājetī”ti ettha ukkoṭanaṁ samodhānaṁ gacchatīti te ca tathā vañcananikatiyopi.

Āpattibhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. **Na ca gahite attamano hoti, tassa santakaṁ vissāsagāhena gahitampi puna dātabban**ti idaṁ “tena kho pana samayena dve bhikkhū sahāyakā honti. Eko gāmaṁ piṇḍāya pāvisi -pa- anāpatti bhikkhu vissāsaggāhe”ti[2] iminā asamentaṁ viya dissati. Ettha hi “so jānitvā taṁ codesi assamaṇosi tvan”ti vacanena anattamanatā dīpitā. Puna “anāpatti bhikkhu vissāsaggāhe”ti vacanena attamanatāyapi sati vissāsaggāho ruhatīti dīpitanti ce? Taṁ na, aññathā gahetabbatthato. Ayañhettha attho—pārājikāpattiyā anāpatti vissāsaññāya gāhe sati, sopi bhikkhu sahāyakattā na kuddho codesi, piyo eva samāno “kacci assamaṇosi tvaṁ, gaccha, vinicchayaṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 330; Kaṅkhā-Ṭṭha 117 piṭṭhesu. 2. Vi 1. 75 piṭṭhe.

katvā[1] suddhante tiṭṭhāhī”ti codesi. Sacepi so kuddho eva codeyya, “anāpattī”ti idaṁ kevalaṁ pārājikābhāvaṁ dīpeti, na vissāsaggāhasiddhaṁ. Yo pana parisamajjhe lajjāya adhivāseti, na kiñci vadatīti attho. “Punavattukāmatādhippāye pana[2] sopi paccāharāpetuṁ labhatī”ti vuttaṁ. Sace coro pasayha vahetukāmopi “adhivāsetha bhante idha me cīvarānī”ti vatvā cīvarāni therena dinnāni, adinnāni vā sayaṁ gahetvā gacchati, thero puna pakkhaṁ labhitvā codetuṁ labhati, pubbe adhivāsanā adhivāsanasaṅkhyaṁ na gacchati bhayena tuṇhībhūtattā, “yaṁ cīvaraṁ idha sāmiko paccāharāpetuṁ labhatī”ti vuttaṁ. Sāmikassa pākatitaṁ kātabbaṁ, “idaṁ kira vattan”ti vuttaṁ. Sace saṁghassa santakaṁ kenaci bhikkhunā gahitaṁ, tassa tena saṁghassa vā dhammassa vā upakāritā atthi, gahitappamāṇaṁ apaloketvā dātabbaṁ. “So tena yathāgahitaṁ pākatikaṁ katvā anaṇo hoti, gilānādīnampi eseva nayo”ti vuttaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Sāhatthikāṇattikanti ekabhaṇḍaṁ eva. “Bhāriyañhidaṁ tvampi ekapassaṁ gaṇha, ahampi ekapassaṁ gaṇhāmīti saṁvidahitvā ubhayesaṁ payogena ṭhānācāvena kate kāyavācācittehi hoti. Aññathā ‘sāhatthikaṁ vā āṇattikassa aṅgaṁ na hoti, āṇattikaṁ vā sāhatthikassā’ti iminā virujjhatī”ti likhitaṁ. **Dhammasiritthero** pana “na kevalaṁ bhāriye eva vatthumhi ayaṁ nayo labbhati, pañcamāsakamattampi dve ce janā saṁvidahitvā gaṇhanti, dvinnampi pāṭekkaṁ, sāhatthikaṁ nāma taṁ kammaṁ, sāhatthikapayogattā ekasmiṁyeva bhaṇḍe, tasmā ‘sāhatthikaṁ āṇattikassa aṅgaṁ na hotī’ti vacanamimaṁ nayaṁ na paṭibāhati. ‘Sāhatthikavatthu-aṅganti sāhatthikassa vatthussa aṅgaṁ na hotī’ti tattha vuttaṁ. Idha pana payogaṁ sandhāya vuttattā yujjatī”ti āha kira, taṁ ayuttaṁ kāyavacīkammanti vacanābhāvā, tasmā sāhatthikāṇattikesu payogesu aññatarena vā’yamāpatti

---

1. Gantvā (Ka)
2. Puna vattukāmatādhippāyena (Ka)

samuṭṭhāti, tathāpi turitaturitā hutvā vilopanādīsu gahaṇagāhāpanavasenetaṁ vuttaṁ. Yathā kālena attano kālena parassa dhammaṁ ārabbha sīghaṁ uppattiṁ sandhāya "ajjhattabahiddhārammaṇā dhammā"ti[1] vuttā, evaṁsampadamidanti daṭṭhabbaṁ.

Tatthapi ye anuttarādayo ekantabahiddhārammaṇā viññāṇañcāyatanādayo ekanta-ajjhattārammaṇā, itare aniyatārammaṇattā "ajjhattabahiddhārammaṇā"ti vuccanti, na ekakkhaṇe ubhayārammaṇattā. Ayaṁ pana āpatti yathāvuttanayena sāhatthikā āṇattikāpi hotiyeva, tasmā anidassanametanti ayuttaṁ. "Yathā aniyatārammaṇattā 'ajjhattabahiddhārammaṇā'ti vuttā, tathā aniyatapayogattā ayampi āpatti 'sāhatthikāṇattikā'ti vuttāti nidassanamevetan"ti ekacce ācariyā āhu. "Ime panācariyā ubhinnaṁ ekato ārammaṇakaraṇaṁ natthi. Atthi ce, 'ajjhattabahiddhārammaṇaṁ dhammaṁ paṭicca ajjhattabahiddhārammaṇo dhammo uppajjati hetupaccayā'ti-ādinā[2] paṭṭhānapāṭhena bhavitabbanti saññāya āhaṁsu, tesaṁ matena 'siyā ajjhattabahiddhārammaṇā'ti vacanaṁ niratthakaṁ siyā, na ca niratthakaṁ, tasmā attheva ekato ajjhattabahiddhārammaṇo dhammo. Puna 'ayaṁ so'ti niyamena ajjhattabahiddhārammaṇā dhammā viya niddisitabbābhāvato na uddhaṭo siyā. Tattha anuddhaṭattā eva **dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṁ** ubhinnampi ajjhattabahiddhādhammānaṁ ekato ārammaṇakaraṇadhammavasena 'ajjhattabahiddhārammaṇā'ti avatvā 'kālena ajjhattabahiddhā pavattiyaṁ ajjhattabahiddhārammaṇan'ti vuttaṁ, tasmā **gaṇṭhipade** vuttanayova sāroti no takko"ti ācariyo. Tattha "kāyavacīkamman"ti avacanaṁ panassa sāhatthikapayogattā ekapayogassa anekakammattāva, yadi bhaveyya, manokammampi vattabbaṁ bhaveyya, yathā tattha manokammaṁ vijjamānampi abbohārikaṁ jātaṁ, evaṁ tasmiṁ sāhatthikāṇattike vacīkammaṁ abbohārikanti veditabbaṁ, taṁ pana kevalaṁ kāyakammassa upanissayaṁ jātaṁ, cittaṁ viya tattha aṅgameva jātaṁ, tasmā vuttaṁ "sāhatthikapayogattā"ti, "aṅgabhāvamattameva hi sandhāya 'sāhatthikāṇattikan'ti vuttanti no takko"ti ca, vicāretvā gahetabbaṁ.

---

1. Abhi 1. 3 piṭṭhe. 2. Abhi 9. 454 piṭṭhe.

Kāyavācā samuṭṭhānā, yassā āpattiyā siyuṁ.
Tattha kammaṁ na taṁ cittaṁ, kammaṁ nassati khīyati.

Kiriyākiriyādikaṁ yañca, kammākammādikaṁ bhave.
Na yuttaṁ taṁ viruddhattā, kammamekaṁva yujjati[1].

Vinītavatthuvaṇṇanā

132. **Anāpatti bhikkhu cittuppāde**ti ettha kevalaṁ cittaṁ, tasseva uppādetabbāpattīhi anāpattīti attho. Etthāha—upanikkhittasādiyanādīsu, sabbesu ca akiriyasikkhāpadesu na kāyaṅgacopanaṁ vā vācaṅgacopanaṁ vā, apicāpatti, kasmā imasmiṁ yeva sikkhāpade anāpatti, na sabbāpattīhīti? Na, kasmā.

Kattabbā sādhikaṁ sikkhā, viññattiṁ kāyavācikaṁ.
Akatvā kāyavācāhi, aviññattīhi taṁ phuse[2].

Na lesabhāvattā. Sappāye ārammaṇe aṭṭhatvā paṭiladdhāsevanaṁ hutvā tato paraṁ suṭṭhu dhāvatīti **sandhāvati.** Tato abhijjhāya sahagataṁ, byāpādasahagataṁ vā hutvā visesato dhāvatīti **vidhāvati.**

137. **Vaṇaṁ katvā gahetun**ti ettha kiñcāpi iminā sikkhāpadena anāpatti, itthirūpassa nāma yattha āmasantassa dukkaṭanti keci. "Kāyapaṭibaddhaggahaṇaṁ yuttaṁ, taṁ sandhāya vaṭṭatīti vuttan"ti vadanti. Ubhayaṁ vicāretvā gahetabbaṁ.

Kusasaṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā

138. **Mahāpaccariyā**dīsu yaṁ vuttaṁ "paduddhāreneva kāretabbo"ti, taṁ suvuttaṁ. Kintu tassa parikappāvahārakamattaṁ na dissatīti dassanatthaṁ idaṁ vuttaṁ. Uddhāre vā'yaṁ āpanno, tasmā disvā gacchanto "paduddhāreneva kāretabbo"ti idaṁ tattha duvuttanti vuttaṁ hoti. Kathaṁ? "Sāṭakatthiko sāṭakapasibbakameva gahetvā bahi nikkhamitvā sāṭakabhāvaṁ ñatvā 'pacchā gaṇhissāmī'ti evaṁ parikappetvā gaṇhati, na uddhāre evāpajjati. Yadā bahi

1. Kammametaṁ virujjhati (Ka)
2. Kathaṁ phuse (Ka), kaṁ phuse (?)

ṭhatvā 'sāṭako ayan'ti disvā gacchati, tadā paduddhāreneva kāretabbo"ti na vuttametaṁ, kintu[1] kiñcāpi parikappo dissati, pubbabhāge avahārakkhaṇe na dissatīti na so parikappāvahāro, ayamattho **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttova, tasmā "ñāyamevā"ti[2] vadanti. **Kammantasālā** nāma kassakānaṁ vanacchedakānaṁ gehāni. **Ayaṁ tāvā**ti sace upacārasīmanti-ādi yāva theravādo mahā-aṭṭhakathānayo, tattha **keci panā**ti-ādi na gahetabbaṁ theravādattā yutti-abhāvato, na hi sāhatthike evaṁvidhā atthasādhakacetanā hoti. Āṇattike eva atthasādhakacetanā. "Sesaṁ mahāpaccariyaṁ vuttenatthena sametī"ti vuttaṁ.

Kusasaṅkāmanakaraṇe sace paro "nāyaṁ mama santako"ti jānāti, itarassa hatthato muttamatte pārājikāpatti khīlasaṅkāmane viya. "Attano santakaṁ sace jānāti, na hotī"ti vadanti. Evaṁ sante pañcakāni saṅkarāni hontīti upaparikkhitabbaṁ.

140. **Parānuddayatāyā**ti ettha parānuddayatāya koṭippattena bhagavatā kasmā "anāpatti petapariggahe tiracchānagatapariggahe"ti[3] vuttanti ce? Parānuddayatāya eva. Yassa hi parikkhārassa ādāne rājāno coraṁ gahetvā na hananādīni kareyyuṁ, tasmimpi nāma samaṇo[4] gotamo pārājikaṁ paññapetvā bhikkhuṁ abhikkhuṁ kārotīti mahājano bhagavati pasādaññathattaṁ āpajjitvā apāyupago hoti. Apetapariggahitā rukkhādī ca dullabhā, na ca sakkā ñātunti rukkhādīhi pāpabhīruko upāsakajano paṭimāgharacetiyabodhigharavihārādīni akatvā mahato puññakkhandhato parihāyeyya. "Rukkhamūlasenāsanaṁ paṁsukūlacīvaraṁ nissāya pabbajjā"ti[5] vuttanissayā ca anissayā honti. Parapariggahitasaññino hi bhikkhū rukkhamūlapaṁsukūlāni na sādiyissantīti, pabbajjā ca na sambhaveyyuṁ, sappadaṭṭhakāle chārikatthāya rukkhaṁ aggahetvā maraṇaṁ vā nigaccheyyuṁ, acchinnacīvarādikāle sākhābhaṅgādiṁ aggahetvā naggā hutvā titthiyal0addhimeva suladdhi viya dīpentā vicareyyuṁ, tato titthiyesveva loko pasīditvā diṭṭhiggahaṇaṁ patvā saṁsārakhāṇuto bhaveyya, tasmā bhagavā

1. Kinti (Ka)
2. Ubhayamevāti (Ka)
3. Vi 1. 69 piṭṭhe.
4. Na samaṇo (Ka)
5. Vi 3. 133 piṭṭhe.

parānuddayatāya eva "anāpatti petapariggahe"ti-ādimāhāti veditabbaṁ.

141. **Aparampi bhāgaṁ dehī**ti "gahitaṁ viññattisadisattā neva bhaṇḍadeyyaṁ na pārājikan"ti likhitaṁ, idaṁ pakatijane yujjati. "Sace pana sāmiko vā tena āṇatto vā 'aparassa sahāyabhikkhussa bhāgaṁ esa gaṇhāti yācati vā'ti yaṁ[1] aparabhāgaṁ deti, taṁ bhaṇḍadeyyan"ti vadanti.

148-9. **Khādantassa bhaṇḍadeyyan**ti corassa vā sāmikassa vā sampattassa dinnaṁ sudinnameva kira. **Avisesenā**ti "ussāhagatānaṁ vā"ti avatvā vuttaṁ, na hi katipayānaṁ anussāhatāya saṁghikamasaṁghikaṁ hoti. **Mahā-aṭṭhakathāyam**pi "yadi sa-ussāhāva gacchanti, theyyacittena paribhuñjato avahāro hotī"ti vuttattā tadubhayamekaṁ. Chaḍḍitavihāre upacārasīmāya pamāṇaṁ jānituṁ na sakkā, ayaṁ pana bhikkhu upacārasīmāya bahi ṭhatvā ghaṇṭipaharaṇādiṁ katvā paribhuñjati khādati, tena evaṁ khāditaṁ sukhāditanti attho. "Itaravihāre tattha dittavidhināva paṭipajjitabban"ti vuttaṁ. "Sukhāditaṁ antovihārattā"ti likhitaṁ, **āgatānāgatānaṁ santakattā**ti "cātuddisassa saṁghassa demī"ti dinnattā vuttaṁ. Evaṁ avatvā "saṁghassa demī"ti dinnampi tādisameva. Tathā hi bahi ṭhito lābhaṁ na labhati bhagavato vacanenāti veditabbaṁ.

153. **"Matasūkaro"**ti vacanato tameva jīvantaṁ bhaṇḍadeyyanti katvā dātuṁ na labhati. Vajjhaṁ vaṭṭatīti dīpitaṁ hoti. **Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyan**ti ettha kittakaṁ bhaṇḍadeyyaṁ, na hi sakkā "ettakā sūkarā madditvā gatā gamissantī"ti jānituntі? Yattake sāmikānaṁ dinne te "dinnaṁ mama bhaṇḍan"ti tussanti, tattakaṁ dātabbaṁ. No ce tussanti, atikkantasūkaramūlaṁ datvā kiṁ opāto khaṇitvā dātabboti? Na dātabbo. Atha kiṁ codiyamānassa ubhinnaṁ dhuranikkhepena pārājikaṁ hotīti? Na hoti, kevalaṁ kappiyaparikkhāraṁ datvā tosetabbova sāmiko, eseva nayo aññesupi evarūpesūti no takkoti ācariyo. "Tadaheva vā dutiyadivase vā maddanto gacchatī"ti vuttaṁ. **Gumbe khipati,**

---

1. Sace yaṁ (Ka)

bhaṇḍadeyyamevāti avassaṁ pavisanake sandhāya vuttaṁ. Ettha ekasmiṁ vihāre paracakkādibhayaṁ āgataṁ. **Mūlavatthucchedan**ti "sabbasenāsanaṁ ete issarā"ti vacanato itare anissarāti dīpitaṁ hoti.

156. **Ārāmarakkhakā**ti vissaṭṭhavasena gahetabbaṁ. **Adhippāyaṁ ñatvā**ti ettha yassa dānaṁ paṭiggaṇhantaṁ bhikkhuṁ, bhāgaṁ vā sāmikā na rakkhanti na daṇḍenti tassa dānaṁ appaṭicchādetvā gahetuṁ vaṭṭatīti idha sanniṭṭhānaṁ. Tampi "na vaṭṭati saṁghike"ti vuttaṁ. **Ayameva bhikkhu issaro**ti yattha so icchati, tattha attañātahetuṁ labhati kira attho. Apica "daharo"ti[1] vadanti. **Savatthukan**ti saha bhūmiyāti vuttaṁ hoti. **"Garubhaṇḍaṁ hotī**"ti vatvā **"tiṇamattaṁ pana na dātabban"**ti vuttaṁ, taṁ kintu garubhaṇḍanti ce, arakkhiya-agopiyaṭṭhāne, vinassanakabhāve ca ṭhitaṁ sandhāya vuttaṁ. **Kappiyepi cā**ti vatvā, avatvā vā gahaṇayutte mātādisantakepi theyyacittuppādena. Idaṁ pana sikkhāpadaṁ "rājāpimesaṁ abhippasanno"ti[2] vacanato lābhaggamahattaṁ, vepullamahattañca pattakāle paññattanti siddhaṁ.

Dutiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyapārājika

Paṭhamapaññattinidānavaṇṇanā

162. **Tīhi suddenā**ti ettha **tīhī**ti nissakkavacanaṁ vā hoti, karaṇavacanaṁ vā. Nissakkapakkhe kāyavacīmanodvārehi suddhena. Tathā duccaritamalehi visamehi papañcehīti-ādinā nayena sabbakilesattikehi bodhimaṇḍe eva suddhenāti yojetabbaṁ. Karaṇapakkhe **tīhī**ti kāyavacīmanodvārepi suddhena. Tathā tīhi sucaritehi, tīhi vimokkhehi, tīhi bhāvanāhi, tīhi sīlasamādhipaññāhi suddhenāti sabbaguṇattikehi yojetabbaṁ. **Vibhāvitan**ti desanāya vitthāritaṁ, vibhūtaṁ vā kataṁ vihitaṁ, paññattaṁ vā hoti. **Saṁvaṇṇanā**ti vattamānāsamīpe vattamānavacanaṁ.

---

1. Api daharo (Ka)
2. Vi 1. 52 piṭṭhe.

Na kevalaṁ rājagahameva, idampi nagaraṁ. **Saparicchedan**ti sapariyantanti attho. Saparikkhepanti eke. **"Haṁsavaṭṭakacchadanenā**ti haṁsaparikkhepasaṇṭhānenā"ti likhitaṁ. **Kāyavicchindaniyakathan**ti attano attabhāve, parassa vā attabhāve chandarāgappahānakaraṁ vicchindanakaraṁ dhammakathaṁ katheti. **Asubhā ceva** subhākāravirahitattā. **Asucino ca** dosanissandanapabhavattā. **Paṭikūlā ca** jigucchanīyattā pittasemhādīsu āsayato[1]. **Asubhāya vaṇṇan**ti asubhākārassa, asubhakammaṭṭhānassa vā vitthāraṁ bhāsati. Sāmi-atthe hetaṁ sampadānavacanaṁ. **Asubhan**ti asubhanimittassa āvibhāgāya paccupaṭṭhānāya vitthārakathāsaṅkhātaṁ vaṇṇaṁ bhāsatīti attho. Tesaṁyeva ādimajjhapariyosānānaṁ dasahi lakkhaṇehi sampannaṁ kilesacorehi anabhibhavanīyattā jhānacittaṁ **mañjūsaṁ** nāma.

Tatrimānīti etthāyaṁ piṇḍattho—yasmiṁ vāre paṭhamaṁ jhānaṁ ekacittakkhaṇikaṁ uppajjati, taṁ sakalampi javanavāraṁ anulomaparikamma-upacāragotrabhu-appanāppabhedaṁ ekattanayena "paṭhamaṁ jhānan"ti gahetvā tassa paṭhamajjhānassa appanāpaṭipādikāya khippādibhedāya abhiññāya adhigatāya kiccanipphattiṁ upādāya āgamanavasena **paṭipadāvisuddhi ādī**ti veditabbā. Tatramajjhattupekkhāya kiccanipphattivasena **upekkhānubrūhanā majjhe**ti veditabbā. Pariyodāpakañāṇassa kiccanipphattivasena **sampahaṁsanā pariyosānan**ti veditabbaṁ. Tattha ādicittato paṭṭhāya yāva paṭhamajjhānassa uppādakkhaṇaṁ[2], etasmiṁ antare **paṭipadāvisuddhī**ti veditabbā. Uppādaṭhitikkhaṇesu upekkhānubrūhanā, ṭhitibhaṅgakkhaṇesu sampahaṁsanāti veditabbā. Lakkhīyati etenāti lakkhaṇanti katvā "visuddhipaṭipattipakkhandane"ti-ādinā pubbabhāgo lakkhīyati, tividhena ajjhupekkhanena majjhaṁ lakkhīyati, catubbidhāya sampahaṁsanāya pariyosānaṁ lakkhīyatīti. Tena vuttaṁ **"dasa lakkhaṇānī"**ti.

Pāribandhakatoti[3] nīvaraṇasaṅkhātapāribandhakato visuddhattā gotrabhupariyosānaṁ pubbabhāgajavanacittaṁ **"cittavisuddhī"**ti vuccati. Tathā visuddhattā taṁ cittaṁ majjhimaṁ samādhinimittasaṅkhātaṁ appanāsamādhiṁ tadatthāya upagacchamānaṁ ekasantativasena pariṇāmentaṁ paṭipajjati nāma. Evaṁ paṭipannassa tassa tattha

---

1. Āpacayato (Ka) 2. Uppādakkhaṇe (Ka) 3. Pāripanthikato. (Aṭṭhakathāyaṁ)

samathanimitte pakkhandanaṁ tabbhāvūpagamanaṁ hotīti katvā **“tattha cittapakkhandanan”**ti vuccati. Evaṁ tāva paṭhamajjhānuppādakkhaṇe eva āgamanavasena paṭipadāvisuddhi veditabbā. Evaṁ **visuddhassa** appanāppattassa puna visodhane byāpārābhāvā **ajjhupekkhanaṁ** hoti. Samathappaṭipannattā puna samādhāne byāpārābhāvā ca **samathappaṭipannassa ajjhupekkhanaṁ** hoti. Kilesasaṁsaggaṁ pahāya ekantena upaṭṭhitattā puna ekattupaṭṭhāne byāpārāsambhavato **ekattupaṭṭhānassa ajjhupekkhanaṁ** hoti. **Tattha jātānan**ti tasmiṁ citte jātānaṁ samādhipaññānaṁ yuganaddhabhāvena **anativattanaṭṭhena** nānākilesehi vimuttattā. Saddhādīnaṁ **indriyānaṁ** vimuttirasene **karasaṭṭhena** anativattanekasabhāvānaṁ tesaṁ dvinnaṁ upagataṁ tajjaṁ tassāruppaṁ tadanurūpaṁ vīriyaṁ tathā cittaṁ yogī vāheti pavattetīti katvā **tadupagavīriyavāhanaṭṭhena** ca visesabhāgiyabhāvattā **āsevanaṭṭhena** ca **sampahaṁsanā** hotīti attho veditabbo. Apicettha “anantarātītaṁ gotrabhucittaṁ ekasantativasena pariṇāmentaṁ paṭipajjati nāmā”ti likhitaṁ. Tattha hi pariṇāmentaṁ paṭipajjatīti etāni vacanāni atītassa na sambhavanti, yañca tadanantaraṁ likhitaṁ “appanāsamādhicittaṁ upagacchamānaṁ gotrabhucittaṁ tattha pakkhandati nāmā”ti. Imināpi taṁ na yujjati, “paṭipattikkhaṇe eva atītan”ti vuttattā “gotrabhucittaṁ tattha pakkhandatī”ti vacanameva virujjhatīti ācariyo. “Ekacittakkhaṇikampi lokuttaracittaṁ āsevati bhāveti bahulīkarotī”ti vuttattā “ekacittakkhaṇikassāpi jhānassa etāni dasa lakkhaṇānī”ti vuttaṁ. “Tato paṭṭhāya āsevanā bhāvanā evā”tipi vuttaṁ. **“Adhiṭṭhānasampannan**ti adhiṭṭhānena sahagatan”ti likhitaṁ. Tassattho—yañca “ādimajjhapariyosānasaṅkhātan”ti vuttaṁ, taṁ tesaṁ tiṇṇampi kalyāṇakatāya samannāgatattā tividhakalyāṇakatañca. Evaṁ tividhacittaṁ tadadhigamamūlakānaṁ guṇānaṁ, uparijhānādhigamassa vā padaṭṭhānaṭṭhena adhiṭṭhānaṁ hoti, tasmā cittassa adhiṭṭhānabhāvena sampannattā adhiṭṭhānasampannaṁ nāmāti.

Addhamāsaṁ paṭisallīyitunti ettha ācariyā evamāhu “bhikkhūnaṁ aññamaññavadhadassanasavanasambhave satthuno sati tassa upaddavassa abhāve upāyājānanato ‘ayaṁ asabbaññū’ti hetupatirūpakamahetuṁ vatvā dhammissarassāpi tathāgatassa kammesvanissariyaṁ asambujjhamānā asabbadassitamadhiccamohā bahujanā avīciparāyanā bhaveyyuṁ, tasmā so

bhagavā pageva tesaṁ bhikkhūnaṁ aññamaññaṁ vadhamānabhāvaṁ ñatvā tadabhāvopāyābhāvaṁ pana suvinicchinitvā tattha puthujjanānaṁ sugatilābhahetumevekaṁ katvā asubhadesanāya vā rūpasaddadassanasavanehi nippayojanehi viramitvā pageva tato viramaṇato, sugatilābhahetukaraṇato, avassaṁ paññāpitabbāya tatiyapārājikapaññattiyā vatthāgamadassanato ca attano sabbadassitaṁ **parikkhakānaṁ** pakāsento viya tamaddhamāsaṁ veneyyahitanipphattiyā phalasamāpattiyā avakāsaṁ katvā viharitukāmo **'icchāmahaṁ bhikkhave addhamāsaṁ paṭisallīyitun'**ti-ādimāhā"ti. Ācariyā nāma **buddhamittattheradhammasiritthera-upatissattherā**dayo gaṇapāmokkhā, aṭṭhakathācariyassa ca santike sutapubbā. Tato aññe eketi veditabbā. "Sakena kāyena aṭṭīyanti -pa-bhavissantī"ti idaṁ parato "ye te bhikkhū avītarāgā, tesaṁ tasmiṁ samaye hoti eva bhayaṁ, hoti lomahaṁso, hoti chambhitattan"ti iminā na yujjati, idañca bhagavato asubhakathārammaṇappayojanena na sametīti ce? Na,[1] tadatthājānanato. Sakena kāyena aṭṭīyantānampi tesaṁ ariyamaggena appahīnasinehattā khīṇāsavānaṁ viya maraṇaṁ paṭicca abhayaṁ na hoti[2], bhayañca pana asubhabhāvanānuyogānubhāvena mandībhūtaṁ anaṭṭīyantānaṁ viya na mahantaṁ hutvā cittaṁ mohesi. Apāyupage te satte nākāsīti evamattho veditabbo. Atha vā idaṁ purimassa kāraṇavacanaṁ, yasmā tesaṁ tasmiṁ samaye hoti eva bhayaṁ, chambhitattaṁ, lomahaṁso ca, tasmā "tena kho pana samayena bhagavā asubhakathaṁ kathetī"ti-ādi vuttanti.

Atha vā sakena kāyena aṭṭīyantānampi tesaṁ hoti eva bhayaṁ, mahānubhāvā vītarāgāti khīṇāsavānaṁ mahantaṁ visesaṁ dasseti, atiduppasaheyyamidaṁ maraṇabhayaṁ, yato evaṁvidhānampi avītarāgattā bhayaṁ hotītipi dasseti. Tadaññe tesaṁ bhikkhūnaṁ pañcasatānaṁ **aññatarā.** Tenedaṁ dīpeti "taṁ tathā āgataṁ asihatthaṁ vadhakaṁ passitvā tadaññesampi hoti eva bhayaṁ, pageva tesanti katvā bhagavā paṭhamameva tesaṁ asubhakathaṁ kathesi, parato tesaṁ nāhosi. Evaṁ mahānisaṁsā nesaṁ asubhakathā āsī"ti. Yo panettha pacchimo

---

1. Sametīti ce? Na vattabbaṁ (Ka)
2. Bhayaṁ hotiyeva (Ka)

nayo, so "tesu kira bhikkhūsu kenacipi kāyavikāro vā vacīvikāro vā na kato, sabbe satā sampajānā dakkhiṇena passena nipajjiṁsū"ti iminā aṭṭhakathāvacanena sameti.

Apare panāhūti kuladdhipaṭisedhanatthaṁ vuttaṁ. "Ayaṁ kira laddhī"ti vacanaṁ "māradheyyaṁ nātikkamissatī"ti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kathaṁ? Ayaṁ bhikkhū aghātento māravisayaṁ atikkamissati akusalakaraṇato ca. Ghātento pana māradheyyaṁ nātikkamissati balavattā kammassāti sayaṁ mārapakkhikattā evaṁ cintetvā pana "ye na matā, te saṁsārato na muttā"ti attano ca laddhi, tasmā taṁ tattha ubhayesaṁ magge niyojentī evamāha, teneva "mārapakkhikā mārena samānaladdhikā"ti avatvā "mārassā nuvattikā"ti vuttā. "Iminā kiṁ vuttaṁ hoti? Yasmā mārassa anuvatti, tasmā evaṁ cintetvāpi attano laddhivasena evamāhā"ti keci likhanti. Mama santike ekato upaṭṭhānamāgacchantī, attano attano ācariyupajjhāyānaṁ santike uddesādiṁ gaṇhati.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā

165. **Ayampi kho bhikkhave**ti iminā kiṁ dasseti? Yesaṁ evamassa "bhagavatā ācikkhitakammaṭṭhānānuyogapaccayā tesaṁ bhikkhūnaṁ jīvitakkhayo āsī"ti, tesaṁ taṁ micchāgāhaṁ nisedheti. Kevalaṁ tesaṁ bhikkhūnaṁ pubbe katakammapaccayāva jīvitakkhayo āsi, idaṁ pana kammaṭṭhānaṁ tesaṁ kesañci arahattappattiyā, kesañci anāgāmisakadāgāmisotāpattiphalappattiyā, kesañci paṭhamajjhānādhigamāya, kesañci vikkhambhanatadaṅgappahānena attasinehapariyādānāya upanissayo hutvā, kesañci sugatiyaṁ uppattiyā upanissayo ahosīti sātthikāva me asubhakathā, kintu "sādhu bhante bhagavā aññaṁ pariyāyaṁ ācikkhatū"ti ānandena yācitattā aññaṁ pariyāyaṁ ācikkhāmi, yathā vo pubbe ācikkhita-asubhakammaṭṭhānānuyogā, evaṁ ayampi kho bhikkhaveti yojanā veditabbā. **"Assāsavasena upaṭṭhānaṁ satī"**ti vuttaṁ. Sā hi taṁ assāsaṁ, passāsaṁ vā ārammaṇaṁ katvā pubbabhāge, aparabhāge pana assāsapassāsapabhavanimittaṁ ārammaṇaṁ katvā upaṭṭhātīti ca tathā vuttā.

Asubhe pavattaṁ asubhanti vā pavattaṁ bhāvanākammaṁ asubhakammaṁ, tadeva aññassa punappunaṁ uppajjanakassa kāraṇaṭṭhena ṭhānattā **asubhakammaṭṭhānaṁ,** ārammaṇaṁ vā asubhakammassa padaṭṭhānaṭṭhena ṭhānanti asubhakammaṭṭhānanti idha asubhajjhānaṁ, teneva **"oḷārikārammaṇattā"**ti vuttaṁ. **Paṭivedhavasenā**ti vitakkādi-aṅgapaṭilābhavasena. **Ārammaṇasantatāyā**ti anukkamena santakālaṁ upādāya vuttakāyadarathappaṭipassaddhivasena nibbuto. **Parikammaṁ vā**ti kasiṇaparikammaṁ kira nimittuppādapariyosānaṁ. Tadā hi nirassādattā asantaṁ, appaṇihitañca. Yathā upacāre nīvaraṇavigamena, aṅgapātubhāvena ca **santatā** hoti, na tathā idha, idhaṁ pana **"ādisamannāhārato"**ti[1] vuttaṁ. Dutiyavikappe **asecanako**ti abhittikaro, tena vuttaṁ **"ojavanto"**ti. Cetasikasukhaṁ jhānakkhaṇepi atthi, evaṁ santepi "ubhopi jhānā vuṭṭhitasseva gahetabbā"ti vuttaṁ. Samathena sakasantāne **avikkhambhite.** Itarathā pāpakānaṁ jhānena sahuppatti siyā. Khandhādīnaṁ lokuttarapādakattā **nibbedhabhāgiyaṁ,** visesena yassa nibbedhabhāgiyaṁ hoti, taṁ sandhāya vā. "Aniccānupassīti-ādicatukkavasena anupubbena ariyamaggavuḍḍhippatto samucchindati, sesānametaṁ natthī"ti likhitaṁ.

Tathābhāvapaṭisedhano cāti soḷasavatthukassa titthiyānaṁ natthitāya vuttaṁ. Sabbapaṭhamānaṁ pana catunnaṁ padānaṁ vasena lokiyajjhānameva tesaṁ atthi, tasmiṁ lokuttarapadaṭṭhānaṁ natthi eva. **"Phalamuttaman**ti phale uttaman"ti vuttaṁ. **Ututtayānukūlan**ti gimhe araññe, hemante rukkhamūle, vasantakāle suññāgāre gato. Semhadhātukassa **araññaṁ,** pittadhātukassa **rukkhamūlaṁ,** vātadhātukassa suññāgāraṁ anukūlaṁ. Mohacaritassa araññaṁ anukūlaṁ mahā-araññe cittaṁ na saṅkuṭati, dosacaritassa rukkhamūlaṁ, rāgacaritassa suññāgāraṁ. Ṭhānacaṅkamāni uddhaccapakkhikāni, sayanaṁ līnapakkhikaṁ, pallaṅkābhujanena nisajjāya daḷhabhāvaṁ, ujukāyaṁ paṇidhānena assāsapassāsānaṁ pavattanasukhaṁ "parimukhaṁ satin"ti iminā ārammaṇapariggahūpāyaṁ dasseti. **Kārī**ti karaṇasīlo. Etassa vibhaṅge "assasati passasatī"ti avatvā **"sato kārī"**ti vuttaṁ. Tasmā "assasati

---

1. Ādimanasikārato (Ka)

passasatī”ti vutte “paṭhamacatukkaṁ eva labbhati, na sesānī”ti ca **“dīghaṁassāsavasenā**ti alopasamāsaṁ katvā” iti ca “ekatthatāya avikkhepan”ti ca”asambhogavasena pajānato”ti ca “tena ñāṇenā”ti ca **“pajānato**ti vuttañāṇenā”ti ca **“sato kārī**ti satisampajaññāhi kārī”ti ca “paṭinissaggānupassino assāsāva paṭinissaggānupassi-assāsā”ti ca likhitaṁ. **Uppaṭipāṭiyā āgatam**pi yujjateva, tena ṭhānena[1] paṭisiddhaṁ. **Tāluṁ āhacca** nibbāyanato kira potako sampatijātova khipitasaddaṁ karoti, chandapāmojjavasena cha purimā tayoti **nava. Ekenākārenā**ti assāsavasena vā passāsavasena vā evaṁ ānāpānassatiṁ bhāvayato kāye **kāyānupassanāsatikammaṭṭhānabhāvanā** sampajjati.

Kāyoti assāsapassāsā. Upaṭṭhānaṁ sati. **Dīghan**ti sīhaṁ gataṁ assāsapassāsaṁ. **Addhānasaṅkhāte**ti kālasaṅkhāte viya kālakoṭṭhāseti attho, dīghakāle vāti attho. Eko hi assāsamevūpalakkheti, eko passāsaṁ, eko ubhayaṁ, tasmā “vibhāgaṁ akatvā”ti vā vuttaṁ, **chando**ti evaṁ assāsato, passāsato ca assādo uppajjati, tassa vasena kattukamyatāchando uppajjati. Tato **pāmojjan**ti. Assāsapassāsānaṁ duviññeyyavisayattā **cittaṁ vivattati,** gaṇanaṁ pahāya phuṭṭhaṭṭhānameva manasi karontassa kevalaṁ **upekkhāva saṇṭhāti. Cattāro vaṇṇā**ti “pattassa tayo vaṇṇā”ti-ādīsu viya cattāro saṇṭhānāti attho.

Tathābhūtassāti ānāpānassatiṁ bhāvayato. **Saṁvaro**ti satisaṁvaro. Atha vā paṭhamena jhānena nīvaraṇānaṁ, dutiyena vitakkavicārānaṁ, tatiyena pītiyā, catutthena sukhadukkhānaṁ, ākāsānañcāyatanasamāpattiyā rūpasaññāya, paṭighasaññāya, nānattasaññāya vā pahānaṁ. “Sīlanti veramaṇi sīlaṁ cetanā sīlaṁ saṁvaro sīlaṁ avītikkamo sīlan”ti[2] vuttavidhināpettha attho daṭṭhabbo. “Atthato tathā tathā pavattadhammā upadhāraṇasamādhānasaṅkhātena sīlanaṭṭhena sīlanti vuccantī”ti vuttaṁ. Tathā “ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetā sikkhā”ti etthāpi cetanāsīlameva, katthaci viratisīlampīti attho daṭṭhabbo. Aññathā paṇṇattivajjesupi sikkhāpadesu viratippasaṅgo

---

1. Jhānena (Ka)
2. Khu 9. 43 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ.

ahosi, pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharatīti katvā tassāpi viratippasaṅgo. **Tasmiṁ ārammaṇe**ti ānāpānārammaṇe. **Tāya satiyā**ti tattha uppannasatiyā. **"Tena manasikārenā**ti āvajjanenā"ti likhitaṁ. Etena nānāvajjanappavattidīpanato nānājavanavārehipi sikkhati nāmāti dīpitaṁ hoti, yena pana manasikārena vā. **Ñāṇuppādanādīsū**ti ettha ādisaddena yāva pariyosānaṁ veditabbaṁ. **"Tatrā**ti tasmiṁ ānāpānārammaṇe. **Evan**ti idāni vattabbanayenā"ti likhitaṁ. **Tatrā**ti tesaṁ assāsapassāsānaṁ vā. Tañhi "pubbe apariggahitakāle"ti iminā suṭṭhu sameti. "Paṭhamavādo dīghabhāṇakānaṁ. Te hi 'paṭhamajjhānaṁ labhitvā nānāsane nisīditvā dutiyatthāya vāyāmato upacāre vitakkavicāravasena oḷārikacittappavattikāle pavatta-assāsapassāsavasena oḷārikā'ti vadanti. 'Majjhimabhāṇakā jhānalābhissa samāpajjanakāle, ekāsanapaṭilābha[1] ca uparūpari cittappavattiyā santabhāvato paṭhamato dutiyassupacāre sukhumataṁ vadantī'ti" likhitaṁ.

Vipassanāyaṁ panāti catudhātuvavatthānamukhena abhiniviṭṭhassa ayaṁ kamo, aññassa cāti veditabbaṁ. Ettakaṁ rūpaṁ, na ito aññanti dassanaṁ sandhāya **"sakalarūpapariggahe"**ti vuttaṁ. **Rūpārūpapariggahe**ti ettha aniccatādilakkhaṇārammaṇikabhaṅgānupassanato pabhuti balavatī vipassanā. **Pubbe vuttanayenā**ti sabbesaṁyeva pana matena apariggahitakāleti-ādinā. **Sodhanā** nāma vissajjanaṁ. **Assā**ti "passambhayaṁ kāyasaṅkhāran"ti padassa.

Purato namanā **ānamanā.** Tiriyaṁ namanā **vinamanā.** Suṭṭhu namanā **sannamanā.** Pacchā namanā **paṇamanā.** Jāṇuke gahetvā ṭhānaṁ viya **iñjanā**ti ānamanādīnaṁ āvibhāvatthamuttanti veditabbaṁ. Yathārūpehi ānamanādi vā kampanādi vā hoti, tathārūpe passambhayanti sambandho. **Iti kirā**ti iti ce. **Evaṁ sante**ti santasukhumampi ce passambhati. **Pabhāvanā**ti uppādanaṁ. Assāsapassāsānaṁ vūpasantattā ānāpānassatisamādhissa bhāvanā na hoti. Yasmā taṁ natthi, tasmā na samāpajjati, samāpattiyā abhāvena na vuṭṭhahanti. **Iti kirā**ti evametaṁ tāva vacananti

---

1. Ekāsanapaṭilābhena (Ka)

tadetaṁ. Saddova saddanimittaṁ, "sato assasati sato passasatī"ti padāni patiṭṭhapetvā dvattiṁsapadāni cattāri catukkāni veditabbāni.

Appaṭi pīḷananti tesaṁ kilesānaṁ anuppādanaṁ kiñcāpi cetiyaṅgaṇavattādīnipi atthato pātimokkhasaṁvarasīle saṅgahaṁ gacchanti "yassa siyā āpattī"ti[1] vacanato. Tathāpi "na tāva sāriputta satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeti uddisati pātimokkhaṁ, yāva na idhekacce āsavaṭṭhānīyā dhammā saṁghe pātubhavantī"ti ettha anadhippetattā **"ābhisamācārikan"**ti vuttaṁ. "Yaṁ panettha āpattiṭṭhāniyaṁ na hoti, taṁ amissamevā"ti vuttaṁ.

Yathāvuttenāti yogānuyogakammassa padaṭṭhānattā. **Sallahukavutti** aṭṭhaparikkhāriko. **Pañcasandhikaṁ kammaṭṭhānan**ti ettha jhānampi nimittampi tadatthajotikāpi pariyatti idha kammaṭṭhānaṁ nama. Gamanāgamanasampannatādi **senāsanaṁ.** Saṁkiliṭṭhacīvaradhovanādayo **khuddakapalibodhā.** "Antarā patitaṁ nu kho"ti vikampati.

Ajjhattaṁ vikkhepagatenāti niyakajjhatte vikkhepagatena. **Sāraddhā** asamāhitattā. **Upanibandhanathambhamūlaṁ** nāma nāsikaggaṁ, mukhanimittaṁ vā. **Tatthevā**ti nāsikaggādinimitte. **"Dolāphalakassa** ekapasse eva **ubho koṭiyo majjhañca passatī"**ti vadanti.

Idha panāti kakacūpame. **Desato**ti phusanakaṭṭhānato. **"Nimittaṁ paṭṭhapetabban**ti nimitte sati paṭṭhapetabbā"ti vuttaṁ. Garūhi bhāvetabbattā **garukabhāvanaṁ. Ekacce āhū**ti ekacce jhāyino āhu.

"Saññānānatāyā"ti vacanato ekaccehi vuttampi pamāṇameva, saṅgītito paṭṭhāya aṭṭhakathāya anāgatattā tathā vuttaṁ. "Mayhaṁ tārakarūpaṁ nu kho upaṭṭhātī"ti-ādiparikappe asatipi dhātunānattena etāsaṁ dhātūnaṁ uppatti viya kevalaṁ bhāvayato tathā tathā upaṭṭhāti. "Na nimittan'ti vattuṁ na vaṭṭati sampajānamusāvādattā"ti vuttaṁ. **Kammaṭṭhānan**ti idha vuttapaṭibhāganimittameva.

---

1. Vi 3. 140 piṭṭhe.

Nimitte paṭibhāge. **Nānākāran**ti “cattāro vaṇṇā vattantī”ti vuttanānāvidhataṁ. **Vibhāvayan**ti jānaṁ pakāsayaṁ. **Assāsapassāse**ti tato sambhūte nimitte, assāsapassāse vā nānākāraṁ. Nimitte hi cittaṁ ṭhapentova nānākāratañca vibhāveti, assāsapassāse vā sakaṁ cittaṁ nibandhatīti vuccati. Tārakarūpādi**vaṇṇato.** Kakkhaḷattādi**lakkhaṇato.**

Aṭṭhakathāsu paṭikkhittanti āsannabhavaṅgattāti kāraṇaṁ vatvā sīhaḷaṭṭhakathāsu paṭikkhittaṁ. Kasmā? Yasmā chaṭṭhe, sattame vā appanāya sati maggavīthiyaṁ phalassa okāso na hoti, tasmā. Idha hotūti ce? Na, lokiyappanāpi hi appanāvīthimhi lokuttarena samānagatikāvāti paṭiladdhajjhānopi bhikkhu diṭṭhadhammasukhavihāratthāya jhānaṁ samāpajjitvā sattāhaṁ nisīditukāmo catutthe, pañcame vā appetvā nisīdati, na chaṭṭhe, sattame vā. Tattha hi appanā. Tato paraṁ appanāya ādhārabhāvaṁ na gacchati. Āsannabhavaṅgattā catutthaṁ, pañcamaṁ vā gacchati thale ṭhitaghaṭo viya javanānamantare ṭhitattāti kira ācariyo.

Puthuttārammaṇāni anāvajjitvā jhānaṅgāneva āvajjanaṁ **āvajjanivasī** nāma. Tato paraṁ catunnaṁ, pañcannaṁ vā paccavekkhaṇacittānaṁ uppajjanaṁ, taṁ **paccavekkhaṇavasī** nāma. Teneva “paccavekkhaṇavasī pana āvajjanavasiyā eva vuttā”ti vuttaṁ. **Samāpajjanavasī** nāma yattakaṁ kālaṁ icchati tattakaṁ samāpajjanaṁ, taṁ pana icchitakālaparicchedaṁ patiṭṭhāpetuṁ samatthatāti. “Adhiṭṭhānavasiyā vuṭṭhānavasino ayaṁ nānattaṁ adhiṭṭhānānubhāvena javanaṁ javati, vuṭṭhānānubhāvena pana adhippetato adhikaṁ javatī”tipi vadanti. Apica pathavīkasiṇādi-ārammaṇaṁ āvajjitvā javanañca javitvā puna āvajjitvā tato pañcamaṁ jhānaṁ cittaṁ hoti, ayaṁ kira ukkaṭṭhaparicchedo. Bhagavato pana āvajjanasamanantarameva jhānaṁ hotīti sabbaṁ **anugaṇṭhipade** vuttaṁ.

“Vatthunti hadayavatthuṁ. **Dvāran**ti cakkhādi. **Ārammaṇan**ti rūpādī”ti likhitaṁ. Yathāpariggahitarūpārammaṇaṁ vā viññāṇaṁ passati, aññathāpi passati. Kathaṁ? “Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṁ vā”ti vuttaṁ. Yathāpariggahitarūpesu vatthudvārārammaṇāni yassa viññāṇassa, taṁ viññāṇaṁ

yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṁ tampi[1] passati, ekassa vā ārammaṇa-saddassa lopo daṭṭhabboti ca mama takko vicāretvāva gahetabbo.

Tato paraṁ tīsu catukkesu dve dve padāni ekamekaṁ katvā gaṇetabbaṁ. Samathena **ārammaṇato** vipassanāvasena **asammohato** pītipaṭisaṁvedanamettha veditabbaṁ. "Dukkhametaṁ ñāṇan"ti-ādīsu pana "ārammaṇato asammohato"ti yaṁ vuttaṁ, idha tato vuttanayato uppaṭipāṭiyā vuttaṁ. Tattha hi yena mohena taṁ dukkhaṁ paṭicchannaṁ na upaṭṭhāti, tassa vihatattā vā evaṁ pavatte ñāṇe yathāruci paccavekkhituṁ icchiticchitakāle samatthabhāvato vā dukkhādīsu tīsu asammohato ñāṇaṁ vuttaṁ. Nirodhe ārammaṇato taṁsampayuttā pītipaṭisaṁvedanā asammohato na sambhavati mohappahānābhāvā, paṭisambhidāpāḷivirodhato ca. Tattha **"dīghaṁ assāsavasenā"**ti-ādi ārammaṇaho dassetuṁ vuttaṁ. **Tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṁviditā hoti** tadārammaṇassa paṭisaṁviditattāti ettha adhippāyo. **"Āvajjato"**ti-ādi asammohato pītipaṭisaṁvedanaṁ dassetuṁ vuttaṁ. Aniccādivasena jānato, passato, paccavekkhato ca. Tadadhimuttatāvasena adhiṭṭhahato, adhimuccato, tathā vīriyādiṁ samādahato khaṇikasamādhinā.

Abhiññeyyanti ñātapariññāya. **Pariññeyyan**ti tīraṇapariññāya. Sabbañhi dukkhasaccaṁ abhiññeyyaṁ, pariññeyyañca. Tatra cāyaṁ pītīti likhitaṁ. **Abhiññeyyan**ti-ādi maggakkhaṇaṁ sandhāyāhāti vuttaṁ. Maggena asammohasaṅkhātavipassanākiccanipphattito maggopi abhiññeyyādi-ārammaṇaṁ karonto viya vutto. **Vipassanābhūmidassanatthan**ti samathe kāyikasukhābhāvā vuttaṁ. **Dvīsu cittasaṅkhārapadesū**ti cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī -pa- sikkhati passambhayaṁ cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī -pa- sikkhatīti etesu. Modanādi sabbaṁ pītivevacanaṁ. Aniccānupassanādi kilese, tammūlake khandhābhisaṅkhāre. **Evaṁ bhāvito**ti na catukkapañcakajjhānanibbattanena bhāvito. Evaṁ sabbākāraparipuṇṇaṁ katvā bhāvito. Vipassanāmaggapaccavekkhaṇakālesupi pavatta-assāsamukheneva sabbaṁ dassitaṁ upāyakusalena bhagavatā.

168. **Kasmā idaṁ vuccati** amhehīti adhippāyo.

---

1. Taṁ vā (Ka)

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. **Ussukkavacanan**ti pākaṭasaddalaññā kira, samānakapadanti vuttaṁ hoti. "Sutvā bhuñjantī"ti ettha viya sañcicca voropetukāmassa sañciccapadaṁ voropanapadassa ussukkaṁ, sañcetanā ca jīvitā voropanañca ekassevāti vuttaṁ hoti. Na kevalaṁ cetasikamatteneva hoti, payogopi icchitabbo evāti dassetuṁ vuttānīti kira **upatissatthero.** "Jānitvā sañjānitvā cecca abhivitaritvā"ti vattabbe "jānanto -pa- vītikkamo"ti voropanampi dassitaṁ, tasmā byañjane ādaraṁ akatvā attho dassito. Vītikkamasaṅkhātatthasiddhiyā hi purimacetanā atthasādhikā hoti. **Sabbasukhuma-attabhāvan**ti rūpaṁ sandhāya vuttaṁ[1], na arūpaṁ. Attasaṅkhātānañhi arūpānaṁ **khandhavibhaṅge**[2] viya idha oḷārikasukhumatā anadhippetā[1]. **Mātukucchismin**ti yebhuyyavacanaṁ, opapātikamanussepi pārājikameva, arūpakāye uppakkamābhāvā taggahaṇaṁ kasmāti ce? Arūpakkhandhena saddhiṁ tasseva rūpakāyassa jīvitindriyasambhavato[3]. Tena sajīvakova manussaviggahopi nāma hotīti siddhaṁ. Ettha **mātukucchismin**ti manussamātuyā vā tiracchānamātuyā vā. Vuttañhi **parivāre** [4]—

> "Itthiṁ hane ca mātaraṁ, purisañca pitaraṁ hane.
> Mātaraṁ pitaraṁ hantvā, na tenānantaraṁ phuse.
> Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti.

Paṭhamanti paṭisandhicittameva. Ekabhavapariyāpannāya hi cittasantatiyā paṭisandhicittaṁ paṭhamacittaṁ nāma. Cuticittaṁ pacchimaṁ nāma. Aññathā anamatagge saṁsāre paṭhamacittaṁ nāma natthi vinā anantarasamanantaranatthivigatapaccayehi cittuppattiyā abhāvato. Bhāve vā navasattapātubhāvadosappasaṅgo. **Ayaṁ sabbapaṭhamo manussaviggaho**ti kiñcāpi imaṁ jīvitā voropetuṁ na sakkā, taṁ ādiṁ katvā santatiyā yāva maraṇā uppajjanakamanussaviggahesu aparimāṇesu "sabbapaṭhamo"ti dissati. Yadā pana yo manussaviggaho pubbāpariyavasena santatippatto hoti, tadā taṁ jīvitā

---

1. Na arūpattasaṅkhātānañhi arūpānaṁ -pa- adhippetā (Ka)
2. Abhi 2. 1 piṭṭhe.
3. Jīvitindriyasabhāvato (Ka)
4. Vi 5. 376 piṭṭhe.

voropetuṁ sakkā. Santatiṁ vikopento hi jīvitā voropeti nāma. Ettha ca nānattanaye adhippete sati "sabbapaṭhamo"ti vacanaṁ yujjati, na pana ekattanaye santatiyā ekattā. Ekattanayo ca idhādhippeto "santatiṁ vikopetī"ti vacanato, tasmā "sabbapaṭhamo"ti vacanaṁ na yujjatīti ce? Na, santatipaccuppannabahuttā. Yasmā pana santati nāma anekesaṁ pubbāpariyuppatti vuccati, tasmā "ayaṁ sabbapaṭhamo"ti vutto, evamettha dvepi nayā saṅgahaṁ gacchanti, aññathā "santatiṁ vikopetī"ti idaṁ vacanaṁ na sijjhati. Kiñcāpi ettha "santatiṁ vikopetī"ti vacanato santatipaccuppannameva adhippetaṁ, na addhāpaccuppannaṁ viya dissati, tathāpi yasmā santatipaccuppanne vikopite addhāpaccuppannaṁ vikopitameva hoti, addhāpaccuppanne pana vikopite santatipaccuppannaṁ vikopitaṁ hotīti ettha vattabbaṁ natthi. Tasmā **aṭṭhakathāyaṁ** "tadubhayampi voropetuṁ sakkā, tasmā tadeva sandhāya 'santatiṁ vikopetī'ti idaṁ vuttanti veditabban"ti āha. "Santatiṁ vikopetī"ti vacanato pakatiyā āyupariyantaṁ patvā maraṇakasatte vītikkame sati anāpatti vītikkamapaccayā santatiyā akopitattā. Vītikkamapaccayā ce āyupariyantaṁ appatvā antarāva maraṇakasatte vītikkamapaccayā āpatti, kammabaddho cāti no takkoti ācariyo. "Maraṇavaṇṇaṁ vā saṁvaṇṇeyya, maraṇāya vā samādapeyya, ayampi pārājiko hoti asaṁvāso"ti vacanato vā cetanākkhaṇe eva pārājikāpatti ekantākusalattā, dukkhavedanattā, kāyakammattā, vacīkammattā, kiriyattā cāti veditabbaṁ.

Sattaṭṭhajavanavāramattanti sabhāgārammaṇavasena vuttaṁ, teneva **"sabhāgasantativasenā"**ti-ādi vuttaṁ. Attano paṭipakkhena samannāgatattā samanantarassa paccayaṁ hontaṁ yathā pure viya ahutvā dubbalassa. **Tan**ti jīvitindriyavikopanaṁ.

Ītinti sattavidhavicchikādīni yuddhe ḍaṁsitvā māraṇatthaṁ vissajjenti. **Pajjarakan**ti sarīraḍāhaṁ. **Sūcikan**ti sūlaṁ. **Visūcikan**ti sukkhamātisāraṁvasayaṁ. **Pakkhandiyan**ti rattātisāraṁ. Dvattibyāmasatappamāṇe mahākāye nimminitvā ṭhitanāguddharaṇaṁ, kujjhitvā olokite paresaṁ kāye visamaraṇaṁ vā ḍāhuppādanaṁ vā payogo nāma.

Kecīti mahāsaṁghikā. Ayaṁ itthī[1]. **Kulumbassā**ti gabbhassa. Kathaṁ sā itarassāti[2] ce? Tassa duṭṭhena manasānupakkhite so ca gabbho sā ca iddhīti ubhayampi saheva nassati, ghaṭaggīnaṁ bhedanibbāyanaṁ viya ekakkhaṇe hoti. "Tesaṁ suttantikesu ocariyamānaṁ[3] na sametī"ti likhitaṁ, "tesaṁ mataṁ gahetvā 'thāvarīnampi ayaṁ yujjatī'ti vutte tikavasena paṭisedhitabbanti apare"ti vuttaṁ. Sāhatthikanissaggiyapayogesu sanniṭṭhāpakacetanāya sattamāya sahuppannakāyaviññattiyā sāhatthikatā veditabbā. Āṇattike pana sattahipi cetanāhi saha vacīviññattisambhavato sattasatta saddā ekato hutvā ekekakkharabhāvaṁ gantvā yattakehi akkharehi attano adhippāyaṁ viññāpeti, tadavasānakkharasamuṭṭhāpikāya sattamacetanāya sahajātavacīviññattiyā āṇattikatā veditabbā. Tathā vijjāmayapayoge. Kāyenāṇattiyaṁ pana sāhatthike vuttanayova. Thāvarapayoge yāvatā parassa maraṇaṁ hoti, tāvatā kammabaddho, āpatti ca. Tato paraṁ atisañcaraṇe kammabaddhā'tibahuttaṁ[4] veditabbaṁ sati paraṁ maraṇe. Pārājikāpatti panettha ekā. Atthasādhakacetanā yasmā ettha ca dutiyapārājike ca labbhati, na aññattha, tasmā dvinnampi sādhāraṇā imā gāthāyo—

"Bhūtadhammaniyāmā ye, te dhammā niyatā matā.
Bhāvidhammaniyāmā ye, teva aniyatā idha.

Bhūtadhammaniyāmānaṁ, ṭhitāva sā paccayaṭṭhiti.
Bhāvidhammaniyāmānaṁ, sāpekkhā paccayaṭṭhiti.

Tenaññā hetuyā atthi, sāpi dhammaniyāmatā.
Tassā phalaṁ aniyataṁ, phalāpekkhā niyāmatā.

Evañhi sabbadhammānaṁ, ṭhitā dhammaniyāmatā.
Laddhadhammaniyāmā yā, sātthasādhakacetanā.

Cetanāsiddhito pubbe, pacchā tassātthasiddhito.
Avisesena sabbāpi, chabbidhā atthasādhikā.

---

1. Ayaṁ iddhi (Ka), vijjamānapāṭhaṁ upanidhāya aho vatāyaṁ taṁ kucchigataṁ gabbhaṁ na abhinikkhāmeyyāti aṭṭhakathāpāṭhena bhavitabbaṁ.
2. Tassāti (Ka) 3. Ovadiyamānaṁ (Ka) 4. Kammabaddhādi bahuttaṁ (Ka)

Āṇattiyaṁ yato sakkā, vibhāvetuṁ vibhāgato.
Tasmā āṇattiyaṁyeva, vuttā sā atthasādhikā.

Micchatte vāpi sammatte, niyatāniyatā matā.
Abhidhamme na sabbatthi, tattha sā niyatā siyā.

Yā theyyacetanā sabbā, sahatthāṇattikāpi vā.
Abhidhammanayenāyaṁ, ekantaniyatā siyā.

Pāṇātipātaṁ nissāya, sahatthāṇattikādikā.
Abhidhammavasenesā, paccekaṁ taṁ dukaṁ bhaje.

Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṁ dvayaṁ.
Na sāhatthikakammena[1], pagevāṇattikāsamaṁ.

Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṁ dvayaṁ.
Na sāhatthikakammena, pagevāṇattikāsamaṁ.

Jīvitindriyupaccheda-kkhaṇe vadhakacetanā.
Cirā'ṭhitāti ko dhammo, niyāmeti āpattikaṁ.

Jīvitindriyupaccheda-kkhaṇe ce vadhako siyā.
Mato, sutto, pabuddho vā, kusalo vadhako siyā.

Kusalattikabhedo ca, vedanāttikabhedopi.
Siyā tathā gato siddho, sahatthā vadhakacetanā"ti.

Yāni pana bīja-utukammadhammacittaniyāmāni pañca aṭṭhakathāya ānetvā nidassitāni, tesu ayamatthasādhakacetanā yogaṁ gacchatīti maññe "ayaṁ atthasādhakacetanāniyamo natthī"ti cetanānaṁ micchattasammattaniyatānampi natthibhāvappasaṅgato. Bhajāpiyamānā yena, tena sabbepi yathāsambhavaṁ kammacittaniyāme bhajanti gacchantīti veditabbaṁ. Jīvite ādīnavo maraṇavaṇṇadassane na vibhattova, idha pana saṅkappapade atthato "maraṇasaññī maraṇacetano maraṇādhippāyo"ti evaṁ avibhūtattā vibhatto, apākaṭattā, anoḷārikattā vā avibhāgā

1. Na sāhatthikakammehi (Ka)

kāritā vā. **Nayidaṁ vitakkassa nāman**ti na vitakkasseva nāmaṁ, kintu saññācetanānampi nāmanti gahetabbaṁ. **Kaṅkhāvitaraṇiyam**pi[1] evameva vuttaṁ.

174. **Kāyato**ti vuttattā "satti-usū"ti vattabbe vacanasiliṭṭhatthaṁ[1] **"ususatti-ādinā"**ti vuttaṁ. **Anuddesike** kammassārammaṇaṁ so vā hoti, añño vā. **Ubhayehī**ti kiñcāpi paṭhamappahāro na sayameva sakkoti, dutiyaṁ labhitvā pana sakkonto jīvitavināsanahetu ahosi, tadatthameva hi vadhakena so dinno, dutiyo pana aññena cittena dinno, tena suṭṭhu vuttaṁ **"paṭhamappahārenevā"**ti, "cetanā nāma dāruṇāti garuṁ vatthuṁ ārabbha pavattapubbabhāgacetanā pakatisabhāvavadhakacetanā, no dāruṇā hotī"ti ācariyena likhitaṁ. "Pubbabhāgacetanā parivārā, vadhakacetanāva dāruṇā hotī"ti vuttaṁ. **Yathādhippāyan**ti ubhopi paṭivijjhati, sāhatthikopi saṅketattā na muccati kira.

Kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato. "Evaṁ vijjha, evaṁ pahara, evaṁ ghāhehī'ti pāḷiyā sametīti ācariyena gahito"ti vadanti. **Purato paharitvā**ti-ādi vatthuvisaṅketameva kira. **Etaṁ gāme ṭhitan**ti puggalova niyamito. **Yo pana liṅgavasena "dīghaṁ -pa- mārehī"ti āṇāpeti aniyametvā.** Yadi niyametvā vadati, "etaṁ dīghan"ti vadeyyāti apare. Ācariyā pana "dīghanti vutte niyamitaṁ hoti, evaṁ aniyametvā vadati, na pana āṇāpako dīghādīsu aññataraṁ mārehīti adhippāyo"ti vadanti kira. "Attho pana cittena ekaṁ sandhāyapi aniyametvā āṇāpetī"ti likhitaṁ. **"Itaro aññaṁ tādisaṁ māreti, āṇāpako muccatī"**ti vuttaṁ yathādhippāyaṁ na gatattā. "Evaṁ dīghādivasenāpi cittena aniyamitassevāti yuttaṁ viya dissatī"ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** likhitaṁ, suṭṭhu vīmaṁsitvā sabbaṁ gahetabbaṁ, **okāsassa niyamitattā**ti ettha okāsaniyamaṁ katvā niddisanto tasmiṁ okāse nisinnaṁ māretukāmova hoti, sayaṁ pana tadā tattha natthi. Tasmā okāsena saha attano jīvitindriyaṁ ārammaṇaṁ na hoti, tena attanā mārāpito paro eva mārāpito. Kathaṁ? Sayaṁ rasso ca tanuko ca hutvā pubbabhāge attānaṁ sandhāya āṇattikkhaṇe "dīghaṁ

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 122 piṭṭhe.

rassaṁ thūlaṁ balavantaṁ mārehī”ti āṇāpentassa cittaṁ attani tassākārassa natthitāya aññassa tādisassa jīvitindriyaṁ ārammaṇaṁ katvā pavattati, tena mūlaṭṭhassa kammabaddho. Evaṁsampadamidanti daṭṭhabbaṁ.

Dūtaparamparāniddese āṇāpeti, āpatti dukkaṭassa. Itarassa āroceti, āpatti dukkaṭassāti ācariyantevāsīnaṁ yathāsambhavaṁ ārocane, paṭiggaṇhane dukkaṭaṁ sandhāya vuttaṁ. Na vadhako paṭiggaṇhāti, tassa dukkaṭanti[1] siddhaṁ hoti. Taṁ pana okāsābhāvato na vuttaṁ. Mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattiyā hi tassa okāso aparicchinno, tenassa tasmiṁ okāse thullaccayaṁ vuttaṁ. Vadhako ce paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭho ācariyo pubbe āpannadukkaṭena saha thullaccayampi āpajjati. Kasmā? **Mahājano hi tena pāpe niyojitoti.** Idaṁ pana dukkaṭathullaccayaṁ vadhako ce tamatthaṁ na sāveti āpajjati. Yadi sāveti, pārijikamevāpajjati. Kasmā? Atthasādhakacetanāya abhāvā. **Anugaṇṭhipade** pana “paṭiggaṇhati, taṁ dukkaṭaṁ hoti. Yadi evaṁ kasmā pāṭhe na vuttanti ce? Vadhako pana ‘sādhu karomī’ti paṭiggaṇhitvā taṁ na karoti. Evañhi niyame ‘mūlaṭṭhassa kiṁ nāma hoti, kimassa dukkaṭāpattī’ti sañjātakaṅkhānaṁ tadatthadīpanatthaṁ ‘mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti vuttaṁ. “Vadhako paṭiggaṇhāti āpatti dukkaṭassa, mūlaṭṭhassa ca āpatti thullaccayassā”ti vuttaṁ na silissati, mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattidassanādhikārattā vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṁ.

Visakkiyadūtapadaniddese “vattukāmatāya ca kicchenettha vatvā payojanaṁ natthīti bhagavatā na vuttan”ti vuttaṁ. Yaṁ pana **“mūlaṭṭhasseva dukkaṭan”**ti aṭṭhakathāyaṁ vuttaṁ. Tatrāyaṁ vicāraṇā—ācariyena āṇattena buddharakkhitena tadatthe saṁgharakkhitasseva ārocite kiñcāpi yo “sādhū”ti paṭiggaṇhāti, atha kho ācariyassevetaṁ dukkaṭaṁ visaṅketattā, na buddharakkhitassa, kasmā? Atthasādhakacetanāya āpannattā. Teneva “āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti **pāḷiyaṁ** vuttaṁ, taṁ pana mūlaṭṭhena āpajjitabbadukkaṭaṁ “mūlaṭṭhassa anāpattī”ti iminā aparicchinnokāsattā na vuttaṁ.

---

1. Tassa āpatti dukkaṭanti (Ka)

Avisaṅkete “mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti vuttattā visaṅkete āpatti dukkaṭassāti siddhanti veditabbaṁ. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti idaṁ pana dukkaṭaṁ vadhakasseva. So hi paṭhamaṁ āṇāpakaṁ buddharakkhitaṁ pārājikāpattiṁ pāpetvā sayaṁ jīvitā voropetvā āpajjissatīti kiñcāpi **pāḷiyaṁ** “so taṁ jīvitā voropeti, āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti na vuttaṁ, tathāpi taṁ atthato vuttameva, “yato pārājikaṁ paññattan”ti pubbe vuttanayattā ca taṁ na vuttaṁ. “So taṁ jīvitā voropeti, āpatti sabbesaṁ pārājikassā”ti hi pubbe vuttaṁ. Ettha pubbe ācariyantevāsikānaṁ vuttadukkaṭathullaccayāpattiyo paṭhamameva anāpannā pārājikāpattiyā āpannattā. Tathāpi vadhakassa pārājikāpattiyā tesaṁ pārājikabhāvo pākaṭo jātoti katvā “āpatti sabbesaṁ pārājikassā”ti ekato vuttaṁ, na tathā[1] “āṇāpakassa, vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti ettha. Kasmā? Vadhakassa dukkaṭāpattiyā āpannattā. So hi paṭhamaṁ dukkaṭāpattiṁ āpajjitvā pacchā pārājikaṁ āpajjati. Yadi pana antevāsikā kevalaṁ ācariyassa garukatāya sāsanaṁ ārocenti sayaṁ amaraṇādhippāyā samānā pārājikena anāpatti. Akappiyasāsanaharaṇapaccayā dukkaṭāpatti hoti eva, imassatthassa sādhanatthaṁ **dhammapadavatthūhi**[2] migaluddakassa bhariyāya sotāpannāya dhanu-ususūlādidānaṁ nidassanaṁ vadanti eke. Taṁ **tittirajātakena**[3] sameti, tasmā suttañca aṭṭhakathañca anulometīti no takkoti ācariyo. Idha pana dūtaparamparāya ca “itthannāmassa pāvada, itthannāmo itthannāmaṁ pāvadatū”ti ettha avisesetvā vuttattā vācāya vā ārocetu, hatthamuddāya vā, paṇṇena vā, dūtena vā ārocetu, visaṅketo natthi. Sace visesetvā mūlaṭṭho, antarādūto vā vadati, tadatikkame visaṅketoti veditabbaṁ.

Idāni imasmiṁ yeva adhikāradvaye **anugaṇṭhipade** vuttanayo vuccati— “vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti vadhakasseva āpatti, na āṇāpakassa buddharakkhitassa. Yadi pana so vajjhamaraṇāmaraṇesu avassamaññataraṁ karoti, buddharakkhitassāṇattikkhaṇe eva pārājikadukkaṭesu

---

1. Vuttaṁ, tathā (Ka)
2. Dhammapada-Ṭṭha 2. 15 piṭṭhādīsu.
3. Khu 5. 102 piṭṭhe Jātake.

aññataraṁ siyā. “Iti cittamano”ti adhikārato “cittasaṅkappo”ti etthāpi iti-saddo viya “vadhako paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti adhikārato “mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭassā”ti vuttameva hoti. Kasmā sarūpena na vuttanti ce? Tato cuttari nayadānatthaṁ. “Mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭassā”ti hi vutte mūlaṭṭhasseva vasena niyamitattā “paṭiggaṇhantassa dukkaṭaṁ hotī”ti na ñāyati. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti hi aniyametvā vutte sakkā ubhayesaṁ vasena dukkaṭe yojetuṁ. Tasmā eva hi aṭṭhakathācariyehi adhikāyaṁ gahetvā **“saṁgharakkhitena sampaṭicchite mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti veditabban”**ti vuttaṁ. Paṭiggaṇhantassa neva anuññātaṁ, na paṭikkhittaṁ, kevalantu buddharakkhitassa aniyamitattā paṭikkhittaṁ, tassa pana pārājikadukkaṭesu aññataraṁ bhaveyyāti ayamattho dīpito, tasmā tampi suvuttaṁ. Yasmā ubhayesaṁ vasena yojetuṁ sakkā, tasmā ācariyehi “paṭiggaṇhantassevetaṁ dukkaṭan”ti vuttaṁ. Tattha mūlaṭṭho neva anuññāto “mūlaṭṭhassā”ti vacanābhāvato, na ca paṭikkhitto “paṭiggaṇhantassa āpatti dukkaṭassā”ti **pāḷiyā** abhāvato, paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭaṁ siyāti nayaṁ dātuṁ “mūlaṭṭhassā”ti **pāḷiyaṁ** avuttattā “taṁ paṭiggaṇhantassevetaṁ dukkaṭan”ti yaṁ vuttaṁ, tampi suvuttaṁ. Tatra hi buddharakkhitassa paṭikkhittaṁ, vuttanayena pana tassa āpatti aniyatāti. Kasmā pana **aṭṭhakathāyaṁ** anuttānaṁ paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭaṁ avatvā mūlaṭṭhasseva vasena dukkaṭaṁ vuttanti ce? Aniṭṭhanivāraṇatthaṁ. “Saṁgharakkhitena sampaṭicchite paṭiggaṇhanapaccayā tassa dukkaṭan”ti hi vutte anantaranayena sarūpena vuttattā idhāpi mūlaṭṭhassa thullaccayaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** vuttameva hotīti āpajjati. Iti taṁ evaṁ āpannaṁ thullaccayaṁ uttānanti taṁ avatvā paṭiggaṇhantassa dukkaṭaṁ vuttaṁ. Anuttānattā aṭṭhakathāyanti imaṁ aniṭṭhaggahaṇaṁ nivāretuṁ “mūlaṭṭhassevetaṁ dukkaṭan”ti vuttaṁ. Ācariyena hi vuttanayena paṭiggaṇhantassa dukkaṭampi uttānameva. Uttānañca kasmā amhākaṁ khantīti vuttanti ce? Paṭipattidīpanatthaṁ. “Piṭakattayādīsu appaṭihatabuddhiyopi ācariyā sarūpena **pāḷiyaṁ, aṭṭhakathāyañca**[1] avuttattā evarūpesu nāma ṭhānesu evaṁ paṭipajjanti, kimaṅgaṁ pana mādisoti suhadayā kulaputtā anāgate vuttanayamanatikkamitvā saṅkaradosaṁ

---

1. Aṭṭhakathāyaṁ vā (Ka)

vivajjetvā vaṇṇanāvelañca anatikkamma paṭipajjantī”ti ca aparehi vuttaṁ.[1] Ayaṁ pana **aṭṭhakathāya** vā avuttattā evarūpesu nāma pāṭho[1] ācariyena pacchā nikkhittattā kesuci potthakesu na dissatīti katvā sabbaṁ likhissāma. Evaṁ sante paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā, sañcarittapaṭiggahaṇamaraṇābhinandanesupi ca āpatti hoti, māraṇapaṭiggahaṇe kathaṁ na siyā, tasmā paṭiggaṇhantassevetaṁ dukkaṭaṁ, tenevettha “mūlaṭṭhassā”ti na vuttaṁ. Purimanayepi cetaṁ paṭiggaṇhantassa veditabbameva, okāsābhāvena pana na vuttaṁ. Tasmā yo yo paṭiggaṇhāti, tassa tassa tappaccayā āpattiyevāti ayamettha amhākaṁ khanti. Yathā cettha, evaṁ adinnādānepīti.

175. **Araho rahosaññīniddesā**dīsu kiñcāpi **pāḷiyaṁ, aṭṭhakathāyañ**ca dukkaṭameva vuttaṁ, tathāpi tattha paramparāya sutvā maratūti adhippāyena ullapantassa uddese sati uddiṭṭhassa maraṇena āpatti pārājikassa, asati yassa kassaci maraṇena āpatti pārājikassa. “Itthannāmo sutvā me vajjhassa ārocetū”ti uddisitvā ullapantassa visaṅketatā dūtaparamparāya vuttattā veditabbā. Sace “yo koci sutvā vadatū”ti ullapati, vajjho sayameva sutvā marati, visaṅketattā na pārājikaṁ. Yo koci sutvā vadati, so ce marati, pārājikaṁ. “Yo koci mama vacanaṁ sutvā taṁ māretū”ti ullapati, yo koci sutvā māreti, pārājikaṁ, sayameva sutvā māreti, visaṅketattā na pārājikanti evaṁ yathāsambhavo veditabbo.

176. **Mūlaṁ datvā muccatī**ti ettha bhinditvā, bhañjitvā, cavitvā, cuṇṇetvā, aggimhi pakkhipitvā vā pageva muccatīti atthato vuttameva hoti. **Yesaṁ hatthato mūlaṁ gahitan**ti yesaṁ ñātakaparivāritānaṁ hatthato mūlaṁ tena bhikkhunā gahitaṁ, potthakasāmikahatthato pubbe dinnamūlaṁ puna gahetvā tesaññeva ñātakādīnaṁ datvā muccati, evaṁ potthakasāmikasseva santakaṁ jātaṁ hoti. **Anugaṇṭhipade** pana “sacepi so vippaṭisārī hutvā sīghaṁ tesaṁ mūlaṁ datvā muccatī”ti vuttaṁ, taṁ yena dhanena potthako kīto, tañca dhanaṁ sandhāya vuttaṁ. Kasmā? Potthakasāmikahatthato dhane gahite potthake adinnepi muccanato. Sace

1. Ayaṁ pana aṭṭhakathāpāṭho (Ka)

aññaṁ dhanaṁ sandhāya vuttaṁ, na yuttaṁ potthakassa attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṁ sāmikānaṁ datvā mūlaṁ na gaṇhāti, na muccati attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṁ mūlaṭṭhena diyyamānaṁ “taveva hotū”ti appeti, muccati attaniyabhāvato mocitattā. Etthāyaṁ vicāraṇā—yathā cetiyaṁ vā paṭimaṁ pokkharaṇiṁ setuṁ vā kiṇitvā gahitampi kārakassevetaṁ puññaṁ, na kiṇitvā gahitassa, tathā pāpampi yena potthako likhito, tasseva yujjati, na itarassāti ce? Na, “satthahārakaṁ vāssa pariyeseyyā”ti vacanato. Parena hi katasatthaṁ labhitvā upanikkhipantassa pārājikanti siddhaṁ. Evaṁ parena likhitampi potthakaṁ labhitvā yathā vajjho taṁ passitvā marati, tathā upanikkhipeyya pārājikanti siddhaṁ hotīti. **Cetiyādī**ti etamanidassanaṁ karaṇapaccayaṁ hi taṁ kammaṁ idaṁmaraṇapaccayanti evaṁ ācariyena vicāritaṁ. Mama pana cetiyādinidassaneneva sopi attho sādhetabbo viya paṭibhāti.

Tattakā pāṇātipātāti “ekāpi cetanā kiccavasena ‘tattakā’ti vuttā satipaṭṭhānasammappadhānānaṁ catukkatā viyā”ti likhitaṁ. **Pamāṇe ṭhapetvā**ti attanā adhippetappamāṇe. “Kataṁ mayā evarūpe āvāṭe khaṇite tasmiṁ patitvā maratū”ti adhippāyena vadhako āvāṭappamāṇaṁ niyametvā sace khaṇi, taṁ sandhāya vuttaṁ **“imasmiṁ āvāṭe”**ti. Idāni khaṇitabbaṁ sandhāya ettakappamāṇassa aniyamitattā **“ekasmimpi kudālappahāre”**ti-ādi vuttaṁ, suttantikattherehi kiñcāpi upaṭhataṁ, tathāpi sanniṭṭhāpakacetanā ubhayattha atthevāti ācariyā. Bahūnaṁ maraṇe ārammaṇaniyame kathanti ce? Vajjhesu ekassa jīvitindriye ālambite sabbesamālambitameva hoti. Ekassa maraṇepi na tassa sakalaṁ jīvitaṁ sakkā ālambituṁ na uppajjamānaṁ, uppannaṁ, nirujjhamānaṁ, atthitāya pāṇātipātacetanāva paccuppannārammaṇā, purejātārammaṇā ca hoti, tasmā tampi yujjati. Pacchimakoṭiyā ekacittakkhaṇe purejātaṁ hutvā ṭhitaṁ taṁ jīvitamālambaṇaṁ katvā sattamajavanapariyāpannacetanāya opakkame kate atthato tassa sattassa sabbaṁ jīvitindriyamālambitaṁ, voropitañca hoti, ito panaññathā na sakkā, evameva pubbabhāge “bahūpi satte māremī”ti cintetvā sanniṭṭhānakāle visapakkhipanādīsu ekaṁ

payogaṁ sādhayamānā vuttappakāracetanā tesu ekassa vuttappakāraṁ jīvitindriyaṁ ālambaṇaṁ katvā uppajjati, evaṁ uppannāya panekāya sabbepi te māritā honti tāya eva sabbesaṁ maraṇasiddhito, aññathā na sakkā voropetuṁ, ālambituṁ vā. Tattha ekāya cetanāya bahūnaṁ maraṇe akusalarāsi kathanti ce? Visuṁ visuṁ maraṇe pavattacetanānaṁ kiccakaraṇato. Kathaṁ? Tā pana sabbā upapajjavedanīyāva honti, tasmā tāsu yāya kāyaci dinnāya paṭisandhiyā itarā sabbāpi "tato balavatarakusalapaṭibāhitā ahosikamman"ti-ādikoṭṭhāsaṁ bhajanti, punapi vipākaṁ janituṁ[1] na sakkonti. Aparāpariyavedanīyāpi viya taṁ paṭibāhitvā kusalacetanā paṭisandhiṁ deti, tathā ayampi cetanā anantarabhave eva paṭisandhidānādivasena tāsaṁ kiccalesakaraṇato ekāpi samānā "rāsī"ti vuttā. Tāya pana dinnāya paṭisandhiyā atitikkho vipāko hoti. Ayamettha visesoti-ādi **anugaṇṭhipade** papañcitaṁ.

Amaritukāmā vāti adhippāyattā opapātikamaraṇepi āpatti. "Nibbattitvā'ti vuttattā patanaṁ na dissatīti ce? Opapātikattaṁ, patanañca ekamevā"ti likhitaṁ. Atha vā **"sabbathāpi anuddissevā"**ti vacanato ettha maratūti adhippāyasambhavato **"uttarituṁ asakkonto marati pārājikamevā"**ti suvuttaṁ. Sace "patitvā maratū"ti niyametvā khaṇito hoti, opapātikamanusso ca nibbattitvā ṭhitaniyameneva "uttarituṁ na sakkā"ti cintetvā maratīti pārājikacchāyā na dissati, tena vuttaṁ "uttarituṁ asakkonto"ti. So hi uttarituṁ asakkonto punappunaṁ patitvā marati, tena pātopi tassa siddho hotīti adhippāyo. Tattha siyā—yo pana "uttarituṁ asakkonto maratī"ti vutto, so opātakhaṇanakkhaṇe[2] arūpaloke jīvati. Vadhakacetanā ca "aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa ārammaṇapaccayena paccayo, rūpajīvitindriyaṁ mātughātikammassa pitughātikammassa arahantaghātikammassa ruhiruppādakammassa ārammaṇapaccayena paccayo"ti[3] vacanato rūpajīvitindriyārammaṇaṁ hoti, na ca taṁ arūpāvacarasattassatthi, na ca sā cetanā "aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa purejātapaccayena paccayo, ārammaṇapurejātaṁ vatthupurejātaṁ ārammaṇapurejātaṁ.

---

1. Dātuṁ (Ka) 2. Opapātapatanakkhaṇe (?) 3. Abhi 9. 373 piṭṭhe.

Rūpajīvitindriyaṁ mātughātikammassa purejātapaccayena paccayo"ti[1] vacanato anāgatārammaṇā hoti. Añño idha patitvā maraṇakasatto natthi, evaṁ sante vadhakacetanāya kiṁ ārammaṇanti ce? Yassa kassaci idha jīvanakasattassa paccuppannaṁ jīvitindriyaṁ ārammaṇaṁ. Kiñcāpi so na marati, atha kho pāṇātipāto hoti eva. Yathā kiṁ "yathākkamena ṭhite satta jane ekena kaṇḍena vijjhitvā māremī"ti pubbabhāge cintetvā sanniṭṭhānakāle tesu ekassa jīvitamārammaṇaṁ katvā kaṇḍaṁ vissajjeti, kaṇḍo taṁ virajjhitvā itare cha jane māreti, evaṁ santepi ayaṁ pāṇātipātī eva hoti, evamidhāpi "yo kocī"ti vikappentassa vadhakacetanā yassa kassaci jīvitārammaṇaṁ katvā pavattati, tasmiṁ amatepi itarassa vasena pāṇātipātī. Sace arahā hutvā parinibbāyati, arahantaghātakova hoti. Esa nayo sabbattha evarūpesu. Ayameva hettha ācariyaparamparāgatā yutti vinicchayakathāti vuttaṁ.

Patanarūpaṁ pamāṇanti ettha yathā mātuyā patitvā parivattaliṅgāya matāya so mātughātako hoti, na kevalaṁ purisaghātako, tasmā patanasseva vasena āpatti. Kasmā? Patanarūpamaraṇarūpānaṁ ekasantānattā, tadeva hissa jīvitindriyaṁ, tassa hi parivattanaṁ natthi, itthipurisindriyāneva pavattiyaṁ nirujjhanuppajjanakāni, itthipurisoti ca tattha vohāramattameva, tasmā mātughātakova, na purisaghātakoti, yathā tassa patanarūpavasenāpatti, tathā idhāpi patanarūpavasena thullaccayaṁ ekasantānattāti ayaṁ paṭhamatheravāde yutti. Dutiye kiñcāpi peto patito, yakkho ca, atha kho ahetukapaṭisandhikattā akusalavipākassa "vāmena sūkaro hotī"ti[2] ettha vuttayakkhānaṁ paṭisandhi viya sabbarūpānaṁ sādhāraṇattā, amanussajātikattā ca tiracchānarūpena mate maraṇarūpavasena pācittiyaṁ, vatthuvasena lahukāpattiyā parivattanā hoti eva tatthajātakarukkhādichedanapācittiyaparivattanaṁ viya. Ayameva yuttataro, tasmā pacchā vutto. Pārājikassa pana manussajātiko yathā tathā vā patitvā yathā tathā vā maratu, pārājikameva garukattā. Garukāpattiyāti viparivattanā natthīti vuttaṁ.

---

1. Abhi 9. 377 piṭṭhe.
2. Dī-Ṭṭha 2. 250; Abhi-Ṭṭha 2. 475; Mahāniddesa-Ṭṭha 371 piṭṭhesu.

Thullaccayaṁ tiracchāne, mate bhedassa kāraṇaṁ.
Sarūpamaraṇaṁ tisso, phusso maññeti aññathā.

Gaṇṭhipade pana "dutiyavāde puthujjanassa patitvā arahattaṁ patvā marantassa vasena vutto"ti likhitaṁ. "Tiracchāne"ti ettha keci vadanti "devā adhippetā"ti. "Sakasakarūpeneva maraṇaṁ bhavati nāññathā"ti ca vadanti. **Yakkhapetarūpena matepi eseva nayo**ti thullaccayanti attho. "Tiracchānagatamanussaviggahamaraṇe viyā"ti likhitaṁ. **Pahāraṁ laddhā**ti sattānaṁ māraṇatthāya katattā vuttaṁ.

177. **Sādhu suṭṭhu maratū**ti vacībhedaṁ karoti. **Visabhāgarogo**ti sarīraṭṭho gaṇḍapīḷakādi.

178. **Kāḷānusārī**ti ekissā latāya mūlaṁ kira. Mahākacchapena katapupphaṁ vā. **Haṁsapupphan**ti haṁsānaṁ pakkhapattaṁ. Heṭṭhā vuttanayena sāhatthikāṇattikanayañhettha yojetvā kāyavācācittato samuṭṭhānavidhi dassetabbo.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. **Maraṇatthikāva hutvā**ti imassa kāyassa bhedena saggapāpanādhippāyattā atthato maraṇatthikāva hutvā evaṁadhippāyino maraṇatthikā nāma hontīti attano maraṇatthikabhāvaṁ ajānantā āpannā pārājikaṁ. Na hi te "attano cittappavattiṁ na jānantī"ti vuccanti. **Vohāravasenā**ti pubbabhāgavohāravasena. Sanniṭṭhāne panetaṁ natthi. Pāse baddhasūkaramocane viya na hoti. **Yathānusandhinā**ti antarā amaritvāti attho. **Appaṭivekkhitvā**ti avicāretvā. Heṭṭhimabhāge hi kismiñci vijjamāne vali paññāyati. **Dassite**ti uddharitvā ṭhapite. **Paṭibandhan**ti tayā paṭibandhaṁ, paribhogantarāyaṁ saṁghassa mā akāsīti attho.

181-2-3. Yasmā kiriyaṁ dātuṁ na sakkā, tasmā **"paṭhamaṁ laddhan"**ti vuttaṁ. Pubbepi attanā laddhapiṇḍapātato paṇītapaṇītaṁ dento tatthapi[1] attakāriyaṁ adāsi. **Asañciccā**ti ettha aññaṁ ākaḍḍhantassa aññassa patane sabbena sabbaṁ abhisandhi natthi. **Na maraṇādhippāyassā**ti paṭigho ca payogo ca atthi, vadhakacetanā natthi. **Ajānantassā**ti ettha "vatthu-ajānanavasena ajānantassa doso natthi, idaṁ kira tesaṁ nānattaṁ. 'Asañcicco ahan'ti **pāḷiyaṁ** na dissati. **Aṭṭhakathāyaṁ** vuttattā tathārūpāya pāḷiyā bhavitabban"ti vadanti. **No ce, thullaccayan**ti ettha "dukkhavedanā ce nuppajjati, dukkaṭamevā"ti vadanti, vīmaṁsitabbaṁ. **"Muggarā** nāma khādanadaṇḍakā. **Vemā** nāma tesaṁ khādanadaṇḍakānaṁ heṭṭhā ca upari ca tiriyaṁ bandhitabbadaṇḍā"ti likhitaṁ. Heṭṭhāva duvidhāpi paṭhanti. **Hatthappatto viya dissati** "tassa vikkhepo mā hotū"ti **upacchindati. Visesādhigamaṁ byākaritvā** tappabhavaṁ sakkāraṁ lajjīyanto **āhāraṁ upacchindati** sabhāgānaṁ byākatattā. Te hi kappiyakhettaṁ ārocenti.

186. **Akataviññattiyā**ti na viññattiyā. Sā hi anuññātattā katāpi akatā viyāti akataviññatti. "Vadeyyātha bhante yenattho'ti evaṁ akataṭṭhāne viññatti akataviññattī"ti likhitaṁ. Titthiyabhūtānaṁ mātāpitūnaṁ sahatthā dātuṁ na vaṭṭatīti. **Pitucchā** nāma pitubhaginī. **Sacepi na yācanti** "yācituṁ dukkhan"ti, sayaṁ vā evaṁ vattumasakkontā. "Yadā tesaṁ attho bhavissatī"ti ābhogaṁ katvā vā. **"Vejjakammaṁ vā nahotī'**ti vacanato yāva sattamo kulaparivaṭṭo, tāva bhesajjaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vadanti. **Sabbapadesū**ti mahāmātuyācūḷamātuyāti-ādīnaṁ.

Vuttanayena pariyesitvāti "sāmaṇerehi vā"ti-ādinā. "Na akataviññattiyā"ti vadanti. "Paccāsīsati sace, dukkaṭan"ti vadanti. **Kappiyavasenā**ti pupphaṁ ānethāti-ādinā. **"Pūjaṁ akāsī'**ti vuttattā sayaṁ gahetuṁ na vaṭṭatī"ti vadanti.

"Bhaṇathā"ti vutte pana kātabbaṁ. Dhammañhi vattuṁ vaṭṭati. **No ce jānanti, na pādā apanetabbā.** Avamaṅgalanti hi gaṇhanti.

---

1. Tathāpi (Ka)

Coranāgassa hi āmaṭṭhaṁ dinne kujjhissati, anāmaṭṭhaṁ na vaṭṭatīti aṅgulantare thokaṁ bhattaṁ gahetvā patte bhattaṁ sabbaṁ adāsi, so tena tussi. **Varapotthakacittattharaṇan**ti sibbitvā kātabbattharaṇavikati. **Piturājā** damiḷassa parājito **rohaṇe** soḷasa vassāni vassitvā mittāmaccaparivuto "rajjaṁ gaṇhāmī"ti āgantvā antarāmagge appamattakassa kāraṇā ekaṁ amaccaṁ ghātāpesi. Sesā bhayena palāyantā araññe antarāmagge corehi viluttā **hambugallakavihāraṁ**[1] gantvā tattha cātunikāyikatissatthero tesaṁ saṅgahaṁ katvā puna ānetvā rañño dassesi, tehi saddhiṁ rajjaṁ gahetvā rājā **tambulakallakatissattherassa** abhayagirivihāraṁ akāsi. Sesāpi ekekavihāraṁ kārāpesuṁ kira.

187. Corasamīpaṁ pesento **"vāḷayakkhavihāraṁ** pesetī"ti iminā sadiso. Kasmā? Maraṇādhippāyattā. Taḷākādīsu macchādiggahaṇatthaṁ kevaṭṭaṁ aññāpadesena "taḷākatīraṁ gacchā"ti pahiṇantassa pāṇātipātena bhavitabbaṁ, "vāḷayakkhavihāraṁ pāhesī"ti imassa sadiso. Kasmā? "Maraṇādhippāyattā"ti vacanassānulomato, **aṭṭhakathāyam**pi "evaṁ vāḷayakkhampī"ti vuttattā.

189. **Taṁ tatraṭṭhitaṁ chindantan**ti **taṁ**-saddo ekaccesu natthi. Itaresu pārājikathullaccayaṁ āpannāti attho. "Imaṁ chinditvā sīghaṁ gantvā saṁghassa pattacīvaraṁ dassāmī"ti kusalacittenapi chindituṁ na vaṭṭati ananuññātattā. **Aññassa pana bhikkhuno vaṭṭati** anuññātattā.

190. Kathaṁ? Kuṭirakkhaṇatthañhi bhagavatā paṭaggidānādi anuññātaṁ, kuṭi nāmesā bhikkhūnaṁ atthāya. Tasmā "bhikkhurakkhaṇatthaṁ aññassa bhikkhussa vaṭṭatī'ti vattabbamettha natthī"ti vuttaṁ. Yadi evaṁ acchinnacīvarassa naggabhāvappaṭicchādanatthaṁ bhūtagāmapātabyatā bhagavatā anuññātā, jīvitarakkhaṇatthañca sappadaṭṭhakāle anuññātaṁ, tasmā "api jīvitaṁ pariccajitabbaṁ, na ca rukkho vā chinditabbo"ti-ādi na vattabbaṁ siyā, tasmā taṁ nidassanaṁ appamāṇaṁ, aṭṭhakathācariyo evettha pamāṇaṁ. Ettha panāyaṁ ācariyassa takko—ariyapuggalesupi sattā nagghiyaṁ passitvā appasādaṁ katvā nirayūpagā

1. Mahāvaṁsa 33, 71.

bhavissanti, tathā sappā ca ḍaṁsitvā, tesaṁ pāpavimocanatthaṁ bhūtagāmapātabyatā anuññātā. Dānapatīnaṁ cittarakkhaṇatthaṁ paṭaggidānādi. Aññathā lokassa puññantarāyo, saṁghassa ca lābhantarāyo hoti. Vadhakassa pana cittahitakaraṇaṁ natthi, taṁ pana avītikkamaṁ, jīvitapariccajanaṁ passitvā vā "aho dukkaraṁ katan"ti pasādameva labheyyunti attano na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati. Aññathā titthiyānaṁ asaddhammasiddhiyāti. **Gaṇṭhipade** pana "jīvitatthāya rukkhaṁ chindantassa attasinehavasena chindanato akusalattā na vaṭṭati, aññassa vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Anekesu rukkhena otthatesu, opāte vā patitesu aññena aññassatthāya rukkhachedanādi kātuṁ vaṭṭati, kasmā? Paraparittāṇādhippāyatoti. **Parittan**ti rakkhaṇaṁ, taṁ dassetuṁ **"samantā bhūmitacchanan"**ti-ādi vuttaṁ.

191. **Tīhi mārite pana visaṅketan**ti ettha tīsu ekena māritepi "khettameva otiṇṇattā pārājikan"ti vuttattā tayopi ekato hutvā mārenti ce, āpajjati, teneva vuttaṁ **"paricchedabbhantare vā avisaṅketan"**ti. **"Paricchedātikkame pana sabbattha visaṅketaṁ hotī"**ti vuttattā dvinnaṁ balaṁ gahetvā tatiyo ce māreti āpajjati viya dissati, vīmaṁsitabbaṁ. **"Dve mārentū"ti vutte ekena vā dvīhi vā mārite pārājikan**ti "dvinnaṁ pahārānaṁ maraṇe sati dve māritā nāma honti, asati ekova hoti, tasmā vijānitabban"ti vadanti.

Tatiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Catutthapārājika

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. catutthe vaggu ca sā modayati ca satteti **vaggumudā.** "Vaggumadā"tipi pāṭho, tassa vaggu ca sā pasannasuddhataraṅgasamiddhattā sukhumā cāti attho jīvitavaggutthanitā jīvitatthanti nīluppalanti-ādīsu viya. Madassāti ca bahukhajjabhojjapānādisamiddhā nadī chaṇadivasesūti nirutti veditabbā. Vaggu parisuddhāti lokena sammatāti kira attho. **Bhāsito** bhavissatīti pāṭhaseso.

194-5. Vaṇṇavā vaṇṇavanto vaṇṇavantānītipi sijjhati kira bahuvacanena. Yasmā indriyānaṁ ūnattaṁ, pūrattaṁ vā natthi, tasmā **"abhiniviṭṭhokāsassa paripuṇṇattā"**ti vuttaṁ. Chaṭṭhassa abhiniviṭṭhokāso hadayavatthu. Catu-iriyāpathacakke[1] **pākatindriye. Attano dahatī**ti attanā dahati, attanā paṭividdhaṁ katvā pavedetīti adhippāyo. **Santan**ti vattamānaṁ. **Gotrabhuno**ti gottamattaṁ anubhavattā nāmamattakamevāti attho.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. **Padabhājane** "tisso vijjā"ti vuttattā arūpāvacarajjhānāni paṭikkhittānīti ce? Na, tattheva "yaṁ ñāṇaṁ, taṁ dassanaṁ, yaṁ dassanaṁ, taṁ ñāṇan"ti dassanapadena visesetvā vuttattā, tasmā eva **aṭṭhakathāyaṁ "vijjāsīsena padabhājanaṁ vuttan"**ti vuttaṁ. **Dhuraṁ katvā**ti purimaṁ katvā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Anāgate uppajjanakarāgādīnaṁ kāraṇattā rāgādayova **nimittaṁ** nāma. Tissannañca vijjānaṁ aññataraṁ sandhāya "vijjānaṁ lābhīmhī"ti bhaṇati, pārājikaṁ, na vatthuvijjādīnaṁ kilesanahānameva vuttaṁ, taṁ khaṇattā uttarimanussadhammappa vatti na hotīti ce? Na, maggakiccadīpanato. Teneva **"maggena vinā natthī"**ti-ādi vuttaṁ. **Cittan**ti cittassa vigatanīvaraṇatāti attho. "Yāvañca vijjā anāgatā, tāva vipassanāñāṇassa lābhīmhī'ti vadanto yadi lokuttaraṁ sandhāya vadati, sopi ca tathā jānāti, pārājikameva lokuttarassapi taṁnāmattā"ti vadanti. **"Avisesenāpi vadato pārājikaṁ vuttan**ti lokuttaraṁ sandhāya vadato 'pārājikan'ti vattuṁ yujjati. Yathā kiṁ 'vijjānaṁ lābhīmhī'ti bhaṇantopi pārājikamevā'ti vuttaṭṭhāne vatthuvijjādīnaṁ sambhavepi tāsaṁ anadhippetattā pārājikaṁ hoti, evamidhāpi. **Na sakkā aññaṁ pamāṇaṁ kātun**ti attano guṇamārocetukāmo lokiyena sammissaṁ atthapaṭisambhidaṁ vadato pārājikanti pamāṇaṁ kātuṁ na sakkā, itarathā hotī"ti aparehi vuttaṁ, "taṁ pubbāparaviruddhaṁ, tasmā vijjānidassanaṁ idha anidassanaṁ sāsane vatthuvijjādīnaṁ vijjāvidhānābhāvā. Bhagavatā vibhattakhettapade vā tesaṁ pariyāyavacanānaṁ anāmaṭṭhattā na sakkā aññaṁ pamāṇaṁ kātun"ti likhitaṁ. "Paṭisambhidānaṁ lābhimhī'ti vutte

1. Catu-iriyāpathacakkaṁ (Ka)

pariyāyena vuttattā thullaccayaṁ yuttan"ti vadanti, vicāretabbaṁ. **Vīmaṁsitvā gahetabbanti** "yo te vihāre vasatī"ti-ādīhi saṁsandanato pariyāyavacanattā thullaccayaṁ vuttaṁ. "Nirodhasamāpattiṁ samāpajjāmī'ti vā 'lābhīmhāhaṁ tassā'ti vā vadatopī"ti vuttavacanampi "sace panassevaṁ hotī"ti-ādivacanampi atthato ekameva, sopi hi attano visesaṁ ārocetumeva vadati. "Yo te vihāre vasatī'ti-ādīsu ahaṁ-vacanābhāvā pariyāyo yujjati, idha pana 'lābhīmhāhaṁ tassā'ti attānaṁ niddisati, tasmā pārājikaṁ āpajjituṁ yuttaṁ viyā"ti vadanti. "Mahāpaccariyādivacanaṁ uttarimanussadhammesu ekopi na hoti, tasmā pariyāyena vuttattā na hotī"ti vadanti, suṭṭhu upaparikkhitabbaṁ. Phalasacchikiriyā-padato paṭṭhāya eva pāṭho gahetabbo, phalasacchikiriyāyapi ekekampi ekekaphalavasena pārājikaṁ veditabbaṁ.

Rāgassa pahānanti-ādittike kilesappahānameva vuttaṁ, taṁ pana yasmā maggena vinā natthi. Tatiyamaggena hi rāgadosānaṁ pahānaṁ, catutthena mohassa, tasmā "rāgo me pahīno"ti-ādīni vadatopi pārājikaṁ. **Rāgā cittaṁ vinīvaraṇatāti**-ādittike lokuttarameva vuttaṁ, tasmā "rāgā me cittaṁ vinīvaraṇan"ti-ādīni vadato pārājikamevāti. **Akuppadhammattāti** keci uttaravihāravāsino. Kasmā na hotīti ce? "Iti jānāmi, iti passāmī"ti vattamānavacaneneva **mātikāyaṁ** vuttattā. Yadi evaṁ **padabhājane** "samāpajjiṁ, samāpanno"ti-ādinā vuttattā "atītattabhāve sotāpannomhī"ti vadatopi hotūti ce? Na, aññathā atthasambhavato. Kathaṁ? Addhāpaccuppannavasena vattamānatā gahetabbāti ñāpanatthaṁ vuttaṁ, na atītattabhāvaṁ. Atītattabhāvo hi pariyāyena vuttattā "thullaccayan"ti vuttanti ācariyā.

200. **"Sacepi na hoti, pārājikamevā"ti** aṭṭhānaparikappavasena vuttaṁ kira. "Iti vācā tivaṅgikā"ti vakkhati. **Natthetanti** purime sati pacchimassābhāvā samāpajjiṁ, samāpannoti imesaṁ kiñcāpi atthato kālaviseso natthi, vacanaviseso pana atthi eva.

207. **Ukkheṭitoti** uttāsito. Khiṭa utrāsane.

Suddhikavārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vatthukāmavārakathāvaṇṇanā

Viññattipatheti vijānanaṭṭhāne, tena "viññattipathamatikkamitvā ṭhito bhikkhu dibbāya sotadhātuyā sutvā jānāti, na pārājikanti dīpetī"ti vuttaṁ. **Jhānaṁ kira samāpajjin**ti ettha so ce "esa bhikkhu attano guṇadīpanādhippāyena evaṁ vadatī"ti jānāti, pārājikameva. Aññathā jānātīti ce? Pārājikacchāyā na dissatīti ācariyo.

Vatthukāmavārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

Anullapanādhippāyoti yadi ullapanādhippāyo bhaveyya, dukkaṭamevāti apare. "Taṁ parato 'nāvuso sakkā puthujjanena adhivāsetun'ti vatthunā saṁsanditvā gahetabban"ti vuttaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

225-6-7. Dukkara āgāra āvaṭakāma abhirativatthūsu "yadi ullapanādhippāyo bhaveyya, pārājikan"ti vadanti, kāraṇaṁ pana duddasaṁ, thullaccayaṁ vuttaṁ viya, vīmaṁsitabbaṁ. **Yānena vā iddhiyā vā gacchantopi pārājikaṁ nāpajjatī**ti padasā gamanavaseneva katikāya katāya yujjati. **"Apubbaṁacarimaṁ gacchanto**ti hatthapāsaṁ avijahitvā aññamaññassa hatthaṁ gaṇhanto viya gacchanto"ti vuttaṁ. Uṭṭhetha etha gacchāmāti evaṁ sahagamane pubbāparā gacchantopi nāpajjatīti ācariyassa takko. **Vasantassā**ti tathā vasanto ce upāsakena dissati, pārājiko hoti. "Rattiṁ vasitvā gacchanto na pārājiko"ti vuttaṁ. **Nānāverajjakā**ti nānājanapadavāsino. **Saṁghalābho**ti yathāvuḍḍhaṁ attano pāpuṇanakoṭṭhāso.

228. **Idhā**ti "ko nu kho"ti-ādinā vutte pañhākamme. **Dhammadhātu** sabbaññutaññāṇaṁ.

232. **Na uppaṭipāṭiyā**ti na sīhokkantavasena anussari. Tasmā antarābhavabhūtā ekā eva jātīti paṭivijjhatīti attho.

Nigamanavaṇṇanā

233. **Catuvīsatī**ti ettha mātughātakapitughātaka-arahantaghātakā tatiyapārājikaṁ āpannā. Bhikkhunidūsako, lambi-ādayo ca cattāro paṭhamapārājikaṁ āpannā evāti katvā kuto catuvīsatīti ce? Na, adhippāyājānanato. Mātughātakādayo hi cattāro idhānupasampannā eva adhippetā, lambi-ādayo cattāro kiñcāpi paṭhamapārājikena saṅgahitā, yasmā ekena pariyāyena methunadhammapaṭisevino na honti, tasmā visuṁ vuttā. Ekakammaṁ ekuddeso samasikkhatā"ti evaṁ vuttasaṁvāsassa abhabbatāmattaṁ sandhāya vuttaṁ **"yathā pure tathā pacchā"**ti. Aññathā nesaṁ samaññāyapaṭiññāyabhikkhubhāvopi natthīti āpajjati.

Catutthapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṁghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā

235. “Okkamantānan”ti pāṭho. Etthāha—“yo pana bhikkhū”ti kārako idha kasmā na niddiṭṭhoti? **Abhi**-niddesena imassa sāpekkhābhāvadassanatthaṁ. Kathaṁ? Kaṇḍuvanādi-adhippāyacetanāvasena cetentassa kaṇḍuvanādi-upakkamena upakkamantassa, methunarāgavasena ūru-ādīsu dukkaṭavatthūsu, vaṇādīsu thullaccayavatthūsu ca upakkamantassa sukkavissaṭṭhiyā satipi na saṁghādiseso. Mocanassādasaṅkhātādhippāyāpekkhāva sukkavissaṭṭhi sati upakkame, na aññathā “anāpatti na mocanādhippāyassā”ti vacanato. Tasmā tadatthadassanatthaṁ idha kārako na niddiṭṭho, aññathā “yo pana bhikkhu sañcetanikaṁ sukkavissaṭṭhiṁ āpajjeyyā”ti kārake niddiṭṭhe “ceteti na upakkamati muccati, anāpattī”ti vuttavacanavirodho. “Sañcetanikāya sukkavissaṭṭhiyā aññatra supinantā”ti bhumme niddiṭṭhepi sova virodho āpajjati, tasmā tadubhayavacanakkamaṁ avatvā “sañcetanikā sukkavissaṭṭhi aññatra supinantā”ti vuttaṁ. Tattha nimittatthe bhummavacanābhāvato hetutthaniyamo na kato hoti. Tasmiṁ akate sañcetanikā sukkavissaṭṭhi aññatra supinantā saṁghādisesāpatti, upakkame asati anāpattīti ayamattho dīpitoti veditabbaṁ.

236-237. **Sañcetanikā**ti ettha paṭhamaviggahena upasaggassa sātthakatā dassitā, dutiyena ikapaccayassa. Vātapittasemharuhirādi-**āsayabhedato**ti attho. **Dhātū**ti ettha “pathavīdhātu-ādayo catasso, cakkhudhātu-ādayo vā aṭṭhārasā”ti **gaṇṭhipade** likhitaṁ. **Vatthisīsan**ti vatthipuṭassa sīsaṁ. “Aṅgajātassa mūlaṁ adhippetaṁ, na aggasīsan”ti vadanti. **Tathevā**ti “nimitte upakkamato”ti-ādiṁ gaṇhāti. **Tato muccitvā**ti “na sakalakāyato, tasmā pana ṭhānā cutamatte hotū”ti **gaṇṭhipade** likhitaṁ. “Dakasotaṁ otiṇṇamatte”ti iminā na sametīti ce? Tato dakasotorohaṇañcetthāti-ādi vuccati. Tassattho—nimitte upakkamaṁ katvā sukkaṁ ṭhānā cāvetvā puna vippaṭisāravasena dakasotorohaṇaṁ nivāretuṁ adhivāsemīti. Kato bahi nikkhamante adhivāsetuṁ na sakkā, tathāpi adhivāsanādhippāyena adhivāsetvā antarā

dakasotato uddhaṁ nivāretuṁ asakkuṇeyyatāya "anikkhante vā"ti vuttaṁ. Kasmā? Ṭhānā cutaṁ hi avassaṁ dakasotaṁ otaratīti aṭṭhakathādhippāyo gaṇṭhipadādhippāyena sameti. **Tato muccitvā**ti sakaṭṭhānato. Sakasarīrato hi bahi nikkhantameva hoti, tato "bahi nikkhante vā anikkhante vā"ti vacanaṁ virujjheyya. Yasmā pana tamhā tamhā sarīrapadesā cutaṁ avassaṁ dakasotaṁ otarati, tasmā vuttaṁ "dakasotaṁ otiṇṇamatte"ti, iminā ca āpattiyā pākaṭakālaṁ dasseti, kiṁ vuttaṁ hoti? Mocanassādena nimitte upakkamato sukkaṁ bahutarampi sarīrapadesā cutaṁ tattha tattha laggāvasesaṁ yattakaṁ ekā khuddakamakkhikā piveyya, tattake dakasotaṁ otiṇṇamatte saṁghādisesāpatti. Vuttañhi **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ**[1] "dakasotaṁ anotiṇṇepi saṁghādiseso"ti-ādi. Tattakassa bahi nikkhamanaṁ asallakkhento "ceteti upakkamati na muccati, āpatti thullaccayassā"ti vacanato thullaccayanti saññāya desentopi na muccati, passāvampi vaṇṇataṁ passitvā vatthikosagatassa picchilatāya vā ñatvā saṁghādisesato vuṭṭhātabbaṁ. Ayamettha tatiyattheravāde yutti. Sabbācariyā ime eva tayo therā, tesampi dakasotorohaṇaṁ nimitte upakkamananti ayaṁ dutiyo vinicchayo sādhāraṇato ettha, evaṁ **upatissatthero** vadati kira.

Ṭhānā cutaṁ hi avassaṁ dakasotaṁ otaratīti katvā **"ṭhānā cāvanamattenevettha āpatti veditabbā"**ti vuttaṁ. Dakasotaṁ otiṇṇe eva āpatti. Sukkassa hi sakalaṁ sarīraṁ ṭhānaṁ, anotiṇṇe ṭhānā cutaṁ nāma na hotīti vīmaṁsitabbaṁ. Ābhidhammikattā therassa "sukkavissaṭṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī"ti[2] **kathāvatthuṭṭhakathāyaṁ** vuttattā sambhavo cittasamuṭṭhāno, "taṁ asuciṁ ekadesaṁ mukhena aggahesi, ekadesaṁ aṅgajāte pakkhipī"ti[3] vacanato utusamuṭṭhāno ca dissati, so ca kho avītarāgasseva "aṭṭhānametaṁ bhikkhave anavakāso yaṁ arahato asuci mucceyyā"ti[4] vacanato. **Parūpāhāraṭṭhakathāyaṁ** "atthi tassa āsayoti tassa sukkassa uccārapassāvānaṁ viya patiṭṭhānokāso

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 128 piṭṭhe.
2. Abhi-Ṭṭha 3. 160 piṭṭhe.
3. Vi 1. 306 piṭṭhe.
4. Vi 3. 409; Abhi 4. 133; Aṁ 2. 219 piṭṭhesu.

atthī"ti vacanato[1] tassa āsayoti siddhaṁ. Pākatikacittasamuṭṭhānarūpaṁ viya asaṁsaṭṭhattā, nikkhamanato ca "vatthisīsaṁ, kaṭi, kāyo"ti tidhā sukkassa ṭhānaṁ pakappenti ācariyā. Sappavisaṁ viya taṁ daṭṭhabbaṁ, na ca visassa ṭhānaniyamo, kodhavasena phusantassa hoti, evamassa na ca ṭhānaniyamo, rāgavasena upakkamantassa hotīti takko.

Khobhakaraṇapaccayo nāma bhesajjasenāsanāhārādipaccayo. **Saṁsaggabhedatopī**ti etesu dvīhipi tīhipi. **Pahīnavipallāsattā**ti ettha yaṁ kiñci supinantena sekkhaputhujjanā passanti, taṁ sabbaṁ vipallatthaṁ abhūtamevāti āpajjati. Tato "yaṁ pana pubbanimittato passati. Taṁ ekantasaccameva hotī"ti idaṁ virujjhati, tasmā na visayaṁ sandhāya vuttaṁ. So hi sacco vā hoti, aliko vāti katvā tañce sandhāya vuttaṁ siyā, "asekkhā pahīnavipallāsattā saccameva passanti, nāsaccan"ti vattabbaṁ siyā. Kintu dassanaṁ sandhāya vuttaṁ. Taṁ hi abhūtaṁ, apassantopi hi passanto viya asuṇantopi suṇanto viya amunantopi munanto viya hoti. Saccampi vipassatīti no takkoti ācariyo. **Taṁ rūpanimittādi-ārammaṇaṁ na hoti,** āgantukapaccuppannaṁ rūpanimittādi-ārammaṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Kammanimittagatinimittabhūtāni hi rūpanimittādīni bhavaṅgassa ārammaṇāni honti eva. Tattha kammanimittamatītameva, gatinimittaṁ thokaṁ kālaṁ paccuppannaṁ siyā.

Īdisānīti paccakkhato anubhūtapubbaparikappitāgantukapaccuppannarūpanimittādi-ārammaṇāni, rāgādisampayuttāni cāti attho. **Makkaṭassa niddā lahuparivattā hoti.** So hi rukkhasākhato patanabhayā abhikkhaṇaṁ ummīlati ca supati ca. Manussā kiñcāpi punappunaṁ ummīlanti subyattataraṁ paṭibuddhā viya passanti, atha kho paṭibuddhānaṁ punappunaṁ bhavaṅgotaraṇaṁ viya supinakālepi tesaṁ bhavaṅgotaraṇaṁ hoti, yena "supatī"ti vuccati. "Bhavaṅgacittena hi supatī"ti vacanato bhavaṅgotaraṇaṁ karajakāyassa nirussāhasantabhāvūpanissayattā "niddā"ti vuccati. Sā karajakāyassa dubbalabhāvena supinadassanakāle bhavaṅgato uttaraṇe satipi nirussāhasantabhāvappattiyā "pavattatī"ti ca vuccati, yato sattā "paṭibuddhā"ti na vuccanti, karajakāyassa nirussāhasantasabhāvappattito ca

1. Abhi-Ṭṭha 3. 160 piṭṭhe.

tannissitaṁ hadayavatthu na suppasannaṁ hoti, tato tannissitāpi cittappavatti asuppasannavaṭṭinissitadīpappabhā viya. Teneva **aṭṭhakathāyaṁ** "svāyaṁ dubbalavatthukattā cetanāya paṭisandhiṁ ākaḍḍhituṁ asamattho"ti-ādi vuttaṁ.

Gaṇṭhipade pana "dubbalavatthukattāti supine upaṭṭhitaṁ nimittampi dubbalan"ti likhitaṁ. Taṁ anekatthaṁ sabbampi nimittaṁ hoti, na ca dubbalārammaṇavatthukattā cetanā, tāya cittappavatti dubbalā atītānāgatārammaṇāya, paññattārammaṇāya vā adubbalattā[1], avatthukāya dubbalabhāvo na yujjati[2] cetanāya avatthukāya bhāvanāpabhāvāyātirekabalasabbhāvato. Bhāvanābalasamappitañhi cittaṁ arūpampi samānaṁ atibhāriyampi karajakāyaṁ gahetvā ekacittakkhaṇeneva brahmalokaṁ pāpetvā ṭhapeti. Tappaṭibhāgaṁ anappitampi kāmāvacaracittaṁ karajakāyaṁ ākāse laṅghanasamatthaṁ karoti, pagevetaraṁ. Kiṁ panettha taṁ anumānakāraṇaṁ, yena cittasseva ānubhāvoti paññāyeyya cittānubhāvena vā laddhāsevanādikiriyāvisesanibbattidassanato, tasmā dubbalavatthukattāti dubbalahadayavatthukattāti ācariyassa takko. Attano mandatikkhākārena tannissitassa cittassa mandatikkhabhāvanipphādanasamatthañce, hadayavatthu cakkhusotādivatthu viya indriyaṁ bhaveyya, na cetaṁ indriyaṁ. Yato **dhammasaṅgahe** upādāyarūpapāḷiyaṁ uddesārahaṁ na jātaṁ. Anindriyattā hi taṁ kāyindriyassa anantaraṁ na uddiṭṭhaṁ, vatthurūpattā ca avatthurūpassa jīvitindriyassa anantarampi na uddiṭṭhaṁ, tasmā yaṁ vuttaṁ "tassa asuppasannattā tannissitā ca cittappavatti asuppasannā hotī"ti, taṁ na siddhanti ce? Siddhameva anindriyānampi sappāyāsappāya-utu-āhārādīnaṁ paccayānaṁ samāyogato, cittappavattiyā vikāradassanato, paccakkhattā ca. Yasmā appaṭibuddhopi paṭibuddhaṁ viya attānaṁ maññatīti. Ettāvatā karajakāyassa nirussāhasantabhāvākāraviseso niddā nāma. Sā cittassa bhavaṅgotaraṇākāravisesena hoti, tāya samannāgato satto bhavaṅgato uttiṇṇo supinaṁ passati, so "kapimiddhapareto"ti vuccati, so sutto appaṭibuddho hotīti ayamattho sādhito hoti.

---

1. Na ca ārammaṇadubbalavatthukattā cetanāya -pa- dubbalattā (Ka) 2. Yujjatīti (Ka)

Yasmā bhavaṅgavāranirantaratāya accantasutto nāma hoti, tasmā **"yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjatī"**ti-ādi vuttaṁ. Yasmā pana niddākkhaṇe na paṭibuddho nāma hoti, tasmā **"atha paṭibuddho passati, vinayavirodho"**ti-ādi vuttaṁ, yasmā ca akhīṇaniddo, anotiṇṇabhavaṅgo ca atthi, tasmā **"kapimiddhapareto passatī"**ti vuttaṁ. Aññathā ayaṁ neva sutto na paṭibuddho, attanā taṁ niddaṁ anokkanto āpajjeyya. Ettāvatā ca abhidhammo, vinayo, nāgasenattheravacanaṁ yutti cāti sabbaṁ aññamaññasaṁsanditaṁ hoti. Tattha **kapimiddhapareto**ti bhavaṅgato uttiṇṇaniddāpareto. Sā hi idha kapimiddhaṁ nāma. "Tattha katamaṁ middhaṁ? Yā kāyassa akalyatā akammaññatā -pa- supanaṁ, idaṁ vuccati middhan"ti[1] evamāgataṁ. Idañhi arūpaṁ, imassa phalabhūto karajakāyassa akalyatā'pacalāyikāsupi niddāviseso kāraṇopacārena "kapimiddhan"ti pavuccati. Yañceva "kapimiddhapareto kho mahārāja supinaṁ passatī"ti[2] vuttanti.

Yaṁ taṁ āpattivuṭṭhānanti ettha yena vinayakammena tato vuṭṭhānaṁ hoti, taṁ idha āpattivuṭṭhānaṁ nāma. **Avayave samūhavohārena vā**ti ettha sākhacchedako rukkhacchedakoti vuccatīti-ādi nidassanaṁ, vedanākkhandhādi ruḷhīsaddassa nidassanaṁ. **Na ca mayā**ti vīmaṁsanapadassa tassa kiriyaṁ sandhāya, mocane ca sanniṭṭhānaṁ sandhāya muccanapakatiyā cāti vuttaṁ.

240. **Gehan**ti pañcakāmaguṇā. **Vanabhaṅgiyan**ti pābhatikaṁ. Sampayuttasukhavedanāmukhena rāgova "assādo"ti vutto. **Supantassa cā**ti idaṁ kapimiddhapareto viya bhavaṅgasantatiṁ avicchinditvā supantaṁ[3] sandhāya vuttanti, vīmaṁsitabbaṁ. **Jagganatthāyā**ti sodhanatthāya.

266. "Dārudhītalikalepacittānaṁ aṅgajātapaṭinijjhānepi dukkaṭan"ti vadanti. "Uppanne pariḷāhe mocanarāgajo"ti likhanti. Vālikāya vā "hatthikāmaṁ nassatī"ti ettha viya "āpatti tvan"ti sabbattha pāṭho. "Ehi me tvaṁ āvuso sāmaṇera aṅgajātaṁ gaṇhāhī"ti āgatattā "vacīkamman"tipi vattuṁ yuttaṁ viya dissati. Evaṁ sante aññaṁ "evaṁ karohī"ti

---

1. Abhi 1. 233 piṭṭhe.
2. Khu 11. 289, 290 Milindapañhe thokaṁ visadisaṁ.
3. Supanaṁ (Ka)

āṇattiyāpi āpatti siyāti saṅkaraṁ hoti. Tasmā na vuttanti gahetabbanti keci.

267. "Pupphāvaliyaṁ sāsavaḷiyan"ti duvidho kira.

Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Kāyasaṁsaggasikkhāpadavaṇṇanā

270. "Otiṇṇo"ti imināssa sevanādhippāyatā dassitā. "Vipariṇatena cittena mātugāmena saddhin"ti imināssa vāyāmo dassito. "Saddhin"ti hi padaṁ saṁyogaṁ dīpeti, so ca payogo samāgamo allīyanaṁ. Kena cittena? Vipariṇatena cittena, na pattapaṭiggahaṇādhippāyādināti adhippāyo. "Kāyasaṁsaggaṁ samāpajjeyyā"ti imināssa vāyamato phassapaṭivijānanā dassitā hoti. Vāyamitvā phassaṁ paṭivijānanto hi samāpajjati nāma. Evamassa tivaṅgasampatti dassitā hoti. Atha vā **otiṇṇo.** Kena? Vipariṇatena cittena yakkhādinā satto viya. Upayogatthe vā etaṁ karaṇavacanaṁ. Otiṇṇo vipariṇataṁ cittaṁ kūpādiṁ viya satto. Atha vā "rāgato uttiṇṇo bhavissāmī"ti bhikkhubhāvaṁ upagato, tato uttiṇṇādhippāyato vipariṇatena cittena hetubhūtena tameva rāgaṁ **otiṇṇo.** Mātugāmena attano samīpaṁ āgatena, attanā upagatena vā. Etena mātugāmassa sārattatā vā hotu virattatā vā, sā idha appamāṇā, na bhikkhunīnaṁ kāyasaṁsagge viya ubhinnaṁ sārattatāya payojanaṁ atthi.

Kāyasaṁsagganti ubhinnaṁ kāyānaṁ sampayogaṁ. **Padabhājane** pana "samāpajjeyyāti ajjhācāro vuccatī"ti vuttaṁ, taṁ samāpajjanaṁ sandhāya, na kāyasaṁsaggaṁ. Kāyasaṁsaggassa samāpajjanā hi "ajjhācāro"ti vuccati. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana "yo so kāyasaṁsaggo nāma, so atthato ajjhācāro hotī"ti vuttaṁ, taṁ parato **pāḷiyaṁ** "sevanādhippāyo, na ca kāyena vāyamati, phassaṁ paṭivijānāti, anāpattī"ti[1]

---

1. Vi 1. 183 piṭṭhe.

vuttalakkhaṇena virujjhatīti. Phassapaṭivijānanāya hi saṁsaggo dīpito. So ce ajjhācāro hoti, kathaṁ anāpatti hotīti. Suvuttametaṁ, kintu "kāyasaṁsaggaṁ samāpajjeyyā"ti padaṁ uddharitvā "ajjhācāro vuccatī"ti ubhinnampi padānaṁ sāmaññabhājanīyattā, samāpajjitabbābhāve samāpajjanābhāvena "so atthato ajjhācāro hotī"ti vuttaṁ siyā.

Hatthaggāhaṁ vā"ti ettha hatthena sabbopi upādinnako kāyo saṅgahito, na bhinnasantāno tappaṭibaddho hatthālaṅkārādi. Veṇiggahaṇena anupādinnako abhinnasantāno kesalomanakhadantādiko kammapaccaya-utusamuṭṭhāno gahitoti veditabbaṁ. Tenevāha **aṭṭhakathāyaṁ**[1] "anupādinnakenapi kenaci kesādinā upādinnakaṁ vā anupādinnakaṁ vā phusantopi saṁghādisesaṁ āpajjatiyevā"ti. Tena anupādinnakānampi kesalomādīnaṁ aṅgabhāvo veditabbo. Evaṁ santepi "phassaṁ paṭijānātīti tivaṅgasampattiyā saṁghādiseso. Phassassa appaṭivijānanato duvaṅgasampattiyā dukkaṭan"ti iminā pāḷi-aṭṭhakathānayena virujjhatīti ce? Na, tadatthajānanato. Phuṭṭhabhāvaṁ hi paṭivijānantopi phassaṁ paṭivijānāti nāma, ayameko attho, tasmā mātugāmassa, attano ca kāyapariyāpannānaṁ kesādīnaṁ aññamaññaṁ phuṭṭhabhāvaṁ phusitvā taṁ sādiyanaṁ phassaṁ paṭivijānāti nāma, na kāyaviññāṇuppattiyā eva. Anekantikañhettha kāyaviññāṇaṁ. Mātugāmassa upādinnakena kāyena, anupādinnakena vā kāyena bhikkhuno upādinnakakāye phuṭṭhe pasannakāyindriyo ce hoti, tassa kāyaviññāṇaṁ uppajjati, teneva phassaṁ paṭivijānāti nāma so hoti. Anupādinnakakāyo, loluppo appasannakāyindriyo vā hoti, timiravātena upahatakāyo vā tassa kāyaviññāṇaṁ nuppajjati. Na ca tena phassaṁ paṭivijānāti nāma, kevalaṁ sevanādhippāyena vāyamitvā kāyasaṁsaggaṁ samāpajjanto phassaṁ paṭivijānāti nāma manoviññāṇena, tena vuttaṁ "kāyasaṁsaggaṁ samāpajjeyyāti imināssa vāyamato phassapaṭivijānanā dassitā"ti. Aparopi bhikkhu mātugāmassa kāyapaṭibaddhena vā nissaggiyena vā phuṭṭho kāyaviññāṇaṁ uppādentena phassaṁ paṭivijānāti nāma, tasmā vuttaṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 124 piṭṭhe.

“anekantikañhettha kāyaviññāṇan”ti. Aparo vatthaṁ pārupitvā niddāyantaṁ mātugāmaṁ kāyasaṁsaggarāgena vatthassa uparibhāge saṇikaṁ phusanto vatthantarena nikkhantalomasamphassaṁ appaṭivijānantopi sevanādhippāyo kāyena vāyamitvā phassaṁ paṭivijānāti nāma, saṁghādisesaṁ āpajjati. “Nīlaṁ ghaṭṭessāmīti kāyaṁ ghaṭṭeti, saṁghādiseso”ti hi vuttaṁ. Ayaṁ dutiyo attho. Evaṁ anekatthattā, evaṁ duviññeyyādhippāyato ca **mātikāṭṭhakathāyaṁ** phassapaṭivijānanaṁ aṅgantveva na vuttaṁ. Tasmiñhi vutte ṭhānametaṁ vijjati, yaṁ bhikkhusaṁghādisesaṁ āpajjitvāpi nakhena lomena saṁsaggo diṭṭho, na ca me lomaghaṭṭanena kāyaviññāṇaṁ uppannaṁ, timiravātathaddhagatto cāhaṁ na phassaṁ paṭivijānāmīti anāpannasaññī siyāti na vuttaṁ, apica “phassaṁ paṭivijānāti, na ca phassaṁ paṭivijānātī”ti ca etesaṁ padānaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** vuttanayaṁ dassetvā so paññāpetabbo. Ettāvatā na tadatthajānanatoti kāraṇaṁ vitthāritaṁ hoti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

271. **“Rattaṁ cittaṁ imasmiṁ atthe adhippetaṁ vipariṇatan”**ti kiñcāpi sāmaññena vuttaṁ, **vinītavatthūsu** “mātuyā mātupemena āmasati -pa- āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā kāyasaṁsaggarāgeneva rattanti veditabbaṁ. Tathā “mātugāmo nāma manussitthī”ti kiñcāpi avisesena vuttaṁ, atha kho avinaṭṭhindriyāva manussitthī idhādhippetā “matitthiyā kāyasaṁsaggaṁ samāpajji -pa- āpatti thullaccayassā”ti vuttattā. “Manussitthī”ti ettāvatā siddhe “na yakkhī na petī na tiracchānagatā”ti vacanaṁ avinaṭṭhindriyāpi na sabbā manussaviggahā itthī idha manussitthī nāma. Yakkhi-ādayo hi attano jātisiddhena iddhivisesena ijjhantiyo[1] manussaviggahāpi hontīti dassanatthaṁ vuttaṁ. Tāsu yakkhī thullaccayavatthu hoti vinītavatthūsu yakkhiyā kāyasaṁsaggena thullaccayassa vuttattā. Tadanulomattā petitthī, devitthī ca thullaccayavatthu. Tiracchānagatitthī dukkaṭavatthu. Tiracchānagatamanussaviggahitthī ca thullaccayavatthumevāti eke. **Vibhaṅge** pana “manussitthī ca hoti manussitthisaññī”ti pāḷiyā abhāvena “itthī ca hoti yakkhisaññī”ti-ādivacane sati yakkhi-ādīnaṁ anitthitāpasaṅgato,

1. Icchantiyo (Ka)

"Itthī ca hoti itthisaññī"ti-ādimhi yakkhi-ādīnaṁ antokaraṇe sati tāsaṁ saṁghādisesavatthubhāvappasaṅgato ca yakkhi-ādayo na vuttāti veditabbā. Eke pana **"vinītavatthumhi** 'aññataro bhikkhu tiracchānagatitthiyā kāya -pa- dukkaṭassā'ti ettha amanussaviggahā pākatikatiracchānagatitthī adhippetā, tasmā dukkaṭaṁ vuttaṁ. 'Itthī ca hoti tiracchānagatasaññīti tiracchānagatā ca hoti itthisaññī'ti-ādivāresupi pākatikatiracchānagatova adhippeto, so ca tiracchānagatapurisova. Teneva duṭṭhullavācā-attakāmapāricariyasikkhāpadesu manussapurisapaṭisaṁyuttavārā viya tiracchānapaṭisaṁyuttavārāpi nāgatā"ti vadanti. Tathā paṇḍakoti idha manussapaṇḍakova, purisoti ca idha manussapurisova āgato, tasmā amanussitthī amanussapaṇḍako amanussapuriso tiracchānagatitthī tiracchānagatapaṇḍako manussāmanussatiracchānagata-ubhatobyañjanakā cāti aṭṭha janā idha nāgatā, tesaṁ vasena vatthusaññāvimatibhedavasena āpattibhedābhedavinicchayo, anāgatavāragaṇanā ca asammuyhantena veditabbā, tathā tesaṁ dukamissakādivārā, āpatti-anāpattibhedavinicchayo ca. "Tattha amanussapaṇḍaka amanussapurisatiracchānagatitthitiracchānagatapaṇḍakāti cattāro dukkaṭavatthukā, amanussitthimanussa-ubhatobyañjanakā thullaccayavatthukā, amanussa-ubhatobyañjanakā tiracchānagata-ubhatobyañjanakā dukkaṭavatthukā, **pāḷiyaṁ** pana amanussitthiyā anāgatattā amanussapaṇḍakā, ubhatobyañjanakā purisā ca nāgatā. Tiracchānagatitthipaṇḍaka-ubhatobyañjanakā tiracchānagatapurisena samānagatikattā nāgatā, manussa-ubhatobyañjanako manussapaṇḍakena samānagatikattā anāgato"ti vadanti. **Aṭṭhakathāyaṁ**[1] pana "nāgamāṇavikāyapi supaṇṇamāṇavikāyapi kinnariyāpi gāviyāpi dukkaṭamevā"ti vuttattā tadeva pamāṇato gahetabbaṁ.

Tatrāyaṁ vicāraṇā—"na bhikkhave tiracchānagatassa nisinnaparisāya pātimokkhaṁ uddisitabban"ti[2] ettha "tiracchānagatoti yassa upasampadā paṭikkhittā"[3] **aṭṭhakathāyaṁ** vuttattā tiracchānagatamanussaviggaho pākatikatiracchānagatato visiṭṭho, tathā yakkhapetatiracchānagatamanussaviggahānaṁ "tiracchānagatassa ca dukkhuppattiyaṁ apica dukkaṭamevā"ti

1. Vi-Ṭṭha 2. 132 piṭṭhe. 2. Vi 3. 190 piṭṭhe. 3. Kaṅkhā-Ṭṭha 93 piṭṭhe.

ettha visesetvā vuttattā ca "patanarūpaṁ pamāṇaṁ, na maraṇarūpan"ti ettha āpattivisesavacanato ca "ubhato avassute yakkhassa vā petassa vā paṇḍakassa vā tiracchānagatamanussaviggahassa vā adhakkhakaṁ ubbhajāṇumaṇḍalaṁ kāyena kāyaṁ āmasati, āpatti thullaccayassā"ti[1] sāmaññena vacanato ca so visiṭṭhoti siddhaṁ. Visiṭṭhattā ca tiracchānagatamanussaviggahitthiyā kāyasaṁsaggaṁ samāpajjantassāti viseso hoti, tasmā tattha āpattivisesena bhavitabbaṁ. Yadi kāyasaṁsaggasikkhāpade tiracchānagatamanussaviggahitthīpi adhippetā, rūpasāmaññena saññāvirāgattāsambhavato duṭṭhullavācā-attakāmapāricariyasikkhāpadesupi sā vattabbā bhaveyya, sā cānāgatā. Sarūpena saṁkhittavārattā nāgatāti ce? Itthī ca hoti tiracchānagato ca ubhinnaṁ itthisaññīti idha āgatattā purisaliṅganiddeso na yujjati, tasmā tiracchānagatapuriso ca idha āgato, tiracchānagatamanussaviggahitthiyā **pāḷiyaṁ** anāgatāyapi dukkaṭameva **aṭṭhakathāyaṁ** vuttattāti imassa vacanassa kāraṇacchāyā pariyesitabbāti adhippāyo. Idaṁ na yujjati. Kasmā? Itthīnaṁ, purisānañca ekato vacane purisaliṅgasabbhāvato. Idha tiracchānagatapurisapaṇḍakitthiyo tissopi ekato sampiṇḍetvā "tiracchānagato"ti vuttaṁ.

Tattha ca manussaviggahāmanussaviggahesu itthipaṇḍakapurisasaññitā yathāsambhavaṁ veditabbā. Duṭṭhullavācādisikkhāpadadvaye vārānaṁ saṁkhittattā purisatiracchānagatādayo nāgatā. Yathāvuttesu āpatti, tathā tathāpi. Aññathā purisaṁ obhāsantassa ca anāpattīti paṇḍakaṁ obhāsantassa ca thullaccayanti **mātikāṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Tasmā te vārā saṁkhittāti paññāyantīti. Viseso ca paṇḍake, purise, tiracchānagate ca itthisaññissa atthi, tathāpi tattha dukkaṭaṁ vuttaṁ, tasmā **aṭṭhakathāyaṁ** vuttameva pamāṇanti dvinnametesaṁ vādānaṁ yattha yutti vā kāraṇaṁ vā atirekaṁ dissati, taṁ vicāretvā gahetabbanti ācariyo. Evarūpesu ṭhānesu suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṁ.

Tattha **pāḷiyaṁ** āgatavāragaṇanā tāva evaṁ saṅkhepato veditabbā—itthimūlakā pañca vārā paṇḍakapurisatiracchānagatamūlakā ca pañca pañcāti vīsati vārā ekamūlakā, tathā dumūlakā vīsati, missakamūlakā vīsatīti

---

1. Vi 2. 278 piṭṭhe.

saṭṭhi vārā, tāni tīṇi vīsatikāni honti. Ekekasmiṁ vīsatike ekekamūlavāraṁ gahetvā kāyena kāyapaṭibaddhavārā tayo vuttā. Sesā sattapaññāya vārā saṁkhittā, tathā kāyapaṭibaddhena kāyavārā tayo vuttā, sesā saṁkhittā, evaṁ kāyapaṭibaddhena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena kāyavārepi nissaggiyena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena nissaggiyavārepi tayo tayo vārā vuttā, sesā saṁkhittā. Evaṁ channaṁ tikānaṁ vasena aṭṭhārasa vārā āgatāti sarūpato vuttā, sesā dvecattālīsādhikāni tīṇi vārasatāni saṁkhittāni. Tato paraṁ mātugāmassa sārattapakkhe kāyena kāyanti ekamekaṁ vaḍḍhetvā pubbe vuttā aṭṭhārasa vārā āgatāti ekavīsati vārā sarūpena āgatā, navanavutādhikāni tīṇi vārasatāni saṁkhittāni. Tato paraṁ āpattānāpattidīpakā cattāro sevanādhippāyamūlakā cattāro mokkhādhippāyamūlakāti dve catukkā āgatā.

Tatthāyaṁ viseso—yadidaṁ mātikāya parāmasanapadaṁ, tena yasmā āmasanādīni chupanapariyosānāni dvādasapi padāni gahitāni, tasmā paduddhāraṁ akatvā "āmasanā parāmasanaṁ chupanan"ti āha. **Parāmasanaṁ** nāma āmasanā. "Chupanan"ti hi vutte parāmasanampi visuṁ ekattaṁ bhaveyyāti veditabbaṁ. Itthī ca hoti itthisaññī cāti imasmiṁ paṭhamavāre eva dvādasapi āmasanādīni yojetvā dassitāni. Tato paraṁ ādimhi dve padānīti cattāri padāni āgatāni, itarāni saṁkhittānīti veditabbāni. Nissaggiyena kāyavārādīsu pana sabbākārena alābhato āmasanamevekaṁ āgataṁ, netarāni. "Sañcopeti haratī"ti[1] pāṭho. Sañcopeti ca. **Gaṇṭhipadesu** pana **"purimanayenevā**ti rajjuvatthādīhi parikkhipane"ti ca pacchā **purimanayenevā**ti sammasanā hotī"ti ca "veṇiggāhe āpattiyā paññattattā lomaphusanepi saṁghādiseso"ti ca "taṁ pakāsetuṁ **upādinnakena hī**ti-ādi vuttan"ti ca likhitaṁ.

Yathāniddiṭṭhaniddeseti imasmiṁ yeva yathāniddiṭṭhe niddese. "Sadisaṁ aggahesī"ti vutte tādisaṁ aggahesīti garukaṁ tattha kārayeti attho, kāyasaṁsaggavibhaṅge vāti attho. Itaropi kāyapaṭibaddhachupanako. **Gahaṇe cā**ti gahaṇaṁ vā. **Virāgite**ti viraddhe. **Sārattan**ti

1. Sāretīti (Ka)

kāyasaṁsaggarāgena rattaṁ, attanā adhippetanti attho. "Mātubhagini-ādivirattaṁ gaṇhissāmī"ti virattaṁ ñātipemavasena gaṇhi, ettha dukkaṭaṁ yuttaṁ. "Kāyasaṁsaggarāgaṁ vā sārattaṁ gaṇhissāmī"ti virattaṁ mātaraṁ gaṇhi, anadhippetaṁ gaṇhi. Ettha **mahāsumatthera**vādena thullaccayaṁ "kāyaṁ gaṇhissāmī"ti kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhāti, thullaccayanti laddhikattā. "Itthī ca hoti itthisaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā kāyena kāyaṁ āmasati, āpatti saṁghādisesassā"ti[1] vacanato saṁghādisesopi khāyati. "Virattaṁ gaṇhissāmī"ti sārattaṁ gaṇhāti, etthapi saṁghādisesova khāyati "nīlaṁ ghaṭṭessāmī'ti kāyaṁ ghaṭṭeti, saṁghādiseso"ti vacanato. Ettha pana "na pubbabhāge kāyasaṁsaggarāgattā"ti **anugaṇṭhipade** kāraṇaṁ vuttaṁ. Keci pana "garukāpattibhayena 'nīlameva ghaṭṭessāmī'ti vāyāmanto kāyaṁ ghaṭṭeti, pubbabhāge tassa 'kāyapaṭibaddhaṁ ghaṭṭessāmī'ti pavattattā dukkaṭena bhavitabban"ti vadanti. **Dhammasiritthero** "evarūpe saṁghādiseso"ti vadati kira. "Itthi-ubhatobyañjanaka-itthiyā purisa-ubhatobyañjanakapurise vuttanayena āpattibhedo, itthiliṅgassa paṭicchannakālepi itthivaseneva āpattī"ti vadanti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

281. **Tiṇaṇḍupakan**ti hiriverādimūlāni gahetvā kattabbaṁ. **Tālapaṇṇamuddikan**ti tālapaṇṇamayaṁ aṅgulimuddikaṁ, tena tālapaṇṇamayaṁ kaṭaṁ, kaṭisuttakaṁ, kaṇṇapiḷandhanādi sabbaṁ na vaṭṭatīti siddhaṁ. Tambapaṇṇivāsino itthirūpaṁ likhitaṁ, kaṭikapaṭañca na chupanti kira. Ākarato muttamatto. **Ratanamisso**ti alaṅkāratthaṁ kato tañcanalatādivinaddho. **Suvaṇṇena saddhiṁ yojetvā pacitvā**ti suvaṇṇarasaṁ pakkhipitvā pacitvā. **Bījato** dhātupāsāṇato **paṭṭhāya. Thero na kappatī**ti "tumhākaṁ pesitan"ti vuttattā. "Cetiyassa pūjaṁ karothā"ti vutte vaṭṭati kira. **Bubbuḷakaṁ** tārakaṁ. Ārakūṭalohampi jātarūpagatikameva.

Vuttañhetaṁ **andhakaṭṭhakathāyaṁ**—

"Ārakūṭalohaṁ suvaṇṇasadisameva, suvaṇṇaṁ anulometi anāmāsan"ti.

1. Vi 1. 175 piṭṭhe.

“Bhesajjatthāya pana vaṭṭatī”ti vacanato **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttanayekadesopi anuññāto hotīti tattha tattha adhippāyaṁ ñatvā vibhāvetabbaṁ.

Kāyasaṁsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

283. Tatiye tayo saṁsādisesavārā tayo thullaccayavārā tayo dukkaṭavārā tayo kāyapaṭibaddhavārāti dvādasa vārā sarūpena āgatā. Tattha tayo saṁghādisesavārā dutiyasikkhāpade vuttāti tiṇṇaṁ vīsatikānaṁ ekekamūlā vārāti veditabbā, tasmā idha visesāti paṇṇāsa vārā saṁkhittā honti, aññathā itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā vaccamaggaṁ passāvamaggaṁ ādissa vaṇṇampi bhaṇati -pa- āpatti thullaccayassa. Itthī ca hoti paṇḍakapurisasaññī tiracchānagatasaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā vaccamaggaṁ passāvamaggaṁ ādissa vaṇṇampi bhaṇati akkosatipi, āpatti thullaccayassa. Paṇḍako ca hoti paṇḍakasaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṁ paṇḍakassa vaccamaggaṁ ādissa vaṇṇampi bhaṇati, āpatti thullaccayassāti evamādīnaṁ āpattiṭṭhānānaṁ anāpattiṭṭhānatā āpajjeyya, na cāpajjati, paṇḍake itthisaññissa dukkaṭanti dīpetuṁ “itthī ca paṇḍako ca ubhinnaṁ itthisaññī āpatti saṁghādisesena dukkaṭassā”ti vuttattā “paṇḍake paṇḍakasaññissa thullaccayan”ti vuttameva hoti, tasmā sabbattha saṁkhittavāresu thullaccayaṭṭhāne thullaccayaṁ, dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭampi vuttameva hotīti veditabbaṁ. Tathā “itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā vaccamaggaṁ passāvamaggaṁ ṭhapetvā adhakkhakaṁ ubbhajāṇumaṇḍalaṁ ādissa vaṇṇampi bhaṇati -pa- thullaccayassā”ti-ādinā nayena thullaccayakhettepi yathāsambhavaṁ uddharitabbā. Tathā “itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā kāyapaṭibaddhaṁ ādissa vaṇṇampi bhaṇati -pa- dukkaṭassā”ti-ādinā nayena kāyapaṭibaddhavārāpi yathāsambhavaṁ uddharitabbā. Kāyappaṭibaddhavārattikaṁ viya nissaggiyavārattikaṁ labbhamānampi āpattivisesābhāvato na uddhaṭaṁ. Kāyappaṭibaddhavārattike pana dinnanayattā tampi tadanulomā vārā

ca uddharitabbā. Sabbattha na-viññū taruṇadārikā, mahallikā ummattikādikā ca anadhippetā, pageva pākatikā tiracchānagatitthīnaṁ, tathā paṇḍakādayopīti veditabbā. Sesaṁ dutiye vuttanayeneva veditabbaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

285. **Vuttanayamevā**ti "kāyasaṁsagge itthilakkhaṇenā"ti likhitaṁ. "Itthilakkhaṇenā"ti kira mahā-aṭṭhakathāpāṭho. **Sīsaṁ na etī**ti akkosanaṁ na hoti, ghaṭite pana hoti. Tatrāyaṁ viseso—imehi tīhi ghaṭite eva saṁghādiseso vaccamaggapassāvamaggānaṁ niyatavacanattā, accoḷārikattā vā, na aññehi animittāsīti-ādīhi aṭṭhahi. Tattha alohitāsi, dhuvalohitāsi, dhuvacoḷāsi, paggharaṇīsi, itthipaṇḍakāsi, vepurisikāsīti etāni cha maggānaṁ aniyatavacanāni, animittāsi, nimittamattāsīti dve padāni anaccoḷārikāni ca, yato aṭṭhapadāni "saṁghādisesaṁ na janentī"ti vuttāni, tasmā tāni thullaccayavatthūni. Paribbājakavatthumhi viya akkosamattattā dukkaṭavatthūnīti eke. Itthipaṇḍakāsi, vepurisikāsīti etāneva padāni sakalasarīrasaṇṭhānabhedadīpakāni suddhāni saṁghādisesaṁ na janenti sakalasarīrasāmaññattā, itarāni janenti asāmaññattā. Tāni hi passāvamaggameva dīpenti sikharaṇīpadaṁ viya. **Ubhatobyañjanāsī**ti vacanaṁ pana purisanimittena asaṁghādisesavatthunā missavacanaṁ. Purisa-ubhatobyañjanakassa ca itthinimittaṁ paṭicchannaṁ, purisanimittaṁ pākaṭaṁ hoti. Yadi tampi janeti, kathaṁ animittāsīti-ādipadāni na saṁghādisesaṁ janentīti eke, taṁ na yuttaṁ. Purisassapi nimittādhivacanato, "methunupasaṁhitāhi saṁghādiseso"ti mātikāya lakkhaṇassa vuttattā ca methunupasaṁhitāhipi obhāsane paṭivijānantiyā saṁghādiseso, appaṭivijānantiyā thullaccayaṁ, itarehi obhāsane paṭivijānantiyā thullaccayaṁ, appaṭivijānantiyā dukkaṭanti eke, sabbaṁ suṭṭhu vicāretvā gahetabbaṁ.

287. **Hasanto**ti yaṁ uddissa bhaṇati, sā ce paṭivijānāti, saṁghādiseso.

Vinītavatthuvaṇṇanā

289. "Paṭivuttaṁ nāmā"ti pāṭho. **No**-saddo adhiko. "Akkharalikhanenapi hotī"ti vadanti, taṁ āvajjanasamanantaravidhinā sameti ce, gahetabbaṁ.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe tayo saṁghādisesavārā āgatā, sesā sattapaññāsa vārā thullaccayadukkaṭāpattikāya saṁkhittāti veditabbā, tato aññataro asambhavato idha na uddhaṭo. Sesayojanakkamo vuttanayena veditabbo. **Nagaraparikkhārehī**ti pākāraparikhādīhi nagaraparivārehi. **Setaparikkhāro**ti setālaṅkāro, sīlālaṅkāroti attho[1]. **Cakkavīriyo**ti vīriyacakko. **Vasalaṁ duggandhan**ti nimittaṁ sandhāyāha, tadeva sandhāya "kiṁ me pāpakaṁ, kiṁ me duggandhan"ti vuttaṁ.

291. **Santike**ti yattha ṭhito viññāpeti. "Paṭhamaviggahe sace pāḷivasena yojetīti kāmahetupāricariyā-attho. **Sesan**ti "adhippāyo'ti padaṁ byañjanaṁ atthābhāvato. Dutiye pāḷivasena kāmahetupadāni byañjanāni tesaṁ tattha atthābhāvato. Evaṁ cattāri padāni dvinnaṁ viggahānaṁ vasena yojitānīti apare vadantī"ti vuttaṁ.

295. Etesu sikkhāpadesu methunarāgena vītikkame sati saṁghādisesena anāpatti. Tasmā "kiṁ bhante aggadānanti. Methunadhamman"ti idaṁ kevalaṁ methunadhammassa vaṇṇabhaṇanatthaṁ vuttaṁ, na methunadhammādhippāyena tadatthiyā vuttanti veditabbaṁ, parassa bhikkhuno kāmapāricariyāya vaṇṇabhaṇane dukkaṭaṁ. "Yo te vihāre vasati, tassa aggadānaṁ dehī"ti pariyāyavacanenapi dukkaṭaṁ. "Attakāmapāricariyāya vaṇṇaṁ bhāseyya. Yā mādisaṁ sīlavantan"ti ca vuttattāti eke. Pañcasu aṅgesu sabbhāvā saṁghādisesovāti eke. Vicāretvā gahetabbaṁ. **Gaṇṭhipade** pana

---

1. Saṁ-Ṭṭha 3. 158 piṭṭhepi passitabbaṁ.

“imasmiṁ sikkhāpadadvaye kāyasaṁsagge viya yakkhipetīsu duṭṭhullattakāmavacane thullaccayan’ti vadanti. **Aṭṭhakathāsu** pana nāgatan”ti likhītaṁ. “Ubhatobyañjanako pana paṇḍakagatikovā”ti vadanti.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

297. **Ahamhi duggatā**ti ahaṁ amhi duggatā. **Ahaṁ khvayyo**ti ettha ayyoti bahuvacanaṁ hoti.

298. **Oyācantī**ti nicaṁ katvā deve yācanti. **Āyācantī**ti uccaṁ katvā ādarena yācanti. Alaṅkārādīhi **maṇḍito** kesasaṁvidhānādīhi **pasādhito.** “Maṇḍitakaraṇe dukkaṭan”ti vadanti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

303. Saha paridaṇḍena vattamānāti attho. Chandavāsinī nāma “piyā piyaṁ vasetī”ti pāḷi, purisaṁ vāsetīti adhippāyo. “Piyo piyaṁ vāsetī”ti aṭṭhakathā.

Taṁ kiriyaṁ sampādessatīti avassaṁ ārocentiyā ce ārocetīti attho. Dvinnaṁ mātāpitūnaṁ ce āroceti, saṁghādisesoti vinayavinicchaye “vatthu oloketabban”ti vuttaṁ. Vatthumhi ca **“udāyitthero** gaṇikāya ārocesī”ti vuttaṁ. Taṁ “mātādīnampi vadato visaṅketo natthī”ti aṭṭhakathāvacanato nippayojanaṁ. **Taṁ panetan**ti ācariyassa vacanaṁ. **Māturakkhitaṁ brūhī**ti pesitassa gantvā mātāpiturakkhitaṁ vadato tassa tassā māturakkhitabhāvepi sati visaṅketameva, kasmā? “Piturakkhitādīsu aññataraṁ vadantassa visaṅketan”ti vuttattā itarathā **ādi**-saddo niratthako siyā. Ekaṁ dasakaṁ itarena dasakena yojetvā pubbe sukkavissaṭṭhiyaṁ vuttanayattā māturakkhitāya mātā attano dhītusantikaṁ pahiṇatīti gahetabbaṁ.

338. **Anabhinanditvā**ti vacanamattameva, yadipi abhinandati, yāva sāsanaṁ nāroceti, tāva “vīmaṁsito”ti na vuccati. **Sāsanārocanakāle**ti

āṇāpakassa sāsanavacanakkhaṇe. **Tatiyapade vuttanayenā**ti ekaṅgasampattiyā dukkaṭanti attho. **Vatthugaṇanāya saṁghādiseso**ti ubhayavatthugaṇanāya kira.

339. **Catutthe anāpattī**ti ettha pana "paṭiggaṇhāti na vīmaṁsati na paccāharati, anāpattīti ettha viya 'gacchanto na sampādeti, āgacchanto visaṁvādetī'ti anāpattipāḷiyāpi bhavitabbanti dassanatthaṁ vuttan"ti vadanti, ekaccesu potthakesu "atthī"tipi.

Vinītavatthuvaṇṇanā

341. **Alaṁvacanīyā**ti na vacanīyā, nivāraṇe **alaṁ**-saddo. **Therapitā vadatī**ti jiṇṇapitā vadatīti attho. Kiñcāpi ettha "itthī nāma manussitthī na yakkhī na petī na tiracchānagatā, puriso nāma manussapuriso na yakkho"ti-ādi natthi, tathāpi kāyasaṁsaggādīsu "manussitthi"ti itthīvavatthānassa katattā idhāpi manussitthī evāti paññāyati. Methunapubbabhāgattā manussa-ubhatobyañjanako ca thullaccayavatthukova hoti, sesā manussapaṇḍaka-ubhatobyañjanakatiracchānagatapurisādayo dukkaṭavatthukāva micchācārasāsanaṅgasambhavatoti veditabbaṁ. Yathāsambhavaṁ pana vārā uddharitabbā. Paññatti-ajānane viya alaṁvacanīyabhāvājānanepi acittakatā veditabbā. **Duṭṭhullādīsupī**ti "imasmimpī"ti vuttameva hoti. "Lekhaṁ netvā paṭilekhaṁ ārocitassāpi sañcarittaṁ natthi sañcarittabhāvamajānantassā"ti vadanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. **Yācanā**ti "detha dethā"ti codanā. **Viññattī**ti iminā no atthoti viññāpanā. "Hatthakammaṁ yācito upakaraṇaṁ, mūlaṁ vā dassatī"ti yācati, na vaṭṭatīti. Vaṭṭati[1] senāsane obhāsaparikathādīnaṁ laddhattāti eke. **Anajjhāvutthakan**ti assāmikaṁ. **Na āhaṭaṁ paribhuñjitabban**ti

1. Na vaṭṭatīti (?), vaṭṭati (Ka)

“sūpodanaviññattidukkaṭaṁ hotī”ti vuttaṁ. “Kiñcāpi garubhaṇḍappahonakesū’ti vuttaṁ, tathāpi yaṁ vatthuvasena appaṁ hutvā agghavasena mahā haritālahiṅgulikādi, taṁ yācituṁ na vaṭṭatī”ti vadanti.

344. **So kirā**ti isi. Tadā ajjhagamā **tadajjhagamā.**

348-9. Na hi sakkā yācanāya kātuṁ, tasmā sayaṁ yācitakehi upakaraṇehīti adhippāyo. **Byañjanaṁ sameti,** na attho. Kasmā? Idha ubhayesaṁ adhippetattā, taṁ dassento **“yasmā panā”**ti-ādimāha. **Idha vuttanayenā**ti imasmiṁ sikkhāpadavibhaṅge vuttanayena. “Saññācikāyā”ti vacanato karontenāpi, “parehi pariyosāpetī”ti vacanato kārāpentenāpi paṭipajjitabbaṁ. **Ubhopete** kārakakārāpakā. **Byañjanaṁ vilomitaṁ bhaveyya,** “kārayamānenā”ti hi byañjanaṁ “karontenā”ti vutte vilomitaṁ hoti atadatthattā. Na hi kārāpento nāma hoti. **“Idha vuttanayenā**ti desitavatthukapamāṇikanayena. Evaṁ sante ‘karontena vā kārāpentena vā’ti vacanato karontenāpi parehi vippakataṁ vattabbanti ce, tadatthavissajjanatthaṁ ‘yadi panāti-ādimāhā’ti” **anugaṇṭhipade** vutaṁ. “Saññācikāya kuṭiṁ karonto”ti vacanavasena vuttaṁ. “Āyāmato ca vitthārato cā”ti avatvā vikappatthassa **vā**-saddassa gahitattā ekatobhāgepi vaḍḍhite āpatti eva. Pamāṇayuttamañco kira navavidatthi. “Catuhatthavitthārā’ti vacanena ‘tiriyaṁ tihatthā vā’ti vacanampi sameti ‘yattha pamāṇayutto’ti-ādisanniṭṭhānavacanāsambhavato”ti vuttaṁ. **Pamāṇato**[1] **ūnatarampī**ti vitthārato catupañcahatthampi dīghato anatikkamitvā vuttapamāṇameva desitavatthu. Adesitavatthuṁ hi karoto āpatti. Pamāṇātikkantā kuṭi eva pamāṇātikkantaṁ kuṭiṁ kareyyāti vuttattā. “Thambhatulā”ti pāṭho. **Anussāvanānayenā**ti ettha “damiḷabhāsāyapi vaṭṭatī”ti vadanti.

353. **Cārabhūmi**[2] gocarabhūmi. **Na gahitā**ti na vāritā. **Aṭṭhakathāyaṁ** kāraṇāya guttibandhanāgāraṁ akaraṇaṭṭhānaṁ vā dhammagandhikā hatthapādacchindanakā gandhikā”ti likhitaṁ. **Dvīhi balibaddehī**ti heṭṭhimakoṭiyā

---

1. Sambhavatoti. Vuttapamāṇato (Ka)   2. Gocarabhūmi (Ṭṭha)

kira vuttato āvijjituṁ na sakkā chinnāvaṭattā, nigamanassāpi **atthappakāsanatthaṁ vuttan**ti veditabbaṁ. **Pācinan**ti vatthu adhiṭṭhānaṁ. **Tadatthāyā**ti tacchanatthāya. **Paṇṇasālampī**ti ullittāvalittakuṭimeva paṇṇacchadanaṁ. Teneva **"sabhitticchadanan"**ti vuttaṁ, alittaṁ kira sabbaṁ vaṭṭati. Pubbe thokaṁ ṭhapitaṁ puna vaḍḍhetvā. **Tasmin**ti dvārabandhane vā vātapāne vā ṭhapite. **Paṭhamamevā**ti ettha pattakāle evāti kira **dhammasiritthero. Upatissatthero** ṭhapitakālevāti kira. Purimena lepassa aghaṭitattā dutiyena vattasīsena katattā ubhinnampi anāpatti. Sace āṇattena kataṁ, "karoti vā kārāpeti vā"ti vacanato āpatti ubhinnaṁ sati attuddesikatāya, asati mūlaṭṭhasseva. Heṭṭhimappamāṇasambhave sati sabbamattikāmayaṁ kuṭiṁ karoto āpatti dukkaṭena saṁghādisesoti ācariyassa takko.

354. Chattiṁsa catukkāni nāma adesitavatthukacatukkaṁ desitavatthukacatukkaṁ pamāṇātikkantacatukkaṁ pamāṇikacatukkaṁ adesitavatthukapamāṇātikkantacatukkaṁ desitavatthukapamāṇikacatukkanti cha catukkāni, evaṁ samādisativārādīsupi pañcasūti chattiṁsa. **Āpattibhedadassanatthan**ti ettha yasmā "sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṁ aparikkamane -pa- saṁghādiseso"ti **mātikāyaṁ** avisesena vuttattā sārambha-aparikkamanepi saṁghādisesovāti micchāgāhavivajjanatthaṁ āpattibhedo dassito, tasmā vuttānīti adhippāyo. **Vibhaṅge** evaṁ avatvā kimatthaṁ **mātikāyaṁ** dukkaṭavatthu vuttanti ce? Bhikkhū abhinetabbā vatthudesanāya, tehi bhikkhūhi vatthu desetabbaṁ. Kīdisaṁ? Anārambhaṁ saparikkamanaṁ, netaraṁ, itarasmiṁ "sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṁ aparikkamane"ti evaṁ ānisaṁsavasena āgatattā vuttaṁ. Yasmā vatthu nāma atthi sārambhaṁ, atthi anārambhaṁ, atthi saparikkamanaṁ, atthi aparikkamanaṁ, atthi sārambhaṁ saparikkamanaṁ, atthi sārambhaṁ aparikkamanaṁ, atthi anārambhaṁ saparikkamanaṁ, atthi anārambhaṁ aparikkamananti bahuvidhattā vatthu desetabbaṁ anārambhaṁ saparikkamanaṁ, netaranti vuttaṁ hoti. Kimatthikā panesā desanāti ce? Garukāpattipaññāpanahetuparivajjanupāyatthā. Vatthudesanāya hi garukāpattipaññāpanahetuttā akataviññatti gihīnaṁ pīḷājananena attadukkhaparadukkhahetubhūto ca sārambhabhāvoti ete vatthudesanāpadesena upāyena parivajjitā honti. Na hi bhikkhu akappiyakuṭikaraṇatthaṁ

gihīnaṁ vā pīḷānimittaṁ sārambhavatthu. Kuṭikaraṇatthaṁ vā vatthuṁ desentīti paṭhamameva sādhitametaṁ. **Vomissakāpattiyo**ti dukkaṭasaṁghādisesamissakāpattiyo.

355. Tattha "dvīhi saṁghādisesehī"ti vattabbe "dvinnaṁ saṁghādisesenā"ti vibhattibyattayena, vacanabyattayena ca vuttaṁ. "Āpatti dvinnaṁ saṁghādisesānan"tipi pāṭho.

364. **Na ghaṭayati**[1] chadanalepābhāvato, anāpatti, taṁ parato sādhiyati. Chadanameva sandhāya ullittāvalittatā vuttāti. "Kukkuṭacchikagehaṁ vaṭṭatī'ti vatvā puna chadanaṁ daṇḍakehīti-ādinā nayena taṁ dassentehi tiṇapaṇṇacchadanākuṭikāva vuttā. Tattha chadanaṁ daṇḍakehi dīghato tiriyañca jālaṁ viya bandhitvā tiṇehi vā paṇṇehi vā chādetuṁ ullittādibhāvo chadanameva sandhāya vuttoti yuttamidaṁ. Tasmā mattikāmayaṁ bhittiṁ vaḍḍhāpetvā upari ullittaṁ vā avalittaṁ vā ubhayaṁ vā bhittiyā ghaṭitaṁ karontassa āpatti eva vināpi bhittilepenā"ti likhitaṁ. **"So ca chadanameva sandhāyā'**ti padhānavasena vuttaṁ, na heṭṭhābhāgaṁ paṭikkhittan"ti vadanti, vīmaṁsitabbaṁ. **Etthā**ti tiṇakuṭikāya. **Yathāsamādiṭṭhāyā**ti yathāvuttappakāranti adhippāyo. "Āpatti kārukānaṁ tiṇṇaṁ dukkaṭānan"ti-ādimhi so suṇātichakkampi labbhati. Ubhayattha samādiṭṭhattā āṇāpakassa anāpatti. Āṇattassa yathā samādiṭṭhaṁ āṇāpakena, tathā akaraṇapaccayā dukkaṭaṁ. Sace "ahampettha vasāmī"ti attuddesampi karoti saṁghādisesova. **"Kuṭiṁ karothā"**ti avisesena vuttaṭṭhāne pana āṇāpakassāpi saṁghādiseso acittakattā sikkhāpadassa.

Ahañca vasissāmīti ettha parassa yassa kassaci uddiṭṭhassa abhāvā āpatti eva "karontassa vā"ti niyamitattā, anāpatti avibhattattā. "Idha paññattijānanamattameva cittan"ti ca likhitaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana **ahañca vasissāmī**ti ettha yo "mayhaṁ vāsāgārañca bhavissatī"ti icchati, tassāpatti. Yo pana uposathāgāraṁ icchati, tassa anāpatti, tasmā "ubhayaṁ sametī"ti vatvā ca "vinayavinicchaye āgate garuke ṭhātabban"ti vacanato mahāpaccarivādato itaro pacchā vattabboti ce? Na,

---

1. Ghaṭiyati (Ṭṭha)

balavattā. "Vāsāgāraṁ ṭhapetvā sabbattha, anāpattī"ti vacanato, bhojanasālādīnampi atthāya iminā katattā saṅkarā jātā. Yathā? Dve tayo "ekato vasissāmā"ti karonti, rakkhati tāvāti ettha viya. "Idaṁ ṭhānaṁ vāsāgāraṁ bhavissati, idaṁ uposathāgāran"ti vibhajitvā katepi āpatti eva. Dvīsu mahāpaccarivādo balavā, tasmā "pacchā vutto"ti-ādinā atīva papañcitaṁ. Kiṁ tena. "Attanā vippakataṁ attanā ca parehi ca pariyosāpetī"ti-ādinā nayena aparānipi catukkāni yathāsambhavaṁ yojetvā dassetabbāni, leṇādīsu kiñcāpi saṁghādisesena anāpatti, akataviññattiyā sati tappaccayā āpatti eva.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

366. Sattame **vā**-saddo avadhāraṇatthoti veditabbo.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. **Sāvakena pattabban**ti pakatisāvakaṁ sandhāya vuttaṁ, na aggasāvakaṁ. Yathūpanissasayathāpuggalavasena **"tisso vijjā"**ti-ādi vuttaṁ. Kenaci sāvakena **tisso vijjā,** kenaci **catasso paṭisambhidā,** kenaci **cha abhiññā,** kenaci kevalo **navalokuttaradhammo**ti evaṁ visuṁ visuṁ yathāsambhavaṁ vuttanti veditabbaṁ.

382. **"Ye te bhikkhū suttantikā"**ti-ādivacanato dharamānepi bhagavati piṭakattayaparicchedo atthīti siddhaṁ. **Dhammakathikā**ti ābhidhammikā **ratiyā acchissantī**ti-ādi āyasmato dabbassa nesaṁ tiracchānakathāya ratiniyojanaṁ viya dissati, na tathā daṭṭhabbaṁ. Suttantikādisaṁsaggato tesaṁ suttantikādīnaṁ phāsuvihārantarāyaṁ, tesampi tiracchānakathāratiyā abhāvena anabhirativāsaṁ, tato nesaṁ sāmaññā

cāvanañca parivajjanto evaṁ cintesīti daṭṭhabbaṁ. **“Nimmitānaṁ dhammatā**ti sāvakehi nimmitānaṁyeva, na buddhehī”ti vadanti. “Sādhakatamaṁ karaṇan”ti evaṁ vutte karaṇattheyeva tatiyāvibhattīti attho.

383-4. **Yan**ti yena. **“Kattā**ti kattā, na kattā”ti likhitaṁ. “Bhariyaṁ viya maṁ ajjhācaratī”ti vadantiyā balavatī codanā. **Tena hī**ti ettha yathā chupanamatte vippaṭisārīvatthusmiṁ kāyasaṁsaggarāgasambhavā apucchitvā eva saṁghādisesaṁ paññāpesi, tatheva pubbevassā dussīlabhāvaṁ ñatvā vuttanti veditabbaṁ. Yadi tāva bhūtāya paṭiññāya nāsitā, thero kārako hoti. Atha abhūtāya, bhagavatā “nāsethā”ti na vattabbaṁ, vuttañca, tasmā vuttaṁ **“yadi tāva paṭiññāya nāsitā, thero kārako hotī**”ti.

Atha appaṭiññāyāti “ayyenamhi dūsitā”ti imaṁ paṭiññaṁ vinā eva tassā pakatidussīlabhāvaṁ sandhāya nāsitā, thero akārako hoti. **Abhayagirivāsino**pi attano suttaṁ vatvā “tumhākaṁ vāde thero kārako”ti vadanti, kasmā? Dukkaṭaṁ musāvādapaccayā liṅganāsanāya anāsetabbattā. Pārājikasseva hi liṅganāsanāya nāsetabbā. “Nāsethā”ti ca vuttattā pārājikāva jātā, sā kiṁ sandhāya, tato thero kārako āpajjati. “Sakāya paṭiññāya nāsethā”ti vutte pana aparājikāpi attano vacanena nāsetabbā jātāti adhippāyo. **Mahāvihāravāsino**pi attano suttaṁ vatvā “tumhākaṁ vāde thero kārako”ti ca vadanti. Kasmā? “Sakāya paṭiññāya nāsethā”ti hi vutte paṭiññāya bhūtatā āpajjati “nāsethā”ti vacanato. Bhūtāyeva hi paṭiññāya nāsetabbā hoti, nābhūtāyāti adhippāyo. **Purimanaye**ti dukkaṭavāde. Purimo yuttivasena pavatto, pacchimo pāḷivacanavasena pavattoti veditabbo.

385-6. **Pītisukhehī**ti ettha “sukhenā”ti vattabbe pītiggahaṇaṁ tatiyajjhānasukhaṁ, kāyikañca apanetuṁ sampayuttapītiyā vuttaṁ. Sace cuditakavasena kataṁ amūlakaṁ nāma, “anajjhāpannaṁ akatan”ti vadeyya, ime karissanti, tasmā “tādisaṁ diṭṭhasaññī hutvā codetī”ti pāṭho. “Etena nayena sutamutaparisaṅkitānipi vitthārato veditabbānī”ti

pāṭho. **"Catunnaṁ aññatarenā"**ti pātimokkhuddese eva āgate gahetvā vuttaṁ, itaresaṁ aññatarenāpi anuddhaṁsentassa saṁghādisesovāti no takkoti ācariyo. Bhikkhubhāvā hi cāvanasamatthato. "Samīpe ṭhatvā"ti vacanato parammukhā codentassa, codāpentassa vā sīsaṁ na eti. Diṭṭhañce sutena parisaṅkitena codeti codāpeti, sutaparisaṅkitaṁ vā diṭṭhādīhi codite vā codāpite vā sīsaṁ eti eva amūlakena coditattā. Vuttañhetaṁ "diṭṭhassa hoti pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjanto, tañce codeti 'suto mayā -pa- saṁghādisesassā"ti[1]. "Asuddho hoti puggalo aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno, tañce asuddhadiṭṭhi samāno anokāsaṁ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti, āpatti dukkaṭassa. Okāsaṁ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti, anāpattī"ti[2] iminā na-samentaṁ viya khāyati, kathaṁ? Diṭṭhassa hoti pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjanto nāma asuddho puggalo hoti, "aññatarasmiṁ asuddhadiṭṭhi samāno tañce codeti 'suto mayā pārājikaṁ dhammaṁ ajjhopannosī'ti, āpatti vācāya vācāya saṁghādisesassā"ti vacanato purimanayenāpatti. "Cāvanādhippāyo vadeti, āpatti dukkaṭassā"ti vacanato pacchimanayena saṁghādisesena āpattīti dve pāḷinayā aññamaññaṁ viruddhā viya dissanti, na ca viruddhaṁ buddhā kathayanti, tasmā ettha yutti pariyesitabbā. Aṭṭhakathācariyā tāvāhu "samūlakena vā saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, amūlakena vā pana saññā-amūlakena vā codentassa āpattī"ti. Tassattho—dassanasavanaparisaṅkanamūlena samūlakena vā tadabhāvena amūlakenāpi saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, dassanādimūlābhāvena amūlakena vā tabbhāvena samūlakenāpi saññā-amūlakena vā codentassa āpatti, tasmā diṭṭhassa hoti.

Pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjantoti-ādimhi dassanamūlena samūlakenāpi "suto mayā"ti vacanato saññā-amūlakena vā codeti, āpatti saṁghādisesassa. Tadatthassa āvibhāvatthaṁ "diṭṭhe vematiko"ti-ādi vārā vuttāti veditabbā.

---

1. Vi 1. 251 piṭṭhe.
2. Vi 1. 254 piṭṭhe.

Asuddho hoti puggaloti-ādimhi pana samūlakena, saññāsamūlakena vā coditattā anāpattīti. Evamevaṁ pana tadatthadīpanatthaṁ te vārā vuttā. Tattha hi "adiṭṭhassa hotī"ti-ādivārā amūlakena codentassa āpatti hotīti dassanatthaṁ vuttā. "Diṭṭhe vematiko"ti-ādinā saññā-amūlakena codentassa āpatti hotīti dassanatthaṁ vuttā. Aññathā "diṭṭhassa hoti, diṭṭhe vematiko"ti-ādivārā nibbisesā bhaveyyuṁ. Idaṁ panettha sanniṭṭhānaṁ yathā asuddhaṁ puggalaṁ anokāsaṁ kārāpetvā codentassa dukkaṭaṁ, akkosādhippāyassa ca omasavādena dukkaṭassa, tathā asuddhadiṭṭhikopi asuddhaṁ asuddhadiṭṭhi amūlakena codeti, āpatti. Samūlakena vā codeti, anāpattīti taṁ sanniṭṭhānaṁ yathā "anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa asuddhe asuddhadiṭṭhissā"ti iminā saṁsandati, tathā gahetabbaṁ. Aññathā yutti pariyesitabbā.

Sīlasampannoti ettha "dussīlassa vacanaṁ appamāṇaṁ. Bhikkhunī hi bhikkhumhi anissarā, tasmā ukkaṭṭhanaye vidhiṁ sandhāya therena vuttaṁ. Dutiyattherena bhikkhunī ajānitvāpi codeti, sikkhamānādayo vā codenti, tesaṁ sutvā bhikkhū eva vicāretvā tassa paṭiññāya kārenti. Ko ettha dosoti idaṁ sandhāya vuttaṁ. Tatiyena titthiyānaṁ vacanaṁ sutvāpi bhikkhū eva vicārenti, tasmā na koci na labhatīti evaṁ sabbaṁ sametīti apare"ti vuttaṁ. **Tiṁsāni** tiṁsavantāni. **Anuyogo**ti paṭivacanaṁ. **Ehitī**ti āgamissati. **Diṭṭhasantānenā**ti diṭṭhanayena, diṭṭhavidhānenāti adhippāyo. **Pakiṭṭhāyā**ti patiṭṭhaṁ labhitvā. **Ṭhāne**ti lajjiṭṭhāne.

Gāhanti "ahaṁ codessāmī"ti attādānaggahaṇaṁ. **Cetanā**ti attādānaggahaṇacetanā. **Vohāro**ti ito, etto ca ñatvā pakāsanaṁ. **Paṇṇattī**ti nāmapaññatti. Yā vacīgho sārammaṇassa sotadvārappavattaviññāṇasantānassa anantaraṁ uppannena upaladdhapubbasaṅketena manodvāraviññāṇena viññāyati, yassā viññātattā tadattho paramattho vā aparamattho vā tatiyavāraṁ uppannena manoviññāṇena viññayatīti nāmādīhi chahi byañjanehi pāḷiyā pakāsitā, sā "vijjamānapaññatti avijjamānapaññattī"ti-ādinā chadhā ācariyehi dassitā. Tabbhāgiyabhāvo atabbhāgiyabhāvo ca nipphannadhammasseva yujjati, na paññattiyā

adhikaraṇīyavatthuttā, adhikaraṇe pavattattā ca adhikaraṇo mañcaṭṭhe mañcopacāro viyāti ca. **"Pariyāyenā**ti amūlakā nāmapaññatti natthi. Pariyāyamattaṁ, sabhāvato natthi. Abhidhānamattameva, abhidheyyaṁ natthī"ti ca likhitaṁ. **Idhevā**ti imasmiṁ eva sikkhāpade. **Na sabbatthā**ti vivādādhikaraṇādīsu. Kasmā? **Na hī**ti-ādi. Vivādādhikaraṇādīnamatthitā viya amūlakaṁ adhikaraṇaṁ natthīti. **Pubbe vuttasamathehī**ti "yaṁ adhikicca samathā vattantī"ti vuttasamathehīti adhippāyo. Apica **sabhāvato natthī**ti appaṭiladdhasabhāvattā vuttaṁ. Anuppannaṁ viya viññāṇādi. **Na hi vivādādīnaṁ paṇṇatti adhikaraṇaṭṭhoti**[1] paṇṇattiṁ adhikicca samathā na pavattanti, tasmā na tassā adhikaraṇīyatāti na vivādādīnaṁ paṇṇatti adhikaraṇaṭṭhoti adhippāyo. Hoti cettha—

"Pārājikāpatti amūlikā ce,
Paṇṇattimattā phalamaggadhammā.
Catutthapārājikavatthubhūtā,
Paṇṇattimattāva siyuṁ tatheva.

Tato dvidhā maggaphalādidhammā,
Siyuṁ tathātītamanāgatañca.
Paṇṇattichakkaṁ na siyā tato vā,
Pariyāyato sammutivādamāhā"ti.

Anuvadantīti akkosanti. **Kiccayatā**ti karaṇīyatā. Taṁ katamanti ce? **Apalokanakamman**ti-ādi. **Kiccan**ti viññattisamuṭṭhāpakacittaṁ kira adhippetaṁ.

387. **Sutādīnaṁ abhāvena amūlakattan**ti ettha yo disvāpi "diṭṭhosi mayā"ti vattuṁ asakkonto attano diṭṭhaniyāmeneva "sutosi mayā"ti vadati. Tassa tasmiṁ asuddhadiṭṭhittā āpatti, idha pana yo pubbe sutvā anāpatti, pacchā taṁ vissaritvā suddhadiṭṭhi eva samāno vadati, taṁ sandhāya vuttaṁ. "Esa nayo sabbatthāti apare"ti vuttaṁ. Jeṭṭhabbatiko kākekappaṭivattā. **Yadaggenā**ti yāvatā, yadā vā. **No kappetī**ti-ādi vematikābhāvadīpanatthameva vuttanti dasseti. Tena vematikova

1. Adhikaraṇaṁ. Adhikaraṇaṭṭho (Ṭṭha)

nassarati samuṭṭho nāmāti āpajjati, taṁ na yuttaṁ tadanantarabhāvato, tasmā dutiyattheravādo pacchā vutto.

389. **Sabbatthā**ti sabba-aṭṭhakathāsu. **Okāsakamman**ti okāsakaraṇaṁ. "Okāsena kammaṁ okāsakamman"ti likhitaṁ. Asūriyaṁ passati kaññāti ettha yathā kaññā sūriyaṁ na passatīti bhavati, evaṁ "anokāsaṁ kāretvā"ti vutte okāsaṁ na kāretvāti hoti.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. **Veḷuvaneyevā**ti idaṁ tehi vuttavelaṁ sandhāya vuttaṁ. "Pubbe mayaṁ āvuso sutena avocumhā"ti "amhehi sā ussāhitā kupitehi anattamanehī"ti-ādivacanaṁ sandhāya vuttaṁ, **aññabhāgassa idan**ti manussabhikkhubhāvato aññabhāgassa tiracchānachagalakabhāgassa idaṁ chagalakajātaṁ adhikaraṇaṁ. **Aññabhāgo vā assa atthī**ti so tiracchānachagalakabhāvasaṅkhāto aññabhāgo assa chagalakassa atthīti svāyaṁ chagalako aññabhāgiyaṁ adhikaraṇaṁ nāma.

Tattha paṭimāya sarīraṁ, silāputtakassa sarīranti nidassanaṁ, paṭhamaṁ panettha nibbacanaṁ jātipadatthotivādīnaṁ matena vuttaṁ. Sā hi sāmibhāvena, niccabhāvena ca padhānattā sattisabhāve ṭhitā. Tabbiparītakattā byattākati jātiyo tu padattho[1] iti imassa suttassa vasena dutiyaṁ nibbacanaṁ vuttanti veditabbaṁ, **nāmakaraṇasaññāya ādhāro**ti ettha nāmameva nāmakaraṇaṁ. Nāmaṁ karontānaṁ saññā nāmakaraṇasaññā, tassā. Manussajātiko chagalakajāti-ādhāro nāma. Na hi taṁ nāmaṁ kacchapalomaṁ viya anādhāranti adhippāyo. Taṁ pana chagalakassa dabboti dinnanāmaṁ "deso"ti vuccati. Tasmā theraṁ amūlakenāti-ādinā aññampi vatthuṁ therassa lissati silissati vohāramatteneva, na atthato, īsakaṁ allīyatīti lesoti adhippāyo. Yasmā desalesā atthato ninnānākaraṇā, tasmā "kañci desaṁ lesamattaṁ upādāyā"ti uddharitvā "dasa lesā jātileso"ti-ādi vuttanti veditabbaṁ. Yathā

---

1. Nyāyadassana 3, 63.

nidāne, evaṁ sikkhāpadapaññattiyampi mātikāyampi ayamevattho. Yasmā **aññabhāgiyassa adhikaraṇassā**ti chagalakassa. **Kañci desaṁ lesamattaṁ upādāyā**ti dabboti nāmaṁ upādāyāti ayamattho aṭṭhuppattivaseneva āvibhūto, tasmā na vibhatto. Kiñca bhiyyo aniyamattā. Na hi mettiyabhūmajakānaṁ viya sabbesampi chagalakameva aññabhāgiyaṁ adhikaraṇaṁ hoti. Aññaṁ gomahiṁsādikampi hoti, na ca mettiyabhūmajakā viya sabbepi nāmalesamattameva upādiyanti. Aññampi jātilesādiṁ upādiyanti, tasmā aniyamattā ca yathāvuttanayena na vibhattaṁ. Kiñca bhiyyo tathā vutte chagalakasseva aññabhāgiyatā sambhavati, na aññassa, yena sova dassito. Leso ca nāma lesova, na jāti-ādi, yena sova dassitoti evaṁ micchāgāhappasaṅgato ca tathā na vibhatto.

393. **Aññabhāgiyassā**ti cuditakato aññassa. **Adhikaraṇassā**ti manussassa vā amanussassa vā tiracchānagatassa vāti evaṁ vattabbaṁ. Evañhi vutte manussādīnaṁyeva jātilesādayo vuttā honti, aññathā catunnaṁ adhikaraṇānaṁ te āpajjanti "adhikaraṇassa kañci desaṁ lesamattan"ti sāmivacanaṁ pubbaṅgamaṁ uddiṭṭhattāti ce? Na, nāmassa viya jāti-ādīnaṁ manussādīnaṁ ādhārabhāvaniyamasambhavato, adhikaraṇabhāvāniyamatoti vuttaṁ hoti. Niyame ca sati jātiyā ādhāro jāti, liṅgassa ca liṅgaṁ, āpattiyā ca āpanno ādhāro, viruddhānampi asamādinnānampi pattacīvarānaṁ sāmiko ādhāro, yena adhikaraṇasaṅkhyaṁ gaccheyyāti āpajjatīti adhikaraṇassāti padaṁ abhājetabbameva bhaveyyāti na uddharitabbaṁ siyā, uddharitabbaṁ. Tasmā **"adhikaraṇan**ti **vacanasāmaññato"**ti-ādi sabbaṁ vattabbaṁ. **Apākaṭā** ito aññatra dassitaṭṭhānābhāvato. **Jānitabbā ca vinayadharehi** yasmā aññathā **parivāre** "vivādādhikaraṇaṁ catunnaṁ adhikaraṇānaṁ vivādādhikaraṇaṁ bhajatī"ti-ādinā nayena anāgataṭṭhāne "kasmā"ti vutte kāraṇaṁ na paññāyeyya, tasmā tesaṁ tabbhāgiyatā ca aññabhāgiyatā ca jānitabbā vinayadharehi. Tāsu hi viññātāsu vivādādhikaraṇaṁ vivādādhikaraṇaṁ bhajati. Kasmā? Tabbhāgiyattā. Itaraṁ na bhajati aññabhāgiyattāti sukhakāraṇato paññāyanti, tasmā **vacanasāmaññato laddhaṁ adhikaraṇaṁ nissāyā**ti-ādi.

Tattha yasmā āpattaññabhāgiyaṁ mahāvisayaṁ, itarehi asadisaniddesañca, tasmā taṁ adhikaraṇapariyāpannampi samānaṁ visuṁ vuttaṁ "āpattaññabhāgiyaṁ vā hotī"ti. Adhikaraṇapariyāpannattā ca "adhikaraṇaññabhāgiyaṁ vā"ti ettha vuttanti veditabbaṁ. Tatthāpi mahāvisayattā, **mātikāyaṁ** āgatattā ca paṭhamaṁ aññabhāgiyatā vuttā, pacchā tabbhāgiyatāti veditabbā. Tattha yasmā adhikaraṇaññabhāgiyavacanena atthāpattinayena siddhaṁ. Adhikaraṇaṁ tabbhāgiyaṁ, tasmā "adhikaraṇaṁ tabbhāgiyaṁ hotī"ti evaṁ uddesaṁ akatvā "kathaṁ adhikaraṇaṁ adhikaraṇassa tabbhāgiyaṁ hotī"ti pucchāpubbaṅgamaniddeso kato. Tatthāpi āpattādhikaraṇassa aññabhāgiyatā kiñcāpi pārājikena anuddhaṁsitādhikārattā pārājikānaṁyeva vasena vuttā, atha kho sesāpattikkhandhavasenāpi veditabbā. Yā ca sā codanā "asuko nāma bhikkhu saṁghādisesaṁ ajjhāpajjanto diṭṭho hotī"ti-ādikā, tattha "saṁghādisese thullaccayadiṭṭhi hoti, dubbhāsite saṁghādisesadiṭṭhi hotī"ti evamādikā vinaye apakataññutāya, taṁtaṁvatthusarikkhatāya vā vuttāti veditabbā. Sabbatthāpi "pārājikadiṭṭhi hotī"ti na vuttaṁ. Tathāsaññino anāpattito. **"Tabbhāgiyavicāraṇāyan"**ti tabbhāgiyapadaniddese aññabhāgiyatāyapi niddiṭṭhattā vuttaṁ.

Vatthusabhāgatāyāti anuvādavatthusabhāgatāyāti attho. Aññathā "catasso vipattiyo"ti vacanaṁ virujjheyya. **Sabhāvasarikkhāsarikkhato cā**ti sabhāvena sadisāsadisato. Tattha jhānādivatthuvisabhāgatāyapi sabhāvasarikkhatāya uttarimanussadhammapārājikāpatti tasseva tabbhāgiyāva hoti. Tathā vatthuvasena anuvādādhikaraṇaṁ, kiccādhikaraṇañca pāṭekkaṁ catubbidhampi vuttaññabhāgiyaṁ na jātaṁ, tasmā tadaññabhāgiyatāya viditāya tabbhāgiyatā pāriyesayuttiyā avuttāpi sijjhatīti katvā "aññabhāgiyameva paṭhamaṁ niddiṭṭhan"tipi vattuṁ yujjati. **Ekaṁsena tabbhāgiyaṁ na hotī**ti sarikkhavasena arahattaṁ āpatti anāpattīti vivādasabbhāvato abyākatabhāvena vivādādhikaraṇassapi aññabhāgiyaṁ siyā, **pāḷiyaṁ** āpattādhikaraṇassa vuttattā evaṁ vuttaṁ, **ādito paṭṭhāyā**ti "aññabhāgiyassa adhikaraṇassā"ti ito paṭṭhāya. "Methunarāgena manussaviggaho

dosenāti-ādinā sarikkhato cā”ti likhitaṁ. Taṁ vatthuvisabhāgatāya eva siddhaṁ. Ayaṁ pana vatthusabhāgatāyapi sati āpattisabhāgatā sarikkhatoti no takkoti ca, ekasmimpi hi vatthusmiṁ āpattibhedo hotīti **ācariyo.** Parato vuttanayena veditabbanti sambandho.

“Kiccameva kiccādhikaraṇan”ti vuttattā saṁghakammānametaṁ adhivacanaṁ. **Kammalakkhaṇan**ti kammānaṁ sabhāvaṁ. **Taṁ nissāyā**ti pubbeva hi saṁvidhāya saṁgho kammaṁ karoti. Atha vā **purimaṁ puriman**ti parivāsa-ukkhepaniyādīni saṁghakammāni nissāya abbhāna-osāraṇādi uppannanti katvā vuttaṁ. Tasmā kiñcāpi saṁghakammameva kiccādhikaraṇaṁ, tathāpi sesaviseso labbhatīti dasseti.

394. Atthato ekaṁ, tasmā desassa atthamavatvā “leso”ti-ādi vuttaṁ kira.

395. **Savatthukaṁ katvā**ti puggalassa upari āropetvā khattiyādibhāvena ekajātikopi dīgharassakāḷakodātādīnaṁ diṭṭhasutaparisaṅkitānaṁ vasena aññabhāgiyatā, dīghaṁ khattiyaṁ ajjhācarantaṁ disvā rassādikhattiyapaññattiyā ādhārabhāvato jātilesena codeti, ekaṁ vā khattiyaṁ ajjhācarantaṁ disvā tato visiṭṭhaññabhāgabhūtaṁ khattiyaṁ jātilesaṁ gahetvā “khattiyo diṭṭho tvaṁ khattiyosī”ti codeti diṭṭhādi-aññabhāgena. Ettha ca “dīghādayo, diṭṭhādayo ca jātināmādīnaṁ vatthubhūtattā adhikaraṇan”ti likhitaṁ. Taṁ “adhikaraṇabhāvāniyamato”ti vattadosaṁ nātikkamati, **aṭṭhakathāyaṁ** “khattiyajātipaññattiyā ādhāravasena adhikaraṇatā ca veditabbā”ti vuttaṁ. Tampi nāmagottato aññissā nāmagottapaññattiyā nāma kassaci abhāvato na sabbasādhāraṇaṁ, tasmā “adhikaraṇassā”ti paduddhāraṇaṁ adhikaraṇacatukkadassanatthaṁ, taṁ samānavacanadassanatthanti no takkoti. Tattha **dīghādino vā diṭṭhādino vā**ti ettha dīghāditā, diṭṭhāditā ca aññabhāgo, yo[1] cuditako itarassa viseso yato aññoti vuccati.

399. **Lahukaṁ āpattin**ti pārājikato lahukāpatti saṁghādisesādi. Teneva ante taṁ dassentena “bhikkhu saṁghādisesaṁ

1. So (?)

ajjhāpajjanto diṭṭho hotī"ti-ādi vuttaṁ. Āpattilesopi kimatthaṁ jātilesādayo viya na vitthāritoti ce? Tathā asambhavatoti veditabbaṁ.

400. **Sāṭakapatto sarīraṭṭhapatto. Āpattiyā**ti pārājikāpattiyā aññabhāgiyaṁ saṁghādisesādi, adhikaraṇañca āpattipaññattiyā. "Leso nāma āpattibhāgo"ti vuttattā āpattibhāvaleso vuttoti veditabbo, tasmā pārājikāpattito aññabhāgiyassa āpattipaññattiyā ādhāraṇaṭṭhena—"adhikaraṇan"ti saṅkhyaṁ gatassa saṁghādisesādino āpattinikāyassa āpattibhāvalesaṁ gahetvā codanā āpattilesacodanāti veditabbā.

408. **Anāpatti tathāsaññī codeti vā codāpeti vā**ti āpattaññabhāgiyacodanāyameva, na aññattha. Ettāvatā paṭhamaduṭṭhadose vuttavicaraṇāya saṁsanditaṁ hoti, taṁ idha kathaṁ paññāyatīti ce? **Kaṅkhāvitaraṇiyā**[1] vacanato. Vuttañhi "tattha idha ca āpattaññabhāgiyacodanāya tathāsaññinopi anāpattī"ti.

Aññābhāgiyasikkhaṁ yo, neva sikkhati yuttito.
Gacche vinayaviññūhi, aññabhāgiyatañca soti.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

409. "Vajjaṁ na phuseyyā"ti ca pāṭho.

410. **Tesaṁ** anurūpājānanato **asabbaññū assa.** "Na bhikkhave asenāsanikena vassaṁ upagantabban"ti[2] vuttattā paṭikkhittameva. **Tikoṭiparisuddhan**ti parassa pāpapasaṅganivāraṇatthaṁ vuttaṁ, na paṭiccakammanivāraṇatthaṁ **koṭīhī**ti ākārehi. **Parisuddhan**ti vimuttaṁ. Dasahi lesehi uddissa kataṁ samaṇā paribhuñjanti, assamaṇā imeti sāsanassa garahabhāvo

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 140 piṭṭhe.
2. Vi 3. 212 piṭṭhe.

āgaccheyya, garahapaccayā loke vā apuññaṁ ariyūpavādaṁ pasaveyya, tehi vimuttanti attho. **Vāguran**ti migajālaṁ. **Attano atthāya vā**ti-ādinā paresaṁ atthāya kate kappiyabhāvaṁ dassetvā bhikkhūnañca aññesañca atthāya kate taṁ dassetuṁ **"matānaṁ petakiccatthāyā"**ti-ādimāha.

Yaṁ yaṁ hīti-ādi tassa kāraṇassa dassanatthaṁ vuttaṁ. Puna pañcannaṁ sahadhammikānaṁ atthāya kataṁ na kappatīti vuttanti kira **dhammasiritthero. Gaṇṭhipade** "bhikkhūnameva suddhānaṁ atthāya kataṁ na vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Apareti pana **"matānaṁ petakiccatthāyā**ti-ādinā vuttepi kappati, **bhikkhūnaṁyeva atthāyā**ti iminā 'bhikkhūnampi datvā mayaṁ bhuñjissāmā'ti katampi vuttaṁ. Puna 'pañcasu ekaṁ uddissakataṁ itaresaṁ na kappatī'ti dassanatthaṁ **'pañcasu hi sahadhammikesū**ti-ādi vuttan'ti vadantī"ti vuttaṁ. Aññatarasmiṁ pana **gaṇṭhipade** "amhākanti ca rājayuttādīnanti ca vutte vaṭṭatī'ti vatvā 'tumhākan'ti avatvā 'petakiccatthāyāti vuttepi vaṭṭatī'ti ca dassetvā sabbattha vuttānaṁ, ādisaddena saṅgahitānañca lakkhaṇaṁ ṭhapentena 'bhikkhūnaṁyevā'ti-ādi vuttaṁ. Tattha 'bhikkhūnaṁ uddiṭṭhe evāti adhippāyenā'ti vuttaṁ. Na 'tumhākaṁ, amhākañcāti vutte anāpattī'ti dassanatthaṁ. Kasmā? Missakavārassa abhāvā. Lakkhaṇaṁ nāma vuttānaṁ, vuttasadisānañca hoti. 'Sace petakiccatthāyāti vuttaṭṭhāne bhikkhūnaṁ bhojanaṁ sandhāya karontī'ti vadanti mahā-aṭṭhakathāyañca 'tasmiṁ vāre ca na tumhākanti vutte vaṭṭatī'ti vuttattā. Teneva idhāpi 'petakiccatthāya, maṅgalādīnaṁ vā atthāya katepi eseva nayo'ti pubbe vuttatthavasena vuttaṁ. 'Avadhāraṇatthena missake vaṭṭatī'ti ce? 'Kappiyamaṁsassa hi paṭiggahaṇe āpatti natthī'ti vacanena akappiyapaṭiggahaṇe āpattīti āpannaṁ, 'tañca gahetabbaṁ siyā'ti paṭikkhipitabbā"ti vuttaṁ, taṁ sundaraṁ viya dissati, vicāretvā gahetabbaṁ. **Yattha cā**ti bhikkhūnaṁ atthāya katepi. Tamatthaṁ āvi kātuṁ **"sace panā"**ti-ādi vuttaṁ. Ettha pana "bhikkhunīnaṁ dukkaṭaṁ, itaresaṁ daṇḍakammavatthū"ti vadanti. **Kappaṁ nirayamhī**ti asaṅkhyeyyakappaṁ. Vivaṭṭaṭṭhāyikāleyeva saṁghabhedo hotīti. **Kappan**ti āyukappaṁ.

411. **Kusalan**ti khemaṁ. **Āpattibhayā katā lajjīhī**ti ettha āpattibhayena avassaṁ ārocentīti dassanatthaṁ "lajjī rakkhissatī"ti[1]

---

1. Visuddhi 1. 95; Vi-Ṭṭha 1. 199 piṭṭhe.

porāṇavacanassānurūpato **“aññehi lajjīhī”**ti vuttaṁ. Alajjissapi anārocentassa āpattiyeva “ye passanti ye suṇantī”ti vacanato.

416. **Asamanubhāsantassā**ti kammakārake kattuniddeso, samanubhāsanakammaṁ akariyamānassāti attho. **Odissa anuññāto** nāma ummattakakhittacittavedanaṭṭādiko “anāpatti ādikammikassā”ti[1] **ariṭṭhasikkhāpade** āgatattā atthīti ce? **Yampī**ti-ādi. **Sā panesā** anāpatti. **So vuccatī**ti tattha āgatopi sakammabyāvaṭopi evaṁ vuccati. **Etenupāyenā**ti asamanubhāsantassa ca ādikammikassa ca vuttatthavasena. **Ṭhapetvā ariṭṭhasikkhāpadan**ti tattha ādikammikapadābhāvā.

Tivaṅgikanti ettha vācāya eva paṭinissajjantassa oṭṭhacalanādikāyaviññatti hoti, tasmā duvidhampi viññattiṁ kathentassa hoti. Vacībhedaṁ kātuṁ asakkontassa kāyavikāraṁ karontassa anāpattiyā bhavitabbaṁ. Kasmā? Tivaṅgesu ekassa parihīnattā, tasmā tivaṅgabhāvo āpattiyā, aṅgahānibhāvo anāpattiyāti gahetabbaṁ. Ettha siyā—yadi aṅgahānibhāvena anāpatti, evaṁ santepi vikāraṁ akatvā citteneva vissajjentassa anāpattiyā bhavitabbanti? Taṁ na, kasmā? **Aṭṭhakathāyaṁ** “kāyavikāraṁ vā vacībhedaṁ vā akarontasseva pana āpajjanato akiriyan”ti hi vuttaṁ, “cittaṁ vā anuppādentassa vā”ti na vuttaṁ, tasmā cittañca nāma viññattipaṭibaddhaṁ evāti visuṁ aṅgabhāveneva vuttattā jānitabbanti ce? Taṁ na, dvinnaṁyeva akiriyāti, tasmā cittena vissajjentassāpi āpatti viya dissati, upaparikkhitvā gahetabbaṁ. Tattha “akusalacittan”ti vuttanti ce? “Cittabāhullato vuttan”ti vadanti. Tepi kira bāhullato vadanti.

Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

11. Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

422. **Saññī**ti saññino.

Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Ariṭṭhasikkhāpade paripuṇṇaṁ na dissati.

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. **Pataṁ** patitaṁ vivari vivaṭṭayi. Ekato ussāreti ca giḷitato ṭhapeti ca. Ekapaṁsuthupakanadīsaṅkhaṁ **dīghamūlakapaṇṇasevālaṁ sevālaṁ** daṇḍisipippariṁ **paṇakaṁ** pesiṭṭhiṁ nissāreti. **Tilabījakan**ti sukhumamūlapaṇṇakaṁ hutvā udakapiṭṭhe pattharikaṁ **udakapappaṭakaṁ** nissāreti.

425-6. "Dubbaccajātiko"tipi paṭhanti. **Apadānenā**ti purāṇakammena. "Kiṁ pubbepi mayaṁ evarūpaṁ karomāti-ādinā ekūnavīsatī"ti **mahāpaccariyaṁ** kira vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyañca anumānasuttaṭṭhakathāyañca** "soḷasavatthukā"ti vuttaṁ, taṁ sameti.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Na kevalaṁ vihāro eva kīṭāgiri, sopi gāmo **"kīṭāgiri"**cceva vuccati. Gāmañhi sandhāya parato "na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kīṭāgirismiṁ vatthabban"ti vuttaṁ. Ekasaṁvacchare dvikkhattuṁ vassati kira, taṁ sandhāya **"dvīhi meghehī"**ti vuttaṁ. **Samadhikan**ti cha jane sandhāya. **Akatavatthun**ti navaṁ aṭṭhuppattiṁ. "Jātisumanādigacchaṁ allānaṁ haritānaṁ evā"ti likhitaṁ. Būtagāmabījagāmabhedato panesa bhedo. **Vatatthāyā**ti vati-atthāya[1]. **Yaṁkiñcī**ti sodakaṁ vā nirudakaṁ vā. **Ārāmādi-atthāyā**ti vanarājikādi-atthāya. Mālāvaccharopanaṁ kuladūsakaṁyeva sandhāya, ganthanādisabbaṁ na sandhāya vuttanti. Kathaṁ paññāyatīti ce? Taṁ dassetuṁ **"buddhena dhammo"**ti-ādi. "Āveḷaṁ ābiḷan"tipi pāṭho.

Gopphananti ganthanaṁ. **Veṭhiman**ti taggatikameva. **Vedhimaṁ** aññena kenaci pupphaṁ vedhetvā kataṁ. **Kaṇṭakampi bandhitun**ti ettha "sayā vijjhanatthaṁ na vaṭṭati. Aññassatthāya vaṭṭatī"ti vadanti. Jālamayaṁ vitānaṁ **jālavitānaṁ. Pupphapaṭicchakaṁ** gavakkhaṁ viya sachiddaṁ karonti. **Tālapaṇṇaguḷakan**ti tālapaṇṇamayaṁ puna katampi paṭichijjakameva. **Dhammarajju** cetiyaṁ vā bodhiṁ vā pupphappavesanatthaṁ

---

1. Vanatthāyāti aṭṭhakathāyaṁ.

āvijjhitvā baddharajju. “Kāsāvena baddhampi suttavākādīhi baddhaṁ bhaṇḍitasadisan”ti likhitaṁ. **Aṁsabhaṇḍikaṁ** pasibbake pakkhittasadisattā vedhimaṁ na jātaṁ, tasmā “sithilabaddhassa antarantarā pakkhipituṁ na vaṭṭatī”ti vadanti. “Aññamaññaṁ aphusāpetvā anekakkhattumpi parikkhipituṁ vaṭṭatī”ti vadanti. **Pūritan**ti dīghato pasāretvā pūritaṁ. **Ghaṭikadāma-olambako**ti “yamakadāma-olambako”ti likhitaṁ. “Geṇḍukharapattadāmānaṁ paṭikkhittattā celādīhi katadāmampi na vaṭṭati akappiyānulomattā”ti vadanti.

“**Recakaṁ** nāma tathālāsiyanāṭanaṭānaṁ naccan”ti likhitaṁ. Taṁ “parivattantī”ti vuttaṁ. “Sāriyo nāma rutasunakhā siṅgālakammakuruṅgakeḷipane ṭhitā”ti kira pāṭho. “Nibujjhantī”ti pāḷi.

432. **Abalabalā**di-padānaṁ uppaṭipāṭiyā. Yathā pāmokkhānaṁ vasena sabbepi “assajipunabbasukā”ti vuttā, tathā pāmokkhappattasāvakassa vasena tadāyattavuttine sabbepi “sāriputtā”ti. Tena vuttaṁ “gacchatha tumhe sāriputtā”ti.

433. “Gāme vā na vasitabban”ti imināva tasmiṁ gāme aññattha na vasitabbanti siddhaṁ. “Tasmiṁ vihāre vā”ti kasmā vuttanti ce? Atthasabbhāvato. Yasmiñhi gāme kuladūsakakammaṁ kataṁ, tasmiṁ gāme, yasmiṁ vihāre vasantena kuladūsanaṁ kataṁ, taṁ vihāraṁ ṭhapetvā aññasmiṁ vasituṁ na vaṭṭatīti dassanatthaṁ. Taṁ kathanti ce? “Gāme vā na vasitabban”ti vacanena yasmiṁ gāme kuladūsanakammaṁ kataṁ, tasmiṁ vihārepi vasituṁ na labbhatīti āpannaṁ, taṁ disvā “tasmiṁ vihāre”ti vuttaṁ, tena tasmiṁ gāme aññasmiṁ vasituṁ labbhatīti siddhaṁ. “Tasmiṁ vihāre vasantenā”ti iminā tasmiṁ gāme aññattha vasantena sāmantagāme piṇḍāya carituṁ vaṭṭatīti dīpitaṁ hoti. **Sāmantavihārepī**ti sāmantavihāro nāma tasmiṁ yeva gāme tassa vihārassa sāmantavihāro ca tassa gāmassa sāmantavihāro cāti ubhayaṁ vuccati, etena tasmiṁ gāme aññattha vasantena tasmiṁ gāme piṇḍāya na caritabbaṁ. Sāmantagāmepi piṇḍāya carituṁ vaṭṭati, puna yasmiṁ gāme kuladūsanakammaṁ kataṁ, tassa sāmantagāme kuladūsakavihārassa sāmantavatthuvihāre vasantena tasmiṁ gāmepi carituṁ vaṭṭati. Yasmiṁ sāmantagāme kuladūsakaṁ na kataṁ, tasmimpi carituṁ vaṭṭati, neva vihāreti adhippāyo.

“Na nagare caritun”ti vuttattā aññasmiṁ vihāre tasmiṁ gāme vasituṁ vaṭṭatīti dīpitaṁ hotīti eke. **Gaṇṭhipadesu** pana vicāraṇā eva natthi, tasmā suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṁ.

436-7. **Dāpetuṁ na labhanti,** pupphadānañhi siyā. **Tasseva na kappatī**ti ettha yāgu-ādīni ānetvā “dadantū”ti icchāvasena vadati ce, sabbesaṁ na kappati, kevalaṁ pana suddhacittena attānaṁ vā paresaṁ vā anuddisitvā “ime manussā dānaṁ datvā puññaṁ pasavantū”ti vadantassa tasseva na kappati yāgu-ādīnaṁ paccayapaṭisaṁyuttakathāya uppannattā. **Mahā-aṭṭhakathāyampi** “pañcannampi sahadhammikānan”ti visesetvā avuttattā atthato sayamevāti apare. Ācariyā pana “yathā **mahāpaccariyaṁ, kurundiyañca** ‘tassevā’ti visesetvā vuttaṁ, evaṁ **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** visesetvā na vuttaṁ, tasmā sabbesaṁ na kappatī”ti vadanti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasakakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

444-5. **Uddesan**ti uddisanaṁ, āsāḷhinakkhattaṁ nāma vassūpagamapūjā. **Sotassa raho**ti ettha **raho**-vacanasāmaññato vuttaṁ duṭṭhullasāmaññato duṭṭhullārocanappaṭicchādanasikkhāpadesu pārājikavacanaṁ viya. Tasmā **"cakkhussa raheneva pana paricchedo kātabbo"**ti vuttaṁ. Kathaṁ paññāyatīti ce? "Mātugāmo nāma tadahujātāpi dārikā"ti vacanato "alaṁkammaniyeti sakkā hoti methunaṁ dhammaṁ paṭisevitun"ti vacanato ca rahonisajjassādo cettha methunasannissitakileso, na dutiye viya duṭṭhullavācassādakileso, tasmā ca paññāyati "sotassa raho nādhippeto"ti. Keci pana "tañca labbhatīti vacanassa dassanatthaṁ vuttaṁ, tena dutiye vuttā viññū paṭibalā gahitā hotī"ti vadanti. **Yena vā sā**ti ettha **vā**-saddo "tena so bhikkhu kāretabbo vā"ti yojetabbo, so ca vikappattho, tasmā kāretabbo vā paṭijānamāno, na vā kāretabbo appaṭijānamānoti attho. Tena vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabbo -pa- na kāretabbo"ti. Tasmā eva **pāḷiyaṁ** tadatthadvayadassanatthaṁ "sā ce evaṁ vadeyyā"ti-ādi vuttaṁ. "Saddheyyavacasā"ti iminā sotāpannā atthabhañjanakaṁ na bhaṇanti, sesaṁ bhaṇantīti vādīnaṁ vādo paṭisedhito hoti. "Diṭṭhan"ti vuttattā "olokesī"ti sundaraṁ. **Rakkheyyāsī**ti mama visesaṁ kassaci nāroceyyāsīti adhippāyo.

446. "Sā ce evaṁ vadeyya 'ayyassa mayā sutaṁ nisinnassa mātugāmaṁ duṭṭhullāhi vācāhi obhāsentassā"ti, idaṁ kimatthamettha vuttaṁ, na adhippetaṁ hetaṁ idha sotassa raho nādhippetoti katvāti ce? Alaṁkammaniyaṭṭhāne duṭṭhullavācāpi labbhati, na pana nālaṁkammaniyaṭṭhāne methunanti dassanatthaṁ vuttanti veditabbanti. Yathā etaṁ, tathā "sā ce evaṁ vadeyya 'ayyassa mayā sutaṁ mātugāmassa santike attakāmapāricariyāya vaṇṇaṁ bhāsantassā"ti etampi idha labbhati, na dutiye nālaṁkammaniyaṭṭhānattāti eke. **Kaṅkhāvitaraṇiyaṁ**[1] idhāpi dutiyāniyatādhikāre

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 151 piṭṭhe.

pārājikāpattiñca parihāpetvā duṭṭhullavācāpattiyā vuttattā paṭhamāniyate duṭṭhullavācāpatti na vuttāti ce? "Sā ce"ti tassā pāḷiyā potthakā sodhetabbā. **Gaṇṭhipade** ca "idha sikkhāpade methunakāyasaṁsaggarahonisajjānamevāgatattā cakkhussarahova pamāṇan"ti likhitaṁ, dutiyāniyatādhikāre ca "anandho kāyasaṁsaggaṁ passati, abadhiro duṭṭhullaṁ suṇāti, kāyacittato kāyasaṁsaggo, vā cācittato duṭṭhullaṁ, ubhayehi ubhayan"ti ca likhitaṁ. **Aṭṭhakathāyaṁ** "samuṭṭhānādīni paṭhamapārājikasadisānevā"ti vuttattāpi duṭṭhullavādo na sundaro "tadahujātā"ti vuttattāti.

Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

453. Dutiye kesuci potthakesu "na heva kho pana paṭicchannaṁ āsanaṁ hoti āsanan"ti likhitaṁ. "Āsananti adhikaṁ, uddharitānurūpan"ti likhitaṁ. Dvepi rahā idha adhippetā kāyasaṁsaggaduṭṭhullavācārahonisajjaggahaṇato. Yadi evaṁ "mātugāmo nāma viññū paṭibalā"ti kimatthaṁ vuttanti? Ayameva hi mātugāmo dvinnampi kāyasaṁsaggaduṭṭhullavācānaṁ ekato vatthubhūto, tasmā vuttaṁ. Kāyasaṁsaggassa vatthubhūto dassito, na itarassāti katvā duṭṭhullavācameva sandhāya tassā vatthuṁ dassento evamāha.

Etthāha—yathā paṭhame anadhippetāpi duṭṭhullavācā sambhavavisesadassanatthaṁ vuttā, idhāpi kāyasaṁsaggo, kasmā na tassa vasena cakkhussa raho gahetabboti? Āma na gahetabbo, na ca gahito, gahito eva pana nisajjavasena, na hi aṅgassa nisajjā visesoti. Appaṭicchanne sati kathaṁ cakkhussa rahoti ce? Dūrattā. Paṭhame kasmā itthisatampi anāpattiṁ na karoti, idha kasmā ekāpi karotīti ce? No vuccati siddhattā. Siddhaṁ hoti, yadidaṁ aññataro bhikkhu vesāliyaṁ mahāvane -pa- dvāraṁ vivaritvā nipanno hoti -pa- sambahulā itthiyo

yāvadatthaṁ katvā pakkamiṁsūti[1]. Tasmā na methunassa mātugāmo dutiyo hoti. Itthiyo hi aññamaññissā vajjaṁ paṭicchādenti, teneva bhikkhunīnaṁ vajjapaṭicchādane pārājikaṁ paññattaṁ. Tathā "āyasmā udāyī tā itthiyo vihāraṁ pekkhāpetvā tāsaṁ itthīnaṁ vaccamaggan"ti[2] ettha "yā pana tā itthiyo hirimanā, tā nikkhamitvā bhikkhū ujjhāpentī"ti[2] vacanato duṭṭhullassa mātugāmo dutiyo hotīti siddhanti adhippāyo. Ubhayatthāpi ummattakādikammikānaṁ anāpattīti tesaṁ pāṭekkaṁ **nidāne** āgataṁ, ādikammikānaṁ anāpattīti attho. **Anugaṇṭhipade** pana **"acelakavagge** rahopaṭicchannāsanasikkhāpade 'viññū puriso dutiyo hotī'ti[3] imassa anurūpato 'itthīnaṁ satampi anāpattiṁ na karotī'ti vuttan"ti ca, "dutiyāniyate 'itthīpi purisopī'ti idaṁ **bhikkhunīvagge** osānasikkhāpadassa,[4] **acelakavagge** appaṭicchannāsanasikkhāpadassa[3] ca **anāpattivāre** 'yo koci viññū puriso dutiyo'ti vuttaṁ. Imesaṁ anurūpato vuttanti veditabban"ti ca vuttaṁ.

Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Apicettha idaṁ pakiṇṇakaṁ—seyyathidaṁ? Idaṁ aniyatakaṇḍaṁ nippayojanaṁ apubbābhāvatoti ce? Na, garukalahukabhedabhinnāpattiropanāropanakkamalakkhaṇa dīpanappayojanato. Ettha hi "sā ce evaṁ vadeyya 'ayyo mayā diṭṭho nisinno mātugāmassa methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto'ti, so ca taṁ paṭijānāti, āpattiyā kāretabbo -pa- nisajjāya kāretabbo"ti-ādinā āpattiyā garukāya lahukāya ca ropanakkamalakkhaṇaṁ, kāretabboti[5] iminā anāropanakkamalakkhaṇañca dassitaṁ. Lakkhaṇadīpanato ādimhi, ante vā uddisitabbanti ce? Na, asambhavato. Kathaṁ? Na tāva ādimhi sambhavati, yesamidaṁ lakkhaṇaṁ, tesaṁ sikkhāpadānaṁ adassitattā. Na ante, garukamissakattā, tasmā garukalahukānaṁ majjhe eva uddisitabbanti arahati ubhayāmissakattā. Yā tattha lahukāpatti

1. Vi 1. 48 piṭṭhe. 2. Vi 1. 187 piṭṭhe. 3. Vi 2. 130 piṭṭhe.
4. Vi 2. 95 piṭṭhe. 5. Vi 1. 287 piṭṭhe.

dassitā, sāpi garukādikā. Tenevāha "methunadhammasannissitakilesasaṅkhātena rahassādenā"ti-ādi, tasmā garukānaṁ eva anantaraṁ uddiṭṭhātipi eke. Evaṁ sante paṭhamamevālaṁ tāvatā lakkhaṇadīpanasiddhito, kiṁ dutiyenāti ce? Na, okāsaniyama paccayamicchāgāhanivāraṇappayojanato. "Paṭicchanne āsane alaṁkammaniye"ti okāsaniyamato hi tabbiparīte okāse idaṁ lakkhaṇaṁ na vikappitanti micchāgāho hoti, tannivāraṇato dutiyampi sātthakamevāti adhippāyo. Kasmā? Okāsabhedato, rahobhedadīpanato, rahonisajjassādabhedadīpanato. Okāsaniyamabhāve ca rahonisajjassādabhedo jāto. Dvinnaṁ rahonisajjasikkhāpadānaṁ nānatājānanañca siyā, tathā kāyasaṁsaggabhedadīpanato. Nālaṁkammaniyepi hi okāse appaṭicchanne, paṭicchannepi vā nisinnāya vātapānakavāṭachiddādīhi nikkhantakesādiggahaṇena kāyasaṁsaggo labbhatīti evamādayopi nayā vitthārato veditabbā. "Bhikkhupātimokkhe āgatanayattā bhikkhunīpātimokkhe idaṁ kaṇḍaṁ parihīnanti veditabban"ti vadanti. Atthuppattiyā tattha anupannattāti eke. Taṁ anekatthabhāvadīpanato ayuttaṁ. Sabbabuddhakāle hi bhikkhūnaṁ pañcannaṁ, bhikkhunīnaṁ cattāro ca uddesā santi. Pātimokkhuddesapaññattiyā asādhāraṇattā tattha nidditthasaṁghādisesapācittiyānanti eke. Tāsaṁ bhikkhunīnaṁ ubbhajāṇumaṇḍalika-aṭṭhavatthukavasena[1] kāyasaṁsaggaviseso pārājikavatthu, "hatthaggahaṇaṁ vā sādiyeyya, kāyaṁ vā tadatthāya upasaṁhareyyā"ti[2] vacanato sādiyanampi, "santiṭṭheyya vā"ti[2] vacanato ṭhānampi, "saṅketaṁ vā gaccheyyā"ti[2] vacanato gamanampi, "channaṁ vā anupaviseyyā"ti[2] vacanato paṭicchannaṭṭhānapavesopi, tathā "rattandhakāre appadīpe paṭicchanne okāse ekenekā santiṭṭheyya vā sallapeyya vā"ti[3] vacanato duṭṭhullavācāpi pācittiyavatthukanti katvā tāsaṁ aññathā aniyatakaṇḍassa avattabbatāpattitopi na vuttanti tesaṁ adhippāyo.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aniyatakaṇḍaṁ niṭṭhitaṁ.

---

1. Vi 2. 273, 284 piṭṭhe. 2. Vi 2. 285 piṭṭhe. 3. Vi 2. 352 piṭṭhe.

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga 1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

459. **Samitāvinā**ti samitān'ena kilesāti samitāvī, tena samitāvinā. "Tīṇi cīvarānī"ti vattabbe "ticīvaran"ti vuttaṁ. Saṅkhyāpubbo digune'kavacananti ettha lakkhaṇaṁ veditabbaṁ. Taṁ pana adhiṭṭhitassapi anadhiṭṭhitassapi nāmaṁ "ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyyā"ti-ādīsu ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhitassa nāmaṁ. "Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātun"ti[1] ettha anadhiṭṭhitassa nāmaṁ, idha tadubhayampi sambhavati. "Bhagavatā bhikkhūnaṁ ticīvaraṁ anuññātaṁ hotī"ti ettha adhiṭṭhitameva. "Aññeneva ticīvarena gāmaṁ pavisantī"ti ettha anadhiṭṭhitameva. Ekasmiṁ yeva hi cīvare ticīvarādhiṭṭhānaṁ ruhati, na itarasmiṁ pattādhiṭṭhānaṁ viya, tasmā itaraṁ atirekaṭṭhāne tiṭṭhati. Tena vuttaṁ "kathaṁ hi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaraṁ dhāressantī"ti-ādi.

460-1. Paṭhamapaññattiyā panettha ekarattampi atirekacīvaraṁ dhāreyya, nissaggiyaṁ vuttaṁ hoti, tato paraṁ "anujānāmi bhikkhave dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretuṁ. Evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyātha 'dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabbaṁ, taṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyan'ti" evaṁ bhagavā paripuṇṇaṁ sikkhāpadaṁ paññāpesi. Atha pacchimabodhiyaṁ ajātasatthukāle kathinaṁ anuññātaṁ, tato paṭṭhāya bhikkhū idaṁ sikkhāpadaṁ "niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine dasāha -pa- pācittiyan"ti uddisanti, esa nayo dutiyatatiyakathinesupi. Tathāpi **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ**[2] "dasāhaparamanti ayamettha anupaññattī"ti ettakaṁyeva vuttaṁ, tasmā "niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine"ti vacanaṁ na paññatti, na ca anupaññattīti siddhaṁ. Na hi paññattivatthusmiṁ, anupaññattivatthumhi vā kathinādhikāro dissatīti yathāvuttanayova sāroti niṭṭhamettha gantabbaṁ. Athāpi siyā "kathinassuppattikālato paṭṭhāya bhagavato vacanaṁ anupaññattibhāvena vuttan"ti. Yadi evaṁ[3] dve anupaññattiyo siyuṁ, tato **parivāre**[4]

---

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 157 piṭṭhe.
3. Yadi evaṁmati bhūtaṁ, (Ka), evaṁ sati (?)
4. Vi 5. 14 piṭṭhe.

“ekā anupaññattī”tivacanavirodho. Apica yathāvuttanayadīpanatthaṁ idha taṁ vacanaṁ paṭhamapaññattikāle avatvā pacchā vuttaṁ. Ettha sādhitattā dutiyatatiyesu pacchā vuttapaṭhamapaññattīsu evaṁ vuttaṁ. Aññathā tatthapi taṁ vacanaṁ pacchā vattabbaṁ siyā. **Anugaṇṭhipade** pana “pacchā vuttabhāvaṁ sandhāya niṭṭhitacīvarasminti-ādīsu anupaññattī”ti vuttaṁ. Sekkhaputhujjanānaṁ **pemaṁ,** arahantānaṁ **gāravo. Dasamaṁ vā navamaṁ vā**ti ettha bhummatthe upayogavacanaṁ.

462-3. **Niṭṭhitacīvarasmin**ti idaṁ kevalaṁ cīvarapalibodhābhāvamatta dīpanatthaṁ vuttaṁ, tasmā “naṭṭhaṁ vā vinaṭṭhaṁ vā daḍḍhaṁ vā cīvarāssā vā upacchinnā”ti vuttaṁ. Yadi dasāhaparamaṁ dhāretabbacīvaradassanatthaṁ vuttaṁ siyā, naṭṭhādikaṁ so dhāreyya. Dhāraṇañcettha ṭhapanaṁ, paribhogo vā. Taṁ dvayaṁ katepi yujjati, akatepi yujjati, tasmā “kataṁ vā hotī”tipi na vattabbaṁ. Na hi katameva atikkāmayato nissaggiyanti, tasmā yaṁ cīvaraṁ upādāya “niṭṭhitacīvarasmin”ti vuttaṁ. Tampi ubbhatasmiṁ kathine dasāhaparamaṁ kālaṁ dhāretabbanti attho na gahetabbo. Tañhi cīvaraṁ santañce, ubbhatasmiṁ kathine ekadivasampi parihāraṁ na labbhati. Apica “cīvaraṁ nāma vikappanupagaṁ pacchiman”ti vuttaṁ. Tattha ca kataṁ nāma hoti, tasmāpi na taṁ sandhāya dhāretabbanti vuttanti veditabbaṁ asambhavato.

Anugaṇṭhipade panetaṁ vuttaṁ “tattha siyā—tassa bhikkhuno cīvaraṁ naṭṭhādīsu aññataraṁ yadi bhaveyya, katamaṁ cīvaraṁ dasāhaparamaṁ dhāreyya. Yasmā dhāretabbacīvaraṁ natthi, tasmā atthuddhāravasena karaṇapalibodhadassanatthaṁ ‘naṭṭhaṁ vā’ti-ādipadāni vuttāni. Ayaṁ panattho ‘naṭṭhaṁ vā’ti-ādinā nayena vuttacīvarānaṁ aññatarasmiṁ cīvare asati gahetabbo, sati taṁ dasāhaparamaṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ. Esa nayo sabbattha. ‘Kataṁ vā hotī’ti vuttacīvaramevādhippetaṁ. Kasmā pana katacīvaraṁ imasmiṁ atthe adhippetanti na vuttanti ce? Pākaṭattā. Kathaṁ? Naṭṭhavinaṭṭhacīvarādīnaṁ dhāraṇassa abhāvato katacīvarameva idhādhippetanti pākaṭaṁ. Yathā kiṁ? Yathā paṭhamāniyate methunakāyasaṁsaggarahonisajjānamevāgatattā sotassa raho atthuddhāravasena vuttoti pākaṭo, tasmā ‘cakkhussa raho itarasmiṁ atthe adhippeto’ti na vutto. Evaṁsampadamidanti veditabbaṁ. ‘Kataṁ vā hotī’ti idaṁ na vattabbaṁ, kasmā? Akataṁ atikkāmayatopi nissaggiyattā, kiñcāpi nissaggiyaṁ

hoti, idha pana ticīvarādhiṭṭhānamadhippetaṁ. Tasmiṁ ticīvarādhiṭṭhāne akataṁ, arajitaṁ, akappiyakatañca ‘imaṁ saṁghāṭiṁ adhiṭṭhāmī’ti-ādinā nayena adhiṭṭhātuṁ na vaṭṭati, tadatthadīpanatthaṁ ‘kataṁ vā hotī’ti vuttaṁ. Itarathā ‘niṭṭhitacīvarasmiṁ paṭiladdhe’ti vadeyya, evaṁ sante ticīvaraṁ dasāhaṁ atikkāmayato nissaggiyanti kathaṁ paññāyatīti ce? Vacanappamāṇato. ‘Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun’ti vuttattā idhāpi ‘atirekacīvaraṁ nāma anadhiṭṭhitan’ti ettakameva vattabbaṁ siyā. Yasmā ‘kataṁ vā hotī’ti vacanena idhādhippetacīvarena saddhiṁ sesampi dasāhaparamato uttari dhāretuṁ na labbhatīti anujānanto ‘atirekacīvaraṁ nāma anudhiṭṭhitaṁ avikappitan’ti āha. Tattha siyā—yathā ‘avikappitan’ti atthuddhāravasena vuttaṁ, tathā ‘vikappanupagaṁ pacchiman’tipi. Kasmā? Yasmā ticīvarameva dasāhaparamaṁ dhāretabbaṁ ‘niṭṭhitacīvarasmin’ti-ādi anupaññattivasena. Itarathā ekāhātikkamepi nissaggiyaṁ hoti ‘yo pana bhikkhu atirekacīvaraṁ dhāreyya, nissaggiyaṁ pācittiyan’ti vacanato. Na ticīvarato aññampi cīvaraṁ dasāhaparamaṁ dhāretabbaṁ, tato paraṁ nissaggiyaṁ ‘antodasāhan’ti vuttattā. Yathāha ‘anāpatti antodasāhaṁ adhiṭṭheti, vikappetī’ti, itarathā ‘antodasāhaṁ adhiṭṭhetī’ti vacanamattameva bhaveyya, tasmā **aṭṭhakathāyaṁ** vuttanayeneva attho gahetabbo. Idaṁ sabbaṁ apare vadantī”ti. Ettha antokathine uppannacīvaraṁ katameva santañce, dasāhaparamaṁ dhāretabbanti idañcimassa sādhanatthaṁ vuttavacanañca parato idheva vuttavicāraṇāya yathāvuttayuttiyā ca virujjhatīti na gahetabbaṁ.

Idheva vuttavicāraṇā nāma—“sve kathinuddhāro bhavissatī”ti ajja uppannacīvaraṁ tadaheva anadhiṭṭhahantassa aruṇuggamane nissaggiyaṁ. Kasmā? “Niṭṭhitacīvarasmin”ti-ādinā sikkhāpadassa vuttattā. Antokathine atirekadasāhampi parihāraṁ labhati, kathinato uddhaṁ ekadivasampi na labhati. Yathā kiṁ? Yathā atthatakathino saṁgho atthatadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā ekadivasāvasesepi kathinubbhāre ānisaṁsaṁ labhati, punadivase na labhati. Sace satisammosā bhājanīyacīvaraṁ na bhājitaṁ, punadivase anatthatakathinānampi sādhāraṇaṁ hoti. Divasā ce sāvasesā, atthatakathinasseva saṁghassa pāpuṇāti, evameva atthatadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā anadhiṭṭhitaṁ avikappiyaṁ vaṭṭati anuññātadivasabbhantarattā.

Kathinadivaso gaṇanupago hoti, ubbhatadivasato paṭṭhāya dasāhaparamaṁ kālaṁ uppannacīvaraṁ parihāraṁ labhati, tato paraṁ na labhati. Kasmā? "Anujānāmi bhikkhave dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretun"ti vacanato. Antokathinepi ekādase aruṇuggamane nissaggiyappasaṅgaṁ "niṭṭhitacīvarasmiṁ ubbhatasmiṁ kathine"ti ayaṁ anupaññatti vāretvā ṭhitā, na ca te divase adivase akāsīte. Tathā tatiyakathine ca vicāritaṁ "niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṁ uppajjeyyā'ti vadantena bhagavatā yaṁ mayā heṭṭhā paṭhamasikkhāpade 'dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabban'ti anuññātaṁ, tampi kathinamāsato bahi uppannameva, na antoti dīpitaṁ hotī"ti ca, "kālepi ādissa dinnaṁ etaṁ akālacīvaran'ti[1] vacanato kathinubbhārato uddhaṁ dasāhaparihāraṁ na labhatīti dīpitaṁ hoti, tehi saddhiṁ puna kathinubbhārato uddhaṁ pañca divasāni labhatīti pasaṅgopi 'niṭṭhitacīvara -pa- khippameva kāretabban'ti[1] akālacīvarassa uppattikālaṁ niyametvā vuttattā vārito hoti. Tadubhayena kathinabbhantare uppannacīvaraṁ kathinubbhārato uddhaṁ ekadivasampi parihāraṁ na labhatīti siddhaṁ hotī"ti ca. Tasmā duvidhampetaṁ vicāraṇaṁ sandhāya amhehi "idheva vuttavicāraṇāya yathāvuttayuttiyā ca virujjhatīti na gahetabban"ti vuttanti veditabbaṁ.

Etthāha—"niṭṭhitacīvarasmiṁ ubbhatasmiṁ kathine"ti[1] idaṁ bhummaṁ kiṁ cīvarassa uppatti niyameti, udāhu dhāraṇaṁ, udāhu ubhayanti, kiñcettha, yadi uppattiṁ niyameti, pacchimakattikamāse eva ubbhatasmiṁ kathine uppannacīvaraṁ tato paṭṭhāya dasāhaṁ dhāretabbaṁ aniṭṭhitepi tasmiṁ māseti āpajjati. Atha dhāraṇaṁ niyameti, antokathine uppannacīvaraṁ ubbhatepi dasāhaparamaṁ dhāretabbanti āpajjati. Atha ubhayaṁ niyameti, tatiyakathine viya visesetvā vattabbanti? Vuccate—kāmaṁ ubhayaṁ niyameti, na pana visesane payojanaṁ atthi. Yaṁ antokathine uppannacīvaraṁ sandhāya "niṭṭhitacīvarasmin"ti vuttaṁ, na taṁ sandhāya "dhāretabban"ti vuttaṁ, sādhitañhetaṁ. "Kataṁ vā hotī"ti-ādivacanato tadatthasiddhi, tena puna visesane payojanaṁ natthi, na hi katameva nissaggiyaṁ karoti, na ca naṭṭhādikaṁ dhāretuṁ sakkāti. Yena vā adhippāyena bhagavatā idaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ,

1. Vi 1. 304 piṭṭhe.

so adhippāyo tatiyakathine pakāsitoti veditabbo. Kasmā tattha pakāsitoti ce? Visesavidhānadassanādhippāyato. Visesavidhānañhi "no cassa pāripūrī"ti-ādi. Tatthāpi "cīvaraṁ uppajjeyyā"ti avatvā "akālacīvaraṁ uppajjeyyā"ti visesanena ubbhatepi kathine kālacīvaraṁ atthīti dīpeti. Kiñcetaṁ? Pacchimakattikamāse uppannacīvaraṁ, teneva tattha "anatthate kathine ekādasamāse uppannan"ti vuttaṁ, tasmā uppattiniyame vuttadosābhāvasiddhi. Yañca tattha "kālepi ādissa dinnaṁ etaṁ akālacīvaraṁ nāmā"ti vuttaṁ, tassa dve atthavikappā. Ādesavasena "akālacīvaran"ti laddhasaṅkhyampi kāle uppannattā kālaparihāraṁ labhati, pagevānādesanti ayaṁ paṭhamo vikappo uppattiniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Tathā ādesavasena akālacīvarasaṅkhyaṁ gataṁ cīvarakāle uppannattā cīvarakālato paraṁ dasāhaparihāraṁ na labhati, pagevānādesanti ayaṁ dutiyo dhāraṇaniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Yadi evaṁ ādesavasena akālacīvarassa akālacīvaratā kimatthikāti ce? Saṁghuddesikassa tassa atthatakathinassapi bhikkhusaṁghassa sādhāraṇabhāvatthikāti veditabbā.

Apica puggalassa kathinadivasāpi divasāva. Evaṁ gaṇanupagattā akālacīvarasaṅkhyāpaṭilābhānubhāvena "ubbhatasmiṁ kathine"ti vacanāpekkhassa anissaggiyattā tadanulomattā "kālacīvarassapī"ti evaṁ sabbathā catubbidhaṁ ettha vacananti veditabbaṁ. Apica atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine uppannaṁ ekaccassa bhikkhuno kālacīvaraṁ hoti, ekaccassa akālacīvaraṁ, taṁ sīmātikkantassa, no ubbhāragataṁ. Taṁ dvinnaṁ vasena ubbhate uppannaṁ ṭhapetvā itaresaṁ aññatarena ubbhate uppannanti veditabbaṁ. Tañhi yassa ubbhataṁ, tassa akālacīvaraṁ, itarassa kālacīvaraṁ. Tathā atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine uppannaṁ sabbassapi akālacīvarameva hoti. Taṁ yathāṭhapitaṁ veditabbaṁ. Tathā atthi ubbhatasmiṁ kathine uppannaṁ ṭhapetvā vassānassa pacchime māse uppannaṁ. Tathā atthi ubbhatasmiṁ kathine uppannaṁ akālacīvaraṁ, taṁ hemante, gimhe vā uppannanti veditabbaṁ. Evaṁ puggalakālabhedato bahuvidhattā uppannassa "ubbhatasmiṁ kathine uppannan"ti na vuttanti veditabbaṁ. Anekaṁsikattā imampi

atthavikappaṁ dassetuṁ "ubbhatasmiṁ kathineti bhikkhuno kathinaṁ ubbhataṁ hotī"ti. Ettāvatā siddhepi "aṭṭhannaṁ mātikānaṁ aññatarāyā"ti-ādi vuttaṁ. "Dhārayāmī"ti bhikkhunīvibhaṅge āgatoti vattabbo. "Evan"ti vacanena vacanabhedo tattha natthīti vuttaṁ hoti.

"Vikappanupagaṁ pacchiman"ti idaṁ sabbasaṅgāhikattā vuttaṁ. "Adhiṭṭhānupagaṁ pacchiman"ti asabbasaṅgāhikaṁ. Na hi yattakaṁ saṁghāṭi adhiṭṭhānupagaṁ pacchimaṁ, tattakaṁ antaravāsakādi adhiṭṭhānupagaṁ pacchimaṁ hoti adhiṭṭhānassa bahuvidhattā. Na evaṁ vikappanāya bhedo tassā ekavidhattāti veditabbaṁ. "Ekādase aruṇuggamane nissaggiyan"ti antimaṁ ṭhapetvā tato purimatarasminti attho veditabbo. Antimaṁ nāma aparakattikāya paṭhamāruṇuggamanaṁ. Taññhi kālattā nissaggiyaṁ na karoti, tenevāha **accekacīvarasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ** "chaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṁ anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitacīvarampi etaṁ parihāraṁ labhatiyevā"ti[1]. Imaṁyeva nayaṁ sandhāya "accekacīvarassa anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā, tato paraṁ ekadivasampi parihāro natthī"ti tatthevāha. Imasmiṁ naye siddhe anaccekacīvaraṁ dvādasāhe na labhatīti siddhameva hoti. Tato "anaccekacīvare anaccekacīvarasaññī, anāpattī"ti[2] ettha accekacīvarasadise aññasmiṁ anadhiṭṭhiteti[3] siddhaṁ hoti. Tattha pana "pañca māsā"ti ukkaṭṭhaparicchedavacanaṁ. Vassikasāṭikañca avassikasāṭikabhāvaṁ patvā ekādasamāse parihāraṁ labhatīti veditabbaṁ.

Dasāhātikkantaṁ nissaggiyanti ettha āpattivuṭṭhāne "dasāhappaṭicchannaṁ pakkha-atirekapakkhamāsa-atirekamāsapaṭicchannan"ti-ādivacanabhedo viya, na idha vacanabhedo, tasmā saṁvaccharātikkantampi dasāhātikkantameva nāma, tathā dutiyakathinepi saṁvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva. Tatiye saṁvaccharātikkantampi māsātikkantameva nāmāti veditabbaṁ. "Anadhiṭṭhite adhiṭṭhitasaññī nissaggiyaṁ pācittiyan"ti idamekassa tikapācittiyassa ādipadadīpanaṁ. Esa nayo avikappiteti-ādīsupi, tasmā ettha aṭṭhasu tikacchedesu ekaṁ vitthāretvā itaresaṁ ekekamādipadaṁ vitthārehvā dve dve

1. Vi-Ṭṭha 2. 306, 307 piṭṭhesu. 2. Vi 1. 376 piṭṭhe.
3. Tato anaccekacīvarasaññī accekacīvarasadise aññasmiṁ anadhiṭṭhite anāpattīti (Ka)

bhagavatāva saṅkhittattāti bahūsupi tikacchedesu sambhavantesu eko eva vuccati, “ayaṁ vinayassa dhammatā”ti vadanti. Dukkaṭavāresu pana ekaṁ dukkaṭaṁ vitthāretvā sesāni satta tatheva saṅkhittāni. Tathā antimantimo ekeko anāpattikoṭṭhāsoti veditabbaṁ.

Anāpatti antodasāhanti ayaṁ saṅkhepattho—taṁ dasāhaparamaṁ dhāretabbaṁ. Taṁ atirekacīvaraṁ yathāsakaṁ adhiṭṭhānaṁ antodasāhaṁ adhiṭṭheti vā vikappeti vā vissajjeti vā attano dhammatāya nassati vā vinassati vā ḍayhati vā añño vā taṁ acchinditvā gaṇhāti vissāsanto vā gaṇhāti pācittiyato anāpatti. Dukkaṭato pana siyā āpatti siyā anāpatti saññābhedena. Antimānaṁ panettha dvinnaṁ padānaṁ vasena anacchinne acchinnasaññī nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Avissāsaggāhe vissāsaggāhasaññī nissaggiyaṁ pācittiyanti-ādikā dve tikapācittiyā, dve ca dukkaṭā saṅkhittāti veditabbā. Ettha hi yadi antodasāhaṁ adhiṭṭheti, dasāhaparamaṁ aruṇaṁ atikkamitvā tassa divasabhāge adhiṭṭhahatīti veditabbaṁ. Ayaṁ tāva pāḷivinicchayo.

Aṭṭhakathāyaṁ pana **ito garukatarānī**ti-ādimhi ayaṁ codanāpubbaṅgamo vinicchayo—**gaṇṭhipade** panassa ito nissaṭṭhacīvaradānato garukampi ñattidutiyakammaṁ yathā apalokanena karonti, evamidaṁ ñattiyā kattabbampi pakativacanena vaṭṭatīti. Yadi evaṁ **parivāre** kammavaggassa aṭṭhakathāyaṁ “ñattikammampi ekaṁ ñattiṁ ṭhapetvāva kātabbaṁ, apalokanakammādivasena na kātabban”ti[1] yaṁ vuttaṁ, tena virujjheyya. Tenetaṁ vuccati “tesaṁ etaṁ anuloman”ti, tasmā anulomanayeneva taṁ vuttaṁ. Niyamaṁ pana yathā dvinnaṁ pārisuddhi-uposatho vinā ñattiyā hoti, evaṁ dvinnaṁ nissaṭṭhacīvaradānampīti vadāma, tasmā “āyasmato demā”ti vattuṁ vaṭṭati. Kathaṁ panetaṁ ñātabbanti? Tadanulomattāti. Ekadevedaṁ ñattikammaṁ apalokanenāpi kātuṁ vaṭṭatīti sādhananti veditabbanti ācariyo. **Anugaṇṭhipade** panettha codanaṁ katvā “etaṁ sādhitaṁ. Ñattikammaṁ ekaṁ ñattiṁ ṭhapetvāva kātabban”ti **pāḷiyā** āgataṁ sandhāya vuttaṁ, idaṁ pana **pāḷiyaṁ** nāgataṁ, lesato āharitvā vuttanti katvā etaṁ apalokanenāpi vaṭṭatīti.

1. Vi-Ṭṭha 4. 243 piṭṭhe.

468. **Esa nayo**ti aññesaṁ cīvaresu upacikādīhi khāyitesu mamapi khāyitānīti-ādi. **"Aññena kataṁ -pa- sādhakan"**ti vacanato samānajātikaṁ, ekatthajātikañca tatiyakathinaṁ paṭhamasamānamevāti siddhaṁ hoti.

469. **Ticīvaraṁ adhiṭṭhātun**ti ettha ticīvaraṁ ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbayuttakaṁ, yaṁ vā ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātuṁ avikappetuṁ anujānāmi, tassa adhiṭṭhānakālaparicchedābhāvato sabbakālaṁ icchantassa adhiṭṭhātuṁyeva anujānāmi, taṁ kālaparicchedaṁ katvā vikappetuṁ nānujānāmi. Sati pana paccaye yadā tadā vā paccuddharitvā vikappetuṁ vaṭṭatīti "anāpatti antodasāhaṁ adhiṭṭheti, vikappetī"ti vacanato siddhaṁ hotīti vuttametaṁ. Vassikasāṭikaṁ tato paraṁ vikappetuṁyeva nādhiṭṭhātuṁ. Vatthañhi katapariyositaṁ antocatumāse vassānadivasaṁ ādiṁ katvā antodasāhe adhiṭṭhātuṁ anujānāmi, catumāsato uddhaṁ attano santakaṁ katvā ṭhapitukāmena vikappetuṁ anujānāmīti attho. **Sugatacīvarato ūnakan**ti tiṇṇampi cīvarānaṁ ukkaṭṭhaparicchedo. "Ticīvaraṁ pana parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātuṁ vaṭṭatī"ti vāde pana sati tathārūpapaccaye vaṭṭati. Yathā sati paccaye vikappetuṁ vaṭṭatīti sādhitametaṁ, pageva aññena adhiṭṭhānena adhiṭṭhātuṁ. "Antodasāhaṁ adhiṭṭheti, vikappetī"ti aniyamato vuttanti saṁghāṭi, uttarāsaṅgo, antaravāsakanti adhiṭṭhitānadhiṭṭhitānaṁ samānameva nāmaṁ. "Ayaṁ saṁghāṭī"ti-ādīsu[1] hi anadhiṭṭhitā vuttā. "Ticīvarena vippavaseyyā"ti ettha adhiṭṭhitā vuttā. **Sāmantavihāre vā**ti gocaragāmato vihāreti **dhammasiritthero.** Dūratarepi labbhatevāti ācariyo. **Anugaṇṭhipade**pi "sāmantavihāre vāti desanāsīsamattaṁ, tasmā ṭhapitaṭṭhānaṁ sallakkhetvā dūre ṭhitampi adhiṭṭhātabban"ti vuttaṁ. **Sāmantavihāro** nāma yattha tadaheva gantvā nivattituṁ sakkā. Rattivippavāsaṁ rakkhantena tato dūre ṭhitaṁ adhiṭṭhātuṁ na vaṭṭati, evaṁ kira **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttanti. Keci "cīvaravaṁse ṭhapitaṁ añño parivattitvā nāgadante ṭhapeti, taṁ ajānitvā adhiṭṭhahantassapi ruhati cīvarassa sallakkhitattā"ti vadanti. **Adhiṭṭhahitvā**ti parikkhāracoḷādivasena. **Mahantataramevā**ti-ādi

1. Vi 3. 130 piṭṭhe.

sabbādhiṭṭhānasādhāraṇalakkhaṇaṁ. Tattha **puna adhiṭṭhātabbamevā**ti adhiṭṭhitacīvarassa ekadesabhūtattā. Anadhiṭṭhitañce, adhiṭṭhitassa appabhāvena ekadesabhūtaṁ adhiṭṭhitasaṅkhyameva gacchati. Tathā adhiṭṭhitañce, anadhiṭṭhitassa ekadesabhūtaṁ anadhiṭṭhitasaṅkhyaṁ gacchatīti hi lakkhaṇaṁ, na kevalañcettha dutiyapaṭṭameva, tatiyapaṭṭādikampi. Yathāha "anujānāmi -pa- utuddhaṭānaṁ dussānaṁ catugguṇaṁ saṁghāṭiṁ -pa- paṁsukūle yāvadatthan"ti[1].

Avasesā bhikkhūti vakkhamānakāle nisinnā bhikkhū. **Tasmā vaṭṭatī**ti yathā "anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti vuttaṁ, evaṁ parikkhāracoḷampi vuttaṁ, na tassa ukkaṭṭhaparicchedo vutto, na ca saṅkhyāparicchedo, tasmā tīṇipi cīvarāni paccuddharitvā "imāni cīvarāni parikkhāracoḷāni adhiṭṭhāmī"ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjituṁ vaṭṭatīti attho. **"Nidhānamukhametan"**ti kathaṁ paññāyatīti ce? "Tena kho pana samayena bhikkhūnaṁ paripuṇṇaṁ hoti ticīvaraṁ, attho ca hoti parissāvanehipi thavikāhipī"ti[2] etasmiṁ vatthusmiṁ "anujānāmi bhikkhave parikkhāracoḷan"ti[2] anuññātattā. Bhikkhūnañca ekameva parissāvanaṁ, thavikā vā vaṭṭati, na dve vā tīṇi vāti paṭikkhepābhāvato vikappanupagapacchimappamāṇāni, atirekappamāṇāni vā parissāvanādīni parikkhārāni kappantīti siddhaṁ. Yadi evaṁ "yannūnāhaṁ bhikkhūnaṁ cīvare sīmaṁ bandheyyaṁ mariyādaṁ ṭhapeyyan"ti[3] vacanavirodhoti ce? Na, anusandhiyā ajānanato, virodhato ca. Kiṁ vuttaṁ hoti? **Cīvarakkhandhake**[4] paṭhamaṁ gahapaticīvaraṁ anuññātaṁ tato pāvārakosiyakojavakambalādi[5]. Tato "tena kho pana samayena saṁghassa uccāvacāni cīvarāni uppannāni honti. Atha kho bhikkhūnaṁ etadahosi 'kiṁ nu kho bhagavatā cīvaraṁ anuññātaṁ kiṁ ananuññātan'ti" etasmiṁ vatthusmiṁ "anujānāmi bhikkhave cha cīvarāni khoman"ti-ādinā[6] kappiyacīvarajāti anuññātā, na pana saṅkhyāpamāṇaṁ. Tato "addasa bhagavā -pa- sambahule bhikkhū cīvarehi ubbhaṇḍite sīsepi cīvarabhisiṁ karitvā khandhepi cīvarabhisiṁ karitvā kaṭiyāpi cīvarabhisiṁ karitvā āgacchante, disvāna bhagavato etadahosi -pa- 'yepi kho te kulaputtā imasmiṁ dhammavinaye sītālukā sītabhīrukā, tepi

1. Vi 3. 403 piṭṭhe.
2. Vi 3. 411 piṭṭhe.
3. Vi 3. 401 piṭṭhe.
4. Vi 3. 377 piṭṭhe.
5. Kampalādi (Ka)
6. Vi 3. 393 piṭṭhe.

sakkonti ticīvarena yāpetuṁ, yannūnāhaṁ bhikkhūnaṁ cīvare sīmaṁ bandheyyaṁ mariyādaṁ ṭhapeyyaṁ ticīvaraṁ anujāneyyan"ti1 cīvaraṁ anuññātaṁ, tañca kho ekameva. Chabbaggiyā pana micchā gahetvā bahūni parihariṁsu. Tāni nesaṁ atirekaṭṭhāne ṭhitāni honti. Tato "anujānāmi bhikkhave dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretun"ti[2] anuññātaṁ, tenetaṁ paññāyati. Atirekāni bahūni cīvarāni te parihariṁsu, "tāni dasāhaparamameva dhāretuṁ anujānāmi, na tamevekan"ti vadantena yā pubbe ticīvarādhiṭṭhānasaṅkhātā cīvare sīmābaddhā, mariyādā ca ṭhapitā, tāya satipi ticīvarabāhullapariharaṇakkamo dassito divasaparicchedavasena. Tato paraṁ "anujānāmi bhikkhave atirekacīvaraṁ vikappetun"ti[2] anujānantena vināpi divasaparicchedena atirekacīvarapariharaṇakkamo dassitoti dvepi tāni nidhānamukhānīti siddhaṁ. Tathā parikkhāracoḷādhiṭṭhānampi siyā, aññathā itaracīvarādhiṭṭhānānujānanavirodho siyā sīmāmariyādaṭṭhapanavirodhato. Ticīvarādhiṭṭhānapaññattiyeva ticīvaramariyādā hoti. Tena vuttaṁ "pāṭekkaṁ nidhānamukhametan"ti. "Paṭhamaṁ ticīvaraṁ ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbaṁ, puna pariharituṁ asakkontena paccuddharitvā parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātabbaṁ, na tveva āditova idaṁ vuttan"ti vuttaṁ. "Yathā ticīvaraṁ pariharituṁ asakkontassa gilānassa vippavāsasammuti anuññātā, agilānassapi **sāsaṅkasikkhāpade**[3] tassa antaraghare nikkhepo ca, tatopi sati paccaye chārattavippavāso, tatopi asakkontassa paccuddhāro, paccuddhaṭampi antodasāhe adhiṭṭhātuṁ, asakkontassa vikappanā ca anuññātā. Tatheva dvinnampi sammukhāparammukhāvikappanānaṁ parasantakattā vikappanapaccaye asati 'parikkhāracoḷan'ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjituṁ bhagavatā anuññātaṁ siyā, yato tadadhippāyaññū evaṁ vadantī"ti **mahāpaccariyam**pi vuttaṁ. **Pubbe**ti-ādi "pāṭekkaṁ nidhānamukhan"ti vuttassa payogadassanatthaṁ vuttaṁ. Abaddhasīmāyaṁ dupparihāranti vikappanādi-atthāya upacāraṁ atikkamitvāpi gamanasambhavato.

Vassikasāṭikā anatirittappamāṇāti tassā ukkaṭṭhaparicchedassa vuttattā vuttaṁ. **Paccattharaṇampi adhiṭṭhātabbamevā**ti "idaṁ bhante amhākaṁ senāsanassa upari attharitabban"ti-ādinā dinnaṁ nādhiṭṭhātabbaṁ, "idaṁ

1. Vi 3. 401 piṭṭhe. 2. Vi 3. 403 piṭṭhe. 3. Vi 1. 376 piṭṭhe.

tumhākan”ti dinnaṁ sayaṁ adhippetaṁva adhiṭṭhātabbanti adhippāyo. “Sakiṁ adhiṭṭhitaṁ adhiṭṭhitameva hoti, na puna paccuddharīyati kālaparicchedābhāvato”ti likhitaṁ. “Ekavacanenapi vaṭṭatīti apare”ti vuttaṁ. **Bhesajjanavakammamātāpitu-ādīnaṁ atthāyā**ti ettha “iminā bhesajjaṁ cetāpessāmi, idaṁ mātuyā dassāmī”ti ṭhapentena adhiṭṭhātabbaṁ. “Idaṁ bhesajjassa, imaṁ mātuyā’ti vibhajantena adhiṭṭhānakiccaṁ natthīti apare”ti vuttaṁ. “Sakabhāvaṁ mocetvā ṭhapanaṁ sandhāyāhā”ti likhitaṁ.

“Puna adhiṭṭhātabbanti ayaṁ saṅgītito paṭṭhāya āgata-aṭṭhakathāvādo. Tato paraṁ ācariyānaṁ tattha tattha yuttivicāraṇā”ti vuttaṁ. **Pamāṇacīvarassā**ti pacchimappamāṇassa. **Dve cīvarānī**ti saha uttarāsaṅgena. **Esa nayo**ti pamāṇayuttesu yattha katthacīti-ādinayova. “Taṁ atikkāmayato chedanakan”ti[1] vacanato uttari paṭisiddhaṁ, tato heṭṭhā appaṭisiddhattā vaṭṭati. Tattha siyā—ticīvarassa pacchimappamāṇaṁ visuṁ sutte natthīti, na vattabbaṁ, sikkhākaraṇīyehi siddhattā. Kiṁ vuttaṁ hoti? “Parimaṇḍalaṁ nivāsessāmi, pārupissāmi, suppaṭicchanno antaraghare gamissāmī’ti[2] vacanato yattakena pamāṇena parimaṇḍalatā, suppaṭicchannatā ca **aṭṭhakathāyaṁ** vuttakkamena sampajjatī”ti vattabbaṁ. Tesaṁ vasena pacchimappamāṇanti siddhaṁ, tañca kho muṭṭhipañcakādi yathāvuttameva vuccate. Tenevāha lesaṁ ṭhapetvā “visuṁ sutte natthī”ti.

Apicettha adhippetaṁ, tathāpi na sametiyevāti attho, tasmā “yadī”ti-ādisambandho addhā vutto. Yasmā paricchinno sameti ca. Itaresu pana ekaccasmiṁ ācariyavāde neva paricchedo atthi. Ekaccasmiṁ na pubbāparaṁ sametīti sambandho. **Adhiṭṭhānaṁ adhiṭṭhānameva,** paribhogakāle pana arajitaṁ na vaṭṭati. Idaṁ sabbaṁ ticīvare eva. Imassa pana sikkhāpadassa ayaṁ saṅkhepavinicchayo—anatthate kathine hemantānaṁ paṭhamadivasato paṭṭhāya atthate kathine gimhānaṁ paṭhamadivasato paṭṭhāya uppannacīvaraṁ sandhāya “niṭṭhitacīvarasmin”ti-ādi vuttanti.

Etthāha—“rajakehi dhovāpetvā setaṁ kārāpentassāpi adhiṭṭhānaṁ adhiṭṭhānamevā”ti vacanato arajitepi adhiṭṭhānaṁ ruhati, tena

1. Vi 2. 221 piṭṭhādīsu. 2. Vi 2. 239, 240 piṭṭhesu.

sūcikammaṁ katvā rajitvā kappabinduṁ datvā adhiṭṭhātabbanti niyamo na kātabboti? Vuccate, kātabbova patto viya adhiṭṭhito. Yathā puna setabhāvaṁ, tambabhāvaṁ vā patto adhiṭṭhānaṁ na vijahati, na ca pana tādiso adhiṭṭhānaṁ upagacchati, evametaṁ daṭṭhabbanti. "Yato paṭṭhāya paribhogādayo vaṭṭanti, tato paṭṭhāya antodasāhe adhiṭṭhātabban"ti vadanti.

Avisesena vuttavacananti adhiṭṭhātabbaṁ adhiṭṭheti, vikappetabbaṁ vikappetīti evaṁ savisesaṁ katvā avacanaṁ "na vikappetun"ti[1] iminā **viruddhaṁ viya dissati.** Idāni idaṁ adhiṭṭhānavikappananayapaṭibaddhaṁ **khandhakaṁ, parivārañ**ca missetvā pakiṇṇakaṁ vuccati—**khandhake** tāva "anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetuṁ, vassikasāṭikaṁ vassānaṁ cātumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ tato paraṁ vikappetun"ti-ādi[1] vuttaṁ. **Parivāre** "na nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na nava cīvarāni vikappetabbānī"ti[2], "dasake dasa, ekādasake ekādasa cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbānī"ti[3] ca anekakkhattuṁ vacanena suṭṭhu daḷhaṁ katvā "sabbāni cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbānī"ti vuttaṁ, tasmā ubhopi te viruddhā viya dissanti, **khandhake** eva ca "vassikasāṭikaṁ vassānaṁ cātumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ tato paraṁ vikappetun"ti[1] vuttaṁ. **Tadaṭṭhakathāyaṁ** "vassikasāṭikā anatirittappamāṇā nāmaṁ gahetvā vuttanayeneva cattāro vassike māse adhiṭṭhātabbā, tato paraṁ paccuddharitvā vikappetabbā"ti vuttaṁ. Idañca viruddhaṁ viya dissati aññamaññaṁ hemante paccuddhārasambhavato, vassāne vikappanāsambhavato ca. Tathā idha "anāpatti antodasāhaṁ adhiṭṭheti vikappetī"ti vacanappamāṇato sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabboti[4] aṭṭhakathāvacanaṁ parivāravacanena viruddhaṁ viya dissati, na hi viruddhaṁ tathāgatā bhāsanti, tasmā aṭṭhakathānayovettha paṭisaraṇaṁ, yena sabbampi taṁ ekarasaṁ hoti. **Parivāraṭṭhakathāyañ**ca vuttaṁ "na vikappetabbānīti adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya na vikappetabbānī"ti[5]. Ticīvarāni adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya, vassikasāṭikādīni ca attano attano adhiṭṭhānakhette na akāmā vikappetabbānīti attho, avasesapāḷi, attho ca idha **aṭṭhakathāyaṁ** vutto, tasmā sabbampetaṁ ekarasanti.

1. Vi 3. 411 piṭṭhe. 2. Vi 5. 245 piṭṭhe. 3. Vi 5. 249 piṭṭhe.
4. Vi-Ṭṭha 2. 231 piṭṭhe. 5. Vi-Ṭṭha 4. 181 piṭṭhe.

Etthāha—yadi evaṁ "nava cīvarāni nādhiṭṭhātabbānī"ti ca vattabbaṁ. Vikappitakālato paṭṭhāya hi nādhiṭṭhātabbānīti? Ettha vuccate—"ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetuṁ -pa- parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti ettha sabbattha adhiṭṭhāne paṭisedhādassanato, vikappanāya adassanato ca "tato paran"ti dvīsveva paricchedadassanato ca "nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbāni ceva vuttanti veditabbaṁ. Aparo nayo—anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ akāmā. Kasmā? Kāle uppannaṁ anadhiṭṭhahantassa kālātikkame āpattisambhavato, akāle uppannaṁ anadhiṭṭhahantassa dasāhātikkame āpattisambhavato ca. Tattha yaṁ kāle uppannaṁ appahontepi dasāhe kālātikkame āpattikaraṁ, taṁ nissajjanakāle "idaṁ me bhante atirekacīvaraṁ dhāritaṁ nissaggiyaṁ, imāhaṁ saṁghassā"ti-ādinā nissajjitabbaṁ, itaraṁ yathāpāḷimeva. Tattha paṭhamanayo "yo pana bhikkhu atirekacīvaraṁ dhāyeyya nissaggiyan"ti imāya paṭhamapaññattiyā vasena vutto, dutiyo anupaññattiyā vasena vutto.

Yathā ca nissajjitabbavatthumhi asati yathāpāḷiṁ avatvā kevalaṁ āpatti eva desetabbā, yathā ca vassikasāṭikanissajjane kevalaṁ pariyiṭṭhamatte yathāpāḷiṁ avatvā yathāsambhavaṁ nissajjitabbaṁ, tathā idampīti veditabbaṁ. Yathā saṁvaccharātikkantaṁ atirekacīvaraṁ "dasāhātikkantam"icceva vuccati. Saṁvaccharavippavutthaticīvaraṁ, māsātikkantañca "rattivippavutthan"ti ca "chārattavippavutthan"ti ca vuccati, tathā idampi "dasāhātikkantam"icceva vuccatīti eke, tasmā siddhamidaṁ "anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ akāmā"ti, tathā akāmā na vikappetunti attho. Icchāya hi sati "paccuddharitvā vippavāsasukhatthaṁ vikappanāya okāso dinno hoti, dasāhātikkame ca anāpattī"ti vacanato vikappetuṁ anujānāmīti vuttaṁ hoti. Tathā vassikasāṭikā akāmā adhiṭṭhātuṁ dasāhātikkame āpattisambhavato. Kittakaṁ kālanti ce? Vassānaṁ cātumāsaṁ, icchāya pana sati uddhaṁyeva vikappetabbaṁ. "Sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabbo"ti hi vuttaṁ. "Atthāpatti hemante āpajjati, no gimhe, no vasse"ti[1] ca vuttaṁ, tena vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "tato paraṁ paccuddharitvā vikappetabbā"ti.

---

1. Vi 5. 218 piṭṭhe.

Tatrāyaṁ vicāraṇā—kadā paccuddharitabbā, kadā vikappetabbā, kiñcettha yasmā "tato paran"ti vuttaṁ, hemantañca pattamatte sā adhiṭṭhānaṁ vijahati, tasmā "paccuddharitvā"ti na vattabbaṁ adhiṭṭhānassa natthitāya, atha "antocātumāse vikappetabbā"ti na vattabbaṁ. "Tato paraṁ vikappetun"ti hi vuttanti? Ettha ekacce vadanti "vattabbametan"ti. Yathā parivutthaparivāso, ciṇṇamānatto ca santo niṭṭhitesupi parivāsamānattadivasesu, tathā niṭṭhitesupi adhiṭṭhānadivasesu sādhiṭṭhānametanti eke. **Aṭṭhakathācariyānaṁ** idaṁ sanniṭṭhānaṁ "kattikapuṇṇamadivase paccuddharitvā pāṭipadadivase vikappetabbā"ti. Vuttañhetaṁ **parivāraṭṭhakathāyaṁ** "kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase vikappetvā ṭhapitaṁ vassikasāṭikaṁ nivāsento hemante āpajjati. **Kurundiyaṁ** pana 'kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā hemante āpajjatī'ti vuttaṁ, tampi suvuttaṁ. 'Cātumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ, tato paraṁ vikappetun'ti hi vuttan"ti[1]. Tattha kurundinayo pacchā vuttattā sārato daṭṭhabbo, na purimo. Nivāsento hi gimhepi orenaddhamāsaṁ āpajjati eva. Idha ca "atthāpatti hemante āpajjati, no gimheti vuttan"ti kurundivacanassāyamattho dissati.

"Kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā tasmiṁ yeva divase avikappento pacchimapāṭipadadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṁ āpajjati, na, avikappanapaccayā dasāhaparihārasambhavato"ti kāraṇameke vadanti. Evaṁ sati hemante pattamatte adhiṭṭhānaṁ vijahatīti āpajjati, tañca ayuttaṁ. Adhiṭṭhānañhi "aññassa dānena -pa- chiddabhāvenāti imehi navahi kāraṇehi vijahatī"ti[2] vuttaṁ, na "adhiṭṭhānakhettātikkamena vā"ti. Asādhāraṇattā na vuttanti ce? Na, "chiddabhāvenā"ti na vattabbappasaṅgato, chiddabhāvena pana ticīvarasseva **sabbaṭṭhakathāsu** adhiṭṭhānavijahanassa vuttattā. Tasmā hemantassa paṭhamadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṁ āpajjati, na paccuddharitvā avikappanapaccayā. "Vikappetun"ti vacanato tato adhiṭṭhānaṁ na vijahatīti paññāyati. Na hi kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase avikappetvā hemante āpajjatīti vuttanti adhippāyo, yasmā taṁ apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṁ hemantassa paṭhama-aruṇakkhaṇe eva āpajjati, tasmā "kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā"ti vuttaṁ. Paccuddhaṭaṁ pana hemante

1. Vi-Ṭṭha 4. 164 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 2. 227 piṭṭhe.

dasāhaparihāraṁ labhati. "Dasāhe appahonte cīvarakālaṁ nātikkāmetabbā"ti[1] hi vuttaṁ, tañca kho samaye uppannaṁ ce, nāsamaye. Tathā ca sādhitaṁ apaccuddhaṭaṁ na nissaggiyaṁ hoti, no ca taṁ paridahitaṁ, tasmā kattikapuṇṇamadivase eva paccuddharaṇañca vikappanañca kattabbanti siddhaṁ, ettha ca yathā atirekacīvaraṁ dasame divase vikappentena dasāhaparamaṁ dhāritaṁ hoti, antodasāhe ca vikappitaṁ hoti, tathā kattikapuṇṇamāya vikappentena vassānaṁ cātumāsaṁ adhiṭṭhitañca hoti, tato paraṁ anāpattikhette eva vikappanā ca hotīti veditabbaṁ. Ettāvatā atthi vikappanākhette adhiṭṭhānaṁ, adhiṭṭhānakhette ca vikappanāti dīpitaṁ hoti. Aññathā "atthāpatti adhiṭṭhānena āpajjati, anadhiṭṭhānena āpajjati. Atthāpatti vikappanāya āpajjati, avikappanāya āpajjatī"ti dukesu dve dukāni vattabbāni siyuṁ. Tattha paṭhamaduke paṭhamapadaṁ sambhavati. Vikappanakhette hi vassikasāṭikādīnaṁ adhiṭṭhānena vinayātisāradukkaṭaṁ āpajjati. Eteneva dutiyadukkaṭassa dutiyapadaṁ vuttaṁ hoti. Anadhiṭṭhānena āpajjatīti natthi. Antodasāhe anāpajjanato, vikappanādisambhavato ca vikappanāya āpajjatīti natthi sabbattha vikappanāya appaṭisiddhattā, tasmā tāni dukāni "na labbhantī"ti na vuttāni. Etthāha—yā sā "atthāpatti hemante āpajjatī"ti[2] vacanappamāṇato dukkaṭāpatti sādhitā, sā sañcicca apaccuddharantassa yujjati, asatiyā ce, kañci, anāpatti. Kattikapuṇṇamāya paccuddhaṭaṁ sañcicca avikappayato dukkaṭena saha punadivase nissaggiyaṁ, asatiyā avikappayato nissaggiyameva idha paṭhamapaññattiyā. Yaṁ pana vuttaṁ **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[3] "vassikasāṭikā vassānamāsātikkamenāpi, kaṇḍupaṭicchādi ābādhavūpasamenāpi adhiṭṭhānaṁ vijahati, tasmā sā tato paraṁ vikappetabbā"ti, tenetaṁ virujjhati, na kevalaṁ idameva, "tato paraṁ paccuddharitvā vikappetabbā"ti aṭṭhakathāvacanañca virujjhati. Tato paraṁ nāma hi hemantaṁ, tattha ce paccuddhāro, "vassikasāṭikā vassānamāsātikkamenāpī"ti-ādi na yuttaṁ adhiṭṭhānābhāvena paccuddhārābhāvato. Avirodho ca icchitabbo, tasmā "paccuddharaṇaṁ vattamattan"tivādo etthāpi sambhavatīti ce? Na, **kurundi**vacanavirodhato. Tattha hi kattikapuṇṇamāya paccuddhāro vutto,

1. Vi-Ṭṭha 2. 300 piṭṭhe. 2. Vi 5. 218 piṭṭhe. 3. Kaṅkhā-Ṭṭha 155 piṭṭhe.

tasmā vassānadivasattā sādhiṭṭhānāvasā paccuddharīyatīti na paccuddhāro vattamattaṁ, tasmā "tato paran"ti yāva puṇṇamā adhippetā siyā. Yathā cāyaṁ vikappo, tathā "vassānamāsātikkamenāpi ābādhavūpasamenāpī"ti idampi avassaṁ paccuddharitabbatāya vuttaṁ siyā. Evañca sati idha **samantapāsādikāya** tadavacanena sameti. Aññathā idhapi taṁ vattabbaṁ siyāti yathāvuttova vidhi ettha sambhavati, kiñcāpi sambhavati, duviññāpayassa pana lokassa suviññāpanatthaṁ vuttā. Yasmā pana sā vassānātikkamena adhiṭṭhānaṁ vijahati, hemantapaṭhamāruṇe ca apaccuddhārapaccayā dukkaṭā sādhitā, tasmā kattikapuṇṇamāyameva paccuddharitvā vikappetabbā, avikappitāya "nissaggiyāpajjanamevā"ti vattabbaṁ. Ettāvatāpi santosaṁ akatvā vinicchayo pariyesitabbo. Hoti cettha—

"Evaṁ abhāvaṁ vinayassa pāḷi,
Bhinnaṁ abhinnañca tadatthayuttiṁ.
Viññātukāmena tadatthaviññū,
Pariyesitabbā vinaye viññāyā"ti.

"Tuyhaṁ gaṇhāhī"ti vutte vināpi "mayhaṁ gaṇhāmī"ti vacanena sudinnaṁ hoti. Itaro ce adhivāseti, tenāpi suggahitaṁ hoti, no ce adhivāseti, dentena sudinnaṁ. Taṁ pana vatthu na kassaci hoti. Tathā mayhaṁ gaṇhāmī"ti vadati, sāmiko ce adhivāseti, vināpi "gaṇhāhī"ti vacanena suggahitaṁ. No ce adhivāseti, sāmikasseva taṁ, **na hi tassetaṁ vinayakamman**ti ettha vinayakammassatthāya ce gaṇhāti, na vaṭṭati. Na kevalaṁ attano atthāya gahitaṁ, puna tassapi deti, vaṭṭatīti ca. Tathā anapekkho hutvā parassa vissajjetvā puna tena dinnaṁ vā tassa vissāsanto vā paribhuñjati, vaṭṭati. Tatthāpi vinayakammavasena na vaṭṭatīti eke. Te eva "mahantaṁ vā khuddakaṁ karotī"ti ettha "ticīvare dīghato vidatthi anatikkamitvā chinditvā karoti, evaṁ sesesupī"ti vadanti. Evarūpesu ṭhānesu porāṇācariyānaṁ kathāmaggaṁ suṭṭhu ācariyakulasevanāya sañjānitvā tena saṁsanditvā sato sampajāno hutvā sotūnañca cittaṁ avimohetvā kathetabbaṁ. Esā amhākaṁ āyācanā.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

471. Santaruttarena janapadacārikaṁ pakkamanti. Kasmā? Kiñcāpi "na bhikkhave santaruttarena gāmo pavisitabbo, yo paviseyya, āpatti dukkaṭassā"ti[1] paṭhamaṁ vuttaṁ. Pacchā pana "pañcime bhikkhave paccayā saṁghāṭiyā nikkhepāya, uttarāsaṅgassa, antaravāsakassa nikkhepāya gilāno vā hoti, vassikasaṅketaṁ vā, nadīpāraṁ gantuṁ vā, aggaḷaguttivihāro vā, atthatakathinaṁ vā hotī"ti[1] vuttattā, **aṭṭhakathāya**mpissa "pañcasu petesu aggaḷagutti eva pamāṇaṁ. Gutte eva hi vihāre nikkhipitvā bahi gantuṁ vaṭṭati, nāgutte"ti vuttattā apaññattepi kathine "te bhikkhū aggaḷaguttivihāre ṭhapethā"ti vatvā sabhāgānaṁ hatthe cīvaraṁ nikkhipitvā santaruttarena gāmappavese laddhakappiyā janapadacārikaṁ pakkāmiṁsūti veditabbaṁ.

473. **Avippavāsasammutin**ti avippavāsatthaṁ, vippavāsapaccayā yā āpatti, tadabhāvatthaṁ vā sammutiṁ dātunti attho. Tato paṭṭhāya vaṭṭati. Kittakaṁ kālaṁ vaṭṭatīti? Māsaṁ vā atirekaṁ vā yāva gamane sa-ussaho, tāva vaṭṭati. Tena vuttaṁ "dhuranikkhepaṁ karontena paccuddharitabban"ti. **Puna sammutidānakiccaṁ natthī**ti sace dvādasannaṁ vassānaṁ accayena añño rogo hoti, vaṭṭati, upasampadakammaṁ viya yāvajīvaṁ ekāsammuti vaṭṭatīti ce.

"Kataṁ vā hotī"ti-ādi imasmiṁ sikkhāpade na vattabbaṁ, kasmā? Karaṇapalibodhe upacchinnepi anadhiṭṭhitacīvarato vippavāsapaccayā āpattiyā asambhavato, tasmā "niṭṭhitacīvarasminti bhikkhuno cīvaraṁ adhiṭṭhitaṁ hotī"ti ettakameva vattabbanti ce? Na, tadāyattattā. Adhiṭṭhānañhi karaṇapalibodhassa niṭṭhāpanāyattaṁ, tasmā "kataṁvāti-ādi vuttan"ti ca vuttaṁ. Tattha **katan**ti pubbe vuttameva.

477-8. **Avippavāsalakkhaṇavavatthāpanatthan**ti ettha "antogāme cīvaraṁ nikkhipitvā antogāme vatthabban"ti-ādivacanato avippavāsalakkhaṇaṁ vavatthāpitaṁ, tabbiparītanayena vippavāsalakkhaṇaṁ veditabbaṁ. **Gāmo ekūpacāro**ti-ādimhi pana ṭhapetvā satthaṁ, rukkhamūlaṁ, ajjhokāsañca sesesu parikkhepāparikkhepavasena ekūpacāranānūpacāratā veditabbā. Yasmā

---

1. Vi 3. 413 piṭṭhe.

pana satthaṁ duvidhaṁ niviṭṭhaṁ, aniviṭṭhañca, tesu aniviṭṭhaṁ ekakulassa vā nānākulassa vā aparikkhittameva hoti, niviṭṭhaṁ siyā parikkhittaṁ, siyā aparikkhittaṁ, tasmā tattha parikkhepādivasena adassetvā abbhantaravasena vutto. Tathā abbhokāse. Rukkhamūle chāyāvasena. Aññathā "sattho ekūpacāro nānūpacāro"ti-ādi uddesavirodho siyā **vibhaṅge** adassitattā, tasmā satthassa purato ca pacchato ca sattabbhantarā, passato ca ekabbhantaranti ayamekūpacāro, tato paraṁ nānupacāro. Tathā[1] rukkhamūlassa yattha majjhanhike kāle chāyā pharati, ayaṁ ekūpacāro. Itaro nānūpacāro. Kasmā? Tattha hi parikkhepo appamāṇaṁ. Chāyāva pamāṇaṁ. Ajjhokāsassa **pāḷiyaṁ** vuttova. "Satthādīnaṁ ekakulasantakavasena ekūpacāratā"ti likhitaṁ, tasmā nivesane, udosite ca vuttaparicchedova aṭṭādīsūti katvā saṁkhittaṁ. Tato paraṁ khettadhaññakaraṇa-ārāmavihāresu pana parikkhittāparikkhitta-padaṁ puna uddhaṭaṁ satthavibhaṅgena adhikārassa pacchinnattā. "Nānāgabbhā"ti-ādivacanaṁ pana asambhavato khettadhaññakaraṇa-ārāmesu na uddhaṭaṁ. Vihāre sambhavantampi tattha pacchinnattā na uddhaṭaṁ. **Kulaṁ** vuccati sāmiko, tasmā "ekakulassa nānākulassā"ti iminā gāmādīnaṁ cuddasannaṁ cīvaranikkhepaṭṭhānānaṁ sādhāraṇāsādhāraṇabhāvaṁ dīpeti. Ajjhokāsassa pana asambhavato na vuttaṁ. Yasmā panettha ekakulassa, nānākulassa ca aparikkhittesu gāmādīsu parihāraviseso kiñcāpi natthi, parikkhittesu pana atthi, tasmā ekanānākulaggahaṇaṁ, ekanānūpacāraggahaṇañca sātthakanti veditabbaṁ. Tatthapi ayaṁ viseso—satthe, rukkhamūle ca kulabhedatova bhedo, nopacārabhedato. Ajjhokāse upacārabhedato ca, so pana **pāḷiyaṁ** na dassitoti. "Taṁ pamāṇaṁ atikkamitvā'ti vacanato ākāsepi aḍḍhateyyaratanappamāṇe doso natthī"ti vadanti.

479. "Sabhā"ti itthiliṅgaṁ. "Sabhāyan"ti napuṁsakaliṅgaṁ, tena vuttaṁ **"liṅgabyattanayenā"**ti. Napuṁsakaliṅgadassanatthaṁ kira "sabhāyan"ti paccattavasena niddiṭṭhaṁ, tassa anupayogattā "dvāramūlan"tipi. Attano nikkhittaṭṭhāne anikkhittattā vīthihatthapāso na rakkhati, yasmiṁ ghare cīvaraṁ nikkhittaṁ hoti, tasmiṁ ghare vatthabbaṁ. "Sabhāye vā vatthabbaṁ dvāramūle vā,

---

1. Tasmā (Ka)

hatthapāsā vā na vijahitabban"ti hi vuttaṁ. "Hatthapāseyeva aruṇaṁ uṭṭhapetabban"ti niyamitattā jānituṁ na sakkāti ce? Antoghare na sakkā, tathā tathā vuttattā, tasmā "yutti pamāṇan"ti vuttaṁ. Ayamattho **aṭṭhakathāyam**pi pakāsito, punapi khuddakagāme sabbasādhāraṇagāmadvāravasena. Sace tassa dvāradvayaṁ hoti, majjhe ca gharasabhāyaṁ, yatthicchati, tattha vasitabban"ti.

480-1-9. Yāni nivesanādīni gāmasaṅkhyaṁ na gacchanti, tāni nivesanādīnīti adhippetāni. Ajjhokāse aparisaṅkitampi cīvaraṁ atirekasattabbhantare nikkhittaṁ nissaggiyaṁ hoti, ettha antosīmatā na rakkhati, satthe pana rakkhati. "Nadīparihāro ca labbhatī"ti vacanato udakukkhepasīmāyaṁ parihāro labbhatīti siddhaṁ. Sāmantavihāro ce ekasīmo, cīvaraṁ na nissaggiyaṁ.

Idāni—

"Chinnaṁ dhutaṅgaṁ sāsaṅka-sammato santaruttaraṁ.
Acīvarassānāpatti, paccuddhārādisiddhito"ti—

Idaṁ pakiṇṇakaṁ, tatthāyaṁ codanāpubbaṅgamo vinicchayo—keci "diguṇaṁ saṁghāṭin"ti[1] vacanato "ekaccikā saṁghāṭipi nādhiṭṭhātabbā. Sace adhiṭṭhāti na ruhatī"ti vatvā upasampadāpekkhānampi diguṇameva saṁghāṭiṁ datvā upasampādenti, te iminā suttalesena saññāpetabbā. Bhagavatā hi "chinnakaṁ saṁghāṭiṁ chinnakaṁ uttarāsaṅgaṁ chinnakaṁ antaravāsakan"ti paṭhamaṁ anuññātaṁ. Tato "aññatarassa bhikkhuno ticīvare kariyamāne sabbaṁ chinnakaṁ nappahoti. Dve chinnakāni ekaṁ acchinnakaṁ nappahoti. Dve acchinnakāni ekaṁ chinnakaṁ nappahotī"ti imasmiṁ vatthusmiṁ "anujānāmi bhikkhave anvādhikampi āropetun"ti[2] anuññātaṁ, tasmā ekaccikāpi saṁghāṭi vaṭṭatīti siddhaṁ. Yā chijjamānā nappahoti, tassā kuto diguṇatāti. **Aṭṭhakathāyam**pissa vuttaṁ "anvādhikampi āropetunti āgantukapattampi dātuṁ. Idaṁ pana appahonake āropetabbaṁ. Sace pahoti, āgantukapattaṁ na vaṭṭati, chinditabbamevā"ti[3]. Kathinaṁ pana chinnakameva vaṭṭati āveṇikalakkhaṇattā, "chinnakaṁ diguṇaṁ nappahotī"ti vacanābhāvato cāti sanniṭṭhānamettha gantabbaṁ.

---

1. Vi 3. 403 piṭṭhe. 2. Vi 3. 412 piṭṭhe. 3. Vi-Ṭṭha 3. 410 piṭṭhe.

Dhutaṅganti anupasampannānaṁ tecīvarikadhutaṅgābhāvato ticīvareneva tecīvarikoti. Tesaṁ adhiṭṭhānābhāvato "adhiṭṭhitenevā"ti vattabbaṁ hotūti ce? Na, dhutaṅgabhedena virodhappasaṅgato. Catutthacīvarasādiyanena hi dhubhaṅgabhedo, na ticīvaravippavāsena, nāpi atirekacīvarasādiyanena, nāpi atirekacīvaradhāraṇena. Yasmā pana bhikkhūnaṁyeva bhagavatā adhiṭṭhānavasena nava cīvarāni anuññātāni, jātivasena ca vuttāni, na evaṁ anupasampannānaṁ. Tasmā tesaṁ cīvaraniyamābhāvā na taṁ dhutaṅgaṁ anuññātaṁ gahaṭṭhānaṁ viya, tasmā tassa samādānavidhāne avacanato ca sanniṭṭhānamettha gantabbaṁ.

Sāsaṅkasammatoti **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ**[1] sāsaṅkasikkhāpade visuṁ aṅgāni na vuttāni, "sesamettha cīvaravaggassa dutiyasikkhāpade vuttanayena veditabban"ti[1] vuttaṁ, na ca panetaṁ vuttaṁ. Tattha rattivippavāso catutthaṁ aṅgaṁ, idha chārattavippavāso, ayamettha visesoti, tasmā aṅgasāmaññato, sammutisāmaññato ca sāsaṅkasikkhāpadameva vadanti. Idaṁ nippadesaṁ, taṁ sappadesaṁ māsaparamattā. Tattha bahigāmepi gāmasīmaṁ okkamitvā vasitvā pakkamantassa anāpatti, idha na tathā, idha anantare anantare aruṇuggamane nissaggiyaṁ, tattha sattamehi ayaṁ imesaṁ dvinnaṁ viseso. Aṅgāni pana cīvaranikkhepaṅgasampattito vipariyāyena, idha vuttanayena ca siddhattā na vuttāni. Tāni kāmaṁ na vuttāni, tathāpi catutthamaṅgaṁ visesitabbaṁ, na pana visesitaṁ. Kiṁkāraṇā? Idha vuttanissajjanakkamena nissajjetvā āpattidesanato, tatthāpannāpattivimokkhadīpanatthaṁ. Saṁvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva, pageva chārattaṁ vippavutthaṁ. Evaṁ santepi tattha yathāvutta-aṅgasampattiyā sati tattha vuttanayeneva nissajjitabbaṁ. Hemante vā gimhe vā nissajjati ce? Idha vuttanayenāpi nissajjituṁ vaṭṭatīti ñāpanatthaṁ catutthaṁ aṅgaṁ na visesitanti no takkoti ācariyo. Māsātikkantampi cīvaraṁ "dasāhātikkantan"ti vatvā nissaṭṭhameva. Dvayena ūnamāsaṁ hutvā "dasāhātikkantan"ti vatvā māsātikkantanti eke. Tathāpi sace paccāsācīvaraṁ hoti, nissaggiyaṁ "dasāhātikkantan"ti vatvā, mūlacīvaraṁ pana "māsātikkantan"ti vatvā nissajjitabbaṁ.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 188 piṭṭhe.

"Santaruttaran"ti vā "saṁghāṭin"ti vā "cīvaran"ti vā kiṁ ticīvaraṁ, udāhu aññampīti. Kiñcettha—yadi ticīvarameva paṭisiddhaṁ, pariyāpannavasena acchinnacīvaracchindanadhovāpanaviññatti-ādivirodho. Atha aññampi, "niṭṭhitacīvarasmin"ti evamādinā virodhoti? Vuccate—na niyamato veditabbaṁ yathāsambhavaṁ gahetabbato. Tathā hi "cīvaraṁ nikkhipitvā santaruttarena janapadacārikaṁ pakkamantī"ti[1] evamādīsu ticīvarameva. "Na bhikkhave santaruttarena gāmo pavisitabbo, santaruttaraparamaṁ tato cīvaraṁ sādhitabban"ti[2] evamādīsu yaṁkiñci, tathā saguṇaṁ katvā saṁghāṭiyo dātabbā, nivāsanaṁ dātabbaṁ, saṁghāṭi dātabbā, handa te āvuso saṁghāṭi, dehi me paṭanti-ādīsu. Vuttañhetaṁ "sabbañhi cīvaraṁ saṁghaṭitaṭṭhena 'saṁghāṭī'ti vuccatī"ti[3]. Tathā "niṭṭhitacīvarasmin"ti etthāpīti eke. Antosamaye hi yāvadatthaṁ cīvaraṁ anuññātaṁ, taṁ sabbaṁ kariyamānaṁ kadā niṭṭhānaṁ gacchissati, tasmā ticīvaramevāti eke. **Acīvarassānāpatti paccuddhārādisiddhito**ti kiṁ vuttaṁ hoti? Udositasikkhāpadassa nippayojanabhāvappasaṅgato ticīvaravippavāse tecīvarassa āpattīti eke. Tatthetaṁ vuccati na hoti āpatti paccuddhārādisiddhito. "Anāpatti anto-aruṇe paccuddharati, vissajjetī"ti hi vuttaṁ. Aññathā paccuddharantassa, anto-aruṇe vissajjentassa ca yāva añño nādhiṭṭhāti, tāva āpattiṁ āpajjati yathāvuttanayena. Aññathā sattabbhantarena vippavāsassāti vippavāsato yathārutaṁyeva sati vippavāse vippavāsato avippavāse sati avippavāsatoti.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

497. **Nappahotī**ti lāmakaparicchedaṁ na pāpuṇāti, teneva ticīvarassa muṭṭhipañcakādilāmakaparicchedova tāva vutto. Cīvare paccāsā **cīvarapaccāsā.** Tenetaṁ dīpeti—taṁ cīvaraṁ pacchā labbhatu vā mā vā, yāva sā paccāsā chijjati, tāva idaṁ mūlacīvaraṁ ṭhapetuṁ anujānāmīti. "Cīvarapaccāsā"ti mariyādatthe nissakkavacanaṁ, bhummatthe vā paccattavacanaṁ kataṁ.

---

1. Vi 1. 297 piṭṭhe. 2. Vi 3. 413 piṭṭhe. 3. Vi-Ṭṭha 3. 206 piṭṭhe.

499-500. **Niṭṭhitacīvarasmiṁ -pa- cīvarasā vā upacchinnā**ti-ādimhi tīsu cīvaresu aññataraṁ kataṁ hoti, sesā atthi, rakkhati. Cīvarapalibodhassa upacchede, ubbhatasmiñca kathine samaye vā hemantassa samaye vā akālacīvaraṁ uppajjeyya, khippameva kāretabbaṁ. Sati pāripūriyā paccāsā na rakkhati, asati natthi ce paccāsā, na rakkhati. "Anatthate kathine ekādasamāse uppannan"ti vacanato aparakattikā atthate vā anatthate vā samayova. Hemanto siyā samayo atthate, siyā asamayo anatthate. Tato paraṁ ekaṁsato asamayo vāti. **"Ādissa dinnan"**ti idaṁ idha alabbhamānampi atthuddhāravasena vuttaṁ bhikkhunīnaṁ **dutiyanissaggiye**[1] sesaṁ akālacīvaraṁ viya. Tattha hi bhikkhunisaṁghassa "sampattā bhājentū"ti evaṁ ādissa dinnameva "akālacīvaraṁ kālacīvaran"ti adhiṭṭhahitvā bhājentiyā nissaggiyaṁ. Tathā hi tattha yathā "akālacīvaraṁ nāma anatthate kathine ekādasamāse uppannaṁ, atthate kathine sattamāse uppannan"ti idaṁ atthuddhāravasena vuttaṁ, evaṁsampadamidaṁ. Yadi evaṁ "ekapuggalassa idaṁ tuyhaṁ damhīti dinnan'ti idaṁ kimatthaṁ vuttaṁ, na hi taṁ bhājanīyanti ce? Abhājanīyasāmaññato vuttaṁ hoti. Yathā saṁghassa ādissa dinnaṁ atthatakathinehi eva bhikkhūhi abhājanīyattā akālacīvaraṁ nāma jātaṁ, evaṁ puggalikampi itarehīti attho. Evaṁ santepi kassaci siyā "ādissa dinnampi dasāhameva parihāraṁ labhatī"ti. Tassetaṁ pāṭikaṅkhaṁ. **Paṭhamakathine** "niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine"ti idañhi niratthakanti. Anubbhatasmimpi hi kathine dasāhaparamameva dhāretabbanti viññātattā anādissa dinnameva sandhāyetaṁ vuttaṁ siyāti ce? Evaṁ santepi anādissa dinnampi anatthatakathinānaṁ aparakattikāya dasāhameva parihāraṁ labhati "niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine"ti vuttattā. Āmantāti ce? "Anatthate kathine ekādasamāse uppannan"ti vacanena virujjhati, tasmā yathāvuttanayenevettha sanniṭṭhānaṁ gantabbaṁ.

Anugaṇṭhipade vuttaṁ "paṭhamasikkhāpade sabbacīvarānaṁ yāvadatthacīvaravasena kathinamāsabbhantare dasāhātikkamepi anāpatti parihārassa dinnattā.

1. Vi 2. 320 piṭṭhe.

Yathā kathinamāsabbhantare ādissa dinnamakālacīvaraṁ kālacīvaraparihārameva labhati, tathā itaramāsepi labhatīti veditabbaṁ. Tasmā evaṁ ‘niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine bhikkhuno paneva cīvaraṁ uppajjeyyā’ti-ādinā sikkhāpade siddhepi anatthatakathinānaṁ pacchimakattikamāsaṁ anujānantena ‘akālacīvaraṁ uppajjeyyā’ti vuttaṁ. Evañhi avutte akālacīvaraṁ nāma ‘anatthate kathine ekādasamāse uppannan’ti na sakkā vattuṁ. Evañhi vacanato anatthatakathinānaṁ atthatakathinānaṁ viya sabbacīvarānaṁ pacchimakattikamāse dasāhātikkame nissaggiyaṁ na hotī”ti-ādi.

Bhiyyopi evaṁ vuttaṁ—yaṁ pana mayā “paṭhamakathine dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabban”ti anuññātaṁ, tampi kathinamāsato bahi uppannameva, na antoti ayamattho dīpito hoti. Kathaṁ? Atirekacīvarassa dasāhaparihārato uddhaṁ āpajjitabbāpattiṁ “niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine”ti anupaññattiyā kathinabbhantare vāretvā tato uddhaṁ uppannesu dasāhātikkame āpajjitabbāpattiṁ iminā sikkhāpadena vāretuṁ “akālacīvaraṁ uppajjeyyā”ti-ādi vuttaṁ. Tena “kālepi ādissa dinnaṁ, etaṁ akālacīvaraṁ nāmā”ti vacanato kathinubbhārato uddhaṁ dasāhaparihāraṁ na labhatīti dīpitaṁ hoti, tehi saddhiṁ puna kathinubbhārato uddhaṁ pañca divasāni labhatīti pasaṅgopi “niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṁ uppajjeyya -pa- khippameva kāretabban”ti akālacīvarassa uppattikālaṁ niyametvā vuttattā nivārito hoti, tadubhayena kathinabbhantare uppannacīvaraṁ kathinubbhārato uddhaṁ ekadivasampi parihāraṁ na labhatīti siddhaṁ hoti. Evaṁ apare vadantīti.

Punapi vuttaṁ—ācariyā pana evaṁ vadeyyuṁ “niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṁ uppajjeyyā”ti ettha “niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā ubbhatasmiṁ kathine”ti vadanto evaṁ viññāpeti “etthantare tiṇṇannampi akālacīvarānaṁ uppatti abhāvan”ti. Kasmā pana padabhājane vitthāritānīti? Vuccate—idaṁ sikkhāpadaṁ adhiṭṭhānaṁ sandhāya vuttaṁ, kintu paṭhame dasāhaṁ anujānitvā tasmiṁ appahonte sace paccāsā atthi, tameva vaḍḍhetvā māsaṁ anujānanto imampi atthavisesaṁ dīpeti akālacīvaraṁ

nāma sammukhībhūtena bhājetabbantipi dīpeti. Taṁ pana "ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabban"ti iminā sikkhāpadena vaḍḍhetvā vuttanti, tasmā tīṇipi padabhājane vitthāritānīti.

"Khippameva kāretabbanti dasāhā kāretabban"ti idaṁ pana pahonakabhāve purimasikkhāpadalakkhaṇenāti dīpetuṁ vuttaṁ, tasmā "evaṁ sīghanti vā lahunti vā"ti-ādinā avatvā "dasāhā"ti vuttaṁ. Atthatakathinassa evaṁ hotu, anatthate pana kathine kathanti vutte anatthatassa paṭikkhepataṁ dassetīti vutto apassanto vighātaṁ āpajjatīti. **Ekatiṁse aruṇuggamane nissaggiyan**ti mahantenapi paccāsācīvarena saha ghaṭitampi tabbhāvaṁ anupatitvā nissaggiyaṁ hoti sati pacchimappamāṇasambhave, asati na hoti, puna ghaṭite hoti, aññena ghaṭite na hoti. Chinnaṁ aññavatthu hoti. Pubbaparicchedaṁ atikkantaṁ ghaṭitaṁ puna aññaparicchedaṁ labhatīti eke, upaparikkhitvā gahetabbaṁ. Aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** pana "saṁghassa vā idaṁ akālacīvaranti uddissa dinnan'ti ettha saṁghassa dinne āpatti nāma natthi, 'sotassa raho'ti-ādīsu viya paduddhārena vuttaṁ, tassa lābhaṁ sandhāyāti ce? **Saṁghato vā uppajjeyyā**ti anena siddhattā adhikamevā"ti ca "saṁgho cīvarāni labhissati gaṇo vā'ti-ādināpi pāṭho atthī"ti ca vuttaṁ. **Gaṇṭhipade** kosallatthaṁ pana mayā sabbaṁ likhitaṁ, suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṁ.

Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-5. **Bhattavissaggan**ti bhattakiccādhiṭṭhānaṁ. Bhattakiccādhiṭṭhānavibhāganti porāṇā. **Tattha nāma tvan**ti tattha tayā katakamme evaṁ akattabbe sati dhovāpissasi nāma. Atha vā so nāma tvanti attho. **Ubhatosaṁghe upasampannā**ti bhikkhūnaṁ santike upasampadāya paṭikkhittattā tadanupasaṅgabhayā evaṁ vuttanti veditabbaṁ. "Purāṇacīvaran"ti ettha purāṇabhāvadīpanatthameva **"sakiṁ nivatthampi sakiṁ pārutampī"**ti vuttaṁ, tasmā "cīvaraṁ nāma channaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ cīvaraṁ vikappanupagaṁ pacchiman"ti vacanassa okāso

na jātoti eke. Yasmā vikappanupagapacchimaṁ idha nādhippetaṁ, nivāsanapārupanupagamevādhippetaṁ, teneva nisīdanapaccattharaṇe dukkaṭaṁ vuttaṁ, tasmā na vuttanti eke. Jātippamāṇāvacanato yaṁ kiñci purāṇavatthaṁ dhovāpentassa nissaggiyameva, teneva "anāpatti cīvaraṁ ṭhapetvā aññaṁ parikkhāraṁ dhovāpetī"ti vuttaṁ. Thavikampi hi asucimakkhitaṁ paribhuttaṁ dhovāpeti, nissaggiyameva oḷārikattā, appatirūpattā ca. Teneva **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ** imasmiṁ ṭhāne cīvaraparicchedo na vuttoti eke, vicāretvā yuttataraṁ gahetabbaṁ. **"Rajitvā kappaṁ katvā**ti kappiyaṁ katameva nivāsetuṁ, pārupituṁ vā vaṭṭati, netaran"ti vuttaṁ. Iminā ca majjhimattheravādo upatthambhito hoti, nopatthambhito. **Rajitvā**ti-ādi pana vinayavidhidassanatthaṁ vuttanti mama takko. Yathā aññātikāya aññātikasaññīvāre tīṇi catukkāni, evaṁ vematikañātikavāresu cāti nava catukkāni honti. Etthāha—ekavāraṁ dhovitvā dhovanesu dhuraṁ nikkhipitvā puna "duddhotan"ti maññamānā dhovati, anāpattiyā bhavitabbaṁ, dutiyavāraṁ avuttā dhovati nāma hotīti? Vuccate—sace bhikkhu "alaṁ ettāvatā dhotenā"ti paṭikkhipati, puna dhovantī avuttā dhovati nāmāti yujjati. No ce, vuttāva hotīti veditabbaṁ. Bhikkhussa liṅgaparivattane ekato-upasampannāya vasena āpatti sākiyānīnaṁ viya.

506. **Ekena vatthunā**ti yena kenaci paṭhamena. "Tiṇṇaṁ catukkānaṁ vasenā"ti pāṭho. Bhikkhūnaṁ santike aṭṭhavācikāya upasampannāya pākaṭattā taṁ avatvā sākiyāniyova vuttā apākaṭattā.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508-10. **Apaññatte sikkhāpade**ti ettha "gaṇamhā ohīyanasikkhāpade"ti likhitaṁ. Araññavāsīnisedhanasikkhāpade apaññatteti eke, "taṁ na sundaran"ti vadanti. **Vihatthatāyā**ti āyāsena.

512. **Upacāro**ti dvādasahattho. **Mahāpaccariyaṁ, kurundiyañca vuttan**ti ettha rattibhāge dhammakathikassa bhikkhuno bahūsu cīvaresu mahājanena

pasādadānavasena paṭikkhittesu punadivase "upāsakānaṁ pasādadānāni etānī"ti suddhacittena gaṇhantassa doso natthi, "bhikkhunīhipi dinnāni idha santī"ti ñatvā gaṇhato doso. **Taṁ acittakabhāvenā**ti bhikkhunīhi dinnabhāvaṁ ñatvā bahūsu tassā cīvarassa ajānanenāti attho. **Paṁsukūlaṁ adhiṭṭhahitvā**ti "bhikkhunīhi nu kho dinnaṁ siyā"ti avikappetvā "paṁsukūlaṁ gaṇhāmī"ti gaṇhantassa vaṭṭati. **Kurundi-**ādīsu vuttopi attho ayameva, ekaṁ, "acittakabhāvenā"ti vacanena "yathā tathā gaṇhituṁ vaṭṭatī"ti uppathova paṭisedhitoti apare. Evaṁ **dhammasiritthero** na vadati, ujukameva vadatīti papañcitaṁ. Tasseva visayo, tassāyaṁ adhippāyo—yathā "paṁsukūlaṁ gaṇhissatīti ṭhapitaṁ kāmaṁ bhikkhunisantakampi avikappetvā paṁsukūlaṁ adhiṭṭhahitvā gahetuṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ, tathā dhammakathikassa bhikkhuniyā dinnampi apaññāyamānaṁ vaṭṭatīti, tasmā taṁ vuttaṁ mahāpaccariyaṁ, kurundiyañca acittakabhāvena na sametīti. Paṭikkhepo pana vikappaggahaṇe eva ruhati. Aññathā pubbāparaṁ virujjhatīti. Taṁ na yuttaṁ paṁsukūlena asamānattā. Paṁsukūlabhāvena saṅkārakūṭādīsu ṭhapitaṁ bhikkhunīhi, na taṁ tassā santakaṁ hutvā ṭhitaṁ hoti. Assāmikañhi paṁsukūlaṁ sabbasādhāraṇañca, aññopi gahetuṁ labhati. Idaṁ pubbeva "bhikkhunīnaṁ cīvaran"ti jānitvāpi paṁsukūliko gahetuṁ labhati tadā tassā asantakattā. "Paṁsukūlaṁ adhiṭṭhahitvā"ti sallekhakkamanidassanatthaṁ vuttaṁ.[1] Maṁsaṁ dadantena tathāgatena sallekhato kappiyampi bhuttaṁ nissaggiyaṁ cīvaramāha yo maṁsaṁ kathanti sayamādiseyyāti[1].

Acittakattā kathaṁ paṁsukūlaṁ vaṭṭatīti ce? Tāya tassa adinnattā, bhikkhunāpi tato bhikkhunito aggahitattā ca. Assāmikampi hi paṁsukūlaṁ aññissā hatthato gaṇhāti, na vaṭṭati "aññātikāya bhikkhuniyā cīvaraṁ paṭiggaṇheyyā"ti vuttalakkhaṇasambhavato. Aññātikāya santakaṁ ñātikāya hatthato gaṇhāti, vaṭṭatīti eke. Yathā sikkhamānasāmaṇerādīnaṁ hatthato paṭiggaṇhantassa anāpatti, tathā **kaṅkhāvitaraṇiyañ**ca "aññātikāya hatthato gahaṇan"ti[2] aṅgaṁ vuttaṁ. Tathā

1. Imaṁ sadā dantena tathāgatena sallekhato kappiyaṁ paribhuttaṁ, nissaggiyaṁ cīvaramāha "yo imaṁ gaṇhati, so maṁ ādiseyyā"ti (?)
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 165 piṭṭhe.

ñātikāya santakaṁ sikkhamānāya, sāmaṇeriyā, upāsakassa, upāsikāya, bhikkhussa, sāmaṇerassa santakaṁ aññātikāya bhikkhuniyā hatthato gaṇhantassa ca anāpatti evaṁ yathāvuttalakkhaṇāsambhavatoti eke, teneva "ekato-upasampannāya cīvaraṁ paṭiggaṇhātī"ti avatvā 'hatthato paṭiggaṇhāti aññatra pārivattakā, āpatti dukkaṭassā'ti[1] vuttaṁ, tasmā aññātikāya santakampi ekato-upasampannāya hatthato paṭiggaṇhantassa dukkaṭan"ti vadanti, ubhopete na sārato daṭṭhabbā, kāraṇaṁ pariyesitabbaṁ.

514. **Ko pana vādo pattatthavikādīsū**ti anadhiṭṭhātabbesu bahūsu paṭalesu. Tenevāha **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "pattatthavikādimhi anadhiṭṭhātabbaparikkhāre"ti[2]. Adhiṭṭhānupagesu vā tesaṁ parikkhārattā bhisichaviyā viya anāpatti. Kiṁ paṭaparissāvanaṁ parikkhāraṁ na hotīti? Hoti, kintu taṁ kira nivāsanādicīvarasaṇṭhānattā na vaṭṭati. Tasmā idha nivāsanādicīvarasādhanaṁ vikappanupagapacchimaṁ cīvaraṁ nāma. Anantarātīte nivāsanapārupanupagamevāti sanniṭṭhānaṁ. Evaṁ sante **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ**[2] vikappanupagapacchimatā, pārivattakābhāvo, aññātikāya hatthato gahaṇanti tīṇeva aṅgāni avatvā aparikkhāratāti catutthamaṅgaṁ vattabbanti ce? Na vattabbaṁ, imasmiṁ sikkhāpade pattatthavikādiparikkhārassa acīvarasaṅkhyattā. Paṭhamakathinādīsu vikappanupagatā pamāṇaṁ, idha kāyaparibhogupagatāti. "Aññaṁ parikkhāran"ti uddharitvā "pattatthavikādiṁ yaṁkiñcī"ti vuttattā vikappanupagampi pattatthavikādiṁ gaṇhituṁ vaṭṭati, "paṭaparissāvanampī"ti vuttaṭṭhāne ca "cīvaraṁ nāma vikappanupagapacchiman"ti[1] vacanato paṭaparissāvanaṁ cīvarameva, na parikkhāraṁ. "Ko pana vādoti nigamanavacanampi sādhakan"ti keci vadanti, paṇṇattiṁ ajānanato acittakaṁ, na vatthuṁ, "aññātikāya bhikkhuniyā santakabhāvājānanato, cīvarabhāvājānanato ca acittakan"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ.

Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 1. 311 piṭṭhe.
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 165 piṭṭhe.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. **Parikkhārānan**ti upayogatthe sāmivacanaṁ. **Ekasāṭakan**ti bhāvanapuṁsakaṁ, "aññātako moghapurisā"ti vacanena pavāritopi adātukāmo aññātako appavāritaṭṭhāne tiṭṭhatīti dīpitaṁ hoti. Aññathā "anāpatti parivāritānan"ti iminā virujjhati.

517. **Neva tāva viññāpetabbaṁ, na bhañjitabban**ti anacchinnānaṁ cīvarānaṁ attano santakānaṁ atthitāya, tattha paccāsāsabbhāvato ca. Paccāsā kittakaṁ kālaṁ rakkhatīti? Yāva gāmantarā, yāva addhayojanāti eke. Yāva dassanasavanūpacārāti eke. Yāva aññe na passantīti eke. Yāva paccāsā chijjatīti eke. Yāva sākhāpalāsapariyesanabhañjanasajjanakālaparicchedāti eke. Idaṁ sabbaṁ yathāsambhavaṁ yujjati. Kathaṁ paññāyatīti ce? "Sace pana etesaṁ vuttappakārānaṁ gihivatthādīnaṁ bhisichavipariyantānaṁ kiñci na labbhati, tena tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabban"ti aṭṭhakathāvacanato.

Na tāva therānaṁ dātabbānīti na tāva attano ruciyā dātabbāni, yadā therā "dethāvuso"ti vadanti, tadā dātabbāni. "Evaṁ sati daharāpi acchinnacīvaraṭṭhāne tiṭṭhanti, sākhāpalāsaṁ bhañjituṁ vaṭṭati, na aññathā. 'Yehi kehici vā acchinnaṁ hotī'ti hi vuttan"ti vuttaṁ. Ācariyo pana evaṁ vadahi "attano ruciyāpi dātuṁ labhantī"ti. Tathā hi **aṭṭhakathāyaṁ** "paribhogajiṇṇaṁ vā'ti ettha ca 'acchinnacīvarānaṁ ācariyupajjhāyādīnaṁ attanā tiṇapaṇṇehi paṭicchādetvā dinnacīvarampi saṅgahaṁ gacchatī'ti vattuṁ yujjatī"ti vuttaṁ. Athāpi siyā ācariyādīhi "āharāvuso"ti vutteyeva, nāvutteti, na, "kehici vā acchinnan"ti ettha vuttalesato dutiyalesassa avisesabhāvappasaṅgatoti. Atha kimatthaṁ "na tāva therānaṁ dātabbānī"ti vuttanti ce? Yāva therānaṁ atthāya sākhāpalāsāni bhañjati, tāva na dātabbāni, tato tāni theruddissakāni sākhāpalāsāni sayaṁ paridahitvā vināpi therāṇattiyā attano ruciyā dātabbāni, bhūtagāmapātabyatāya pācittiyaṁ na hoti satthunāpi anuññātattā. "Tiṇena vā paṇṇena vā"ti hi vuttaṁ, taṁ kappiyameva sandhāya vuttanti ce? Na, "tadalābhe na tveva -pa-

dukkaṭassā”ti vacanavirodhato. Etthāha—dukkaṭabhayā pācittiyavatthu ce atikkamitabbaṁ, tadalābhe thullaccayavatthu saṁghikaṁ, tadalābhe pārājikavatthupi atikkamitabbaṁ siyāti? Na, pārājikassa lokavajjattā. Apica na sabbaṁ bhūtagāmaṁ pācittiyavatthumeva, tato dukkaṭādivatthupi atthi, anāpattivatthupi kālodisakaṁ, tasmā idaṁ tadā anāpattivatthukanti veditabbaṁ. Kittāvatā bhikkhu acchinnacīvaro naṭṭhacīvaro hotīti? Ettāvatā naggo hotīti eke. Vikappanupagapacchimabhāvena, vikappanupagapacchimamādiṁ katvā viññāpentassa āpattīti eke. Nivāsanapārupanupagābhāvenāti eke. Ticīvarābhāvenāti eke. Santaruttaraparamābhāvenāti eke. Ayaṁ **ekevādo** yutto “santaruttaraparamaṁ tato cīvaraṁ sāditabban”ti hi vacanato, tasmā santaruttare sati vikappanupagapacchimaṁ viññāpentassa paṭilābhena nissaggiyaṁ. Yadi evaṁ “viññāpetvā paṭilabheyya nissaggiyan”ti sikkhāpadena bhavitabbanti ce? Tanna, tadatthasiddhito nānatthattā dhātūnaṁ. Kiṁ vuttaṁ hoti? Yathā hi “tikkhattuṁ methunaṁ dhammaṁ abhiviññāpesī”ti[1] vutte pavattesīti attho, tathā idhāpi “cīvaraṁ viññāpeyyā”ti viññattiyā pavatteyya uppādeyyāti attho.

Tena nivatthoti taṁnivattho. Aññassa alābhena tameva paribhuñjato jirati, na lesena. **Attanā**ti sayameva vattuṁ yujjati, tasmā ayuttaparibhogena aparibhuñjitvā yuttaparibhogavasena paribhuñjato jiṇṇaṁ paribhogajiṇṇaṁ nāma. Tassa sabhāgānaṁ acchinnakāle dānampi yuttaparibhoge eva saṅgahaṁ gacchatīti adhippāyo. “Ime kira dve lesā aṭṭhakathāyo, vācentānaṁ ācariyānaṁ matanti **dhammasiritthero** āhā”ti vuttaṁ.

521. **Nisīdituṁ vā nipajjituṁ vā na labhatī**ti yathāsukhaṁ na labhatīti adhippāyo. “Aññassatthāyā”ti etthāpi “ñātakānaṁ pavāritānan”ti anuvattati eva. Atthāya kassa? Tasseva aññassa. Yathā aññātake tikapācittiyaṁ, tathā appavāritepīti dassanatthaṁ “ñātakānaṁ pavāritānan”ti vuttaṁ. Aññathā “ñātake ñātakasaññī”ti iminā siddhattā na niccaṁ sesaṁ āpajjati. Apicettha aññātakaggahaṇena appavāritaggahaṇaṁ

---

1. Vi 1. 21 piṭṭhe.

hoti, appavāritaggahaṇena aññātakaggahaṇaṁ. Aññātakā hi appavāritā honti. Tathā ñātakaggahaṇena pavāritaggahaṇaṁ hoti, katthaci na hoti. Na pavāritaggahaṇena ñātakaggahaṇaṁ hotīti imassa atthavisesassa dassanatthaṁ "ñātakānaṁ pavāritānan"ti vuttaṁ. Tathā hi aññātikāya bhikkhuniyā appavāritāya ca cīvaraṁ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhantassa āpatti. Ñātikāya, pana pavāritāya ca vissāsaṁ gaṇhāti, anāpatti. Tathā purāṇacīvaraṁ ñātikāya anāpatti, pavāritāya pana tikapācittiyameva. Ñātakānañca ekaccānaṁ purāṇacīvaraṁ nāma dātuṁ vaṭṭati, na pavāritānaṁ. Tikacchedo ca mātikāpadeneva hoti, na aññena. Tatthāpi ekeneva, na dutiyādīhīti ayaṁ vinaye dhammatā veditabbā.

Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-4. **Paggāhikasālaṁ vā**ti dussapasāraṁ vā. Hatthena paggahetvā ṭhatvā sālāyaṁ pasāretabbadussaṁ pasārentīti codanā. **Ticīvarikenevā**ti vinayaticīvarikena. So hi adhiṭṭhahitvā ṭhapitaparikkhāracoḷādīsu santesupi ticīvare acchinne santaruttaraparamaṁ viññāpetvā gahetuṁ labhati. **Aññathāpī**ti "pamāṇikaṁ ticīvaraṁ parikkhāracoḷavasena adhiṭṭhahitvā paribhuñjato tasmiṁ naṭṭhe bahūnipi gahetuṁ labhati, na santaruttaraparaman"ti ca, tasmā **taṁ vibhāgan**ti "ticīvarikassa taṁ vibhāganti attho, na parikkhāracoḷikassā"ti ca keci vadanti. Ācariyo pana **"aññenā**ti aticīvarikena, **aññathā**ti ito vuttaggahaṇaparicchedato aññenā"ti ettakameva vadati. Aññathāti pana sace tīṇipi naṭṭhāni, santaruttaraparamaṁ gaṇhitabbaṁ, sace dve vā ekaṁ vā naṭṭhaṁ, tena "aññathāpī"ti dassanatthaṁ vuttanti eke. **Gaṇṭhipadesu** vicāraṇā eva natthi, tasmā upaparikkhitvā gahetabbaṁ. **Pakatiyā santaruttarena carati,** sāsaṅkasikkhāpadavasena vā taṁsammutivasena vā tatiyassa alābhena vā.

526. **“Pamāṇameva vaṭṭatī”**ti sallekhadassanatthaṁ vuttaṁ. Taṁ micchā gahetvā ñātakādiṭṭhāne taduttari gaṇhantassa āpattīti ce? **Taṁ pāḷiyā na sameti,** “anāpatti ñātakānaṁ pavāritānan”ti hi pāḷi. Ettha ca pavāritā nāma acchinnakālato pubbe eva pavāritā, na acchinnakāle. “Abhihaṭṭhuṁ pavāreyyā”ti hi vuttaṁ, tasmā yo acchinnakālassatthāya pavāreti, ubhopi appavāritā evāti veditabbā. Te hi acchinnakāraṇā naṭṭhakāraṇāva denti nāma. Apica yathā piṭṭhisamaye satuppādaṁ katvā ñātakapavāritaṭṭhānato vassikasāṭikaṁ nipphādentassa tena sikkhāpadena nissaggiyaṁ, tathā idhāpi ñātakapavāritaṭṭhānepi acchinnanaṭṭhakāraṇā na vaṭṭati, tasmā “aṭṭhakathāsu pamāṇameva vaṭṭatī’ti vuttavacanameva pamāṇan”ti **dhammasiritthero** āha, taṁ ayuttaṁ, kasmā? Yasmā idaṁ sikkhāpadaṁ taduttari viññāpentassa paññattaṁ, tasmiñca “aññātako gahapati vā gahapatānī vā’ti **mātikāya** pāḷi, **vibhaṅge** ca “aññātako nāma mātito vā -pa- asambaddho”ti pāḷi, **anāpattivāre** ca “ñātakānaṁ pavāritānan”ti pāḷi, tasmā tividhāyapi pāḷiyā na sametīti ayuttameva, tasmā kevalaṁ sallekhameva sandhāya vuttanti apare. Upari kāṇamātāsikkhāpade **aṭṭhakathāsu** pana “tesampi pātheyyapaheṇakatthāya paṭiyattato pamāṇameva vaṭṭatī”ti vuttaṁ, na pana “pāḷiyā na sametī”ti vuttaṁ, na tattha ca idha ca nānākaraṇaṁ paññāyati, tasmā therassa laddhi sundarā viya mama khāyati, vīmaṁsitabbaṁ. Yasmā panidaṁ sikkhāpadaṁ aññassatthāya viññāpanavatthusmiṁ yeva paññattaṁ, tasmā idha “aññassatthāyā”ti na vuttaṁ. “Sesaṁ uttānatthamevā”ti pāṭho. **“Aññassatthāyā”**ti nidānavirodhato na vuttaṁ. Tathāpi anantare vuttanayena labbhatīti ācariyo. Evarūpesu gahapatipaṭisaṁyuttasikkhāpadesu kiñcāpi “gahapati nāma yo koci agāraṁ ajjhāvasatī”ti vuttaṁ, tathāpi pañca sahadhammike ṭhapetvā avasesā ca sikkhāpaccakkhātako ca titthiyo ca veditabbo.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

527-8. Api hoti cittanti attho. **Meyyā**ti pāṭhassa mayhanti attho. Na ime sukarā, "na imesaṁ sukarā"ti vā pāṭho. "Tassa na imesaṁ sukarā acchādetunti attho"ti likhitaṁ. "Pubbe appavārito"ti vacanato tasmiṁ khaṇe pavāritopi appavāritova hotīti.

Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

532. Dutiya-upakkhaṭena kiṁ payojananti? Natthi, kevalaṁ aṭṭhuppattivasena paññattaṁ bhikkhuniyā rahonisajjasikkhāpadaṁ viya. Evaṁ sante tanti anāropetabbaṁ bhaveyya vināpi tena tadatthasiddhito, anissarattā, anāropetuṁ anuññātattā ca. Vuttañhetaṁ "ākaṅkhamāno ānanda saṁgho -pa- samūhaneyyā"ti[1]. Idaṁ sabbamakāraṇaṁ. Na hi buddhā appayojanaṁ vācaṁ nicchārenti, pageva sikkhāpadaṁ, tenevāha **aṭṭhakathāyaṁ "tañhi imassa anupaññattisadisan"**ti-ādi. Anupaññatti ca nippayojanā natthi, taṁsadisañcetaṁ, na nippayojananti dassitaṁ hoti, evaṁ sante ko panettha visesoti? Tato āha "paṭhamasikkhāpade ekassa pīḷā katā, dutiye dvinnaṁ, ayamettha viseso"ti. Iminā atthavisesena ko panañño atirekattho dassitoti? **Porāṇagaṇṭhipade** tāva vuttaṁ "ekasmimpi vatthusmiṁ ubhinnaṁ pīḷā kātuṁ vaṭṭatīti ayamatirekattho dassito"ti. Tenetaṁ dīpeti "na kevalaṁ paṭiladdhacīvaragaṇanāyeva āpattigaṇanā, pīḷitapuggalasaṅkhātavatthugaṇanāyapī"ti.

Honti cettha—

"Vatthuto gaṇanāyāpi, siyā āpatti nekatā.
Iti sandassanatthañca, dutiyūpakkhaṭaṁ idha.

Kāyasaṁsaggasikkhāya, vibhaṅge viya kintetaṁ.
Ekitthiyāpi nekatā, āpattīnaṁ payogato"ti.

---

1. Dī 2. 127 piṭṭhe.

Apicetaṁ sikkhāpadaṁ taṁjātikesu sikkhāpadesu sabbesupi gahetabbavinicchayassa nayadassanappayojananti veditabbaṁ. Āha ca—

“Aññātikāya bahutāya vimissatāya,
Āpattiyāpi bahutā ca vimissatā ca.
Iccevamādividhisambhavadassanatthaṁ,
Satthā upakkhaṭamidaṁ dutiyaṁ avocā”ti.

Tassāyaṁ saṅkhepato adhippāyapubbaṅgamā vicāraṇā—purāṇacīvaraṁ ekameva bhikkhu bhikkhunīhi dvīhi, bahūhi vā dhovāpeti, bhikkhunigaṇanāya pācittiyagaṇanā, tathā dvinnaṁ, bahūnaṁ vā sādhāraṇaṁ ekameva cīvaraṁ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhāti, idhāpi tathā dvinnaṁ, bahūnaṁ vā sādhāraṇamekaṁ viññāpeti, viññattapuggalagaṇanāya āpattigaṇanā. Tathā aññesupi evarūpesu sikkhāpadesu nayo netabbo. Ayaṁ tāva bahutāya nayo. Missatāya pana ñātikāya, aññātikāya ca ekaṁ dhovāpeti, ekato niṭṭhāpane ekaṁ pācittiyaṁ. Atha ñātikā paṭhamaṁ thokaṁ dhovitvā ṭhitā, puna aññātikā sudhotaṁ karoti, nissaggiyaṁ. Atha aññātikā paṭhamaṁ dhovati, pacchā ñātikā sudhotaṁ karoti, aññātikāya payogavasena bhikkhuno dukkaṭameva. Aññātikāya ca ñātikāya ca aññātikasaññī, vematiko, ñātikasaññī vā dhovāpeti, yathāvuttanayena nissaggiyadukkaṭādi-āpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātikāya ca ñātikāya ca santakaṁ cīvaraṁ ubhohi ekato diyyamānaṁ paṭiggaṇhantassa, aññātikāya eva hatthato paṭiggaṇhantassa ca nissaggiyameva. Atha ñātikāya anāpatti. Atha ubhosu aññātikādisaññī vuttanayeneva nissaggiyadukkaṭādi-āpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātakaviññattisikkhāpadesupi yathāsambhavaṁ nayo netabbo. Ayaṁ missatāya nayo. Ādi-saddena pana aneke aññātikā viññattāviññattapuggalagaṇanāya dukkaṭaṁ. Eko deti, eko na deti, nissaggiyaṁ. Atha aviññatto deti, na nissaggiyaṁ. Atha viññattāviññattānaṁ sādhāraṇaṁ viññatto deti, nissaggiyameva. Ubho denti, nissaggiyameva. Aviññatto deti, nissaggiyena anāpatti. Viññattassa vacanena aviññatto deti, anāpatti eva. Tathā upakkhaṭādīsupi yathāsambhavaṁ nayo netabbo.

Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. **“Na kho mayaṁ āvuso cīvaracetāpannaṁ paṭiggaṇhāma -pa- kālena kappiyan”**ti ito pubbe eva rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpadassa paññattattā vuttaṁ. Aññathā āyasmā upanando maṁsassa cetāpannaṁ ekampi kahāpaṇaṁ hatthena paṭiggaṇhanto tato mahantataraṁ cīvaracetāpannaṁ kathaṁ na paṭiggaṇhissati, evaṁ santepi cīvarapaṭisaṁyuttattā **cīvaravagge** saṅgāyiṁsūti.

538-9. “Āgatakāraṇaṁ bhañjatī”ti vuttattā nanu puna codetuṁ na labhatīti eke. Āgamanassa sātthakaṁ na hoti, cīvaraṁ na labhissati paṭisanthārassa katattāti eke. Codanālakkhaṇaṁ na hotīti katvā vuttanti eke. “Ṭhatvā codemī”ti āgato taṁ ṭhānaṁ bhañjati, karoti cekaṁ, tīṇipi ce karoti, ekameva, ekavacanattāti eke. Tīṇi ṭhānāni bhañjatīti eke. **Upatissatthero** “na codanādiṁ bhañjati, codetukāmo akattabbaṁ akāsi, tena vattabhede dukkaṭan”ti vadati. **Dhammasiritthero** pana “āsane ce nisīdati, ekāya nisajjāya dve ṭhānāni bhañjati. Āmisaṁ ce paṭiggaṇhāti, ekena paṭiggahena dve ṭhānāni bhañjati. Dhammaṁ ce bhāsati, dhammadesanasikkhāpade vuttaparicchedāya ekāya vācāya dve ṭhānāni bhañjati, taṁ sandhāya vuttan”ti vadati. “Yatthā”ti vutte attano eva santikaṁ gantabbanti vuttaṁ viya hoti. Tena vuttaṁ “byañjanaṁ pana na sametī”ti. Upāsakehi āṇattā taṁ. **Mūlaṁ asādiyantenā**ti mūlassa akappiyabhāve sati asādiyantena. Tañca kho cittena, na mukhena. Sace evaṁ vutte akappiyaṁ dassetīti katvā cittena akappiyaṁ icchantova mukhena kappiyaṁ niddisati “cīvaraṁ me dethā”ti, na vaṭṭati. Paṭilābhe rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpadena āpatti.

Tatrāyaṁ vicāraṇā—cittena sādiyantopi mukhena kappiyavohārena ce voharati “kahāpaṇārahena, pādārahena vā kappiyabhaṇḍena idañcidañca āharā”ti. Kiñcāpi rūpiyaṁ sandhāya vadati, vaṭṭati eva. Kasmā? Kañci sassuṭṭhānakaṁ bhūmipadesaṁ sandhāya “sīmaṁ demāti vadanti, vaṭṭatī”ti vacanato, “vihārassa demā”ti vutte “paṭikkhipituṁ na vaṭṭatī”ti vacanato ca. **Anugaṇṭhipade** pana vuttaṁ “saṁghaṁ sandhāya ‘vihārassa demā’ti dinnaṁ garubhaṇḍaṁ na hoti, dakkhiṇodakaṁ sampaṭicchituṁ, ‘sādhū’ti ca vattuṁ,

anumodetuñca vaṭṭati. Kasmā? Saṁghassa ‘vihāro’ti nāmābhāvato, khettasseva ‘sīmā’ti nāmabhāvato ca, cittena ārammaṇaṁ kataṁ appamāṇaṁ, kappiyavohārova pamāṇaṁ. Kappiyamevācikkhitattā ‘na tvevāhaṁ bhikkhave kenaci pariyāyena jātarūparajataṁ sāditabbaṁ pariyesitabbanti vadāmī’ti[1] vacanenapi na virujjhati. Kappiyavacanapaccayā dāyako sayameva kattabbayuttakaṁ jānissatīti adhippāyato dāyakena etassa adhippāyaṁ ñatvā kappiyakārakassa hatthe ṭhapitaṁ bhikkhussa santakameva hotī”ti. Idaṁ sabbamayuttaṁ, kasmā? Sīmāvihāravacanassa dāyakavacanattā. Idha ca bhikkhuno vacanaṁ pamāṇaṁ. Tenevāha “athāpi ‘mama taḷākaṁ vā pokkharaṇiṁ vā saṁghassa dammī’ti vutte ‘sādhu upāsaka saṁgho pānīyaṁ pivissatī’ti-ādīni vatvā paribhuñjituṁ vaṭṭati evā”ti. Aññathā khettaṁ sandhāya bhikkhuno khettapaṭibaddhavacanāni sīmāvacanena kappantīti āpajjati. Avihārassa ca bhikkhussa rūpiyaṁ dassetvā “idaṁ vihārassa dammī”ti vutte attano atthāya diyyamānaṁ jānantenāpi taṁ appaṭikkhipitabbaṁ. Tathā kahāpaṇārahādino akappiyabhaṇḍabhāvaṁ, kahāpaṇādibhāvameva vā jānantameva sandhāya tathāvoharantassa ca anāpattīti āpajjati. “Na tvevāhaṁ bhikkhave kenaci pariyāyenā”ti nippadesato vuttattā na sakkā lesaṁ oḍḍetunti no takko, vicāretvā pana gahetabbaṁ. “No ce icchati, na kathetabban”ti vacanato yathāvuttasāmiciyā akaraṇe anāpatti dukkaṭassāti dasseti.

“Aññātaka-appavāritesu viya paṭipajjitabban”ti vacanato yathāvuttasāmicimpi na katvā ce nipphādeti, aññātakaviññattisikkhāpadena kāretabboti dasseti. Kappiyakārakā sayameva codetvā denti, vaṭṭati. “Sayaṁ karaṇameva paṭikkhittan”ti ca vadanti. **Piṇḍapātādīnaṁ -pa- eseva nayo**ti ettha “dukkaṭan”ti vadanti, taṁ na sundaraṁ, **dadantesupī**ti **api**-saddena saṅgahitattā nissaggiyapācittiyameva. Jātarūparajataṁ “saṁghe sādite dukkaṭan”ti ca vikappenti. Taṁ visesetvā navuttattā pācittiya mevāti dasseti. “Nissaggiyamevāti yevāpanakasikkhāpadesu siyā”ti vadanti, upaparikkhitabbaṁ. “Yassa kassaci hi aññassa -pa- **Mahāpaccariyaṁ** vuttan”ti vacanato apabbajitānaṁ antamaso mātāpitūnampi atthāya sampaṭicchantassa dukkaṭamevāti dasseti.

---

1. Vi 3. 342 piṭṭhe.

Sabbattha sampaṭicchanaṁ nāma "uggaṇheyya vā uggaṇhāpeyyavā upanikkhittaṁ vā sādiyeyyā"ti evaṁ vuttalakkhaṇameva. Evaṁ santepi katthaci paṭikkhipitabbaṁ, katthaci na paṭikkhipitabbaṁ, katthaci paṭikkhittaṁ sādituṁ vaṭṭati, evaṁ appaṭikkhittaṁ kiñci vaṭṭati, idaṁ sabbampi dassetuṁ **"sace panā"**ti vitthāro āraddho. Tattha "cetiyassa -pa- na vaṭṭatī"ti vacanato appaṭikkhittaṁ vihārassa dinnaṁ sādituṁ vaṭṭatīti siddhaṁ. Tathā therassa "mātuyā demā"ti-ādinā vuttepi paṭiggahaṇe āpatti pācittiyameva. **Sāpattiko hotī**ti ettha kāya āpattiyā sāpattiko hotīti? Dukkaṭāpattiyāti eke. Na yāya kāyaci, kevalaṁ aṭṭhāne codetīti katvā "sāpattiko"ti vuttaṁ. Yathā kathanti? "Pañcahi bhikkhave aṅgehi samannāgato saddhivihāriko paṇāmetabbo -pa- paṇāmento anatisāro"ti[1] ettha na sammāvattantaṁyeva apaṇāmentassa dukkaṭaṁ vuttaṁ. Yathāha—"na ca bhikkhave asammāvattanto na paṇāmetabbo, yo na paṇāmeyya, āpattidukkaṭassā"ti[1], tasmā adhimattapemādi-abhāvepi apaṇāmentassa anāpatti dissati. Apica "sātisāro hotī"ti vuttaṁ. Evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbaṁ. **Aṭṭhakathāya** "sātisāro hotīti sadoso hoti, āpattiṁ āpajjatī"ti[2] vuttattā na yuttanti ce? Na, tadanantarameva taṁmicchāgāhanivattanatthaṁ, tasmā "na sammāvattanto paṇāmetabbo"ti vuttattā anāpattikā katāti. Dukkaṭāpatti hotīti ācariyo, vīmaṁsitabbaṁ. **"Kappiyabhaṇḍampi akappiyamevā**ti taḷākato nipphannadhaññena parivattetvā laddhaṁ gorasampi na vaṭṭatī"ti vuttaṁ.

Kappiyavohārepi vidhānaṁ vakkhāma, seyyathidaṁ? **"Udakavasenā"**ti-ādi. **Dubbinibbhogaṁ hotī**ti idaṁ parato "tasseva akappiyaṁ. Kasmā? Maññassa vicāritattā"ti iminā asadisaṁ, tasmā suvuttaṁ. Idañhi bhikkhussa payogavasena ādito paṭṭhāya uppannena missanti. Akatapubbaṁ **navasassaṁ** nāma. **Khale vā ṭhatvā rakkhatī**ti "idaṁ vā ettakaṁ vā mā gaṇha, idaṁ gahetuṁ labbhatī"ti vā "ito apanehi, idha puñjaṁ karohī"ti evamādinā vā payogena ce rakkhati, taṁ akappiyaṁ. "Sace 'mayi ṭhite rakkhitaṁ hotī'ti rakkhati, gaṇhante vā passitvā 'kiṁ karothā'ti, bhaṇati vaṭṭatī"ti vuttaṁ, taṁ yuttaṁ. **Rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpade** "dvāraṁ pidahitvā rakkhantena vasitabban"ti

---

1. Vi 3. 69 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 3. 263 piṭṭhe.

hi vuttaṁ. **Tasseva taṁ akappiyaṁ.** Kasmā? Apubbassa anuppāditattā. Heṭṭhā "sassaṁ katvā āharathā"ti vattuṁ pana na vaṭṭatīti. Paṇṇepi eseva nayo. "Pakatiyā sayameva karontānaṁ ussāhajananato"ti vuttaṁ. Kasmā? "Kahāpaṇānaṁ vicāritattā"ti vacanato, pageva uṭṭhāpitattāti siddhaṁ hoti. Sace dāyakā vā saṁghassa gāmakhettārāmādiṁ keṇiyā gahitamanussā vā tattha kuṭumbino "ime saṁghassa kahāpaṇā āhaṭā"ti vadanti, "na kappatī"ti ettakameva vattabbaṁ. Kappiyakārakāva ce vadanti, "saṁghassa kahāpaṇā na kappanti, sappi-ādīni vaṭṭantī"ti vattabbaṁ, tasmā "saṁghassa kappiyakārake vā guttaṭṭhānaṁ vā ācikkhathā"ti vatvā tehi sampāditaṁ kenaci akattabbatāya "iminā sappiṁ āharāhī"ti vicāreti niṭṭhāpetvā itaresaṁ kappiyaṁ parato **pattacatukke**[1] catutthapatto viya. Vuttañhi tattha "ime kahāpaṇe gahetvā imaṁ dehī'ti kahāpaṇe dāpetvā gahito, ayaṁ patto etasseva bhikkhuno na vaṭṭati, dubbicāritattā, aññesaṁ pana vaṭṭati, mūlassa asampaṭicchitattā"ti-ādi. Yadi evaṁ sabbesaṁ akappiyaṁ. Kasmā? Kahāpaṇānaṁ vicāritattāti. Idaṁ duvuttanti ce? Na, mūlassa sampaṭicchitaṭṭhānaṁ sandhāya imassa vuttattā **pattacatukke** dutiyatatiyapattā viya, teneva vuttaṁ sayaṁkārivāre "na kappatī"ti ettakameva vattabban'ti. Tato paraṁ mūlaṁ sampaṭicchati nāma.

Mahāvisayasikkhattā, rājasikkhāpadaṁ idaṁ.
Rañño viya duviññeyyaṁ, cittādhippāyatopi vā.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

---

2. Kosiyavagga 1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. **Kosiyakārako**ti ettha kosaṁ karontīti "kosakārā"ti laddhavohārānaṁ pāṇakānaṁ kosato nibbattaṁ **kosiyaṁ** nāma. Attanā kataṁ ce? Nissajjanakāle "sayaṁ kataṁ nissaggiyan"ti vattabbaṁ.

1. Vi-Ṭṭha 2. 277 piṭṭhādīsu.

ubhohi ce kataṁ, yathāpāṭhameva vattabbaṁ. Attanā ca parehi ca vippakataṁ attanā pariyosāpetīti-ādicatukkampi sambhavantaṁ na dassitaṁ. Vinayadhammatā hesā, yadidaṁ ekasmiṁ tike vā catukke vā dassite itaraṁ sambhavantampi na vuccatīti.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā

547. **Suddhakāḷakānan**ti ettha yathā paṭhame "ekenapi kosiyaṁsunā"ti vuttaṁ, tathā idha "ekenapi aññena amissetvā"ti vacanābhāvato aññehi missabhāve satipi apaññāyamānarūpakaṁ "suddhakāḷakam"icceva vuccatīti veditabbaṁ.

Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā

552. "Dhārayitvā dve tulā ādātabbā"ti vacanato yathā tulādhāraṇāya kāḷakā adhikā na honti, tathā kāḷakānaṁ dve bhāgā gahetabbā ukkaṭṭhaparicchedena. Kathaṁ paññāyatīti? Suddhakāḷakapaṭisedhananidānena. **Tatiyaṁ odātānaṁ catutthaṁ gocariyānan**ti heṭṭhimaparicchedo. **Mātikāṭṭhakathāyaṁ** pana "ekassapi kāḷakalomassa atirekabhāve nissaggiyan"ti[1] vuttaṁ, taṁ tulādhāraṇāya kiñcāpi na sameti, acittakattā pana sikkhāpadassa pubbe tulāya dhārayitvā ṭhapitesu ekampi lomaṁ tattha pateyya nissaggiyanti adhippāyoti no takko. Aññathā dve tulā nādātabbā, ūnakatarā ādātabbā siyuṁ. Na hi lomaṁ gaṇetvā tulādhāraṇā karīyati. Atha gaṇetvāva kātabbaṁ. Kiṁ tulādhāraṇāya payojananti keci. "Gocariya-odātesu ekameva diguṇaṁ katvā gahetuṁ vaṭṭatī"ti vadanti, **aṭṭhakathāyaṁ** avicāritattā vīmaṁsitabbaṁ.

Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 173 piṭṭhe.

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

562. **Navaṁ nāma karaṇaṁ upādāyā**ti idaṁ ādikaraṇato paṭṭhāya vassagaṇanaṁ dīpeti. **Karitvā vā**ti vacanaṁ niṭṭhānadivasato paṭṭhāyāti dīpeti. **Dhāretabban**ti vacanaṁ pana paribhogato paṭṭhāyāti dīpeti, yasmā laddhasammutikassa gatagataṭṭhāne channaṁ channaṁ vassānaṁ oratova katāni bahūnipi honti, tasmā **aññaṁ navan**ti kiṁ katato aññaṁ, udāhu dhāritato aññanti? Kiñcettha yadi katato aññaṁ, tesu aññataraṁ dukkataṁ vā paribhogajiṇṇaṁ vā puna kātuṁ vaṭṭati, tañca kho vināpi purāṇasanthatassa sugatavidatthiṁ appaṭisiddhapariyāpannattā. Katato hi aññaṁ paṭisiddhaṁ, idañca pubbakatanti tato anantarasikkhāpadavirodho hoti. Atha dhāritato aññaṁ nāma, sammuti niratthikā āpajjati, paṭhamakataṁ ce aparibhuttaṁ, satiyāpi sammutiyā aññaṁ navaṁ na vaṭṭatīti adhippāyo? Tatridaṁ sanniṭṭhānanidassanaṁ—niṭṭhānadivasato paṭṭhāya channaṁ channaṁ vassānaṁ paricchedo veditabbo. Tattha ca sattame vasse sampatthe chabbassāni paripuṇṇāni honti. Tañca kho māsaparicchedavasena, na vassaparicchedavasena. Sattame paripuṇṇañca ūnakañca vassaṁ nāma, tasmā vippakatasseva sace chabbassāni pūrenti, puna niṭṭhānadivasato paṭṭhāya chabbassāni labhanti. Tañca kho paribhuttaṁ vā hotu aparibhuttaṁ vā, dhāritameva nāma. Yasmā "navaṁ nāma karaṇaṁ upādāya vuccatī"ti vuttaṁ, tasmā channaṁ vassānaṁ parato tameva pubbakataṁ dukkatabhāvena, paribhogajiṇṇatāya vā vijaṭetvā puna karoti, niṭṭhānadivasato paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretabbaṁ, atirekaṁ vā. Anto ce karoti, tadeva **aññaṁ navaṁ nāma** hoti karaṇaṁ upādāya, tasmā nissaggiyaṁ. Aññathā "navaṁ nāma karaṇaṁ upādāyā"ti iminā na koci viseso atthi. Evaṁ sante kiṁ hoti? Aṭṭhuppattīti. "Yācanabahulā viññattibahulā viharantī"ti hi tattha vuttaṁ, tañca aññassa karaṇaṁ dīpeti. Yadi evaṁ taṁ nibbisesameva āpajjatīti? Nāpajjati. Ayaṁ panassa viseso, yasmā "aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjati, anāpattī"ti vuttattho[1] visesoti. Kiṁ vuttaṁ hoti? "Navaṁ nāma karaṇaṁ upādāya vuccatī"ti vutte atirekacīvarassa uppatti viya paṭilābhenassa uppatti navatā āpajjati. Tato paṭiladdhadivasato

---

1. Vuttato (Ka)

paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretabbaṁ. Orena ce channaṁ vassānaṁ -pa- kārāpeyya, nissaggiyanti āpajjati, tasmā navaṁ nāma karaṇameva upādāya vuccati, na paṭilābhaṁ. Orena channaṁ vassānaṁ attano anuppannattā "navan"ti saṅkhyaṁ gataṁ, appaṭiladdhaṁ ce kārāpeyya, yathā lābho, tathā kareyya vā kārāpeyya vāti ca na hoti. Kasmā? Yasmā aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjati, anāpattīti visesoti.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā

565. **Nāssudha kocī**ti ettha **assudha**-iti avadhāraṇatthe nipāto. Tattha kiñcāpi "evaṁ bhanteti kho te bhikkhū"ti bahuvacanaṁ vuttaṁ, tathāpi te bhikkhū bhagavato paṭissuṇitvā idha tesu bhikkhūsu koci bhagavantaṁ nāssudha upasaṅkamati aññatra ekenāti attho gahetabbo. Taṁ suggāhaṁ ekāhaṁ bhante bhagavantaṁ varanti-ādīsu[1] viya, **anujānāmi -pa- yathāsukhaṁ maṁ dassanāya upasaṅkamantū**ti dassanatthāya upasaṅkamantu[2].

566-7. "Mayaṁ āyasmantaṁ upasenan"ti tassa gaṇapāmokkhattā vuttaṁ. Āraññikapiṇḍapātikapaṁsukūlikavasena sabbāni vuttāni. Tenevāha **aṭṭhakathāyaṁ** "santhate catutthacīvarasaññitāyā"ti. Kiṁ sabbepi te cīvaraṁ na bujjhantīti ce? Yathā hotu. Katamaṁ cīvaraṁ nāmāti? Channaṁ aññataraṁ vikappanupagaṁ pacchimanti. Kiñca vāyimaṁ avāyimanti? Vāyimamevāti. Katarasuttenāti? Addhā so suttameva na passati, siveyyakaṁ dussayugaṁ, iddhimayikañca devadattiyañca acīvaraṁ karoti. Yadi evaṁ avāyimampīti vadāmīti[3]. Evaṁ sante siddhā santhate cīvarasaññitā kambalasīsena uṇṇāmayasāmaṇṇato. Kiṁ pana te santhataṁ adhiṭṭhahiṁsūti? Duṭṭhu adhiṭṭhahiṁsu acīvarattā, na adhiṭṭhānupagattā ca santhatassa. Atha nādhiṭṭhahiṁsu, pubbeva tattha acīvarasaññino eteti katvā tattha cīvarasaññitāya tadubhayaṁ[4] na yujjatīti. Kiṁ panetaṁ adhiṭṭhānupagaṁ natthīti?

---

1. Vi 3. 392 piṭṭhe.
2. Dassanaṁ upasaṅkamituṁ (Ka)
3. Vadeyya (Ka)
4. Tadupagaṁ (Ka)

Tatthevāgataṁ, apicetaṁ avikappanupagaṁ ce, cīvaraṁ na hoti, aññathā "cīvaraṁ nāma channaṁ cīvarānaṁ aññataran"ti ettāvatā siddhaṁ "vikappanupagaṁ pacchiman"ti na vattabbaṁ. Atha na vikappanupagampi cīvarameva siddhaṁ, anadhiṭṭhānupagaṁ, avikappanupagañca ekajjhaṁ "cīvaran"ti saṅkhyaṁ gacchati. Tenevāha "tecīvarikassa catutthacīvaraṁ vattamānaṁ aṁsakāsāvameva vaṭṭatī"ti.

Apica santhate cīvarasaññitā na kevalaṁ tesaṁyeva, aññesampi anubandhati eva "purāṇasanthataṁ nāma sakiṁ nivatthampi sakiṁ pārutampī"ti vacanato. Aṭṭhakathācariyo panassa acīvarataṁ sandhāyabhāsitatthadīpanena dīpeti. **Nivatthapārutan**ti etesaṁ nisinnañceva nipannañcāti attho. Apica evaṁ santepi santhate cīvarasaññitā anubandhati eva. **Khandhake**[1] hi "nisīdanaṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti ca, **parivāre**[2] "nava cīvarāni adhiṭṭhātabbānī"ti ca **nisīdanasikkhāpade** "dasā vidatthī"ti ca idha "nisīdanaṁ nāma sadasaṁ vuccatī"ti ca vuttaṁ, **aṭṭhakathāya**ñcassa "santhatasadisaṁ santharitvā ekasmiṁ ante sugatavidatthiyā vidatthimattapadese dvīsu ṭhānesu phāletvā tisso dasā karīyanti, tāhi dasāhi sadasaṁ nāma vuccatī"ti ca "nisīdanaṁ vuttanayena adhiṭṭhātabbameva, tañca kho pamāṇayuttaṁ ekameva, dve na vaṭṭantī"ti ca vuttaṁ, tasmā nisīdanaṁ nāma navannaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ cīvaraṁ adhiṭṭhātabbaṁ, tañca santhatasadisaṁ eḷakalomamayasanthatavisesanti siddhaṁ, tathā nisīdanameva nisīdanasanthatañca siddhaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** ca "ekamevā"ti vuttaṁ. Tasmiṁ siddhe siddhā santhate cīvarasaññitāti attho. Kasmā? Santhatasāmaññato.

Etthāha—kathaṁ adasameva santhataṁ cīvarasaṅkhyaṁ na gacchati. Anekampi anadhiṭṭhitampi mahantampi vaṭṭati, yato sadasameva santhataṁ cīvarasaṅkhyaṁ gacchati, tato adhiṭṭhānañca upagacchatīti. Asanthatapariyāpannattā orena ca channaṁ vassānaṁ vināpi sammutiṁ, tañca porāṇaṁ vissajjetvā eva, na avissajjetvā "tañca kho pamāṇayuttaṁ ekameva, dve na vaṭṭantī"ti vacanatoti[3]. Athāpi siyā santhataṁ sayanatthameva karīyati, nisīdanaṁ asanthatamevāti. Tañca na niyamato "purāṇasanthataṁ nāma sakiṁ nivatthaṁ sakiṁ pārutampī"ti vuttattāti. Ettha vuccati, na ettha kāraṇaṁ pariyesitabbaṁ vinayapaññattiyā anaññavisayattā.

---

1. Vi 3. 411 piṭṭhe. 2. Vi 5. 245 piṭṭhe. 3. Vi-Ṭṭha 2. 227 piṭṭhe.

Santhatassa pana acīvarabhāve ayaṁ yutti—ādito "tīṇi santhatāni pana vinayakammaṁ katvā paṭilabhitvā paribhuñjituṁ na vaṭṭantī"ti aṭṭhakathāvacanato tāni akappiyānīti siddhaṁ, bhagavatā ca khomādīni cha anuññātānīti koseyyaṁ kappiyanti siddhaṁ. Evaṁ sante suddhakoseyyampi cīvaraṁ kappiyaṁ jātaṁ, pageva kosiyamissakasanthatacīvaranti āpajjati. Tathā kambalañca anuññātaṁ, tañca suddhikampi hoti jātikāḷakabhāvena, pageva odātagocariyamissakasanthatacīvaranti āpajjati. Tato ca aññamaññavirodho, tasmā na santhataṁ cīvaraṁ nāma hoti, nisīdanaṁ pana hoti tassa pamāṇasaṇṭhānaparicchedasambhavato. Ettāhu keci ācariyā "duvidhaṁ nisīdanaṁ santhataṁ, asanthatañca. Tattha santhataṁ santhatameva. Asanthataṁ khomādichabbidhaṁ, tadanulomaṁ vā hoti, ayametesaṁ viseso"ti.

Etthāha—kasmā panettha "santhataṁ pana bhikkhunā"ti sikkhapadaṁ apaññāpetvā "nisīdanasanthatan"ti paññattanti? Cīvarasaññitāya santhatānaṁ ujjhitattā tesaṁ acīvarabhāvadassanatthaṁ tathā paññattanti vuttaṁ hoti, tasmā te bhikkhū dhutaṅgabhedabhayā tāni ujjhitvā terasāpi dhutaṅgāni samādiyiṁsu sīsadassanavasena tīṇeva vuttāni, bhagavā ca tesaṁ santhataṁ anujāni, tako nesaṁ evaṁ hoti "nisīdanacīvarasaṇṭhānampetaṁ nisīdanasanthataṁ no anuññātaṁ, catutthacīvarabhāvena pageva katasanthataṁ vā"ti. Tato santhate nesaṁ cīvarasaññitā na bhavissatīti tadatthaṁ bhagavatā nisīdanasanthatanti paññattanti adhippāyo. "Pacchimāni dve vaṭṭantī"ti kathaṁ paññāyatīti ce? "Anāpatti aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjatī"ti vacanatoti.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

572-3. **Addhānamaggappaṭipannassā**ti iminā pakatiyā dīghamaggappaṭipannassa uppannānipi tiyojanaparamameva haritabbāni, pageva appaṭipannassāti dasseti. Addhānamaggappaṭipannassa nissaggiyanti vā sambandho. Teneva vāsādhippāyassa paṭippassaddhagamanussāhattā "appaṭipanno"ti saṅkhyaṁ

gatassa anāpattīti siddhā. Imasmiṁ atthavikappe hi bhikkhuno paneva eḷakalomāni uppajjeyyuṁ -pa- asantepi hārake addhānaṁ maggappaṭipannassa nissaggiyaṁ pācittiyanti yojanā veditabbā. **Ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānī**ti attano santakānaṁyeva tiyojanātikkame āpattiṁ dasseti. Tena anākaṅkhamānena parasantakāni paṭiggahitāni atirekatiyojanaṁ harantassa anāpatti siddhā. Ayamattho "bhikkhuno uppajjeyyun"ti iminā, "acchinnaṁ paṭilabhitvā"ti iminā ca dīpitova hotīti. **Porāṇagaṇṭhipade** ca "aññaṁ bhikkhuṁ harāpento gacchati ce, dvinnaṁ anāpattīti vuttaṁ, tasmā dve bhikkhū tiyojanaparamaṁ patvā aññamaññassa bhaṇḍaṁ parivattetvā ce haranti, anāpattīti siddhaṁ, teneva **anāpattivāre** "aññaṁ harāpetī"ti vuttaṁ. Kiṁ harāpeti? Jānantaṁ ajānantaṁ. Kiñcettha yadi jānantaṁ, "añño harissatīti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyevā"ti ekaṁsato na vattabbaṁ. Jānantopi hi ekacco haratīti. Tato aṭṭhakathāya virujjhati. Atha ajānantaṁ, "aññassa yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa pakkhipitvā tiyojanaṁ atikkāmeti, nissaggiyānī"ti **pāḷiyā** virujjhati, atha ubhopi ekato ekaṁ bhaṇḍaṁ harāpenti, tampi nissaggiyaṁ siyā. Anissaggiyanti yuttiyā virujjhati "tiyojanaparamaṁ sahatthā haritabbāni asante hārake"ti avisesena ca **pāḷi** vuttā. Hārakopi sacetano acetanoti duvidho. Sacetanopi eḷakalomabhāvaṁ vā "ahamidaṁ harāmī"ti vā "maṁ esa idaṁ harāpetī"ti vā jānanājānanavasena duvidho hoti. Tattha acetano nāma hārako nadīsoto vā nāvā vā assāmikayānaṁ vā hoti. Sacetano pākaṭova. Tattha "maṁ esa idaṁ harāpetī"ti ettakaṁ jānantaṁ manussaṁ vā tiracchānagataṁ vā aññaṁ harāpeti, anāpattīti **anugaṇṭhipada**nayo. Ayaṁ pāḷiyā, aṭṭhakathāya ca ekaraso vinicchayo, "asante hārake"ti kiñcāpi idaṁ avisesato vuttaṁ, "aññassa yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassā"ti vacanato pana sacetanova hārako tattha adhippetoti paññāyati, so ca eḷakalomabhāvañca "idaṁ harāmī"ti ca jānanto nādhippeto. Tena vuttaṁ "añño harissatīti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyevā"ti-ādi. Tattha hetukattuno abhāvatova. **Pāḷiyañhi** "aññaṁ harāpetī"ti hetukattuvasena

vuttā. Itare dve jānantā idha sambhavanti. "Ajānantassa pakkhipitvā"ti **pāḷiyaṁ** "esa harāpetī"ti vā "idaṁ ṭhānaṁ atikkamāpetī"ti vā jānantassa yāne vā bhaṇḍe vā pakkhipitvā tiyojanaṁ atikkamāpeti, na nissaggiyā hontīti dīpeti.

"Harāpetī"ti idaṁ hetukattuvacanataṁ sādheti, tasmā **aṭṭhakathāyaṁ** "sāmikassa ajānantassevā"ti idaṁ "maṁ esa harāpetī"ti evaṁ ajānantaṁ sandhāya vuttaṁ. "Sāreti codeti anubandhāpetī"ti idaṁ "maṁ esa idaṁ ṭhānaṁ atikkamāpetī"ti evaṁ jānantaṁ sandhāya vuttaṁ. Ajānantopi sāraṇādīhi ṭhitaṭṭhānaṁ nātikkamati, na vā anubandhati. Atha sāraṇādīhi anatikkamitvā attano ruciyā atikkamati āpatti eva bhikkhuno hetukattubhāvāsambhavato.

Idāni yathāṭhitaṭṭhānato paṭṭhāya vakkhāma, "asantepi hārake"ti hārakālābhapaccayāpi sayaṁ haraṇato nissaggiyameva, pageva sati hāraketi ayameko attho. Avadhāraṇatthaṁ api-saddaṁ gahetvā asante eva hārake nissaggiyaṁ, sati pana hārake na tena harāpentassa nissaggiyanti ayaṁ dutiyo attho. "Saṁghato vā -pa- attano vā dhanenā"ti iminā kiñcāpi acittakamidaṁ sikkhāpadaṁ, saṁghādito pana attanā ākaṅkhamānena paṭiggahitasseva eḷakalomassa tiyojanātikkame āpatti, na ajānato appaṭiggahitassa cīvarādīsu kutoci laggassa atikkamaneti dīpeti. **Anugaṇṭhipade** pana "kambalassa upari nipajjitvā gacchantassa sace ekampi lomaṁ cīvare laggaṁ hoti, āpatti eva kambalato vijaṭitattā"ti vuttaṁ, taṁ kambalassa paṭiggahitattā attano icchāya paṭiggahitameva hotīti yuttaṁ. Yasmā "anāpatti katabhaṇḍe"ti vuttaṁ, tasmā taṁ anekampi katabhaṇḍaṭṭhāniyameva hoti. Tañhi anena paṭiggahitaṁ, na lomaṁ. Atha lomampi aggahitameva hoti, katabhaṇḍaṁ dupparihāriyalomavinibbhogakatabhaṇḍo niyamo. Evaṁ sante akatabhaṇḍe tikapācittiyaṁ, katabhaṇḍe tikadukkaṭañca nayato dassetabbaṁ bhaveyya, aññathā tikassa dassitattā. **Sa-ussāhattā**ti appaṭippassaddhagamanattā. **Acittakattā cā**ti bhikkhuno ussāhānurūpaṁ lomānaṁ tiyojanātikkamanato vināpi payogacittena haraṇacittena āpajjati evāti adhippāyo. **Sā anāpatti pāḷiyā na**

sametīti anto pana payogena tiyojanaparamaṁ atikkamitattā anāpatti. "Tiyojanaṁ haratī"ti iminā tiyojanaṁ padasā netukāmopi antotiyojane pade pade dukkaṭaṁ nāpajjatīti dasseti, taṁ yuttaṁ "tiyojanaṁ vāsādhippāyo gantvā tato paraṁ haratī'ti vacanassatthitāyā"ti vuttaṁ. Punapi vuttaṁ **"aññaṁ harāpetī**ti 'idaṁ harissāmī'ti sa-ussāhameva aññaṁ harāpetīti attho. Itarathā gacchantassa sīse ṭhapeti, tasmiṁ ajānantepi anāpatti siyā"ti. Sace pana "agacchante yāne vā"ti-ādinā nayena vuttattā haraṇadīhi janita-ussāhānaṁ hatthi-ādīnaṁ 'idaṁ karissāmā'ti vā 'harissāmā'ti vā ābhoge janite eva anāpatti, na ajaniteti **upatissatthero** āhā"ti ca vuttaṁ. **Parivattetvā ṭhapite**ti dvinnampi bahi nikkhipitattāti **upatissatthero.** Bahisīmāya ṭhapitaṁ bhaṇḍikaṁ anto antosīmāyaṁ ṭhapitaṁ bahi karoto anāpattīti keci, na sundaraṁ viya.

575. **Paṭilabhitvā haratī**ti paṭhamatiyojanato paraṁ harati, na dutiyāditoti attho. Katabhaṇḍe uppannokāsābhāvā anāpatti.

Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

581. Kiñcāpi **purāṇacīvaradhovanasikkhāpade** cīvaraṁ ṭhapetvā "aññaṁ parikkhāraṁ dhovāpetī"ti[1] anāpattivāre vuttaṁ. Imassa pana sikkhāpadassa uppannakālato paṭṭhāya eḷakalomadhovāpanādinā āpattīti eke. Sā vā[2] anāpatti mūlāpattito eva, na imamhāti eke. Eḷakalomānaṁ aparikkhārattā bhaṭṭhaṁ aggahaṇamevāti eke. Imassa antimanayassa atthappakāsanatthaṁ idaṁ pañhākammaṁ—"dhovāpetī"ti idaṁ rajāpanavijaṭāpanaggahaṇena nippadesavācipadaṁ, udāhu aggahaṇena sappadesavācipadaṁ. Kiñcettha yadi nippadesavācipadaṁ, sabbattha idameva vattabbaṁ, na itarāni. Atha sappadesavācipadaṁ, "avuttā dhovati, aparibhuttaṁ dhovāpetī"ti ettha virodho. "Avuttā rajati vijaṭeti, nissaggiyan"ti aniṭṭhappasaṅgatoti?

---

1. Vi 1. 308 piṭṭhe. 2. Sā ca (Ka)

desanāvilāsamattaṁ bhagavato vacanaṁ, katthaci tikapadavacanaṁ, katthaci ekapadavacanaṁ, nippadesapadameva te vadantīti. Sace "katabhaṇḍaṁ dhovāpetī"ti ettha paṭivirodho, "katabhaṇḍaṁ vijaṭāpeti, anāpattī"ti aniṭṭhappasaṅgato anāpatti evāti ce? Na, akatabhaṇḍassa suddhalomassa vijaṭāpanaṁ ito vā dātabbaṁ. Udakādidhovanavasena piṇḍetvā ṭhitānaṁ vijaṭāpanaṁ labbhatīti ce? Purāṇasanthatassa vijaṭāpane anāpattiyā bhavitabbaṁ, na ca taṁ yuttaṁ "aparibhuttaṁ dhovāpetī"ti vacanato. Tena paribhuttaṁ dhovāpeti rajāpeti vijaṭāpeti, nissaggiyamevāti siddhaṁ hoti, tañca paribhuttaṁ nāma katabhaṇḍameva hoti. Na hi sakkā eḷakalomāni paribhuñjituṁ, aññathā "paribhuttaṁ dhovāpetī"ti vacanaṁ niratthakaṁ hoti. Na hi ettha "purāṇāni eḷakalomāni dhovāpeyya vā"ti vacanaṁ atthi purāṇacīvarasikkhāpade viya. Tattha ādinnakappavasena, idha taṁ likhitaṁ. Lekhadosoti ce? Na, visesahetuno abhāvā, **purāṇacīvarasikkhāpade** aparibhuttaṁ katabhaṇḍaṁ nāma, "kambalakojavasanthatādin"ti vacanato ca. Kiñcāpi iminā saddena ayamattho siddho, "dhovāpetī"ti idaṁ pana siyā nippadesaṁ. Siyā sappadesaṁ. Taññhi "avuttā dhovatī"ti-ādīsu nippadesaṁ. "Katabhaṇḍaṁ dhovāpetī"ti ettha sappadesaṁ. "Akatabhaṇḍaṁ dhovāpeti rajāpeti, anāpattī"ti "vijaṭāpeti, anāpattī"ti vacanappamāṇato anāpatti evāti ce? Na, vacanappamāṇato eva āpattīti āpajjanato. "Aparibhuttaṁ dhovāpetī"ti vacanameva hi taṁ aparibhuttaṁ santhataṁ vijaṭāpentassa anāpattīti dīpeti ce? Siddhaṁ paribhuttaṁ vijaṭāpentassa āpatti evāti.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

583-4. **Sabbampī**ti tividhampi. "Muttā maṇi veḷuriyo saṅkho'ti-ādi pana kiñcāpi **rājasikkhāpade** 'na vaṭṭatī'ti pasaṅgato vuttaṁ, sarūpato pana āpattidassanavasena sakaṭṭhānepi vattumāraddhan"ti vuttaṁ. Kathametaṁ? Muttādīnaṁ sakaṭṭhānaṁ jātaṁ, na hi tāni idha pāḷiyaṁ dissantīti imassa aṭṭhakathāyaṁ vuttāni, rājasikkhāpadassapi aṭṭhakathāyaṁ vuttānīti. Na

kevalaṁ hiraññasuvaṇṇameva, aññampi khettavatthādikaṁ "akappiyaṁ na sampaṭicchitabban"ti sāmaññena, na sarūpato. **Pāḷiyaṁ** pana sarūpato "cīvaracetāpannaṁ nāma hiraññaṁ vā suvaṇṇaṁ vā muttā vā maṇi vā"ti ettakameva vuttaṁ, tasmā rājasikkhāpadamevassa sakaṭṭhānaṁ. Muttāmaṇiggahaṇena cettha tajjātiyaggahaṇaṁ siddhamevāti nāgato imassa paṭhamameva paññattattā. Yadi evaṁ idha anāgatattā kataraṁ nesaṁ sakaṭṭhānanti? Idameva atthato, no sarūpato.

Kathaṁ? Etāni hi **ratanasikkhāpade** nissaggiyavatthūni, dukkaṭavatthūni ca ekato "ratanan"ti āgatāni, "ratanasammatan"ti kappiyavatthu āgataṁ. Tesu ca dasasu ratanesu rajatajātarūpadvayaṁ idha nissaggiyavatthu, avesesaṁ dukkaṭavatthūti siddhaṁ. Idha ca siddhattā eva ratanasikkhāpadassa anāpattivāre "ratanasammataṁ vissāsaṁ gaṇhāti, tāvakālikaṁ gaṇhāti, paṁsukūlasaññissā"ti vuttaṁ, na ratanaṁ vuttaṁ. Sattavidhadhaññadāsidāsakhettādi pana **brahmajālādisutta**vasena[1] akappiyanti siddhaṁ, tasmā idha dukkaṭavatthūti siddhaṁ, teneva anuyogavatte "dhammaṁ jānāti, dhammānulomaṁ, vinayaṁ, vinayānulomaṁ jānātī"ti[2] vuttaṁ. Tathā āmakamaṁsampi dukkaṭavatthuṁ āpajjatīti? Na, idha vinaye anuññātattā "anujānāmi bhikkhave amanussikābādhe āmakamaṁsan"ti-ādinā[3], tasmā na āmakamaṁsaṁ sutte āgatampi dukkaṭavatthu hoti, tathāpi attano paribhogatthāya paṭiggahaṇe dukkaṭamevāti no takkoti ācariyo. "Idha nikkhipāhī'ti vutte upanikkhittasādiyanameva hotī"ti vadanti. "Akappiyavicāraṇā eva na vaṭṭatīti ce? **Kappiyañca akappiyañca nissāya ṭhitan**ti ettha taṁ sayaṁ aparibhogārahaṁ hutvā tadagghanakaṁ kappiyabhaṇḍaṁ paribhogārahaṁ hutvā ṭhitanti attho"ti likhitaṁ, "paṁsukūlabhāvena ṭhitattā, guttaṭṭhānācikkhanassa kappiyattā ca kappiyaṁ nissāya ṭhitaṁ. 'Idaṁ gaṇhā'ti-ādinā vadantassa akappiyattā akappiyaṁ nissāya ṭhitan"ti ca. **Evampi kappiyañca akappiyañcā**ti "imasmiṁ okāse ṭhapitaṁ, kiṁ na passasīti chekatare imeva kahāpaṇe"ti-ādivacanassa kappiyattā kappiyaṁ issāya ṭhitaṁ. "Idaṁ gaṇhā"ti vutte dubbicāritattā attano akappiyattā tato āgataṁ akappiyaṁ nissāya ṭhitameva hoti. "Idaṁ gaṇhā'ti vutte tena gahite

---

1. Dī 1. 1 piṭṭhādīsu. 2. Vi 5. 334 piṭṭhe. 3. Vi 3. 294 piṭṭhe.

"uggaṇhāpeyya vā'ti vuttavidhiṁ na pāpuṇāti, kevalaṁ dubbicāritattā tasseva taṁ akappiyaṁ hoti, mūlapaṭiggahaṇassa suddhattā parato pattacatukke tatiyapatto viyāti ca evaṁ **upatissatthero** vadatī"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. Kiṁ bahunā, visuddhāgamattā kappiyaṁ. Dubbicāraṇāya sati akappiyaṁ nissāya ṭhitaṁ hotīti no takkoti ācariyo. "Evaṁ saṁghagaṇādīnampi atthāya pariccattepi tena samānagatikattā ṭhapetvā āpattivisesan"ti vuttaṁ.

Na kiñci kappiyabhaṇḍaṁ cetāpitanti cetāpitañce, upāyābhāvaṁ dasseti. **"Upanikkhepaṁ ṭhapetvā"**ti sace so upāsako 'atibahuṁ etaṁ hiraññaṁ, idaṁ bhante ajjeva na vināsetabban'ti vatvā sayaṁ upanikkhepadese ṭhapeti, aññena vā ṭhapāpeti, etaṁ upanikkhepaṁ ṭhapetvā tato laddhaṁ udayaṁ paribhuñjanto saṁgho paccaye paribhujjati nāmā"ti vuttaṁ.

585. Ayaṁ kira itthaṁlakkhaṇasampanno ukkaṁsato. Evaṁ aṅgasampannopi aparabhāge lobhavasena vā aññena vā kāraṇena sace nimittaṁ katvā pāteti, āpatti dukkaṭassa. **Senāsanampi paribhoge paribhoge**ti pavese pavese. So hi kāraṇantarena rukkhamūlikassa, abbhokāsikassapi vaṭṭati eva, ṭhānanisajjādivasena nivāsādhippāye sati paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṁ. Bhesajjassa satipaccayatā sabbakālampīti eke. Asannihitassa pacchābhattameva, sannihitassa purebhattampīti no takkoti ācariyo. "Yāmakālikaṁ sattāhakālikaṁ yāvajīvikaṁ āhāratthāya -pa- paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassa. Ajjhohāre ajjhohāre āpatti dukkaṭassā"ti[1] hi vuttaṁ. Dukkaṭañhi— **vikālabhojanasikkhāpade** āgataṁ vikāle āpajjati, no kāle āhārakālattā, **sannidhisikkhāpade** āgataṁ pana kālepi sannidhijātattā, teneva tattha sattāhakālikayāvajīvikadvayameva vuttanti. "Sati paccaye"ti vacanato nāyaṁ viseso labbhatīti ce? Na, aniṭṭhappasaṅgato, vacanāniyamato ca. **Sannidhisikkhāpade** hi "anāpatti yāvakālikaṁ yāvakālaṁ nidahitvā bhuñjati. Yāmakālikaṁ yāme nidahitvā bhuñjatī"ti[2] ettha vacanappamāṇato yāmakālikaṁ na purebhatte, na pacchābhatte, na divase, na rattiyaṁ yāmameva nidahitvā bhuñjantassa

1. Vi 2. 114 piṭṭhe. 2. Vi 2. 117 piṭṭhe.

anāpattīti aniṭṭhappasaṅgo. Tathā tattheva "yāmakālikaṁ yāmaṁ nidahitvā bhuñjati, sattāhakālikaṁ sattāhaṁ nidahitvā bhuñjatī"ti ettakameva vuttaṁ, na vuttaṁ "sati paccaye"ti, tasmā **satipaccaya**-vacanaṁ katthaci hoti, katthaci na hotīti vacanāniyamato āpattiyāpi aniyamo siyā. Evaṁ santepi yathāvuttadukkaṭaṁ āpajjati eva. Na anāhārappayojanattā yāmakālikādīnanti ce? Na, sappi-ādimissabhojanassa paṇītabhojanabhāvappattito. Apica sabbakālikesu yāvakālikaṁ oḷārikaṁ, taṁ āhāratthāya paṭiggaṇhantassa kāle anāpatti, pageva anoḷārikaṁ yāmakālikādiṁ, āhāratthāya eva anuññātattā. Yāvakālike eva anāpattīti ce? Na, anāhāratthāya gaṇhantassa āpattisambhavato itaraṁ āharatthāya gaṇhantassa viya, tasmā yathāvuttamevettha sanniṭṭhānaṁ pāḷiṁ, yuttiñca anulometīti.

585. **Desanāsuddhī**ti ettha desanā nāma vinayakammaṁ, tena vuṭṭhānampi desanā eva nāma hotīti. "Paṭiggaṇhātī"ti avatvā "paṭisevatī"ti vuttattā **paṭiggahaṇe pana satiṁ akatvā paribhoge karontassa anāpatti.** Khīṇāsavā katakiccattā vibhattadāyādā viya honti, tena tesaṁ sāmiparibhogā honti. Aññathā yāvakālikabhāvaṁ anatikkantattā virujjhati. Iṇaparibhogo na vaṭṭati, bhesajje āpattito, itarasmiṁ ayuttaparibhogato, iṇaṁ viya ananuññātabhuttattā ca. "Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthi, tasmā na koci saṅkitabbo"ti likhitaṁ. **Bhārabhūtā** saddhivihārikādayo. **Yathādānameva gahitattā**ti ettha "attano hatthena ce deti, na vaṭṭatī"ti vuttaṁ, "atirekabhāgaṁ gahetvā punadivase attano atthāya uddhaṭabhāgaṁ tattheva dāpeti, vaṭṭatī"ti ca. Parivattakaṁ deti, dhammiyañce, vaṭṭati. No adhammiyaṁ. "Taṁ dhammānuggahena uggaṇhituṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Kena lesenāti ce? "Alabbhamānāya sāmaggiyā anāpatti sambhoge saṁvāse"ti[1] iminā upasampadakkhandhakavacanalesena.

586. **Assatiyā dinnan**ti ettha "assatiyā dinnaṁ nāma apariccattaṁ hoti, tasmā dussante baddhakahāpaṇādīni satiṁ paṭilabhitvā dāyakā

---

1. Vi 3. 135 piṭṭhe.

ce puna gaṇhanti, nissaggiyameva desetabbaṁ. Tena akappiyabhaṇḍena te ce dāyakā sappi-ādīni kiṇitvā saṁghassa denti, tassapi bhikkhuno kappati dāyakānaṁyeva santakattā. Bhikkhunā hi 'vatthaṁ gaṇhāmī'ti vatthasaññāya eva gahitaṁ, na rūpiyasaññāya. Idañca sikkhāpadaṁ attano atthāya uggahaṇaṁ sandhāya vuttaṁ, na ca tena taṁ attano atthāya paresaṁ vā atthāya gahitaṁ. Atha te dāyakā no ce āgantvā gaṇhanti, dāyake pucchitvā attano atthāya ce pariccattaṁ, saṁghe nissajjitvā āpatti desetabbā. No ce, āpatti eva desetabbā"ti vuttaṁ, taṁ pubbāparaviruddhaṁ. Āpattidesanāya hi sati rūpiyaṁ paṭiggahitanti siddhaṁ, tasmiṁ siddhe "tato uppannaṁ tassapi kappatī"ti idaṁ na yujjatīti. Kappati evāti ce? Na, vatthuṁ anissajjitvā āpatti desetabbāti na yujjati. Acittakattā sikkhāpadassa yujjatīti ce? Na, sabbattha "rūpiyaṁ paṭiggaṇhātī"ti vacanato. "Rūpiyaṁ paṭiggaṇhātī"ti hi vuttaṁ, aññathā sabbattha "rūpiyan"ti padaṁ niratthakaṁ hoti vināpi tena tadatthasiddhito. Anena ca vatthaṁ paṭiggahitaṁ, dāyakena ca vatthameva dinnaṁ, vatthagatampi rūpiyaṁ theyyacittena gaṇhanto padavārena kāretabbo. **Aṭṭhakathāyañ**ca "rūpiye arūpiyasaññīti suvaṇṇādīsu kharapattādisaññī"ti vuttaṁ "rūpiyaṁ paṭiggaṇhātī"ti vacanavasena.

"Apica puññakāmā"ti-ādi pana vidhānantaradassanatthaṁ vuttaṁ, teneva hi "imasmiṁ gehe idaṁ laddhanti sallakkhetabban"ti vuttaṁ. Aññathā sallakkhaṇe vimativasena, vimatiyā ca sati nissaggiyameva "rūpiye vematiko"ti-ādi vacanatoti. Idaṁ vidhānaṁ niratthakameva āpajjati, na ca niratthakaṁ. Kasmā? Dussante baddhakahāpaṇādi assatiyā dinnaṁ vatthasaññāya paṭiggahitañca, tato na rūpiyaṁ dinnañca hoti paṭiggahitañcāti. Ettha āpattidesanākiccaṁ natthi, taṁ pana dāyakānameva paṭidātabbaṁ. Tato uppannaṁ kappiyabhaṇḍañca sabbesaṁ kappatīti imassa vidhānantaradassanatthaṁ "apica puññakāmā"ti-ādīti no takkoti ācariyo.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. **“Jātarūparajataparivattanan”**ti ukkaṭṭhaparicchedena vuttaṁ, tathā “rūpiyaṁ nāma satthuvaṇṇo kahāpaṇo”ti-ādi pāḷivacanañca. “Arūpiye rūpiyasaññī rūpiyaṁ cetāpetī”ti-ādi tikavacanato, “dukkaṭavatthunā pana nissaggiyavatthuṁ cetāpentassa -pa- nissaggiyaṁ pācittiyaṁ garukassa cetāpitattā”ti aṭṭhakathāvacanato ca pana anukkaṭṭhaparicchedopettha labbhatīti siddhaṁ. Satthuvaṇṇo ca kahāpaṇo ca tato ye caññe vohāraṁ gacchantīti evamettha samuccayo veditabbo. Imasmiṁ pana sikkhāpade “nānappakārakaṁ nāma katampi akatampi katākatampī”ti ettha vibhattānaṁ tiṇṇaṁ rūpiyārūpiyānañca dvinnaṁ vasena pañca tikā vuttā, aṭṭhakathācariyehi tadanulomato eko tiko dassitoti sabbe cha honti.

Etthāha—aññasmiṁ sikkhāpade ekasmiṁ tikacchede dassite satipi sambhave itare na dassīyanti, idheva kasmā dassitoti? “Nānappakārakan”ti **mātikāyaṁ** vuttattā idheva nānappakārabhāvadassanatthanti. Na kayavikkayasikkhāpadepi vattabbappasaṅgatoti ce? Na, idha dassitanayattā. Atha ca rūpiyassa **vibhaṅge** “ye vohāraṁ gacchantī”ti ante vuttattā satthuvaṇṇādayo vaḷañjanupagā evāti siddhaṁ. Tato avaḷañjanupagehi jātarūparajatepi vohārena na nissaggiyanti āpajjati, tasmā taṁ āpajjanatthanti dassentena “katena kataṁ cetāpetī”ti-ādayo tikā vuttāti, evaṁ sante **rūpiyavibhaṅge** “ye ca vohāraṁ gacchantī”ti na vattabbaṁ, tasmiṁ pade avutte avaḷañjanupagāpi saṅgahaṁ gatāva hontīti katādīhi tikattayassa vattabbapayojanaṁ na bhavissatīti ce? Na, kappiyabhaṇḍena kappiyabhaṇḍaparivattanassāpi rūpiyasaṁvohārabhāvappasaṅgato. “Ye vohāraṁ gacchantī”ti vacanenapi kamuka kathala kaṁsabhājana sāṭakādiparivattanassapi rūpiyasaṁvohārabhāvappasaṅgo evāti ce? Na, katādivacanena jātarūpādi-akappiyavatthūnaññeva adhippetabhāvadīpanato, tasmā ubhayenapi yadetaṁ katākatādibhedaṁ pākatikarūpiyaṁ yañca kahāpaṇamāsakasaṅkhepaṁ, yañca kahāpaṇādivohārūpagaṁ, ubhayampetaṁ idha ca anantarātītasikkhāpade ca rūpiyaṁ nāmāti adhippetatthasiddhi hoti, na taṇḍulādīni, tattha katādivohārāsambhavato. Ettāvatā katāditikattayappayojanaṁ vuttaṁ.

Idāni sesattikāni vuccati—ettha hi yathāvuttappabhedaṁ nissaggiyavatthu rūpiyaṁ nāma, sesaṁ dukkaṭavatthupi kappiyavatthupi na rūpiyanti arūpiyaṁ nāma hotīti katvā "arūpiye arūpiyasaññī pañcannaṁ sahadhammikānaṁ anāpattī"ti idaṁ na ekaṁsikaṁ āpajjati dukkaṭavatthumhi dukkaṭāpajjanato. Idha vacanappamāṇato nissaggiyavatthuto aññaṁ antamaso muttādipi arūpiyameva nāma. Tattha pañcannaṁ sahadhammikānaṁ anāpattīti ce? Na, rājasikkhāpadavirodhato. Tattha hi "muttā vā maṇivā"ti vuttaṁ, tasmā muttādi akappiyaṁ dukkaṭavatthūti ca siddhaṁ nissaggiyavatthūsu abhāvā. Evaṁ sante "arūpiye arūpiyasaññī pañcannaṁ sahadhammikānaṁ anāpattī"ti suddhakappiyabhaṇḍaṁ sandhāya vuttaṁ, na sabbaṁ arūpiyaṁ. Tato aññattha pana "arūpiye rūpiyasaññī"ti-āditikadukkaṭe ca **aṭṭhakathāyaṁ** dassitatike ca sabbaṁ arūpiyaṁ nāmāti veditabbaṁ, tasmā arūpiyabhāvadīpanatthaṁ dutiyo tiko vutto. Tadatthameva **aṭṭhakathāyaṁ** dassito eko tiko. Kasmā na **pāḷiyaṁ** so vuttoti ce? Tattha cetāpita-arūpiye rūpiyachaḍḍanakasammutikiccābhāvato. Tasmiñhi tike vutte kappiyavatthunopi arūpiyachaḍḍanakasammuti dātabbāti āpajjati, tassa vasena rūpiyachaḍḍanakasammuti eva na vattabbāti? Na, rūpiyassapi sammutikiccābhāvappasaṅgato, tasmā rūpiye rūpiyasaññī kappiyavatthuṁ cetāpeti pattacatukke tatiyapattaṁ viya, taṁ saṁghādīnaṁ nissajjitabbaṁ, nissaṭṭhaṁ pana aññesaṁ kappati tatiyapatto viya. Atha sampaṭicchitarūpiyena cetāpitaṁ hoti dutiyapatto viya, taṁ vināpi sammutiyā yo koci bhikkhu chaḍḍeti, vaṭṭati. Tato paraṁ "sace tattha āgacchati ārāmiko vā"ti-ādinā vuttanayeneva paṭipajjitabbaṁ. Tattha "rūpiye"ti vā "arūpiye"ti vā sabbattha bhummappatte attano santakaṁ, upayogappatte parasantakanti veditabbaṁ. Ettāha—**upatissatthero** purimasikkhāpadena rūpiyapaṭiggahaṇaṁ vāritaṁ, iminā suddhāgamena kappiyakārakassa hatthe kappiyaṁ nissāya ṭhitena saṁvohāro vāritoti.

589. **Nissaggiyavatthunā nissaggiyavatthuṁ -pa- aparāparaparivattane iminā**ti ettha ekasmiṁ eva vatthusmiṁ dvinnaṁ sikkhāpadānaṁ vasena ekato āpatti vuttā, taṁ pana pacchimassa vasena nissajjitabbaṁ. Etena nissaggiyaṁ āpannampi āpajjatīti eke. Parassa rūpiyaggahaṇaṁ parivattananti rūpiye aggahite tassa abhāvato imināva āpatti, na purimena omasavādo viya.

Musāvādena musā vadantassāpi hi omasavādeneva āpatti. **Nissaggiyavatthunā dukkaṭa -pa- eseva nayo**ti etassa yuttiṁ dassento **"yo hi ayan"**ti āha.

Vaḍḍhiṁ payojentassāti ettha idaṁ gahetvā sati māse, sati saṁvacchare "ettakaṁ dehī"ti ce vadati, rūpiyasaṁvohāro hoti. Vinā kappiyakārakena "ettakā vuḍḍhi hotu, ettakaṁ gaṇhā"ti vadato dukkaṭaṁ kayavikkayalakkhaṇābhāvato. **"Mūle mūlasāmikānan"**ti-ādi kappiyakaraṇūpāyadassanatthaṁ vuttaṁ, na kevalaṁ nissaṭṭhaṁ aparibhogaṁ hoti, puna evaṁ kate paribhuñjituṁ vaṭṭati. Tassapi paribhoge mūlassa kappiyakaraṇūpāyo ce na hoti, kappiyaṁ ācikkhitabbanti yathā pāḷiyā cettha kappiyakaraṇūpāyo, so ca tatiyapattepi, "yathā ca attano atthāya gahite evarūpupāyo, tathā saṁghādi-atthāya gahitepi eso vā"ti vuttaṁ. Ime kira paṭhamadutiyapatte yāva gahaṭṭhena parivatteti, tāva na kappiyakaraṇūpāyo, anekapurisayugampi "akappiyā evā"ti **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana "saṁghasantakaṁ kappiyabhaṇḍaṁ vikkiṇitvā āgatakahāpaṇānipi paṭiggahaṇaṁ mocetvāva sampaṭicchitabbāni, tasmā kappiyakārako ce imāni tāni kahāpaṇānīti vadati, na vaṭṭatiyeva, paṭikkhipitabbaṁ, na vicāretabbaṁ, vicāreti ce? Sabbesaṁ na kappati. Paṭiggahaṇaṁ mocetvā sampaṭicchitāni ce vicāreti, tasseva na vaṭṭatī"ti abhikkhaṇaṁ vuttaṁ.

Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593. **Paṭapilotikānan**ti paṭapilotikehi. "Ajjhācarati, āpatti dukkaṭassā"ti idaṁ purimasikkhāpadepi veditabbaṁ. "Kayitañca hoti vikkayitañcā"ti etesaṁ padānaṁ viparītato "attano bhaṇḍan"ti-ādi vuttaṁ. Kasmā? "Iminā iman"ti vacanānurūpato. Saddhādeyyavinipātanaṁ panettha aṭṭhānapadānaṁ vasena veditabbaṁ.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyavaggo dutiyo.

3. Pattavagga 1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

598. **Bahū patte sannicayan**ti ettha **sannicayan**ti bhāvanapuṁsakaṁ, bahū patte vā gahetvā sannicalaṁ karissantīti attho. "Aḍḍhaterasapalamāsānaṁ gāhikā"ti likhitaṁ. Ettha—

> "Kuḍuvo catupaleyyo, kuḍuvānaṁ catugguṇaṁ.
> Patthaṁ catugguṇo māsā-ti kamāhu catugguṇan"ti—

Ādiṁ lokavohāraṁ dassetvāva keci papañcinti.

602. **Khādanan**ti khādanīyaṁ sūpādi. "Byañjanassa mattā nāma odanato catuttho bhāgo"ti[1] **brahmāyusuttaṭṭhakathāyaṁ** vuttattā ālopassa catutthabhāgaṁ byañjanaṁ anurūpanti gahetabbaṁ. "Bhikkhuniyā pattasannicayassa vāritattā tadanulomato bhikkhūnampi dutiyo vārito"ti vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ, **pāḷiya**ñhi "sannicayaṁ kareyyāti anadhiṭṭhito avikappito"ti[2] vuttaṁ. So hi **kathinakkhandhake**[3] nicayasannidhi viya ekopi punadivase "sannicayo"ti vuccati. Anantarasikkhāpade pana "dutiyo vāritoti adhiṭṭhānaṁ niyataṁ, tasmā dve patte adhiṭṭhātuṁ na labhati. Sace ekato adhiṭṭhāti, dvepi na adhiṭṭhitā honti. Visuṁ visuṁ adhiṭṭhāti, dutiyo anadhiṭṭhito"ti vadanti. Vikappetuṁ pana bahūpi labhati. Idāni vattabbaṁ sandhāya **"nāmamatte viseso"**ti vuttaṁ. Tattha **nāman**ti majjhimo majjhimomako majjhimukkaṭṭhoti-ādi.

608. "Pākassa hi ūnattā pattasaṅkhyaṁ na gacchatī"ti vacanato adhiṭṭhitapattopi kharapākena setattā adhiṭṭhānaṁ vijahatīti ce? Na, adhiṭṭhānavijahanesu navasu anāgatattā, tasmā paṭhamapākānaṁ eva ūnattā pattasaṅkhyaṁ na gacchati, tasmiṁ sati aññaṁ viññāpetuṁ na vaṭṭati. "Ūnapañcabandhanenā"ti hi vuttaṁ. Chidde, rājiyā vā hi sati tehi adhiṭṭhānaṁ vijahatīti vijahite nāyaṁ paṭisedho, tasmā paccuddharitvā, vikappetvāpi aññaṁ viññāpetuṁ na labhati.

Evaṁ **pattakārako mūlaṁ labhitvā**ti ettha pacitvā ṭhapitadivasato paṭṭhāya. **Dātukāmo hutvā**ti ettha dinnadivasato, sutadivasato

---

1. Ma-Ṭṭha 3. 268 piṭṭhe. 2. Vi 2. 318 piṭṭhe. 3. Vi 3. 352 piṭṭhe.

vā paṭṭhāya dasāhaṁ veditabbaṁ. Liṅgaparivattane pana dasāhātikkame pattasāmikassa bhikkhussa, bhikkhuniyā pana rattātikkame nissaggiyaṁ.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

612-3. **Bahū patte viññāpentī**ti ekamekaṁ viññāpentā bahū bhikkhū bahū patte viññāpenti, bahū vā bhikkhū patte viññāpentīti attho. "Na bhikkhave patto viññāpetabbo, yo viññāpeyya, āpatti dukkaṭassā"ti idaṁ sikkhāpadaṁ ūnapañcabandhanena samūhataṁ hoti na hotīti? Na hoti tameva gahetvā "viññāpeti, payoge dukkaṭan"ti vuttattāti eke. Paṭilābhampi pariyādiyitvā taṁ dukkaṭaṁ vuttaṁ, tasmā taṁ "paṭilābhena nissaggiyo hotī"ti iminā samūhataṁ hoti. Aññathā sadukkaṭaṁ nissaggiyaṁ āpajjati anāpattivāravirodho ca. Yā kāci pana akataviññatti ananuññātakāle dukkaṭameva. **Bhinnenā**ti itthambhūtalakkhaṇe, **bhedenā**ti vā attho, hetvatthe karaṇavacanaṁ.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

620. "Sā ahosi suvaṇṇamālā"ti vacanato ṭhapetvā sahadhammike aññesaṁ yathāsukhaṁ rūpiyaṁ dātuṁ vaṭṭati uggaṇhāpetuṁ, sabyohārāpetuñcāti ācariyo, vīmaṁsitabbaṁ iddhimassa iddhivisayattā.

622. "Yesaṁ maṁsaṁ kappatī"ti vacanena yesaṁ maṁsaṁ na kappati, tesaṁ sappi-ādi kiñcāpi na kappati, na pana nissaggiyavatthūti veditabbaṁ. Tathā na paṇītabhojanavatthūti. **Uggahitakaṁ katvā nikkhittan**ti ajjhoharaṇatthaṁ nikkhittaṁ. Itarañhi paṭiggahetvā ajjhoharituṁ vaṭṭati. **Ubhayesampī**ti pacchābhattaṁ paṭiggahitehi, purebhattaṁ paṭiggahitehi ca katānaṁ. "Maṁsassa akappiyattā"ti kāraṇapatirūpakaṁ vatvā. **Khādiṁsū**ti

"vikāle kevalaṁ navanītameva khāditukāmena dadhitakkagatāni apanetabbāni, pacitukāmassa sāmaṁpākaṁ na hotīti therassa adhippāyo"ti vuttaṁ. "Khayaṁ gamissatī"ti vacanato khīraṁ pakkhipitvā pakkasappi vikāle kappatīti siddhaṁ. **Bhesajjehī**ti yāvajīvikabhelajjehi. **Katatelaṁ purebhattan**ti apacitvā kataṁ eva. **Uṇhodakenā**ti tāpanabhāvaṁ dīpetīti keci, taṁ na sundaraṁ. **Nibbaṭṭitattā**ti piññākādito. "Telatthāya paṭiggahita[1] -padukkaṭamevā"ti vacanato atelatthāya paṭiggahitehi, sattāhātikkantehipi katatelaṁ katadivasato paṭṭhāya sattāhaṁ vaṭṭatīti chāyā dissati, **karamandaṁ** rukkhasāroti keci.

623. Avasakasaṭe yasmā khīrādīni pakkhipitvā telaṁ pacanti, tasmā kasaṭaṁ na vaṭṭati, telameva vaṭṭati, tena vuttaṁ "pakkatelakasaṭe viya kukkuccāyatī"ti. Vasāya saddhiṁ pakkattā na vaṭṭatīti ce? Vadatha bhante navanīte dadhiguḷikāti-ādisambandho. Madhumhi cattāro kālikā yathāsambhavaṁ yojetabbā, ucchumhi ca, kathaṁ? Samakkhikaṁ seḷakaṁ madhu yāvakālikaṁ. Anelakaṁ udakasambhinnaṁ yāmakālikaṁ, asambhinnaṁ sattāhakālikaṁ, madhusiṭṭhaṁ parisuddhaṁ yāvajīvikaṁ. Tathā ucchu vā raso vā sakasaṭo yāvakāliko, nikkasaṭo udakasambhinno yāmakāliko, asambhinno sattāhakāliko, sukkhakasaṭaṁ yāvajīvikanti veditabbaṁ. Kasmā? Udakasambhedavisesato.

Kiṁ vuttaṁ hoti? Catūsu kālikesu pubbaṁ pubbaṁ garukaṁ, aparaṁ aparaṁ lahukaṁ. Tesu cāyaṁ udakasambhedo garukaṁ lahukaṁ karoti, lahukañca garukaṁ. Ambarasādīni hi yāvakālikattā garukāni, udakasambhedo pana tāni ambapānādisamaññaṁ datvā lahukāni yāmakālikāni karoti. "Phāṇitaṁ nāma ucchumhā nibbattanti ucchurasaṁ upādāyā"ti aṭṭhakathāvacanato ucchuraso sattāhakālikoti siddhaṁ. Tattha "udakasambhedo taṁ yāmakālikaṁ karotī"ti-ādiṁ bahuṁ vatvā yojitā.

Apicettha ucchuraso "anujānāmi bhikkhave ucchurasan"ti[2] anuññātattā guḷodakaṁ viya ucchurasasāmaññato udakena asambhinnopi

1. Gahita (Ṭṭha)   2. Vi 3. 344 piṭṭhe.

agilānassa vaṭṭati, tenevāha **aṭṭhakathāyaṁ**[1] "ucchuraso nikasaṭo pacchābhattaṁ vaṭṭatī"ti. Ayaṁ sabbo no takkoti ācariyo. Keci panāhu "phāṇitaṁ nāma ucchumhā nibbattan'ti vacanato, 'ucchurasaṁ upādāyā'ti aṭṭhakathāvacanato ca ucchuraso phāṇitameva, tasmā guḷe viya paṭipajjitabban"ti. Keci "vuttanayena sattāhakālikova samāno 'anujānāmi bhikkhave ucchurasan'ti visuṁ anuññātattā asambhinnopi agilānassa vaṭṭatī"ti vadanti. Keci "vuttanayena visuṁ anuññātattā eva sambhinno vā asambhinno vā yāmakālikova, guḷodakaṁ pana sattāhakālikamevā"ti vadanti. Keci "guḷodakaṁ viya so duvidhopi sattāhakālikoyevā"ti vadanti.

Tatthāyaṁ paṭhamācariyavāde vicāraṇā—phāṇitānumatiyāyeva ucchurasānumatiyā siddhito visuṁ "ucchurasan"ti uddharitvā anumati niratthikāti āpajjati, tathā "ucchuraso nikasaṭo pacchābhattaṁ vaṭṭatī"ti aṭṭhakathāpi niratthikā. "Sattāhaṁ vaṭṭatī"ti vattabbaṁ siyāti, na ca tathā sakkā vattuṁ. Pacchābhattaṁ vaṭṭanakarasādhikārattāti ce? Na, tasmiṁ adhikāre sattāhakālikassa avattabbappasaṅgato. Kālabhedaṁ anapekkhitvā rasādhikāre otiṇṇattā vuttoti ce? Na sakkā "nikasaṭo sattāhaṁ vaṭṭatī"ti vattuṁ. Pacchābhattaṁ vaṭṭanakarasādhikārattā na vattabbanti ce? Na, evañhi vutte tadaññaraso viya ayampi pacchābhattameva vaṭṭati, na tato paranti āpajjati. Tato paraṁ aparibhogattā "pacchābhattaṁ vaṭṭatī"ti vuttanti ce? Na, yāvakālikabhāvappasaṅgato. Na so pasaṅgo ābhidosikassāpi ucchurasassa pākena phāṇitādibhāvappasaṅgato. Ayameva tatiyacatutthācariyavādesu vicāraṇā. Dutiyavāde vicāraṇā vuttā, vimaddo panettha **bhesajjakkhandhake**[2] āvi bhavissati. **Phāṇitaṁ nāma ucchumhā nibbattan**ti madhukatālanāḷikeraphāṇitādito dukkaṭavatthuto nissaggiyavatthuphāṇitassa visesavacanaṁ, tenetaṁ paññāyati "nissaggiyavatthubhūtaṁ idha phāṇitaṁ nāma ucchumhā nibbattameva, na madhukādito nibbattan"ti. Ettāvatā yaṁkiñci ucchumhā nibbattaṁ, na taṁ sabbaṁ phāṇitameva nāmāti sādhitaṁ hoti. Teneva **khandhake** phāṇitaṁ paṭhamaṁ anujānitvāva pacchā ucchuraso anuññāto, tathā tattheva guḷaṁ, guḷodakañca.

1. Vi-Ṭṭha 3. 383 piṭṭhe.
2. Vi 3. 344 piṭṭhe.

Ucchurasaṁ upādāya apakkā vāti-ādimhi pana yesaṁ laddhi "ucchuraso yāmakāliko"ti. "Te **apakkā vā**ti sāmaṁ bhikkhunā apakkā vā. **Avatthukapakkā vā**ti vinā vatthunā pakkā vā"ti atthaṁ vaṇṇayanti, taṁ na yuttaṁ "ucchurasaṁ upādāyā"ti imassa vacanassa payojanābhāvappasaṅgato, bhikkhuno pacanādhikārābhāvā. Sāmapāko idhādhippetoti ce? Sāmaṁ apakkassa ucchurasassa tesaṁ attanomatiyā phāṇitabhāvasiddhito ca parato "purebhattaṁ paṭiggahitena aparissāvita-ucchurasena kataphāṇitan"ti-ādinayadassanato ca taṁ ayuttaṁ, tattha "aparissāvita-ucchurasena sayaṁkataṁ nirāmisameva vaṭṭatī"ti vacanaṁ yaṁ tattha kasaṭaṁ sāmapākaṁ na janeti, savatthukapaṭiggahitakataṁyeva taṁ karotīti dīpeti, tasmā paṭiggahetuṁ na vaṭṭati vikāleti porāṇā. "Koṭṭita-ucchuphāṇitaṁ 'rajanapākaṁ viya oḷārikaṁ savatthukapakkaṁ nāma hotī'ti saññāya purebhattameva vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Mahā-aṭṭhakathācariyā "evaṁ phāṇitaggahaṇaṁ amadhuraṁ, tasmā pacchābhattaṁ na vaṭṭatī"ti vadiṁsu. Kiṁ madhuratāya, amadhuratāya vāti? Atthameva dassetuṁ **mahāpaccariyaṁ** tathā vuttanti **upatissatthero** āha kira. **Taṁ yuttan**ti ucchuto nibbattattā vuttaṁ, tenevāha "khaṇḍasakkharaṁ pana -pa- vaṭṭatī"ti. "Taṁ khīraghaṭe pakkhipitvā pacantī"ti likhitaṁ. **Jallikā** nāma pheṇādi.

Bhesajjodisaṁ[1] vadantena itare atthuddhāravasena vuttā. "Āhāratthaṁ pharituṁ samatthānī"ti **khandhake**[2] "yaṁ bhesajjañceva assa bhesajjasammatañca lokassa, āhāratthañca phareyyā"ti vuttattā vuttaṁ. Ettha vicāraṇā bhesajjakkhandhake āvi bhavissati.

624. **Dvāravātapānakavāṭānī**ti dvārassa ca vātapānānañca kavāṭāni. Kasāvapakkhepamattena hi tāni attano sabhāvaṁ pariccajitāni honti, tasmā "makkhetabbānī"ti vuttaṁ. "Kasāvo nāma kanakalambādīnipī"ti vadanti. **Adhiṭṭhetī**ti "idāni ajjhoharaṇīyaṁ na bhavissati, bāhiraparibhogo bhavissatī"ti cittaṁ uppādeti. Idha "vikappetī"ti padaṁ natthi. Adhiṭṭhānampi mukhāruḷhiyā vuttaṁ "imaṁ navanītaṁ adhiṭṭhāmī"ti avattabbato.

---

1. Bhesajjodissaṁ (Ṭṭha)   2. Vi 3. 290 piṭṭhe.

625. **Paribhuñjituṁ pana na vaṭṭatī**ti vissāsābhāvaṁ sandhāya vuttaṁ. Sace savissāso, vaṭṭatīti "paribhuñja tvan"ti ettāvatā vissajjitaṁ hoti, tasmā ubhinnaṁ anāpattīti sambandho. Sace na vissajjitaṁ, āpatti hotīti siddhaṁ. Tasmā ubhinnaṁ santakaṁ cīvaraṁ aññatarena sammukhībhūtena adhiṭṭhātabbaṁ. No ce adhiṭṭhāti, nissaggiyaṁ hotītipi yujjati. Kākanikamattañce mūlaṁ adinnaṁ, "na adhiṭṭhānupagaṁ -pa- sakabhāvaṁ na upetī"ti iminā etaṁ sadisaṁ[1] na hoti, ābhidhammikagaṇānaṁ dinnaṁ viya ca na hoti. Kasmā? Ābhidhammikā hi anupasampannāpi honti, pacchā ābhidhammikabhūtānampi taṁ sādhāraṇaṁ hotīti. Ettha dvepi upasampannā eva, dvinnampi tattha yathākāmakaraṇīyatā atthi mamattañca, na evaṁ tadaññesaṁ sādhāraṇaṁ, na ca dve tayo bhikkhū "ekato vassissāmā"ti karonti, rakkhati tāva. "Avibhattattā anāpattī"ti iminā ca idaṁ sadisaṁ, yena mūlena paṭiggahitaṁ, tassa sace itaro deti, so vā taṁ itarassa deti, sati paṭiggahaṇe sattāhātikkame nissaggiyattā, tasmā taṁ cīvaraṁ dvīsu sammukhībhūtena ekena adhiṭṭhātabbaṁ. Kiñcāpi ettha payogo na dissati samānaparikkhārānaṁ dvinnaṁ adhiṭṭhānapayogābhāvato, tathāpi samānasabbabhaṇḍakānaṁ dvinnaṁ telādi yena paṭiggahitaṁ, tassa kālātikkame āpattisambhavato, anadhiṭṭhāne dullabhavisesahetuttā ca "adhiṭṭhātabban"ti vuttaṁ. Taṁ ayuttaṁ pattacīvarasattāhakālikānaṁ asadisavidhānattā. Ettha pattacīvarañhi attano santakabhāvaṁ upagatameva anadhiṭṭhahantassa kālātikkame āpatti, sattāhakālikaṁ pana parasantakasādhāraṇampi paṭiggahitaṁ paṭiggāhakassa kālātikkame āpattikaraṁ. Paṭiggahaṇañcettha pamāṇaṁ, na tattha sakasantakatā, sattāhakālikañca nissaggiyaṁ, sabbesampi anajjhoharaṇīyaṁ. Pattacīvaraṁ aññassa paribhuñjato anāpatti. Idañca kālātikkantampi nissajjitvā pacchā laddhaṁ kappati. Pattacīvaraṁ pana taṁ tassa vinayakammanti kappatīti. Avibhattassapi imassa dānaṁ ruhati, na pattacīvarassa. Vuttañhetaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "dvinnaṁ santakaṁ hoti -pa- sacepi avibhajitvā saddhivihārikādīnaṁ denti, adinnameva hotī"ti. Yassa dānameva na ruhati, tassa kuto adhiṭṭhānaṁ. Eko ce pattacīvaraṁ dasame divase itarassa deti. Tato paṭṭhāya so dasa divase pariharituṁ

---

1. Ekasadisaṁ (Ka)

labhati, na tathā sattāhakālikanti sabbathā upaparikkhiyamānaṁ sarikkhaṁ nakkhamatīti na taṁ sārato daṭṭhabbanti ācariyassa takko. "Vinayakammavasena pana anissajjitvā sahasā virujjhitvā kassaci pariccattampi puna paṭilabhitvā paribhuñjituṁ na vaṭṭatī"ti vuttaṁ, sace desantaritaṁ, samuddantaritaṁ vā cīvaraṁ nissaggiyaṁ jātaṁ, taṁ idha ṭhitena bhikkhunā ekassa vantena cittena cattaṁ katvā anapekkhitvā āpattiṁ desetvā tassa vissāsena puna gahetvā adhiṭṭhātabbaṁ, "pattādīsu ca ayameva nayo"ti ca vuttaṁ, "tālanāḷikeraphāṇitampi sattāhakālikaṁ evā"ti ca. "Dvinnaṁ santakaṁ ekena paṭiggahitaṁ sattāhakālikaṁ sattāhātikkame āpattiṁ na karoti, paribhuñjituṁ pana dvinnampi na vaṭṭatī"ti ca "parasantakaṁ paṭiggahetvā ṭhapitepi eseva nayo"ti ca keci vadanti. Dukkaṭavatthubhūtaṁ sappi-ādi nissajjitabbaṁ puna paribhuñjituṁ vaṭṭatīti vidhānaṁ na dissatīti.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

627. "Ekameva katvā"ti vacanena vassikasāṭikalakkhaṇena ñātakānampi satuppādaṁ karontena ekameva gahetabbanti **dhammasiritthero. Catubbidhaṁ khettan**ti ettha kiñcāpi tividhaṁ dissati, taṁ pana evaṁ gahetabbaṁ, yasmiṁ khette pariyesituṁ labhati, taṁ **pariyesanakhettaṁ** nāma, "evaṁ karaṇanivāsanādhiṭṭhānakhettānipī"ti vuttaṁ. Ettha pacchimena purimaggāho veditabbo, na purimena pacchimaggāho, yathālābhanti ācariyo. Tassattho—adhiṭṭhānakhettena pacchimena purimānaṁ tiṇṇaṁ gāho hoti, tathā nivāsanakhettena dvinnaṁ purimānaṁ. Karaṇakhettena pana ekasseva purimassa gāho hotīti. Ettha pana kiñcāpi karaṇakhettanivāsanakhettānaṁ kālato nānattaṁ natthi, kiriyato pana "aṭṭhiṁ katvā nivāsetabban"ti pāḷivacanato, tasmā dvidhā katvā vuttaṁ aññatarābhāvena, tadatthasiddhito ca, kathaṁ panettha nānattaṁ natthīti paññāyatīti ce? Pāḷito, "aḍḍhamāso seso gimhānanti katvā nivāsetabban"ti hi pāḷi, tathā **mātikāṭṭhakathāto**[1] ca.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 182 piṭṭhādīsu.

Tathāha “pacchimo aḍḍhamāso karaṇanivāsanakhettampī”ti, iminā nayena tividhameva khettantipi siddhaṁ. **Samantapāsādikaṁ** pana katthaci potthake “jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kāḷapakkhuposatho, ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañca. Etasmiṁ hi antare vassikasāṭikaṁ aladdhaṁ pariyesituṁ, laddhaṁ kātuñca vaṭṭati, nivāsetuṁ, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho dissati, so apāṭho yathāvuttapāḷimātikāṭṭhakathāvirodhato, tasmā tattha “aladdhaṁ pariyesituṁ vaṭṭati, kātuṁ, nivāsetuṁ, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho veditabbo. Evaṁ tāva pacchimena purimaggāhasiddhi veditabbā, na purimena karaṇakhettādīnaṁ gāho sambhavati. “Māso seso gimhānanti vassikasāṭikacīvaraṁ pariyesitabban”ti ettakameva hi vuttaṁ, na, **aṭṭhakathāyaṁ** “ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañcā”tī vuttattātī ce? Na, tassa lekhanadosattā, tathā sādhitaṁ. Karaṇakhettena pana nivāsanakhettaggāho atthi kālanānattābhāvato, teneva pubbe yathālābhaggahaṇaṁ kataṁ, tathā ca sādhitameva, na bhedo panatthi, payojanaṁ vuttameva. Nivāsanakkhettena adhiṭṭhānakkhettaggāho natthi eva, na hi purimena pacchimaggāho veditabbo. Na pāḷivirodhatoti ce? Na, tadatthājānanato. “Māso seso gimhānanti addhamāso seso gimhānan”ti ettha **iti**-saddassa hi ito paṭṭhāyāti attho. Parato āpattikhettadassanato itarassa anāpattikhettabhāvo dassitova hoti. Dinnapubbatopi ñātakapavāritaṭṭhānato nipphādentassa nissaggiyaṁ piṭṭhisamayattā, pakatiyā vassikasāṭikadāyakā nāma saṁghassa vā puggalassa vā apavāretvā anusaṁvaccharaṁ dentā, tattha satuppādova vaṭṭati. Vattabhede dukkaṭanti tadaññesu.

“Sace kata -pa- vassūpanāyikadivase adhiṭṭhātabbā -pa- cha māse parihāraṁ labhatī”ti vacanato antovassepi yāva vassānassa pacchimadivasā akatā parihāraṁ labhatīti dīpitaṁ hoti. Kasmā na vicāritanti ce? Atthāpattisiddhattā. “Cha māse parihāraṁ labhatī”ti vacanena akatā labhatīti siddhameva, taṁ kiñcāpi siddhaṁ, sarūpena pana anāgatattā sarūpena dassetuṁ, dussaddhāpayattā upapattito dassetuñca

idamāraddhaṁ ācariyena, “yathā cettha, evaṁ kathinabbhantare uppannacīvarampi heṭṭhā vuttanayeneva paṭipajjitabban”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ, taṁ duvuttaṁ tattheva pubbāparavirodhato. Yañcettha aṭṭhakathāvacanaṁ sādhakattena vuttaṁ, taṁ tamatthaṁ na sādheti. “Yadi nappahoti yāva kattikapuṇṇamā parihāraṁ labhatī”ti vacanaṁ appahontassa yāva kattikapuṇṇamā tāva parihārakhettaṁ, tato paraṁ ekadivasopi na hotīti dīpeti, tasmā appahonakabhāvena akatāva yāva kattikapuṇṇamā parihāraṁ labhati, tato paraṁ na labhatīti siddhaṁ. Tathā tadeva vacanaṁ kataparihāraṁ na labhatīti dīpeti, tasmā kattikapuṇṇamadivaseyeva adhiṭṭhātabbā. “Appahonte dasāhe antovasse karaṇapariyosānaṁyeva pamāṇan”ti likhitaṁ.

Etthāha—“ekāhadvīhādivasenā”ti-ādi na vattabbaṁ. Kasmā? Gimhadivasānaṁ anadhiṭṭhānakālattā, tasmā eva “antodasāhe vā tadaheyeva vā adhiṭṭhātabbā’ti ca sāmaññato na vattabbaṁ gimhadivasānaṁ adhiṭṭhānakhettabhāvappasaṅgato”ti. Ettha vuccati—na, tadatthājānanato. Dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya gimhadivasā dasāhā honti, paṭhamadivase ca laddhā niṭṭhitā vassikasāṭikā dasāhātikkantāpi vassūpanāyikadivasaṁ adhiṭṭhānakhettaṁ appattattā na ca tāva nissaggiyaṁ hoti, vuttañcetaṁ “vassūpanāyikato pubbe dasāhātikkamepi anāpattī”ti.

Antodasāhe adhiṭṭhātabbāti idaṁ na avisesena etasmiṁ antare gimhadivasepi adhiṭṭhātabbanti imamatthaṁ dīpetuṁ vuttaṁ, kintu gimhadivase ce uppannā, adhiṭṭhānakhette ca antodasāhaṁ hoti, antodasāhe khetteyeva adhiṭṭhātabbā, na khettanti katvā dasāhaṁ atikkamitabbanti dīpetuṁ vuttaṁ. Kasmā? Gimhadivasānampi gaṇanupagattā, tasmā akhettadivasepi gaṇetvā khette eva “antodasāhe adhiṭṭhātabbā”ti vuttaṁ hotīti.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā

632. **Sāman**ti sakasaññitāniyamanatthaṁ vuttaṁ. Sakasaññitāyeva hi acchindāpana-acchindanesu nissaggiyaṁ, tasmā nissaggiyamūlaṅganidassanametaṁ. "Cīvaran"ti vuttattā "acīvaraṁ acchindantassa na nissaggiyan"ti vuttameva hoti. "Datvāti datvā vā dāpetvā vā"ti kiñcāpi padabhājanaṁ yujjati, aññassa pana santakaṁ aññassa bhikkhuno dāpetvā taṁ sayaṁ vā acchindeyya, teneva vā acchindāpeyyāti aniṭṭhappasaṅgabhayā na vuttaṁ, atthato pana attano santakaṁ aññena saddhivihārikādinā dāpetvā, aññassa santakaṁ vā tassa vissāsā dāpetvā taṁ acchindeyya vā acchindāpeyya vā nissaggiyanti veditabbaṁ, tañca kho anapekkho datvā. Yadi evaṁ "cajitvā dinnaṁ acchinditvā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo"ti idaṁ kinti ce? Sakasaññāya aggahetvā aññāya theyyāya gaṇhantaṁ sandhāya vuttaṁ, teneva vuttaṁ "sakasaññāya gahitattā panassa pārājikaṁ natthī"ti, apica "anāpatti so vā deti, tassa vā vissasanto gaṇhātī"ti[1] vacanatopi taṁ siddhameva. Ettāvatā tāvakālikaṁ katvā dinnaṁ acchindantassa anāpatti sādhitā hoti. "Amhākaṁ santike upajjhaṁ gaṇhissatī"ti-ādivacanaṁ sāmaṇerassa dānaṁ dīpeti, tañca idha nādhippetaṁ. **Pāḷiyaṁ**[1] upasampanne tikapācittiyaṁ viya anupasampanne tikadukkaṭampi āgatanti ce? Na, tadadhippāyājānanato. Anupasampannakāle evaṁ datvā aññassa santike upasampannaṁ disvā kupito ce acchindati, upasampannasseva vā "sikkhaṁ paccakkhāya tumhākaṁ santike upasampajjissāmī"ti vadantassa datvā puna acchindati ce, nissaggiyanti ayamettha adhippāyo.

633. Sakiṁ āṇatto bahukampi acchindati, nissaggiyanti ekabaddhattā ekaṁ pācittiyaṁ, taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ **"āṇatto bahūni gaṇhāti, ekaṁ pācittiyan"**ti. **Mātikāṭṭhakathāyaṁ** pana "vatthugaṇanāya āpattiyo"ti[2] vuttaṁ, taṁ āṇattiyā bahuttā "sabbāni gaṇhā"ti vadantassa gāhaṁ sandhāya vuttaṁ, teneva tattha vuttaṁ "ekavācāya sambahulā āpattiyo"ti. Evaṁ sante pāḷivacanaṁ, aṭṭhakathāvacanadvayañca aññamaññaṁ sameti, parasantakampi nissaggiyaṁ hoti paṁsukūlañca, tena "dussante baddharūpiyaṁ viyā"ti vuttaṁ,

1. Vi 1. 368 piṭṭhe.
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 184 piṭṭhe.

taṁ tadatthaniyamadassanatthaṁ vuttaṁ, yathāvachāditaṁ acchindanacittena sacittakaṁ, vacīkammaṁ pana kevalaṁ acchindāpentasseva "dehī"ti balakkārena gaṇhātopi veditabbaṁ, taṁ na yuttaṁ "anāpatti so vā detī"ti vacanato. "Tuṭṭho vā duṭṭho vā deti, anāpattiyevā"ti[1] mātikāṭṭhakathāvacanato vāti ce? Na, ubhayattha attano ruciyā dānaṁ sandhāya vuttattā, pasayhāvahāre anāpattippasaṅgato ca. "Bhikkhussa sāmaṁ cīvaraṁ datvā'ti[2] pāḷivacanato ca **mātikāṭṭhakathāya** aṅgavavatthāne 'upasampannatā'ti[1] vuttattā ca ubhayattha dānaharaṇesu bhikkhubhāvo icchitabboti dīpetī"ti vadanti, idamayuttanti no takkoti ācariyo. Kasmā? Anupasampannassa cīvaraṁ datvā taṁ upasampannakāle acchindantassa anāpattippasaṅgato. "Anupasampannassa cīvaraṁ vā aññaṁ vā parikkhāraṁ datvā -pa- āpatti dukkaṭassā"ti vacanato dukkaṭaṁ tattha hotīti ce? Nāsiddhattā, dānakāle eva upasampannatā pamāṇanti asiddhametaṁ **aṭṭhakathāya** vā **pāḷiyā** vā yuttito vā, tasmā taṁ na yuttanti attho. Anupasampannassa cīvaraṁ datvā tasseva anupasampannakāleyeva cīvaraṁ acchindantassa dukkaṭaṁ, upasampannakāle vā datvā anupasampannakāle acchindantassa dukkaṭanti tassa vacanassa idaṁ vikappantarañca sambhavati, tasmā[3] vikappantarassa sambhavato ca na yuttaṁ, yasmā anupasampannakāle datvā upasampannakāle acchindantassa visuṁ dukkaṭaṁ na paññattaṁ, tasmā purāṇacīvaradhovāpanādisikkhāpadesu viya aparabhāge upasampannatā cettha pamāṇaṁ, tasmā "upasampannatā"ti aṅgesu vuttattā ca taṁ na yuttanti attho. Ettha "paccāsīsantasseva dānamadhippetaṁ, na nissaṭṭhadānan"ti **dhammasiritthero** vadati kira, vīmaṁsitabbaṁ.

Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

637. Chaṭṭhe kiñcāpi "sāmaṁ suttaṁ viññāpetvā"ti vuttaṁ, **mātikāṭṭhakathāyaṁ** pana "cīvaratthāya sāmaṁ viññattaṁ suttan"ti avatvā kevalaṁ "cīvaratthāya viññāpitasuttan"ti aṅgesu vuttattā aññena cīvaratthāya viññattaṁ suttampi saṅgahaṁ gacchatīti veditabbaṁ. **Sāman**ti cettha kassaci niyamanaṁ.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 184 piṭṭhe. 2. Tasmiṁ (Ka) 3. Vi 1. 367 piṭṭhe.

"Sāmaṁ viññāpetvā"ti kiñcāpi vuttaṁ, tathāpi "sāmaṁ vāyāpeyyā"ti attano atthāya vāyāpeyyāti evaṁ sambandho, attho ca veditabbo, **pāḷiyaṁ** pana āsannapadena yojanā katā, tasmā sāmaṁ viññattaṁ suttanti aññaviññattaṁ kappiyaṁ āpajjati, hatthakammayācanavasena laddhatantavāyopi kappiyo. Vikappanupagapacchimappamāṇaṁ ce, tante vītaṁyeva sakiṁ adhiṭṭhātabbaṁ, puna adhiṭṭhānakiccaṁ natthi adhiṭṭhitena ekībhāvūpagamanato. "Sace pana paricchedaṁ dassetvāva cinasāṭakaṁ viya, antarantarā adhiṭṭhitaṁ hoti, puna adhiṭṭhātabban"ti vuttaṁ. "Paṭilābhenāti vacanena vāyāpetvā ṭhapessāmīti-ādi ekasmiṁ[1] antogadhaṁ hotī"ti vadanti.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

642. Visiṭṭhaṁ kappañca tassa vacanena visiṭṭhaṁ katañca pamāṇaṁ, na āmisadānaṁ. Kesuci potthakesu "cīvaran"ti uddharitvā vibhāgo vutto, taṁ na sametīti.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646. "Anujānāmi bhikkhave accekacīvaraṁ paṭiggahetvā nikkhipitun"ti, "yāva pavāraṇā pavāritā"ti ca yaṁ vuttaṁ, te pana bhikkhū tassa vacanassa atthaṁ micchā gahetvā accekacīvaraṁ nikkhipantā cīvarakālasamayaṁ atikkāmesuṁ. Kimidaṁ vibhattaṁ, udāhu avibhattanti? Vibhattaṁ, puggalikaṁ vā. Teneva parato "amhākaṁ āvuso accekacīvarānī"ti vuttaṁ, avibhattaṁ pana saṁghikattā na kassaci nissaggiyaṁ karoti.

Apica "accekacīvaraṁ paṭiggahetvā nikkhipitun"ti iminā sāmaññavacanena vassūpanāyikadivasato paṭṭhāya, piṭṭhisamayato paṭṭhāya vā yāva

---

1. Etasmiṁ (?)

pavāraṇā nikkhipituṁ vaṭṭati eva saṁghikattā, puggalikampi "vassaṁvutthakāle gaṇhāthā"ti dinnattā. Tādisañhi yāva vassaṁvuttho hoti, tāva na tasseva, dāyakassa santakaṁ hoti, tathā ito tatiyavasse, catutthavasse vā "pavāraṇāya gaṇhāthā"ti-ādinā dinnampi nikkhipitvā yathādānameva gahetabbaṁ. Ayamattho **aṭṭhakathāyaṁ**[1] pākaṭo. Tāni cīvarakālasamayātikkame na nissaggiyānīti ce? Na, uddissa dinnattā. Yasmā ayaṁ samayo "kālepi ādissa dinnan"ti ettha "kālo"ti āgato, **gaṇabhojanasikkhāpadā**dīsu "samayo"tveva āgato, tasmā idha tesaṁ ekatthatādassanatthaṁ ekato "cīvarakālasamayo"ti vuttanti veditabbaṁ. **Mātikāyaṁ** panettha tādisaṁ cīvaraṁ attano santakabhāvaṁ upagataṁ puggalikaṁ sandhāya vuttaṁ, tenevāha **"bhikkhuno paneva accekacīvaraṁ upajjeyyā"**ti. Attano kuṭiyā vassaṁvutthassa bhikkhuno hi dātuṁ alabhanto antovasse eva dānakiccaṁ pariniṭṭhāpetvā gacchati, tathā saṁghassa. Tasmā idaṁ accekacīvaraṁ atthi uppannakālato paṭṭhāya saṁghassa vā puggalassa vā santakabhāvaṁ upagacchantaṁ, yaṁ na vassāvāsikabhāvena dinnaṁ, atthi uppannakālato paṭṭhāya anupagantvā vassaṁvutthakāleyeva puggalassa vā saṁghassa vā upagacchantaṁ, yaṁ vassāvāsikabhāvena uppajjitvā samaye dinnaṁ, atthi samaye dinnampi puggalassa santakabhāvaṁ anupagacchantaṁ, saṁghasantakabhāvaṁ vā dāyakasantakabhāvaṁ vā upagacchantaṁ, īdisaṁ sandhāya "saññāṇaṁ katvā nikkhipitabban"ti vuttaṁ. Idaṁ atirekasaṁvaccharampi nikkhipituṁ labhati attano santakabhāvaṁ anupagatattā, tasmā "dasāhānāgatan"ti ito aññaṁ sandhāya vuttanti siddhametanti. Dasāhato puretaraṁ labhitvā yāva pavāraṇā nikkhipituṁ na labhati, tasmā sakabhāvūpagatameva adhiṭṭhātabbaṁ, taṁyeva sandhāya "dasāhānāgatan"ti vuttaṁ, yato "antosamaye adhiṭṭheti, vikappetī"ti **anāpattivāre** vuttaṁ. Saññāṇaṁ katvā nikkhipitabbakaṁ pana parassa dātabbatāya sakabhāvaṁ anupagataṁ, na hi taṁ sandhāya "adhiṭṭheti, vikappetī"ti sakkā vattuṁ, na ca taṁ imasmiṁ atthe nissaggiyaṁ hoti saṁghassa nissaggiyābhāvato, **aṭṭhakathāyam**pi ayamattho suṭṭhu pākaṭova. Katamaṁ saññāṇaṁ katvā nikkhipitabbanti ce? Parasantakaṁ cīvaraṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 306 piṭṭhe.

saṁghikameva hoti, tato “sallakkhetvā sukhaṁ dātuṁ bhavissatī”ti iminā hi parassa santakabhāvo dassito.

“Tato paraṁ ekadivasampi parihāro natthīti dasāhaparamato uddhaṁ anupagatattā”ti likhitaṁ, ito samayato uddhameva dasāhassa anupagatattā samayato paraṁ dasāhaṁ na labhatīti kirassa adhippāyo. **“Etaṁ parihāraṁ labhatiyevā”**ti ettha ekādasamaṁ aruṇaṁ cīvaramāse uṭṭhetī”ti kāraṇaṁ likhitaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana “anadhiṭṭhahitvā ekādasadivase nikkhipituṁ labhatī’ti vadanto bhagavā itarampi anaccekacīvarādiṁ anujānāti, accekacīvaramukhenāti apare”ti vuttaṁ. Ettha kataraṁ subhāsitaṁ? Ubhayampīti eke. Kathaṁ? Paṭhamaṁ “accekacīvarassa anatthate kathine dasadivasādhiko māso, atthate kathine dasadivasādhikā pañcamāsā”ti iminā sameti, **anugaṇṭhipada**laddhiyā hi ettha “ekādasadivasādhiko”ti vattabbataṁ āpajjati, dutiyaṁ “dasāhānāgatanti -pa- dasāhena asampattāti attho”ti iminā sameti. Imassa nayassa vasena “pañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hotī”ti pāṭho yujjati. Tathā **gaṇṭhipada**laddhiyā “navāhānāgataṁ kattikatemāsikapuṇṇaman”ti vattabbataṁ āpajjati, tassa vasena “kāmañcesa dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabbanti imināva siddho, aṭṭhuppattivasena pana apubbaṁ viya atthaṁ dassetvā sikkhāpadaṁ ṭhapitan”ti ayaṁ pāṭho yujjati. Ko panettha sāroti? Yo pacchā vutto, sova sāro. Teneva aṭṭhakathācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti vuttaṁ. Porāṇagaṇṭhipadehi aṭṭhakathāya ca saddiṁ saṁsandanato, “dasāhānāgatan”ti pāḷiyā saṁsandanato ca ettha **gaṇṭhipada**laddhipi pāḷiyā sameti.

Kathaṁ? Yasmā pavāraṇādivase aruṇuggamane bhikkhu vassaṁvuttho hoti, tasmā iminā dasamena ahena saddhiṁ chaṭṭhito paṭṭhāya navadivasā dasa ahānīti dasāhaṁ, tena **dasāhena,** sahayogatthe karaṇavacanaṁ. Kattikatemāsikapuṇṇamā cīvarasamayaṁ asampattāti katvā “anāgatā”ti vuccati. Yathā aparakattikapuṇṇamāya vassikasāṭikaṁ paccuddharitvā vikappento “cātumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ tato paraṁ vikappetun”ti

vuccati, evaṁsampadamidanti. Ettha vuccatīti ce? Na, imassa nippayojanabhāvappasaṅgato. Accekacīvarapaṭiggahaṇakālaṁ niyamitanti ce? Na, "chaṭṭhito paṭṭhāya uppannacīvaraṁ accekameva na hoti. Paṭhamakathinena siddhattā"ti **porāṇaṭṭhakathāgaṇṭhipadesu** vuttattā tato upari "accekacīvaran"ti vuccati, paṭiggaṇhantassa āpattisaṅgaho ca[1]. Na ca sā āpatti **pāḷirā, aṭṭhakathāya,** yuttito vā sambhavati. Aṭṭhuppattimattavasena vuttanti ce? Na, dasāhādhiccakārikā aṭṭhuppattipāyaṁ na dissati. "Bhikkhū accekacīvaraṁ paṭiggahetvā cīvarakālasamayaṁ atikkāmentī"ti ettha ettikā eva hi aṭṭhuppatti. Tathā hi **parivāre**[2] "kismiṁ vatthusmin"ti ārabhitvā ettakameva vuttanti veditabbaṁ. Accekacīvaraṁ cīvarakālaṁ nātikkāmetabbaṁ, itaraṁ atikkāmetabbanti dassanatthaṁ idaṁ paññattanti ce? Na, accekacīvarasseva aparādhadassanato, visesakāraṇābhāvā, "kāmañcesa dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabbanti imināva siddho"ti-ādivacanavirodhato ca yathāvuttavacanāsambhavato ca.

Kathaṁ? Dasāhena saha kattikapuṇṇamā "anāgatā"ti hi vutte dasāhato aññā sā puṇṇamāti āpajjati. Anaññā ce, **saha**saddo na sambhavati, na hi attanāva attano yogo sambhavati, **anāgata**-saddo ca na sambhavati. Āgatā sampattā eva hi sā puṇṇamā. Cīvarasamayassa anantarattā ekībhāvaṁ anāgatattā anāgatāyevāti ce? Na, tathāpi **anāgata**-saddassa sambhavato, āgamanasambhave satiyeva hi **anāgata**-saddo sambhavati, na hi nibbānaṁ, paññatti vā "anāgatā"ti vuccati. Nibbānaṁ viya khaṇattayaṁ, sā ca puṇṇamā na kadāci samayabhāvaṁ pāpuṇātīti ayuttameva. "Tato paraṁ vikappetun"ti pana vacanaṁ piṭṭhisamayaṁ gahetvā ṭhitattā sambhavati. Apica pavāraṇāyaṁ aruṇe ca uṭṭhite sā puṇṇamā cīvarasamayaṁ ekāhānāgatā evāpajjati pubbe sahayogapattattā. Evaṁ sante ekībhāvagatāpi sā cīvarasamayaṁ anāgatā eva jātāti sabbadā na tathāviggahakaraṇavacanatthaṁ kocideva vacanato dīpetīti veditabbaṁ.

---

1. Āpattippasaṅgato ca (Ka)

2. Vi 5. 20 piṭṭhe.

Kimatthaṁ panettha “dasadivasādhiko māso”ti-ādi vuttanti? Taṁ pāripūrisambhavato. Pañcamiyañhi pure aruṇaṁ uppanna-accekacīvarassa dasadivasādhiko māsoyeva paripūroti katvā tathā vuttaṁ. Apica tassā pañcamiyā divasabhāgopi sampattāya rattiyā “hiyyo”ti vuccati, pageva pure aruṇaṁ, tenevāha “hiyyo kho āvuso amhākan”ti-ādi. “Evaṁ sante ‘chaṭṭhito paṭṭhāya’ti vuttapaṭhamapāṭhassa vasena ‘anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṁ ticīvarampi etaṁ parihāraṁ labhatiyevā”ti ca “dasadivasādhiko māso”ti-ādi ca yaṁ likhitaṁ. Taṁ na, “pañcamito paṭṭhāyā”ti pāṭhe sajjiteva etena pariyāyena yathāvutta-atthasambhavato na tāni ṭhānāni puna sajjitāni. Yathāṭhitavaseneva ajjhupekkhitabbānīti no takkoti ācariyo. Idaṁ sikkhāpadaṁ puṇṇamāyaṁ anissaggiyatthamevāti **upatissatthero.** “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāyā”ti pāṭhe sajjite etena pariyāyena yathāvutto uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hoti, “accekacīvaranti accāyikacīvaraṁ vuccatī”ti-ādi pāṭho. “Chaṭṭhito paṭṭhāyā”ti ca “kāmañcesa dasāhaparaman”ti-ādi ca yaṁ likhitaṁ, taṁ na pāṭho, tasmā ekādasadivasaṁ parihāraṁ labhatīti katvā ācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti likhāpito kira. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhachaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṁ anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṁ ticīvarampi etaṁ parihāraṁ labhati yevāti pāṭho”ti ca “accekacīvarassa anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañcamāsāti pāṭho”ti ca ettha papañcenti, tasmā suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṁ, tuṇhībhūtena vā bhavitabbaṁ.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652. **“Tiṇṇaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ cīvaran**ti idaṁ ticīvare eva ayaṁ vidhi, itarasmiṁ yathāsukhanti dassanatthaṁ vuttan”ti vadanti. “Atirekachārattaṁ vippavasantī”ti tasmiṁ yeva senāsane vāso na vippavāsoti katvā vuttaṁ. Kasmā? Cīvarappavattijānanato. Ettha kiñcāpi “āraññakaṁ

nāma senāsanaṁ pañcadhanusatikaṁ pacchiman”ti vacanato atirekatopi vuttaṁ, āraññakameva pana senāsanaṁ hoti, dhutaṅgaṁ rakkhati cīvarappavattijānanapalibodhasambhavato.

653. “Gāvutato atirekappamāṇena labhatī”ti yaṁ vuttaṁ, taṁ kathaṁ paññāyatīti ce? “Siyā ca tassa bhikkhuno kocideva paccayo tena cīvarena vippavāsāyā”ti vacanato. Yojanappamāṇepi siyāti ce? Na, “puna gāmasīmaṁ okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti anāpattivāre anuññātattā. Yadi evaṁ “yojanappamāṇe na labhatī”ti idaṁ kinti? Idaṁ nibaddhāvāsavaseneva vuttaṁ. Tattha dhutaṅgaṁ bhijjatīti? Na bhijjati, kintu na idha dhutaṅgādhikāro atthīti. Atha kasmā “ayaṁ dhutaṅgacoroti veditabbo”ti vuttanti? Asambhavato. Kathaṁ paññāyatīti? Aṅgesu abhāvato. Dhutaṅgadharassa patirūpasenāsanadīpanato dhutaṅgadharatā tassa siddhā. Vacanappamāṇatoti ce? Na, vacanappamāṇato ca **pāḷiyeva** pamāṇaṁ. “Anāpatti puna gāmasīmaṁ okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti hi vuttaṁ. Gāmasīmā nikkhamitvā kittakaṁ kālaṁ vasitvā pakkamitabbanti ce? Punadivaseyeva, tasmā aṭṭhamo aruṇo nibaddhāvāse vā gantabbaṭṭhāne vā uṭṭhetabboti eke. Antochārattanti eke. Yāva nibaddhāvāsaṁ na kappetīti eke. Yāva maggaparissamavinodanāti eke. Sati antarāye antochārattaṁ vasati, anāpatti. Nibaddhāvāsakappane sati aruṇuggamane āpatti. Sace taṁsattamo divaso, tadaheva nikkhittacīvaraṁ gahetabbaṁ, paccuddharitabbaṁ vāti eke. Sace antarā navamaggapātubhāvena vā navagāmasannivesena vā, taṁ senāsanaṁ aṅgasampattito parihāyati. Tadaheva cīvaraṁ gahetabbaṁ vā paccuddharitabbaṁ vā. Chārattaṁ vippavasantassa ce parihāyati, anāpatti anuññātadivasattāti eke. Āpatti eva anaṅgasampattitoti eke. Yuttataraṁ panettha vicāretvā gahetabbaṁ. Sace dhutaṅgadharo hoti, gāmasīmāyaṁ avasitvā pacchimappamāṇayutte ṭhāne vasitvā pakkamitabbaṁ. Paṭhamaṁ baddha-avippavāsasīmo ce gāmo hoti, aññasmimpi māse antosīmāya vasato anāpatti. **Porāṇagaṇṭhipade** “yathāvuttasenāsane vasantenāpi chārattameva cīvaraṁ gāme nikkhipitabbanti adhippāyena aññaṁ antochārattampi aññampi vasato āpattiyevā”ti vuttaṁ.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

657. **Dethāvuso amhākan**ti ettha akataviññatti hoti na hotīti? Hoti, yadi evaṁ aññātakaviññattisikkhāpadassa ca imassa ca kiṁ nānākaraṇanti? Taṁ aññātaka-appavāriteyeva viññāpentassa, idaṁ ñātakapavāritepi, taṁ anacchinnacīvarasseva, idaṁ tassapi, taṁ cīvaraṁyeva viññāpentassa, idaṁ acīvarampi. Evaṁ sante idaṁ taṁ antokatvā ṭhitaṁ hoti, tasmā dvinnampi aṅgasampattiyā sati kena bhavitabbanti? Iminā bhavitabbaṁ imassa nippadesatoti eke. Dvīhipi bhavitabbaṁ ubhinnampi aṅgasiddhitoti eke. Iminā tassa aṅgāni vikappanupagacīvaratā, samayābhāvo, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti cattāri. Imassa pana saṁghe pariṇatabhāvo, ñatvā attano pariṇāmanaṁ, paṭilābhoti tīṇi. Ettha paṭhamo vādo ayutto[1] katvāpi okāsaṁ **aṭṭhakathāyaṁ, parivāre** ca avicāritattā. Yadi evaṁ tattha aṅgesu "anaññapariṇatatā"ti vattabbanti ce? Na vattabbaṁ, atthato siddhattā. Pariṇatasikkhāpadadvayasiddhito, pariṇatasaññito, āpattisambhavato ca "mayhampi dethā"ti vadati, "vaṭṭatī"ti anuddiṭṭhaṁ, "amhākampi atthī"ti vuttattā vaṭṭati. "Saṁghassa pariṇataṁ -pa- āpatti dukkaṭassā"ti ettha "puggalassā"ti na vuttaṁ, yato suddhapācittiyavasena āgatattā. "Aññacetiyassā"ti na vuttaṁ saṁghassa acetiyattā, tasmāyeva "cetiyassa pariṇataṁ -pa- āpatti dukkaṭassā"ti etthāpi "aññasaṁghassa aññapuggalassā"ti na vuttaṁ. "Yato tathā idha ca 'puggalassa pariṇataṁ -pa- āpatti dukkaṭassā'ti ettha ca 'attanopī'ti kiñcāpi na vuttaṁ, tathāpi sambhavatī"ti vadanti. Taṁ pana idha attano pariṇāmanādhikārattā imassa sikkhāpadassa na vuttanti eke. Tatuttarikkhāpadapade aññassatthāyā"ti[2] padaṁ viyāti eke. Taṁ na, ettha puggalapariṇāmanasikkhāpade avuttattā. **Dhammasiritthero** panāha—

"Attano aññato lābhaṁ, saṁghassaññassa vā nataṁ.
Pariṇāmeyya nissaggi, pācittiyampi dukkaṭan"ti.

Tassattho—saṁghassa pariṇataṁ attano pariṇāmeyya nissaggiyaṁ. Tadeva aññato pariṇāmeyya pācittiyaṁ. Aññassa pariṇataṁ attano

---

1. Yutto (Ka)
2. Vi-Ṭṭha 2. 249 piṭṭhe.

vā parassa vā pariṇāmeyya dukkaṭanti, tasmā aññātakaviññatti-ādīsu vuttāpattisambhavato idha pariṇatadvaye "attano"ti padaṁ na vuttaṁ. Tasmiṁ hi vutte dukkaṭamattappasaṅgo siyā, avutte panetesu vuttāpattīnaṁ yathāgamamaññatarā ca idha avuttasiddhi dukkaṭañcāti dve āpattiyo ekato hontīti vinayadharānaṁ anavasesañāṇassa okāso kato hotīti.

Iti tiṁsakakaṇḍaṁ sāramaṇḍaṁ,
Alametaṁ vinayassa sāramaṇḍe.
Idha niṭṭhitasabbasāramaṇḍaṁ,
Vinayavasena punāti sāramaṇḍanti.

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito pattavaggo tatiyo.

Nissaggiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pācittiyakaṇḍa

1. Musāvādavagga

1. Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā

1. **Vādakkhitto**ti ettha avisesena vāda jappa vitaṇḍasaṅkhāto tividhopi kathāmaggo "vādo" icceva vuttoti veditabbo. Tesu "titthiyehi saddhin"ti vacanato ṭhapetvā vādaṁ "sesā"ti vadanti. Chalajātiniggahaṭṭhānakusalatāya kadāci katthaci **avajānitvā paṭijānāti,** tathā pubbe kiñci vacanaṁ **paṭijānitvā** pacchā **avajānāti.** Evaṁ vā aññathā vā **aññenaññaṁ paṭicarati.** Evaṁ pavatto sampajānamusā bhāsaṁ paṭissuṇitvā asaccāyanto saṅketaṁ katvā visaṁvādento evaṁ so vādakkhitto samāno pācittiyavatthuñca paripūrento vicaratīti evamadhippāyo veditabbo. **Attano vāde**ti ettha "sabbe dhammā anattā"ti[1] paṭhamamāraddhe attano vāde. "Yaṁ dukkhaṁ tadanattā"ti[2] no samayo. "Sabbe dhammā"ti vutte nibbānampi saṅgahaṁ gacchati. "Nibbānaṁ paramaṁ sukhan"ti[3] vuttattā pana taṁ na dukkhaṁ. No ṭhānametaṁ vijjati. Ayaṁ paravādī "yaṁ dukkhaṁ tadanattā"ti[2] suttaṁ dassetvā siddhantaṁ sambhametvā "virodhi viruddho"ti vuttaṁ dosaṁ āropessatīti tasmiṁ paṭhamavāde kañci dosaṁ sallakkhento āropite vā dose anāropite vā "nāyaṁ mama vādo"ti taṁ avajānitvā "nibbānantveva sassatan"ti, "anattā iti nicchayā"ti ca suttaṁ disvā tassa paṭhamavādassa niddosataṁ sallakkhetvā "mameva ayaṁ vādo"ti tameva pacchā paṭijānāti. Evaṁ tattha yathāvuttamānisaṁsaṁ sallakkhento taṁ paṭijānitvā yadi anattā sabbe dhammā, dhammā eva na te bhavanti. Sabhāvaṁ dhārentīti hi "dhammā"ti vuccanti.

Ayañca **atta**-saddo sabhāvavācīti evaṁ āropite vā dose anāropite vā dosoti sallakkhetvā "nāyaṁ mama vādo"ti tameva paṭhamavādaṁ pacchā avajānāti. Atha so paravādī sapakkhaṁ paṭisedhe

---

1. Khu 1. 53; Khu 8. 34 piṭṭhādīsu; Khu 9. 6 piṭṭhādīsu; Khu 10. 7 piṭṭhādīsu; Khu 7. 72 piṭṭhādīsu.
2. Saṁ 2. 19 piṭṭhe.
3. Khu 1. 43; Ma 2. 176 piṭṭhe.

paṭijānanattāpanayanaṁ. Paṭijānāti patyāssa iti vacanato "paṭiññā aññā so nāma te niggaho"ti vutto. Sabhāvātirittaṁ atthaṁ paṭisedhādhippāyato sabhāvato atirittaṁ bālaparikappitamattānaṁ sandhāya "anattā sabbe dhammā"ti me paṭiññātakathā, sā ca tadavatthāyevāti[1] na me taṁ paṭiññātattāpanayanaṁ atthi, "nāyaṁ mama vādo"ti avajānanaṁ pana sabhāvasaṅkhātaṁ attānaṁ sandhāya "anattā sabbe dhammā"ti na vadāmīti adhippāyena katanti iminā aññena kāraṇena taṁ pubbe paṭiññātattāpanayanaṁ kāraṇaṁ paṭicchādeti. "Anattā sabbeva dhammā"ti na vattabbaṁ **"atta**-saddassa sabhāvavācittā"ti idaṁ kāraṇaṁ paṭicca tena pubbe paṭiññātattāpanayanaṁ kataṁ. Tamaññakāraṇaṁ pacchā dassitena aññena kāraṇena paṭicchādetīti adhippāyo.

Yasmā na kevalaṁ yathādassitanayena so atthameva avajānāti, paṭijānāti ca, kintu vacanampi, tasmā **aṭṭhakathāyaṁ**[2] "jānitabbato"ti paṭhamaṁ kāraṇaṁ vatvā paravādinā "yadi jānitabbato aniccaṁ, nibbānaṁ te aniccaṁ siyā"ti vutte "na mayā 'jānitabbato' kāraṇaṁ vuttaṁ, 'jātidhammato'ti mayā vuttaṁ, taṁ tayā badhiratāya aññena sallakkhitanti-ādīni vadatīti adhippāyo. 'Jānitabbato'ti vatvā puna 'jātidhammato'ti-ādīni vadatī"ti vuttaṁ. "Avajānitvā puna paṭijānanto taṁ avajānanaṁ iminā paṭicchādeti nāmā"ti likhitaṁ.

2. **Jānitvā jānantassa cā**ti jānitvā vā jānantassa vāti atthadvayaṁ dīpetīti.

3. Apica **micchāvācāpariyāpannā**ti catubbidhamicchāvācāpariyāpannā. Sīhaḷādināmabhedagatāti keci, tasmā evaṁ vadato vacanaṁ, taṁsamuṭṭhāpikā cetanāti ubhayaṁ vuttanti **mātikāyaṁ** ubhinnaṁ saṅgahitattā. **Vibhaṅge** taṁ vacanaṁ yasmā vinā viññattiyā natthi, tasmā "vācasikā viññattī"ti viññatti ca dassitā. "Evaṁ vadato vacanan"ti lokavohārena vatvā paramatthato dassento "taṁsamuṭṭhāpikā vā cetanāti vuttan"ti ca vadati. **Oḷārikenevā**ti cetanāsamuṭṭhānavācānaṁ sukhumattā visayavaseneva katāti.

---

1. Sāva tadavatthāyevāti (Ka) 2. Vi-Ṭṭha 3. 2 piṭṭhe.

9. **Diṭṭhassa hotī**ti diṭṭho assa, anena vā upacārajjhānavasena na mayā abyāvaṭo mato, “na mayā pavanto paṭo diṭṭho”ti-ādiṁ bhaṇantassa ca paramatthasuññataṁ upādāya eva “itthiṁ na passāmi, na ca purisan”ti bhaṇantassa ca na musāvādo.

11. **Āpattiṁ āpajjatiyevā**ti ettha “dubbhāsitāpattī”ti vadanti. Kasmā? “Keḷiṁ kurumāno”ti vuttattā. “Vācā girā -pa- vācasikā viññattī”ti ujukaṁ sandhāya, kāyo na ujuko.

Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā

13. **“Puna are patte**ti puna taṁ ṭhānaṁ parivaṭṭetvā āgate aññasmiṁ are”ti likhitaṁ. **Patiṭṭhitārappadesan**ti bhūmiṁ. **Puna are**ti puna tasmiṁ yeva are bhūmiṁ patteti atthoti keci, taṁ na sundaraṁ viya. **Jāpito**ti parājito, “parājito”ti vā pāṭho. **Pāpesī**ti abhibhavasi. Manāpaṁ bhāsamānassa brāhmaṇassa garuṁ bhāraṁ. **Udabbahī**ti ākaḍḍhīti attho, anādaratthe vā sāmivacanaṁ. **Dhanañca naṁ alābhesī**ti yathā so dhanaṁ alabhi, tathā akāsīti adhippāyo.

15. **Pubbe**ti nidāne. **Avakaṇṇakan**ti chinnakaṇṇakanāmaṁ. **Javakaṇṇakan**ti vaṅkakaṇṇakanāmaṁ. **Dhaniṭṭhakaṁ** dhanavaḍḍhakanāmaṁ, sirivaḍḍhakanāmaṁ **kulavaḍḍha**kasseva nāmaṁ. **Tacchakakamman**ti khaṇanakammakārā koṭṭhakā, pāsāṇakammakārāti keci. **“Muddā**ti pabbagaṇanā. **Gaṇanā**ti mahāgaṇanā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. **“Madhumetaṁ** omehan”ti likhitaṁ. Thūlakāyassa maṁsūpacayoti eke. Yabha methune. Vītarāgatādīhi akkosantopi kileseheva kira akkosati nāma, tathā “sotāpanno”ti akkosanto āpattiyā akkosati nāmāti eke. Liṅgāyattattā accodātādipi liṅgameva jātaṁ.

16. Sabbattha **vadetī**ti uddeso. **Bhaṇatī**ti vitthāro. **Vadetī**ti vā iminā paraviññāpanaṁ dīpeti.

26. Aññāpadesavāresu pana "evaṁ vadetī"ti vuttaṁ. Kasmā? Pubbe dassita-uddesakkamanidassanatthaṁ. Pubbepi "hīnena hīnaṁ, hīnena ukkaṭṭhaṁ, ukkaṭṭhena hīnaṁ, ukkaṭṭhena ukkaṭṭhan"ti jātyādīsu ekekasmiṁ catudhā catudhā dassita-uddesakkamassa nidassanaṁ "evan"ti iminā karoti. "Hīnena hīnaṁ vadetī"ti vuttaṭṭhāneyeva hi "evaṁ vadetī"ti vutte so ākāro nidassito hotīti adhippāyo. Aññathā aññāpadesena so ākāro na sambhavatīti āpajjati. Na sambhavati evāti ce? Na, visesakāraṇābhāvā, tattha anāpattippasaṅgato, aniyamaniddesena aniyamatthasambhavato ca. "Santi idhekacce caṇḍālā"ti-ādinā hi aniyamaniddesena caṇḍālaṁ vā acaṇḍālaṁ vā sandhāya bhaṇantassa āpattīti aniyamattho sambhavatīti adhippāyo. Yadi evaṁ ettakameva vattabbaṁ tāvatā pubbe dassita-uddesakkamanidassanasiddhitoti? Na, "vadetī"ti iminā ayojite "evan"ti pade imaṁ nāma ākāraṁ dassetīti anavabodhato. Aññāpadesanayepi paraviññāpaneyeva dukkaṭapācittiyaṁ viyāti niyamanapayojanaṁ vā "vadetī"ti padanti veditabbaṁ. Atha vā attano samīpe ṭhatvā aññaṁ bhikkhuṁ āṇāpento hīnena hīnaṁ vadeti bhaṇati, āpatti pācittiyassa. Sace sayaṁ hīno hīnena hīnaṁ caṇḍālaṁ -pa- pukkusaṁ "pukkuso"ti bhaṇati āpatti vācāya vācāya pācittiyassa, esa nayo aññāpadesavāresupīti yojanā veditabbā. Ayamattho duṭṭhadosesu[1] pariyesitabbo. Aññathā "vadeti bhaṇatī"ti etesaṁ aññataraṁ ubhayattha anaññāpadesavāra-aññāpadesavāresu, visesena vā aññāpadesavāresu niratthakaṁ āpajjati vināyeva tena vacanasiliṭṭhatāsambhavato. Attato[2] **pāḷiyaṁ** avuttattā panettha "sāṇattikan"ti[3] vuttanti veditabbaṁ. Tatrāyaṁ padasandhi **vadetī**ti vada itīti. Asammukhā vadantassa dukkaṭaṁ "sammukhā pana sattahipi āpattikkhandhehi vadantassa dukkaṭan"ti **andhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttattā. **Davakamyatā** nāma keḷi, taṁ dassetuṁ **"hasādhippāyatā"**ti vuttaṁ. "Asammukhāpi davakamyatāya vadantassa dubbhāsitamevā"ti ācariyā vadanti. Pāpagarahitāya kujjhitvāpi vadantassa dukkaṭaṁ, asammukhā anāpattīti.

Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 1. 243. 255 piṭṭhādīsu. 2. Attano (Ka) 3. Anāṇattikanti (Ka)

3. Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā

36-7. "Imassa sutvā amussā"ti pāṭho. "Imesaṁ sutvā"ti na sundaraṁ. **Bhedāyapīti**[1] bhedāya. Tiṇṇampi bhikkhubhāvatoyeva nipajjanato **"bhikkhūnaṁ pesuññe"**ti bahuvacanaṁ kataṁ.

38-9. "Itthannāmo āyasmā caṇḍālo -pa- pukkusoti bhaṇatī"ti vatvā pesuññaṁ upasaṁharatīti yojanā. Aññathā "pukkusoti bhaṇatī"ti vattabbatā āpajjati. Ettha anupasampannavāro labbhamānopi na uddhaṭo omasavāde dassitanayattā, saṅkhepato ante dassetukāmatāya vā. Tathā hi ante tīṇi dukkaṭāni dassitāni. Tāni pana dassento bhagavā yasmā "upasampannassa sutvā upasampannassa pesuññaṁ upasaṁharatī"ti vuttānaṁ dvinnaṁ padānaṁ aññataravipallāsavasena vā ubhayavipallāsavasena vā pācittiyanti katvā dvepi tāni ekato vuttānīti dassetukāmo, tasmā sabbapaṭhamaṁyeva "upasampanno upasampannassa sutvā upasampannassa pesuññaṁ upasaṁharati, āpatti pācittiyassā"ti āha. "Dvīsu panetesu yasmā pārājikaṁ ajjhāpannopi upasampanno tādisaṁyeva upasampannaṁ khuṁsetukāmo omasati, tādisassa sutvā tādisassa pesuññaṁ upasaṁharati, āpatti pācittiyassa, tasmā 'upasampanno'ti idaṁ ādipadaṁ sabbattha vuttan"ti keci vadanti, taṁ na yuttaṁ, anavasesa-āpattiṁ āpannassa puna āpattiyā asambhavato, tasmā kevalaṁ **mātikāyaṁ** bhikkhupadābhāvatoyeva "bhaṇati upasaṁharatī"ti padānaṁ kārakaniddesābhāve asambhavato eva taṁ ādipadaṁ vuttanti veditabbaṁ. Idaṁ pāḷilesābhāvato anāṇattikameva. "Na piyakamyassa, na bhedādhippāyassā"ti upasaṁharaṇāpekkhaṁ sāmivacanaṁ tuṇhībhūtassa vacanappayojanābhāvato, tena vuttaṁ **"pāpagarahitāya bhaṇantassa anāpattī"**ti.

Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Bhedāya (Pāḷi)

4. Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā

45-6. **Sabbametaṁ padaso dhammo nāmā**ti ettha dhammo nāma buddhabhāsitoti evaṁ sambandho. **Akkharasamūho**ti asamattapade[1]. Paccekabuddhabhāsitaṁ buddhabhāsite eva. Anupāsakagahaṭṭhehi bhāsito isibhāsitādisaṅgahaṁ gacchatīti veditabbaṁ. Katthaci potthake "devatābhāsito"ti padaṁ natthi, yattha atthi, sā pāḷi. **Gāthābandhepi ca esa nayo**ti ekameva akkharaṁ vatvā ṭhānaṁ labbhati eva. "Evaṁ me sutan"ti-ādisuttaṁ bhaṇāpiyamāno ekāraṁ vatvā tiṭṭhati ce, anvakkharena pācittiyaṁ, aparipuṇṇapadaṁ vatvā ṭhite anubyañjanena. Padesu ekaṁ paṭhamapadaṁ virujjhati ce, anupadena pācittiyaṁ. **Aṭṭhakathānissito**ti aṭṭhakathānissitavasena ṭhito. Pubbe pakatibhāsāya vuttaṁ aṭṭhakathaṁ sandhāya. **Pāḷinissito**ti pāḷiyaṁ evāgato. **Maggakathā**dīnipi pakaraṇāni.

48. **Upacāra**nti dvādasahatthaṁ. **"Opātetī**ti ekato bhaṇati samāgacchatī"ti likhitaṁ. Kiñcāpi apalāladamanampi sīlupadesopi bhagavato kāle uppanno, atha kho tesu yaṁ yaṁ buddhavacanato āharitvā vuttaṁ, taṁ tadeva āpattivatthu hotīti viññāpanatthaṁ **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** "vadantī"ti[2] vacanehi sithilaṁ kataṁ. Buddhavacanato āharitvā vuttassa bahulatāya tabbahulanayena tesu āpatti vuttā, tasmā **mahāpaccayaṁ** tassādhippāyo pakāsitoti attho. "Sabbasameva vacananti apare"ti vuttaṁ. Sace ācariyo ṭhito nisinnānaṁ pāṭhaṁ deti, "na ṭhito nisinnassa dhammaṁ desessāmī"ti vuttāpattiṁ nāpajjatīti eke. Tesampi pāṭhadānaṁ dhammadesanato na aññanti taṁ na yuttaṁ, chattapāṇikādīnaṁ pāṭhadānena anāpattippasaṅgato, āpattibhāvo ca siddho. Vuttañhetaṁ—

"Ubho atthaṁ na jānanti, ubho dhammaṁ na passare.
Yo cāyaṁ mantaṁ vāceti, yo cādhammenadhīyatī"ti[3].

Ettha adhīyatīti attho, tasmā pāṭhadānampi dhammadesanāva. **Sekhiyaṭṭhakathāyaṁ**[4] "dhammaparicchedopanettha padasodhamme vuttanayena veditabbo"ti

1. Asamatthapade, asampattapade (Ka)
2. Vuttanti vadantīti (Ka)
3. Vi 2. 268 piṭṭhe.
4. Vi-Ṭṭha 3. 168 piṭṭhe.

vuttaṁ, tasmā ayameva dhammo sabbattha dhammapaṭisaṁyutta-sikkhāpadesu veditabbo. Yadi evaṁ saṅkhārabhāsādivasena cittadhammaṁ desentassa sekhiyavasena anāpatti siyā, tato chapakajātakavirodho. Tattha mantānaṁ bāhiraganthattāti ce? Na, tadadhippāyājānanato. Ayañhi tattha adhippāyo "bāhirakaganthasaṅkhātampi mantaṁ ucce āsane nisinnassa vācetuṁ me bhikkhave amanāpaṁ, pageva dhammaṁ desetun"ti. "Tadāpi me bhikkhave amanāpaṁ nīce āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa mantaṁ vācetuṁ, kimaṅgaṁ pana etarahi -pa- dhammaṁ desetun"ti[1] hi ayaṁ pāḷi yathāvuttameva adhippāyaṁ dīpeti, na aññaṁ. Teneva "mantaṁ vācetuṁ dhammaṁ desetun"ti vacanabhedo kato. Aññathā ubhayattha "dhammaṁ desetum"icceva vattabbanti.

Mayā saddhiṁ mā vadāti-ādimhi pana **anugaṇṭhipade** evaṁ vutto "sace bhikkhu sāmaṇerena saddhiṁ vattukāmo, tathā sāmaṇeropi bhikkhunā saddhiṁ vattukāmo sahasā opāteti, 'yebhuyyena paguṇaṁ ganthaṁ bhaṇantaṁ opātetī"ti-ādīsu viya anāpatti, na hi ettāvatā bhikkhu sāmaṇerassa uddisati nāma hoti. Yasmā **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** natthi, tasmāpi yuttamevetaṁ. Sace tattha vicāretvā paṭikkhittaṁ siyā āpatti, kiriyākiriyañca nāpajjati. Kasmā? Yasmā cittena ekato vattukāmo, atha kho naṁ 'ekato mā vadā'ti paṭikkhipitvāpi ekato vadanto āpajjati. Avattukāmassa sahasā virajjhitvā ekato vadantassa anāpatti, tena vuttaṁ 'mayā saddhiṁ mā vadāti vutto yadi vadati, anāpattī'ti. Tathāpi ācariyānaṁ matimanuvattantena evarūpesu ṭhānesu yathāvuttanayeneva paṭipajjitabbaṁ. Kasmā? Yasmā **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** natthi, natthibhāvatoyeva āpatti. Sace tattha anāpatti-avacanaṁ na sambhavati ayamaṭṭhānattā"ti.

Tatrāyaṁ vicāraṇā—"mayā saddhiṁ mā vadā"ti vutto yadi vadati, bhikkhuno anāpattīti yuttametaṁ bhikkhuno vattukāmatāyābhāvato, bhāvepi sajjhāyakaraṇādīsu tīsu anāpattito ca. Atha sāmaṇerena byattatāya "mayā saddhiṁ mā vadā"ti vutto bhikkhu abyattatāya vadati, āpatti eva vattukāmatāsabbhāvato. Sahasā ce vadati, anāpatti tadabhāvato. Sace bhikkhu evaṁ "mayā saddhiṁ mā

1. Vi 2. 268 piṭṭhe.

vadā”ti vatvā tena saddhiṁ sayaṁ vadati, āpatti eva. Na hi etaṁ sikkhāpadaṁ kiriyākiriyaṁ. Yadi etaṁ sikkhāpadaṁ kiriyākiriyaṁ bhaveyya, yuttaṁ. Tattha anāpattīti adhippāyo. **Mahāpaccariyaṁ** imināva adhippāyena “mayā saddhiṁ mā vadā”ti vuttaṁ siyā. Na hi sāmaṇerassa kiriyā idha pamāṇanti, imasmiṁ pana adhippāye vutte atiyuttaṁvāti attho. Akkharattho byañjanattho. Kiñcāpi “yañca padaṁ yañca anupadaṁ yañca anvakkharaṁ yañca anubyañjanaṁ, sabbametaṁ padasodhammo nāmā”ti vuttaṁ, tathāpi “padena vāceti, pade pade āpatti pācittiyassa, akkharāya vāceti, akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti idameva dvayaṁ yojitaṁ, taṁ kasmāti ce? Padena anupada-anubyañjanānaṁ saṅgahitattā. Vuttañhetaṁ “anupadanti dutiyapādo. Anubyañjananti purimabyañjanena sadisaṁ pacchābyañjanan”ti[1], tasmā anupadekadesamattameva anubyañjananti siddhaṁ. “Akkharānubyañjanasamūho padan”ti ca vuttattā padamattameva vattabbaṁ tena anupadādittayaggahaṇatoti ce? Na vattabbaṁ vacanavisesato. Padena vācento hi pade vā anupadevā anubyañjane vā āpattiṁ āpajjati. Na akkharena. Akkharena vācento pana padādīsu aññatarasmiṁ āpajjati. Na hi “varo varaññū varado varāharo”ti-ādimhi paṭhamaṁ va-kāraṁ vācento dutiyādiva-kāre opāteti, paṭhamaṁ ro-kāraṁ vācento dutiyaro-kāre opāteti, paṭhamaṁ ra-kāraṁ vācento dutiyara-kāre opāteti, āpatti pācittiyassāti sambhavati. Anubyañjanānulomato sambhavati evāti ce? Na, “pade pade āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā. Idañhi vacanaṁ ekasmiṁ pade ekā āpattīti dīpeti. “Rūpaṁ aniccan’ti vuccamāno rūti opātetī”ti vacanato sakalaṁ pādaṁ vācentassa paṭhama-akkharamatte ekato vutte āpattīti siddhanti ce? Na, “akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā, tasmā rūti opātetīti vattuṁ asambhavato rū-kārassa yathāvuttadhammapariyāpannabhāvasiddhito taṁ avatvā kevalaṁ akkharāya vācentassa yathāvuttadhammapariyāpanna-akkharabhāvadassanatthaṁ “rūpaṁ aniccanti vuccamāno”ti vuttaṁ, vacanasiliṭṭhatāvasena vā anubyañjane vedanāvacanaṁ viyāti veditabbaṁ.

Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi-Ṭṭha 3. 7 piṭṭhe.

5. Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

50. "Na sahaseyyaṁ kappetabban"ti bhāvavasena vuttaṁ, kesuci "na sahaseyyā kappetabbā"ti pāṭho, na kappetabbā bhikkhunāti paññattanti adhippāyo. "Apassenaṁ vāti vāyimamañcakameva hotī"ti likhitaṁ. Yaṁ etesaṁ na kappati, taṁ tesampīti upajjhāyādīnaṁ santikaṁ agantvā sahaseyyaṁ kappeyyāti pāṭhaseso.

52. "Anupasampanno nāma bhikkhuṁ ṭhapetvā avaseso'ti vuttattā mātugāmo anupasampannoti catuttharattiyaṁ mātugāmo dvepi sahaseyyāpattiyo janetīti apare"ti vuttaṁ, "bhikkhuṁ ṭhapetvā -pa- pannoti pārājikavatthubhūto tiracchānapuriso adhippeto"ti ca, ubhayampi vīmaṁsitabbaṁ. **Dutiyasikkhāpade** mātugāmo nāmāti manussitthiṁ yeva gahetvā yakkhī petī tiracchānagatā pārājikavatthubhūtā na gahitā tesu dukkaṭattā. "Sace pana attanopi sikkhāpade dukkaṭaṁ bhaveyya, atha kasmā paṭhamasikkhāpade pācittiyan"ti ca vuttaṁ. "Aparikkhitte pamukhe anāpattī"ti **sīhaḷaṭṭhakathā**vacanaṁ, tassatthaṁ dīpetuṁ **andhakaṭṭhakathāyaṁ** "bhūmiyaṁ vinā jagatiyā pamukhaṁ sandhāya kathitan"ti vuttaṁ. **Puna vasatī**ti catutthadivase vasati. **Bhikkhunipanne**ti bhikkhumhi nipanne. **Sannipatitamaṇḍapaṁ** nāma mahāvihāre sannipātaṭṭhānaṁ. "Tīṇi ca divasāni dukkaṭakhetthe vasitvā catutthe divase sahaseyyāpattipahonake sayati, pācittiyevā"ti ekacce vadanti kira, taṁ na yuttaṁ.

Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

55. "Atha kho te manussā"ti ca "te addhikā"ti ca pāṭho. "Ekarattan"tipi atthi, so na sundaro. Paṇḍake **pāḷiyaṁ** dukkaṭassa vuttattā "ubhatobyañjanehi mūlāpattīti dissatī"ti, "animittādayo itthiyovā"ti ca vadanti ubhatobyañjanake vuttaṁ viya. Kiñcāpi matitthī pārājikavatthu hoti, anupādinnapakkhe ṭhitattā pana idha āpattiṁ na karoti. Pārājikāpattiṭṭhānañcettha na oloketabbaṁ.

Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā

66. "Viññū paṭibalā"ti vacanato aviññū itthiyāpi desentassa anāpatti. Idha yakkhī-ādayo manussitthī viya anoḷārikattā dukkaṭavatthukā jātā. Tiracchānagatamanussaviggahitthiyā paṭibalatāya vuttattā itarāpi dukkaṭavatthuyevāti eke. **"Mātugāmāyā"**ti[1] liṅgavipallāsena vuttaṁ. "Aṭṭhakathādipāṭhaṁ ṭhapetvā damiḷādinā yathāruci kathetuṁ labhati kirā"ti likhitaṁ, yathā yakkhī-ādayo dukkaṭavatthukā jātā, tathā purisaviggahaṁ gahetvā ṭhitena yakkhādinā saddhiṁ ṭhitassa mātugāmassa dhammaṁ desento dukkaṭaṁ anāpajjitvā kasmā pācittiyamāpajjatīti ce? Īsakampi dutiyapakkhaṁ abhajanato. Manussamātugāmopi na dutiyo, pageva yakkhādayoti. Na dutiyāniyate tassa dutiyattāti ce? Na tattha duṭṭhullavācāpekkhā dutiyatā, kintu nisajjāpekkhā, idha ca na nisajjamattaṁ, kintu desanā idhādhippetā. Sā ca nipajjanato oḷārikā, tasmā asamatthanidassanaṁ.

Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā

67. "Catutthapārājikavatthu ca idañca ekamevā"ti vuttaṁ, na yuttaṁ. Kasmā? Tattha "moghapurisā"ti vuttattā. Te ariyamissakā na hontīti dvepi ekasadisānīti mama takko. "Ariyāpi paṭijāniṁsu, tesampi abbhantare vijjamānattā uttarimanussadhammassā"ti likhitaṁ. **"Sabbepi bhūtaṁ bhagavā**ti puthujjana-ariyānaṁ uttarimanussadhammassa ārocitattā 'bhūtan'ti vuttaṁ, na attano uttarimanussadhammaṁ sandhāyāti apare"ti vuttaṁ.

77. **Pubbe avuttehī**ti catutthapārājike āvuttehīti.

Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Aññassa mātugāmassa (Pāḷi), aññissā mātugāmassa (Ṭṭha)

9. Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā

78-80. “Teneva hatthena upakkamitvā asuciṁ mocesī”ti pāṭho sampatipāṭho sundaro. Apaloketvāva kātabbā. No ce, pāḷiyaṁyeva vuttaṁ siyā. “Ottappenā”ti vattabbe ruḷhīvasena paresu **“hirottappenā”**ti vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** uttānattā na vuttaṁ, pācittiyā sambhavadassaneneva hi dukkaṭanti siddhaṁ.

83. Tattha “kamman”ti vutta-ajjhācārepi pariyāpannattā taṁ tassa daṇḍakammavatthu. “Tattha kammaṁ āpanno”ti pubbepi likhitaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** “attakāmaṁ āpanno”ti pāṭho, “ayameva gahetabbo”ti vadanti, vīmaṁsitabbaṁ.

Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā

86. **Kaṭasakkharā** setamattikā viya mudukā sakkharajāti. **“Akatapabbhāre**ti avalañjitabbaṭṭhānadassanatthaṁ vuttan”ti likhitaṁ. “Anovassakaṭṭhānadassanatthan”ti vattabbaṁ. **Mūsikukkuran**ti mūsikāhi uddhaṭapaṁsu. **Suddhacittā**ti kiñcāpi “evaṁ pavaṭṭite pathavī bhijjissatī”ti jānanti, no pana ce pathavībhedatthikā, suddhacittā nāma honti. Paṁsu-ādayo dve koṭṭhāsā āpattikarā. Keci “sabbacchannādīsu upaḍḍhe dukkaṭassa vuttattā sace dukkaṭaṁ, yuttan”ti vadanti. Tattha yuttaṁ tādisassa vatthuno sambhavā, idha pana jātapathavī ca ajātapathavī cāti dveyeva vatthūni, tasmā dvinnaṁ ekena bhavitabbanti na yuttaṁ. Etthāpi dukkaṭavacanaṁ atthīti ce? Taṁ pana saññāvasena, na vatthuvasenāti na yuttameva.

87. **Aggiṁ kātuṁ vaṭṭatī**ti ettha ettāvatā usumaṁ gaṇhāti, tasmā vaṭṭatīti keci. Evaṁ sati pathaviyā aggimhi kate dūratopi bhūmi uṇhā hoti, tattakaṁ kopetabbaṁ siyā, na ca kappati, tasmā yasmiṁ ṭhāne patati, taṁ so aggi ḍahati, tasmā vaṭṭatīti eke. Aḍahitepi

"adaḍḍhāya pathaviyā aggiṁ ṭhapetuṁ na vaṭṭatī"ti vuttattā attanā pātanāyeva doso patite upadāheti veditabbaṁ.

Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena musāvādavaggo paṭhamo.

---

2. Bhūtagāmavagga

1. Bhūtagāmasikkhāpadadaṇṇanā

89. **Pharasuṁ niggahetuṁ asakkonto**ti dassitabhāvaṁ jānāpeti. Kasmā ayaṁ pharasuṁ uggirīti ce? **Manussānan**ti-ādi tassa parihāro. "Ākoṭesi chindīti ca vacanato rukkhadevatānaṁ hatthāni chijjanti, na cātumahārājikādīnaṁ viya acchejjānī"ti vadanti.

90-2. **Bhavanti ahuvuñcā**ti dvikāliko bhūtasaddo. Yadi bījato nibbattena bījaṁ dassitaṁ, tadeva santakaṁ yadidaṁ. Sova kukkuṭo maṁsimakkhitoti ayameva hi parihāro. **Aṭṭhakathāsu**pi hi "bīje bījasaññī"ti likhitaṁ. Yaṁ bījaṁ bhūtagāmo nāma hoti, tasmiṁ bīje bhūtagāmabījeti yojetvā. Amūlakattā kira sampuṇṇabhūtagāmo na hoti, "samūlapatto eva hi bhūtagāmo nāmā"ti kāraṇaṁ vadanti. **Abhūtagāmamūlattā**ti bhūtagāmato anuppannattā abhūtagāmamūlaṁ, bhūtagāmassa amūlakattā vā. Na hi tato añño bhūtagāmo uppajjatī"ti dvidhāpi likhitaṁ. Piyaṅgu asanarukkho vaḍḍhanattaco khajjaphalo, "pītasālo"tipi[1] vuccati. **Amūlakabhūtagāme saṅgahaṁ gacchatī**ti nāḷikerassevāyaṁ. Ghaṭapiṭṭhijātattā, bījagāmānulomattā ca dukkaṭavatthu. **Na vāsetabbaṁ** "durūpaciṇṇattā"ti likhitaṁ, **"yesaṁ rukkhānaṁ sākhā ruhatī**ti vacanato yesaṁ na ruhati, tesaṁ sākhāya kappiyakaraṇakiccaṁ natthīti siddhan"ti vuttaṁ. **Muddatiṇan**ti tassa nāmaṁ. **"Muñjatiṇan**ti pāṭho"ti likhitaṁ.

Samaṇakappetīti samaṇavohārehi, tasmā vattabbaṁ bhikkhunā "kappiyaṁ karotī"ti. Tassa āṇattiyā karontenāpi sāmaṇerādinā

---

1. Sītasālotipi (Ka)

"kappiyan"ti vatvāva aggiparijitaṁ kātabbanti siddhaṁ. Aggiparijitādīni viya kappiyattā abījanibbaṭṭabījānipi "pañcahi samaṇakappehī"ti[1] ettha paviṭṭhāni, yathālābhato vā samaṇakappavacanaṁ gahetabbaṁ. "Kappiyan'ti vatthukāmo 'kappan'ti ce vadati, 'vaṭṭatī'ti vadantī"ti vuttaṁ. "Kappiyan'ti vacanaṁ sakasakabhāsāyapi vaṭṭatī"ti vadanti. "Kappiyanti vatvā"ti vuttattā bhikkhunā 'kappiyaṁ' icceva vattabbaṁ, "itarena pana yāya kāyaci bhāsāyā"ti vadanti, vīmaṁsitabbaṁ. "Ucchuṁ kappiyaṁ karissāmīti dāruṁ vijjhatī"ti vacanato kappiyaṁ kātabbaṁ sandhāya viraddheti vuttaṁ hoti, ācariyā pana "kappiyaṁ kāretabbaṁ sandhāya kappiyanti sitthādiṁ kāreti, vaṭṭatī"ti vadanti, tassa kāraṇaṁ vadantā kātuṁ vaṭṭanabhāveneva virajjhitvā katepi kappiyaṁ jātaṁ. Yadi na vaṭṭeyya, sitthādimhi kate na vaṭṭeyyāti, upaparikkhitabbaṁ. Uṭṭhitasevālaghaṭaṁ ātape nikkhipituṁ vaṭṭati, vikopetukāmatāya sati dukkaṭaṁ yuttaṁ viya. "Puppharajjubhājanagatikā, tasmā na vaṭṭati. Nāḷe vā baddhapupphakalāpe nāḷasmiṁ katepi vaṭṭati tasmiṁ pupphassa atthitāyā"ti vadanti. **Porāṇagaṇṭhipade** "bījagāmena bhūtagāmo dassito anavasesapariyādānatthan"ti vuttaṁ.

Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Aññavādakasikkhāpadavaṇṇanā

98-9. **Aññaṁ vadatīti aññavādakaṁ,** "vacanaṁ kareyyā"ti likhitaṁ. "Tuṇhībhūtassetaṁ nāman"ti pāṭho. **Ugghātetukāmo**ti samohanitukāmo, antarāyaṁ kattukāmoti porāṇā.

100. "Sudiṭṭho bhante, na paneso kahāpaṇoti-ādīsu **anāropite** dukkaṭena musāvādapācittiyaṁ, aropite pācittiyadvayaṁ hotī"ti vadanti, vīmaṁsitabbaṁ.

102. **Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vā**ti ettha "mayi vutte maṁ vā aññaṁ vā saṁgho adhammena vā kammaṁ, vaggena vā kammaṁ karissati,

---

1. Vi 4. 244 piṭṭhe.

na kammārahassa vā me, aññassa vā kammaṁ karissatī"ti na kathetīti yojetabbaṁ.

Aññavādakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā

103. **"Chandāyā"**ti akkharakkharāyāti-ādi viya liṅgavipallāsena vuttaṁ, chandatthanti vā attho. Yesaṁ senāsanāni paññapeti, tesaṁ attani chandatthanti adhippāyo.

106. **Anupasampannan**ti-ādīsu karaṇattho gahetabbo. **Aññaṁ anupasampannan**ti aññena anupasampannena. **Tassa vā**ti anupasampannassa. "Sammutikāle pañcaṅgavirahādayo asammatā nāmā"ti, "upasampannena laddhasammuti sikkhāpaccakkhānena vinassatī"ti ca vuttaṁ. **Saṁghenā**ti sabbena saṁghena kammavācāya assāvetvā "taveso bhāro"ti kevalaṁ āropitabhāro. **Kevala**-saddo hettha kammavācāya assāvitabhāvamattameva dīpeti. **Sayamevā**ti itaresaṁ bhikkhūnaṁ anumatiyā. Abhūtena khīyanakassa ādikammikassa kathaṁ anāpattīti ce? Iminā sikkhāpadena. Musāvāde āpattiyeva dve pācittiyo vuttā viya dissanti pubbapayoge rukkhādichindanādīsu viya, vicāretabbaṁ.

Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā

110. "Evañcidaṁ bhagavatā bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ hotī"ti vacanato, **parivāre** "ekā paññatti, ekā anupaññattī"ti[1] vacanato ca idha atthi anupaññattīti siddhaṁ. Kiñcāpi siddhaṁ, "evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā"ti-ādinā pana paññattiṭṭhānaṁ na paññāyati, kevalaṁ "anujānāmi bhikkhave aṭṭha māse -pa- nikkhipitun"ti ettakameva vuttaṁ, taṁ

1. Vi 5. 121 piṭṭhe.

kasmāti ce? Paṭhamapaññattiyaṁ vuttanayeneva vattabbato avisesattā na vuttaṁ. Yadi evaṁ kā ettha anupaññattīti? **Ajjhokāse**ti. Ayamanupaññatti paññattiyampi atthīti ce? Atthi, taṁ pana okāsamattadīpanaṁ, dutiyaṁ cātuvassikamāsasaṅkhātakāladīpanaṁ. Yasmā ubhayampi ekaṁ kālo kāsaṁ ekato katvā "ajjhokāse"ti vuttanti dīpento bhagavā "anujānāmi bhikkhave -pa- nikkhipitun"ti āhāti veditabbaṁ. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] vuttaṁ "yattha ca yadā ca santharituṁ na vaṭṭati, taṁ sabbamidha ajjhokāsasaṅkhyameva gatanti veditabban"ti. Hemantakālassa anāpattisamayattā idaṁ sikkhāpadaṁ nidānānapekkhanti siddhaṁ, tathā hi ajjhokāsapadasāmatthiyena ayaṁ viseso—vassānakāle ovassakaṭṭhāne ajjhokāse, maṇḍapādimhi ca na vaṭṭati. Hemantakāle pakati-ajjhokāse na vaṭṭati, sabbamidha ovassakepi maṇḍapādimhi vaṭṭati, tañca kho yattha himavassena[2] senāsanaṁ na temeti, gimhakāle pakati-ajjhokāsepi vaṭṭati, tañca kho akālameghādassaneyevāti ayaṁ viseso "aṭṭha māse"ti ca "apassikasaṅkete"ti ca etesaṁ dvinnaṁ padānaṁ sāmatthiyatopi siddho.

Kiñca bhiyyo—**aṭṭhakathāyaṁ** sandassitavisesova. Cammādinā onaddhako vā navavāyimo vā na sīghaṁ vinassati. **Kāyānugatikattā**ti kāye yattha, tattha gatattā. Saṁghikamañcādimhi kāyaṁ phusāpetvā viharituṁ na vaṭṭatīti **dhammasiritthero.** "Saṁghikaṁ pana 'ajjhokāsaparibhogena paribhuñjatha bhante yathāsukhan'ti dāyakā denti senāsanaṁ, evarūpe anāpattī"ti **andhakaṭṭhakathāyaṁ** vacanato, idha ca paṭikkhepābhāvato vaṭṭati. "Aññañca evarūpanti apare"ti vuttaṁ. **"Pādaṭṭhānābhimukhā**ti nisīdantassa pādapatanaṭṭhānābhimukhā"ti likhitaṁ. Sammajjantassa pādaṭṭhānābhimukhanti ācariyassa takko.

111. **"Pāduddhāreṇā**ti bahi-upacāre ṭhitattā"ti likhitaṁ. **Gacchanti,** dukkaṭaṁ dhammakathikassa viya. Kasmā na pācittiyaṁ? Pacchā āgatehi vuḍḍhatarehi uṭṭhāpetvā gahetabbato. Dhammakathikassa pana anuṭṭhapetabbattā. "Anāṇattiyā paññattiyampi tassa bhāro"ti vuttaṁ.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 201 piṭṭhe. 2. Himavasena (Ka)

112. **Pariharaṇeyevā**ti ettha gahetvā vicāraṇeti **dhammasiritthero.** Attano santakakaraṇeti **upatissatthero.** Bījanīpattakaṁ caturassabījanī.

113. "Yo bhikkhu vā sāmaṇero vā -pa- lajjī hotī'ti vuttattā alajjiṁ āpucchitvā gantuṁ na vaṭṭatī"ti vadanti. Pāṭhe "kenaci palibuddhaṁ hotī"ti ca **aṭṭhakathāyaṁ** "palibuddhan"ti ca senāsanaṁyeva sandhāya vuttaṁ, tasmā tathāpi atthīti gahetabbaṁ. "Anāpucchaṁ vā"ti pāṭho.

Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā

116-7. **Ettakameva vutta**maṭṭhakathāsu, tathāpi padaṭṭhādayopi labbhanti eva. **Anugaṇṭhipade** "aññaṁ attharaṇādi akappiyattā na vuttan"ti vuttaṁ. "Mañcaṁ vā pīṭhaṁ vā vihāre vā vihārūpacāre vā'ti imināpi saṁsandanatthaṁ **'kiñcāpi vutto, atha kho**'ti-ādi āraddhan"ti ca vuttaṁ. Upacāramattañcetaṁ "rukkhamūle"ti, tattha vattabbaṁ natthi.

118. **Anāpucchitvāpi gantuṁ vaṭṭatī**ti asatiyā gacchatopi anāpatti, **āpucchanaṁ pana vattaṁ** sañcicca anāpucchato vattabhedadukkaṭattā. Puggalikasenāsane saṁghikaseyyaṁ, saṁghikasenāsane vā puggalikaseyyaṁ attharitvā gacchantassa dukkaṭaṁ yuttaṁ viya. Kasmā? "Seyyāmattameva nasseyyā"ti vuttattā. Idha pana "palibuddhaṁ palibuddho"ti duvidhampi atthi.

Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā

121. Chabbaggiyesuyeva **therā bhikkhū**ti keci. **Pāde dhovitvā**ti-ādimhi pavisantassa vā pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭhaṁ passāvatthāya nikkhamantassa vā yāva passāvaṭṭhānanti yojanā kātabbā. Evaṁ

sante “passāvatthāya nikkhamantassa vā”ti na vattabbaṁ, “passāvaṭṭhānato nikkhamantassa vā”ti vattabbaṁ. **Passāvaṭṭhānan**ti katthaci potthake. Tathā hi **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] “pavisantassa pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭhaṁ nikkhamantassa mañcapīṭhato yāva passāvaṭṭhānaṁ, tāva upacāro”ti vuttaṁ, tasmā “pāde dhovitvā pavisantassa, passāvatthāya nikkhamantassa ca dvāre nikkhittapādadhovanapāsāṇato, passāvaṭṭhānato ca mañcapīṭhan”ti katthaci potthake pāṭho, so apāṭho. Kasmā? Mañcapīṭhānaṁ upacārassa vuttattā. Pavisantassa yāva mañcapīṭhānaṁ upacāro, nikkhamantassa tato paṭṭhāya yāva passāvaṭṭhānaṁ vaccakuṭicaṅkamaṭṭhānanti iminā atthena yathā saṁsandati, tathāvidho pāṭhoti ācariyo.

122. **Upacāraṁ ṭhapetvā**ti idha vutta-upacāraṁ ṭhapetvā. “Dassanasavanūpacārepi santharantassā”ti likhitaṁ.

Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā

126-7. **Chasattakoṭṭhakāni vā**ti ettha dvārakoṭṭhakaṁ adhippetaṁ. “Nikkhamā”ti vacanaṁ sutvāpi attano ruciyā nikkhamati, anāpatti, idha aggisālādi eva **upacāro**ti.

Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā

129. “Pamāṇamajjhimassa galappamāṇe dinnatulāpi vehāsakuṭiyevā”ti likhitaṁ, “na sā idha adhippetā”ti vuttaṁ.

Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 204 piṭṭhe.

9. Mahallakavihārasikkhāpadavaṇṇanā

135. **Yāva dvārakosā**ti dvārasamīpā, yāva bhittīti attho, taṁ suvuttaṁ. **Kavāṭavitthārappamāṇo**ti hatthapāsassādhippetattā, samantā kavāṭavitthārappamāṇa-upacārassa gahitattā aparipūra-upacārāpi hoti. Ālokaṁ karotīti ālokaṁ sandheti pidhetīti sandhi eva ālokasandhināmakā honti. Vātapānakavāṭalepakamme appaharitaṭṭhānakiccaṁ natthi.

136. **Iṭṭhakā**ti chadanakapālāsilādi-iṭṭhakā. **Chadanūparī**ti ettha paṭhamaṁ tāva ekavāraṁ aparisesaṁ chādetvā puna chādanadaṇḍake bandhitvā dutiyavāraṁ tatheva chādetabbaṁ. "Tatiyavāracatutthavāre sampatte dve magge adhiṭṭhahitvā tatiyamaggaṁ āṇāpetvā pakkamitabban"ti vuttaṁ, taṁ "punappunaṁ chādāpetī"ti iminā yujjati.

Porāṇā pana "paṭhamavāreyeva tayo magge adhiṭṭhātuṁ vaṭṭati, catutthato paṭṭhāya āpatti pācittiyaṁ, catutthalepato paṭṭhāya āpattī"ti vadanti. Tattha chadane vuttavidhinidānena sameti, lepe vuttavidhitikacchedena sameti. Tathāpi so na yuttova. **Nidāne, aṭṭhakathāyañ**ca siddhalepattā sabbasovāpi acchanne, channevāpi anekaso pariyāyassa tatiyasseva adhiṭṭhānanti no sametīti ācariyo. "Dve magge"ti, "dve chadane"ti ca "tatiyavārato paṭṭhāya evaṁ chādāpehī'ti āṇāpetvā pakkamitabban"ti ca **upatissatthero** vadati kira.

Mahallakavihārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

140. Sappāṇakasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

Samatto vaṇṇanākkamena bhūtagāmavaggo dutiyo.

3. Ovādavagga

1. Ovādasikkhāpadavaṇṇanā

144. **Kathānusārenā**ti yo bhikkhunovādakatthiko kiṁsīlo kiṁsamācāro katarakulā pabbajitoti-ādi kathānusārenāti attho. **Saggamaggagamanepī**ti **api**-saddena mokkhagamanepi. **"Lakkhaṇappaṭivedhapaṭisaṁyutto"**ti aṭṭhagarudhammānusārena vattabbaṁ dhammakathaṁ sandhāya vuttaṁ.

145-7. **Nissīman**ti vihāre baddhasīmato aññaṁ abaddhasīmaṁ, gāmasīmādinti attho. **"Supinantenapī"**ti na sabbesanti idha bāhullanayena vuttaṁ. Chabbaggiyā hi keci vīsativassāpi atthi atirekavīsativassāpīti iminā imaṁ majjhimabodhikāle paññattanti viññāyati. **"Sīlavā hotī"**ti vatvā tassa catubbidhattā idha adhippetasīlameva dassetuṁ **"pātimokkhasaṁvarasaṁvuto"**ti-ādi vuttaṁ. **Gaṇṭhānugaṇṭhipadesu** "satisaṁvarādayo idha nādhippetā, tena vibhaṅgapāṭhaṁ dasseti aṭṭhakathācariyo"ti vuttaṁ. **Atthato**ti pāḷi-atthato. **Kāraṇato**ti kāraṇūpapattito, aṭṭhakathātoti adhippāyo. Atha vā **kāraṇato**ti dhammato, tena atthato dhammatoti vuttaṁ hoti. Atha vā **atthato**ti phalato. **"Kāraṇato**ti hetuto. Dhammapadampi jātakena sahā"ti likhitaṁ. **Pañhaṁ kathetun**ti "pañhaṁ puṭṭho kathetī"ti ettha bhikkhuniyā puṭṭhena "na jānāmī"ti na sakkā kathetuṁ. "Na kho pana taṁ bhagavantan"ti pāṭho. "Na kho panetan"ti ca likhanti, taṁ na sundaraṁ. "Kāsāyavatthavasanāyā"ti vacanato pārājikāyapi na vaṭṭati. Bhikkhuniyā kāyasaṁsaggameva vuttaṁ. Methunena hi bhikkhunīdūsako hoti.

148-9. Bhikkhūnaṁ santike upasampannā nāma parivattaliṅgā, pañcasatā sākiyāniyo vā. "Dhammadesanāpattimocanatthaṁ panā"ti vacanato mātugāmaggahaṇena sabbattha bhikkhunīsaṅgahaṁ gacchatīti siddhaṁ. Bhikkhuniggahaṇena pana mātugāmo **tiriyaṁ taraṇasikkhāpade**[1] saṅgahito, na aññatha. "Osāretabbā"ti pāḷipāṭho, pāḷi osāretabbāti

1. Vi 2. 90 piṭṭhe.

attho. “Osāretabban”ti aṭṭhakathāpāḷi. Ekasmiṁ ṭhāne vandite dosābhāvato bahūsu ekāya vandite vaṭṭatīti ce? Bhikkhūhi kattabbaṁ natthi, bhikkhuniyāyeva kattabbaṁ, tasmā na vaṭṭati. **“Yattha katthaci nisinnāyā**ti antodvādasahatthe nisinnāyā”ti vadanti. **Na nimantitā hutvā gantukāmā**ti nimantitā hutvā gantukāmā bhikkhū idha nādhippetā, vassaṁ upagantukāmāva adhippetāti attho. **Yato panā**ti bhikkhunīvihārato. **Tatthā**ti bhikkhunīvihāre. Kiñcāpi “ovādadāyakā bhikkhū”ti vacanato ovādadāyakeheva sabhikkhuko āvāso hoti, na sabbehīti āpanno, tathāpi asati bhikkhunovādake ovādasaṁvāsānaṁ atthāya yācanatthāya avassaṁ gantabbattā aññehipi bhikkhūhi sabhikkhukopi sabhikkhuko evāti veditabbo. **Sā rakkhitabbā**ti vassacchedāpatti rakkhitabbā. Kasmā? **Āpadāsu hī**ti-ādi. **“Ayaṁ uposatho cātuddasikoti pucchitabban”**ti vuttaṁ, tampi terasiyaṁyeva, etarahi pana bhikkhuniyo cātuddasiyaṁyeva gantvā “kadā ayya uposatho”ti pucchanti. “Jāyāyo vā jāriyo vā”ti adhippāyena vuttaṁ kira. “Gaccheyya ce, āpattī”ti pāṭho. **Dve tisso**ti dvīhi tīhi. Ekato āgatānaṁ vasena “tāhī”ti bahuvacanaṁ vuttanti adhippāyo. “Ekā bhikkhunī vā bahū bhikkhunī vā bahūhi bhikkhunupassayehi ovādatthāya pesitā”ti vacanassa vitthāro “bhikkhunisaṁgho ca ayya bhikkhuniyo cā”ti-ādinā vutto. “Bhikkhunisaṁgho ca ayya bhikkhuniyo cā’ti-ādi nānā-upassayehi pesitāya vacanan”ti ca “aparipuṇṇasaṁghapuggalanānāvāsadutiyavacanavasena pañcakkhattuṁ upasaṅkamanaṁ vuttan”ti ca likhitaṁ. Yasmiṁ āvāse pātimokkhuddeso na pavattati, tatthāpi yācanaṁ sampaṭicchitvā punadivase yena paṭiggahitaṁ, tena “natthi koci bhikkhu bhikkhunovādako sammato”ti-ādi vattabbaṁ. Atthi ce sammato, niddisitabbo. “Sayameva ce sammato, ahan’ti vattabban”ti vuttaṁ. Sace sammato vā ovādapaṭiggāhako vā pātimokkhaṁ uddisati, aññena ārocāpetabbanti eke, “attanāpi ārocetuṁ vaṭṭatī”ti ca vadanti. Kesuci potthakesu “ayyānaṁ pavāretī”ti likhitaṁ, evaṁ sati “ayyassa pavāremī”ti vattabbaṁ, potthake natthi.

Ovādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā

153. **Munātīti** jānāti. **Antaradhāyatipīti** ettha taduttamaṁ ce atthi, taṁ passāmi, yaṁ vicittaṁ vā, tadatthañca. Taggha kāraṇaṁ. Saha uppādamanantarā kiriyā. Yamā ca te manasā katatra netvāti. Yathā pāto siyā pāto bhavaṁ pātova udakato uggantvā ṭhitaṁ, tathā virocamānaṁ aṅgīrasaṁ buddhaṁ passa, na kevalaṁ padumaṁ viya, virocamānaṁ tapantamādiccamivantalikkheti sambandho. Atha vā aṅgīrasaṁ buddhaṁ padumaṁva virocamānaṁ sūriyaṁva tapantaṁ passa buddhaṁ. Yathā pāto siyā phullamavītagandhaṁ kokanudasaṅkhātaṁ padumaṁ passasi, tathā virocamānaṁ aṅgīrasaṁ buddhaṁ passa. Ubhayeneva hi bhagavato kanti dīpitāti katvā dīpitaguṇasubhaṁ buddhaṁ sakkatvā taṁ[1] kantiṁ pūjeyya. Pūjaneyyatopi vītināmeyya iti lakkhaye. "Ekato upasampannāyā"ti pāḷi.

156. "Ekato upasampannānan"ti aṭṭhakathāpāṭho. "Abhabbo tvan"ti-ādivacanato anukampāvasena saddhivihārikādiṁ saṁghikā vihārā nikkaḍḍhāpentassa anāpatti viya dissati. Abhabbo hi thero sañcicca taṁ kātuṁ, gavesitabbāva ettha yuttīti keci. Therena sikkhāpadapaññattito pubbe katanti mama takko.

Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā

162. "Ekarattampi vasantī"ti[2] vacanato yattha rattiyaṁ na vasanti, tattha gantvā ovadituṁ vaṭṭatīti eke. Yadi evaṁ saṅketaṭṭhānaṁ gantvā ovadituṁ vaṭṭatīti[3] siddhaṁ. "Tato addhayojaneyeva sabhikkhuko āvāso icchitabbo"ti na vattabbaṁ. Bhikkhunovādako ce addhayojanaṁ gantvā ovaditukāmo hoti, bhikkhunisaṁgho ca addhayojanaṁ gantvā sotukāmo, "vaṭṭatī"ti vattabbaṁ siyā, tañca na vuttaṁ, tasmā na vaṭṭati. Heṭṭhimaparicchedena pana "ekarattampī"ti[2] vuttaṁ. Tato paṭṭhāya upassayaṁ hoti, na upassayasaṅkhepena katamattenāti vuttaṁ hoti. Yattha

1. Buddhaṁ taṁ (Ka) 2. Vi 2. 80 piṭṭhe. 3. Na vaṭṭatīti (Ka)

vāsūpagatā bhikkhuniyo, so upassayasaṅkhyaṁ gacchati, tattha na gantvā ovādo dātabbo. Ekāvāse divā vaṭṭatīti eke, vicāretvā yuttataraṁ gahetabbaṁ.

Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Āmisasikkhāpadavaṇṇanā

164. "Upasampannaṁ saṁghena asammatan"ti pāḷivacanato, "sammatena vā saṁghena vā bhāraṁ katvā ṭhapito"ti aṭṭhakathāvacanato ca aṭṭhahaṅgehi samannāgato sammatena vā vippavasitukāmena[1] "yāvāhaṁ āgamissāmi, tāva te bhāro hotū"ti yācitvā ṭhapito, tassābhāvato saṁghena vā tatheva bhāraṁ katvā ṭhapito aṭṭhahi garudhammehi ovadituṁ labhati, pageva aññena dhammenāti siddhaṁ. "Yo pana bhikkhu asammato bhikkhuniyo ovadeyya, pācittiyan"ti pageva bhāraṁ katvā aṭṭhapitaṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Abhayagirivāsīnampi idameva mataṁ, **anugaṇṭhipade** pana imaṁ nayaṁ paṭikkhipitvā "natthi kocī"ti-ādinā "etarahi ovādako asammato bhikkhunovādako nāmā"ti vatvā "yaṁ pana **andhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ 'upasampannaṁ saṁghena kammavācāya asammataṁ, bhikkhusaṁghena pana 'bhikkhunisaṁghassa anuggahaṁ karotha, bhikkhuniyo ovadatha, bhikkhusaṁghassa ca karotha phāsuvihāran'ti evaṁ yācitvā ṭhapito bhikkhusaṁghaṁ āpucchitvā, tato so thero bhikkhuniyo ovadati, evarūpaṁ bhikkhusaṁghena asammatan'ti, tatra vuttanayeneva attho gahetabbo"ti vuttaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana "asammato gāmaṁ ovādatthāya āgatānaṁ bhikkhunīnaṁ vacanaṁ sutvā paṭivacanaṁ dento saṁghānumatiyā, na ñatticatutthenā"ti vuttaṁ, taṁ **anugaṇṭhipadamatena** sameti, **andhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttavacanaṁ tena sameti, tañca pāḷivacanaṁ, na hi ovādapaṭiggāhako, pātimokkhuddesako vā "pāsādikena sampādetū"ti vacanamattena bhikkhunovādako nāma hoti. Hotīti ce, anupasampannopi tattakena vacanena "bhikkhunovādako hotū"ti vattabbo. Hotīti ce, yaṁ vuttaṁ **gaṇṭhānugaṇṭhipadesu** "asammato nāma asammatabhāvena 'bahussuto tvaṁ

---

1. Vippavasitukāmena vā (Ka)

ovadāhī'ti saṁghena bhāraṁ katvā ṭhapito"ti. Ettha bāhusaccena kiṁ payojanaṁ. **Anugaṇṭhipadeyeva** "abhayagirivāsī vadatīti sutvā sammatena vā āṇatto ovadituṁ labhatīti **dhammasiritthero** pacchā anujānātī"ti vuttaṁ. Kiṁ bahukāya. "Pāsādikena sampādetū"ti ettakamattena bhikkhunovādako hoti. **Aṭṭhakathāyaṁ** "bhāraṁ katvā"ti iminā kiṁ payojanaṁ, tattakampi vattuṁ añño na labhati, tena ca "anujānāmi bhikkhave ṭhapetvā bālaṁ gilānaṁ gamikaṁ avasesehi ovādaṁ gahetun"ti[1] ayaṁ pāḷi virujjheyya. Kathaṁ? Tassa[2] hi "na bhikkhave ovādo na paccāharitabbo"ti[3] vacanato sammatāsammatabhāvena natthi kocīti "pāsādikena sampādetū"ti vattabbaṁ siyā, vadanto ca idha paṭhamena āpattiyā kāretabbo hotīti. Hotu asammatattā, akatabhārattā ca. Imassa ca bhikkhunovādakatte imassa khīyanena dukkaṭaṁ siyā, sabbametaṁ aniṭṭhaṁ, tasmā aṭṭhakathāyaṁ "ayamettha bhikkhunovādako nāmā"ti avuttattā tathā bhāraṁ katvā ṭhapito ovadituṁ labhatiyeva, nāññoti[4] ācariyo.

Āmisasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā

169. **Sādiyissasī**ti pucchā.

Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā

176. **Vañcetvā**ti "tava ñātikāyā"ti avatvā "ekissā bhikkhuniyā"ti ettakameva vatvā, te hi "ekissā"ti vacanaṁ sutvā aññātikāya santakasaññino sibbesuṁ. Imasmiṁ sikkhāpade "cīvaraṁ nāma

---

1. Vi 4. 456 piṭṭhe.
2. Kathentassa (Ka)
3. Vi 4. 457 piṭṭhe.
4. Labhatiyeva maññati (Ka)

channaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ cīvaran”ti ettakameva pāḷi, tena vuttaṁ **“cīvaranti yaṁ nivāsetuṁ vā pārupituṁ vā”**ti-ādi. “Vikappanupagaṁ pacchiman”ti ca likhitaṁ, so pamādalekho.

Cīvarasibbanasikkhāpadavavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Saṁvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

181. Tā bhikkhuniyo dūsayiṁsūti vipariṇāmo kātabbo.

182-4. **Sampadantī**ti padasā gacchanti. **Vuttanayenevā**ti “sampatanti etthāti sampāto”ti-ādinā. Padagate upacāro na labbhati, accāsannattā missaṁ viya hotīti. Kukkuṭavassitaparicchinno **mahā-aṭṭhakathāyaṁ.** “Tampi vohārenā”ti likhitaṁ. “Yebhuyyena tathā sanni veso hotīti katvā aṭṭhakathāyaṁ vuttaṁ, tasmā na pamādalekho”ti ca, “ukkaṭṭhaparicchedena vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ,** tato uddhaṁ addhayojanalakkhaṇasampattaṁ nāma hotīti gahetabban”ti ca vuttaṁ. “Kappiyabhūmi kirāyaṁ -pa- na vadantī”ti vuttaṁ. Duddasañhettha kāraṇaṁ. Kataraṁ pana tanti? “Gacchāmā’ti saṁvidahati, āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṁ. Tattha “gacchāmā”ti vattamānavacanantañca, amagge bhikkhunupassayādimhi na sambhavatiyeva manussavanaṁ antaragharādimhi maggasaṅkhepagamanato, uccāsayanādi-uppattiṭṭhānattā ca. Na titthiyaseyyāya vā pabbajitāvāsattā. **Dvāre**ti samīpatthe bhummaṁ, tasmā taṁ dassetuṁ puna **“rathikāyā”**ti āha. Sesa-aṭṭhakathāyaṁ “etthantare saṁvidahitepi bhikkhuno dukkaṭan”ti āgatattā na sameti. “Gāmantare”ti vacanato aññagāmassa upacārokkamane eva āpatti. “Addhayojane”ti vacanato atikkamaneyeva yuttaṁ.

185. **Raṭṭhabhede**ti vilope. **Porāṇagaṇṭhipade** “tayopi saṅketā kāladivasamaggavasena, tattha pacchimeneva āpattī”ti vuttaṁ. “Iminā maggenā”ti vissajjetvā aññena gacchanti ce, āpattiyevāti attho.

Saṁvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Nāvābhiruhanasikkhāpadavaṇṇanā

189. Nadiyā kuto gāmantaranti ce? **“Yassā nadiyā”**ti-ādimāha. **Gāmantaragaṇanāyā**ti yasmiṁ gāmatitthe āruḷho, taṁ ṭhapetvā aññagāmagaṇanāya. “Mātugāmopi idha saṅgahaṁ gacchatī”ti-ācariyassa takko, teneva “ubhayattha ekato upasampannāya dukkaṭaṁ, sikkhamānāya sāmaṇeriyā anāpattī”ti ca na vuttaṁ. Eseva nayo aññesupi evarūpesu.

191. “Lokassādamittasanthavavasena keḷipurekkhārā saṁvidahitvā”ti vuttattā akusalacittaṁ lokavajjanti vattabbanti? Na vattabbaṁ, “keḷipurekkhārā”ti vacanaṁ yebhuyyatāya vuttaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** ca “tīṇi cittāni tisso vedanā”ti vuttaṁ, saṁvidahanakāle vā keḷipurekkhāro bhikkhu saṁvidahati, āpatti bhikkhuno gāmantarokkamane, addhayojanātikkame vā. Kusalacitto vā hoti paccavekkhanto, cetiyādīni vā passanto, abyākatacitto vā hoti kilamathavasena niddāyantoti ticittāni gahitānīti veditabbā.

Nāvābhiruhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā

192. **Ceṭake**ti dārake. Taruṇapotaketi porāṇā. “Pāpabhikkhūnaṁ pakkhupacchedāya idaṁ paññattaṁ, tasmā pañca bhojaneyevāpatti vuttā”ti likhitaṁ.

194-7. **Nipphāditan**ti viññattiyā na hoti, kintu parikathādīhi, tasmā iminā sikkhāpadena anāpatti, taṁ sandhāya **“sabbattha anāpattī”**ti vuttaṁ. “Kathānusārena tattha pasīditvā denti, idaṁ paripācitaṁ na hoti, vaṭṭantī”ti paṭhamasikkhāpade vuttattāti **dhammasiritthero, upatissatthero** pana “itarampi vaṭṭatiyevā”ti āha. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “yasmā devadatto pakatiyā tattha bhikkhuniparipācitaṁ bhuñjati, tasmā imaṁ aṭṭhuppattiṁ nidānaṁ katvā idaṁ sikkhāpadaṁ paññattan”ti vuttaṁ.

Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

198. “Upanandassa catutthasikkhāpadena cā”ti pāṭho.

Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ovādavaggo tatiyo.

---

4. Bhojanavagga

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā

203-4-6. **Pūgassā**ti pūgena. **Kukkuccāyanto**ti nissaraṇenettha bhavitabbaṁ, taṁ mayaṁ na jānāmāti sanniṭṭhānassa karaṇavasena “kukkuccāyanto”ti vuccati. Yathā hi āyasmā upāli nayaggāhena “anāpatti āvuso supinantenā”ti[1] āha, tathā theropi “anāpatti gilānassā”ti kasmā na paricchindatīti? Anattādhikārattā vinayapaññattiyā, “nāyaṁ attano okāso”ti paṭikkhittattā, sikkhāpadassa aparipuṇṇattā. Paṭhamapārājikasikkhāpade paripuṇṇaṁ katvā paññatteyeva hi so thero “anāpatti supinantenā”ti[1] āha “aññatra supinantā”ti vuttapadānusārenāti. Yasmā odissa ayāvadattheva dāyakānaṁ pīḷā natthi, tasmā **“anodissa yāvadattho”**ti vuttaṁ.

208. “Antarāmagge ekadivasan’ti ekaṁyeva sandhāya vuttan”ti ca **“eseva nayo**ti vuttanayameva dassetuṁ gantvā paccāgacchanto hīti-ādimāhā”ti ca “suddhicitto hutvā pakatigamaneva bhuñjituṁ labhatī”ti ca “agilānassa gilānasaññino kāyena samuṭṭhātī”ti ca likhitaṁ.

Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

209-18. **Guḷhapaṭicchanno**ti apākaṭova. **Eko puttenā**ti ekassetaṁ bhattaṁ “ahaṁ aññena nimantito”ti na vuccati. **“Sace ekato**

---

1. Vi 1. 49 piṭṭhe.

gaṇhanti, gaṇabhojanaṁ hotī"ti[1] vuttattā cattāro upāsakā cattāro bhikkhū visuṁ visuṁ nimantetvā hatthapāse ṭhitānaṁ ce denti, gaṇabhojanaṁ hoti evāti eke, taṁ na yuttaṁ viya. "Viññattito pasavane gaṇassa ekato gahaṇe iminā sikkhāpadena āpatti, visuṁ gahaṇe paṇītabhojanasūpodanaviññattīhī"ti likhitaṁ. "Viññattito pasavanaṁ aṭṭhuppattivasena **aṭṭhakathāyaṁ** anuññātaṁ. Sūpodanādivasena tattha āpatti evā"ti vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ. Kasmā? **Parivāre**[2] eva dvinnaṁ ākārānaṁ āgatattā, tasmā **aṭṭhakathāyaṁ** "anuññātan"ti duvuttaṁ. Aṭṭhuppattiyaṁyeva pākaṭanti "padabhājane na vuttan"ti vattabbaṁ. **Ekato gaṇhantī**ti gahitabhattāpi aññe yāva gaṇhanti, tāva ce tiṭṭhanti, ekato gaṇhantiyeva nāma. "Gacchati ce, anāpattī"ti vadanti.

Etthāha—"paṭiggahaṇameva hettha pamāṇan"ti vuttaṁ, atha kasmā **pāḷiyaṁ** "gaṇabhojanaṁ nāma yattha cattāro -pa- bhuñjanti, etaṁ gaṇabhojanaṁ nāmā"ti[3] vuttanti? Vuccati—**yatthā**ti upayogatthe bhummavacanaṁ. **Cattāro**ti gaṇassa heṭṭhimaparicchedanidassanaṁ. **Pañcannaṁ bhojanānan**ti āpattippahonakabhojananidassanaṁ. **Aññatarena bhojanena nimantitā**ti akappiyanimantananidassanaṁ. Nimantanavaseneva pana gaṇabhojanassa vuttattā "nimantitā bhuñjantīti vuttan"ti vuttaṁ. "Aññataraṁ bhojanaṁ viññāpetvā bhuñjantī"ti pana na vuttaṁ aṭṭhuppattiyaṁyeva pākaṭattā. Yaṁ bhuñjantīti evaṁ sambandho veditabbo. Tattha **bhuñjantī**ti paṭiggāhakaniyamavacanaṁ. Na hi appaṭiggahitakaṁ bhikkhū bhuñjanti. Idaṁ vuttaṁ hoti "gaṇassa yato paṭiggahitāhārabhojanahetu pācittiyan"ti. Āgantukapaṭṭaṁ moghasuttena sibbitvā ṭhapenti, tattha anuvāte yathā ekatalaṁ hoti, tathā hatthehi ghaṭṭeti. **Valetī**ti āvaṭṭeti. **Parivattanan**ti suttaṁ gaṇhantānaṁ sukhaggahaṇatthaṁ suttaparivattanaṁ karoti, paṭṭaṁ sibbantānaṁ sukhasibbanatthaṁ paṭṭaparivattanañca. Navacīvarakārako idhādhippeto, na itaroti. "Bimbisāraṁ āpucchitvā sambhāre kayiramāneyeva kālā atikkantā, pacchā gaṇabhojanasikkhāpade paññatte bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pucchī"ti vadanti, aññathā aṭṭhakathāya virujjhanato.

1. Vi-Ṭṭha 3. 79 piṭṭhe. 2. Vi 5. 65 piṭṭhe. 3. Vi 2. 101 piṭṭhe.

220. “Dve tayo ekatoti yepi akappiyanimantanaṁ sādiyitvā”ti-ādivacanena akappiyanimantanapaccayā eva anāpatti, viññattito āpattiyevāti dīpeti. Animantito catuttho yassa tadetaṁ **animantitacatutthaṁ.** Esa nayo sabbattha. **Pavesetvā**ti nisīdāpetvā. Cīvaradānasamayaladdhakacatukkaṁ cīvarakārasamayaladdhakacatukkanti evamādīni. **Tāni cā**ti yehi bhojanehi visaṅketo natthi, tāni. **Mahāthere**ti upasampanne. **Aṭṭhatvā**ti ṭhitena nimittaṁ dassitaṁ hoti. **Tattha tattha gantvā**ti rathikādīsu bhikkhusamīpe gantvā. Imasmiṁ pana sikkhāpade katthaci potthake “anujānāmi bhikkhave cīvaradānasamaye gaṇabhojanaṁ bhuñjituṁ. Evañcidaṁ bhagavatā bhikkhūnan”ti pāṭho dissati. Katthaci “bhuñjitun”ti vatvā “evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā”ti pāṭho, ayaṁ sobhano.

Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

221. **Adhiṭṭhitā**ti niccappavattā. Badaracuṇṇasakkārādīhi yojitaṁ **badarasāḷavaṁ. Kirakammakārenā**ti kirassa kammakārena.

226. **“Vikappetvā gaṇhāhī”**ti etthāhu **porāṇattherā** “bhagavato sammukhā avikappetvā gehato nikkhamitvā rathikāya aññatarassa bhikkhuno santike vikappesi, vikappentena pana ‘mayhaṁ bhattapaccāsaṁ itthannāmassa dammī’ti vattabbaṁ, itarena vattabbaṁ ‘tassa santakaṁ paribhuñja vā yathāpaccayaṁ vā karohī’ti”. **Pañcasu sahadhammikesū**ti sammukhā ṭhitassa samadhammikassa yassa vikappetukāmo, taṁ sahadhammikaṁ adisvā gahaṭṭhassa vā santike, sayameva vā “pañcasu sahadhammikesu itthannāmassa vikappemī”ti vatvā bhuñjitabbanti eke, evaṁ sati thero tasmiṁyeva nisinnova tathā vācaṁ nicchāretvā paṭiggaṇhātīti takko dissati. **Mahāpaccariyā**dīsu pana parammukhā vikappanāva vuttā, sā “tena hānanda vikappetvā gaṇhāhī”ti iminā sameti, tathāpi **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] “tasmā yo bhikkhu pañcasu

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 217 piṭṭhe.

sahadhammikesu aññatarassa 'mayhaṁ bhattapaccāsaṁ tuyhaṁ dammī'ti vā 'vikappemī'ti vā evaṁ sammukhā vā 'itthannāmassa dammī'ti vā 'vikappemī'ti vā evaṁ parammukhā vā"ti vacanato sahadhammikassa santike eva vattabbaṁ, na sayamevāti dissati. Yasmā ayaṁ pacchimanayo **porāṇagaṇṭhipadena**pi sameti, tasmā idha mātikāṭṭhakathānusārena attho veditabbo. Ettha kiñcāpi "te manussā -pa- bhojanamadaṁsū"ti vacanato akappiyanimantanaṁ paññāyati[1], tathāpi therassa kukkuccuppattikāraṇena bhattena so nimantitoti veditabbo. Aññathā parato "dve tayo nimantane ekato bhuñjatī"ti vacanena, anāpattīvārena ca virujjhati.

229. Etthāyaṁ vicāraṇā—"añño manusso pattaṁ gaṇhati, na dātabban"ti vacanato aparabhāge akappiyanimantanena natthi payojanaṁ, pubbabhāgeyeva akappiyanimantanena payojananti **svepi bhante āgaccheyyāthā**ti ettha kataraṁ akappiyanimantanaṁ, tasmā adhippāyo cettha pamāṇanti. Na, "piṇḍāya caritvā laddhabhattaṁ bhuñjati, āpattī"ti vacanatoti. Tattha "svepi bhante"ti ettha yathā vacanamattaṁ aggahetvā akappiyanimantanakkamena attho gahito, tathā "piṇḍāya caritvā"ti etthāpi antarā akappiyanimantanena laddhabhattaṁ sandhāya vuttanti attho gahetabbo. Piṇḍāya hi carantaṁ disvā "ettha bhante bhattaṁ gaṇhathā"ti dinnampi akappiyanimantanena laddhaṁ nāma hoti. Vohārena pana "piṇḍāya caritvā laddhabhattan"ti vuccati, evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbaṁ. Aññathā **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "gaṇabhojane vuttanayeneva pañcahi bhojanehi nimantitassa -pa- parassa parassa bhojane"ti[2] vuttavacanavirodho. Idañhivacanaṁ yena paṭhamaṁ nimantito, tato paṭhamanimantitaṁ ādāya gato parassa parassa nimantanakadāyakassa bhojaneti atthaparidīpanato nimantanato laddhabhattassa bhojaneyeva āpattīti dīpeti. "Dve tayo nimantane ekato"ti vacanenapi sameti, aññathā "yena nimantito, tassa bhojanato parassa bhojane"ti ettakaṁ vattabbaṁ siyā, **pāḷiyaṁ** vā "nimantanena ekato bhuñjatī"ti ettakaṁ vattabbaṁ siyā. Dutiyanimantanassa paṭhamabhojane āpattippasaṅganivāraṇatthaṁ **"yena yenā"**ti-ādi vuttaṁ. Nimantanapaṭipāṭiyā bhuñjatīti pāḷīti ce? Na, "anāpatti niccabhatte"ti-ādipāḷivirodhato.

1. Na paññāyati (?) 2. Kaṅkhā-Ṭṭha 217 piṭṭhe.

Gaṇṭhipade pana "piṇḍāya caritvā laddhabhattaṁ kasmā bhuñjituṁ na labhatīti ce? 'Paramparabhojanaṁ nāma pañcannaṁ bhojanānaṁ aññatarena bhojanena nimantito, taṁ ṭhapetvā pañcannaṁ bhojanānaṁ aññataraṁ bhojanaṁ bhuñjati, etaṁ paramparabhojanaṁ nāmā'ti vuttattā"ti likhitaṁ. Yadi evaṁ niccabhattādikampi na vaṭṭatīti āpajjatīti niccabhattādi odissakanti ce? Taṁ na, tadaññassa attano dhanena nipphannassa, saṁghato laddhassa vā pāto pacanakayāgu ce ghanā hoti, tassāpi, ekakuṭikaṁ gāmaṁ upanissāya viharato bhikkhācariyavasena labhitabbaniccabhattassa ca akappiyabhāvappasaṅgato. Tattha bhikkhācariyavasena laddhaṁ na kappati nimantanakānaṁ appasādāvahanatoti ce? Na, "pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpattī"ti vacanavirodhato. Khādanīyampi hi parassa khāditvā bhuttattā nimantanabhojanaṁ abhuñjanto appasādaṁ karoti eva, tasmā appasādāvahaṁ appamāṇaṁ, tasmā niccabhattādi odissakaṁ na sambhavati. Apica heṭṭhā vuttanayena saddhiṁ idha vuttanayena saṁsanditvā yaṁ yaṁ khamati[1], taṁ taṁ gahetabbanti sabbopi kesañci ācariyānaṁ vinicchayo. Ācariyassa pana vinicchayo ante āvi bhavissati. "Khīraṁ vā rasaṁ vā pivato amissampīti adhippāyo"ti vuttaṁ. **Gaṇṭhipade** "heṭṭhā odanenāmissetvā upari tiṭṭhatī"ti likhitaṁ.

Mahā-upāsakoti gehasāmiko. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** "āpattī"ti[2] vacanena **kurundiyaṁ** "vaṭṭatī"ti vacanaṁ viruddhaṁ viya dissati. "Dvinnampi adhippāyo **mahāpaccariyaṁ** vicārito"ti likhitaṁ. **"Cārittato**ti 'santaṁ bhikkhuṁ anāpucchā'ti parato vattabbato"ti vuttaṁ. Vacīkammaṁ **avikappanaṁ.** Ettha "mahā-upāsako bhikkhūnimanteti -pa- pacchā laddhaṁ bhattaṁ bhuñjantassa āpatti.[2] Piṇḍāya caritvā laddhabhattaṁ bhuñjati, āpattī"ti **aṭṭhakathāyaṁ** vacanato, "kalasseva piṇḍāya caritvā bhuñjimhā"ti pāḷito, **khandhake** "na ca bhikkhave aññatra nimantane aññassa bhojjayāgu paribhuñjitabbā, yo paribhuñjeyya, yathādhammo kāretabbo"ti[3] vacanato ca nimantetvā vā pavedetu animantetvā vā, paṭhamagahitanimantanassa bhikkhuno paṭhamanimantanabhojanato aññaṁ yaṁ kiñci parasantakaṁ bhojanaṁ paramparabhojanāpattiṁ karoti. Attano santakaṁ, saṁghagaṇato laddhaṁ vā agahaṭṭhasantakaṁ vaṭṭati, nimantanato paṭhamaṁ nibaddhattā pana niccabhattādi parasantakampi vaṭṭati.

---

1. Kappati (Ka) 2. Anāpatti (Chaṭṭha-Ṭṭha) 3. Vi 3. 318 piṭṭhe.

Khandhake “na ca bhikkhave -pa- yathādhammo kāretabbo”ti[1] vacanaṁ parasantakabhojanavuttaniyamanaṁ. Tato hatthakova no takkoti ācariyo.

Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā

231-3. **Paṭiyālokan**ti pacchimaṁ desaṁ. **Pūvagaṇanāyā**ti atirittapūvagaṇanāyāti attho. Sace “apātheyyādi-atthāya sajjitan”ti saññāya gaṇhāti, acittakattā sikkhāpadassa āpatti eva. Atha uggahitaṁ gaṇhāti, na muccatiyeva. Asaṁvibhāge pana anāpatti akappiyattā. Acittakatā paññattijānanābhāveneva, na vatthujānanābhāvenāti eke. Na, **mātikāṭṭhakathāyaṁ** “pātheyyādi-atthāya sajjitabhāvajānanan”ti aṅgesu vuttattā. **Porāṇagaṇṭhipade** panevaṁ vuttaṁ “ekena vā anekehi vā dvattipattapūresu gahitesu tesaṁ anārocanena vā sayaṁ vā jānitvā yo aññaṁ gaṇhāti, tassa dukkaṭaṁ. Ekato tīsu, catūsu vā paviṭṭhesu ekena ce dvepattapūrā gahitā, dutiye dve gaṇhante paṭhamo ce na nivāreti, paṭhamassa pācittiyaṁ. Nivāreti ce, anāpatti, dutiyasseva dukkaṭan”ti. Sace sañcicca na vadati, **porāṇagaṇṭhipade** vuttanayena pācittiyaṁ, **mātikāṭṭhakathā**vasena[1] dukkaṭaṁ. “Atirekapaṭiggahaṇan”ti tattha pañcamaṁ aṅgaṁ vuttaṁ, tasmā appaṭiggahitattā na pācittiyaṁ, kattabbākaraṇato pana dukkaṭaṁ. Aññathā kiriyākiriyaṁ idaṁ āpajjati, anivāraṇaṁ, anārocanaṁ vā chaṭṭhaṅgaṁ vattabbaṁ siyā. **Ekanikāyikānaṁ vā**ti ettha “āsannavihārabhikkhū, āsanna-āsanasālāgatā vā sace visabhāgehi ānītaṁ na paṭiggaṇhanti, ‘ārāmikādīnaṁyeva vā dāpentī’ti jānāti, yattha paribhogaṁ gacchati, tattha dātuṁ vaṭṭatī”ti vuttaṁ. “Dvattipattapūrā’ti vacanato pacchi-ādīsu adhikampi gaṇhato anāpattī”ti keci vinayadharamānino vadanti, taṁ tesaṁyeva nisīdatu, ācariyā pana “pacchi-ādīsupi ukkaṭṭhapattassa pamāṇavasena dvattipattapūrā gahetabbā. Ukkaṭṭhaparicchedakathā hesā”ti vadanti.

Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 318 piṭṭhe.
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 218 piṭṭhe.

5. Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

236. **Yāvadatthapavāraṇāya pavāritā** kiñcāpi "pavāritā"ti icceva adhippetā aṭṭhuppattiyāva, atha kho pacchimāva idhādhippetā.

237. **"Alametaṁ sabban"**ti vuttattā atirittaṁ nāma hoti. Bhikkhussa idampi te adhikaṁ, ito aññaṁ na lacchatīti kira attho.

238-9. "Asanaṁ paññāyatī"ti eteneva "bhuttāvī"ti etassa siddhattā visuṁ atthasiddhi natthi. Yadi atthi, aṅgānaṁ chakkattadassananti. **Vuttampi cetan**ti-ādi pavāraṇaṅgānaṁ pañcakattadassanaṁ. **Varako**ti yo koci varako. **"Pavāraṇaṁ pana janetiyevā**ti visuṁ sitthaṁ vodakaṁ karonti, pavāraṇaṁ na janeti. Yāguṁ vā pivanto paṭhamaṁ udakaṁ pivati, vaṭṭati. Avasiṭṭhaṁ heṭṭhāsitthaṁ pavāraṇaṁ na janetī"ti likhitaṁ. **Upatissatthero** "janetiyevā"ti vadati, taṁ na icchanti ācariyā. **Bhajjitapiṭṭhan**ti taṇḍulacuṇṇameva. Bhajjitasattuyo piṇḍetvā katamodako **sattumodako.**

"Yāgusitthamattāneva dve -pa- paṭikkhipati, na pavāretī"ti vuttattā paracaṅkamacchādayo pakkhipitvā pakkayāguṁ pivanto sace aññaṁ tādisaṁyeva paṭikkhipati, pavāraṇā na hotīti kira **dhammasiritthero**. Sace aññaṁ paṭikkhipati, na pavāreti. Kasmā? Asanasaṅkhātassa vippakatabhojanassābhāvato. Bhojanasālāyaṁ bhuñjanto ce, attano apāpuṇanakoṭṭhāsaṁ abhihaṭaṁ paṭikkhipati, na pavāreti. Kāmaṁ paṭikkhipati, patte pana ārāmiko ākirati, tato bhuñjituṁ na vaṭṭati. Idañhi buddhappaṭikuṭṭha-anesanāya uppanneyeva saṅgahaṁ gacchati. Yathā hi saṁghato uddhaṭapiṇḍaṁ dussīlo deti, taṁ paṭikkhipati, na pavāreti, evaṁsampadamidaṁ. "Visabhāgo lajjī ce deti, taṁ tena sambhogaṁ akattukāmatāya paṭikkhipati, pavāretīti apare"ti vuttaṁ. **Parivesanāyā**ti bhattagge. "Maṁsena rasaṁ, maṁsañca rasañca maṁsarasanti āpajjanato 'maṁsarasan'ti vutte paṭikkhepato hoti, maṁsassa rasaṁ maṁsarasanti viggaho nādhippeto"ti vuttaṁ. **Maṁsakarambako nāma -pa- vaṭṭatī**ti suddhayāgu eva hoti. Appavāraṇamissakakarambakoyeva hoti, tasmā na pavāreti, tena vuttaṁ parato "idañca karambakena na samānetabban"ti-ādi, tasmā "taṁ

abhiharitvā kañjiyaṁ[1] gaṇhathā'ti vadantaṁ paṭikkhipati, pavāraṇā na hotī''ti ca "missakayāguṁ gaṇhathā'ti avuttattā 'sammissitaṁ visuṁ katvā detī'ti vuttattā''ti ca vuttaṁ, yasmā **yāgumissakan**ti ettha padadvaye pavāraṇārahassa nāmaggahaṇaṁ natthi, tasmā tatra ce yāgu bahutarā vā hoti samasamā vā, na pavāreti. Kasmā? Tattha abhihārakapaṭikkhepakānaṁ yāgusaññattā. Yāgu ce mandā, bhattaṁ bahutaraṁ, pavāreti. Kasmā? Tesaṁ ubhinnampi tattha bhinnasaññattāti takko ācariyassa. **Bhattamissake** pavāraṇārahassa nāmassa sabbhāvato sabbadā pavāreti eva. Missake pana vuttanayena kāraṇaṁ vattabbaṁ. **Visuṁ katvā detī**ti yathā bhattasiṭṭhaṁ na patati, tathā gāḷhaṁ hatthena pīḷetvā parissāvetvā deti.

Akappiyakatanti ettha "kappiyaṁ akārāpitehi kadalipphalādīhi saddhiṁ atirittaṁ kappiyaṁ kārāpetvāpi taṁ kadalipphalādiṁ ṭhapetvā avasesaṁ bhuñjituṁ vaṭṭati. Amissakarasattā puna tāni kappiyaṁ kārāpetvā aññasmiṁ bhājane ṭhapetvā atirittaṁ kāretvā bhuñjituṁ vaṭṭati. Kasmā? Pubbe tesu vinayakammassa anāruḷhattā''ti vadanti. "Bhuttāvinā ca pavāritena āsanā vuṭṭhitena katan''ti vacanato bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena kattabbanti siddhaṁ, tasmā "pātova addhānaṁ gacchantesu dvīsu eko pavārito avuṭṭhito tattha nisīdati, so itarena piṇḍāya caritvā laddhaṁ bhikkhaṁ attanā abhutvāpi 'alametaṁ sabban'ti kātuṁ labhati evā''ti vuttaṁ, taṁ sukkapakkhe "bhuttāvinā kataṁ hotī''ti imināva siddhaṁ, tasmiṁ pakkhe attano sattaṅgāni na pūrenti, kaṇhapakkhe paṭibhāgena satta vuttānīti veditabbaṁ. Bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena, avuṭṭhitena vā kataṁ hoti, vaṭṭati. "Pavāritena āsanā avuṭṭhitenevā''ti imaṁ pana atthavikappaṁ dīpetuṁ "sattaṅgāni vuttānī''tipi vattuṁ vaṭṭati. So puna kātuṁ na labhati paṭhamaṁ katassa puna teneva kattabbappasaṅgato. Yañca akataṁ, taṁ kattabbanti hi vuttaṁ. Atha sova paṭhamo puna kattukāmo hoti, aññasmiṁ bhājane pubbe akataṁ kātuṁ labhati. Dutiyo paṭhamabhājanepi kātuṁ labhati. "Yena akataṁ, tena kātabban''ti hi vuttaṁ. Imamevatthaṁ sandhāya "yena yaṁ paṭhamaṁ kappiyaṁ kataṁ, tameva so puna kātuṁ na labhati, aññena

1. Kañcikaṁ (Ka)

kātabban"ti likhitaṁ. Tattha **tan**ti taṁ paṭhamaṁ katanti attho. **Pesetvā kāretabban**ti ettha anupasampanno ce gato, tatraṭṭhena ekena bhikkhunā paṭiggāhetvā aparena kāretabbanti tattha ekova evameva kātuṁ na labhatīti. "Yaṁ kiñci gilānaṁ uddissā'ti-ādivacanato vihārādīsu gilānassa pāpuṇanakoṭṭhāsampi gilānātirittaṁ nāma, tasmā vaṭṭatī"ti vadanti. **Āhāratthāyā**ti vikāle evāti eke.

241. Kāyakammaṁ ajjhoharaṇato. Vacīkammaṁ vācāya "atirittaṁ karotha bhante"ti akārāpanenāti veditabbaṁ.

Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

243. **Sādhāraṇamevā**ti sabbapavāraṇānaṁ sādhāraṇaṁ "yāvattakaṁ icchasī"ti idaṁ.

Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

247-9. Naṭānaṁ nāṭakāni **naṭanāṭakāni,** sītāharaṇādīni. Mūlañca taṁ khādanīyañcāti **mūlakhādanīyaṁ**. Esa nayo sabbattha. **Piṭṭhan**ti cuṇṇaṁ. **Khārakamūlan**ti yūpasamūlaṁ. **Caccumūlaṁ** neḷiyamūlaṁ. **Tambakaṁ** vacaṁ. **Taṇḍuleyyakaṁ** cūḷakuhu. **Vatthuleyyakaṁ** mahākuhu. **Vajakali** nikoṭṭhaṁ. **Jajjharī** hirato.

Koṭṭhaṁ **jaraṭṭhaṁ** vuccati. **Gaṇṭhi** muhukulamudu vicayattha vajamuju vaduḷavi.

Vajjayetime kiṁsukaṁ, haliddi[1]. **Kaseruko,** kaṭibalavanti tassa nāmaṁ. **Ambāṭakaṁ** amūlakaṁ piḍhala kakkula. **Masālu** kinaḷa. **Āluva** kaḷi taḍḍhi-aḷi alasa kaṭissala namedati mera. **Siggu** sīri koḷa kālakaṁ nekaḷavi. **Khīravallikando** tumūroriyo hoti. Saṅkhato dhovanameva. Ayaṁ "parisaṅkhāro"ti likhitaṁ. **Khīrakākolī** kirikaveḷi. **Jīvikaṁ** jīvihi. **Usabhaka** ummasuviyi.

---

1. Vacamuḷahi. Kiṁsukaṁ haliddītime heṭṭhā vajjaye (Ka)

Hintālaṁ kitili. **Kuntāla** toho tilisatā padikaḷiro paṭasevalakaḷi. Karamandakaṁ karamba daṇḍokira udakajoti kaṇḍako. "Siṅghatakotipi vuccatī"ti likhitaṁ. **Phaggava** hakiḷi. **Nattamālan**ti karañji[1].

Sellu loholiyaṁ. **Kāsamaddaka** kuduvavali anasikina. **Ummādiya** melelidiya. **Cīnamuggo** venamutti huramugga. **Rājamāso** māhaviliti. **Aggimanto** muñci. Sunipaṇṇako tipilavaninālikā tilaka. **Bhūmiyaṁ jātaloṇī**ti ettha loṇīnāmassa sādhāraṇattā "bhūmiyan"ti visesetvā vuttaṁ. **Brahmīpattaṁ** demeteye paṇasā. **"Dīpavāsino vadantī"**ti sithilaṁ katvā kasmā vuttanti ce? "Khādanīyatthaṁ pharatīti lakkhaṇena asamānattā"ti vuttaṁ. Padeliviniteki. **Sulasipaṇṇan**ti tasāpalikaṁ.

Agandhikapupphaṁ karissayeti cekavādidapupphaṁ[2] celepatimalaṁ. **Jīvantīpupphaṁ** jīvitandigamala. **Bakula** muthuvala. **Kuyyaka** punapunnāmapunnarā, jātisumana. **Navamālikā** cehemala.

Tintiṇika kacinī vileyi. **Mātuluṅga** lavano. **Pussaphala** supuli. **Timbarūsaka** tigibberehiti susatudhuta. **Tipusavātiṅgaṇa** dhutatikeṇa paṭiyi. **Coca** variyiyeli. **Moca** atireli. **Goṭṭhaphalaṁ** pūvaphalanti eke. Koṭṭhase kira **acchiva.**

Asamussi **bimba** iti keci. **Kāsmarī**ti sepaṇṇi. Atitemeti kariyametissa. **Jātiphalaṁ** kataṁmeti. **Kaṭukaphalaṁ** tiriraka.

Taruṇaphalaṁ kiri-upulu. **Pokkharaṭṭhi** kiñcakkhaṭṭhi. **Siddhatthakaṁ** sāsapaṁ setavaṇṇaṁ. **Rājikaṁ** rattaṁ hoti.

Hiṅguṁ hiṅgujatunti sabbāpi hiṅguvikatiyo. Ettha hiṅgujatu nāma pattasākhā pacitvā kātabbā. Sākhā pacitvā katā sipāṭikā. Aññehi missetvā katāti keci. **Kataṁ** kaṭṭhajanti aggikeḷini. Nikitissākālesayo. Timera, **takapatti** pasākhāpatte pacitvā kātabbā. **"Takapaṇṇi** sāvati eva kātabbā"ti likhitaṁ.

Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Karañjo (Ka)
2. Kirassasoti kiriyapupphaṁ (Ka)

8. Sannidhikārakasikkhāpadavaṇṇanā

253. Aparajju sannidhi nāma hotīti attho. **Ajja paṭiggahitan**ti na kevalaṁ paṭiggahitameva, atha kho uggahitakampi, teneva **aṭṭhakathāyaṁ** "paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti evaṁ sannidhikataṁ yaṁ kiñci yāvakālikaṁ vā yāmakālikaṁ vā ajjhoharitukāmatāya gaṇhantassa paṭiggahaṇe tāva āpatti dukkaṭassā"ti vuttaṁ. Yadi taṁ paṭhamameva paṭiggahitaṁ, "paṭiggahaṇe tāvā"ti na vattabbaṁ, tasmā veditabbametaṁ "attano kāle gahitaṁ ajja paṭiggahitan'ti vuttan"ti.

Etthāha—yathā pañca bhesajjāni uggahitakāni anadhippetāni. Sattāhātikkame anāpatti anajjhoharaṇīyattā, tathā idhāpi uggahitakaṁ nādhippetanti? Ettha vuccati—**bhesajjasikkhāpade**[1] uggahitakaṁ nādhippetanti yuttaṁ attano kālātikkamanamattena tattha āpattippasaṅgato. Ettha na yuttaṁ attano kālātikkamanamattena āpattippasaṅgābhāvato. Ajjhoharaṇeneva hi ettha āpattīti adhippāyo, tasmā anugaṇṭhipadamatena ajja uggahetvā punadivase bhuñjanto dve āpattiyo āpajjati.

Tatrāyaṁ vicāraṇā—attanā bhuñjitukāmo ajja uggahetvā punadivase bhuñjati, dve āpattiyo āpajjati. Sāmaṇerādīnaṁyeva atthāya uggahetvā gahitaṁ punadivase paṭiggahetvā bhuñjanto āpattiyā na kāretabboti. **Paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā**ti etthāyamadhippāyo—sace belaṭṭhasīso viya dutiyatatiyādidivasatthāya ajja paṭiggahetvā sāmaṇerādīnaṁ gopanatthāya deti, tassa punadivase ajjhoharaṇatthaṁ paṭiggahaṇe āpatti dukkaṭassāti sambhavati. Sayameva sace taṁ gopetvā ṭhapeti, punadivase patitaṁ kacavaraṁ disvā vimativasena vā paṭiggaṇhato paṭiggahaṇatova āpatti dukkaṭassāti sambhavati. No ce paṭiggaṇhāti, taṁ dukkaṭaṁ natthi. "Idañhi 'ekaṁ pādaṁ atikkameti, āpatti thullaccayassā'ti-ādi viyā"ti vuttaṁ. Yo pana ekappahāreneva dvepi pāde atikkāmeti, tassa taṁ thullaccayaṁ natthi, evaṁsampadamidanti veditabbaṁ. Ettha paṭiggahitabhāvaṁ avijahantameva

---

1. Vi 1. 360 piṭṭhe.

sannidhiṁ janetīti **dhammasiritthero**, taṁ “paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti **pāḷiyā** virujjhati. Kapālena pīto pana sneho abbohāriko. Kiñcāpi uṇhe otāpentassa paggharati, tathāpi “bhesajjasikkhāpade viyā”ti vuttaṁ. Itarathā kapālena pītā sappi-ādayopi sattāhātikkame āpattiṁ janeyyunti. **Sayaṁ paṭiggahetvā**ti idhāpi pubbe vuttavidhiyeva. Duddhotapattakathāpi etena sameti viya. **Āhāratthāyā**ti kālepi labbhati. **Pakati-āmise**ti kappiyāmise. **Sāmisena mukhena ajjhoharato dve**ti “hiyyo paṭiggahitayāmakālikaṁ ajja purebhattaṁ sāmisena mukhena ajjhoharato dve pācittiyānī”ti likhitaṁ. Ajja paṭiggahitaṁ yāvakālikampi hi yāmātikkantapānakena saṁsaṭṭhaṁ sannidhiṁ karoti. Akappiyamaṁsesu manussamaṁse thullaccayaṁ, sesamaṁse dukkaṭañca vaḍḍhati.

255. **Sattāhakālikaṁ yāvajīvikaṁ āhāratthāyā**ti kālepi dukkaṭameva sannidhiṁ anāpajjanatoti keci. Tadahu paṭiggahitaṁ tadahu purebhattaṁ vaṭṭatīti ce? Na, pāḷiyampi aṭṭhakathāyampi visesassa natthitāya. Bhesajjasikkhāpade purebhattaṁ yathāsukhaṁ paribhuñjanaṁ vuttanti ce? Āhāre sappi-ādi saṅgahaṁ yāti, tena taggatikavasena vuttaṁ, na bhesajjavasena vuttanti **upatisso.**

Sannidhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

259. **Akappiyasappinā**ti yesaṁ maṁsaṁ na kappati, tesaṁ sappinā. “Vasātelañhi ṭhapetvā akappiyasappi nāma natthī”ti likhitaṁ. **Visaṅketan**ti ettha “sūpodanaviññattipi na hotī”ti vuttaṁ. **Kāyikānī**ti kāyena āpajjitabbāni.

261. **Mahānāmasikkhāpadena kāretabbo**ti saṁghavasena pavārite bhesajjatthāya sappi-ādipañcakaṁ viññāpeti ce, tattha “na bhesajjena

karaṇīyena bhesajjan"ti ettha saṅgahaṁ gacchati, tasmā "tena pācittiyan"ti vuttaṁ. Pāḷimuttakesu "bhikkhunīnampi dukkaṭan"ti likhitaṁ.

Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā

264-5. **Mukhadvāran**ti kaṇṭhanāḷi. **Uccāraṇamattan**ti ukkhipitabbamattakaṁ. **Kasaṭaṁ chaḍḍetvā**ti samudācāravasena, achaḍḍitepi "vaṭṭatī"ti vuttaṁ. **Hatthapāsātikkaman**ti dāyakassa. **Bhikkhussa detī**ti aññassa bhikkhussa. **Kañjikan**ti yaṁ kiñci dravaṁ. **Patto paṭiggahetabbo**ti bhūmiyaṁ ṭhapite abhihārābhāvato. "Yathā paṭhamataraṁ patitatheve doso natthi, tathā ākiritvā apanentānaṁ patitathevepi abhihaṭattā nevatthi doso"ti likhitaṁ. **Carukenā**ti khuddakapiṇḍena. **Jāgarantassapī**ti **"api**-saddena suttassapī"ti likhitaṁ. **Kecī**ti abhayagirivāsino. Tehi kāyasaṁsagge kāyapaṭibaddhenāpi tappaṭibaddhenāpi thullaccayāpatti dassitā evāti attho. **Kāyapaṭibaddhapaṭibaddhenā**ti vacanamattamevetaṁ. **"Satthakenā**ti paṭiggahitakenā"ti likhitaṁ, taṁ dullikhitaṁ satipi male puna paṭiggahetabbakiccābhāvato. **Kesañci atthāyā**ti anupasampannānaṁ atthāya. "Sāmaṇerassa hatthaṁ phuṭṭhamattameva taṁ pariccattan"ti likhitaṁ.

Paṭiggahaṇupagabhāraṁ nāma majjhimapurisena ukkhipitabbakaṁ. **Mūlapaṭiggahaṇameva vaṭṭatī**ti ettha "macchikavāraṇatthan'ti vuttattā 'abhuñjanatthāyāpi paṭiggahetvā gahite vaṭṭatī"ti ye vadanti, te vattabbā "sīsamakkhanatelaṁ paṭiggahetvā 'idaṁ sīsamakkhanan'ti anābhogeneva sattāhaṁ atikkāmentassa kiṁ nissaggiyaṁ bhaveyyā"ti-ādi, suttādhippāyo pana evaṁ gahetabbo "macchikavāraṇatthaṁ bījantassa tasmiṁ laggarajādimhi patte patite sukhaṁ paribhuñjituṁ sakkā'ti saññāya pubbe paṭiggahitabban"ti vuttaṁ. **Parivattanakathāyaṁ** "amhākaṁ taṇḍulesu khīṇesu etehi amhākaṁ hatthagatehi sāmaṇerasantakehipi sakkā patiṭṭhapetun'ti bhikkhūnaṁ cittuppādo ce sambhavati, 'parivattanaṁ sātthakan'ti **upatissatthero**"ti vuttaṁ. Yadi evaṁ suddhacittānaṁ niratthakanti āpannameva, tathā "paṇḍito esa sāmaṇero pattaparivattanaṁ katvā dassati, mayameva ca imassa vissāsena vā

yācitvā vā bhuñjissāmā"ti citte sati bhuñjituṁ na vaṭṭati katepi parivattaneti ca āpannaṁ, kiṁ bahunā. Nirapekkheheva gaṇhitabbaṁ, na sāpekkhehīti dassanatthaṁ vuttanti ācariyo. Ayamevattho "sace pana sakkoti vitakkaṁ sodhetuṁ, tato laddhaṁ khāditumpi vaṭṭatī"ti vacanena siddhova. **Ādhārake patto ṭhapito hoti** yathāpaṭiggahitabhāve nirālayo. **Samuddodakena** appaṭiggahitakena. Meṇḍakassa khīraṁ khīrattāva vaṭṭati. "Attano pana khīraṁ mukheneva pivantassa anāpattīti dassetuṁ vuttan"ti vuttaṁ. "Sarīranissitamahābhūtāni hi idhādhippetānī"ti likhitaṁ, tadubhayampi "kappiyamaṁsakhīraṁ vā"ti-ādinā nayena virujjhati.

Apica "appaṭiggahitabhājane aññabhikkhusantake attano piṇḍapātaṁ pakkhipati, 'taṁ thokan'ti vā aññena vā kāraṇena vadati, taṁ sabbesaṁ na kappati. Kasmā? Vinayadukkaṭattā. Attanā paṭiggahetvā pakkhipitabbaṁ vinayavidhiṁ akatvā dukkaṭanti adhippāyo. Evaṁ tādisaṁ kimatthaṁ na bhuñjatīti? **Aṭṭhakathāyaṁ** 'uggahitako hotī'ti vuttattā. Evañhi tattha vuttaṁ bhūmiyaṁ vā bhājane vā phalaṁ vā yaṁ kiñci āmisaṁ vā yāvajīvikampi appaṭiggahitakaṁ ajānanto āmasati, na vaṭṭati, uggahitakaṁ hotī"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ, tasmā imassa matena bhikkhu bhikkhussa sace patte appaṭiggahite piṇḍaṁ ṭhapeti, taṁ akappiyaṁ uggahitakanti siddhaṁ. Ayamevattho "sace attano vā bhikkhūnaṁ vā yāgupacanakabhājane -pa- nirāmisaṁ katvā paribhuñjitabban"ti vacanena saṁsanditvā kathetabbo. **"Kappiyamaṁsakhīraṁ vā"**ti pasaṅgavasena vuttaṁ. Dadhi ce paṭiladdhaṁ, tañca adhippetanti keci.

Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena bhojanavaggo catuttho.

---

5. Acelakavagga

1. Acelakasikkhāpadavaṇṇanā

269. Vighāsādānaṁ antarā pūvalābhena aññatarā paribbājikā pavisitvā ṭhitā. **Dāpetī**ti anupasampannena.

Acelakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā

276. **Vijahantassā**ti anādaratthe sāmivacanaṁ. Uyyojakassa vijahantassa sato āpatti dukkaṭassātipi attho. Idha **anupasampanno** nāma sāmaṇerovādhippeto.

Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

280. **Sabhojane**ti ettha paṭhamavikappo "itthī ca puriso cā"ti iminā tatiyapadena yujjati, dutiyavikappo paṭhamehi dvīhi. **Kule**ti ghare. Anupavisitvā nisīdanacittena **sacittakaṁ.**

Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Rahopaṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā

284. Idha pañcamaṁ upanandassa catutthaṁ hoti, tasmā **bhikkhunivaggassa** dasamaṭṭhakathāyaṁ upari upanandassa "tatiyasikkhāpadenā"ti na pāṭho, "catutthenā"ti pāṭhoti veditabbo.

Rahopaṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

289. Rahonisajjasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

6. Cārittasikkhāpadavaṇṇanā

294. **Sabhatto**ti nimantanabhattoti porāṇā.

Purebhattañca piṇḍāya, caritvā yadi bhuñjati.
Siyā paramparāpatti, pacchābhattaṁ na sā siyā.

Pacchābhattañca gamiko, pubbagehaṁ yadi gacche.
Eke āpattiyevāti, anāpattīti ekacce.

Kulantarassokkamane, āpattimatayo hi te.
Samānabhattapaccāsā, iti āhu idhāpare.

Matā gaṇikabhattena, samenti naṁ nimantane.
Vissajjanaṁ samānanti, eke sammukhatāpare.

Sanniṭṭhānatthikeheva, vicāretabbabhedato.
Viññū cārittamicceva, sikkhāpadamidaṁ vidūti.

Cārittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā

310. Kālanti so. Yasmā saṁghapavāraṇāyamevāyaṁ vidhi, tasmā "ñātakānaṁ pavāritānan"ti vuttaṁ. "Iminā hi tayā pavāritamha, amhākañca iminā ca iminā ca attho"ti yathābhūtaṁ ācikkhitvā viññāpetuṁ gilānova labhati. Yaṁ pana vuttaṁ **paṇītabhojanasikkhāpade** "mahānāmasikkhāpadena kāretabbo"ti, taṁ saṁghavasena pavāritaṁ, bhesajjatthāya sappi-ādibhesajjapañcakaṁ viññāpeti ce, "na bhesajjena karaṇīyena bhesajjaṁ viññāpetī'ti[1] vacanena pācittiyanti attho"ti likhitaṁ.

Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā

311-5. **Maṁ diṭṭhenā**ti mayā diṭṭhena, mama dassanena vā. **Ekampi sarahatthaṁ purisan**ti aṅgapariyāpannaṁ.

Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 2. 138 piṭṭhe.

9. Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā

319. Navame senāparikkhepena vā parikkhepārahaṭṭhānena vā sañcaraṇaṭṭhānapariyantena vā paricchinditabbā.

Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā

324. Dasame ekamekaṁ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti pācittiyassāti-ādi[1]. Aṭṭhame pana ekamekaṁ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti dukkaṭassāti pāḷi. Kasmā? Aṅgappamāṇābhedepi anīkavisesato. Dasame pana aṭṭhamaṅgassa dassanena dukkaṭaṁ siyāti.

Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena acelakavaggo pañcamo.

---

6. Surāpānavagga

1. Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā

Āyasmato yaṁ muni sāgatassa,
Mahiddhikattassa nidassanena.
Pānassa doso tassa dassanatthaṁ,
Pubbeva so bhaddavatiṁ payāto.

Tasmā passaṁ nāgamapothayitvā,
Vinissaṭaṁ sāgataṁ iddhiyā ca.
Nato surāpānanisedhanatthaṁ,
Kosambime vajjhagamāti ñeyyaṁ.

---

1. Āpatti dukkaṭassa (Chaṭṭha-Pāḷi)

326-8. **Pasupālakā**ti ajapālakā. Yena majjati, tassa **bījato paṭṭhāya.** Keci "sacittakapakkhe cittaṁ akusalamevāti[1] vuttattā vatthuṁ jānitvā pivato akusalan"ti vadanti. Evaṁ sati "akusaleneva pātabbatāyāti na vattabban"ti vutte "sacittakapakkhameva sandhāyā"ti vadanti. Evaṁ sati "kusalākusalābyākatacittanti vattabban"ti vutte tampi "tabbahulanayena vuttan"ti vadanti. **Kaṅkhāvitaraṇiyampi** avisesetvā "akusalacittan"ti[2] vuttaṁ, tasmā "taṁ akusaleneva pivatī"ti vadantīti.

Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā

330. Aṅgulipatodakasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

3. Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā

336. Tatiye kathaṁ tivedanaṁ? Hasādhippāyeneva "parassa dukkhaṁ uppādessāmī"ti udakaṁ khipantassa dukkhavedanaṁ. Sesaṁ uttānaṁ.

Idaṁ saññāvimokkhañce, tikapācittiyaṁ kathaṁ.
Kīḷitaṁva akīḷāti, micchāgāhena taṁ siyā.

Ettāvatā kathaṁ kīḷā, iti kīḷāyaṁ evāyaṁ.
Akīḷāsaññī hotettha, vinayatthaṁ samādaye.

Ekantākusalo yasmā, kīḷāyābhiratamano.
Tasmā akusalaṁ cittaṁ, ekamevettha labbhatīti.

Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā

344. "Lokavajjaṁ atikkamitvā 'idaṁ amhākaṁ ācariyuggaho'ti vadantassa na vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Yaṁ saṁkiliṭṭheneva cittena āpajjati, yaṁ vā

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe. 2. Kaṅkhā-Ṭṭha 238 piṭṭhe.

ariyapuggalo apaññatte sikkhāpade ajjhācarati, idaṁ lokavajjanti sabbatthikavādī-ādīni ācariyakulāni. Tattha dutiyatatiyavikappo idha na adhippeto sekhiyānaṁ lokavajjattā.

Gārayho ācariyuggahoti ettha "yasmā ucchuraso sattāhakāliko, tassa kasaṭo yāvajīviko, dvinnaṁyeva samavāyo ucchuyaṭṭhi, tasmā vikāle ucchuyaṭṭhiṁ khādituṁ vaṭṭati guḷaharīṭakaṁ viyā'ti evamādiko sampati nibbatto gārayhācariyavādo na gahetabbo"ti ca, **paṇṇattivajje pana vaṭṭatī**ti "na pattahatthena kavāṭo paṇāmetabbo'ti imassa 'yena hatthena patto gahito, tena hetthena na paṇāmetabbo, itarena paṇāmetabbo'ti atthaṁ gahetvā tathā ācaranto na āpattiyā kāretabbo. 'Tathā buddhabodhicetiyānaṁ pupphaṁ gaṇhituṁ vaṭṭatīti tathā ācaranto"ti ca. Tathā ācarati abhayagirivāsiko. Mahāvihāravāsino ce evaṁ vadanti, "mā evaṁ vadā"ti apasādetabbo. Tena vuttaṁ "suttaṁ suttānulomañca uggahitakānaṁyevā"ti-ādi. "Idaṁ sabbaṁ **upatissatthero** āhā"ti ca vuttaṁ. "Suttānulomaṁ aṭṭhakathā"ti likhitaṁ.

Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Bhiṁsāpanasikkhāpadavaṇṇanā

345. Bhiṁsāpanasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

6. Jotisikkhāpadavaṇṇanā

354. **"Visibbanāpekkho"**ti vacanato yassa apekkhā natthi, tassa anāpatti.

Jotisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Nahānasikkhāpadavaṇṇanā

364. Nahānasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā

368. **Alabhīti labho.** Yathā "pacatīti paco, pathatīti patho"ti vuccati, evaṁ "labhatīti labho"ti kasmā na vuttaṁ? Pariniṭṭhitalābhasseva idhādhippetattā. **Magge**ti sibbinimagge. Kappakatena saddhiṁ akappakataṁ sibbeti. Yavatā adhiṭṭhānaṁ na vijahati, tāvatā pubbaṁ kappameva. Kappaṁ na vijahati ce, puna kappaṁ dātabbanti ācariyassa takko.

Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā

374. Paribhogo ettha **kāyakammaṁ.** Apaccuddhāraṇaṁ **vacīkammaṁ.**

Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā

379. Dasame yasmā nisīdanasanthataṁ cīvaranisīdanampīti ubhayampi sadasameva, tasmā taṁ ubhayampi ekato katvā **"nisīdanaṁ nāma sadasaṁ vuccatī"**ti āha. Tatthāpi cīvaraggahaṇena cīvaranisīdanaṁ gahitamevāti atthato santhatanisīdanameva vuttaṁ hoti. Yadi evaṁ "nisīdanasanthataṁ nāma sadasaṁ vuccatī"ti vattabbanti? Na, itarassa anisīdana-adasabhāvappasaṅgato. Ettha nisīdanasanthatassa pācittiyavatthuttā itarampi pācittiyavatthumevāti veditabbaṁ tajjātikattā. Sassāmike sūcighare sūcigaṇanāya āpattiyoti porāṇā.

Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena surāpānavaggo chaṭṭho.

7. Sappāṇakavagga

1. Sañciccapāṇasikkhāpadavaṇṇanā

382. Sañciccapāṇasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

2. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

387. “Pāṇo atthī”ti jānantopi “marissantī”ti avicāretvā pivati ce, anāpatti.

Jale pakkhipanaṁ pupphaṁ, jalappavesanaṁ idaṁ.
Evaṁ ubhinnaṁ nānattaṁ, ñe yyaṁ ñāṇavatā sadāti.

Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā

392. Tatiye dvādasa ukkoṭā veditabbā. Tattha akataṁ kammaṁ, dukkaṭaṁ kammaṁ, puna kātabbaṁ kammanti anuvādādhikaraṇe labbhanti. Anihaṭaṁ, dunnihaṭaṁ, na puna haritabbanti vivādādhikaraṇe labbhanti, avinicchitaṁ, duvinicchitaṁ, puna vinicchitabbanti āpattādhikaraṇe labbhanti. Avūpasantaṁ, duvūpasantaṁ, puna vūpasametabbanti kiccādhikaraṇe labbhantīti aṭṭhakathānayo, pāḷiyaṁ panettha mukhamattameva dassitaṁ.

Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Duṭṭhullasikkhāpadavaṇṇanā

399. “Pārājikānīti atthuddhāravasena dassitānī”ti kathaṁ viññāyatīti ce? Parivārapāḷito. Vuttañhi tattha “āpattādhikaraṇapaccayā kati āpattiyo āpajjati. Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjati. Bhikkhunī jānaṁ pārājikaṁ dhammaṁ paṭicchādeti, āpatti pārājikassa. Vematikā paṭicchādeti, āpatti thullaccayassa. Bhikkhu saṁghādisesaṁ paṭicchādeti, āpatti pācittiyassa. Ācāravipattiṁ

paṭicchādeti, āpatti dukkaṭassā”ti[1]. Pārājikaṁ paṭicchādento bhikkhu anāpatti, no āpattiṁ āpajjati avuttattāti ce? Na, saṁkiliṭṭhena cittena paṭicchādane vinā āpattiyā asambhavato. Dukkaṭavāre vattabbāpi pārājikāpattiyo paṭhamaṁ atthuddhāravasena saṁghādisesehi saha vuttattā na sakkā puna vatthunti na vuttāti veditabbā.

Yāva koṭi na chijjatīti cettha yo antamaso paṭicchādanatthaṁ aññassa ārocetu vā, mā vā, paṭicchādanacitteneva āpattiṁ āpanno. Tassa puna aññassa paṭicchādanatthaṁ anārocaneneva na koṭi chinnā hoti, kiṁ puna paṭinivattitvā vacanena payojananti na antimassa anārocanena chinnā hoti, appaṭicchādanena eva chinnā hoti, tato appaṭicchādanatthaṁ apubbassa[2] ārocetabbaṁ, tato paṭṭhāya koṭi chinnā hoti, tadabhāvo paṭinivattitvā appaṭicchādanatthaṁ ārocetabbaṁ, evampi koṭi chinnā hotīti evaṁ no paṭibhātīti ācariyo. **Tatiyena dutiyassā**ti ettha “dutiyo nāma paṭhamo”ti vadantānaṁ “vatthu puggalo na vattabbo”ti vāritattā na sundaraṁ. Aññassa catutthassa ārocanepi na sundaraṁ. Kasmā? Pubbeva sutvā aññassa anārocitattā. “Sutena aññassa ārocetabbaṁ siyā”ti vadanti.

Duṭṭhullasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā

404. Punappunaṁ uppajjanato **bahudhā. Hāyanavaḍḍhanan**ti mātukucchismiṁ ce dvādasannaṁ māsānaṁ ūnatāya hāyanaṁ kataṁ. Pasūtassa vaḍḍhanaṁ kātabbaṁ. Mātukucchismiṁ ce vaḍḍhanaṁ kataṁ. Pasūtassa hāyanaṁ kātabbaṁ. **Nikkhamanīyapuṇṇamāsī** nāma sāvaṇamāsassa puṇṇamāsī. **“Pāṭipadadivase**ti dutiye upagacchati divase”ti likhitaṁ. So hi pasūtadivasato paṭṭhāya paripuṇṇavīsativasso hoti. Avasesānaṁ dvinnaṁ vassānaṁ adhikadivasāni honteva, tasmā nikkaṅkhā hutvā upasampādenti. **Taṁ sandhāyā**ti gabbhavassañca pavāretvā laddhavassañca agaṇetvā jātadivasato paṭṭhāya

---

1. Vi 5. 180 piṭṭhe. 2. Pubbassa (Ka)

gaṇetvā ekūnavīsativassaṁ. **Ekūnavīsativasso**ti "gabbhavassaṁ eva pahāyā"ti likhitaṁ, taṁ dullikhitaṁ.

406. **Aññaṁ upasampādetī**ti upajjhāyo vā ācariyo vā hutvā upasampādeti. "Opapātikassa soḷasavassuddesikabhāvato puna cattāro vasse atikkamitvā upasampadā kātabba"ti ācariyā vadantīti keci.

Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā

409. Theyyasattho ce suddhamātugāmo dve āpattiyo. Atha bhikkhuniyo, samayo rakkhati. Theyyasatthabhāvassa ṭhānaṁ katvā rakkhaṇīyattā sahadhammikānaṁ rakkhatiyevāti eke. Theyyabhāve na sahadhammikatā, tasmā na rakkhati evāti eke. Apārājikatheyyabhāve sati sahadhammikabhāvoti ce? Itarasmiṁ itaranti samayo anissaṭo āpajjati. Bhikkhu theyyasattho ce, yathāvatthukameva. Theyyasatthe theyyasatthasaññī saddhiṁ saṁvidhāyāti ca. "Saddhin"ti padaṁ kesuci natthi, taṁ ananurūpaṁ. Tathā dutiyepi.

Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Saṁvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

412. "Tena kho pana samayena aññatarā itthī"ti ca pāṭho atthi, kesuci natthi. Natthibhāvo sundaro "tena kho samayenā"ti adhikārattāti keci. Idha ekato-upasampannā, sikkhamānā, sāmaṇerīti imāpi tisso saṅgahaṁ gacchanti. Imāsaṁ pana samayo rakkhati, ayamimāsaṁ, mātugāmassa ca viseso.

414. Apicettha "viññū paṭibalā"ti vacanato appaṭibalā anāpattivatthukāti eke, taṁ na yuttaṁ dukkaṭavatthukattā. "Bhikkhu saṁvidahati,

mātugāmo na saṁvidahati, āpatti dukkaṭassā"ti hi vuttaṁ. Tathā hi upaparikkhitabbaṁ.

Saṁvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

417. Gahaṭṭhassāpi bhikkhunīdūsakakammaṁ mokkhantarāyikameva, tasmā tassa pabbajjāpi paṭikkhittā. Vipākantarāyikā ahetukattā. Pubbe sañcicca āpannā sammuṭṭhā suddhasaññino antarāyikā eva. **Sesā**ti jātikā. **Rasenā**ti bhāvena. **Adhikuṭṭanaṭṭhenā**ti adhikaraṇaṁ katvā kuṭṭanaṭṭhena chindanaṭṭhena. **Asisūnupamā** kusaladhammacchedanaṭṭhena. **Sattisūlūpamā** cittavitudanaṭṭhenāti porāṇā. Anāpattipāḷiyaṁ "ādikammikassā"ti mukhāruḷhavasena likhitaṁ.

Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā

425. "Taṁ diṭṭhiṁ appaṭinissaṭṭhenāti iminā laddhinānāsaṁvāsakataṁ dīpetī"ti vuttaṁ. **Ticittan**ti ettha vipākābyākatacittena sahavāseyyaṁ kappeyyāti evamattho daṭṭhabbo. Aññathā sacittakattā sikkhāpadassa kiriyābyākataṁ sandhāya na yujjati.

Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā

428. **Yattha te na passamāti te**ti taṁ. Atha vā tava rūpādiṁ na passāma. Ayaṁ samaṇuddeso pārājiko hoti. "Sace taṁ diṭṭhiṁ paṭinissajjati, saṁghassa ārocetvā saṁghānumatiyā pabbājetabbo"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ, daṇḍakammanāsanā hi idhādhippetā.

Yadi so pārājiko, liṅganāsanā nāma siyā. **Te paṭisevato nālaṁ antarāyāyā**ti ca diṭṭhi satthari asatthādidiṭṭhi na hoti. Sace sā yassa uppajjati, so pārājiko hoti, tasmimpi evameva paṭipajjitabbaṁ saṁvare atiṭṭhanto liṅganāsanāyeva nāsetabboti ācariyassa takko.

Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sappāṇakavaggo sattamo.

---

8. Sahadhammikavagga

1. Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā

434. Sahadhammikasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

2. Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā

438. **Āpattiñca satisammosāyā**ti ettha ca-saddo kattabbañca na karotīti dīpeti, na cattāri evāti vuttaṁ hoti. Raṭṭhekadeso **janapado.** Buddhakāle ariṭṭhakaṇṭakā **sāsanapaccatthikā.** "Nālaṁ antarāyāyā"ti vacanena hi te bhagavato asabbaññutaṁ dīpenti. Parinibbute bhagavati dasavatthudīpakā vajjiputtakā. Te hi **vinayasāsanapaccatthikā.** Parūpahārādivādā pana **suttantābhidhammappaccatthikā.** Ke pana te? Ekacce mahāsaṁghikādayo, na sabbeti dīpanatthaṁ **"parūpahārā -pa- vādā"**ti visesanavacanamāha. Tattha ye kuhakā pāpicchakā abhūtaṁ ullapitvā paṭiladdhavarabhojanāni bhuñjitvā muṭṭhassatī niddaṁ okkamitvā sukkavissaṭṭhiṁ pattā, aññehi taṁ disvā "atthi arahato sukkavissaṭṭhī"ti vutte "mārakāyikā upasaṁharantī"ti vatvā janaṁ vañcenti. Ye ca sammāpaṭipannā akuhakā, tepi taṁ vacanaṁ sutvā keci taṁdiṭṭhikā honti adhimānino ca. Attano sukkavissaṭṭhiṁ passitvāpi nādhimuccanti, anadhigate adhikatasaññinova honti. Tathā atthi arahato aññāṇakaṅkhāvitaraṇā nāmagottādīsu viya saccesu paravitaraṇā parehi paññattā nāmānīti adhippāyo yathāsambhavaṁ yojetabbo. Tattha vinayadharo "aṭṭhānametaṁ bhikkhave

anavakāso, yaṁ arahato asuci mucceyya[1]. Diṭṭhadhammā -pa- aparappaccayā satthusāsane"ti-ādīni[2] suttapadāni dassetvā te sāsanapaccatthikesu niggahitaṁ niggaṇhātīti adhippāyo. **Itare** "pariyatti mūlan"ti vādino. "Pātimokkhe uddissamāne"ti nidānavasena vuttaṁ. Tathāgatassa vibhaṅgapadāni siddhāni. Siddheyeva kiṁ imassa aṅgāni? Garahitukāmatā upasampannassa santike sikkhāpadavivaṇṇanañcāti.

Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Mohanasikkhāpadavaṇṇanā

444. Mohanasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

4. Pahārasikkhāpadavaṇṇanā

452. **Rattacitto**ti kāyasaṁsaggarāgena. Viheṭhetukāmaṁ pana disvā "sace ahaṁ imaṁ māremi, natthi me mokkho"ti cintetvā kupito sattasaññaṁ purekkhatvā pahāraṁ deti, tassa yathāvatthukameva.

Pahārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā

456. "Kāyaṁ vā kāyapaṭibaddhaṁ vā"ti[3] vacanato kāyādīsu yaṁ uccāreti, taṁ talaṁ nāma. Talameva **talasattikaṁ.** Pothanasamatthaṭṭhena sattikanti eke. Taṁ "uppalapattampī"ti iminā niyameti. Evaṁ kupitā hi kopavasena pothanāsamatthataṁ avicāretvā yaṁ kiñci hatthagataṁ paṭikkhipanti, sukhasamphassampi hotu, pācittiyameva. Yasmā paharitukāmatāya pahaṭe purimena pācittiyaṁ. Kevalaṁ uccāretukāmatāya uggiraṇamatte

---

1. Abhi 4. 133; Vi 3. 409, atthato samānaṁ; Aṁ 2. 219 piṭṭhepi passitabbaṁ.
2. Vi 3. 26 piṭṭhe.
3. Vi 2. 194 piṭṭhe.

kate iminā pācittiyaṁ. Iminā pana virajjhitvā pahāro dinno, tasmā na paharitukāmatāya dinnattā dukkaṭaṁ. Kimidaṁ dukkaṭaṁ pahārapaccayā, udāhu uggiraṇapaccayāti? Pahārapaccayā eva dukkaṭaṁ. Purimaṁ uggiraṇapaccayā pācittiyanti sadukkaṭaṁ pācittiyaṁ yujjati. Purimañhi uggiraṇaṁ, pacchā pahāro. Na ca pacchimapahāraṁ nissāya purimaṁ uggiraṇaṁ anāpattivatthukaṁ bhavitumarahatīti no takkoti ācariyo. "Tena pahārena hatthādīsu yaṁ kiñci bhijjati, dukkaṭamevā"ti imināpi pahārapaccayā dukkaṭaṁ. Uggiraṇaṁ yathāvatthukamevāti siddhaṁ, suṭṭhu vīmaṁsitabbaṁ. "Tiracchānādīnaṁ asucikaraṇādīni disvā kujjhitvāpi uggirantassa mokkhādhippāyo evā"ti vadanti.

Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā

462. **Upasampanne anupasampannasaññī amūlakena saṁghādisesenā**ti sukkavissaṭṭhikāyasaṁsaggādinā saṁghādisesāpattiyā vatthunāti veditabbaṁ. Na hi anupasampannassa saṁghādisesāpatti nāma atthi.

Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sañciccasikkhāpadavaṇṇanā

468. **Ūnavīsativasso maññe**ti ettha sayaṁ saññāya tathā amaññanto kukkuccuppādanatthaṁ "maññe"ti vadanto kiṁ musāvādena kāretabboti? Na siyā aṅgasampattiyā, na ca kevalaṁ "maññe"ti iminā niyamato aṅgasampatti hoti. Paramatthavihitaṁ katthaci hoti. "Udakaṁ maññe ādittan"ti-ādimhi paro kukkuccaṁ uppādetu vā, mā vā, taṁ appamāṇanti **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] "kukkuccuppādanan"ti tassa adhippāyavasena vuttanti.

Sañciccasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 254 piṭṭhe.

8. Upassutisikkhāpadavaṇṇanā

473. **Imesaṁ sutvā**ti ettha "vacanan"ti pāṭhaseso. **Ekaparicche dānī**ti siyā kiriyā siyā akiriyāti iminā nayena ekaparicchedāni. Ettha kiñcāpi aññavādakapaccayāpatti kiriyā ca vihesakapaccayāpatti akiriyā ca, tadubhayaṁ pana ekasikkhāpadanti katvā taṁ aññavādakasaṅkhātaṁ sikkhāpadaṁ siyā kiriyā paṭhamassa vasena, siyā akiriyā dutiyassa vasenāti evamattho daṭṭhabbo.

Upassutisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kammapaṭibāhanasikkhāpadavaṇṇanā

474. "Dhammikānaṁ kammānan"ti[1] vacanato ekacce bhikkhū dhammikānaṁ kammānaṁ "chandaṁ dammī"ti chandaṁ denti, taṁ tesaṁ matimattameva, na paṭipatti. Adhammaṁ nissāya khiyyati, taṁ vā ukkoṭeti, anāpatti neva hotīti? Na, tathā chandadānakāle akatvā pacchā adhammakammakhiyyanādipaccayā anāpattivāre vuttattā. Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vā kammakaraṇapaccayā āpattimokkhakaraṇato avisesameva tathāvacananti ce? Na, chandadānakāle adhammakammakaraṇānumatiyā abhāvato, kārakasseva vajjappasaṅgato ca. Gaṇassa dukkaṭanti ce? Pārisuddhichandadāyakāva te, na gaṇo akammappattattā, **parivāre**pi[2] kammavagge kammappattachandadāyakā visuṁ vuttā. Tathāpi adhammakammassa chando na dātabbo dente akappiyānumatidukkaṭato. Tattha hi yojanadukkaṭato na muccantīti no takkoti ācariyo.

Kammapaṭibāhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Chandaṁadatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā

481. Sannipātaṁ anāgantvā ce chandaṁ na deti, anāpattīti eke. Dukkaṭanti eke dhammakammantarāyakaraṇādhippāyattā. Saṁghamajjhe chandaṁ dātuṁ

1. Vi 2. 199 piṭṭhe. 2. Vi 5. 381, 384 piṭṭhesu.

labhatīti keci. Dinnachande saṁghamajjhaṁ pavisitvā puna gatepi chando na paṭippassambheyyāti ce? Paṭippassambhati. Kasmā? "Ahatthapāso chandāraho"ti-ādīhi virujjhanato. **Pāḷiyaṁ** pana dātukāmatāya hatthapāsaṁ atikkamantaṁ sandhāya vuttanti keci.

Chandaṁadatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

11. Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā

484-5-6-7. **Adāsī**ti apaloketvā adāsi. **Bhikkhū**ti ettha te chabbaggiyā attānaṁ parivajjayitvā "saṁgho"ti avatvā "bhikkhū"ti āhaṁsu. **Pariṇāmentī**ti nenti. Tattha **lābho**ti paduddhārakaraṇaṁ idha anadhippetassapi yassa kassaci atthuddhāravasena lābhadīpanatthaṁ. Cīvarameva hi idhādhippetaṁ, teneva "aññaṁ parikkhāraṁ dinnaṁ khīyati, āpatti dukkaṭassā"ti vuttaṁ. **Dinnan**ti ca **parikkhāran**ti ca bhummatthe upayogavacanaṁ.

Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

12. Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā

491. Ñātakampi parassa dātukāmaṁ aññassa dāpeti, āpatti eva. Sabbattha āpucchitvā dātukāmaṁ yathāsukhaṁ vicāretuṁ labhati.

Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sahadhammikavaggo aṭṭhamo.

---

9. Ratanavagga

1. Antepurasikkhāpadavaṇṇanā

494-7. Yathā bhagavantaṁ payirupāsati, evamākārena nārahatāyaṁ puriso pāpo hotuṁ, na hoti pāpoti attho, kāraṇatthaṁ vā.

Tanti nipātamattaṁ, yatoti vā attho. **Hatthisammaddan**ti saṅghāṭasammado, akkamanaṁ cuṇṇatāti attho.

498. **Ratanaṁ** nāma aggamahesī, tathāpi idha aññāpi devigottā na rakkhati, anāpattivāre "na mahesī hotī"ti vacanābhāvato. Sace khattiyova hoti, nābhisitto. Abhisittoyeva hoti, na khattiyo rakkhatīti ācariyo. Anāpattivāre **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] aṅgabhāvena ca vuttattā abhisittabhāvova pamāṇaṁ. Sesaṁ ukkaṭṭhaparicchedoti eke.

500-1. "Na sayanighare sayanigharasaññī"ti tikacchedopi ettha labbhati. **Na sayanigharaṁ** nāma aparikkhittarukkhamūlādi.

Antepurasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ratanasikkhāpadavaṇṇanā

504. "Adhivāsentu gahapatino bhattan"ti ca "me gahapatino"ti ca atthi.

506. **Kurundi**vacanena gharepi yadi bhikkhū āsaṅkanti, tattha ṭhatvā ācikkhitabbanti vuttaṁ hoti. **Patirūpā**ti "ratanasammate paṁsukūlaggahaṇaṁ vā ratane nirussukkagamanaṁ vā"ti likhitaṁ. "Tāvakālikavasenapi anāmāsaṁ paṭiggaṇhituṁ na labhatī"ti vadanti. **Samādapetvā**ti yācitvā "uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā"ti[2] vuttanayena.

Ratanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā

511-2. Ahinā ḍaṭṭhavatthumhi so bhikkhu santaṁ bhikkhuṁ anāpucchā gato, tassa kukkuccaṁ udapādi. **Adinnādāne vuttanayenā**ti gāmo gāmūpacāroti idaṁ sandhāya vuttaṁ.

Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 266 piṭṭhe. 2. Khu 5. 162 piṭṭhe.

4. Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā

517. **Tan**ti bhedanakaṁ. **Assā**ti pācittiyassa paṭhamaṁ bhedanakaṁ katvā pacchā desetabbattā. Esa nayo itaresupi.

520. **Vāsijaṭe**ti vāsidaṇḍake.

Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Mañcasikkhāpadavaṇṇanā

521-2. "Ucce mañce"ti ca "uccā mañce"ti ca katthaci. **Āyato**ti vitthato. **Aṭṭhaṅgulapādakan**ti bhāvanapuṁsakaṁ, aṭṭhaṅgulappamāṇaṁ pādakaṁ vā.

Mañcasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā

528. **Poṭakitūlan**ti yaṁ kiñci tiṇatūlaṁ. **Paṭilābhena uddāletvā pācittiyaṁ desetabban**ti ettha kiñcāpi paṭilābhamatteneva pācittiyanti viya dissati, paribhogeyeva pana āpatti daṭṭhabbā, "aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā"ti vacanaṁ ettha sādhakaṁ.

Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā

531. Kiñcāpi nisīdanassa jāti na dissati ettha, tathāpi **cīvarakkhandhake**[1] anuññātattā, "nava cīvarāni adhiṭṭhātabbānī"ti ettha ca pariyāpannattā cīvarajātiyevassa jātīti veditabbā. "Santhatasadisaṁ santharitvāti sadasan"ti pubbe vuttanisīdanasanthatattā upameti. Lābhe sadasaṁ, alābhe

---

1. Vi 3. 409 piṭṭhe.

adasampi vaṭṭatīti eke, taṁ na yuttaṁ. “Nisīdanaṁ nāma sadasaṁ vuccatī”ti tassa saṇṭhānaniyamanato.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā

539. Yadi **kaṇḍupaṭicchādi** nāma adhonābhi ubbhajāṇumaṇḍalā uppannakaṇḍupīḷakādipaṭicchādikā adhippetā, tassa sugatassa sugatavidatthiyā dīghaso catasso vidatthiyo tiriyaṁ dveti idampi atimahantaṁ pamāṇaṁ dissati. Sabbo hi puriso attano attano vidatthiyā sattavidatthiko hoti, sugatassa ca ekāvidatthi majjhimassa purisassa tisso vidatthiyo honti, tasmā kaṇḍupaṭicchādi pakatipurisassa pamāṇaṁ āpajjati tiriyaṁ, dīghaso pana diguṇaṁ āpajjatīti. Āpajjatu, ukkaṭṭhaparicchedo tassā, ce icchati, sabbampi sarīraṁ paṭicchādessati, sabbasarīragatasaṅghāṭi viya bahuguṇaṁ katvā nivāsetukāmo nivāsessatīti ayaṁ bhagavato adhippāyo siyā.

Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

542. **Vassikasāṭikā**pi ukkaṭṭhapaṭicchedavasena anuññātā. Vassakāle keci saṅghāṭiparibhogeneva paribhuñjissantīti ayaṁ bhagavato adhippāyo siyā. Kiñcāpi iminā takkena anuññātā, “appamāṇikāyo kaṇḍupaṭicchādiyo dhārenti, vassikasāṭikāyo dhārentī”ti imasmiṁ vatthusmiṁ paññattattā pana aññathā puṇṇaparicchedato adhikappamāṇāyo te bhikkhū dhāresunti katvā etaparamatā tāsaṁ anuññātāti veditabbā. Eseva nayo dasamepi.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā

551. Tattha **bhisiṁ vā bibbohanaṁ vā karotī**ti dīghaso bahūnaṁ bhikkhūnaṁ sādhāraṇatthaṁ karotīti yujjati.

Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ratanavaggo navamo.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Pāṭidesanīyakaṇḍa

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

553-5. "Paṭidesetabbākāradassanan"ti **aṭṭhakathāyaṁ** vuttattā **pāḷiyaṁ** āgatavaseneva āpatti desetabbā, na aññathā. "Antaraghare antaragharasaññī"ti-ādinā ca "khādanīyabhojanīye akhādanīya-abhojanīyasaññī"ti-ādinā ca "bhikkhuniyā abhikkhunisaññī"ti-ādinā ca nayena aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā.

Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

559. "Nimantitā bhuñjantīti pañcannaṁ bhojanānaṁ aññatarena bhojanena nimantitā bhuñjantī"ti kiñcāpi vuttaṁ, atha kho akappiyanimantanena nimantitatā ettha na aṅgaṁ, mātikāṭṭhakathāyaṁ vā idha vā anāpattivāre lesābhāvato, tasmā "nimantitā"ti padassa attho pubbe āciṇṇavaseneva vutto. Aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā padabhājane vuttattāti veditabbaṁ. Yathā tathā hi bhuñjantānaṁ tādisaṁ bhikkhuniṁ avārentānaṁ pāṭidesanīyameva. "Esā vosāsati nāma, vosāsantī"ti ca duvidho pāṭho. "Ajjhohāre ajjhohāre"ti vacanena puna "gārayhaṁ āvuso dhamman"ti ekavacanaṁ viruddhanti. Paṭhamaṁ ajjhohāreyeva āpannaṁ sandhāya vuttaṁ, tathā aññatrāpi āgacchati "āpajjimhā"ti vacanato. Ekena bahūnampi vaṭṭatīti keci, taṁ na sundaraṁ. "Tehi bhikkhūhī"ti-ādinā pāṭhe vuttattāti mama takko. Ekena saheva "ahaṁ āpajjin"tipi pattabbanti ekena dvīhi tīhi desetabbato, sabbehi evaṁ vattuṁ vaṭṭati. "Āpajjimhāti sahevā"ti vadanti. Ekena ce avārito, "ahaṁ āvuso gārayhaṁ dhammaṁ āpajjin"tipi vattabbaṁ.

Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

562-70. Tatiyacatutthasikkhāpadāni uttānatthāniyeva.

Pāṭidesanīyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sekhiyakaṇḍa

1. Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā

576. **"Sikkhitasikkhenā**ti catūhi maggehī"ti vuttaṁ. Yasmā aṭṭhaṅgulamattaṁ otāretvā nivatthameva nisinnassa caturaṅgulamattaṁ hoti, tasmā ubhopete aṭṭhakathāvādā ekaparicchedā, **"aḍḍhateyyahatthan"**ti sukhumaṁ, ekapattaṁ vā sandhāya vuttaṁ. Tañhi yathāṭhānena tiṭṭhati. Dupaṭṭaṁ sandhāya **"dvihatthappamāṇampī"**ti vuttanti **upatissatthero.** Ekapaṭṭaṁ, dvipaṭṭaṁ vā heṭṭhimaparicchedena "dvihatthappamāṇan"ti vuttanti veditabbaṁ. Vuttañhi **nissaggiya-aṭṭhakathāyaṁ** "tiriyaṁ dvihatthopi vaṭṭatī"ti, tañca kho alābhe eva[1] "alābhe tīriyaṁ dvihatthappamāṇampi vaṭṭatī"ti vuttattā. Idaṁ sabbaṁ adhiṭṭhānupagaṁ sandhāya vuttaṁ. Viruddhaṁ disvā sajjetabbaṁ. No ce sajjeti, dukkaṭaṁ. **Sacittakaṁ** paṇṇattivijānanacitteneva "anādariyaṁ paṭiccā"ti vuttattā, na vatthuvijānanacittena "idamevaṁ katan"ti jānatopi āpattiyā abhāvato. Phussadevattheravādopi ekena pariyāyena yujjati. Tathā upatissattheravādopi. Paññattepi sikkhāpade apaññattepi yaṁ pakatiyā vajjaṁ, taṁ lokavajjaṁ. Idaṁ pana paññatteyeva vajjaṁ, nāpaññatte, tasmā itaralokavajjena asadisattā na lokavajjaṁ. Paṇṇattito paṭṭhāya vajjato **paṇṇattivajjaṁ.** Anādariyacitteneva āpajjitabbattā **sacittakaṁ,** tassa cittassa tivedanattā tivedanaṁ. Yasmā anādariyacittatā nāma kevalaṁ akusalameva, tañca pakatiyā vajjaṁ, tasmā idaṁ **lokavajjaṁ.** Sañcicca vītikkamanaṁ nāma domanassikasseva hotīti **dukkhavedanaṁ. Gaṇṭhipade** pana "pāṇātipātādi viya nivāsanādidoso lokagarahito na hotīti paṇṇattivajjanti **phussadevatthero"**ti likhitaṁ.

577. **Vihārepī**ti buddhupaṭṭhānādikāle, tasmā **"pārupitabban"**ti uttarāsaṅgakiccavasena vuttaṁ. Paṭhamadutiyasikkhāpadesu pariḷāhādipaccayā kappati, na antaragharapaṭisaṁyuttesu.

---

1. Alābhe. Evaṁ (Ka)

582. **“Ekasmiṁ pana ṭhāne ṭhatvā”**ti ettha “gacchantopi parissayābhāvaṁ oloketuṁ labhatiyeva. Tathā gāme pūjan”ti likhitaṁ, taṁ pana “ekasmiṁ ṭhāne ṭhatvā”ti vuttattā tādisaṁ antarāyaṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ.

Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Ujjagghikavaggavaṇṇanā

586. **Hasanīyasmin**ti hetvatthe bhummaṁ, hasitabbavatthukāraṇāti attho. Antaraghare uccāsaddena anumodanādiṁ karontassa anāpatti kira. Tathā hi **mahindatthero**pi hatthisālādīsu mahājanassa kathesi.

591. Keci bhikkhū “parikkhāraṭṭhapanamattena vāsūpagato hotī”ti vadanti, taṁ tesaṁ matimattameva. Bhikkhuniyo ce vāsūpagā honti, bhikkhunupassayova kappiyabhūmi. “Yattha bhikkhuniyo ekarattampi vasanti, ayaṁ bhikkhunupassayo”ti[1] vacanato tāsaṁ samīpaṁ vā tāhi gahitavāsāgāraṁ vā “gacchāmī”ti gacchato yathāsukhaṁ gantuṁ vaṭṭati. Na hi tāvatā taṁ gharaṁ antaragharasaṅkhyaṁ gacchatīti no takkoti ācariyo.

Ujjagghikavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Khambhakatavaggavaṇṇanā

604. Sūpo **pattappamāṇavaṇṇanāyaṁ** vuttākāro. **Oloṇī** vuccati kudhitaṁ, gorasato pūrā thūpitoti attho.

685. **Heṭṭhā orohatī**ti ettha “orohanappamāṇe sati ekadese thūpīkatepi anāpattī”ti vadanti. “Pattassa pana heṭṭhā ca upari ca paduminipaṇṇādīhi paṭicchādetvā odahantiyā laddhaṁ nāma vaṭṭatī”ti ca vadanti. Ettha “yasmā ‘samatittiko piṇḍapāto paṭiggahetabbo’ti vacanaṁ piṇḍapāto

---

1. Vi 2. 80 piṭṭhe.

samapuṇṇo[1] paṭiggahetabboti dīpeti, tasmā attano hatthagate patte piṇḍapāto diyyamāno thūpīkatopi ce hoti, vaṭṭatīti dīpeti. 'Thūpīkataṁ piṇḍapātaṁ paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā'ti hi vacanaṁ paṭhamaṁ thūpīkataṁ piṇḍapātaṁ pacchā paṭiggaṇhato, āpattīti dīpeti. Pattena paṭiggaṇhato cepi[2] thūpīkataṁ hoti, vaṭṭati athūpīkatassa paṭiggahitattā. Payogo pana natthi aññatra pubbadesā"ti ca "samatittikanti vā bhāvanapuṁsakan"ti ca vadanti, tasmā vicāretvā gahetabbaṁ.

Khambhakatavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Sakkaccavaggavaṇṇanā

609. **Sūpodanaviññattisikkhāpade** "sūpo nāma dve sūpā"ti na vuttaṁ sūpaggahaṇena paṇītabhojanehi avasesānaṁ sabbabhojanānaṁ saṅgaṇhanatthaṁ. **Anāpattivāre** cassa "ñātakānaṁ pavāritānaṁ aññassatthāya attano dhanenā"ti idaṁ adhikaṁ. Katthaci potthake "anāpatti asañcicca asatiyā ajānantassa gilānassa āpadāsū"ti ettakameva vuttaṁ, taṁ na, "samasūpakaṁ piṇḍapātaṁ bhuñjissāmī"ti imassa **anāpattivāre** "aññassatthāyā"ti katthaci likhitaṁ, tañca pamādavasena likhitaṁ. "Mukhe pakkhipitvā puna vippaṭisārī hutvā ogilitukāmassapi sahasā ce pavisati, ettha 'asañciccā'ti vuccati. Viññattampi aviññattampi ekasmiṁ ṭhāne ṭhitaṁ sahasā anupadhāretvā gahetvā bhuñjanto 'asatiyā'ti vuccatī"ti likhitaṁ, **anāpattivāre** ekaccesu potthakesu "rasaraseti likhitaṁ, taṁ gahetabban"ti vuttaṁ.

Sakkaccavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Kabaḷavaggavaṇṇanā

618. **"Sabbaṁ hatthan"**ti vacanato ekadesaṁ mukhe pakkhipantassa anāpattīti ekacce. "Sabbanti vacanato ekadesampi na vaṭṭatī"ti vadanti, taṁ yuttaṁ anāpattivāre avisesitattā.

---

1. Sampuṇṇo (Sārattha)
2. Patte paṭiggaṇhato ca (Sārattha), pattaṁ paṭiggaṇhato ca (Ka)

624. **Sitthāvakārake** “kacavaraṁ chaḍḍentaṁ sitthaṁ chaḍḍiyyatī”ti ca “kacavaraṁ chaḍḍento”ti ca pāṭho.

Kabaḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Surusuruvaggavaṇṇanā

627. “Surusurun”ti ca “surosuro”ti ca pāṭho. **Sītīkato**ti sītaṅko. **“Silakabuddho**ti ariyānaṁ parihāsavacanamevetan”ti likhitaṁ.

631. **Paṭikkūlavasenā**ti ettha yadi paṭikkūlavasena paṭikkhittaṁ, “seyyathāpi kāmabhogino”ti na vattabbaṁ. Na hi te paṭikkūlaṁ karontīti ce? Na, issariyaliṅgavasena gahaṇasambhavato. Te hi anādarā honti. **Pattadhovanan**ti pattadhovanodakaṁ bhojanapaṭisaṁyuttaṁ.

634. “Chattapādukāyan”ti ca “chattapāde”ti ca pāṭho.

637. **Cāpo**ti sattakhādanavadho. “Sesā sabbā dhanuvikati kodaṇḍe paviṭṭhā”ti ca likhitaṁ, **paṭimukkan**ti pavesitaṁ, laggitaṁ hotīti attho.

Surusuruvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Pādukavaggavaṇṇanā

640. Sayaṁ yānagato hutvā, yathā yānagatassa ve[1].
Alaṁ vattuṁ tathā nālaṁ, sachatto chattapāṇino.

Yathā ettha, evaṁ aññatrāpi.

647. **Chapakavatthusmiṁ** “sacāhaṁ na labhissāmī”ti pāṭho, “dasa ce na labhissāmī”ti ca atthi, “vatthusmiṁ agilānassā”ti ca āgacchati, taṁ na sundaraṁ, sikkhāpadeyeva sundaraṁ. **Thomito**ti ahampi jānāmīti

---

1. Ce (Ka)

sambandho. Yā dhanayasalābhasaṅkhātā **vutti vinipātena** hoti samparāye apāyesu vinipātahetu hutvā pavattati. Atha vā **vinipātenā**ti hetvatthe karaṇavacanaṁ, vinipātanāya pavattatīti adhippāyo. **Adhammacaraṇena** adhammacaraṇāya. "Asmā kumbhimivā"ti ca paṭhanti.

Pādukavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Kāyavācācittato samuṭṭhahantīti katvā **"samanubhāsanasamuṭṭhānānī"**ti vuttāni. Samanubhāsanaṁ kiriyaṁ. Imāni kiriyāni. **Dhammadesanasamuṭṭhānāni vācācittato**ti ettha kāyavacīviññattibhāvato ujjagghika-uccāsaddādīsu viya "kāyavācācittato"ti vattabbānīti ce? Na vattabbāni. Nisīdanagamanāhārapakkhipanādikāyaviññattiyā sabbhāvā tattha yuttaṁ, na dhammadesane tādisassābhāvā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sekhiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā

"Yebhuyyasikā kātabbā -pa- tiṇavatthārako kātabbo, so puggalo"ti ca likhitaṁ.

Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhuvibhaṅgo niṭṭhito.

Bhikkhunīvibhaṅgavaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Pārājikakaṇḍavaṇṇanā

Ganthārambhavaṇṇanā

Vibhaṅge viya bhikkhūnaṁ, vitthāramabhisaṅkhataṁ.
Akatvā bhikkhunīnampi, vakkhe gaṇṭhipadakkamaṁ.

Yo bhikkhunīnaṁ vibhaṅgo assa, tassa saṁvaṇṇanākkamo pattoti attho.

Ganthārambhavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

656-7. Tattha tattha ṭhānuppattikapaññā **vīmaṁsā. Padapaṭipāṭiyā evā**ti mātikāpadapaṭipāṭiyā eva. **"Vuttan**ti saṅgītikānaṁ upasaṅkappanānaṁ vibhājanaṁ vuttan"ti likhitaṁ.

658. "Ehibhikkhunīti bhikkhunī, tīhi saraṇagamanehi upasampannāti bhikkhunī"ti idaṁ pana desanāvilāsavasena vuttanti eke. Aññabuddhakāle atthīti eke, taṁ na yuttaṁ viya dissati amhākampi buddhakāle sambhavappasaṅgato, ehibhikkhuniyā paṭisedhachāyādissanato ca. Yathāha **dhammapade visākhāvatthusmiṁ**[1] "tassa cīvaradānassa nissandena imaṁ mahālatāpasādhanaṁ labhi. Itthīnaṁ hi cīvaradānaṁ mahālatāpasādhanabhaṇḍena matthakaṁ pappoti, purisānaṁ iddhimayapattacīvarenā"ti. Tīhi saraṇagamanehi upasampannāya pana

1. Dhammapada-Ṭṭha 249 piṭṭhe.

bhikkhuniyā sambhavo aññabuddhakāle kadāci siyā, nattheva amhākaṁ buddhakāle. Desanāvilāsena pana bhikkhudesanākkameneva bhikkhuniniddeso vutto, teneva bhikkhusaṁghavasena ekato-upasampannā bhikkhuniyo vijjamānāpi tattha na vuttā. Tāsaṁ atthitā imāya **parivārakathāya** veditabbā—

"Ubho ekato upasampannā,
Ubhinnaṁ hatthato cīvaraṁ paṭiggaṇheyya.
Siyā āpattiyo nānā,
Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[1].

Atha vā puthujjanakāle ehibhikkhusaraṇagamanena upasampannova itthiliṅgapātubhāvena bhikkhunibhāve ṭhitā purisūpasampannaṁ upādāya "ehibhikkhunī"ti, "tīhi saraṇagamanehi upasampannā bhikkhunī"ti ca saṅkhyaṁ gacchati. No ce, taṁ vacanaṁ virujjheyyāti eke, vicāretvā gahetabbaṁ. "Viññū paṭibalo"ti dvinnaṁ avassavabhāvassa ijjhanato vuttaṁ. Ettha yasmā yaṁ kiñci āmisaṁ paṭiggaṇhantīnaṁ aggahatthā purisānaṁ hatthehi kadāci missībhāvaṁ gacchanti, vandantānaṁ vā purisānaṁ sirāni aggapādehi missitāni kadāci honti, kesacchedanakāle vā siraṁ purisānaṁ hatthehi missitaṁ hoti, cittaṁ nāmetaṁ atiraddhagavesi, durakkhiyaṁ vā, tasmā "mā atilahuṁ pārājikāpatti bhikkhunīnaṁ hotū"ti buddhā bhagavanto kāruññena pārājikakkhettaparicchedaṁ, thullaccayakkhettaparicchedañca visuṁ visuṁ desesunti veditabbaṁ.

659. **Tabbahulanayena sā vuttā**ti ettha ayamanugaṇṭhipadakkamo—yebhuyyena kiriyasamuṭṭhānattā "kiriyasamuṭṭhānan"ti vuttaṁ. "Kāyasaṁsaggaṁ samāpajjeyyā"ti avatvā pana "sādiyeyyā"ti vuttattā akiriyatopi samuṭṭhātīti veditabbaṁ. Yathā cettha, evaṁ heṭṭhā "manussitthiyā tayo magge methunaṁ dhammaṁ paṭisevantassa āpatti pārājikassā"ti-ādinā[2] nayena kiriyasamuṭṭhānataṁ vatvā tadanantaraṁ "bhikkhupaccatthikā -pa- so ce pavesanaṁ sādiyati, āpatti pārājikassā"ti-ādinā[2] nayena akiriyasamuṭṭhānatāyapi vuttattā paṭhamapārājikassāpi tabbahulanayeneva kiriyasamuṭṭhānatā veditabbā. Na hi pavesanasādiyanādimhi kiriyasamuṭṭhānatā dissati. Aṅgajātacalanañcettha na sārato daṭṭhabbaṁ "so ce

1. Vi 5. 374 piṭṭhe.
2. Vi 1. 53 piṭṭhe.

pavesanaṁ na sādiyati, paviṭṭhaṁ na sādiyati, ṭhitaṁ na sādiyati, uddharaṇaṁ sādiyati, āpatti pārājikassā"ti[1] ettha ṭhita na sādiyane pakatiyāpi paripuṇṇacalanattā. Sādiyanapaccayā hi sevanacalanañcettha na dissatevāti tabbahulanayeneva kiriyasamuṭṭhānatā gahetabbā. Tattha tattha aṭṭhakathāsu kasmā tabbahulanayo avuttoti ce? "Yo pana bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā"ti[2] **mātikāyaṁ**kiriyasamuṭṭhānassa sarūpena vuttattā tadanurūpavasena vibhaṅganayamanoloketvā "kiriyasamuṭṭhānam"icceva vuttaṁ. Yathā cetesu tabbahulanayena kiriyasamuṭṭhānatā vuttā, tathā surādīnaṁ akusaleneva pātabbatā, na itarathā "yaṁ akusaleneva āpajjati, ayaṁ lokavajjā, sesā paṇṇattivajjā"ti vutte lokavajjapaṇṇattivajjānaṁ niyamanalakkhaṇasiddhi hoti, tathā taṁ avatvā "yassā sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva hoti, ayaṁ lokavajjā. Sesā paṇṇattivajjā"ti[3] vutte lokavajjavacanaṁ niratthakaṁ siyā vatthu-ajānanapakkhepi akusaleneva pātabbattā. Yasmā tattha surāpānavītikkamassa akusalacittuppādo natthi, tasmā **khandhakaṭṭhakathāyaṁ**[4] "majjapāne pana bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjaṁ pivantassa pācittiyaṁ, sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedaṁ āpajjati, na ajānitvā"ti vuttaṁ, na vuttaṁ "vatthu-ajānanapakkhe pāṇātipātādīnaṁ siddhikara-akusalacittuppādasadise cittuppāde satipi sāmaṇero sīlabhedaṁ nāpajjatī"ti. Abhinivesavacanaṁ pāṇātipātādīhi[5] samānajātikattā sāmaṇerānaṁ surāpānassa. "Surādayo panime"ti vatthuṁjānitvā pātabbatādivasena vītikkamantassa akusalassa asambhavo natthi. Tena vuttaṁ "yassa sacittakapakkhe"ti-ādi.

Kiñcettha yuttivacanena arahantānaṁ appavisanato sacittakācittakapakkhesu akusalaniyamoti ce? Na, dhammatāvasena sekkhānampi appavisanato. Acittakapakkhe akusalaniyamābhāvadassanatthaṁ supantassa mukhe pakkhittajalabindumiva surābindu-ādayo udāharitabbāti. Tabbahulanayena hi atthe gahite pubbenāparaṁ **aṭṭhakathāya** sameti. "Saddhiṁ **pāḷiyā** avisesattho parato āvi bhavissatīti apare"ti vuttaṁ. Idamettha

---

1. Vi 1. 36 piṭṭhe. 2. Vi 1. 25, 27 piṭṭhesu. 3. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.
4. Vi-Ṭṭha 3. 296 piṭṭhe. 5. Pāṇātipātādīnaṁ (Ka)

vicāretabbaṁ. Yadi vatthujānanapakkhe vinā akusalena majjapānaṁ siyā, kasmā nāḷimajjhaṁ nātikkamati ariyānaṁ pānakādisaññīnanti? Sīlabhedavatthuvītikkamo vināpi cittena ariyānaṁ dhammatāvaseneva na sambhavatīti ce, na, **cakkhupālattheravatthu**[1] ādivirodhatoti. Apica bhikkhunopi sāmaṇerassa viya surāpānaṁ sacittakameva kasmā na jātanti? Appatirūpattāti ce, sāmaṇerānampi appatirūpameva. Sahadhammikā eva hi te. Mahāsāvajjattāti ce? Sāmaṇerānampi tādisameva. Sāmaṇerānaṁ sacittakameva pārājikaṁ, itaraṁ daṇḍakammavatthūti ce? Bhikkhūnampi majjapāne natthi. Ettha tikapācittiyena na bhavitabbaṁ. Majje amajjasaññissa dukkaṭāpatti paññāpetabbā siyā. Bhikkhussa pācittiyavatthu sāmaṇerānaṁ pārājikaṁ hoti tiracchānagatasāmaṇerānaṁ viyāti ce? Acittakampi majjapānādīnaṁ sāmaṇerānaṁ pārājikaṁ paññāpetabbaṁ siyā. Nācittakaṁ pārājikaṁ sambhavatīti ce? Na, paṇṇattivajjampi pārājikaṁ sambhavatīti. Nikāyantarapakkhe ayameva doso. Amhākañhi lokavajjameva majjapānanti[2]. Kasmā panettha surāpānameva dhammatāvasena ariyā na karontīti? Na kevalaṁ surāpānameva dhammatāvasena ariyā na karonti, pāṇesupi kodhavasena pāṇasaññitāya sīsacchedanādīni na karonti, sadārasaññāya paradāraṁ na vītikkamanti, anatthabhañjakasaññāya atthabhañjakamusā na vadanti, sammādiṭṭhisaññāya micchādiṭṭhiṁ na paṭipajjantīti veditabbā. Ācariyāpi surāpāne akusalaniyamābhāvameva vadanti, tasmā eva mātikāṭṭhakathāya **gaṇṭhipade** lokavajjapaṇṇattivajjādhikāre "sacittakapakkhe akusalanti surāpānādisaṅgahatthaṁ, itarathā yassa akusalamevāti vadeyyā"ti likhitaṁ. Kiriyasamuṭṭhānatā panassa tabbahulanayameva, na paṭhamapārājike. Kathaṁ? Kāyasaṁsaggasikkhāpadaṁ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṁ. Ettha bhikkhussa ca bhikkhuniyā ca kāyasaṁsaggabhāve sati bhikkhunī kāyaṅgamacopayamānāpi citteneva adhivāsentī āpajjati, na evaṁ bhikkhu. Bhikkhu pana copayamānova āpajjati, evameva paṭhamapārājikepi copane sati eva āpajjati, nāsati. Pavesanaṁ sādiyatīti ettha pavesanasādiyanaṁ nāma sevanacittassuppādananti, evaṁ santepi "vīmaṁsitvā gahetabban"ti vuttaṁ.

Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Dhammapada-Ṭṭha 1. 2 piṭṭhādīsu. 2. Surāpānanti (Ka)

2. Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

"Kissa pana tvaṁ ayye jānaṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpannan"ti vacanato, "aṭṭhannaṁ pārājikānaṁ aññataraṁ pārājikaṁ ajjhāpannan"ti[1] vacanato, ante "uddiṭṭhā kho ayyāyo aṭṭha pārājikā dhammā"ti[2] ādivacanato, **parivāre** "sādhāraṇapaññatti ubhatopaññattī"ti[3] vacanato ca bhikkhunivibhaṅgaṁ patvā bhagavā sādhāraṇāni sikkhāpadāni bhikkhūnaṁ uppannavatthusmiṁyeva "yā pana bhikkhunī chandaso methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyya antamaso tiracchānagatenapi pārājikā hoti asaṁvāsā"ti-ādinā nayena savisesampi avisesampi mātikaṁ nikkhipitvā anukkamena padabhājanaṁ, āpattibhedaṁ, tikacchedaṁ, anāpattivārañca anavasesaṁ vatvā vitthāresi. Saṅgītikārakehi pana asādhāraṇapaññattiyoyeva idha vitthāritāti veditabbā.

666. Tattha **"aṭṭhannaṁ pārājikānan"**ti idaṁ kevalaṁ saṅgītikārakānaṁyeva nayato nikkhittavacanaṁ ito pubbe chaṭṭhasattamaṭṭhamānaṁ pārājikānaṁ apaññattattā. Bhagavatā pana idaṁ paññāpitamādisikkhāpadampi upādāya "channaṁ pārājikānan"ti vuttaṁ siyā. Ito uddhaṁ paññattānipi upādāya "aṭṭhannaṁ pārājikānan"ti vacanaṁ aparabhāge uppannanti ekacce ācariyā. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana "idañca pārājikaṁ pacchā paññattaṁ, tasmā 'aṭṭhannan'ti vibhaṅge vuttan"ti-ādi vuttaṁ, tasmā aṭṭhakathācariyānaṁ matena siddhametaṁ yathāpaññattānukkamavaseneva saṅgītānīti. "Aññāsin"ti pāṭho. Aññāsīti na gahetabbo. "Duṭṭhullasikkhāpade vuttanayenevā"ti vacanato vajjapaṭicchādikaṁ yā paṭicchādeti, sāpi vajjapaṭicchādikāyevāti siddhaṁ. Kiñcāpi vajjapaṭicchādanaṁ pemavasena hoti, tathāpi sikkhāpadavītikkamacittaṁ domanassikameva hotīti katvā **"dukkhavedanan"**ti vuttaṁ.

Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

669. **Imaṁ adhippāyamattan**ti "codetvā sāretvā"ti etaṁ. Etthāyaṁ vicāraṇā—yo bhikkhu ukkhittakabhikkhunā samānadiṭṭhiko laddhinānāsaṁvāsako hoti, so avandanīyo, kammākamme ukkhittako viya

---

1. Vi 2. 280 piṭṭhe. 2. Vi 2. 287 piṭṭhe. 3. Vi 5. 96 piṭṭhe.

na gaṇapūraṇo, sahaseyyampi na labhati, na tathā bhikkhunī. Sā hi yāva na samanubhaṭṭhā, tāva gaṇapūrakā ca hoti, saṁvāsañca labhati. Laddhinānāsaṁvāsikānuvattikāpi ukkhittānuvattikāva hoti. Ukkhitto ce kālaṅkato, tadanuvattako bhikkhu laddhinānāsaṁvāsako hotiyeva. Tathā vibbhantepi tasmiṁ titthiyapakkantakepi sikkhaṁ paccakkhāya sāmaṇerabhūmiyaṁ ṭhitepīti eke. Tesaṁ matena ukkhittake tathābhūtepi bhikkhunī tadanuvattikā samanubhāsitabbāvāti āpajjati. Samanubhāsanakammaṁ saṁghāyattaṁ, saṁghena sañcicca purimakāpattiṁ apanetuṁ na yuttaṁ viya khāyati. Ukkhepanīyakammañca āpatti-adassanamatte, appaṭikammamatte, kudiṭṭhi-appaṭinissajjanamatte ca kariyati, tassa anuvattanamattena samanubhāsitvā sāsanato cāvetabbānīti na yuttanti ce? Na vattabbameva, idaṁ apārājikavatthūsupi tappasaṅgato, anaññavisayattā ca vinayassa.

Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

675. “Lokassādasaṅkhātassa mittasanthavassa vasena taṁ dassetuṁ **kāyasaṁsaggarāgenā**ti vuttan”ti likhitaṁ. **Tissitthiyo**ti tīsu itthīsu, tisso vā itthiyo. **Taṁ na seve**ti tāsu na sevati. **Anariyā**ti ubhatobyañjanā. **Byañjanasmin**ti attano byañjane. **Na seve**ti na sevati. **Na cācare**ti nācarati. **Vaṇṇāvaṇṇo**ti dvīhipi sukkavissaṭṭhi. **Gamanuppādanan**ti sañcarittaṁ.

676. **“Nivatthaṁ vā pārutaṁ vā”**ti ettha nivatthassa vā pārutassa vā vatthassa gahaṇaṁ sādiyatīti attho.

Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakavaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṁghādisesakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

681. **Āhatako**ti ānīto, niyatakoti adhippāyo. Akappiya-aḍḍo nāma saṁghassa vā ārāmikapuggalassa vā vatthussa kāraṇā[1] saṁghassa vārikabhāvena sayameva vā adhikaraṇaṭṭhānaṁ gantvā "amhākaṁ eso dāso, dāsī, vāpī, khettaṁ, ārāmo, ārāmavatthu, gāvo, gāvī, mahiṁsī, ajā, kukkuṭā"ti-ādinā voharati, akappiyaṁ. "Ayaṁ amhākaṁ ārāmiko ārāmikā, ayaṁ vāpī itthannāmena saṁghassa hatthe dohanatthāya dinnā. Ito khettato ārāmato uppajjanakacatupaccayā ito gāvito mahiṁsito ajāto uppajjanakagorasā itthannāmena saṁghassa dinnā"ti pucchite vā apucchite vā vattuṁ vaṭṭati. "Katan"ti avatvā "karontī"ti vacanena kira anena kataṁ ārabbha ācikkhitā nāma hoti. **Gīvā**ti kevalaṁ gīvā eva hoti, na pārājikaṁ. **Kārāpetvā dātabbā**ti ettha sace āvudhabhaṇḍaṁ hoti, tassa dhārā na kāretabbā, aññena pana ākārena saññāpetabbaṁ. "Ticittaṁ tivedanan"ti vuttattā "mānussayavasena kodhussayavasenā"ti tabbahulanayena vuttanti veditabbaṁ.

Paṭhamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiyasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

683. Bhaṭiputtakānaṁ kumārabhaṭikānaṁ gaṇā **bhaṭiputtagaṇā. Kappan**ti kappiyaṁ. **Kappagatikan**ti kappiyasabhāvaṁ. **Pakkantāsupī**ti attano parisaṁ ṭhapetvā itarāsu pakkantāsu. Paṇṇattiṁ ajānantā ariyāpi vuṭṭhāpentīti katvā vā kammavācāpariyosāne āpattikkhaṇe vipākābyākatasamaṅgītāvasena vā "ticittan"ti vuttanti veditabbaṁ. "Pabbājane na dukkaṭan"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

Dutiyasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vatthussa (Ka)

3. Tatiyasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

687. **Bhaddākāpilānī** mahākassapassa purāṇadutiyā kira. Ñātīnaṁ kulaṁ yasmiṁ gāmake, tadetaṁ gāmakaṁ **ñātikulaṁ,** kulasannihitaṁ gāmakaṁ agamāsīti attho. "Ajaṁ gāmaṁ netī"ti-ādīsu viya vā dvikammikaṁ katvā gāmakaṁ agamāsi ñātikulaṁ agamāsītipi yujjati.

692. "Aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ atikkāmentiyā"ti vacanenapi evaṁ veditabbaṁ—vikālagāmappavesane dvinnaṁ leḍḍupātānaṁyeva vasena upacāro paricchinditabbo, itarathā yathā ettha parikkhepārahaṭṭhānaṁ parikkhepaṁ viya katvā "atikkāmentiyā"ti vuttaṁ, evaṁ tatthāpi "aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ atikkamantassā"ti vadeyya. Yasmā pana tattha parikkhepārahaṭṭhānato uttari eko leḍḍupāto upacāroti adhippeto, tasmā tadatthadīpanatthaṁ "aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ okkamantassā"ti vuttaṁ. Yaṁ pana **andhakaṭṭhakathāyaṁ** "parikkhepārahaṭṭhānaṁyeva 'upacāran'ti sallakkhetvā parikkhepaparikkhepārahaṭṭhānānaṁ ninnānākāraṇadīpanatthaṁ 'upacāraṁ okkamantassā'ti vuttaṁ pāḷivisesamasallakkhetvāva aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ atikkamantassa idha upacāro parikkhepo yathā bhaveyya, taṁ upacāraṁ paṭhamaṁ pādaṁ atikkamantassa āpatti dukkaṭassa. Dutiyaṁ pādaṁ atikkamantassa āpatti pācittiyassā"ti vuttaṁ, taṁ na gahetabbameva pāḷiyā visesasabbhāvatoti. "Aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ okkamantiyātipi ekaccesu dissati, taṁ na gahetabbanti apare"ti vuttaṁ. Tattha "pāḷivisesamasallakkhetvā"ti duvuttaṁ, kasmā? Vikālagāmappavesanasikkhāpadepi katthaci "upacāraṁ atikkamantassā"ti pāṭho dissatīti, so andhakaṭṭhakathāpāṭhato gahitoti ācariyo. Aparikkhittassa upacārokkamanameva pāṭho yujjati, na atikkamanaṁ. Kasmā? Bahūsu ṭhānesu pāḷiyā aṭṭhakathāhi virujjhanato, imasmiṁ vāpi sikkhāpade virujjhati. Kathaṁ? Gaṇamhā ohīyamānāya araññe āpatti hoti, na gāme. Atha ca pana nidassanampi "sikkhāpadā buddhavarenā"ti[1] gāthā dassitā[2], tasmā upacārokkamanapariyāpannanadiṁ atikkāmentiyā hoti. Kiñca bhiyyo "gacchantassa catasso āpattiyo, ṭhitassa cāpi tattakā'ti-ādīnaṁ[3]

1. Vi 5. 374 piṭṭhe. 2. Gāthāya dassitaṁ (?) 3. Vi 5. 366 piṭṭhe.

parivāragāthānaṁ aṭṭhakathāhi upacārokkamanameva pāṭhoti niṭṭhaṁ gantabban"ti ca vuttaṁ, suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṁ.

"Padasā gamanameva hi idhādhippetaṁ, teneva paṭhamaṁ pādaṁ atikkāmentiyāti-ādimāhā"ti ettha vikālagāmappavesanasikkhāpadādīsu tadabhāvā yānena vā iddhiyā vā pavisato, addhānaṁ gacchato ca āpattīti dīpeti. Tattha asāruppattā āpattimokkho natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṁ. Bhikkhunīvihārabhūmi "gāmantaran"ti na vuccati gāmantarapariyāpannāyapi kappiyabhūmittā. "Parato 'sace bhikkhunīsu mahābodhiyaṅgaṇaṁ pavisantīsu ekā bahi tiṭṭhati, tassā āpattī'ti-ādivacanato bhikkhuvihāro na kappiyabhūmīti siddhaṁ, tasmā kañcinagare khandhadhammavihāro viya, kāvīrapaṭṭane sārīdhammavihāro viya ca aññopi so vihāro, tasmā sīmabaddhasukhatthaṁ gāmantarabhāve nirantarā[1] adhiṭṭhānatthaṁ pavisantiyā, nikkhamantiyāpi gāmantarāpatti hotīti apare"ti vuttaṁ. **Catugāmasādhāraṇattā**ti ettha evaṁvidhe vihāre sīmaṁ bandhantehi cattāropi te gāmā sodhetabbāti veditabbā. Saṁvidahitvā bhikkhuniyā vā mātugāmena vā theyyasatthena vā saddhiṁ taṁ vihāraṁ okkamantiyā catasso āpattiyo ekatova honti. "Gāmantare gāmantare āpatti pācittiyassā"ti vuttāti eke.

Dutiyapāduddhāre saṁghādisesoti ettha sace dutiyo pāduddhāro kappiyabhūmiyaṁ hoti, na saṁghādiseso, akappiyabhūmiyaṁ eva saṁghādiseso. **"Ubhayatīresu vicaranti, vaṭṭatī**ti dassanūpacārassettha sambhavā"ti likhitaṁ, taṁ yuttaṁ. Savanūpacāro hettha nadīpāre, gāmantare vā appamāṇanti. **Andhakaṭṭhakathāyaṁ** pana "paratīrato nadiṁ otaritvā dassanūpacārato dārūni, paṇṇānivā maggitvā āneti, anāpatti. Ticīvarāni paratīre otāpeti, anāpattī"ti vuttaṁ. **"Orimatīrameva āgacchati, āpattī"**ti atikkamitukāmatāya paviṭṭhattā vuttaṁ. "Nhāyanādikiccena paviṭṭhānaṁ tatthevālayasambhavā vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Gāmantare pamāṇanti **aṭṭhakathāyaṁ** paratīrato nadiṁ otaritvā dassanūpacārato dārūni paṇṇāni sakagāmato thokampi taraṇavārena na vaṭṭati kira nikkhamitvā pavisituṁ.

---

1. Nirantarāyā (Ka)

Agāmake araññeti agāmalakkhaṇe araññeti attho. Iminā āpattikhettaṁ dassitaṁ. Yasmā idaṁ āpattikhettaṁ, tasmā yā bhikkhunupassayato gāmassa indakhīlaṁ atikkamati, sā asante gāme gaṇamhā ohīyanāpattiṁ āpajjati. Dassanasavanūpacārābhāvepi pageva gāme indakhīlātikkamanakkhaṇeyeva āpajjati. Sace tattha ekā bhikkhunī atthi, tassā dassanasavanūpacārātikkamanakkhaṇe āpajjati, araññamaggagamanakāle evāyaṁ vidhīti na gahetabbaṁ. Gāmato pana nikkhamantī ito paṭṭhāya āpajjatīti dassanatthaṁ "agāmakaṁ araññan"ti vuttaṁ. Vuttañhetaṁ "ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo, tā kopetvā aññattha na gantabbaṁ. Gacchati ce, gāmantaranadīpārarattivippavāsagaṇamhā ohīyanāpattīhi na muccatī"ti-ādi. Tattha "gaṇhamhā ohīyanāpatti sakiṁ yevāpajjati. Itarā gāme gāme pāre pāre aruṇe aruṇe cāti veditabban"ti vuttaṁ. Tattha "vuttañhetan"ti-ādīni asādhakāni yathāsambhavaṁ gahetabbattā. **"Mahābodhiyaṅgaṇan**ti-ādi evaṁ gāmassa āsannaṭṭhānepi imaṁ āpattiṁ āpajjatīti dassanatthaṁ vuttan"ti likhitaṁ.

Tatiyasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Catutthasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

694. **Paṭivattā**ti paṭivacanaṁ denti. **Kammadosan**ti "anaññāya gaṇassa chandanti evamādī"ti likhitaṁ. Kattabbaṭṭhānadosanti porāṇā. **Kārakagaṇassā**ti kārakasaṁghassa. "Bhikkhunisaṁghaṁ sannipātetvā'ti vuttattā kārakasaṁghopi ayamevāti ce? Paṭhamameva kārakasaṁghaṁ na āmantetvā balakkārenāyaṁ thullanandā taṁ bhikkhuniṁ osāresī"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ, tasmā kārakabhikkhūnaṁ sammukhāpi tesaṁ anumatiṁ paṭhamaṁ aggahetvā taṁ kammaṁ na paṭippassambhetabbanti siddhaṁ hoti, paṭippassaddhaṁ balakkārena na kātabbamevāti adhippāyo. "Bhikkhunīpi diṭṭhāvikammaṁ kātuṁ labhatī"ti ca tattha vuttaṁ.

698. **Asante kammakārakasaṁghe osāreti, anāpattī**ti ettha kittāvatā asanto nāma hotīti? Idaṁ sabbattha na vicāritaṁ.

Kārakānaṁ kālakiriyāyāti eke. Ekassapi abhāvenāti eke. Ekasmiṁ rajjeti eke. Ekaraṭṭheti eke. Ekagāmeti eke. Ekasmiṁ āvāseti eke. Yattha sakkā apaloketunti eke. Anto-addhayojaneti eke. Tattha tasmiṁ āvāse asante kārakasaṁghe osāreti, anāpattīti idaṁ pasaṁsanti ācariyā. Yattha sakkā apaloketunti sāmīci.

Catutthasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Pañcamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

701. **Etaṁ na vuttan**ti bhikkhuniyā avassutabhāvo daṭṭhabboti etaṁ niyamanaṁ na vuttaṁ. Taṁ avacanaṁ pāḷiyā sameti. Katarapāḷiyāti? "Anavassutoti jānantī paṭiggaṇhātī"ti imāya. Yadi hi puggalassa avassutabhāvo na pamāṇaṁ, kiṁ imāya pāḷiyā payojanaṁ, "anāpatti ubho anavassutā honti, anavassutā paṭiggaṇhātī"ti ettakameva vattabbaṁ siyā. Attano hi anavassutabhāvoyeva pamāṇanti. Imassa pana anāpattivārassa ayamattho—ubho ce anavassutā, sabbathāpi anāpatti. Atha bhikkhunī anavassutā samānā avassutampi "anavassuto"ti saññāya tassa hatthato paṭiggaṇhāti, evampi anāpattīti. Atha sā anavassutāpi aññaṁ anavassutaṁ vā avassutaṁ vā "avassuto"ti jānāti, dukkaṭameva. Vuttañhetaṁ **anantarasikkhāpade** "kissa tvaṁ ayye na paṭiggaṇhāsīti. Avassuto ayyeti -pa- nāhaṁ avassutā"ti.

Pañcamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Chaṭṭhasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

705. **Tenā**ti tasmā. Yasmā uyyojikā na deti na paṭiggaṇhāti, tasmā paṭiggaho na vijjatīti attho. Itarissā paribhogapaccayā. **"Akusalacittan"**ti bāhullena vuttaṁ. "Vaṭṭatīti saññāya vadantiyāpi āpattī"ti vadanti.

Chaṭṭhasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

712-4. Kammavācato pubbe āpannāpattiyo na paṭippassambhanti. Ñattiyā dukkaṭathullaccayā paṭippassambhanti saṁghādisese patteti porāṇā. Taṁ "ajjhāpajjantiyā"ti **pāḷiyā** sameti. "Sutvā na vadantī"ti ettha sace jīvitabrahmacariyantarāyabhayā na vadanti, anāpatti. "Adhammakamme adhammakammasaññā āpatti dukkaṭassā"ti vuttattā "anāpatti asamanubhāsantiyā"ti saṁghādisesaṁ sandhāya vuttaṁ.

Sattamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Aṭṭhamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

715. **Paccākatā**ti parājitā. Kuladūsakasikkhāpadassa, imassa ca nidānamattameva nānākaraṇaṁ. Vuttañhi tattha "tassa vacanassa paṭinissaggāya eva vacanīyo, na kuladūsananivāraṇatthāyā"ti. Evaṁ sante ubhopetā āpattiyo aññamaññaṁ sabhāgatthā, tasmā idaṁ tassa anupaññattisadisaṁ āpajjati, tato idaṁ niratthakameva āpajjatīti? Na evaṁ daṭṭhabbaṁ. Vatthuvisesato, kammavācāvisesato ca ubhinnaṁ nānākaraṇaṁ.

Aṭṭhamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Navamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

723. "Kāyikavācasikena saṁsaggenā"ti pāṭhaseso.

Navamasaṁghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṁghādisesakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

733. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṁ uttānameva.

---

2. Dutiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

740. Vatthusampattattā vā na tassā anāpannakāmatāya vā anāṇattikatāya vā akālacīvaramadaṁsu[1]. **Yathādāne eva upanetabbaṁ,** na bhājetabbaṁ puggalikattāti adhippāyo. Atthato hi itarampi yathādāne eva upanetabbameva. **Gaṇṭhipade** pana "ayyāya dammīti evaṁ paṭiladdhanti nissaṭṭhapaṭiladdhaṁ. **Yathādāne**ti dāyakehi pariccattavidhānena. **Upanetabban**ti akālacīvarabhāvena bhājetabbanti adhippāyo. Idha bhājāpitāya laddhacīvarameva nissaggiyaṁ hoti, taṁ vinayakammaṁ katvāpi attanā na labhatī"ti likhitaṁ. Yadi nissaṭṭhapaṭiladdhaṁ sandhāya idaṁ vuttaṁ siyā, "nissajjitabbaṁ saṁghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā dadeyya, dadeyyuṁ, ayyāya dammī"ti vuttattā tīṇipetāni padāni vattabbāni siyuṁ, tasmā na kevalaṁ nissaṭṭhapaṭiladdhameva yathādāne upanetabbaṁ, aññāhi bhikkhunīhi laddhakoṭṭhāsampi yathādāneyeva upanetabbaṁ.

741. "Akālacīvare kālacīvarasaññāya anāpattī"ti pana bhājanapaccayā āpajjitabbāpattiṁ nāpajjatīti ettakameva dīpeti, na paṭiladdhaṁ, na yathādāne dātabbanti imamatthaṁ dīpeti. Lesena pana gaṇhāti ce, bhaṇḍagghena kāretabbā.

Dutiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

744. Sakasaññāya gahitattā pācittiyaṁ, dukkaṭañca vuttaṁ. Itarathā bhaṇḍagghena kāretabbaṁ.

Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vatthusampattattā vā na -pa- anāṇattikatāya vā vadiṁsu (Ka)

4. Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

752. Lesena gahetukāmatā, aññassa viññussa viññāpanaṁ, paṭilābhoti tīṇi aṅgāni, tasmā paṭhamaṁ viññattaṁ alabhitvā aññaṁ tato ūnatarampi labheyya, nissaggiyameva aṅgasampattito. Esa nayo aññatthāpi.

Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

753. "Telaṁ gopetvā[1] sappimpi me attano kulagharā"ti kira pāṭho.

Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

758-62. **Pāvārikassā**ti dussavāṇijakassa. Yāya cetāpitaṁ, tassā nissaggiyaṁ, nissaṭṭhapaṭilābho ca. "Itarāsaṁ pana jānitvā vassaggena pattakoṭṭhāsaṁ sādiyantīnampi na nissaggiyaṁ, kevalaṁ yathādāne eva tāhipi upanetabban"ti vadanti. "Nissaṭṭhaṁ paṭilabhitvāpi yathādāne upanetabban'ti vuttattā sesāhi gahitaṁ suggahitan"ti vadanti. Ettha gilānāyapi na mokkho.

Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

764. Sattame **"sayaṁ yācitakenā"**ti kiñcāpi avisesena vuttaṁ. Tathāpi aññadatthikena attuddesikena saññācikenāti attho veditabbo. Ayamattho "bhikkhuniyo tena ca parikkhārena sayampi

---

1. Ṭhapetvā (Ṭṭha)

yācitvā bhesajjaṁ cetāpetvā paribhuñjiṁsū”ti imissā pāḷiyā atthena saṁsanditvā veditabbo. Tassāyamattho—tena parikkhārena bhesajjaṁ cetāpetvā ca-saddena saññācikena ca bhesajjaṁ cetāpetvāti imamatthaṁ dīpento “sayampi yācitvā bhesajjaṁ cetāpetvā”ti āha. Aññathā “tena parikkhārena bhesajjaṁ cetāpetvā sayampi yācitvā paribhuñjiṁsū”ti iminā anukkamena pāḷi vattabbā siyā.

Padabhājane pana “saṁyācikenāti sayaṁ yācitvā”ti tasseva padassa adhippāyamattaṁ vuttaṁ. Sā hi padabhājanadhammatā. “Saṁghikaṁ lābhaṁ pariṇatan”ti-ādipadānaṁ bhājane pana sā pākaṭā. Aññathā saṁyācikapadena ko añño atirekattho saṅgahito siyā, so na dissatīti tadeva padaṁ nippayojanaṁ, idañca sikkhāpadaṁ purimena ninnānākaraṇaṁ siyā. Attano hi santakaṁ yathākāmaṁ karaṇīyanti. Ettha ca saṁghassa yācanāya vasena ekato hutvā yācanāya laddhaṁ saṁyācikanti veditabbaṁ. Aññathā ito parena saṁyācika-saddena idaṁ nibbisesaṁ āpajjatīti “puggalikena saṁyācikenā”ti idañca sikkhāpadaṁ visuṁ na vattabbaṁ siyā idheva tena āpajjitabbāpattiyā saṅgahitattā, na ca saṅgahitā āpattidvayabhāvato. Missetvā cetāpitattā hi ekameva āpattīti ce? Na, saṁyācikapadassa nippayojanabhāvappasaṅgato, evaṁ saṁghikamahājanikapuggalikāni missitvā cetāpane ekāpattibhāvappasaṅgato ca.

Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

769. **Gaṇassā**ti ābhidhammikādigaṇassa, ūnacatuvaggassa ca.

Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

774. **Saññācikenā**ti gaṇayācanāya laddheneva, na aññena.

Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

779. Dasame pana "yā pana bhikkhunī aññadatthikena parikkhārena aññuddisikena puggalikena aññaṁ cetāpeyya, nissaggiyaṁ pācittiyan"ti evaṁvidhena bhavitabbaṁ, "puggalikena saṁyācikenā"ti iminā ekādasamena bhavitabbaṁ siyā yathākkamena sambhavato. Kāmameva cetaṁ aṭṭhuppattiyā abhāvato na vuttaṁ, atthato pana gahetabbameva. Ettha pana saṁghagaṇapuggalānaṁ pavāritaṭṭhāne, puggalasseva ñātakaṭṭhāne ca anāpattichāyā dissati, idaṁ sabbaṁ amhākaṁ takkānusāravaseneva vuttanti katvā na sārato daṭṭhabbaṁ. Vicāretvā yathā niccalakāraṇaṁ disvā yaṁ vā vinayakkamakovidā anujānanti, taṁ tadeva gahetabbaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana "āpadāsupi aññaṁ garubhaṇḍameva cetāpetabbaṁ, itaraṁ na vaṭṭati, bhikkhussa pana vaṭṭatī"ti vuttaṁ.

Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

11. Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

784. "Dutiyavaggassa paṭhame"ti avatvā "ekādasame"ti idha vuttaṁ. Kasmā? Bhikkhunivibhaṅge tiṁsakakaṇḍaṁ patvā vaggakkamassa avuttattā. Yasmā pavāritaṭṭhāne viññatti nāma na paṭisedhetabbā, tasmā bhagavā aññātika-appavāritaṭṭhāne dhammanimantanavasena vadeyya "yenattho"ti vuttāya "catukkaṁsaparamaṁ viññāpetabban"ti paricchedaṁ dassetīti veditabbaṁ. Aññathā "nidānena sikkhāpadaṁ na sameti, sikkhāpadena ca anāpattivāro"ti ca "akataviññattiyā catukkaṁsaparamaṁ viññāpetabban"ti ca aniṭṭhaṁ āpajjati, tasmā **mātikāṭṭhakathāyaṁ** cetāpetabbanti ṭhapetvā sahadhammike ca ñātakapavārite ca aññena kismiñcideva guṇena, parituṭṭhena ca vadeyya "yenattho"ti vuttassa "viññāpetabban"ti vuttanayena attho daṭṭhabbo. **Porāṇagaṇṭhipade** pana "idaṁ paricchinnapavāraṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Anāpatti ñātakānaṁ pavāritānanti pana sabbappakārena pavattaṁ niccapavāraṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Niccapavāraṇā nāma yadā yenattho, tadā taṁ vadeyyāthāti evaṁ

pavattā. ‘Handa sītapāvuraṇan’ti dentānaṁ pana atirekacatukkaṁsampi gahetuṁ vaṭṭatī”ti vuttaṁ. Ayameva nayo dasamepīti.

Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhunīvibhaṅge tiṁsakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Lasuṇavagga

1. Paṭhamalasuṇasikkhāpadavaṇṇanā

793-7. **Ahaṁ lasuṇenā**ti ettha “pavāremī”ti pāṭhaseso. **Badarasāḷavaṁ** kira badaraphalāni sukkhāpetvā cuṇṇetvā kattabbā khādanīyavikati.

Paṭhamalasuṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

800. **Saṁharāpeyyā**ti “saṁharati vā saṁharāpeti vā”ti padabhājanaṁ veditabbaṁ. Kiñcāpi ettha āpattibhedo na dassito, tathāpi khurasaṇḍāsakattari-ādipariyesanaghaṁsanādīsu pubbapayogesu dukkaṭaṁ yujjati, yathā cettha, evaṁ talaghātakādimhi ca āpattibhedo pāḷiyaṁ na vutto. Yathāsambhavaṁ pana pubbapayogesu dukkaṭaṁ sambhavati. Evaṁ bhikkhussa ettha ca lasuṇe ca dukkaṭaṁ. Idaṁ kiriyākiriyanti porāṇā. Tattha “kiriyākiriyan”ti na vuttaṁ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

802-6. Tatiyacatutthasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

812. Pañcame udakasuddhipaccaye satipi phassasādiyane yathāvuttaparicchede anāpatti. Tattha **dvinnaṁ pabbānan**ti “dvinnaṁ aṅgulānaṁ sahapavesane ekeka-aṅgulassa ekekaṁ pabbaṁ katvā dve pabbā, ekaṅgulappavesane dvinnaṁ

pabbānaṁ upari na vaṭṭatīti veditabbaṁ. **Mahāpaccariyam**pi ayameva nayo dassito”ti likhitaṁ.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

815. Chaṭṭhasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

820-822. “Nagaraṁ atiharantī”ti pāṭho. “Nagaradvāre atiharantī”ti katthaci, tattha dvārenāti attho. Ayameva vā pāṭho. **Taṁ pubbāparaviruddhan**ti “punapi vuttan”ti vuttaṁ vādaṁ sandhāya, na tato pubbe tattha vuttaṁ vādaṁ. Ettha “mātarampi viññāpetvāti vacanena virujjhatī”ti likhitaṁ, taṁ dullikhitaṁ. Na hi tena virodhaṁ sandhāya idaṁ vuttanti. Karaṇe ce pācittiyaṁ, kārāpanepi pācittiyeneva bhavitabbaṁ. Atha kārāpane dukkaṭaṁ, karaṇepi dukkaṭeneva bhavitabbaṁ. Na hi karaṇe vā kārāpane vā viseso atthi āpajjane satīti adhippāyo.

823. **Sampaṭicchituṁ vaṭṭatī**ti appaṭikkhipitvā “sādhū”ti vattuṁ vaṭṭatīti adhippāyo. Na hi paṭiggahetuṁ vaṭṭati. Anāmāsattā **“āmakadhaññaṁ pana ñātakapavāritaṭṭhānepi na vaṭṭatī”**ti vuttaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana “kappiyena laddhaṁ dhaññaṁ bhajjitvā bhuñjantiyā dukkaṭaṁ. Aparaṇṇepi eseva nayo”ti ca “anāpatti ābādhapaccayāti vacanato satta dhaññānipi anāmāsānīti siddhaṁ, teneva heṭṭhā **aṭṭhakathāyaṁ** dukkaṭavatthumhi satta dhaññānipi gahitāni anāmāsānī”ti ca vuttāni. Āmāsāni kappiyavatthūni ca yadi bhaveyyuṁ, yathā ñātakapavārite sandhāya “aparaṇṇaṁ viññāpetī”ti avisesena vuttaṁ, evaṁ “anāpatti ñātakānaṁ pavāritānaṁ aññassa atthāya viññāpeti, ummattikāya ādikammikāyā”ti vattabbaṁ. Yasmā dukkaṭavatthuttā ca anāmāsattā ca mātarampi sattavidhaṁ dhaññaṁ viññāpetuṁ na vaṭṭati, tasmā tadatthadīpanatthaṁ sattavidhaṁ dhaññaṁ sandhāya “anāpatti ābādhapaccayā”ti vuttaṁ, yathā bhikkhuniyā ābādhapaccayā vaṭṭati, tathā

bhikkhussāpīti ca. Yathā vā pana bhikkhuniyā bhajjanādīni kārāpetuṁ na vaṭṭati, evaṁ bhikkhussāpi. Vuttampi cetaṁ **andhakaṭṭhakathāyaṁ** "aññataro bālabhikkhu kappiyaṁ ajānanto etadavoca 'āmakadhaññaṁ sampaṭicchituṁ bhikkhūnaṁ na vaṭṭati. Etaṁ dhaññaṁ bhajjitvā koṭṭetvā pacitvā yāgukhajjakaṁ bhattañca dethā'ti, āṇāpakasseva bhikkhussa āpatti, sabbesaṁ anāpattī"ti. Tasmā "saṁghavārikānaṁ[1] dhaññaṁ koṭṭethā"ti ārāmikānaṁ vattuñca na vaṭṭati. "Divasaṁ paribbayaṁ gaṇhatha, taṇḍule sampādetha, tvaṁ ettake gaṇha, tvaṁ ettake"ti evamādīni pana vattuṁ vaṭṭatīti ca. Yaṁ pana "aviññattiyā labbhamānaṁ pana navakammatthāya sampaṭicchituṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ, tampi heṭṭhā "imaṁ taḷākaṁ khettaṁ vatthuṁ vihārassa demā'ti vutte 'sampaṭicchituṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ nayaṁ sandhāya vuttattā suvuttameva. "Navakammatthāya dhaññaṁ demā"ti vutte "sādhū"ti vattabbaṁ. Yaṁ pana heṭṭhā "tattha nissaggiyavatthuṁ attano vā saṁghagaṇapuggalacetiyānaṁ vā atthāya sampaṭicchituṁ na vaṭṭati -pa- dukkaṭavatthuṁ sabbesampi atthāya sampaṭicchato dukkaṭamevā"ti vuttaṁ, tampi suvuttameva. Kasmā? "Cetiyassa atthāya dhaññaṁ dātukāmomhi, tumhe bhante tadatthāya sampaṭicchathā"ti vutte paṭiggahetuṁ akappiyattā. "Idaṁ pana tādisaṁ na hotī"ti ca vuttaṁ. Sabbopāyaṁ **upatissattheravādo** kira. **Dhammasiritthero** panevamāha "pubbepi navakammatthāya paṭiggaho na vārito, saṁghassatthāya paṭiggahitampi paṭiggāhakasseva akappiyan"ti.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

824. Porāṇā **"nibbiṭṭharājabhaṭo"**ti paṭhanti. Tassattho vāritabhattavetano rājabhaṭoti. **"Taññeva bhaṭapathan**ti taṁyeva bhattavetanan"ti atthaṁ vadanti. **Ummukan**ti alātaṁ.

826. Ettha chaḍḍitaṁ **kiriyā.** Anolokanaṁ **akiriyā.**

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Saṁghāvārikānaṁ (Ka)

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

832. "Sāmike apaloketvā chaḍḍetī"ti katthaci potthake natthi, katthaci atthi, atthibhāvova seyyo kiriyākiriyattā sikkhāpadassa. Idha khettapālakā, ārāmādigopakā ca **sāmikā** eva. "Saṁghassa khette, ārāme ca tattha kacavaraṁ na chaḍḍetabbanti katikā ce natthi, bhikkhussa chaḍḍetuṁ vaṭṭati saṁghapariyāpannattā, na bhikkhunīnaṁ. Tāsampi bhikkhunisaṁghasantake vuttanayena vaṭṭati, na tattha bhikkhussa, evaṁ santepi sāruppavaseneva kātabban"ti vuttaṁ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

835. **Sādhukīḷitagītaṁ vā**ti ettha pāciṇṇagītampi sotuṁ na vaṭṭati. "Gītupasañhitaṁ pana dhammaṁ sotuṁ vaṭṭatīti **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṁ** vuttan"ti vuttaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana "dhammagītampi na vaṭṭatī"ti vatvā "buddhassa gāyāma vādemāti vutte sampaṭicchituṁ na vaṭṭati, dukkaṭaṁ hotī"ti vuttaṁ, "pūjaṁ karoma, jātakaṁ vā vatthuṁ vā desemāti vutte 'sādhū'ti sampaṭicchituṁ vaṭṭatī"ti ca vuttaṁ.

836. **Ekapayogo** nāma ekadivasāvalokanaṁ. **Tesaṁyevā**ti yesaṁ naccaṁ passati. "Bhikkhunī sayampi naccituṁ vā gāyituṁ vā vādituṁ vā na labhatī"ti-ādi idha sikkhāpade natthi. Kasmā? Eḷakalomasamuṭṭhānattā. Yadi evaṁ kasmā vuttanti ce? Suttānulomamahāpadesato. Yadi naccādīni passituṁ vā sotuṁ vā na labhati, pageva attanā kātunti nayato labbhamānattā vuttaṁ. Itarathā mahāpadesā niratthakā siyuṁ. Evamaññatthāpi nayo netabbo. "Samuṭṭhānampi idha vuttameva aggahetvā chasamuṭṭhānavasena gahetabban"ti likhitaṁ. Taṁ "aññe[1] nacca, gāya, vādehī"ti vattuṁ na labbhatīti-ādivacīkammaṁ sandhāya likhitañce, taṁ sulikhitaṁ eḷakalomasamuṭṭhāne vācāya abhāvato. "Sayampi naccitun"ti-ādikāyakammañce sandhāya likhitaṁ, dullikhitaṁ. Eḷakalomasamuṭṭhānañhi ekantato

---

1. Aññaṁ (Ka)

kāyakammaṁ hoti, tasmā uddhaṭaṁ aggahetvā ādisaddena saṅgahitameva idha gahetabbanti. Etaṁ[1] eḷakalomasamuṭṭhānattāti ettha kāraṇavacane suttānulomamahāpadesatoti ettha pana uddhaṭaṁ gahetabbaṁ, evaṁ yathālābhavasena taṁ likhitanti veditabbaṁ.
"Āhaccabhāsitasikkhāpadavasena eḷakalomasamuṭṭhānan"ti vuttanti **upatissatthero.** "Eḷakalomasamuṭṭhānañce idaṁ sikkhāpadaṁ, āṇāpako mucceyya, na ca muccatī"ti vuttaṁ. Taṁ "kasmā"ti vutte **"sabba-aṭṭhakathāsu vuttan"**ti aṭṭhakathācariyo āhāti **dhammasiritthero.**

837. **Ārāme ṭhatvā**ti na kevalaṁ ṭhatvā, tato gantvā pana sabbiriyāpathehipi labhati. **"Ārāme ṭhitā**ti pana ārāmapariyāpannāti attho, itarathā nisinnāpi na labheyyā"ti likhitaṁ, taṁ sulikhitameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Lasuṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Andhakāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

839. "Divāpi andhakāraṁ atthi, tappaṭisedhanatthaṁ 'rattandhakāre'ti vuttan"ti vadanti **porāṇā. Santiṭṭheyyā**ti ettha ṭhānāpadesena catubbidhopi iriyāpatho saṅgahito, tasmā purisassa hatthapāse tena saddhiṁ caṅkamanādiṁ karontiyā pācittiyameva. **"Sallapeyya vā"**ti kevalaṁ nidānavasena vuttaṁ visesābhāvato. "Sallapeyya vāti purisassa hatthapāse ṭhitā sallapati, āpatti pācittiyassā"ti hi vuttaṁ, taṁ na yuttanti eke. Kasmā? Yasmā tassa purisassa hatthapāse ṭhiteneva ekaṁ pācittiyaṁ. Sallapanenapi aparampi ekaṁ āpajjatīti nāpajjati, kathaṁ paññayatīti? Aṅgavasena. Imassa hi rattandhakāratā, purisassa hatthapāse ṭhānaṁ vā sallapanaṁ vā, sahāyābhāvo, rahopekkhatāti imāni cattāri aṅgāni vuttāni. Tattha yadi ṭhānapaccayā ekā āpatti visuṁ siyā,

---

1. Ettha (Ka)

tassā cattāri aṅgāni siyuṁ. Yadi sallapanapaccayā ekā, tassāpi pañca aṅgāni siyuṁ. Tasmā **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "cattāri vā pañca vā aṅgānī"ti vattabbaṁ siyā, na ca vuttaṁ, tasmā sallapanapaccayā visuṁ natthīti. Atthiyeva, mātikāṭṭhakathāvacanañca tadatthamevāti eke. Kathaṁ? Sahuppattito dvinnaṁ āpattīnaṁ. Kiṁ vuttaṁ hoti? Sallapane sati ṭhānapaccayā āpajjitabbaṁ caturaṅgikaṁ, sallapanapaccayā āpajjitabbaṁ caturaṅgikanti dve pācittiyāni sahuppannāni ekato āpajjantīti. Idaṁ ayuttaṁ pāḷivirodhato. **Pāḷiyañ**hi "sallapeyya vāti purisassa hatthapāse ṭhitā sallapati, āpatti pācittiyassā"ti vuttaṁ. Yadi dve siyuṁ, "āpatti dvinnaṁ pācittiyānan"ti na vattabbatā siyāti. Ayaṁ nayo dutiyādīsupi yathāyogaṁ veditabbo. Ettha dutiyenāpi saddhiṁ yadi bhikkhuniyā rahopekkhatā atthi, so ce puriso, na dutiyo, purisagaṇanāya āpattiyo. Atha dutiyā bhikkhunī hoti, tassā ca tena purisena saddhiṁ rahopekkhatā atthi, sā ca bhikkhunī na dutiyā hoti. Ubhinnampi āpajjatīti eke, vicāretvā pana gahetabbaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana vuttaṁ "hatthapāse ṭhānena dukkaṭan"ti, taṁ **pāḷiyā** virujjhati. "Purisassa hatthapāse tiṭṭhati, āpatti pācittiyassā"ti hi pāḷi, kiṁ bahunā. Catutthasikkhāpade **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] "santiṭṭhanādīsu tīṇi pācittiyānī"ti-ādivacanato vatthugaṇanāya āpatti veditabbā. "Aṅgāni cettha cattāri pañca vā"ti vattabbanti sanniṭṭhānaṁ.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2-4. Du-ta-ca-sikkhāpadavaṇṇanā

842-46-50. Dutiyatatiyacatutthāni uttānāni. Sabbattha "sallapatīti yaṁ kiñci tiracchānakathaṁ kathetī"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

852. Catutthe panāyaṁ viseso—"ekenekā"ti paṭhamaṁ vuttattā dutiyikaṁ vā bhikkhunīnaṁ uyyojeyya, pācittiyaṁ na sambhavatīti ce? Sambhavati. Kasmā? Santiṭṭhanādittayamattāpekkhattā, tassa vacanassāpi vā aññāyapi rahopekkhanassādasambhave sati ubhinnaṁ ekatthasambhavato ca sādhitametaṁ.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 319 piṭṭhe.

“Hatthapāsaṁ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā”ti ettakameva vuttaṁ. Kasmā “nikaṇṇikaṁ vā jappetī”ti na vuttaṁ? Hatthapāsātikkame asambhavato. Tassa tatiyassa padassa pacchinnattā sambhavantampi “dutiyikaṁ vā uyyojetī”ti na vuttaṁ, tasmā atthato hatthapāsaṁ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā dutiyikaṁ vā uyyojeti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṁ hoti. Esa nayo **yakkhena vā**ti-ādīsupi. Tattha “hatthapāse”ti vā “hatthapāsaṁ vijahitvā”ti vā na vuttaṁ ubhayattha dukkaṭattā. Anāpattivārepi asambhavato “nikkaṇṇikaṁ vā jappetī”ti na vuttanti ce? Sambhavati sati karaṇīye nikaṇṇikaṁ vā jappetīti sambhavato. Atha kasmā evaṁ na vuttanti ce? Anavajjakathāyaṁ nikaṇṇikajappane payojanābhāvā, dhammakathāyampi udāyiṁ ārabbha paṭisiddhattā ca.

Du-Ta-Ca-Sikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

856. “Kulaṁ nāma cattāri kulānī”ti vuttattā titthiyārāme kappati tassa kulavohārābhāvatoti eke. Titthiyānaṁ khattiyādipariyāpannattā na kappatīti eke. Tassa kappiyabhūmittā na yuttanti ce? Na, yathāvuttakhattiyādīnaṁ sambhavato. Tathāpi gocarakulaṁ idhādhippetaṁ. “Upacāro dvādasahattho”ti likhitaṁ.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

860. “Nisīdantiyā ekā, nipajjantiyā ekā”ti avatvā **“nisīditvā gacchantiyā”**ti-ādi na vattabbaṁ. Na hi gamanapaccayā esā āpattīti? Na, pariyosānādhippāyavasena vuttattā. “Nisīditvā nipajjantiyā dve”ti vacanenapi gamanaṁ idha nādhippetanti dassitaṁ hoti, tathā “nipajjitvā nisīdantiyā dve”tipi vattabbaṁ. Yadi evaṁ “tasmiṁ abhinipajjati, āpatti dvinnaṁ pācittiyānan”ti kasmā na vuttanti ce? Anisīditvāpi nipajjanasambhavato.

Nipajjanatthāya nisīditvā nipajjantiyā nipajjanakapayogattā ekā āpattīti keci.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

867. Anāpattivāre “dhuvapaññatte”ti na vuttaṁ “santharitvā vā santharāpetvā vā”ti vuttattā. Idha chaṭṭhe vuttanayena pakatiyā paññatte abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Aññattha dhuvapaññattaṁ. Idha vuttanayena santharitvā vā santharāpetvā vā abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Ubhayatthāpi pañcame vuttanayena anāpucchā pakkameyya, pācittiyameva, anāpattivāre mātikāyaṁ vuttakālato aññakālassa aparāmaṭṭhattāti no takkoti ācariyo. Apica atthāpattikāle āpajjati, no vikāleti-ādittike, atthāpatti rattiṁ āpajjati, no divāti-ādittike ca **aṭṭhakathāyaṁ** idha pañcamachaṭṭhasattamasikkhāpadehi saṅgahitāpattīnaṁ aparāmaṭṭhattā yathāsambhavaṁ tividhakāle tividhametaṁ yojetvā dassetuṁ vaṭṭati eva mahāpadesanayānulomato.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

869. Aṭṭhame bhikkhussa dukkaṭaṁ sambhavati.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

875-7. Duggāhavasena vā suggāhavasena vā yathāvuttanayena sapathakaraṇe āpattīti veditabbaṁ. Yasmā **mātikāyaṁ** “attānaṁ vā paraṁ vā”ti vuttaṁ, tasmā yā attānameva ārabbha sapathaṁ kareyya, tassā

ekā. Paramevārabbha tassā ekā. Ubhopi ārabbha tassā dve āpattiyo sambhavanti. Tikacchedo panettha paramevārabbha sapathakaraṇaṁ sandhāya pavatto.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

882. Dasame anāpattivāro rodanasseva, na vadhassa, tasmā ñātibyasanādīhi phuṭṭhāpi attānaṁ vadhati eva, na rodati, dukkaṭameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Andhakāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Naggavaggavaṇṇanā

1-2. Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā

883. Naggavaggassa paṭhamadutiyāni uttānāni. Paṭhame ayaṁ viseso—bhikkhussa tathā nhāyantassa dukkaṭaṁ aññatra jantāghara-udakapaṭicchādīhi. Na ca vigarahi tattha bhagavā attanāva ananuññātattā udakasāṭikāyāti porāṇā. “Ekameva nivāsetvā, pārupitvā ca nahāyituṁ na vaṭṭatī”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

894. Tatiye antocatūhapañcāhaṁ dhuraṁ nikkhipantiyāpi āpatti eva. Liṅgaparivatte dhuraṁ nikkhipantiyā dukkaṭaṁ tikadukkaṭattā. “Sambahulāhi bhikkhunīhi saddhin’ti ettha catassopi sambahulā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

898. Catutthe **saṅghāṭicāran**ti ettha saṅghāṭi-ādivasena adhiṭṭhitānaṁyevāyaṁ vidhi, netarāsaṁ kira. Tattha ticīvare eva vippavāsapaccayā nissaggiyaṁ. Antocīvarakālepi pañcāhikaṁ saṅghāṭicāraṁ atikkāmentiyā āpattiyeva. "Vinā etehi cīvarehi upasampadaṁ kātuṁ na vaṭṭatī"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

906. Pañcamassa anāpattivāre tāya vā avippavāsāyāti atthato labbhati.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

907-911. Chaṭṭhasattamāni uttānāni.

---

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

916. **Sokajjhāyikā** nāma kira māyākārā. Vilumpakā bhaṇḍakāti ca porāṇā.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

920. "Kathaṁ hi nāma atikkāmessatī"ti vuttattā thullanandā cīvarakālasamayaṁ **āgamethā**ti atikkamāpesīti siddhaṁ hoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

927. Dasame **ekakulaṁ etadavocun**ti ettha kulaṁ nāma tasmiṁ manussā, tasmā bahuvacanaṁ.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Naggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

934-5. **Ekāya nipannāya aparā nipajjati, āpatti pācittiyassā**ti "ubhinnampi paṭhamanipannāya anuṭṭhāpanā"ti vatvā ettha kiriyākiriyanti eke, taṁ aṭṭhakathāya virujjhati. "Kiriyan"ti hi **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Atha kassā āpattīti? Ubhinnampi nipajjanakiriyaṁ[1] paṭicca. Imassa anāpattivāre "vavatthānaṁ dassetvā"ti natthi, tasmā vavatthānaṁ katvā nipajjituṁ na vaṭṭatīti eke. Vipulatare vaṭṭatīti eke. "Antaraṁ katvā nipajjituṁ vaṭṭatī"ti **porāṇagaṇṭhipade** likhitaṁ.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

940. **Vavatthānaṁ dassetvā**ti ettha upari pārupanampi majjhe obhogaṁ katvā ubhinnaṁ antare otāreti, vaṭṭatīti eke. Vavatthānañca yathā ṭhāne na tiṭṭhati, tathā atikkamitvā tuvaṭṭentiyā āpattiyevāti. "Kiriyākiriyan"ti ca **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Nipajjanāpajjanakiriyaṁ (Ka)

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

941. Attano sajjhāyanaṭṭhāne[1] ce vuḍḍhatarā āgacchati, pandanakāle vā, āpucchanakiccaṁ natthi. Ekasmiṁ ovarake āpucchitabbaṁ. "Atha ovarake mahātherī vasati, sammukhe itarā, āpucchitabbā tassā upacārattā"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

946-50. Catutthapañcamasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

956. **Gahapati** nāma ṭhapetvā sahadhammike veditabbo, tasmā bhikkhunā vā sāmaṇerena vā ananulomikena saṁsaggena saṁsaṭṭhāpi na samanubhāsitabbāti sambhavati eva.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

961-5. Sattama-aṭṭhama sikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

969. **Ekindriyan**ti kāyindriyeneva ekindriyaṁ, nigaṇṭhānaṁ acelakānaṁ mataṁ. Kāpilā pana "pañcindriyā"ti maññantā[2] evaṁ vadanti "sacekkhukattā alābumāluvādayo yattha ālambanaṁ, tattha gacchanti. Sasotakattā kadaliyo meghagajjitaṁ sutvā gabbhaṁ gaṇhanti. Saghānakattā panasādayo kuṇapagandhena phalanti. Sajivhakattā udakaṁ pivanti yena, sabbepi 'pādapā'ti vuccanti. Sakāyapasādattā itthisamphassena asokarukkhā pupphantī"ti. **Saṅghātan**ti vināsaṁ.

---

1. Ajjhāyanaṭṭhāne (Ka)
2. Paññattā (Ka)

970. Idha ca vassacchedena dukkaṭaṁ. Paṭhamaṁ āvasitvā[1] pacchā cārikā caraṇapaccayā pācittiyaṁ āpajjatīti veditabbaṁ. Atha vassaṁ avasitvā carati, avassupagamanapaccayā dukkaṭaṁ āpajjati. **Porāṇagaṇṭhipade** pana "antosattāhe antovasse cārikaṁ carantiyā pācittiyaṁ. Sattāhakaraṇīyena pana vaṭṭati, bhikkhuno dukkaṭaṁ hotī"ti vuttaṁ.

972. **Kenaci ubbāḷhā**ti vassacchedakāraṇenāti no takkoti ācariyo. Kittāvatā cārikā hotīti? Idaṁ na sabbattha vicāritaṁ. Anantarasikkhāpade "antamaso chappañcayojanānipī"ti vuttattā so ca maññe heṭṭhimaparicchedoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

973. Dasame "āhundarikā"ti paṭhanti kira.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Cittāgāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

978. **Kīḷana-upavanaṁ** nāma kañcinagarassa nagarupavanaṁ viya daṭṭhabbaṁ. **Uyyānaṁ** nāma tattheva nandavana-uyyānaṁ viya daṭṭhabbaṁ. "Tattheva ṭhatvā[2] taṁ taṁ disābhāgaṁ viloketvā passantiyā pana pāṭekkā āpattiyo"ti pāṭho. Evaṁ vutte yaṁ pubbe vuttaṁ padaṁ "anuddharamānā"ti, taṁ ekasmiṁ yeva disābhāgeti siddhanti eke. Upacāro dve leḍḍupātoti ca.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Āpajjitvā (Ka)
2. Tattheva ṭhatvāti pāṭho aṭṭhakathāyaṁ natthi.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

984. "Āharimehi vāḷehī"ti "asaṁhārimenā"ti ca duvidho pāṭho. "Visuṁ katvā pacchā saddhiṁ tehi vāḷehī"ti likhitaṁ. Yathā tathā vāḷarūpe uṭṭhapetvā katapādaṁ "pallaṅkan"ti vuccati anāpattivāre "asaṁhārimehi vāḷehi kataṁ paribhuñjatī"ti vacanābhāvato.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

988. **"Ujjavujjave**ti hatthappasāraṇe"ti likhitaṁ, taṁ na yuttaṁ "yattakaṁ hatthena añchitaṁ hoti, tasmiṁ takkamhi veṭhite ekāpattī"ti vacanato.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

993. **"Yāgupāne**ti yāgudāne"ti likhitaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** "mātāpitūnaṁ dātuṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

994. Pañcamasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

1001. Chaṭṭhe bhikkhuvibhaṅge acelakasikkhāpadena ekaparicchedaṁ. Idha agāriko viseso, tasmā "asādhāraṇan"ti vadanti.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1003-8. Sattamaṭṭhamesu vattabbaṁ natthi.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

1015. “**Khīlanamantaṁ** dārusārakhīlaṁ mantetvā pathaviyaṁ pavesetvā māraṇamantaṁ. **Nāgamaṇḍalaṁ** nāma nāgarodhamantaṁ, piṭṭhādīhi vā parikkhepaṁ katvā tattha manusse pavesenti guttatthāyā”ti likhitaṁ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1017. Dasamasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

Cittāgāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Ārāmavaggavaṇṇanā

1021. Paṭhamasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

1030. Bhikkhunī ce bhikkhuṁ akkosati, iminā sikkhāpadena pācittiyaṁ. Bhikkhuniṁ ce akkosati, omasavādena āpajjati. Omasavāde sammukhāva ruhati, idha pana parammukhāpi.

Tatrāyaṁ vicāraṇā—bhikkhuvibhaṅge osamavādasikkhāpade bhikkhunī anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti katvā bhikkhunivibhaṅgepi omasavādasikkhāpade bhikkhu bhikkhuniyā anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti siddhaṁ. Idha ca anupasampannassa akkosane dukkaṭaṁ vuttaṁ, bhikkhussa upasampannassa akkosane pācittiyaṁ vuttaṁ, tasmā imāni dve sikkhāpadāni bhikkhumhi saṁsandiyamānāni aññamaññaṁ na samenti. Yathā samenti, tathā jānitabbaṁ. Tattha **porāṇagaṇṭhipade** vuttanayena bhikkhunīnaṁ omasavādasikkhāpade anupasampannoti na gahetabbo, idamettha yuttaṁ. **Paribhāseyyā**ti aññatra akkosavatthūti. Tesu hi aññatarasmiṁ sati omasavādapācittiyamevāti eke, taṁ na

yuttaṁ. Omasavāde pāḷimuttaka-akkose hi dukkaṭaṁ hotīti. Dukkaṭokāse idaṁ pācittiyaṁ tehi niddiṭṭhaṁ hoti, tasmā "bālā etā"ti **pāḷiyaṁ** idha āgatapadānaṁyeva vasena paribhāsanaṁ veditabbaṁ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1033. Tatiyasikkhāpadaṁ uttānatthameva.

---

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

1038. **Nimantitā vā pavāritā vā**ti ettha **porāṇagaṇṭhipade** tāva evaṁ vuttaṁ "pavāritāpi yāguṁ pātuṁ labhati, bhojjayāguṁ na labhati. Yāgu panettha khādanīyabhojanīyasaṅkhyaṁ na gacchati. Nimantitā bhikkhunī piṇḍāya caritvā bhuñjitukāmā sāmike apaloketvāva bhuñjituṁ labhati. Paramparabhojanāpatti bhikkhunīnaṁ natthi. Nimantitā taṁ bhattaṁ bhuñjitvā vā abhuñjitvā vā pavāritā kappiyaṁ kārāpetvā bhuñjituṁ na labhati, akappiyanimantanena nimantiyamānā dve nimantanāni sampaṭicchi tuñca na labhatī"ti. Tattha "pavāritāpi yāguṁ pātuṁ labhatī"ti vuttaṁ pāḷiyaṁ, aṭṭhakathāyañca anuññātattā. "Nimantitā appavāritā yāguṁ pivatī"ti hi **pāḷiyaṁ** vuttaṁ. Tatridaṁ sikkhāpadavaṇṇanāpubbaṅgamasanniṭṭhānaṁ—nimantitā vā pavāritā vāti ettha vāsaddena akappiyanimantanena nimantitā appavāritā ṭhapetvā yāguṁ aññaṁ khādanīyaṁ vā bhojanīyaṁ vā khādeyya vā bhuñjeyya vā, pācittiyaṁ aññatra sāmikānaṁ apalokanā. Paramparabhojanābhāvena bhikkhunīnaṁ ko guṇo jātoti? Na etāsaṁ guṇalābho, kevalaṁ pākaṭataraṁ jātaṁ. Bhikkhūpi vikappetvā missetvāva bhuñjituṁ labhanti. Samaye yathāsukhaṁ labhanti. Iminā apalokanena kinti?[1] Pavāritā vā animantitā vā na kiñci kappiyaṁ kārāpetvā gilānātirittampi labhanti, nimantitā ca pavāritā ca yāgumpi na labhanti, apaloketvāpi na labhantīti.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ārāmavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Kiñci (Ka)

7. Gabbhinivaggavaṇṇanā

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

1067. **"Gabbhinin"**ti dassanādīhipi gabbhasambhavato vuttaṁ. **Padabhājane**pi pavāritabhāvo na dissati.

1074. **Dhāti vā**ti ettha dārakaṁ sāmikānaṁ datvā āhaṭe vaḍḍheti, tathā mātāpīti keci.

1080. "Sikkhamānan"ti pāṭhaṁ dīpavāsino rocenti kiriyākiriyattā, jambudīpavāsino "sikkhamānā"ti. Tassattho sikkhādhammamānanato sikkhamānāti. Idha kiriyā na hoti, saññāva adhippetā. Na etāsu asikkhitā upasampādetabbā upajjhāyinī-ādīnaṁ āpattibhāvā. "Tassā upasampadā hoti evā"ti vadanti.

1082. **Dhammakamme**ti upasampadakammaṁ adhippetaṁ.

1112. **Vuṭṭhāpitan**ti sāmaṇeribhūmito yāya theriyā upasampadāpekkhā vuṭṭhapitā, sā therī vuṭṭhāpitā nāma, teneva puna visesanatthaṁ **"pavattinin"**ti āha.

Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Gabbhinivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Kumāribhūtavaggavaṇṇanā

2. Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā

1124. "Anujānāmi bhikkhave aṭṭhārasavassāya kumāribhūtāya -pa- sikkhāsammutiṁ dātun"ti idha vuttaṁ viya "anujānāmi bhikkhave dasavassāya gihigatāya -pa- sikkhāsammutiṁ dātun"ti na vuttaṁ, tasmā "paripuṇṇadvādasavassāya eva gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā"ti vuttaṁ. Gihigatāya sikkhāsammuti dātabbāti eketi katvā dasavassāyapi

vaṭṭati. Kasmā? "Anāpatti paripuṇṇadvādasavassaṁ paripuṇṇasaññā vuṭṭhāpetī'ti[1] ca 'anāpatti paripuṇṇadvādasavassaṁ gihigataṁ -pa- sikkhitasikkhaṁ vuṭṭhāpetī'ti[2] ca vuttattā"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Kiṁ iminā parihārena. "Dasavassāya gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā"ti[3] hi vuttaṁ. "Gihigatātipi vattuṁ na vaṭṭatī'ti sace vadanti, kammaṁ kuppatī"ti likhitaṁ.

1146. **Ahameva nūna -pa- alajjinī, yā saṁgho**ti ettha yā ahameva nūna bālāti attho. "Yaṁ saṁgho"tipi atthi, tattha yaṁ yasmā deti, tasmā ahameva nūna bālāti attho.

1159. Purisasaṁsaṭṭhā kumārakasaṁsaṭṭhā caṇḍī sokāvāsāvakathaṁ sikkhamānāti vuccati, **padabhājane** eva cāyaṁ sikkhamānā "chasu dhammesu sikkhitasikkhā"ti kasmā vuttanti? Pubbe gahitasikkhattā, pubbe paripuṇṇasikkhattā ca evaṁ vuccatīti veditabbaṁ.

1166-7. **Pahūtaṁ khādanīyaṁ bhojanīyaṁ passitvā**ti ettha "sikkhamānāya ñātakā kira sampādayiṁsu, taṁ passitvā there bhikkhū uyyojesi. Uyyojetvā tesaṁ chandaṁ gahetvā pubbe chandadāyake gaṇaṁ katvā sesānaṁ chandaṁ chandameva katvā kammaṁ kārāpesī"ti **porāṇa gaṇṭhipade** vuttaṁ. **Chandaṁ vissajjetvā**ti ettha **anugaṇṭhipade** evaṁ vuttaṁ "idaṁ kammaṁ ajja na kattabbaṁ. 'Yathāsukhan'ti vatvā vissajjitaṁ hoti, tasmā yo koci mukharo, bālo vā kiñcāpi 'yathāsukhan'ti vadati, therāyattattā pana therassa anumatiyā satiyā vissajjito hoti, asatiyā na hoti, tathāpi puna chandaṁ gahetvāva kammaṁ karonti, ayaṁ payogo. Gahaṇe payojanaṁ pana natthi. Saṁghatthero ce vissajjeti, chandaṁ gahetvāva kātabbaṁ. **Chandaṁ vissajjetvā kāyena vuṭṭhitāyā**ti ettha idha sambādho, 'amukamhi ṭhāne karissāmā'ti hatthapāsaṁ vijahitvāpi gacchanti ce, natthi doso. Kiñcāpi natthi, tā pana hatthapāsaṁ avijahitvāva gacchanti, ayaṁ payogo"ti. "Rattipārivāsiye uposathapavāraṇāva na vaṭṭati, aññakammaṁ pana vaṭṭati. Uposathapavāraṇāpi anuposathapavāraṇadivase na vaṭṭanti, itaraṁ sabbakālaṁ vaṭṭati.

---

1. Vi 2. 425 piṭṭhe. 2. Vi 2. 427 piṭṭhe. 3. Sikkhāsammutiṁ datvāti (?)

Parisapārivāsiye hatthapāsaṁ avijahitvā catūsu gatesu catuvaggakaraṇīye aññasmiṁ pañcasu dasasu vīsatīsu gatesu lesehi visuṁ tahiṁ tahiṁ gantvāpi puna sannipātaṭṭhānaṁ āgantvā kātuṁ vaṭṭati. Ajjhāsayapārivāsiye hatthapāsaṁ avijahitvā yathānisinnāva nisinnā ce, puna kātuṁ vaṭṭati hatthapāsassa avijahitattā"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Tesaṁ porāṇānaṁ matena chandapārivāsiyamevekaṁ na vaṭṭatīti āpannaṅgañca dassitaṁ, idhāpi taṁ visuṁ na dassitaṁ asambhavatoti eke. Chandadāyake parisaṁ patvā gate tassa pubbachandadānaṁ chandapārivāsiyanti no takkoti ācariyo.

Tatridaṁ sanniṭṭhānaṁ—parisapārivāsiye **aṭṭhakathāyaṁ** "aññatra gacchāmāti chandaṁ avissajjetvāva uṭṭhahanti -pa- kammaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vuttavacane hatthapāse vijahanaṁ na paññāyati. Ettha pana kammappattānaṁ hatthapāsassa avijahanameva icchitabbanti katvā **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Kiñcāpi na paññāyati, appaṭikkhittattā pana vaṭṭatīti ce? Na, paṭikkhittattā. Kathaṁ? Chando nāma kammappattesu bhikkhūsu ekasīmāya sannipatitesu āgacchati, nāsannipatitesu. Idha hi "chandaṁ avissajjetvā"ti ca "chandassa pana avissaṭṭhattā"ti ca vuttaṁ. "Ajjhāsayaṁ avissajjetvā"ti ca "ajjhāsayassa avissaṭṭhattā"ti ca na vuttaṁ, tasmā chandassa avissajjanaṁ kammappattānaṁ hatthapāsāvijahaneneva hoti, na vijahaneti siddhaṁ.

Hoti cettha—

> "Yato āgamanaṁ yassa, tadabhāvassa niggahe.
> Tasmā sannipatitesu, bhikkhūsu tassa bhedato"ti.

Rattipārivāsiyachando viya rattipārivāsiyapārisuddhipīti tadanulomena vaṭṭati svātanāya chando vā pārisuddhi vā pavāraṇā vā, tāya kammaṁ kātuṁ vaṭṭati. Uposathapavāraṇā pana[1] anuposathadivase na vaṭṭati, itaraṁ vaṭṭati. Pannarasi-uposathaṁ cātuddasiyaṁ kātuṁ vaṭṭati khettattā. Na cātuddasi-uposathaṁ pannarasiyaṁ akhettattā anuposathadivasattā pāṭipadadivasattāti ekacce ācariyā, tasmā

---

1. Vaṭṭatīti uposathapavāraṇāpi (Ka)

tesaṁ matena cātuddasi-uposathaṁ tatiyaṁ, sattamaṁ vā pannarasiyaṁ kātuṁ na vaṭṭati. Yaṁ panettha vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "sace cātuddasikaṁ uposathaṁ karissāmāti nisinnā, pannarasoti kātuṁ vaṭṭatī"ti. Tato "pannarasiyameva 'cātuddasikaṁ uposathaṁ karissāmā'ti nisinnā punadivase attano taṁ uposathaṁ 'pannaraso'ti kātuṁ vaṭṭatīti attho"ti evaṁ pariharanti, taṁ tesaṁ mataṁ "tathārūpapaccaye sati aññasmimpi cātuddase uposathaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti[1] iminā **mātikāṭṭhakathā**vacanena na sameti. Na hi tattha "aññasmimpi pannarase cātuddasikaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Evaṁ santepi "Sakiṁ pakkhassa cātuddase vā pannarase vā"ti anuññātadivase pariyāpannattā channaṁ cātuddasikānaṁ pacchimā[2] pannarasī anuposathadivaso na hotīti siddhaṁ hoti. Kiñcāpi siddhaṁ, iminā pana "āvāsikānaṁ pannaraso, āgantukānaṁ cātuddaso, āgantukehi āvāsikānaṁ samasamehi vā appatarehi vā anuvattitabban"ti vacanamettha niratthakaṁ hotīti veditabbaṁ.

Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Kumāribhūtavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Chattupāhanavaggavaṇṇanā

11. Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā

1214. **Upacāraṁ sandhāya kathitan**ti "dvādasahatthaṁ upacāro"ti likhitaṁ.

1221. **Suttante okāsaṁ kārāpetvā vinayaṁ vā abhidhammaṁ vā pucchatī**ti ettha ca tīṇi piṭakāni attano attano nāmena vuttānīti katvā abhidhammo buddhena bhāsito evāti dīpitaṁ hoti.

1224-5-6. Thano ca udaro ca **thanudarā.** "Saṁkaccikāya pamāṇaṁ tiriyaṁ diyaḍḍhahatthā"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. "Aparikkhittassa gāmassa

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 86 piṭṭhe. 2. Purimā (Ka)

upacāraṁ okkamantiyā”ti bahūsu potthakesu, saṁghādisesakaṇḍe viya “upacāraṁ atikkamantiyā”ti pāṭho appakesu, sova pāṭho. **Aṭṭhakathāyaṁ** “parikkhepaṁ atikkamantiyāti ekena pādena atikkante dukkaṭaṁ, dutiyena pācittiyaṁ. Upacārepi eseva nayo”ti vacanampi “upacāraṁ atikkamantiyā”ti pāṭhoti dīpetīti no takkoti ācariyo.

Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chattupāhanavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

Giraggasamajjādīni “acittakāni lokavajjānī”ti vuttattā “naccan”ti vā “gandho”ti vā ajānitvāpi dassanena, vilimpanena vā āpajjanato vatthu-ajānanacittena **acittakāni.** “Naccan”ti vā “gandho”ti vā jānitvā passantiyā, vilimpantiyā ca akusalattā eva **lokavajjāni.** Corivuṭṭhāpanādīni “corī”ti-ādinā vatthuṁ jānitvā karaṇe eva āpattisabbhāvato **sacittakāni.** Upasampadādīnaṁ ekantena akusalacitteneva akattabbattā **paṇṇattivajjāni.** “Idha sacittakācittakatā paṇṇattijānanājānanatāya aggahetvā vatthujānanājānanatāya gahetabbā”ti likhitaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana “giraggasamajjādīni ‘acittakāni lokavajjānī’ti vuttattā ‘naccan’ti vā ‘saṅghāṇī’ti vā ‘gandho’ti vā tassa nāmavasena ajānitvā māyākārassa māyāni sīsaṭṭhi-ādīni paṭisaṅkhāya passantiyā, akkhamālādi-atthāya saṅghāṇiṁ kaṭiyā bandhantiyā, sedagandhaṁ apanetvā buddhapūjaṁ karissāmī’ti uppannena cittena gandhaṁ vilimpetvā nahāyantiyā ca āpattisabbhāvato nāmena saddhiṁ nāmavasena vā vatthussa ajānanacittena **acittakāni** nāma. Na andhakāre ‘kaṭisuttamidan’ti saññāya saṅghāṇiṁ gahetvā kaṭiyaṁ dhāraṇakāle, mattikāsaññāya ca gandhaṁ gahetvā vilimpanakāle āpattisabbhavato “acittakānī’ti vattabbāni. Tasmiṁ kāle anāpatti, teneva saṅghāṇiyā asaṅghāṇisaññāvārepi ‘āpatti pācittiyassā’ti pāḷi na vuttā. Yathā ‘khetta-ābādhapaccayā, kaṭisuttakaṁ dhāretī’ti vacanato vināpi akusalena saṅghāṇi-ādīni sakkā dhāretunti siddhaṁ, evaṁ ābādhapaccayā vināpi akusalena na sakkā

suraṁ pātunti siddhaṁ 'anāpatti ābādhapaccayā majjaṁ pivatī'ti pāḷiyā abhāvato. Akusalena vinā madhupuṇṇamuṭṭhiyaṁ pakkhittamajjassa ajjhoharaṇakālādīsu surāpānāpattiṁ āpajjatīti ca siddhaṁ 'majje amajjasaññī pivati, āpatti pācittiyassā'ti[1] vuttattā. Kiṁ bahunā, kāmabhogasaññāya saddhiṁ 'saṅghāṇī'ti ca 'gandho'ti ca jānitvā vinā anāpattikāraṇena dhārentiyā ekantākusalattā **lokavajjāni** nāma vuccanti. Iminā upāyena sesesupi nayo netabbo. Ettha surāpānādhikāre upatissattheravādo"ti vuttaṁ. Asaṁkaccikasikkhāpade "aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ okkamantiyāti pāṭho"ti ca "paṇītabhojanaviññatti, acelakasikkhāpadaṁ, nimantitassa cārittāpajjanaṁ, duṭṭhullappaṭicchādanaṁ, ūnavīsativassupasampadaṁ, mātugāmena saddhiṁ saṁvidhāya addhānagamanaṁ, rājantepurappavesanaṁ, santaṁ bhikkhuṁ anāpucchā vikāle gāmappavesanaṁ, nisīdanaṁ, vassikasāṭikanti pāṭho"ti ca vuttaṁ.

Nigamanavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatovibhaṅgaṭṭhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 2. 146 piṭṭhe.

Mahāvaggavaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Mahākhandhakavaṇṇanā

Bodhikathāvaṇṇanā

Yaṁ khandhake līnapadādibheda-pakāsanaṁ dāni supattakālaṁ.
Tasmā apubbaṁ vinayatthameva, vakkhāmi saṅkhepagahaṇatthaṁ.

Tattha kenaṭṭhenāyaṁ khandhakoti? Khandhānaṁ samūhattā vibhaṅgo viya. Te pana kathanti? Khandhānaṁ pakāsanato dīpanato. **Khandhā**ti cettha pabbajjādivinayakammasaṅkhātā, cārittavārittasikkhāpadasaṅkhātā ca paññattiyo adhippetā. Pabbajjādīni hi bhagavatā paññattattā "paññattiyo"ti vuccanti. Paññattiyañca **khandha**-saddo dissati "dārukkhandho aggikkhandho udakakkhandho"ti-ādīsu viya. Tesaṁ paññattisaṅkhātānaṁ khandhānaṁ pakāsanato vaṇṇanato pabbajjakkhandhakādayo vīsati "khandhakā"ti vuttā, avasāne dve taṁsadisattā velāya sadisattā sīlassa velāti vacanaṁ viya. Apica bhāgarāsatthatāpettha yujjate tesaṁ paññattīnaṁ bhāgato ca rāsito ca vibhattattā. Kiṁ panetesaṁ khandhakānaṁ anupubbakāraṇanti? Nāyaṁ pucchā sambhavati, aññathā vuttesupi tappasaṅgānatikkamanato. Atha vā pabbajjupasampadāpubbaṅgamattā sāsanappavesanassa tadatthasaṅgahako **mahākhandhako** paṭhamaṁ vutto. Kenāti ce? Dhammasaṅgāhakattherehi. Bhagavatā pana tattha tattha uppannavatthuṁ paṭicca tathā tathā vuttāni, na iminā anukkamena. Therā pana taṁ taṁ payojanaṁ paṭicca samānajātike ekajjhaṁ katvā anukkamena sajjhāyiṁsu. Sesānaṁ payojanaṁ tattha tattheva āvi bhavissati.

Khandhakovidāti paññattibhāgarāsaṭṭhena nesaṁ khandhatthakovidā, niruttipaṭisambhidāpārappattāti attho. Tesaṁ anuttānatthānaṁ padānaṁ saṁvaṇṇanā. Kasmā panevaṁ visesitanti? Tato sesabhāgā yuttā.

Mātikāṭṭhuppattiggahaṇampettha padabhājaniyaggahaṇeneva veditabbaṁ. Yehi atthā yesaṁ padavisesānaṁ aṭṭhakathāyaṁ pakāsitā, tesaṁ te padavisese puna idha vadeyyāma, vaṇṇanāya pariyosānaṁ kadā bhave te te attheti vuttaṁ, taṁ tassa niddesena yujjati. Uttānā ceva yā pāḷi, tassā saṁvaṇṇanāya kinti vattabbaṁ? Na hi atthā uttānāti sambhavati. Adhippāyānusandhīhīti-ādivacanehipi taṁ vacanaṁ sambhavatīti ce? Na, atthaggahaṇena cettha padavisesānaṁ gahitattā. Te hi atthato anapetatthena, abhidhānatthena vā atthopacārena vā atthāti veditabbā. **Saṁvaṇṇanānayo**ti saṁvaṇṇanā nāma avuttesu uhāpohakkamanidassanato "nayo"ti vutto.

1. **Uruvelā**ti yathāvuttavālikarāsivasena laddhanāmako gāmo, tasmā samīpatthe etaṁ bhummaṁ. Tathābhāvadassanatthaṁ **"najjā nerañjarāya tīre"**ti-ādi vuttaṁ. Aññathā tasmiṁ vālikarāsimhi viharatīti āpajjati, "uruvelaṁ piṇḍāya pāvisīti yena uruvelasenānigamo"ti-ādivacanavirodho ca. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana mūlakāraṇameva dassitaṁ. Tattha **taṁ sandhāya vuttaṁ -pa- daṭṭhabbo**ti nigamanavacanaṁ. Taṁ kimatthanti ce? Gāmaṁ sandhāya yathāvuttapadatthasambhavadassanatthaṁ. "So pana gāmo tadupacārena evaṁ nāmaṁ labhatī"ti vacanaṁ pana avuttasiddhanti katvā na vuttanti veditabbaṁ, atha vā yassa "uruvelā"ti yathāvuttavālikarāsissa, tassa samīpagāmassapi nāmaṁ.[1] Tattha āyasmā **upālitthero** na idha gāmaṁ sandhāya[1] "uruvelāyaṁ viharatī"ti āha gocaragāmapayojanābhāvato. Na hi bhagavā taṁ gāmaṁ gocaraṁ katvā tadā tattha vihāsi, tasmā ettha vālikarāsissa samīpe bodhirukkhamūle vihāraṁ sandhāya so evamāhāti dassetukāmo aṭṭhakathācariyo evamāhāti veditabbaṁ, tasmā bhagavato gāmato dūratare araññe abhisambodhidīpanena dutiyuppattiṭṭhānaniyamaṁ tīhi padehi akāsi theroti veditabbaṁ, aññathā padattayavacanapayojanābhāvato. Tattha nadantā gacchatīti nadī. Nelañjalāyāti vattabbe **la**-kārassa **ra**-kāraṁ katvā **"nerañjarāyā"**ti vuttaṁ, kaddamasevālavirahitattā niddosajalāyāti attho, nīlajalāyāti tassā nāmameva vā etaṁ.

1-1. Āyasmā upālitthero tassa samīpaṁ gāmaṁ sandhāya na idha (Ka)

Bodhirukkhamūleti ettha ca bodhi vuccati abhisambodho. So ca atthato bhagavato catutthamaggañāṇaṁ hoti "vimokkhantikametaṁ nāman"ti[1] paṭisambhidāvacanato. Kiñcāpi taṁ nāmakaraṇabhūtaṁ catutthaphalañāṇampi vattuṁ sambhavati, kattabbakiccānaṁ pana karaṇato taṁ catutthamaggañāṇameva ettha bodhīti veditabbaṁ. Teneva **pāḷiyaṁ** "tatiyavijjāya āsavānaṁ khayañāṇāyā"ti tadeva dassitaṁ. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana "bojjhaṅgā"ti, "bodhipakkhiyā dhammā"ti ca. Tattha yasmā catūsu maggesu ñāṇaṁ "bodhī"ti vuccati, tasmā sāmaññato vattukāmatādhippāyavasena "bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇan"ti[2] vuttaṁ idhādhippetañāṇassapi tadantogadhattā. Atha vā **pāḷiyaṁ** bhagavato ādimaggattayavacanassa vuttaṭṭhānābhāvā catutthamaggañāṇameva bhagavato uppannaṁ, na bhagavā sotāpannādibhāvaṁ patvā buddho jātoti samayantarappasaṅganivāraṇatthaṁ "catūsū"ti vuttaṁ ādittayassa catuttha-upanissayasambhavena bodhipariyāyasiddhito. "Puggalopi senāsanampi upanissayapaccayena paccayo"ti[3] vacanato phalahetuko phalajanako rukkho phalarukkhoti viya bodhiheturukkho bodhirukkhoti veditabbo. Ettha "yasmā kevalaṁ bodhīti rukkhassapi nāmaṁ, tasmā bodhī"ti parato vuttaṁ. Nigrodhādirukkhato assa visesanavacanaṁ pana tadaññabodhimūlappasaṅganivāraṇatthaṁ. Maggañāṇañhi kusalamūlattā bodhi ca taṁ mūlañcāti saṅkhyaṁ labheyya. Paṭhamābhisambuddho nisīdatīti sambandho. Tena abhisambuddhadivasena saddhiṁ aṭṭhāhaṁ ekapallaṅkena nisinnabhāvaṁ dasseti. Ettha **eka**-saddo tassa nisajjāsaṅkhātassa pabbajjānuyogānurūpassa pallaṅkassa aññena iriyāpathena anantariyabhāvaṁ athassa akopitabhāvaṁ[4] dasseti. **Vimuttisukhan**ti ettha vimuttiyaṁ vā sukhanti na sambhavati. Pañcamajjhānikattā bhagavato phalasamāpattisaṅkhātā vimutti eva anujaṅghanaṭṭhena nibbānasukhanti vimuttisukhaṁ, taṁ samāpajjanena paṭisaṁvedī anubhavanto nisīdi. Veneyyakālānatikkamanato taṁ apekkhamāno nisīdi, na vimuttisukhasaṅgena.

Atha khoti adhikārantarārambhe nipātadvayaṁ. Tena vimuttisukhaṁ paṭisaṁvedayamāno na paṭiccasamuppādaṁ manasākāsi, kintu tato vuṭṭhāyāti

---

1. Khu 9. 172 piṭṭhe.
2. Khu 8. 231 piṭṭhe.
3. Abhi 8. 6 piṭṭhe.
4. Pabbajjākositabhāvaṁ (Ka)

dasseti. Paṭivedhavaseneva sumanasikatassa paṭiccasamuppādassa punappunaṁ manasikaraṇaṁ gambhīrattā assādajananato, na apubbanayadassanādhippāyato. Paccakkhabhūtasabbadhammattā bhagavato asammohato, paṭividdhassa visayato vā manasikaraṇaṁ pana vijitadesapaccavekkhaṇaṁ viya rañño apubbaṁ pītiṁ[1] janeti. Vuttañhi "amānusī ratī hoti, sammā dhammaṁ vipassato"ti[2]. **Rattiyā paṭhamaṁ yāman**ti accantasaṁyogavasena upayogavacanaṁ, tena tassa vikappanānattataṁ dasseti. Kiñcāpi "anulomapaṭilomaṁ manasākāsī"ti ekatova vuttaṁ, tathāpi iminā anukkamenāti dassanatthaṁ **"avijjāpaccayā"**ti-ādi. Tattha ca kiñcāpi pavattimattapaccavekkhaṇā adhippetā kathaṁ paññāyatīti? Paṭhamabhāvāya, paṭilomamanasikaraṇaṁ pana anulome paccayānaṁ, paccayuppannānañca tathābhāvasādhanatthaṁ. Yasmā avijjāya eva nirodhā saṅkhāranirodho, na aññathā, tasmā saṅkhārānaṁ avijjā paccayo, tassā ca saṅkhārā phalanti dīpanato. Tathā nibbānapaccavekkhaṇāya anulomamanasikaraṇaṁ kāraṇanirodhā phalanirodhasādhanatthaṁ. Ettha ca anubhāvato nibbānaṁ dassitaṁ. Na hi taṁ avijjādinirodhamattanti. Tattha "yato khayaṁ paccayānaṁ avedī"ti vacanena anulomo nādhippetoti siddhaṁ. Maggapaccavekkhaṇāya vattabbaṁ natthi, ubhayatthapi kiccato, ārammaṇato ca tassa maggassa visayato ca tattha maggo dassito.

Tatthāha—"paṭiccasamuppādaṁ paṭilomaṁ manasākāsī"ti na yujjati, na hi paṭilomāpadesena niddiṭṭhaṁ nibbānaṁ paṭiccasamuppādo bhavitumarahatīti? Vuccate—na, tadatthajānanato. Anulomapaṭilomanti hi bhāvanapuṁsakaṁ. Anulomato, paṭilomato ca taṁ paṭiccasamuppādaṁ manasākāsīti hi tattha attho. Aññathā nirodhassa paṭilomappasaṅgāpattiyevāpajjati. Paṭilome ca panetasmiṁ anukkamaniyamo anulome anukkamaniyamato siddhoti veditabbaṁ. Evaṁ sati paṭiccasamuppādassa paṭilomo nāma apaṭiccasamuppādoti siddhaṁ hoti. Tena vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ "nirodho hotīti anuppādo hotī"**ti-ādi. Evaṁ sante pubbāparavirodho hoti. Kathaṁ? **Paṭiccā**ti hi iminā phalassa paccayapariggahena, paccayānañca paccayāyattupagamanena tassa

1. Apubbampīti (Ka)
2. Khu 1. 67 piṭṭhe Dhammapade.

uppādābhimukhabhāvadīpanato asamuppādo na sambhavati, tasmā apaṭiccasamuppādoti evaṁ ubhayapaṭikkhepena panassa paṭilomatā veditabbāti eke. Taṁ ayuttaṁ tassa anulomabhāvaniyamanato, atthātisayābhāvato, tasmā appaṭiccasamuppādo tassa paṭilomoti veditabbaṁ. Teneva bhagavatā **pāḷiyaṁ** paccayapaccayuppannanirodho vutto. Tattha hi "avijjāya tveva asesavirāganirodhā"ti evaṁ paccayassa samucchinnapaccayabhāvavasena paccayanirodhaṁ, phalassa paccayapaṭiggahābhāvavasena paccayuppannanirodhañca dīpeti. Duvidho **pāḷiyaṁ** nirodho atthato anuppādo nāma hotīti katvā **aṭṭhakathāyaṁ** "nirodho hotīti anuppādo hotī"ti vuttaṁ. Evaṁ sante nibbānaṁ paccayapaccayuppannānaṁ nirodhamattanti āpajjatīti ce? Na, tassānubhāvadīpanādhippāyato. **Viditavelāyan**ti manasikatavelāyanti attho, aññathā tato pubbe aviditappasaṅgato.

Jhāyatoti ettha kāmaṁ lakkhaṇūpanijjhānena jhāyato bodhipakkhiyadhammā pātubhavanti, catu-ariyasaccadhammā vā pakāsanti, tathāpi pubbabhāge samathādiyānikavibhāgadassanatthaṁ ārammaṇūpanijjhānaggahaṇaṁ. Catusaccadhammaggahaṇaṁ kāmaṁ anulomapaṭiccasamuppādadassanādhikārena virujjhati, tathāpi "yo dukkhaṁ parijānāti, so samudayaṁ pajahatī"ti laddhivasena katanti veditabbaṁ.

2. **"Paccayakkhayassā"**ti kiccapariyāyavasena vuttaṁ. Tena paccayanibbānaṁ, tadupanissayanibbānañcāti duvidhaṁ nibbānaṁ dassitaṁ hotīti. Kāmañca taṁ na kevalaṁ paccayakkhayamattaṁ karoti, atha kho paccayuppannakkhayampi karoti. Yato ubhinnampi nirodho dassito, tathāpi hetunirodhā phalanirodhoti katvā "paccayakkhayassā"ti vuttaṁ. **Vuttappakārā dhammā**ti ettha catusaccaggahaṇaṁ paṭhamagāthāyaṁ vuttanayavipallāsena katanti veditabbaṁ.

3. **Samudayanirodhasaṅkhāto attho**ti ettha samudayo kiccavasena, nirodho ārammaṇakiriyāya. Etena dvippakārā nirodhā dassitā honti tassa anubhāvassa vasenāti attho. Yasmā pallaṅkābhujitaṭṭhānañca "pallaṅko"ti vuccati, tasmā phalādhigamaṭṭhānaṁ "pallaṅkan"ti vuttaṁ.

Ajapālakathāvaṇṇanā

4. **Sammodī**ti hitakāmatāya bhagavā tena brāhmaṇena saddhiṁ sammodi. **Vedehi antan**ti ettha nibbānaṁ anto nāma. **Vedānaṁ vā antaṁ gatattā**ti ettha arahattaṁ[1]. Tattha paṭhamena vedantagū yasmā, tasmā eva vusitabrahmacariyo. Dutiyena vedantagū yasmā, tasmā vusitabrahmacariyoti evaṁ yojanā kātabbā. Kiñcāpi brāhmaṇassa catusaccayuttaṁ atthato vuttaṁ, **udānagāthāyaṁ** vuttapaṭivedhābhāvaṁ sandhāya "dhammacakkappavattanan"ti vuccatīti parihāro.

Ajapālakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mucalindakathāvaṇṇanā

5. Mucalindavatthumhi **etamatthan**ti idāni vattabbamatthaṁ sandhāya vuttaṁ. **Taṁ vivekan**ti upadhivivekaṁ. "Abyāpajjaṁ sukhaṁ loke"ti iminā paṭhamamaggaṁ dasseti tena sattesu māraṇavasena uppajjanakabyāpādappahānasiddhito. "Pāṇabhūtesu saṁyamo"ti iminā dutiyamaggaṁ dasseti. Maggī hi puggalo avasiṭṭhabyāpādatanuttavasena pāṇabhūtesu saṁyato hoti vihiṁsādhippāyābhāvato. Evaṁ cattāro hi maggā anukkamenāpi gahitā honti.

Mucalindakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā

6. **Rājāyatanaṁ** pātali. "Catuddisā āgantvā"ti pāṭhaseso. Mukhavaṭṭiyaṁ kirassa dinnānaṁ catunnampi lekhāparicchedo atthi, te vāṇijā devatāya gāravadassanena bhagavato rūpakāyadassanena pasannattā saraṇaṁ aggahesuṁ. Devatāya "bhagavā rājāyatanamūle paṭhamābhisambuddho"ti vacanaṁ sutvā sāvakasaṁghābhāvaṁ, abhisambuddhadhammasabbhāvañca jāniṁsūti veditabbaṁ. Jānantīti buddhāti sambandho.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Nipphatti (Ka)

Brahmayācanakathāvaṇṇanā

7. **Adhigato kho myāyan**ti-ādimhi **dhammo**ti catusaccadhammo, gambhīrattā **duddaso.** Duddasattā **duranubodho. Santo**ti nibbuto. **Paṇīto**ti atappako. Idaṁ dvayaṁ lokuttarameva sandhāya vuttaṁ. **Atakkāvacaro**ti takkena ākāraparivitakkena ogāhitabbo na hoti, ñāṇeneva avacaritabboti attho. **Paṇḍitavedanīyo**ti sammāpaṭipadaṁ paṭipannehi paṇḍitehi vedanīyo. **Sabbasaṅkhārasamatho**ti-ādi sabbaṁ nibbānameva. Tañhi phalūpacārena ekampi samānaṁ tathā tathā vuccati. **Rāmā**ti pajā. Anu anu acchariyā **anacchariyā.** Tesaṁ bhagavato pubbabhāgapaṭipadaṁ sutapubbānaṁ, dhammassa vā gambhīrabhāvaṁ adhigatapubbānaṁ. Kiñcāpi bhagavato cattāropi maggā sukhappaṭipadā, tathāpi bodhisattapaṭipadaṁ sandhāya **"kicchena me"**ti vuttaṁ. "Pakāsitaṁ pakāsitun"ti ubhayathāpi pāṭho. **Paretehi** yuttehi. **Rāgarattā**ti kāmarāgadiṭṭhirāgehi rattā. Attaniccādigāhakā na dakkhanti na passissanti.

8. Sahaṁpati kira "nassati vata bho loko"ti imaṁ saddaṁ tathā nicchāreti, yathā dasasahassilokadhātubrahmāno sutvā sannipatiṁsu. Paññāmaye akkhimhi santānānusayitavasena appaṁ parittaṁ rāgādirajaṁ etesaṁ, evaṁsabhāvāti **apparajakkhajātikā. Assavanatā**ti assavanatāya.

Samalehi satthārehi. **Apāpuretan**ti vivara etaṁ. **Amatassa dvāran**ti ariyamaggaṁ, catusaccadhammaṁ vā. Vijjattayacatumaggañāṇehi punappunaṁ **buddhaṁ** paṭividdhaṁ. **Sele**ti silāmaye. Vigatarajattā sukhadassanayogge ito ca etto ca āgantvā yathā ṭhito cakkhumā puriso samantato janataṁ passeyya. Tvampi **sumedha** sundarapañña sabbaññutaññāṇādhigamāya **samantacakkhu.** Sabbakilesasaṅgāmānaṁ vijitattā **vijitasaṅgāma.** Jātikantārādinittharaṇatthaṁ veneyyajanasatthavāhanasamatthatāya **satthavāha.** Kāmacchanda-iṇassa abhāvato **aṇaṇa.**

9. **Buddhacakkhunā** indriyaparopariyattañāṇena ca āsayānusayañāṇena ca. Imesañhi dvinnaṁ ñāṇānaṁ "buddhacakkhū"ti nāmaṁ. **Uppaliniyan**ti uppalavane. Evaṁ

sesesupi. **Anto nimuggaposīnī**ti yāni anto nimuggāneva posiyanti, tattha yāni **udakaṁ accuggamma ṭhitāni,** tāni sūriyaraṁsisamphassaṁ āgamayamānāni ṭhitāni ajja pupphanakāni. Yāni **samodakaṁ ṭhitāni,** tāni sve pupphanakāni. Yāni udakānuggatāni, tāni tatiyadivase pupphanakāni. Udakā pana anuggatāni aññānipi saroga-uppalādīni nāma honti. Yāni neva pupphissanti macchakacchapabhakkhāneva bhavissanti, tāni pāḷināruḷhāni, āharitvā pana dīpetabbāni. Etehi ugghaṭitaññū vipañcitaññū neyyo padaparamoti cattāro puggalā yojetabbā. **Paccabhāsī**ti pati abhāsi.

Apārutāti vivaṭā. Pacchimassa padadvayassa ayamattho. Ahañhi attano paguṇaṁ suppavattampi imaṁ paṇītaṁ uttamaṁ dhammaṁ kāyavācākilamathasaññī hutvā nābhāsi.

Brahmayācanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā

10. Idāni pana sabbo jano saddhābhājanaṁ upanetu, pūressāmi nesaṁ saṅkappanti. **Apparajakkhajātiko**ti samāpattiyā vikkhambhitakilesattā nikkilesajātiko. **Ājānissatī**ti ce na niṭṭhānamakaṁsu dhammasaṅgāhakā te vinayakkamaññā, ahaṁ deseyyaṁ paṭivijjhissatīti adhippāyo, "muddhāpi tassa vipateyyā"ti[1] ettha viya abhūtaparikappo kireso. Loke tassa adhimuttabhāvadīpanatthañhi idaṁ vacanaṁ attano tadupadesena aviditabhāvadīpanatthaṁ. Tassa anantevāsikabhāvadīpanatthanti evamādīni panettha payojanāni. **Bhagavatopi kho ñāṇan**ti sabbaññutaññāṇaṁ tassa maraṇārammaṇaṁ uppajji. Tena tato pubbe tassa sati dhammadesanāya khippaṁ jānanabhāvārammaṇanti dīpeti. Paropadesato ajānitvā paccakkhato maraṇasacchi kiriyampi dasseti. Buddhānampi anekañāṇasamodhānābhāvato suvuttametaṁ. Cittapubbikā hi cittappavatti, aññathā navasattapātubhāvappasaṅgo. Sabbadhammānaṁ ekato gahaṇe viruddhakālānaṁ

---

1. Aṁ 3. 19; Vi 1. 2 piṭṭhesu.

ekato jānanappasaṅgo. Tato ekañāṇassa pitathabhāvappattidoso, tasmā sabbassa vinānekañāṇasamodhānaṁ āpajjitadhammesu appaṭihatañāṇavantattā pana sabbaññū eva bhagavāti veditabbaṁ, na sabbakālaṁ ekato. Āḷārādīnaṁ maraṇājānanatoti ce? Na, tassa jānanena puthujjanassāpi sabbaññutāpattippasaṅgato. Yadābhāvena yadābhāvo tabbhāvena tassābhāvappasaṅgo loke siddhoti. "Bhagavatopi kho ñāṇaṁ udapādī"ti vacanato tassa maraṇajānanaṁ siddhanti katvā bhavaṁ mateneva bhagavā sabbaññūti siddhaṁ na devatārocanato pubbe ajānanatoti ce? Na, visesaṁ pariggahetvā antarā pajānanato, devatāya sabbaññubhāvappattidosato ca. Na hi so kassaci vacanena aññāsīti.

Apica kimidaṁ tattha jānanaṁ nāma tadārammaṇañāṇuppattīti ce? Na, loke sabbaññuno accantābhāvappasaṅgato. Sādhikā hi mayā ekañāṇakkhaṇe sabbaṁ ñāṇaṁ, tadaññesañca tadaññāṇānuppatti. Apica sabbaññuno sabbadhammavisaye ñāṇapaccupaṭṭhānasiddhi tassa ñāṇassa attanāva attano avisayoti ce? Na, hetunidassanānuppattito. Apica "bhagavatopi kho ñāṇaṁ udapādī"ti ettha visesavacanaṁ atthi. Yena devatārocanuttarakālameva bhagavato ñāṇaṁ udapādīti paññāyati. Na hi vacanapubbāpariyabhāvamattena tadatthapubbāpariyatā hoti, tasmā ayuttametaṁ. **Abhidosakālaṁ kato**ti paṭhamayāme kālaṁkato. "Majjhimayāme"tipi vadanti. Ubhayatthapi mahājāniyo. Sattadivasabbhantare, ekadivasabbhantare ca pattabbamaggaphalato parihīnattā mahatī jāni assāti **mahājāni.** Tesu hi dvīsu āḷāro ākiñcaññāyatanabhave nibbatto, udako bhavagge, tasmā nesaṁ dhammadesanāya akkhaṇe nibbattabhāvaṁ sandhāya bhagavā evaṁcintesi, na ito manussalokato cutibhāvaṁ sandhāyāti veditabbaṁ. Abuddhaveneyyatañca sandhāyāti no takko, aññathā aniṭṭhappasaṅgoti ācariyo.

Bodhisattassa jātakāle supinapaṭiggāhakā ceva lakkhaṇapariggāhakā ca aṭṭha brāhmaṇā. Tesu tayo dvidhā byākariṁsu "imehi lakkhaṇehi samannāgato agāraṁ ajjhāvasanto rājā hoti cakkavatti, pabbajanto buddho"ti. Pañca brāhmaṇā "agāre na tiṭṭhati, buddhova hotī"ti ekaṁsabyākaraṇāva ahesuṁ. Tesu purimā tayo

yathāmantapāraṁ gatā. Ime pana mantapāraṁ atikkamantā attanā laddhaṁ puññamahattaṁ vissajjetvā bodhisattaṁ uddissa puretarameva pabbajiṁsu. Ime sandhāya vuttaṁ **"pañcavaggiyā"**ti. "Tesaṁ puttā"tipi vadanti, taṁ **aṭṭhakathāyaṁ** paṭikkhittaṁ. Kasmā panettha bhagavā "bahūpakārā kho me"ti cintesi. Kiṁ upakārakānaṁ eva esa dhammaṁ deseti, itaresaṁ na desetīti? No na deseti. Upakārānussaraṇamattakeneva vuttanti aṭṭhakathānayo. Attano kataññukatavedibhāvappakāsanatthaṁ, kataññutādipasaṁsanatthaṁ, paresañca kataññubhāvādiniyojanatthaṁ, khippajānanappasaṅganivāraṇatthaṁ.

11. **Antarā ca gayaṁ antarā ca bodhin**ti gayāya ca bodhiyā ca majjhe tigāvutantare ṭhāne. Bodhimaṇḍato hi gayā tīṇi gāvutāni. Bārāṇasinagaraṁ aṭṭhārasa yojanāni. Upako pana bodhimaṇḍassa ca gayāya ca antare bhagavantaṁ addasa. **Antarā**-saddena pana yuttattā upayogavacanaṁ kataṁ. Īdisesu ca ṭhānesu akkharacintakā ekameva antarāsaddaṁ payujjanti, so dutiyapadepi yojetabbo. Ayojiyamāne pana upayogavacanaṁ na pāpuṇāti. Idha pana yojetvāva vuttoti.

Sabbābhibhūti sabbaṁ tebhūmakadhammaṁ abhibhavitvā ṭhito. **Taṇhakkhaye**ti nibbāne. **Vimutto**ti ārammaṇato vimutto. **Natthi me paṭipuggalo**ti mayhaṁ paṭipuggalo nāma natthi, asadisoti attho, mama sabbaññubhāve dosaṁ dassetvā loke ṭhātuṁ asamatthatāya mama paccatthikapuggalo vā natthīti attho. **Āhañchaṁ amatadundubhin**ti dhammacakkhupaṭilābhāya amatabheriṁ paharissāmīti gacchāmi.

Arahasi anantajino bhavituṁ yutto tvanti attho. Idampi attano satthunāmaṁ. **Hupeyyāsī**ti āvuso evampi nāma bhaveyya. **Pakkāmī**ti **vaṅkahārajanapadaṁ** nāma agamāsi. Bhagavāpi "tattha tassa migaluddakassa dhītuyā cāpāya[1] ukkaṇṭhitvā puna āgantvā anāgāmī ayaṁ bhavissatī"ti upanissayasampattiṁ disvā tena saddhiṁ ālapi. So ca tathevāgantvā pabbajitvā anāgāmī hutvā anukkamena kālaṁ katvā avihesu uppajjitvā arahattaṁ pāpuṇi.

1. Chāvā Ma-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhe (Syā), nāvā (Sī, Ka)

12. **Saṇṭhapesun**ti katikaṁ akaṁsu. **Padhānavibbhanto**ti padhānato bhaṭṭho parihīno. “Abhijānātha nu bhāsitametan”ti, vācaṁ bhāsitamevan”ti ca evarūpaṁ kañci vacanabhedaṁ akāsīti adhippāyo. **Bhagavantaṁ sussūsiṁsū**ti bhagavato vacanaṁ sotukāmā ahesuṁ. **Aññā**ti aññāya, jānitunti attho.

13. Atha kimatthaṁ āmantesīti? Tatopi suṭṭhutaraṁ paṭijānanatthaṁ, dhammassa abhibhāriyadullabhabhāvadīpanatthaṁ, akkharavikkhepanivāraṇatthañca. Tattha **dveme**ti antadvayavacanaṁ aññasampi tadantogadhabhāvato. Apica yojanāvasena. Taṇhā-avijjāti hi saṁsārappavattiyā sīsabhūtā dve kilesā. Te ca samathavipassanānaṁ paṭipakkhabhūtattā **antā** nāma. Tesu taṇhāvasena kāmasukhallikānuyogaṁ bhajanto samathaṁ parihāpeti bālo, tathā avijjāvasena attakilamathānuyogaṁ bhajanto gacchanto vipassananti na sakkā ubho dve ante appahāya amataṁ adhigantunti evaṁ vuttā. Apica līnuddhaccapahānadassanametaṁ. Līno hi nikkhittavīriyārambho kāmasukhañca bhajati, itaro accāraddhaviriyo attakilamathaṁ. Ubhopi te vīriyasamatāya paṭipakkhattā antā nāma. Apica tisso sāsane paṭipadā vuttā āgāḷhā, nijjhāmā, majjhimā ca. Tattha **āgāḷhā** “pāṇātipātī hoti, natthi kāmesu doso”ti evamādikā. **Nijjhāmā** “acelako hoti, muttācāro”ti evamādikā, **majjhimā** “ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti evamādikā. Tattha kāmasukhallikānuyogo āgāḷhā nāma paṭipadā hoti sabbākusalamūlattā. Attakilamathānuyogo nijjhāmā nāma attajjhāpanato. Ubhopete majjhimāya paṭipadāya paṭipakkhabhūtattā antā nāma, tasmā imeva sandhāya dvemeti. Kimatthaṁ bhagavā “pabbajitena na sevitabbā”ti pabbajite eva adhikaroti, na gahaṭṭheti? Pabbajitānaṁ tadadhimuttattā, sukhaparivajjanasamatthatāya, tadadhikatattā ca pabbajitā ettha adhikatā, na gahaṭṭhā. Yadi evaṁ kimatthaṁ kāmasukhallikānuyogamāha, nanu te pakatiyāpi kāmapariccāgaṁ katvā taṁ nissaraṇatthaṁ pabbajitāti? Na, tesaṁ antadvayanissitattā. Te hi idha loke kāmena visuddhimicchanti attakilamathānuyogamanuyuttā tasseva tapassa phalena pecca dibbe kāme āsīsamānā daḷhataraṁ kāmasukhallikānuyogamanuyuttāti

veditabbā. Antattho pana idha kucchitaṭṭhena veditabbo "antamidaṁ bhikkhave jīvikānaṁ, yadidaṁ piṇḍolyan"ti-ādīsu[1] viya.

Yo cāyaṁ kāmesu kāmasukhallikānuyogoti ettha **kāmesū**ti vatthukāmo adhippeto, dutiyo kilesakāmo. Taṁsampayuttasukhamettha kāmasukhaṁ nāma. Tena vipākasukhassa niravajjabhāvaṁ dīpetīti. **Allīyanaṁ** nāma tadabhinandanā. **Anuyogo** nāma bhavantare tadanuyogapatthanā. Hānabhāgiyakarattā kusalapakkhassa, hīnapuggalabhāvitattā, hīnadhātupabhavattā ca lāmakaṭṭhena **hīno.** Gāmanivāsisattadhammattā **gammo.** Puthujjanasādhāraṇattā **pothujjaniko.** **Anariyo**ti ariyānaṁ anadhippetattā, ariyadhammapaṭipakkhattā, anariyakarattā, anariyadhammattā, anariyāciṇṇattā ca veditabbo. Anatthasaṅkhātasaṁsārabhayāvahattā, anatthaphalanibbattakattā ca **anatthasaṁhito**. Attano kevalaṁ khedūpagamo attakilamatho nāma. So diṭṭhigatapubbakattatapānukkamakiriyāvisesaṁ nissāya pavattati, tassa diṭṭhivasena anuyogo **attakilamathānuyogo** nāma. Attaviyogavittāparissamattā, anupāyapavattattā sampajjamāno migayonigoyonikukkurayonisūkarayonīsu pātāyati. Vipaccamāno narakaṁ netīti anatthasaṁhito. **Ete tvā**ti ete tu[2]. **Tathāgatenā**ti attānaṁ avitathāgamanaṁ āvi karoti, tenetaṁ dasseti "na mayā parivitakkitamattena vitakkitā, kintu mayā tathāgateneva satā abhisambodhiñāṇena abhisambuddho"ti. **Cakkhukaraṇī**ti-ādīhi pana tameva paṭipadaṁ thometi. Bhesajjaṁ āturassa viya "cakkhukaraṇī"ti iminā ñāṇacakkhuvisodhanaṁ vuttaṁ. **Ñāṇakaraṇī**ti iminā andhakāravidhamanaṁ vuttaṁ. **Upasamāyā**ti kilesapariḷāhapaṭippassaddhi vuttā. **Abhiññāyā**ti saccapaṭivedhanaṁ vuttaṁ. **Sambodhāyā**ti saccapaṭivijjhanaṁ vuttaṁ. **Nibbānāyā**ti sopādisesanibbānadhātuyā anupādisesanibbānadhātuyāti evaṁ yathāsambhavaṁ yojetvā kathetabbaṁ.

14. Kasmā panettha bhagavā aññattha viya anupubbiṁ kathaṁ akathetvā paṭhamameva asevitabbamantadvayaṁ vatvā majjhimapaṭipadaṁ desesīti? Attādimicchābhimānanivāraṇatthaṁ, kummaggapaṭipattinivāraṇatthañca antadvayavajjanaṁ vatvā

---

1. Khu 1. 255 piṭṭhe Itivuttake; Saṁ 2. 76 piṭṭhe. 2. Ete kho (Pāḷiyaṁ)

attano visesādhigamadīpananayena abāhullikādibhāvadassanatthaṁ, tesañca majjhimapaṭipadādīpanena tattha anuyojanatthaṁ pacchā sammāpaṭipadaṁ desesi, tato tassa majjhimapaṭipadāsaṅkhātassa ariyamaggassa visayadassanatthaṁ catusaccadhammaṁ saṅkhepavitthāravasena desetukāmo **"idaṁ kho pana bhikkhave dukkhan"**ti-ādimāha, ayamettha anusandhi. "Idaṁ dukkhaṁ ariyasaccanti me bhikkhave"ti-ādi suttānusandhipakāsanatthaṁ ayamanukkamo veditabbo. Yathāvuttaṁ paṭipadaṁ sutvā kira koṇḍañño āha "kathaṁ bhagavatā vuttapaṭipadāya uppatti siyā. Ayañhi paṭipadā kilesānaṁ anuppattiyā sati sambhavati, na aññathā. Kilesānañca yadi lobhato uppatti khuppipāsānaṁ viya, tadāsevanāya anuppatti siyā, tadavatthussa vā tesaṁ uppatti. Tadavatthuviparītakāyakilamathāsevanāya anuppatti siyā. Ubhopetā bhagavatā 'antā'ti vuttā, tasmā kathaṁ panetissāya sammāpaṭipadāya uppatti sambhaveyyā"ti. Bhagavā āha anupāyāsevanato. Kathanti ce?—

"Saṁsāramūlato ñāṇaṁ, tañca ñāṇā pahiyyati.
Jīvite sati taṁ hoti, tañca jīvitasādhane.

Tasmā ñāṇāya medhāvī, rakkhe jīvitamattano.
Ñāṇasādhanabhūtañca, sīlañca paripālaye[1].

Jīvitañca yathā loke, bhinne kāye na vijjati.
Tatheva bhinnasīlassa, natthi ñāṇassa sambhavo.

Tasmā āyuñca sīlañca, ñāṇatthaṁ rakkhatā satā.
Sevitabbā na kāmāpi, nāpi kāyavināsanā.

Kāmesu gedhamupagamma hino gammañca,
Accuddhano kilamathaṁ gamupeti mūḷho.
Yo majjhimaṁ paṭipadaṁ paramaṁ upeti,
So khippameva labhate paramaṁ vimokkhan"ti.

---

1. Paripālayaṁ (Ka)

Sutvā tadetaṁ sugatassa vākyaṁ,
Paññaṁ munī so sutajaṁ labhitvā.
Cintāmayaṁ ñāṇa pavesamāno,
Ucchindayaṁ pañhamimaṁ apucchi.

Nibbedhapadaṭṭhānaṁ pahāya ghoraṁ,
Tapaṁ kathamivāti so tvaṁ.
Brūhi tadeva hoti bhikkhu cara,
Virāgamupayāti ca dukkhasaccassa.
Dassaneneva dukkhānubhavanā,
Tamhi dosassa paccayoti.

Sutvāva koṇḍañño munivacanaṁ,
Vuṭṭhāya haṭṭho sahasā avoca.
"Udāhara tvaṁ bhagavā mametaṁ,
Bhikkhu yathā passati dukkhasaccan"ti.

Cintāmayissa paññāparipuṇṇā bhāvanāmayipaññāsampatti[1] jānitabbā imehi iti bhagavā suttamidamāhāti kira. Kasmā bhagavā koṇḍaññassa purimameva saccadesanaṁ avaḍḍhetvā attano adhigatakkamamāhāti? Nāhaṁ kassaci āgamaṁ desemi, apica kho sayameva evamadhigatomhīti dassanatthaṁ. Tattha "pubbe ananussutesu dhammesū"ti iminā idaṁ atthadvayaṁ dasseti, na mayā āḷārato, udakato vā ayaṁ dhammo suto, kintu pubbe ananussutesveva ñāṇaṁ me udapādīti majjhimāya paṭipadāya ānubhāvaṁ pakāseti. Apica yasmā evaṁ paṭipanno vināpi paropadesena ariyasaccāni passati, tasmā kathaṁ tumheva mamāpadesena na passathāti.

15. **Cakkhun**ti-ādīni pañca padāni ñāṇavevacanāneva. Ñāṇañhi saccānaṁ ālocanato cakkhubhūtatthajānanato **ñāṇaṁ.** Pakārehi jānanato **paññā.** Kilesavidāraṇato, vijjanato ca **vijjā.** Saccacchādakatamavināsanato, tesaṁ gatikoṭipakāsanato **āloko**ti veditabbaṁ. Tattha paṭhamena parivaṭṭena saccānaṁ aññamaññaṁ asaṅkarato

1. ...paññā sampati (Ka)

ṭhapanapaññaṁ dasseti, dutiyena tesaṁ kattabbākāraparicchindanapaññaṁ, tatiyena saccesu ñāṇakiccasanniṭṭhānaṁ dasseti.

16. **Yāvakīvañcā**ti dvīhi padehi yāva-icceva vuttaṁ hoti "iti cittamano"ti-ādi viya. Rāgādīhi akuppatāya **akuppā vimutti. Veyyākaraṇan**ti dhammadesanā. Sā hi dhammānaṁ byākaraṇato pakāsanato "veyyākaraṇan"ti vuccati. **Virajaṁ vītamalan**ti ettha virajaṁ visamahetuvādavigamato. Vītamalaṁ ahetukavādavigamato. Virajaṁ sassatadiṭṭhippahānato. Vītamalaṁ ucchedadiṭṭhippahānato. Virajaṁ pariyuṭṭhānappahānato. Vītamalaṁ anusayappahānato. **Dhammacakkhun**ti dhammamattadassanaṁ, na tattha satto vā jīvo vā kārako vā vedako vāti, tenevāha **"yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbantaṁ nirodhadhamman"**ti. Idañhi tassa dhammacakkhussa uppatti-ākāradassanatthaṁ vuttaṁ. Tañhi nirodhaṁ ārammaṇaṁ katvā kiccavasena eva saṅkhataṁ paṭivijjhantaṁ uppajjati.

17. **Dhammacakkan**ti ettha desanāñāṇaṁ adhippetaṁ, paṭivedhañāṇañca labbhateva. Ettha kimatthaṁ devā saddamanussāvesunti? Nānādiṭṭhigatandhakāravidhamanato laddhālokattā, apāyabhayasamatikkamanato assāsaṁ pattattā, devakāyavimānadassanato pītipāmojjacalitattā cāti evamādīnettha kāraṇāni vadanti. Pathavikampanamahāsaddapātubhāvo ca dhammatāvaseneva hotīti eke. Devatānaṁ kīḷitukāmatāya pathavikampo. Bahuno devasaṁghassa sannipātato, bhagavato sarīrappabhājālavisajjanato cāti ekacce.

18. Pabbajjupasampadāvisesanti attho. Tattha **iti**-saddo tassa ehibhikkhūpasampadāpaṭilābhanimittavacanapariyosānadassano. Tadavasāno hi tassa bhikkhubhāvo. **Svākkhāto**ti-ādi "ehī"ti āmantanāya payojanadassanavacanaṁ. "Ehibhikkhū"ti bhagavā avoca "svākkhāto dhammo cara -pa- kiriyāyā"ti ca avocāti padasambandho. Tattha **cara brahmacariyan**ti avasiṭṭhaṁ maggattayabrahmacariyaṁ samadhigaccha. Kimatthaṁ? Sammādukkhassantakiriyāyāti attho. "Ehibhikkhū"ti iminā bhagavato vacanena nipphannattā kāraṇūpacārena **"ehibhikkhūpasampadā"**ti vuttā. Sāva tassāyasmato yāvajīvaṁ upasampadā ahosīti attho. Tena tassā

upasampadāya sikkhāpaccakkhātādinā vicchedā vā tadaññāya upasampadāya kiccaṁ vā natthīti idamatthadvayaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** dasseti. Aṭṭhannampi upasampadānaṁ ehibhikkhu-ovādapaṭiggahaṇapañhabyākaraṇagarudhammapaṭiggahaṇūpasampadānaṁ catunnaṁ aññatarāya upasampannassa antarā vicchedo vā tadaññūpasampadāya kiccaṁ vā natthi, itarassatthīti. Nikāyantarikā panāhu "buddhapaccekabuddhānaṁ niyāmokkantisaṅkhātāya upasampadāya ñatticatutthakammupasampadañca dasavaggapañcavaggakaraṇīyavasena dvidhā bhinditvā dasavidhopasampadā"ti. Kā panettha atthato upasampadā nāmāti? Tadadhigatakiriyāvasena nibbattiyā[1] asekkhā tadadhivāsanacetanāya paribhāvitapañcakkhandhikā ajjhattasantati. Kā panettha paribhāvanā nāma? Tabbipakkhadhammajjhācāraviruddhabhāvo, tassa pattiyā tāya paribhāvanāya vasena katthaci **"samannāgato"**ti vuccati. Yathāha "lobhena samannāgato bhikkhave abhabbo cattāri satipaṭṭhānāni bhāvetun"ti-ādi[1]. Etthāhu nikāyantarikā "yathāvuttāya upasampadāya pattisaṅkhāto cittavippayutto saṅkhārakkhandhapariyāpanno dhammo atthi, tassa santativasena pubbāpariyaṁ uppajjamānassa yāva avicchedo, tāva upasampannoti, aññathā tato dhammantaruppattikkhaṇe tassa upasampannassa anupasampannabhāvappasaṅgo āpajjatī"ti. Te vattabbā "suttaṁ āharathā"ti. Te ce vadeyyuṁ "yo tesaṁ dasannaṁ asekkhānaṁ dhammānaṁ upādāya paṭilābhasamannāgamo ariyo hoti vippahīnoti evamādīni no suttānī"ti. Evaṁ sati asantadhammehi, parasattehi ca samannāgamadosappasaṅgo nesaṁ pāpuṇāti. Kiṁ kāraṇaṁ? Suttasambhavato. Yathāha "rājā bhikkhave cakkavattī sattahi ratanehi samannāgato hotī"ti[3] vitthāro. Vasibhāvo tattha samannāgatasaddena vutto. Tassahitesu ratanesu vasibhāvo kāmacāro atthīti ce? Ettha vasibhāvo samannāgamasaddena vutto, aññattha pattisaṅkhāto, taṁ dhammantaranti. Kimettha visesakāraṇaṁ? Natthi ca, tasmā yathāvuttalakkhaṇāva upasampadā. Ayameva nayo pabbajjādīsupi netabbo.

19. Kiñcāpi vappattherassa pāṭipadadivase -pa- Assajittherassa catutthiyanti evaṁ nānādivasesu pāṭekkaṁ dhammacakkhuṁ udapādi, tathāpi

---

1. Tadadhigatakiriyāvisesanibbattiyā (Ka) 2. Gavesitabbaṁ.
3. Dī 3. 117 piṭṭhe atthato samānaṁ.

ovādasāmaññena vappabhaddiyānaṁ, mahānāma-assajīnañcettha ekato vuttanti veditabbaṁ.

20. "Rūpaṁ bhikkhave anattā"ti kimatthaṁ āditova anattalakkhaṇaṁ dīpetīti? Tesaṁ puthujjanakālepi itaralakkhaṇadvayassa pākaṭattā. Te hi manāpānaṁ kāmānaṁ aniccatādassanena saṁviggā pabbajiṁsūti aniccalakkhaṇaṁ tāva nesaṁ ekadesena pākaṭaṁ, pabbajitānañca attakilamathānuyogato kāyikadukkhaṁ, tañca mānasassa paccayoti mānasikadukkhañca pākaṭaṁ, tasmā tadubhayaṁ vajjitvā anattalakkhaṇameva dīpetuṁ ārabhi. Tañca dīpento dukkhalakkhaṇeneva dīpetuṁ **"rūpañca hidaṁ bhikkhave attā abhavissā"**ti-ādimāha. Kimatthanti? Aniccalakkhaṇatopi tesaṁ dukkhalakkhaṇassa suṭṭhutaraṁ pākaṭattā. Tesañhi attakilamathānuyogamanuyuttattā, tapparāyaṇabhāvato ca dukkhalakkhaṇaṁ suṭṭhu pākaṭaṁ, tasmā tena tāva suṭṭhu pākaṭena anattalakkhaṇaṁ dīpetvā puna tadeva tadubhayenāpi dīpetuṁ "taṁ kiṁmaññatha bhikkhave rūpaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vā"ti vakkhati. **Kallaṁ nū**ti yuttaṁ nu. **Etaṁ mamā**ti taṇhāggāho. **Esohamasmī**ti mānaggāho. **Eso me attā**ti diṭṭhiggāho. Taṇhāggāho cettha aṭṭhasatataṇhāvicaritavasena, mānaggāho navavidhamānavasena, diṭṭhiggāho dvāsaṭṭhidiṭṭhivasena veditabbo.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pabbajjākathāvaṇṇanā

25. Yena samayena bhagavā pañcavaggiye pañcamiyaṁ arahatte patiṭṭhāpetvā sattamiyaṁ **nāḷakattherassa** nāḷakapaṭipadaṁ ācikkhitvā bhaddapadapuṇṇamāyaṁ yasassa indriyānaṁ paripakkabhāvaṁ ñatvā taṁ udikkhanto bārāṇasiyaṁ vihāsi, tena samayena yaso nāmāti sambandho. Tassa kira uppattito paṭṭhāya tassa kulassa kittisaddasaṅkhāto, parijanasaṅkhāto vā yaso visesato pavaḍḍhati. Tena tassa mātāpitaro evaṁ nāmamakaṁsu. **"Sukhumālo"**ti-ādi kimatthaṁ āyasmatā **upālittherena** vuttanti? Pacchimājanassa nekkhamme samussāhanajananatthaṁ. Evaṁ uttamabhogasamappitānampi uttamesu bhogesu

appamattakenāpi asubhanimittena vitajjetvā kālākālaṁ agaṇetvā vivekābhiratiyā mahantaṁ bhogakkhandhaṁ tiṇaṁ viya pahāya gehato nikkhamanā ahosi, kassa panaññassa na siyāti adhippāyo. **Samaṅgībhūtassā**ti tehi ekattaṁ upagatassa, avivittassāti attho. **Niddā okkamī**ti manāpesupi visayesu pavattiṁ nivāretvā tassa cittaṁ atikkamitvā abhibhavitvā attano vasaṁ upanesīti attho. **Sabbarattiyo cā**ti tayopi yāme. Tena parijanassa vikāradassane kāraṇaṁ dasseti. Ratti-saddo panettha kāle sūriyābhāve, yāme ca pavattatīti viññeyyo. Yāmevidha viññeyyo ticīvaravippavāse ca. **Kacche**ti kacchapasse. **Kaṇṭhe**ti kaṇṭhassa heṭṭhā. Mudiṅgassa hi upari kaṇṭhaṁ ṭhapetvā sayantiyā kaṇṭhe mudiṅgaṁ addasāti attho. **Āḷambaran**ti paṇavaṁ. Ubhatomukhassa tanukā dīghā. Vitthinnasamatalassa vāditassa etaṁ adhivacanaṁ. **Vippalapantiyo**ti supinadassanādivasena asambandhapalāpaṁ vippalapantiyo. **Susānaṁ maññe**ti susānaṁ viya addasa sakaṁ parijananti sambandho. **Ādīnavo**ti asubhabhāvo. **Nibbidāya cittaṁ saṇṭhātī**ti vimuccitukāmatāsaṅkhātāya ukkaṇṭhāya cittaṁ namīti attho. **Udānaṁ udānesī**ti "ito paṭṭhāya imāhi itthīhi saha nāhaṁ bhavissāmī"ti attamanavācaṁ nicchāresi. Dve kira ākārā tassa pamādasuttaparijanadassane pākaṭā jātā kilesānaṁ balavabhāvo, asubhākārassa ati-oḷārikabhāvo ca. Evaṁ sati oḷārikatare ca asubhākāre kilesavasenāyaṁ sabbopi loko ettha pīḷito mucchito. Aho kilesā balavatarāti hi passato passato tassa dvepi te ākārā pākaṭā jātā, yenevamavocāti.

"Suvaṇṇapādukāyo ārohitvā"ti etenassa nissaṅgatāya vissaṭṭhagamanaṁ dīpeti. So hi balavasaṁvegābhitunnahadayattā parijanassa pabodhe satipi attano gamananivāraṇasamatthabhāvaṁ asahamāno attānaṁ takkento vissaṭṭho agamāsi. **Amanussā**ti devatā. Tā hi manussehi sugatipaṭivedhañāṇasaṇṭhānādiguṇasāmaññena "amanussā"ti vuccanti. Na hi asamānajātikā tiracchānādayo "abrāhmaṇā"ti vā "avasalā"ti vā vuccanti, kintu jātisabhāgatāya eva vasalādayo "abrāhmaṇā"ti vuccanti, evaṁ manussehi kenaci ākārena

sabhāgatāya devatā "amanussā"ti vuttā. Aññathā manussā na hontīti tiracchānagatāpi "amanussā"ti vattabbā bhaveyyuṁ.

26. Vanagahanaṁ disvā "samuttohaṁ nagarato"ti pamuditattā bhagavato avidūre udānesi. **Idaṁ kho yasā**ti bhagavā nibbānaṁ sandhāyāha. Tañhi taṇhādikilesehi anupaddutaṁ, anupasaṭṭhatañca dassanamattenāpi assādajananato. **Dhammaṁ desessāmī**ti yena taṁ nibbānaṁ idha nisinnamattova tvaṁ adhigamissasīti adhippāyo. **Kirā**ti assaddheyya-abyattiparihāsesu nipāto, idha abyattiyaṁ. **Suvaṇṇapādukāyo orohitvā**ti ca suvaṇṇapādukāhi otaritvā. Nissakkatthe hi idaṁ paccattavacanaṁ. Tassa nisinnamattasseva aññaṁ sammodanīyaṁ kathaṁ akatvā anāmantetvā anupubbiṁ kathaṁ kathesi. Suparipakkindriyattā, paṭivedhakkhaṇānatikkamanatthaṁ anupaddutānupasaṭṭhatānaṁ pāpakadhammadesanābhimukhacittattā, seṭṭhissa gahapatino acirāgamanadassanato ca. Kimatthaṁ bhagavā tassa suṭṭhutaraṁ saṁviggahadayassa bhavato muccitukāmassa bhavābhavūpāyānisaṁsakathaṁ paṭhamameva kathesīti? Sabbabhavādīnavadassanatthaṁ. So hi manussalokasseva upadduta-upasaṭṭhabhāvaṁ addasa, na saggānanti kadāci saggalokaṁ sukhato maññena. Tattha sukhasaññena nibbānābhimukhaṁ cittaṁ peseyyāti saggānampi ādīnavaṁ dassetukāmatāya anupubbiṁ kathaṁ ārabhi. Ettha dānaṁ, dānānisaṁsaṁ, sīlānisaṁsañca kathento dānasīlakathaṁ katheti nāma. Saggavaṇṇaṁ kathento saggakathaṁ katheti nāma. Tattha vatthukāmakilesakāmānaṁ aniccataṁ, apasādataṁ, mahādīnavatañca kathento kāmānaṁ ādīnavaṁ, okāraṁ, saṁkilesañca pakāseti. Nekkhamme tadabhāvato ca taṁnissaraṇato ca tabbiparītaṁ ānisaṁsaṁ kathento nekkhamme ānisaṁsaṁ pakāseti nāma. Tattha **okāran**ti avakāraṁ lāmakabhāvaṁ. **Saṁkilesan**ti saṁkilissanaṁ bādhanaṁ upatāpanaṁ vāti attho. **Kallacittaṁ** paññindriyassa ānubhāvena, diṭṭhiyogavicikicchāyogānaṁ paññindriyena vihatattā. **Muducittaṁ** satindriyasamāyogena, vihiṁsāsārambhādikilesapavesaṁ nivāretvā cittamudutādikusaladhammappavesanaṁ karontaṁ sahajātaṁ cittaṁ muduṁ karoti. Samādhindriyassa ānubhāvena **vinīvaraṇacittaṁ.** Tañhi visesato nīvaraṇavipakkhabhūtanti. Vīriyindriyavasena **udaggacittaṁ.** Tañhi thinamiddhasaṅkhātalīnabhāvavipakkhanti. Saddhindriyassa

ānubhāvena **pasannacittaṁ** tassa pasādalakkhaṇattā. **Sāmukkaṁsikā**ti etaṁ visayavasena desanaṁ **upālitthero** pakāseti. Saccāni hi sāmukkaṁsikadesanāya visayāni. Aññathā dukkhādīni sāmukkaṁsikā dhammadesanāti āpajjati tassa vibhāvane saccānaṁ niddiṭṭhattā.

27. **Catuddisā**ti catūsu disāsu. **Abhisaṅkharesī**ti abhisaṅkhari. Kimatthanti ce? Ubhinnaṁ paṭilabhitabbavisesantarāyanisedhanatthaṁ. Yadi so puttaṁ passeyya, puttassapi dhammacakkhupaṭilābho arahattuppatti, seṭṭhissapi dhammacakkhupaṭilābho na siyā. Diṭṭhasaccopi "dehi te mātuyā jīvitan"ti vadanto kimaññaṁ na kareyya. Yasopi taṁ vacanaṁ sutvā arahāpi samāno sayaṁ appaṭikkhipitvā bhagavantaṁ ullokento kimaññāya saṇṭhaheyya.

28. Ubhohipi pattabbavisesakoṭiyā pattattā bhagavā puna taṁ paṭippassambhesi. **Pubbe agārikabhūto**ti tassa sotāpannakālaṁ sandhāyāha. Sotāpanno hi agāramajjhe vasanārahattā agāriyabhūto nāma hoti apabbajito. Sampatipabbajito samāno agāramajjhavasanassa abhabbattā "agāriko"ti na vuccati, tasmā evamāha. Yassa diṭṭhoti sambandho, yena diṭṭhoti vuttaṁ hoti. "Seyyathāpi pubbe agārikabhūto"ti vacanena laddhanayattā pacchā gahapati gihivesadhārimeva yasaṁ sandhāyāha "yasena kulaputtena pacchāsamaṇenā"ti. Tattha **cara brahmacariyan**ti ābhisamācārikasīlaṁ brahmacariyaṁ cara paripūrehi tāva, yāva sammādukkhassantakiriyā, yāva cuticittāti adhippāyo. Liṅgabrahmacariyaṁ sandhāyāti porāṇā, tañca yuttaṁ. Liṅgamattañhi sandhāya so āyasmā "labheyyāhaṁ bhante pabbajjaṁ upasampadan"ti āha.

Kimatthaṁ bhagavā yasassa mātu, pajāpatiyā ca bhattakiccaṁ akatvāva dhammaṁ desesīti? Yasassa pabbajjāya sokasallasamappitattā dānañca somanassikacittena na dadeyyuṁ, satthari ca domanassappattā hutvā maggapaṭivedhampi na labheyyunti bhagavā paṭhamaṁ tāva tā vigatasokasallahadayāyo katvā puna bhattakiccaṁ akāsi.

30. **Seṭṭhānuseṭṭhīnan**ti anukkamaseṭṭhīnanti porāṇā. Seṭṭhino cānuseṭṭhino ca yāni kulāni, tāni seṭṭhānuseṭṭhāni kulāni,

tesaṁ seṭṭhānuseṭṭhīnaṁ kulānan"ti likhitaṁ. **Dhammavinayo**ti sāsanabrahmacariyaṁ pāvacananti idha atthato eka. Atha vā dhammena vinayo, na daṇḍasatthehīti dhammavinayo, dhammāya vinayo, na hiṁsatthanti vā dhammato vinayo, nādhammatoti vā dhammo vinayo, nādhammoti vā dhammānaṁ vinayo, na aññesanti vā dhammakāyattā, dhammasāmittā vā dhammo bhagavā, tassa dhammassa vinayo, na takkikānanti vā dhammavinayo. Samānādhikaraṇavasena vā dhammavinayo nīluppalaṁ viya, dhammo ca vinayo cāti dhammavinayo phalāphalaṁ viya napuṁsakamiti pulliṅgāpadesato assa liṅgabhāvo siddho, yassa vā dhammo vinayo, so dhammavinayo setapaṭo puriso viya, dhammena yutto vā vinayo dhammavinayo assaratho viyāti evamādinā nayena yojanā veditabbā.

34. **"Khaṇḍasīmaṁnetvā"**ti bhaṇḍukammārocanapaṭiharaṇatthaṁ vuttaṁ. Tena "sabhikkhuke vihāre aññampi etassa kese chindā"ti vattuṁ na vaṭṭatīti. **Pabbājetvā**ti imassa adhippāyapakāsanatthaṁ **"kāsāyāni acchādetvā ehī"**ti vuttaṁ. Upajjhāyo ce kesamassu-oropanādīni akatvā pabbajatthaṁ saraṇāni deti, na ruhati pabbajjā. Kammavācaṁ sāvetvā upasampādeti, ruhati upasampadā. Appattacīvarānaṁ upasampadāsiddhidassanato, kammavipattiyā abhāvato cetaṁ yujjatevāti eke. Hoti cettha—

"Saliṅgasseva pabbajjā, viliṅgassāpi cetarā.
Apetapubbavesassa, taṁ dvayaṁ iti cāpare"ti.

Bhikkhunā hi sahatthena vā āṇattiyā vā dinnameva kāsāvaṁ vaṭṭati, adinnaṁ na vaṭṭatīti pana santesveva kāsāvesu, nāsantesu asambhavatoti tesaṁ adhippāyo. **Evañca pana bhikkhave pabbājetabbo upasampādetabbo. Paṭhamaṁ -pa- anujānāmi bhikkhave imehi tīhi saraṇagamanehi pabbajjaṁ upasampadan**ti ettha iminā anukkamena dinnehi tīhi saraṇagamanehi pabbajjaṁ upasampadaṁ anujānāmi kevalehīti adhippāyadassanato—

Ādinnapubbaliṅgassa[1], naggassāpi dvayaṁ bhave.
Netarassāti no khanti, sabbapāṭhānulomatoti—

1. Āciṇṇapubbaliṅgassa (Ka)

ācariyo. **Ācariyena**[1] **adinnaṁ na vaṭṭatī**ti ettha "pabbajjā na ruhatīti vadantī"ti likhitaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade**ti tatheva likhitaṁ. Urādīni **ṭhānāni** nāma. Saṁvutādīni **karaṇāni** nāma. "Anunāsikantaṁ katvā ekasambandhaṁ katvā dānakāle antarā aṭṭhatvā vattabbaṁ. Vicchinditvā dānepi yathāvuttaṭṭhāne eva vicchedo, aññatra na vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Anunāsikante diyyamāne khalitvā "buddham saraṇam gacchāmī"ti makārena missībhūte khette otiṇṇattā vaṭṭatīti **upatissatthero.** Missaṁ katvā vattuṁ vaṭṭati, vacanakāle pana anunāsikaṭṭhāne vicchedaṁ akatvā vattabbanti **dhammasiritthero.** "Evaṁ kammavācāyampī"ti vuttaṁ. **Ubhatosuddhiyāva vaṭṭatī**ti ettha mahāthero patitadantādikāraṇatāya acaturassaṁ katvā vadati, byattasāmaṇero samīpe ṭhito pabbajjāpekkhaṁ byattaṁ vadāpeti. Mahātherena avuttaṁ vadāpetīti na vaṭṭati. Kammavācāya itaro bhikkhu ce vadati, vaṭṭatīti. Saṁgho hi kammaṁ karoti, na puggaloti. Na[2] nānāsīmapavattakammavācāsāmaññanayena paṭikkhipitabbattā. Atha therena caturassaṁ vuttaṁ pabbajjāpekkhaṁ vattuṁ asakkontaṁ sāmaṇero sayaṁ vatvā vadāpeti, ubhatosuddhi eva hoti therena vuttasseva vuttattā. Buddhaṁ saraṇaṁ gacchanto asādhāraṇe buddhaguṇe, dhammaṁ saraṇaṁ gacchanto nibbānaṁ, saṁghaṁ saraṇaṁ gacchanto sekkhadhammaṁ, asekkhadhammañca saraṇaṁ gacchatīti aggahitaggahaṇavasena yojanā kātabbā. Aññathā saraṇattayasaṅkaradoso. **Sabbamassa kappiyākappiyan**ti dasasikkhāpadavinimuttaṁ parāmāsāparāmāsādi. "Ābhisamācarikesu vinetabbo"ti vacanato sekhiya-upajjhāyavattādi-ābhisamācārikasīlamanena pūretabbaṁ. Tattha cārittassa akaraṇe vārittassa karaṇe daṇḍakammāraho hotīti dīpeti.

Pabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyamārakathāvaṇṇanā

35. "Tena hetunā"ti vacanato **pāḷiyaṁ** "yonisomanasikārāsammappadhānā"ti hetvatthe nissakkavacananti veditabbaṁ.

Dutiyamārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Bhikkhunā (Ṭṭha)
2. Katthaci natthi.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā

37-8. **Vaseyyāmā**ti "tvañca ahañca vaseyyāmā"ti piyavacanena tassa saṅgaṇhanatthaṁ vuttaṁ kira. **Tejasā tejan**ti ānubhāvena ānubhāvaṁ. Tejodhātuyā vā tejodhātuṁ. **Ubhinnaṁ sajotibhūtānan**ti anādaratthe sāmivacanaṁ, bhāvasattamī-atthe vā. Agyāgārameva ādittaṁ, na tattha vasanako sattajātiko. Acinteyyo hi iddhivisayo. Kasmā pana bhagavā agyāgārampi anādittaṁ nādhiṭṭhāsīti? Attano dukkhuppādābhāvassa anativimhādibhāvappasaṅgato. Kimatthaṁ parasantakaṁ mahāsambhārapavattaṁ taṁ vināsetīti? Puna yathāporāṇaṁ iddhānubhāvena kattukāmatādhippāyato. **Pariyādinno**ti khayaṁ nīto. **Tejasā tejan**ti ānubhāvena ānubhāvaṁ. Agyāgārassa parittattā itaro attho na sambhavati. Ayamattho "makkhaṁ asahamāno"ti iminā ativiya sameti. Iddhānubhāvamakkhanañhi tattha **makkho** nāma. **Pattenā**ti padumapattenātipi porāṇā. Paduminisaṇḍe ṭhito hi bhagavā tattha ahosīti tesaṁ mati.

39. **Dinnan**ti anumatinti attho. **Abhīto** nibbhayo. Kasmā? Yato so maggena bhayamatīto. **"Sumanamanaso**ti sundaracittasaṅkhātamano. Sumano eva vā"ti likhitaṁ. **Tejovā**ti aggi viya. **Dhātukusalo**ti tejodhātumhi kusalo. "Byavahitā ce"ti[1] saddalakkhaṇattā ca upasaggo. Tejodhātusamāpattīsu kusalo iccevattho. **Udicchare**ti ullokesuṁ. "Saṁparivāresun"ti ca likhitaṁ. Iti evaṁ bhaṇantīti attho. **Hatā**ti samāti attho, kāḷakāva hontīti kirettha adhippāyo. Īsakampi byāpāraṁ akatvā upasamānurūpaṁ tiṭṭhanti. Ye ca anekavaṇṇā acciyo hontīti taṁ dassetuṁ **"nīlā atha lohitikā"**ti-ādimāha.

40. **Catuddisā**ti catūsu disāsu.

44. **Paṁsukūlaṁ uppannan**ti pariyesamānassa paṭilābhavasena uppannaṁ hoti. Cittavicittapāṭihīradassanatthāya ca sā pariyesanā. Sā ayaṁ

---

1. Byavahitā veti (Ka)

sāyaṁ. Tā imā **tayimā.** Dve ekato gahetvā vadati. Āyāmi ahaṁ **āyamahaṁ. Etan**ti etassa. **Yathā mayan**ti yasmā mayaṁ.

50-53. **Udakavāhako**ti udakogho. Udakasototi porāṇā. **"Yāya tvan"**ti pubbabhāgavipassanāpaṭipadaṁ sandhāya vuttaṁ. **Cirapaṭikā**ti cirapabhuti, nāgadamanato paṭṭhāya cirapaṭikā. "Cirapaṭisaṅkhā"tipi vadanti. **Kesamissan**ti-ādimhi abbokiṇṇaṁ visuṁ visuṁ bandhitvā pakkhittattā kesādayova kesamissāti porāṇā. **Khārikājamissan**ti ettha khārī vuccati tāpasaparikkhāro. **Jaṭile pāhesī**ti dve tayo tāpase pāhesi. "Soḷasātireka-aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassānī"ti vuttaṁ.

54. Aggihutte kataparicayattā bhagavā tesaṁ **ādittapariyāya**[1]mabhāsi. Tattha ekaccaṁ ārammaṇavasena ādittaṁ cakkhādi rāgagginā, ekaccaṁ sampayogavasena cakkhusamphassapaccayā vedayitādikeneva, ekaccaṁ abhibhūtatthena cakkhādi eva jāti-ādinā, ekaccaṁ paccayatthena, tadeva sokādināti yathāsambhavamettha ādittattā veditabbā. Ettha kiñcāpi dukkhalakkhaṇamevekaṁ pākaṭaṁ, tadanusārena pana itaraṁ lakkhaṇadvayampi tehi diṭṭhanti veditabbaṁ dukkhākārassa itarākāradīpanato. Santa sukhataṇhābhiniviṭṭhattā panesaṁ dukkhalakkhaṇapubbaṅgamā desanā katāti veditabbā.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā

55-7. Vatthukāmabhūtā itthiyo **kāmitthiyo.** Dutiyādayo **assāsakā.** Yasmā anuppanne eva bhagavati buddhakolāhalaṁ loke paṭhamameva vassasahassaṁ uppajjati. Brahmāno ca brāhmaṇavaṇṇaṁ abhinimminitvā vedesu sahassattayamattaṁ buddhapaṭisaṁyuttaṁ pariyattiṁ pakkhipitvā vācenti, bhagavato jātito paṭṭhāya ca buddhakathā lakkhaṇaññūhi brāhmaṇehi uppāditā, patthaṭā loke, tasmā yujjanti, na aññathā.

---

1. Saṁ 2. 251 piṭṭhepi.

"Tamaddasa bimbisāro, pāsādasmiṁ patiṭṭhito"ti-ādigāthāhi bodhisattakāle eva abhisittatā bimbisārassa siddhā.

58. Idhāvuso khīṇāsavo bhikkhu pañcaṅgavippahīno hoti chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno paṇunnapaccekasacco samavayasaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapaññoti[1] dasa ariyavāsā nāma. Rūpārūpasamāpattiyo aṭṭha nirodhasamāpatti matākaruṇāsamāpattītipi porāṇā. Tattha nīvaraṇā **pañcaṅgā** ca. Chaḷaṅgupekkhā **chaḷaṅgā.** Satārakkhena **ekārakkhā.** Saṅkhāya ekaṁ paṭisevati, adhivāseti, parivajjeti, saṅkhāya ekaṁ vinodetīti ayaṁ **caturāpasseno.** Puthusamaṇabrāhmaṇānaṁ puthupaccekasaccāni cattāri pahīnāni, evaṁ **paṇunnapaccekasacco.** Kāmesanā bhavesanā pahīnā hoti, brahmacariyesanā paṭippassaddhā, evaṁ **samavayasaṭṭhesano.** Kāmabyāpādavihiṁsāsaṅkappo pahīno hoti, evaṁ **anāvilasaṅkappo**, sukhassa ca pahānā -pa- catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati evaṁ **suvimuttacitto** hoti. Rāgo pahīno ucchinnamūlo -pa- anuppādadhammoti pajānāti, doso, moho anuppādadhammoti pajānāti, evaṁ **suvimuttapañño**ti.

> "Ṭhānāṭhānaṁ vipākañca, ñāṇaṁ sabbatthagāminiṁ.
> Anekadhātuyo lokaṁ, adhimuttiñca pāṇinaṁ.
>
> Jānāti indriyānañca, paropariyataṁ muni.
> Jhānādisaṁkilesādi-ñāṇaṁ vijjattayaṁ tathā"ti—

imāni **dasa balāni. Asekkhaṅgāni** nāma asekkhā sammādiṭṭhi -pa- asekkhavimutti asekkhavimuttiñāṇadassananti. Tattha dasamaṁ asekkhaṁ. Etehi dasahi cupeto pāramīhīti porāṇā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā

60. **Kiṁ kāhasī**ti kiṁ kāhati. "Kiṁ karoti, kiṁ karosī"ti vā byañjanaṁ bahuṁ vatvāti attho. **Paṭipādento**ti nigamento.

---

1. Dī 3. 224, 257; Aṁ 3. 279 piṭṭhesu.

“Paccabyathā, paccabyathan”tipi paṭhanti. **Kappanahutehī**ti ettha dasakānaṁ sataṁ sahassaṁ, sahassānaṁ sataṁ satasahassaṁ, satasahassānaṁ sataṁ koṭi, koṭisatasahassānaṁ sataṁ pakoṭi, pakoṭisatasahassānaṁ sataṁ koṭipakoṭi, koṭipakoṭisatasahassānaṁ sataṁ nahutanti veditabbaṁ. **Kappanahutehī**ti evamanusārato abbhatītaṁ nāmāti khandhakabhāṇakānaṁ pāṭhoti.

63. “Kulacchedāyā”ti pāṭho, kulupacchedāyāti attho. Manussā “dhammena kira samaṇā sakyaputtiyā nayanti, nādhammenā”ti na puna codesunti evaṁ pāṭhasesena sambandho kātabbo.

Ettāvatā thero nidānaṁ niṭṭhapesīti veditabbaṁ. Honti cettha—

“Yaṁ dhammasenāpati ettha mūla- ganthassa siddhikkamadassanena.
Nidānaniṭṭhānamakaṁsu dhamma-saṅgāhakā te vinayakkamaññū.
Nidānalīnatthapadānameva, nidāniṭṭhānamidaṁ viditvā.
Ito paraṁ ce vinayatthayutta-padāni vīmaṁsanameva ñeyyan”ti.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā

64. Buddhupajjhāyakānaṁ itaresaṁ ehibhikkhūnaṁ nivāsanapārupanakappato nesaṁ visuṁ visuṁ sadisattā **“dunnivatthā duppārutā anākappasampannā”**ti vuttā. Na kevalañca itthambhūtā piṇḍāya caranti, apica manussānaṁ bhuñjamānānaṁ uparīti-ādi. Manussā ujjhāyanti pipāsāsahanato, itaresaṁ ākappasampattiyā pasannattā ca.

65. Kena ko upajjhāyo gahetabboti? “Tadā so yassa santike pabbājito, etarahi yassa santike upasampadāpekkho hoti.

Upajjhāyena ca sādhūti sampaṭicchanaṁ sandhāyā”ti kehici likhitaṁ. Taṁ te evaṁ jānanti “upajjhāyena ‘sāhū’ti-ādinā sampaṭicchite saddhivihārikassa ‘sādhu suṭṭhu sampaṭicchāmī’ti vacanaṁ kevalaṁ bhikkhūhi āciṇṇameva, na katthaci dissati, tasmā vināpi tena upajjhāyo gahitova hotī”ti. Tattha **sāhū**ti sādhūti vuttaṁ hoti. **Lahū**ti lahu, tvaṁ mama na bhāriyosīti vuttaṁ hoti. **Opāyikan**ti upāyapaṭisaṁyuttaṁ, iminā upāyena tvaṁ me ito paṭṭhāya bhāro jātosīti attho. **Patirūpan**ti anurūpaṁ te upajjhāyaggahaṇanti attho.

66. **Tādisameva** mukhadhovanodakaṁ utumhi ekasabhāgeti. **Ito paṭṭhāyā**ti “na upajjhāyassa bhaṇamānassā”ti ettha vuttana-kārato paṭṭhāya. Tena “nātidūre gantabbaṁ, nāccāsanne gantabban”ti ettha vuttana-kārena anāpattīti dīpetīti eke. Sacittakā ayaṁ āpatti, udāhu acittakāti? Anādariyapaccayattā sacittakā. Anādariyapaccayatā kathaṁ paññāyatīti ce? Anādariyapaccayehi saṅgahitanti. Pātimokkhuddese sekhiyānaṁ gaṇaparicchedākaraṇañhi khandhakapariyāpannāpattiyā saṅgaṇhanatthaṁ. Idaṁ pana lakkhaṇaṁ cāritteyeva veditabbaṁ, na vāritte akappiyamaṁsakhādanādi-āpattīnaṁ acittakattā. Khandhakavārittānaṁ tehi saṅgaho, sekhiyavāritteyeva acittakehi sūpodanaviññattipaccayādīhīti ācariyo. Yattha yattha **na**-kārena paṭisedho karīyati, kiṁ sabbattha dukkaṭāpattīti? Āma. Yattha aṭṭhakathāya nayo na dassito, tattha sabbattha. Parato hi **aṭṭhakathāyaṁ** “sace pana kāḷavaṇṇakatā vā sudhābaddhā vā hoti nirajamattikā, tathārūpāya bhūmiyā ṭhapetuṁ vaṭṭatī”ti-ādinā nayena nayo dassito.

Etthāha—yasmā **pāḷiyaṁ**yeva “sace upajjhāyassa anabhirati uppannā hoti, diṭṭhigataṁ uppannaṁ hotī”ti[1] bhagavato vacanavasena aṭṭhakathāyaṁ vuttanayo yuttoti dassetuṁ “nātidūre nāccāsanne”ti ettha ko bhagavato vacanalesoti? Vuccate—“paṭhamataraṁ āgantvā āsanaṁ paññāpetabban”ti-ādīni vadanti desaniyamanato. Upajjhāyena anumataṁyeva paṭhamagamananti ce? Na, asiddhattā, siddhepi yathāvuttanayasiddhito

1. Vi 3. 61 piṭṭhe.

ca. Na hi vārittassa anumati anāpattikarā hoti, evaṁ santepi vicāretvā gahetabbaṁ. **Koṭṭhakan**ti dvārakoṭṭhakaṁ. Na nissajjitabbaṁ, na nidahitabbaṁ vā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā

68. **Adhimattaṁ gehassitapemaṁ na hotī**ti ettha gehassitapemaṁ na akusalamicceva daṭṭhabbaṁ khīṇāsavānampi sādhāraṇattā imassa lakkhaṇassa. Na khīṇāsavānaṁ asammāvattanābhāvatoti ce? Na, tesaṁ na paṇāmetabbaṁ taṁsamannāgamanasiddhito, tasmā "mamesa bhāro"ti mamattakaraṇaṁ tattha pemanti veditabbaṁ. "Eko vattasampanno -pa- tesaṁ anāpattī'ti ettha viya sace eko vattasampanno bhikkhu 'bhante tumhe appossukkā hotha, ahaṁ tumhākaṁ saddhivihārikaṁ, antevāsikaṁ vā gilānaṁ vā upaṭṭhahissāmi, ovaditabbaṁ ovadissāmi, iti karaṇīyesu ussukkaṁ āpajjissāmī'ti vadati, te evāsaddhivihārikādayo 'bhante tumheva kevalaṁ appossukkā hothā'ti vadanti, vattaṁ vā na sādiyanti, tato paṭṭhāya ācariyupajjhāyānaṁ anāpattī"ti vuttaṁ.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rādhabrāhmaṇavatthukathāvaṇṇanā

73. **"Pūtimuttan**ti muttaṁ pūtikāyo viyā"ti vatvāpi "pūtibhāvena muttaṁ paṭinissaṭṭhaṁ bhesajjaṁ pūtimuttabhesajjan"ti likhitaṁ. Sabbattha itthannāmoti ekova na-kāro hoti.

Rādhabrāhmaṇavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā

76. "Āyasmato nissāya vacchāmī"ti vuttaṁ. "Āyasmato ovādaṁ nissāya vasāmī"ti pāṭhasesavasena veditabbā. **Nissāyā**ti vā nissayā, nissayenāti vuttaṁ hoti. **Āyasmato**ti vā upayogatthe sāmivacanaṁ.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissayapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā

83. **Disaṁ gato**ti tattha dhuranikkhittavāso hutvā tirogāmaṁ gato. **Yattha nissayo labbhati, tattha gantabban**ti etthāpi upajjhāye vuttanayeneva "katipāhena gamissāmī"ti gamane cesa ussāho rakkhati. **Mā idha paṭikkamī**ti mā idha gaccha. **Sabhāgā** nāma upajjhāyassa sissā. Tattha nissayaṁ gahetvā. Yadi evaṁ ko visesoti ce? Tena idaṁ vuccati "appeva nāma khameyyā"ti. **Vasituṁ vaṭṭatī**ti upajjhāyena pariccattattā upajjhāyasamodhānaṁ niratthakanti attho. Sace upajjhāyo cirena anuggahetukāmo hoti, tato paṭṭhāya upajjhāyova nissayo. Upajjhāyo ce alajjī hoti, saddhivihārikena anekakkhattuṁ vāretvā aviramantaṁ upajjhāyaṁ pahāya vināpi nissayapaṇāmanena aññassa santike nissayaṁ gahetvā vasitabbaṁ. Upajjhāyassa ce liṅgaṁ parivattati, ekadivasampi na rakkhati. Pakkhapaṇḍako ce hoti, nissayajātiko ce "upajjhāyassa sukkapakkhaṁ āgamehī"ti vadati, sayameva vā āgameti, vaṭṭati. Upajjhāyo ce ukkhepaniyakammakato hoti, nānāsaṁvāsakabhūmiyaṁ ṭhitattā nissayo paṭippassambhati. Sammāvattantaṁ pana passitvā kammapaṭippassaddhiṁ āgametuṁ labhati. Mānattācārī ce hoti, abbhānaṁ āgametabbaṁ. Dīghaṁ ce parivāsaṁ carati, aññassa santike nissayo gahetabbo, upajjhāyasamodhānaṁ appamāṇaṁ. Parivāsamānattacārinā hi na nissayo dātabbo. Yaṁ pana **pārivāsikakkhandhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ "saddhivihārikānampi sādiyantassa dukkaṭamevā"ti-ādi[1], taṁ yathāvuttamatthaṁ sādheti eva.

---

1. Vi-Ṭṭha 4. 6 piṭṭhe.

Yaṁ pana vuttaṁ "sace saddhāpabbajitā kulaputtā 'tumhe bhante vinayakammamattaṁ karothā'ti vatvā vattaṁ karontiyeva, gāmappavesanaṁ āpucchantiyeva, taṁ vāritakālato paṭṭhāya anāpattī"ti. Taṁ vattasādiyanapaccayā dukkaṭābhāvamattadīpanatthaṁ, saddhivihārikānaṁ sāpekkhataṁ vā sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Tasmā te ce upajjhāyena vāritānurūpameva paṭipajjanti, nissayo tesaṁ paṭippassaddhoti siddhaṁ hoti.

Dve leḍḍupāte atikkamitvā nivattatīti "ettāvatā disāpakkanto nāma hoti, tasmā antevāsike anikkhittadhurepi nissayo paṭippassambhati. Ācariyupajjhāyā dve leḍḍupāte anatikkamma leḍḍupātadvayabbhantare tirovihārepi parikkhitte, aparikkhitte vā vasituṁ vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Aparikkhitteyevāti no takkoti ācariyo, ettha pana aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānato vimutte aññasmiṁ vihāre vasantīti adhippāyo. **Vihāro**ti cettha "tādisassa vihārassa ante ṭhitā ekā kuṭikā adhippetāti **upatissatthero"**ti vuttaṁ. Tattha "sace ubhopi ācariyantevāsikā kenaci -pa- nissayo na paṭippassambhatī"ti iminā sāmaññato vuttena aṭṭhakathāvacanena **dhammasirittheravādo** sameti. **Aparikkhitte vā**ti dvinnaṁ leḍḍupātānaṁ anto parikkhitto vā hoti aparikkhitto vā. "Bahisīman"ti ca vuttattā antovihārasīmāyaṁ dve leḍḍupāte atikkamitvāpi vasituṁ vaṭṭatīti siddhattā pana **upatissattheravādo** na sameti. Ekāvāse hi parikkhitte vā aparikkhitte vā antamaso antotiyojanepi vasato nissayo na paṭippassambhati. So ca upacārasīmāya paricchinno, sā ca upacārasīmā parikkhittassa vihārassa parikkhepena aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānena paricchinno ekāvāso.

Uposathakkhandhake ekāvāsavimatiyaṁ sīmāya anuññātattāti ce? Na, cīvarakkhandhakaṭṭhakathāya vicāritattā. Yathāha "sīmaṭṭhakasaṁgho bhājetvā gaṇhātū"ti[1]. Katarasīmāya bhājetabbaṁ? **Mahāsivatthero** kirāha "avippavāsasīmāyā"ti. Tato naṁ āhaṁsu "avippavāsasīmā nāma tiyojanāpi hoti, evaṁ sante tiyojane ṭhitā lābhaṁ gaṇhissanti, tiyojane ṭhatvā āgantukavattaṁ pūretvā ārāmaṁ pavisitabbaṁ bhavissati,

1. Vi-Ṭṭha 3. 419 piṭṭhe.

gamiko tiyojanaṁ gantvā senāsanaṁ āpucchissati, nissayapaṭippannassa tiyojanātikkame nissayo paṭippassambhissati, pārivāsikena tiyojanaṁ atikkamitvā aruṇaṁ uṭṭhāpetabbaṁ bhavissati, bhikkhuniyā tiyojane ṭhatvā ārāmappavesanā āpucchitabbā bhavissati, sabbametaṁ upacārasīmāparicchedavasena kātuṁ vaṭṭatīti. Tasmā anto-upacārasīmāya leḍḍupātadvayaṁ atikkamitvāpi vasato nissayo tiyojanātikkame nissayo na paṭippassambhatīti siddhaṁ. Kāmañcettha upacārasīmāya tiyojanappamāṇāya, atirekāya vā yathāvuttadosappasaṅgo siyāti. Sā hi āvāsesu vaḍḍhantesu vaḍḍhati, parihāyantesu parihāyatīti vuttattā, tasmā tādisassa vihārassa ante ṭhitā ekā kuṭi vihāroti idhādhippetā. Sāpi tasseva vihārassa kuṭikāva hotīti katvā so āvāso hoti. Nānāvāso eva ce adhippeto, "anteṭhitā kuṭikā"ti na vattabbaṁ. Dvinnaṁ leḍḍupātānaṁ abbhantare pana aparikkhitte nānāvāse nissayo na paṭippassambhatīti yvāyaṁ "no takko"ti vutto, so tādise nānāvāse senāsanaggāhassa appaṭippassaddhinayena vutto. Senāsanaggāho hi "gahaṇena gahaṇaṁ ālayo paṭippassambhatī"ti lakkhaṇattā itarattha paṭippassambhati. Tatrāyaṁ **pāḷi** "tena kho pana samayena āyasmā upanando sakyaputto eko dvīsu āvāsesu vassaṁ vasi -pa-. Detha bhikkhave moghapurisassa ekādhippāyan"ti[1]. **Aṭṭhakathāya**ñcassa evaṁ vuttaṁ "idañca nānālābhehi nānūpacārehi ekasīmavihārehi kathitaṁ, nānāsīmavihāre pana senāsanaggāho paṭippassambhatī"ti[2]. Aparikkhittā nānāvāvā ekūpacārasaṅkhyaṁ gacchanti. Parikkhittañca ekūpacāraṁ aparikkhittasaṅkhyaṁ gacchati. Ettāvatā leḍḍupātadvayabbhantare aparikkhitte aññasmiṁ vihāre vasato nissayo pana na paṭippassambhati, parikkhitte paṭippassambhati evāti ayamattho sādhitoti. Etthāha—dve leḍḍupāte atikkamitvāva satopi nissayo na paṭippassambhati. Vuttañhi **nissaggiyaṭṭhakathāyaṁ** "sace gacchantānaṁyeva asampattesu daharesu aruṇaṁ uggacchati, cīvaraṁ nissaggiyaṁ hoti, nissayo pana na paṭippassambhatīti[3]? Vuccate—taṁ upajjhāyena samāgame sa-ussāhatāya vuttaṁ. Idha dhuvavāsaṁ sandhāya, tasmā aññamaññaṁ na

1. Vi 3. 416 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 3. 413 piṭṭhe. 3. Vi-Ṭṭha 2. 237 piṭṭhe.

vilomenti. Keci pana "dve leḍḍupātaṁ atikkammāti idaṁ devasikaṁ ārocetvā vasanavasena vuttan"ti vadanti, taṁ tesaṁ matimattamevāti mama takko. Devasikaṁ ārocetvā vatthabbanti hi neva pāḷiyaṁ na aṭṭhakathāyaṁ dissati, tañca pana apakataññūhi āciṇṇanti veditabbaṁ.

Nissayapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā

84. **Na asekkhena sīlakkhandhenā**ti-ādi "attānameva paṭhamaṁ, patirūpe nivesaye"ti[1] vacanavasena vuttaṁ, na āpatti-aṅgavasena. Nīlasamāyogato nīlaṁ viya vuttaṁ **"asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhenā"**ti. Adhisīle sīlavipanno nāma āpajjitvā avuṭṭhito.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aññatitthiyapubbavatthukathāvaṇṇanā

86. **Yo so aññatitthiyapubbo**ti ettha dve atthavikappā—tassa pasūrassa bhikkhubhāvaṁ sandhāya aññatitthiyapubbo, so bhikkhu taṁyeva titthāyatanaṁ saṅkamīti ayameko attho. Evaṁ titthiyapakkantako puna gihivesena āgato aññatitthiyapubbo, so āgato na upasampādetabboti ayameko attho. Taṁ aññatitthiyapakkantakaṁ ṭhapetvā "yo so bhikkhave aññatitthiyapubbo"ti ettha na gihivesamāraṇova pubbasaddena vutto, kintu tasmiṁ attano yathāsamādinnatitthiyavese ṭhitopi. Diṭṭhivasena atitthiyabhūtattā atitthiyapubbo, so panāgato vibbhanto āgacchati, tassa parivāsadānakiccaṁ natthi. Kiṁ imassa aññatitthiyapubbassa bhikkhuvesaṁ gahetvā saraṇagamanena sāmaṇerapabbajjā jātā, na jātāti? Kiñcettha yadi jātā, "yo so bhikkhave aññopi aññatitthiyapubbo imasmiṁ dhammavinaye ākaṅkhati pabbajjaṁ, ākaṅkhati upasampadaṁ, tassa cattāro māse parivāso dātabbo"ti[2] vacanaṁ virujjhati.

---

1. Khu 1. 37 piṭṭhe. 2. Vi 3. 98 piṭṭhe.

Atha na jātā, parivāsakammavācāya pabbajjāya aparāmasanaṁ virujjhatīti. Tattha **mahāvihāravāsino** "sāmaṇerasseva sato parivāso dātabbo"ti vadanti. Itare tathā na vadanti. Te hi "evaṁ ārādhako kho bhikkhave aññatitthiyapubbo āgato upasampādetabbo'ti[1] suttapadaṁ pariharitabbaṁ, pure ca pacchā ca 'aññatitthiyapubbo'ti vacanasāmaññato na sāmaṇero jātoti ce, yadi evaṁ apabbājetvāva upasampādetabboti āpajjati. Tato ca sabbapaṭhamaṁ vuttasuttaṁ virujjhati. 'Titthāyatanaṁ saṅkanto'ti pāṭhopi[2] na sundaraṁ. Pāṇātipātādīsu aññataraṁ sace bhindati, cattāro māse paripuṇṇepi puna paripūretabbaṁ viya dissati. Vuttampi tassa saṁvaraṁ bhikkhukaraṇatthāya anuññātattā sīle vattabbaṁ natthī"ti vadanti, vicāretvā gahetabbaṁ. Saraṇāni sace bhijjanti sāmaṇerasseva.

Aññatitthiyapubbavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā

88. **Nakhapiṭṭhī**ti cūḷaṅgulinakhapiṭṭhi adhippetā. "Paṭicchanne nakhapiṭṭhito mahantampi vaṭṭati, evaṁ sesesupī"ti keci vadanti, taṁ aṭṭhakathāya na sameti viya. **Padumakaṇṇikā**pi āruḷhe rattapadumavaṇṇacitraṁ.

Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Coravatthukathāvaṇṇanā

91-2-4. **Dhammasāmī**ti yasmā sayaṁ dhammasāmī, tasmā bhikkhūhi apabbājetabbakampi coraṁ aṅgulimālaṁ pabbājetvā āyatiṁ evamāhāti attho. **Pāḷipotthakesu** "kharabhedako"tipi likhitaṁ. **Sannisinnāsū**ti vūpasantāsu.

Coravatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 101 piṭṭhe. 2. Pāṭho, taṁ (Ka)

Iṇāyikadāsavatthukathāvaṇṇanā

96. Passa me pattacīvaramattaṁ, ahaṁ idaṁ dassāmīti sāmīci, yato natthi āpatti. **Upaḍḍhupaḍḍhan**ti thokaṁ thokaṁ.

97. **Desacārittan**ti[1] sāvanapaṇṇāropanādi taṁ taṁ desacārittaṁ. "Devadāsiputte vaṭṭatī"ti likhitaṁ. "Ārāmikaṁ ce pabbājetukāmo, aññamekaṁ datvā pabbājetabban"ti vuttaṁ. Mahāpaccarivādassa ayamidha adhippāyo. "Bhikkhusaṁghassa ārāmike demā"ti dinnattā na te tesaṁ dāsā. "Ārāmiko ca neva dāso na bhujissoti vattabbato na dāso"ti likhitaṁ. Takkāsiñcanaṁ sīhaḷadīpe cārittaṁ. Te ca pabbājetabbā saṁghassārāmikattā. Nissāmikaṁ dāsaṁ attanāpi bhujissaṁ kātuṁ labhati. "Dāsassa pabbajitvā attano sāmike disvā palāyantassa āpatti natthīti vadantī"ti ca likhitaṁ. Attano vā dāso assa bhikkhunoti attho. Nissāmikassa dāsassa rājā sāmi, tasmā rājānaṁ vā tasmiṁ gāme manusse vā āpucchitvā pabbājetabboti eke. "Bhujissaṁ katvā"ti likhitaṁ. Tassa parihāraṁ bhaṇanti "yathā bhujisso hoti, tathā kattabbo"ti. Evaṁ saṅkappena[2] vatvā "payojanaṁ natthī"ti kehici likhitaṁ. **Bhujissaṁ kātumeva vaṭṭatī**ti "sace passanti, anubandhissantī"ti vuttaṁ. Āpatti natthi. **"Asuddhā kira me**tipi taṁ sandhāyeva vuttan"ti vadanti.

Iṇāyikadāsavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kammārabhaṇḍuvatthādikathāvaṇṇanā

98. **Kammārabhaṇḍū**ti ettha dārako cūḷāmattaṁ ṭhapetvā āgacchati, tasmā āpucchituṁ labhati. Tañce so vā añño vā avaharati, doso natthi. "Kesamassu-orohanaṁ akatvā asatiyā saraṇāni datvā pabbājeti, ruhatevā"ti vadanti.

101-3. **Ettha** kule. "Ubhayāni kho panassa -pa- anubyañjanasoti sabbopāyaṁ pabhedo **mātikāṭṭhakathāyaṁ** ñāto hotī"ti ca

---

1. Dāsacārittaṁ aṭṭhakathāyaṁ, vimativinodanīyañca. 2. Saṅketavasena (Ka)

"āpattiṁ jānātīti pāṭhe avattamānepi idaṁ nāma katvā idaṁ āpajjatīti jānāti ce, vaṭṭatī"ti ca likhitaṁ. "Tañca kho tato pubbe pāṭhe paguṇe kateti gahetabbaṁ, ācariyupajjhāyānampi eseva nayo"ti vuttaṁ.

Kammārabhaṇḍuvatthādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rāhulavatthukathāvaṇṇanā

105. "Aṅgārino dāni dumā bhadante"ti-ādīhi[1] **saṭṭhimattāhi.** Dassehi iti maṁ āṇāpesi. Ettha iti-saddo āharitabbo. **Pokkharavassan**ti pokkharapattavaṇṇaṁ udakaṁ, tamhi vassante temitukāmāva tementi. **Uṇhīsato paṭṭhāyā**ti muddhato paṭṭhāya.

"Siniddhanīlamudukuñcitakeso,
Sūriyanimmalatalābhinalāṭo.
Yuttatuṅgamudukāyatanāso,
Raṁsijālavitato narasīho"ti[2]—

Ādigāthāhi. Atha vā—

"Cakkavaraṅkitarattasupādo,
Lakkhaṇamaṇḍita-āyatapaṇhi.
Cāmarachattavibhūsitapādo,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Sakyakumāravaro sukhumālo,
Lakkhaṇacittikapuṇṇasarīro.
Lokahitāya gato naravīro,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Puṇṇasasaṅkanibho mukhavaṇṇo,
Devanarāna piyo naranāgo.
Mattagajindavilāsitagāmī,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

---

1. Khu 2. 300 piṭṭhe. 2. Apadāna-Ṭṭha 1. 105; Jātaka-Ṭṭha 1. 104 piṭṭhesu.

Khattiyasambhava-aggakulīno,
Devamanussanamassitapādo.
Sīlasamādhipatiṭṭhitacitto,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Āyatayuttasusaṇṭhitanāso,
Gopakhumo abhinīlasunetto.
Indadhanū abhinīlabhamūko,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Vaṭṭasuvaṭṭasusaṇṭhitagīvo,
Sīhahanū migarājasarīro.
Kañcanasucchavi-uttamavaṇṇo,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Suddhasugambhīramañjusaghoso,
Hiṅgulabaddhasurattasujivho.
Vīsati vīsati setasudanto,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Añjanavaṇṇasunīlasukesā,
Kañcanapaṭṭavisuddhanalāṭo.
Osadhipaṇḍarasuddhasu-uṇṇo,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

Gacchati'nīlapathe viya cando,
Tāragaṇāpariveṭhitarūpo.
Sāvakamajjhagato samaṇindo,
Esa hi tuyha pitā narasīho"ti[1]—

Imāhi.

Uddiṭṭheti evaṁ caritabbanti attano[2], "uttiṭṭhe"ti dhammapadapāṭho. **Dhamman**ti sapadānacārikavattaṁ. Anesanaṁ vajjetvā sucaritaṁ care.

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 104 piṭṭhepi passitabbaṁ.
2. Attho (?)

Kesavissajjananti pañcasikhākāraṁ vajjetvā ekasikhākāraṁ. **Paṭṭabandho**ti ettha **paṭṭo**ti tasmiṁ kule āciṇṇo alaṅkāraviseso. **Gharamaṅgalan**ti gharamaho. **Chattamaṅgalan**ti yuvarājachattapaṭṭi. **Vaṭṭānugatan**ti kilesavaṭṭānugataṁ. Vighātapaccayattā **savighātakaṁ.** Thero rādhaṁ brāhmaṇaṁ pubbe pabbajitvā kasmā idāni "kathāhaṁ bhante rāhulaṁ pabbājemī"ti āhāti ce? Tattha upasampadāpaṭikkhepo adhippeto, tasmā "bhagavā upasampadameva paṭikkhipi, idāni anāgate saṁsayāpanayanādhippāyo bhagavā"ti ñatvā āha. Cittasamuṭṭhānarūpavasena **"aṭṭhimiñjaṁ āhaccā"**ti vuttaṁ kira. Buddhānaṁ, cakkavattīnañca byattādivasena nānattaṁ veditabbaṁ, aññathā nandādayopi pabbajitvā buddhā siyuṁ "sace pabbajati, buddho hotī"ti vacanato.

Pesetvā dassetuṁ vaṭṭati, āpucchissāmāti pabbājetuṁ vaṭṭatīti ca idaṁ yasmā videsappatto nāma lokasaṅketenāpi mātāpituvāsato mutto serivihārīti vuccati, tasmāssa te asantapakkhe ṭhitā viya hontīti katvā "na tassa pabbajjācariye vā appasādaṁ karontī"ti evaṁ vuttaṁ naṭṭhameva. Pabbajitā samagatikāti lokavohāro. Teneva cettha dukkhappattādinā desantaragamanañca samagatikaṁ kataṁ. **Videsaṁ gantvā**ti cettha **videso** nāma mātāpituvāsato añño deso, na uppattidesato. Byañjanattho eva ce pamāṇaṁ, na yutti. Matamātāpitikopi na pabbājetabboti āpajjati, tasmā anuppattabbaṭṭhāne ṭhitehiyeva mātāpitūhi ananuññāto putto na pabbājetabboti evamidhādhippāyo veditabbo, aññathā pāḷiyā virujjheyya, āpattiṭṭhānassa ca sithilakaraṇaṁ aṭṭhakathāya na yujjati. Idaṁ tāva evaṁ hotu, "vihāraṁ vā jhāpemī"ti-ādinayo kathaṁ na virujjhatīti ce? Attaparūpaddavappasaṅgabhayena avasena pabbajitattā, puttarakkhaṇatthaṁ pabbajitattā ca. Evañhi sati sayameva so attanā pabbajito hoti, na kenaci upalāpetvā pabbajito. **"Puttapemaṁ** vā puttarakkhe piyo hotī"ti nidānānulomato na virujjhati.

Rāhulavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā

107. **Attano pariveṇañcā**ti puggalikaṁ. **Mukhadvārikan**ti mukhadvārena bhuñjitabbaṁ. Tattha niyojitabbakaṁ, tassa **āvaraṇaṁ** nivāraṇaṁ karonti. Atha vā "anujānāmi bhikkhave āvaraṇaṁ kātun"ti yaṁ āvaraṇaṁ anuññātaṁ, taṁ āvaraṇaṁ mukhadvārikaṁ āhāraṁ karontīti adhippāyo.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpucchāvaraṇavatthu-ādikathāvaṇṇanā

108. Parassa dussīlabhikkhussapīti attho. Keci "dussīlabhikkhūpī"ti likhanti, taṁ na sundaraṁ. Porāṇā pana "yāvatatiyaṁ vuccamāno ce na oramati, saṁghaṁ apaloketvā nāsetabbo, puna pabbajjaṁ yācamānopi apaloketvā pabbājetabbo"ti vadanti. **Bhikkhūnaṁ upasampada-kammavācāsadisan**ti ettha "yathā upasampanno sikkhaṁ paccakkhāya yathānivatthapārutova hutvā pacchā upasampanno pubbe attano navakatarassa samānavassikassa puna vandanādīni karoti, evaṁ sāmaṇeropi puna gahitasaraṇo tato pubbe attano navakatarassa samānavassikassa sāmaṇerassa puna vandanādīni karoti. Liṅgaṁ panettha vuḍḍhatarabhāvaṁ na sādhetīti vuttaṁ hotī"ti vuttaṁ. Vikālabhojanaṁ sāmaṇerānaṁ vītikkamevāti eke. "Accayo maṁ bhante accāgamā"ti-ādinā nayena accayaṁ desāpetabbo. "Diṭṭhiyā anissajjanena 'tvaṁ sāmaṇera gacchā'ti vutteyeva pārājiko hotī"ti vuttaṁ, "yāvatatiyanti vuttattā buddhādīnaṁ avaṇṇabhāsitamattena ca diṭṭhiggahitamattena ca saraṇāni na bhijjantīti vuttaṁ hotī"ti vadanti. Evaṁ sante pāṇātipātādiṁ karontassāpi taṁ sambhotīti mama takko. "Nissīlassa puna nāsanā vuttā"ti ca keci vadanti, taṁ yuttaṁ viya. Na hi bhagavā sīlavantassa liṅganāsanaṁ anujānātīti vicāretabbaṁ, bhikkhunidūsakāpadesena bhabbābhabbe saṅgaṇhātīti porāṇā. **"Pabbajjampi na labhatī**ti yathā cettha ayamattho dassito, tathā "paṇḍako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo"ti[1]

---

1. Vi 3. 119 piṭṭhe.

ādinā nayena vuttānampi pabbajjaṁ natthīti dīpitaṁ hoti. Na hi idaṁ ṭhānaṁ ṭhapetvā tesaṁ pabbajjāya vāritaṭṭhānaṁ atthi. 'Bhikkhunidūsako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo'ti[1] vuttenapi samānattā tassa pabbajjā viya tesampi pabbajjā vāritāva hotītipi dassetuṁ puna bhikkhunidūsakoti gahitanti apare"ti vuttaṁ. Kiṁ iminā? Nanu **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ "yassa cettha pabbajjā vāritā, taṁ sandhāya idaṁ vuttaṁ anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo"ti.

Anāpucchāvaraṇavatthu-ādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā

109. Opakkamikapaṇḍakassa hīnaṅgattā apabbajitassa pabbajjā vāritā, pabbajitassa upasampadā na kātabbā. Pubbe upasampannassa ce upacaraṇaṁ atthi, na nāsanā kātabbāti no takkoti ācariyo. Chinnaṅgajāto na paṇḍako. Pañcasu napuṁsakapaṇḍakova abhāvako. Itare cattāro sabhāvakāti veditabbā. Bhāvo pana tesaṁ paṇḍako hoti. Ete cattāropi kira purisāvāti eke. Itthīpi pakkhapaṇḍakī hotīti eke. Upakkame kate paṇḍakabhāvo avassaṁ hoti, tasmā pabbajjaṁ na labhati. "Yadi pana kassaci na hoti, pabbajjā na vāritāti vinicchayaṁ vadantī"ti vuttaṁ.

"Pabbajjā vāritāti apaṇḍakapakkhe pabbājetvā paṇḍakapakkhe nāsetabboti adhippāyo"ti likhitaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana māsapaṇḍakalekhapaṇḍakehi saha satta paṇḍakā vuttā. Tattha **lekhapaṇḍako** nāma kira mantavasena upahatabījo. Tattha "opakkamikalekhapaṇḍakā pabbajitā na nāsetabbā. Yo pabbājeti, tassa dukkaṭan"ti ca vuttaṁ.

Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 123 piṭṭhe.

Theyyasaṁvāsakavatthukathāvaṇṇanā

110. **Theyyasaṁvāsako**ti ettha kiñcāpi byañjanatthavasena saṁvāsatthenakova theyyasaṁvāsakoti paññāyati, atha kho tayo theyyasaṁvāsakā. **Saṁvāso**ti cettha na ekakammādiko saṁvāso, kintu bhikkhuvassagaṇanādiko kiriyabhedo idha saṁvāso nāma. Imañhi sakkā theyyāya kātuṁ, netaranti aṭṭhakathāya adhippāyo. Videsaṁ gantvā pabbajitehi pucchite "dasavasso"ti-ādiṁ bhaṇantassa doso. Gihīnaṁ vutte doso natthīti keci. Rājabhayādīhi gahitaliṅgānaṁ "gihī maṁ samaṇoti jānātū"ti vañcanacitte satipi bhikkhūnaṁ vañcetukāmatāya, tehi saṁvasitukāmatāya ca abhāvā doso na jāto. **"Sabbapāsaṇḍiyabhattānī**ti vihāraṁ āgantvā saṁghikaṁ gaṇhantassa saṁvāsaṁ pariharituṁ dukkaraṁ, tasmā vuttan"ti ca likhitaṁ. "Sūpasampanno"ti vuttattā gahaṭṭhampi sace upasampādenti, sūpasampannoti āpannaṁ, "anupasampannakāleyevā"ti iminā sace upasampannakāle suṇāti, sūpasampanno eva anārocentopīti dasseti. **Andhakaṭṭhakathāyaṁ porāṇagaṇṭhipadesu** ca dussīlabhikkhu "theyyasaṁvāsako"ti vutto "theyyāya vo bhikkhave raṭṭhapiṇḍo bhutto"ti[1] iminā kira pariyāyenāti veditabbaṁ. Tenevāha **"taṁ na gahetabban"**ti. "Mahāpeḷādīsū"ti etena gihisantakaṁ dassitaṁ.

Sayaṁ sāmaṇerova kūṭavassāni gaṇetvā gaṇhanto pārājiko hoti, theyyasaṁvāsako pana na hoti, tathā bhikkhupi, so pana bhaṇḍagghena kāretabboti iminā adhippāyena **"sayaṁ sāmaṇerovā"**ti-ādi vuttaṁ. Ayaṁ pana theyyasaṁvāsako nāma yasmā pabbajitova hoti, nāpabbajito, tasmā "theyyasaṁvāsako bhikkhave apabbajito na pabbājetabbo, pabbajito nāsetabbo"ti vattuṁ na sakkāti katvā imassa vasena paṇḍakato paṭṭhāya "anupasampanno na upasampādetabbo"ti-ādinā pāḷi ṭhapitā, na upasampadāmattasseva abhabbattā ekādasannampi nesaṁ pabbajjārahabhāvappasaṅgato. Apica aniṭṭhadosappasaṅgato tathā eva pāḷi ṭhapitā. Yasmā titthiyapakkamanaṁ, saṁghabhedanañca upasampannasseva hoti, nānupasampannassa,

---

1. Vi 1. 115 piṭṭhe.

so duvidhopi pabbajitova hoti, nāpabbajito, tasmā "titthiyapakkantako bhikkhave apabbajito na pabbājetabbo"ti-ādipāḷiyā sati te ubhopi apabbājetabbā hontīti aniṭṭhappasaṅgo āpajjatīti. Tīsu pana theyyasaṁvāsakesu sāmaṇerālayaṁ karonto liṅgatthenako, upasampannālayaṁ karonto saṁvāsatthenako, ubhayatthenako ca. Na hi sāmaṇerasaṁvāso idha saṁvāso nāma, teneva **aṭṭhakathāyaṁ** "bhikkhuvassagaṇanādiko hi sabbopi kiriyabhedo imasmiṁ atthe saṁvāso"ti vuttanti eke. Yathāvuḍḍhaṁ vandanasādiyanāsanapaṭibāhanānaṁ sāmaṇerasaṁvāsasāmaññato nevāti ācariyo.

Theyyasaṁvāsakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Titthiyapakkantakakathāvaṇṇanā

Titthiyapakkantako bhikkhaveti-ādi attano nidānabhūte **pasūravatthusmiṁ** eva vattabbaṁ samānampi tattha vārita-adhikārābhāvā abhabbā. Idheva theyyasaṁvāsakena vinā sambhavato vutto. Tattha "atha kho na pabbājetabbopī"ti idheva vacanaṁ pasūrassa upasampadāya eva yācanicchāya dassanena, "so āgato na upasampādetabbo"ti bhagavato upasampadāmattapaṭisedhanena ca pabbajjānumatidosappasaṅgabhayāti veditabbaṁ. Tesaṁ liṅge ādinnamatte laddhiyā gahitāyapi aggahitāyapi titthiyapakkantako hoti, avandanīyasseva naggaliṅgassa seṭṭhabhāvaṁ vā upagacchati, na muccati, ettha "padavāre dukkaṭaṁ, ājīvako bhavissanti visamacittavasena gatattā naggo hutvā na gamanenā"ti vadanti. Ubhinnampi vasena yuttanti mama takko. **Tāva naṁ laddhi rakkhati** asampaṭicchitattā. **Upasampannabhikkhunā kathito**ti kathaṁ paññāyati? Aṭṭhakathāvacanappamāṇatovāti eke. Nidānavasenāti eke. Pasūrassa upasampannattā upasampannānaṁ eva titthiyapakkantatāvacanatoti eke. Yathāha "upajjhāyo pakkanto vā hoti, vibbhanto vā, kālaṁkato vā, pakkhasaṅkanto vā"ti ācariyo. **Pakkhasaṅkanto vā**ti sāmaṇeranāsanāvatthūsu abhāvatoti eke. Aññatitthiyapubbassa upasampannassa sato pakkhasaṅkantabhayā anupasampannakāle upasampadatthaṁ parivāsapaññāpanenāti

eke. Pabbajjatthampīti ce? Na, pubbe vicāritattā, apabbajitassa adhisīlābhāvato ca. Pātimokkhasīlañhi adhisīlaṁ nāma, tañca apabbajitassa natthi. Imassa ca parivāsavatte adhisīlaṁ vuttaṁ. Yathāha "puna caparaṁ bhikkhave aññatitthiyapubbo tibbacchando hoti uddese paripucchāya adhisīle"ti[1]. Apica "sace bhikkhave jātiyā sākiyo aññatitthiyapubbo āgacchati, so āgato upasampādetabbo"ti[2] ettha upasampadāmattaparidīpanato. Upasampadāmattaparidīpanañhettha tasseva parivāsadānasiddhito. Parivāsadānattanidassanatthe hesā pāḷi.

Titthiyapakkantakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tiracchānagatavatthukathāvaṇṇanā

111. **Nāgayoniyā**ti nāgayonito, attano nāgajātihetūti adhippāyo. Kiṁ kāraṇā? Abhikkhaṇaṁ sakajātiyā methunapaṭisevane, vissaṭṭhaniddokkamane ca sabbesampi.

Tiracchānagatavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mātughātakādivatthukathāvaṇṇanā

112-5. **Apavāhanan**ti pakkhalanaṁ, kāsāyavatthanivāsanaṁ icchamānanti attho. Duṭṭhacittena. Kīdisena? Vadhakacittenāti adhippāyo. Lohituppādanavasena duṭṭhacittanti keci, taṁ na sundaraṁ.

Mātughātakādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā

116. "Yadi paṭisandhiyaṁ uppannaliṅgena etaṁ nāmaṁ labhantīti adhippāyo"ti likhitaṁ.

Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 100 piṭṭhe. 2. Vi 3. 101 piṭṭhe.

Anupajjhāyakādivatthukathāvaṇṇanā

117. "Keci 'kuppatī'ti vadanti, taṁ 'na gahetabban"ti yaṁ vuttaṁ, taṁ "pañcavaggakaraṇīyañce bhikkhave kammaṁ bhikkhunipañcamo kammaṁ kareyya, akammaṁ na ca karaṇīyan"ti-ādinā[1] nayena vuttattā paṇḍakādīnaṁ gaṇapūraṇabhāve eva kammaṁ kuppati, na sabbanti katvā suvuttaṁ, itarathā "paṇḍakupajjhāyena kammaṁ kareyya, akammaṁ na ca karaṇīyan"ti-ādikāya **pāḷiyā** bhavitabbaṁ siyā. Yathā aparipuṇṇapattacīvarassa upasampādanakāle kammavācāyaṁ "paripuṇṇassa patthacīvaran"ti asantaṁ vatthuṁ kittetvā upasampadāya katāya tasmiṁ asantepi upasampadā ruhati, evaṁ "ayaṁ buddharakkhito āyasmato dhammarakkhitassa upasampadāpekkho"ti avatthuṁ paṇḍakupajjhāyādiṁ, asantaṁ vā, vatthuṁ kittetvā katāyapi gaṇapūrakānamatthitāya upasampadā ruhateva. "Na bhikkhave paṇḍakupajjhāyena upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassa, so ca puggalo anupasampanno"ti-ādivacanassābhāvā ayamattho siddhova hoti. Na hi buddhā vattabbayuttaṁ na vadanti, tena vuttaṁ "yo pana bhikkhu jānaṁ ūnavīsativassaṁ -pa- so ca puggalo anupasampanno"ti-ādi[2]. Tathā "byattena bhikkhunā paṭibalena saṁgho ñāpetabbo'ti[3] vacanato theyyasaṁvāsakādi-ācariyehi anussāvanāya katāya upasampadā na ruhati tesaṁ abhikkhuttā"ti vacanampi na gahetabbaṁ. Kiñca bhiyyo "imāni cattāri kammāni pañcahākārehi vipajjantī"ti-ādinā[4] nayena kammānaṁ sampattivipattiyā kathiyamānāya "sattahi ākārehi kammāni vipajjanti vatthuto vā ñattito vā anussāvanato vā sīmato vā parisato vā upajjhāyato vā ācariyato vā"ti akathitattā na gahetabbaṁ. "Parisato vā"ti vacanena ācariya-upajjhāyānaṁ vā saṅgaho katoti ce? Na, "dvādasahākārehi parisato kammāni vipajjantī"ti etassa **vibhaṅge** tesamanāmaṭṭhattā. Ayamattho "yasmā tattha tattha sarūpena vuttapāḷivaseneva sakkā jānituṁ, tasmā nayamukhaṁ dassetvā saṁkhittoti ayamassa yuttigavesanā"ti vuttaṁ. Tatridaṁ vicāretabbaṁ—anupajjhāyakaṁ upasampādentā te bhikkhū yathāvuttanayena abhūtaṁ taṁ vatthuṁ kittayiṁsu, udāhu musāvādabhayā tāneva padāni na sāvesunti. Kiñcettha yadi tāva

1. Vi 3. 440 piṭṭhe. 2. Vi 2. 170 piṭṭhe. 3. Vi 3. 72 piṭṭhe. 4. Vi 5. 380 piṭṭhe.

upajjhāyābhāvato na sāvesuṁ, "puggalaṁ na parāmasatī"ti vuttavipattippasaṅgo hoti, atha sāvesuṁ, musāvādo nesaṁ bhavatīti? Vuccate—sāvesuṁyeva yathāvuttavipattippasaṅgabhayā, "kammaṁ pana na kuppatī"ti aṭṭhakathāya vuttattā ca, na musāvādassa asambhavato, musāvādenāpi kammasambhavato[1] ca. Na hi sakkā musāvādena kammavipattisampattiṁ kātunti. Tasmā "anupajjhāyakaṁ upasampādentī"ti vacanassa ubhayadosavinimutto attho pariyesitabbo.

Ayañcettha yutti—"yathā pubbe pabbajjupasampadupajjhāyesu vijjamānesupi upajjhāyaggahaṇakkamena aggahitattā 'tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyakan'ti-ādi vuttaṁ, tathā idhāpi upajjhāyassa vijjamānasseva sato aggahitattā 'anupajjhāyakaṁ upasampādentī'ti vuttaṁ. Kammavācācariyena pana gahito tena upajjhāyoti saññāya upajjhāyaṁ kittetvā kammavācaṁ sāvetabbaṁ, kenaci vā kāraṇena kāyasāmaggiṁ adentassa upajjhāyassa chandaṁ gahetvā kammavācaṁ sāveti, upajjhāyo vā upasampadāpekkhassa upajjhaṁ datvā pacchā upasampanne tasmiṁ[2] tādise vatthusmiṁ samanuyuñjiyamāno vā asamanuyuñjiyamāno vā upajjhāyadānato pubbe eva sāmaṇero paṭijānāti, sikkhāpaccakkhātako vā antimavatthu-ajjhāpannako vā paṭijānāti, chandahārakādayo viya upajjhāyo vā aññasīmāgato hoti, 'kammavācā ruhatī'ti vatvā 'anujānāmi bhikkhave paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadan"ti[3] vuttattā keci 'vinayadharapañcamena upajjhāyena sannihiteneva bhavitabban'ti vadantī"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. So ce pāṭho pamāṇo majjhimesu janapadesu tassa vacanassābhāvato. Asannihitepi upajjhāye kammavācā ruhatīti āpajjatīti ce? Na, kasmā? Kammasampattiyaṁ "puggalaṁ parāmasatī"ti vuttapāṭhova no pamāṇaṁ. Na hi tattha[4] asannihito upajjhāyasaṅkhāto puggalo parāmasanaṁ arahati, tasmā tattha saṁghaparāmasanaṁ viya puggalaparāmasanaṁ veditabbaṁ. Saṁghena gaṇena upajjhāyena upasampādenti tesaṁ atthato puggalattā. Paṇḍakādi-upajjhāyena upasampādenti upasampādanakāle aviditattāti porāṇā.

---

1. Kambāsambhavato (Ka)
2. Datvā upasampanno, tasmā (Ka)
3. Vi 3. 287 piṭṭhe.
4. Tattha hi (Ka)

Apattakādivatthukathāvaṇṇanā

118. **Apattacīvaraṁ upasampādentī**ti kammavācācariyo "paripuṇṇassa pattacīvaran"ti saññāya, kevalaṁ atthasampattiṁ anapekkhitvā santapadanihārena vā "paripuṇṇassa pattacīvaran"ti kammavācaṁ sāveti. Yathā etarahi matavippavutthamātāpitikopi "anuññātosi mātāpitūhī"ti puṭṭho "āma bhante"ti vadati. Kiṁ bahunā, ayaṁ panettha sāro—"tasmiṁ samaye cattāri kammāni pañcahākārehi vipajjantī"ti lakkhaṇassa na tāva paññattattā anupajjhāyakādiṁ upasampādenti, vajjanīyapuggalānaṁ avuttattā paṇḍakupajjhāyādiṁ upasampādenti. Terasantarāyapucchāya adassanattā apattacīvarakaṁ upasampādenti. "Anujānāmi bhikkhave ñatticatutthena kammena upasampādetun"ti[1] evaṁ sabbapaṭhamaṁ anuññātakammavācāya "paripuṇṇassa pattacīvaran"ti avacanamettha sādhakanti veditabbaṁ. Tañhi vacanaṁ anukkamenānuññātanti.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā

119. Idaṁ tāva sabbathā hotu, "mūgaṁ pabbājenti badhiraṁ pabbājentī"ti idaṁ kathaṁ sambhavitumarahati-ādito paṭṭhāya "anujānāmi bhikkhave imehi tīhi saraṇagamanehi pabbajjan"ti-ādinā[2] anuññātattāti? Vuccate—"evañca pana bhikkhave pabbājetabboti. Evaṁ vadehīti vattabbo -pa-. Tatiyampi saṁghaṁ saraṇaṁ gacchāmī"ti ettha "evaṁ vadehīti vattabbo"ti imassa vacanassa micchā atthaṁ gahetvā mūgaṁ pabbājesuṁ. "Evaṁ vadehī"ti taṁ pabbajjāpekkhaṁ āṇāpetvā sayaṁ upajjhāyena vattabbo "tatiyaṁ saṁghaṁ saraṇaṁ gacchāmī"ti, so pabbajjāpekkho tathā āṇatto upajjhāyavacanassa anu anu vadatu vā, mā vā, tattha tattha bhagavā "kāyena viññāpeti, vācāya viññāpeti, kāyena vācāya viññāpeti, gahito hoti upajjhāyo. Dinno hoti chando. Dinnā hoti pārisuddhi. Dinnā hoti pavāraṇā"ti vadati. Tadanumānena vā kāyena tena pabbajjāpekkhena viññattaṁ hoti saraṇagamananti vā lokepi kāyena viññāpento "evaṁ vadatī"ti vuccati, taṁ pariyāyaṁ gahetvā mūgaṁ pabbājentīti veditabbaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** "mūgaṁ kathaṁ pabbājentī'ti pucchaṁ katvā tassa kāyappasādasambhavato

---

1. Vi 3. 70 piṭṭhe.
2. Vi 3. 29 piṭṭhe.

kāyena pahāraṁ datvā hatthamuddāya viññāpetvā pabbājesun"ti vuttaṁ. Kiṁ bahunā, ayaṁ panettha sāro—yathā pubbe pabbajjādhikāre vattamāne pabbajjābhilāpaṁ upacchinditvā "paṇḍako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo"ti-ādinā nayena upasampadavaseneva abhilāpo kato. Theyyasaṁvāsakapade asambhavato kiñcāpi so na kato pabbajjāva tattha katā, sabbattha pana upasampadābhilāpena adhippetā tadanubhāvato. Upasampadāya pabbajjāya vāritāya upasampadā vāritā hotīti katvā. Tathā idha upasampadādhikāre vattamāne upasampadābhilāpaṁ upacchinditvā upasampadameva sandhāya pabbajjābhilāpo katoti veditabbo. Kāmaṁ so na kattabbo, mūgapade asambhavato tassa vasena ādito paṭṭhāya upasampadābhilāpova kattabbo viya dissati, tathāpi tasseva mūgapadassa vasena ādito paṭṭhāya pabbajjābhilāpova kato micchāgahaṇanivāraṇatthaṁ. Kathaṁ? "Mūgo bhikkhave appatto osāraṇaṁ, tañce saṁgho osāreti, sosārito"ti[1] vacanato mūgo upasampanno hotīti siddhaṁ. So "kevalaṁ upasampannova hoti, na pana pabbajito tassa pabbajjāya asambhavato"ti micchāgaho hoti. Taṁ pariccajāpetvā yo upasampanno, so pabbajitova hoti. Pabbajito pana atthi koci upasampanno, atthi koci anupasampanno. Imaṁ sammāgāhaṁ uppādeti bhagavāti veditabbaṁ.

Apica tesaṁ hatthacchinnādīnaṁ pabbajitānaṁ supabbajitabhāvadīpanatthaṁ, pabbajjābhāvāsaṅkānivāraṇatthañcettha pabbajjābhilāpo kato. Kathaṁ? "Na bhikkhave hatthacchinno pabbājetabbo"ti-ādinā paṭikkhepena, "pabbajitā supabbajitā"ti vuttaṭṭhānābhāvena ca tesaṁ pabbajjābhāvappasaṅkā bhaveyya. Yathā pasaṅkābhave, tathā pasaṅkaṁ ṭhapeyya. **Khandhake** upasampadaṁ sandhāya "hatthacchinno bhikkhave appatto osāraṇaṁ, tañce saṁgho osāreti, sosārito"ti-ādinā[1] nayena bhagavā nivāreti. Teneva pana nayena pabbajitā te sabbepi supabbajitā evāti dīpeti, aññathā sabbepete upasampannāva honti, na pabbajitāti ayamaniṭṭhappasaṅgo āpajjati. Kathaṁ? "Hatthacchinno bhikkhave na pabbājetabbo, pabbajito nāsetabbo"ti vā "na bhikkhave hatthacchinno pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassa,

---

1. Vi 3. 444 piṭṭhe.

so ca apabbajito”ti vā tantiyā ṭhapitāya campeyyakkhandhake “sosārito”ti vuttattā kevalaṁ “ime hatthacchinnādayo upasampannāva honti, na pabbajitā”ti vā “upasampannāpi ce pabbajitā, nāsetabbā”ti vā aniṭṭhakoṭṭhāso āpajjatīti adhippāyo.

Idaṁ panettha vicāretabbaṁ—“so ca apabbajito”ti vacanābhāvato mūgassa pabbajjasiddhippasaṅgato pabbajjāpi ekatosuddhiyā hotīti ayamaniṭṭhakoṭṭhāso kathaṁ nāpajjatīti? Pabbajjābhilāpena upasampadā idhādhippetāti sammāgāhena nāpajjati, aññathā yathābyañjanaṁ atthe gahite yathāpaññattadukkaṭābhāvasaṅkhāto aparopi aniṭṭhakoṭṭhāso āpajjati. Kathaṁ? “Na bhikkhave mūgo pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassā”ti vuttadukkaṭaṁ pabbajjapariyosāne hoti, na tassāvippakatāya. Pubbapayogadukkaṭameva hi paṭhamaṁ āpajjati, tasmā mūgassa pabbajjapariyosānasseva abhāvato imassa dukkaṭassa okāso ca sabbakālaṁ na sambhaveyya. Upasampadāvasena pana atthe gahite sambhavati kammanipphattito. Teneva **pāḷiyaṁ** “na bhikkhave paṇḍako upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassā”ti dukkaṭaṁ na paññattaṁ. Apaññattattā pubbapayogadukkaṭameva cettha sambhavati, netaraṁ, ettāvatā siddhametaṁ “pabbajjābhilāpena upasampadā ca tattha adhippetā, na pabbajjā”ti.

Etthāha—sāmaṇerapabbajjā na kāyapayogato hotīti kathaṁ paññāyatīti? Vuccate—kāyena viññāpetīti-ādittikādassanato. Hoti cettha—

“Appeva sasako koci, patiṭṭheyya mahaṇṇave.
Na tveva catugambhīre, duggāho vinayaṇṇave”ti.

Brahmujugattoti ettha “niddosatthe, seṭṭhatthe ca brahma-saddaṁ gahetvā niddosaṁ hutvā uju gattaṁ yassa so brahmujugatto”ti likhitaṁ. Atha vā kāmabhogittā devindādayo upamāvasena aggahetvā brahmā viya ujugatto brahmujugatto. Mahākucchito ghaṭo mahākucchighaṭo. Tena samāno vuccati **“mahākucchighaṭasadiso”**ti. **Galagaṇḍī**ti desanāmattamevetanti kathaṁ paññāyatīti? “Na bhikkhave pañcahi ābādhehi phuṭṭho

pabbājetabbo"ti vacanato. Kilāsopi idhādhippetoti na kevalaṁ so eveko, kintu pañcahi ābādhehi phuṭṭho, **pāḷiyaṁ** āgatā rājabhaṭādayo dāsapariyosānā, **rāhulavatthumhi** āgatā ananuññātamātāpitaro cāti dasapi janā idhādhippetā. Tadatthadīpanatthameva likhitakakasāhatalakkhaṇāhate pubbe vuttepi ānetvā **upālitthero** idha hatthacchinnapāḷiyaṁ āha. Teneva **campeyyakkhandhake** "atthi bhikkhave puggalo appatto osāraṇaṁ, tañce saṁgho osāreti, ekacco sosārito, ekacco dosārito"ti[1] imassa **vibhaṅge** "pañcahi ābādhehi phuṭṭhā, rājabhaṭā, corakārabhedaka-iṇāyikadāsā, ananuññātamātāpitaro cā"ti satta janā na gahitā, na ca labbhanti, aññathā imepi tassa vibhaṅge vattabbā siyuṁ. Na vattabbā tattha abhabbattāti ce? Evaṁ sante "saṁgho osāreti, ekacco dosārito"ti imassa **vibhaṅge** vattabbā paṇḍakādayo viya, na ca vuttā. Ubhayattha avuttattā na cime anubhayā bhavitumarahanti, tasmā avuttānameva dasannaṁ yathāvuttānaṁ saṅgaṇhanatthaṁ puna likhitakādayo vuttāti. Atha kimatthaṁ te idha uppaṭipāṭiyā vuttāti? Iṇāyikadāsānaṁ sosāritabhāvepi iṇāyikadāsā sāmikānaṁ dātabbāti tadadhīnabhāvadassanatthaṁ. Teneva tattha vuttaṁ "palātopi ānetvā dātabbo"ti-ādi. Yo panettha coro katakammo pabbajati, rājābhaṭo vā sace katadoso, iṇāyikaggahaṇeneva gahitoti veditabbo. Atha vā yathāvuttalakkhaṇo sabbopi iṇāyikadāsānaṁ "sosārito"ti vattabbāraho na hotīti katvā tesaṁ parivajjanatthaṁ uppaṭipāṭiyā desanā upari ārohati, na heṭṭhāti dīpanato. Likhitako "sosārito"ti vuttattā desantaraṁ netabbo. Tathākārabhedakādayopīti veditabbaṁ.

Ettāvatā bhagavatā attano desanākusalatāya pubbe gahitaggahaṇena yathāvuttānaṁ dasannampi pabbajjupasampadākammanipphatti, uppaṭipāṭivacanena puggalavemattatañca desanāya kovidānaṁ dīpitaṁ hotīti veditabbaṁ. Hoti cettha—

"Vattabbayuttaṁ vacanena vatvā, ayuttamiṭṭhaṁ nayadesanāya.
Sandīpayantaṁ sugatassa vākyaṁ, cittaṁ vicittaṁva[2] karotipī"ti.

---

1. Vi 3. 443 piṭṭhe.
2. Cittīvicittaṁva (Ka)

Etthāha—**campeyyakkhandhake** ūnavīsativasso ubhayattha avuttattā anubhayo siyāti? Na siyā avuttattā eva. Yadi hi tatiyāya koṭiyā bhavitabbaṁ, sā avassaṁ bhagavatā vattabbāva hoti, na ca vuttā, tasmā na so anubhayo hoti. Atha kataraṁ pakkhaṁ bhajatīti? Dosāritapakkhaṁ bhajati. Atha kasmā na vuttoti? Sikkhāpadena paṭisiddhattā. **Upanāhaṁ bandhitvā**ti puna bandhanaṁ katvā. "Nānāvidhehi osadhehi pādaṁ bandhitvā āvāṭake pavesetvā kattabbavidhānassetaṁ adhivacanan"ti likhitaṁ. Kappasīso vā hatthī viya. **Gobhattanāḷikā** nāma gunnaṁ bhattapānatthaṁ katanāḷikā. **Upakkamukho** nāma kudhitamukho vuccati, **vātaṇḍiko** nāma aṇḍakesu vuḍḍhirogena samannāgato. **Vikaṭo** nāma tiriyaṁ gamanakapādehi samannāgato. **"Guṇi kuṇī"**ti duvidho kira pāṭho. **Yesañca pabbajjā paṭikkhittā, upasampadāpi tesaṁ paṭikkhittāvā**ti-ādi yasmā hatthacchinnādayo upasampadāvaseneva vuttā, tasmā te eva hatthacchinnādayo sandhāyāha.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Alajjīnissayavatthukathāvaṇṇanā

120. "Na bhikkhave alajjīnaṁ nissayo dātabbo"ti iminā alajjīhi bhikkhūhi, sāmaṇerehi vā saddhiṁ dvepi dhammāmisaparibhogā paṭikkhittā honti nissayabhāve bhāvato tesaṁ. Yathāha "ācariyena bhikkhave antevāsiko saṅgahetabbo anuggahetabbo uddesena paripucchāya ovādena anusāsaniyā"ti-ādi[1] upajjhāyassapi nissayappaṇāmanasambhavato, sopi saddhivihārikassa nissayoti veditabbaṁ, tasmā upajjhāyo ce alajjī hoti, na taṁ nissāya vasitabbanti siddhaṁ hoti. Bhikkhūnaṁ sammāpaṭipattiyā samānabhāgo bhikkhu sabhāgo. Tassa bhāvo bhikkhusabhāgatā. Taṁ **bhikkhusabhāgataṁ.** Yāva jānāmīti adhippāyena vasituṁ vaṭṭati. Bhikkhūhi sabhāgataṁ. Kiṁ taṁ? Lajjibhāvaṁ. **"Sattāhaṁ -pa- gahetabbo"**ti ettha "sattāhamattaṁ vasissāmi, kiṁ

---

1. Vi 3. 82 piṭṭhe.

bhikkhusabhāgatājānanenāti jānane dhuraṁ nikkhipitvā vasituṁ na labhatīti attho”ti likhitaṁ. “Bhikkhusabhāgataṁ pana jānanto sveva gamissāmi, kiṁ me nissayārocanenā”ti aruṇaṁ uṭṭhapetuṁ na labhati. “Pure aruṇaṁ uṭṭhahitvā gamissāmī”ti ābhogena sayantassa ce aruṇo uggacchati, vaṭṭati.

Gamikādinissayavatthukathāvaṇṇanā

121. **“Addhānamaggappaṭipannena bhikkhunā nissayaṁ alabhamānena anissitena vatthun**ti avassakāleyeva vassakāle addhānagamanassa **pāḷiyaṁ**yeva paṭikkhittattā”ti vuttaṁ, taṁ appamāṇaṁ sattāhaṁ vassacchedādivasena addhānagamanasambhavato, gacchantasseva vassakālagamanasambhavato ca. **Antarāmagge -pa- anāpattī**ti nissayadāyakābhāveyeva. **“Tassa nissāyā”**ti pāṭhānurūpaṁ vuttaṁ, taṁ nissāyāti attho. “Yadā patirūpo nissayadāyako āgacchissatī”ti vacanena ayaṁ vidhi avassakāle evāti siddhaṁ. “Antovasse pana kassaci āgamanābhāvā”ti vuttaṁ. Sace so jalapaṭṭane vā thalapaṭṭane vā vasanto vassūpanāyikāya āsannāya gantukāmo suṇāti “asuko mahāthero āgamissatī”ti, taṁ ce āgameti, vaṭṭati. Āgamentasseva ce vassūpanāyikadivaso hoti, hotu, gantabbaṁ tattha, yattha nissayadāyakaṁ labhatīti. Pātimokkhuddesakābhāvena ce gantuṁ vaṭṭati, pageva nissayadāyakābhāvena. Sace so gacchanto jīvitantarāyaṁ, brahmacariyantarāyaṁ vā passati, tattheva vasitabbanti eke.

122. “Nāhaṁ ussahāmi therassa nāmaṁ gahetun”ti itthannāmo itthannāmassa āyasmatoti lakkhaṇato āha. “Gottenāpī’ti vacanato yena vohārena vohariyanti, tena vaṭṭatīti siddhaṁ, tasmā ‘ko nāmo te upajjhāyo’ti puṭṭhenāpi gottameva nāmaṁ katvā vattabbanti siddhaṁ hoti, tasmā catubbidhesu nāmesu yena kenaci nāmena anussāvanā kātabbā”ti vadanti. Ekassa bahūni nāmāni honti, tattha ekaṁ nāmaṁ ñattiyā, ekaṁ anussāvanāya kātuṁ na vaṭṭati, atthato, byañjanato ca abhinnāhi anussāvanāhi bhavitabbanti. Katthaci “āyasmato buddharakkhitattherassā”ti vatvā katthaci kevalaṁ

"Buddharakkhitassā"ti sāveti, "sāvanaṁ hāpetī"ti na vuccati nāmassa ahāpitattāti eke. Sace katthaci "āyasmato buddharakkhitassā"ti vatvā katthaci "buddharakkhitassāyasmato"ti sāveti, pāṭhānurūpattā khettameva otiṇṇantipi eke. Byañjanabhedappasaṅgato anussāvane[1] taṁ na vaṭṭatīti eke. Sace pana sabbaṭṭhānepi tatheva vadati, vaṭṭati bhagavatā dinnalakkhaṇānurūpattā. Lakkhaṇavirodhato aññathā na vaṭṭatīti ce? Na, payogānurūpattā. Tattha tathā, idha aññathā payogoti ce? Na, vipattilakkhaṇānaṁ virodhato. Na sabbena sabbaṁ, sāvanāhāpanā eva hi **pāḷiyaṁ** tadatthavibhāvane āgatāti aññapadesu sāvanesu parihāro na sambhavati āciṇṇakappavirodhato. Sopi kiṁ pamāṇanti ce? Pamāṇaṁ ācariyuggahassa pamāṇattā.

123. **Dve ekānussāvane**ti ettha **gaṇṭhipade** tāva evaṁ likhitaṁ "ekato pavatta-anussāvane". **Idaṁ sandhāyā**ti nānupajjhāyaṁ ekācariyaṁ anussāvanakiriyaṁ sandhāya, tañca anussāvanakiriyaṁ ekenupajjhāyena nānācariyehi anujānāmīti attho. Nānupajjhāyehi ekenācariyena na tveva anujānāmīti atthoti. **Porāṇagaṇṭhipade**pi tatheva vatvā "tiṇṇaṁ uddhaṁ na kenaci ākārena ekato vaṭṭatī"ti vuttaṁ, taṁ yuttaṁ, na hi saṁgho saṁghassa kammaṁ karotīti ācariyo. Idaṁ panettha cintetabbaṁ. Kathaṁ? Cattāro vā atirekā vā upasampadāpekkhā saṁghavohāraṁ na labhanti bhikkhubhāvaṁ appattattā. Kevalaṁ bhagavatā paricchinditvā "tayo"ti vuttattā tato uddhaṁ na vaṭṭatīti no takkoti ācariyo. **Anugaṇṭhipade**pi ayamevattho bahudhā vicāretvā[2] vutto. Tathā **andhakaṭṭhakathāyampi**. Na sabbattha imasmiṁ atthavikappe matibhedo atthi. Yā panesā ubho paripuṇṇavīsativassā, ubhinnamekupajjhāyo, ekācariyo, ekā kammavācā, eko upasampanno, eko anupasampannoti parivārakathā, taṁ dassetvā eko ce ācariyo dvinnaṁ, tiṇṇaṁ vā upasampadāpekkhānaṁ ekaṁ kammavācaṁ ekenupajjhāyena sāveti, vaṭṭatīti eke. Taṁ ayuttaṁ, na hi sakkā sithiladhanitādibyañjana-lakkhaṇasampannaṁ tasmiṁ khaṇe kammavācaṁ dassetuṁ vimuttadosādīsu patanato. Visuṁ visuṁ karaṇaṁ sandhāya idaṁ vuttanti dīpanatthaṁ "tayo

---

1. Anussāvanena (Ka) 2. Vitthāretvā (Ka)

paripuṇṇavīsativassā, tiṇṇamekupajjhāyo, ekācariyo, ekā kammavācā, dve upasampannā, eko anupasampanno"ti na vutto. Evañhi vutte sakkā tīsu ākāsaṭṭhamapanetvā sīmaṭṭhānaṁ dvinnamanurūpaṁ kammavācaṁ dassetuṁ, tamaniṭṭhappasaṅgaṁ nivāretuṁ "ubho"ti vuttaṁ. "Tattha paripuṇṇavīsativassavacanena vatthusampatti, parisāya padhānattā, ācariyupajjhāyavacanena parisasampatti, kammavācāya anussāvanasampatti dassitā, sīmasampatti evekā na dassitā. Tato vipatti jātā kammavācānaṁ nānākkhaṇikattā. Ekakkhaṇabhāve sati ubhinnaṁ sampatti vā siyā vipatti vā, na ekasseva sampatti ekassa vipattīti sambhavati vimuttādibyañjanadosappasaṅgato"ti vuttaṁ, taṁ vacanaṁ ubhopi cete sīmagatāva honti, ubhinnaṁ ekato kammasampattidīpanato dvinnaṁ ekato anussāvanaṁ ekena upajjhāyena ekenācariyena vaṭṭatīti sādheti. Dvinnaṁ, tiṇṇañca ekato sasamanubhāsanā ca **pāḷiyaṁ**yeva dassitā, tañca anulometi. **Aṭṭhakathācariyehi** nānuññātaṁ, na paṭikkhittaṁ, vicāretvā gahetabbanti ācariyo, taṁ dhammatāya virujjhati.

Ayañhi buddhānaṁ dhammatā—yadidaṁ yattha yattha vacananānattamatthi, tattha tattha garukesu ṭhānesu vattabbayuttaṁ vadanti. Dūtena upasampadādayo cettha nidassanaṁ. Yasmā cettha pubbe anuññātakammavācāya nānattaṁ natthi, tasmā "anujānāmi bhikkhave dve tayo ekānussāvane kātun"ti vatvā "evañca pana bhikkhave kātabbo"ti na vuttaṁ. Nānatte satipi tattha tattha dvinnaṁ, bahūnaṁ vā vasena vuttakammavācānusārena gahetabbato avuttanti ce? Na hi lahukesu ṭhānesu vatvā garukesu avacanaṁ dhammatāti ācariyo. Aññatarasmiṁ pana **gaṇṭhipade** evaṁ papañcitaṁ **dve ekānussāvane**ti dve ekato anussāvane. "Ekena" iti pāṭho, ekena ācariyenāti attho. **Purimanayenevā**ti "ekena vā dvihi vā ācariyehī"ti vuttanayena eva, tasmā ekenācariyena dve vā tayo vā anussāvetabbā. "Dvīhi vā tīhi vā"ti pāṭho. **Nānācariyā nānupajjhāyā**ti ettha "tañca kho ekena upajjhāyena, na tveva nānupajjhāyenā"ti vuttattā na vaṭṭatīti ce? Vaṭṭati. Kathaṁ? Ekena anussāvane ekānussāvaneti viggahassa pākaṭattā līnameva dassetuṁ "ekato anussāvane"ti viggahova vutto, tasmā ujukattameva

sandhāya tañca kho ekena anussāvanaṁ ekānussāvanaṁ, ekena upajjhāyena anujānāmi, na tveva nānupajjhāyenāti attho[1]. Idaṁ sandhāya hi dvidhā viggaho, tasmā "nānācariyehi nānupajjhāyā na vaṭṭantīti siddhamevā"ti aññathāpi vadanti. Tañca kho ekena upajjhāyena ekassa upajjhāyassa vā vattabbaṁ anussāvanaṁ, na tveva nānupajjhāyena anujānāmīti attho. Kiṁ vuttaṁ hoti? "Eko ācariyo, dve vā tayo vā upasampadāpekkhā dvinnaṁ tiṇṇaṁ vā upajjhāyānaṁ na tveva anujānāmī"ti kira vuttanti. Aparasmiṁ pana **gaṇṭhipade** "ekena anussāvaneti viggahassa pākaṭattā taṁ pakāsetuṁ 'ekenā'ti vuttaṁ. Evaṁ vutte avassaṁ paṇḍitā jānanti. Taṁpākaṭattā ce jānanti, ekenāti iminā kinti ce? Kiñcāpi jānanti, vivādo pana hoti aladdhalesattā, jānituñca na sakkā, 'ekenā'ti vutte pana taṁ sabbaṁ na hotīti vuttan"ti likhitaṁ. Evaṁ ettha aneke ācariyā ca takkikā ca anekadhā papañcenti, taṁ sabbaṁ suṭṭhu upaparikkhitvā garukulaṁ payirupāsitvā vaṁsānugatova attho gahetabbo. "Na sabbattha imasmiṁ atthavikappe matibhedo atthī"ti vuttameva.

Upasampadāvidhikathāvaṇṇanā

125. **Kuṭṭhaṁ gaṇḍo**ti ettha kuṭṭhādiggahaṇena hatthacchinnādayopi gahitāva hontīti porāṇā, tasmā "manussosi purisosī"ti etehi bhabbābhabbapuggalaparivajjanaṁ karoti. "Bhujissosi aṇaṇosī"ti-ādīhi pubbe hatthacchinnādhikāre vutta-atthavikappesu dutiyaṁ vikappaṁ upathambheti. Tattha "aṇaṇosi bhujissosī"ti anukkamena avatvā uppaṭipāṭiyā vacanena bhujisso hoti, na ca rañño bhattavetanavasena bhaṭo. Rājādhīnattā pana so rājabhaṭapakkhaṁ bhajatīti tabbipakkhabhāvapucchanatthaṁ **"nasi rājabhaṭo"**ti vuttaṁ. Aññathā pañcahi ābādhehi phuṭṭhānaṁ gahaṇeneva sabbesaṁ gahaṇe siddhe itare na vattabbā. Atha vattabbā, sabbepi vattabbā siyuṁ.

Cattāronissayādikathāvaṇṇanā

128-9. **"Tāvadeva chāyā metabbā"**ti-ādi "bhikkhūnaṁ pāde vandāpetvā"ti vacanato therātherabhāvajānanatthaṁ vuttaṁ. "Cirena agamāsī"ti kira porāṇapāṭho, ciraṁ akāsīti catthi.

---

1. Vuttaṁ (Ka)

130. **Anāpatti sambhoge saṁvāse**ti ukkhittakena saddhiṁ sambhogasaṁvāsapaccayā pācittiyāpatti paññattā, tato anāpattīti attho. Kathaṁ paññāyatīti? Saṁvāsaggahaṇe. Alajjinā saddhiṁsambhogapaccayā āpajjitabbaṁ dukkaṭaṁ pana āpajjati eva, na saṁvāsapaccayā. Na hi alajjinā saddhiṁ saṁvāso paṭikkhitto. Saṁvāso panettha sahaseyyappahonake āvāse sahavāso, na "pārājiko hoti asaṁvāso"ti ettha vuttasaṁvāso. Ayaṁ saṁvāso ukkhittakena saddhiṁ na vaṭṭati. Alajjinā saddhiṁ ekacco vaṭṭati. Dhammasambhogavinimuttovetaro[1]. Idaṁ pana "ukkhittako vibbhamī"ti-ādisuttaṁ imasmiṁ upasampādetabbānupasampādetabbadīpanasāmaññato vuttaṁ. Kiñca bhiyyo paṭipattikkamatova āpattito suddhi hoti, na vibbhamena, tasmā upasampanno bhikkhu antamaso dubbhāsitampi āpajjitvā aparabhāge vibbhamitvā āgato upasampajjati, taṁ āpattiṁ desetvāva sujjhati, na aññathāti upasampannassa suddhikkamadassanatthaṁ. Asādhāraṇāpattiyā adassanapaccayā ukkhittakassa liṅgaparivattanena āpattito vuṭṭhitassa puna ce pakatiliṅgamevuppajjati, nānāsaṁvāsakatāva, vibbhamitvā āgatepi yathāvuttanayeneva upasampādetvā na vuṭṭhitattāti ce? Na liṅgantarapātubhāvā. Na vibbhamena kammāsujjhanato. Na[2] kammāsujjhane puna upasampadākammavipattippasaṅgato. Na ca kammavipatti, na ca kammapaṭippassaddhi. Vibbhamena ca anupasampanno nānāsaṁvāsakabhāvena kammaṁ kopeti dhammissarena āhacca bhāsitattā. Teneva "passissasī"ti anāgatavacanaṁ kataṁ. Tādiso pana gahaṭṭho nikkhittavattapārivāsiko viya pakatattabhūmiyaṁ vibbhamādinā anupasampannapakatiyaṁyeva tiṭṭhatīti imassa sabbassapi atthavikappassa dassanatthamidaṁ vuttanti veditabbaṁ. Pubbe vuttappakāro pana parivattitaliṅgo hutvā puna pakatiliṅge ṭhita-ukkhittako puna pucchitabbo "passasī"ti. "Āma passāmī"ti vadanto osāretabbo. "Desehī"ti na vattabbo liṅgaparivattanena vuṭṭhitattā. Tappaṭikammo[3] ukkhittako pucchitabbo "paṭikammaṁ kiṁ te katan"ti, "āma katan"ti vadanto osāretabbo. "Kattabbaṁ me paṭikammaṁ na hotī"ti vadanto na osāretabboti eke. Asādhāraṇāpattimhi idaṁ vidhānaṁ, na sādhāraṇāya. Tattha

1. Dhammasaṁvāsavinimuttovetaro (Ka) 2. Katthaci natthi. 3. Appaṭikammo (Ka)

ukkhittako liṅgaparivattaneneva paṭippassaddhakammoti eke. Vicāretvā yuttataraṁ gahetabbanti ācariyo. **Anugaṇṭhipade** pana "alajjiparibhogo sahatthadānādivasena paricchinditabbo, 'sāraṇīyadhammapūrakādayo dassetvā alajjissa sahatthā dātuṁ vaṭṭatī'ti vadantānaṁ vādo paṭisedhetabbo. Kathaṁ? Ukkhittakassa sahatthā dātuṁ na vaṭṭatīti vinicchayānusārena. Dāpetuṁ pana vaṭṭatevāti ca. Kiñcāpi alajjiparibhogavasena dukkaṭaṁ, atha kho ayaṁ alajjī na hoti, tasmā sabbākārena nirāpattitaṁ sandhāya 'anāpatti sambhoge saṁvāse'ti vuttaṁ. Kathaṁ paññāyatīti? Viññeyyo atthato ucchurasakasaṭānaṁ sattāhakālikayāvajīvikattā 'vaṭṭati vikāle ucchuṁ khāditun'ti saññaṁ uppādetvā taṁ khāditvā tappaccayā pācittiyaṁ na passati, vaṭṭatīti tathāsaññitāya. Yo vā pana āpattiṁ āpannabhāvaṁ paṭijānitvā 'na paṭikaromī'ti abhinivisati, ime dve—

'Sañcicca āpattiṁ āpajjati, āpattiṁ parigūhati.
Agatigamanañca gacchati, ediso vuccati alajjīpuggalo'ti[1]—

vuttalakkhaṇe apatanato alajjino na honti, tasmā 'yo āpattidesanapaṭikammāni na karoti, tena saddhiṁ sambhogādikaraṇe anāpattī'ti visesetvā vuttavacanena, itarenapi saddhiṁ kiñcāpi rūpiyasaṁvohāro na hoti, atha kho kayavikkayena āpatti hotiyevāti nayo dinno hoti, pañcahi saddhiṁ sabbathāpi anāpattīti nayo ca. Evaṁ sāpattiṭṭhānesu visesetvā ca vacanato idha tathā avuttattā tena saha alajjiparibhogo natthi. Bhajāpiyamāno pana alajjipakkhaṁ bhajatīti imināpi upāyena sabbattha taṁ taṁ saṁsanditvā attho pariyesitabboti apare. Ācariyā pana evaṁ na vadantī"ti vuttaṁ. "Sacāhaṁ na passissāmīti vadati, na pabbājetabbo"ti vuttattā pubbe āpannāpattiyo uppabbajitassāpi na paṭippassambhantīti siddhaṁ, teneva ācariyā āpattiṁ desāpetvāva sikkhāpaccakkhānaṁ kārāpentīti ca anāpatti sambhoge saṁvāseti idaṁ pubbe āpannaṁ santiṁ eva āpattiṁ na passatīti āsaṅkitabbo. Sā paṭippassaddhāti ñāpanatthaṁ

---

1. Vi 5. 279 piṭṭhe.

vuttanti ca eke. **"Passissasī"**ti gahaṭṭhattā desetuṁ na vaṭṭatīti anāgatavasena vuttaṁ. **"Upasampādetvā passīssasī"**ti parivāsādinā kattabbassa atthibhāvena "passasī"ti avatvā anāgatavasena vuttaṁ, **osāretvā**ti abbhānavasena. Tattha puna kātabbassa abhāvā "passasī"ti vuttaṁ. Idaṁ sabbaṁ sabbattha paṭijānanaṁ sandhāya vuttaṁ. Ekatrāpi puna na paṭijānāti, etena saha tassā āpattiyā anurūpena saṁvāso na kātabbo, alajjibhāvenāti vuttaṁ hoti. **Diṭṭhiyā**ti-ādīsu osāraṇaṁ nāma samānakammādinā karaṇanti attho. **Anāpatti sambhoge**ti ukkhittakena sambhoge anāpatti. Kasmā? Ukkhittakakammassa gahaṭṭhabhāvena paṭippassaddhattā, teneva "alabbhamānāya sāmaggiyā"ti vuttaṁ. Idāni bhikkhubhāve kattabbatoti keci. Dvīsupi vāresu kammapaṭippassaddhividhānaṁ teyeva jānanti, tasmā sabbavāresu yuttamayuttañca suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṁ.

Yo khandhakaṁ pabbajjanāmadheyyaṁ,
Nānānayaṁ sāsanamūlabhūtaṁ.
Ñatvā pakāseti parassa sammā,
Tassādhipaccaṁ munisāsanasminti.

Mahākhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uposathakkhandhakavaṇṇanā

Sannipātānujānanādikathāvaṇṇanā

132-3. **Tena samayenā**ti attano ovādapātimokkhuddese dhuraṁ nikkhipitvā bhikkhūnaṁyeva visuṁ uposathakaraṇaṁ anujānitvā ṭhitasamayena. Ko pana soti? Majjhimabodhiyaṁ pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadānaṁ pariniṭṭhānakālo. Tenevāha "tāni nesaṁ pātimokkhuddesaṁ anujāneyyan"ti. **"Evañca pana bhikkhave uddisitabban"**ti nidānuddesaṁ paññāpetukāmatāya ca sikkhāpadānaṁ uddesaparicchedanidassanatthañca vuttaṁ. Aññathā "evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyathā"ti sabbasikkhāpadānaṁ uddisitabbakkamassa dassitattā idāni "evañca pana bhikkhave uddisitabban"ti idaṁ niratthakaṁ āpajjati, idañca sabbasaṁghuposathaṁ sandhāya vuttaṁ.

134. "Yannūna ayyāpi -pa- sannipateyyun"ti bahūnaṁ adhikārappavatti. Tatrāpi vinayaṁ āgamma vutto bhikkhu sāmi, na kevalaṁ saṁghattheroti dassanatthaṁ, saṁghassa gāravayuttavacanārahatādassanatthañca **"suṇātu me bhante"**ti āha. Tattha sayaṁ ce thero, bhikkhuṁ sandhāya "āvuso"ti vattuṁ yujjati. Kathaṁ paññāyati? Buddhakāle saṁghatthero abyatto nāma dullabho. Sabbakammavācāya payoganidassane ca "suṇātu me bhante saṁgho" icceva bhagavā dassetīti ce? Evametaṁ tathā dassanato. Saṁghaṁ upādāya saṁghattherenāpi "suṇātu me bhante saṁgho"ti vattabbaṁ, bhikkhuṁupādāya "āvuso"ti mahākassapassa kammavācāya payogadassanato, pārisuddhi-uposathe ca therena bhikkhunā "parisuddho ahaṁ āvuso"ti payogadassanato ca. **"Yadi saṁghassa pattakallan"**ti parato paññāpetabbe uposathakaraṇantarāye sandhāyāha. Uposathassa bahuvidhattā sarūpato vattuṁ **"pātimokkhaṁ uddiseyyā"**ti-āha. Ettāvatā ñattiṁ niṭṭhapesi. Ñattidutiyakammato eva hi uposathakammaṁ. Na, tatiyānussāvanasambhavatoti ce? Na, aññehi ñatticatutthakammehi asadisattā. Na hi ettha catukkhattuṁ "suṇātu me"ti ārabhīyatīti. Aññehi ñattidutiyehi asadisattā ñattidutiyampi mā hotūti ce? Na,

ñattidutiyakammassa aññathāpi kattabbato. Tathā hi ñattidutiyakammaṁ ekaccaṁ apalokanavasenapi kātuṁ vaṭṭati, na aññaṁ aññathā kātuṁ vaṭṭati. Kathaṁ paññāyatīti? Idameva uposathakammaṁ ñāpakaṁ.

"Kiṁ saṁghassa pubbakiccan"ti idaṁ na ñatti niṭṭhapetvā vattabbaṁ, tañhi ñattito puretarameva karīyatīti. Tasmā "suṇātu me bhante saṁgho, kiṁ saṁghassa pubbakiccaṁ, yadi saṁghassā"ti vattabbaṁ siyāti? Tathāpi na vattabbaṁ, na hi taṁ ñattiyā antokarīyatīti. Yadi evaṁ sabbattha na vattabbaṁ payojanābhāvāti ce? Na, yathāgataṭṭhāneyeva vattabbato, parapadāpekkhatāyāti vuttaṁ hoti. Idaṁ pubbakiccaṁ akatvā uposathaṁ karonto saṁgho, puggalo vā ṭhapanakkhettātikkame āpajjati. Na hi tasmiṁ khette atikkante sammajjanāsanodakapadīpakaraṇe āpattimokkho hoti. Uposathakammato pubbe kattabbakiccākaraṇapaccayattā tassā āpattiyā, na sā kammapariyosānāpekkhā etthāgatasampajānamusāvādāpatti viya, tasmā pātimokkhuddesako bhikkhu "pārisuddhiṁ āyasmanto ārocethā"ti vattukāmo paṭhamaṁyeva parisuddhāparisuddhapaccayaṁ pubbakiccaṁ sarāpeti. Tañhi kataṁ parisuddhapaccayo hoti, akataṁ aparisuddhapaccayo, teneva ubhayāpekkhādhippāyena "kataṁ na katan"ti avatvā **"kiṁ saṁghassa pubbakiccam"**iccevāha. Tattha akatapakkhe tāva pārisuddhi-ārocanakkamanidassanatthaṁ parato "yassa siyā āpatti, so āvi kareyyā"ti ca, katapakkhe "asantiyā āpattiyā tuṇhī bhavitabban"ti ca vakkhati.

Pārisuddhiṁ āyasmanto ārocetha. Kiṁ kāraṇā? Yasmā pātimokkhaṁ uddisissāmi. Ettha ca "uddisāmī"ti vattamānakālaṁ aparāmasitvā "uddisissāmī"ti anāgatakālaparāmasanena yvāyaṁ "dāni nesaṁ pātimokkhuddesaṁ anujāneyyan"ti ettha vuttapātimokkhuddeso, taṁ sandhāya "pātimokkhaṁ uddisissāmī"ti vuttanti eke. Yasmā "pañcime bhikkhave pātimokkhuddesā"ti[1] vuttaṁ, tasmā vattamānassa nidānuddesasaṅkhātassa pātimokkhassa yadetaṁ ante "kaccittha parisuddhā"ti-ādikaṁ yāvatatiyānussāvanaṁ, tasseva āpattikhettattā, avayavepi avayavīvohārasambhavato ca idha āpattikhettameva sandhāya **"pātimokkhaṁ**

---

1. Vi 3. 151 piṭṭhe.

uddisissāmī"ti vuttaṁ. Evañhi vutte yasmā parato āpattikhettaṁ āgamissati, tasmā āpattibhīrukā tumhe sabbeva paṭhamameva pārisuddhiṁ ārocethāti ayamattho sambhavati. Vattamānakālavasena vutte "pārisuddhiṁ āyasmanto ārocethā"ti vacanameva na sambhavati tadārocanassa[1] paṭhamaṁ icchitabbattā, pageva tassa karaṇābhāvena[2] "pātimokkhaṁ uddisissāmī"ti vacanaṁ. Ayaṁ nayo santiyā āpattiyā ārocane yujjati, na tuṇhībhāve, akammapariyosānā tuṇhībhāvappattito, evaṁ santepi tasmiṁ yujjateva. Pātimokkhuddesako hi aññamaññaṁ āpatti-āvikaraṇaṁ akatvā tuṇhībhūte bhikkhū passitvā teneva tuṇhībhāvena ārocitapārisuddhiko hutvā "suṇātu me bhante"ti pātimokkhuddesaṁ ārabhi.

Etthāha—paṭhamaṁ "saṁgho uposathaṁ kareyya, pātimokkhaṁ uddiseyyā"ti vuttattā idhāpi "saṁgho uposathaṁ karissati, pātimokkhaṁ uddisissatī"ti vattabbaṁ, atha "puggalassa uddesā"ti lakkhaṇattā yathārutameva vattabbaṁ, tathāpi "uposathaṁ karissāmi, pātimokkhaṁ uddisissāmī"ti vattabbanti? Na vattabbaṁ lakkhaṇavirodhato, aniṭṭhappasaṅgato ca. Puggalassa uddesā eva hi saṁghassa uposatho kato hoti, na puggalassa uposathakaraṇena. Tañca sova karissati, na saṁghoti aniṭṭhappasaṅgova āpajjati. "Suṇāthā"ti vutte acittasāmaggippasaṅgabhayā **"suṇomā"**ti vuttaṁ. "Suṇissāmā"ti vattabbaṁ "uddisissāmī"ti vuttattāti ce? Na vattabbaṁ, āpattikhettadassanādhippāyanirapekkhatāya "suṇoma" icceva vattabbaṁ. Ekapadeneva hissa tadadhippāyo atikkantoti. Yadi evaṁ kimatthaṁ taṁ sabbeheva āraddhanti ce? "Uddisissāmī"ti iminā asādhāraṇavacanena āpannassa acittasāmaggippasaṅganivāraṇatthaṁ. **Saramānenā**ti iminā cassa sampajānamusāvādassa sacittakataṁ dasseti. **Antarāyiko dhammo vutto bhagavatā**ti evaṁ akiriyasamuṭṭhānassāpi evaṁ parittakassa imassa musāvādassa mahādīnavataṁ dasseti. **Visuddhāpekkhenā**ti sāvasesaṁ āpattiṁ upādāya anāpattibhāvasaṅkhātaṁ anavasesañca upādāya gihibhāvasaṅkhātaṁ visuddhiṁ icchantena kasmā āvi kātabbā? Antarāyabhāvānupagamanena phāsuvihārapaccayattā.

1. Tathārocanassa (Ka) 2. Karuṇābhāvena (Ka)

Idha "ajjuposatho pannaraso"ti na vuttaṁ parato divasaniyamassa kattukāmatādhippāyena avuttattā. Evaṁ pana te bhikkhū sabbadivasesu uddisiṁsu.

135. **"Ādimetan"**ti sīlapātimokkhameva vuttaṁ, kiñcāpi ganthapātimokkho adhippeto. **"Pañcannaṁ vā"**ti mātikāyaṁ vuttānaṁ vasena vuttaṁ. **Anajjhāpanno vā**ti puggalādhiṭṭhānadesanā. **Porāṇagaṇṭhipade** pana "uposathaṁ kareyyā'ti ettāvatā ñatti hoti. Yāvatatiyānussāvanā nāma 'yassa siyā āpattī'ti-ādivacanattayaṁ, ante 'dutiyampi tatiyampi pucchāmī'ti idañcāti duvidhaṁ. Tattha paṭhamaṁ āpattiṁ saritvā nisinnassa, dutiyaṁ asarantassa sāraṇatthan"ti vuttaṁ. **"Vacīdvāre"**ti pākaṭavasena ujukameva vuttaṁ. Kiñcāpi kāyaviññattiyāpi karīyati, kāyakammābhāvā pana vacīviññattiyāyeva āvi kātabbā. "Saṁghamajjhe vā"ti-ādi lakkhaṇavacanaṁ kira. Saṁghuposathakaraṇatthaṁ saṁghamajjhe ce nisinno, tasmiṁ saṁghamajjhe. Gaṇuposathakaraṇatthañce gaṇamajjhe nisinno, tasmiṁ gaṇamajjhe. Ekasseva santike ce pārisuddhi-uposathaṁ kattukāmo, tasmiṁ ekapuggale āvi kātabbāti, "etena na kevalaṁ saṁghamajjhe evāyaṁ musāvādo sambhavati, atha kho ettha vuttalakkhaṇena asatipi 'pārisuddhiṁ āyasmanto ārocethā'ti-ādividhāne gaṇuposathepi sāpattiko hutvā uposathaṁ kattukāmo anārocetvā tuṇhībhūtova karoti ce, sampajānamusāvādāpattiṁ āpajjatīti imassatthassa āvikaraṇato lakkhaṇavacanaṁ kiretan"ti vadanti takkikā. Aññathā "gaṇamajjhevā"ti na vuttanti tesaṁ adhippāyo. Ārocanādhippāyavasena vuttanti no takkoti ācariyo. Ārocento hi saṁghassa ārocemīti adhippāyena āvi karonto saṁghamajjhe āvi karoti nāma. Attano ubhatopasse nisinnānaṁ ārocento gaṇamajjhe. Ekassevārocessāmī sabhāgassāti adhippāyena ārocento ekapuggale āroceti nāma. Pubbe vibhattapadassa puna vibhajanaṁ atthavisesābhāvadīpanatthanti veditabbaṁ.

136-137. **"Na bhikkhave devasikaṁ -pa- dukkaṭassā"**ti vatvā **"anujānāmi bhikkhave uposathe pātimokkhaṁ uddisitun"**ti idaṁ anuposathe eva taṁ

dukkaṭaṁ, uposathe pana devasikampi vaṭṭatīti dīpeti, tasmā te bhikkhū cātuddasiyaṁ uddisitvāpi pannarasiyaṁ uddisiṁsu, tenāha **"sakiṁ pakkhassā"**ti. Tattha purimena sāmaggīdivaso uposathadivaso evāti dīpeti. Ubhayena aṭṭhamiṁ paṭikkhipitvā devasikaṁ paṭikkhepassa atippasaṅgaṁ nivāreti. Kiṁ vuttaṁ hoti? Bhinno ce saṁgho pāṭipadadivase samaggo hoti, tasmiṁ divase sāmaggī-uposathaṁ karonto ubhayampi dukkaṭaṁ āpajjanto ubhayena ekībhūtena nivārito hotīti vuttaṁ hoti. Aññathā sāmaggī-uposatho na devasiko. Ce, ahorattaṁ kātabbo. Tasmiñca pakkhe pakati-uposatho na devasiko. Ce, ahorattaṁ kātabbo. Tasmiñca pakkhe pakati-uposatho anuddiṭṭho. Ce hoti, sāmaggī-uposatho kātabboti āpajjati. Na apavādanayena gahetabbattāti ce? Na, aniṭṭhappasaṅgato. Kiṁ vuttaṁ hoti? Sāmaggīdivase sāmaggī-uposathaṁ katvā puna tasmiṁ pakkhe pakati-uposathadivase sampatte pakati-uposatho na kātabboti. Apavādoti. Apavāditabbaṭṭhānato aññattha ussaggavidhānaṁ nivāreti.

Kittāvatā nu kho sāmaggīti etthāyamadhippāyo—sāmaggī nāmesā sabhāgānaṁ sannipāto. Sabhāgā ca nāma yattakā sahadhammikā, te sabbepi honti, udāhu āvāsasabhāgatāya sabhāgā nāma hontīti. Tattha yadi sahadhammikānaṁ sāmaggī sāmaggī nāma, sabbesaṁ puthuvibhattānaṁ sāmaggī icchitabbā. Athāvasathavasena, ekāvāsasabhāgānanti vuttaṁ hoti. Aññathā ekāvāse sāmaggīti āpajjati. **Mā no agamāsī**ti agato mā hohi.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā

138. Ekāvāsagatānaṁ vasena sāmaggiṁ paṭikkhipitvā ekasīmagatānaṁ vasena anujānitukāmo bhagavā **"anujānāmi bhikkhave sīmaṁ sammannitun"**ti āha. Atha āvāsaparicchedaṁ vattukāmo bhaveyya. Ettāvatā ekāvāso yāvatā ekāsīmā. "Anujānāmi bhikkhave sīmaṁ sammannitun"ti vadeyya. Tasmā na idha anuññātabaddhasīmāvasena ekāvāsaparicchedo hoti, upacārasīmāvaseneva hotīti veditabbaṁ. Kathaṁ jānitabbanti ce? Pāḷitova, yathāha "tena kho pana samayena

āyasmā upanando sakyaputto eko dvīsu āvāsesu vassaṁ vasi -pa- ekādhippāyan"ti[1]. Aññathā vassacchedoti aniṭṭhappasaṅgova, kathaṁ? Ekāvāsavaseneva ce sāmaggī, bahu-āvāsa-anāvāsesu na sambhaveyya. Tato so taṁ āvāsaṁ gacchanto bahiddhā uposathaṁ karoti. "Na bhikkhave tadahuposathe sabhikkhuko anāvāso gantabbo"ti-ādi[2]pāḷivirodho satipi saṁghe anāvāse uposathassa akattabbato. Anāvāsepi ce sāmaggī labbhati, "ettāvatā sāmaggī, yāvatā ekāvāso"ti na vattabbaṁ, tasmā sabbathā purimanayo pacchimeneva paṭikkhittoti katvā nānāvāsavasenapi sāmaggīti veditabbaṁ. "Taṁ kammaṁ karomāti vatvā na akaṁsū'ti-ādīsu viya anāgatampi apekkhati, tasmā 'karomā'ti vutte na vaṭṭatī"ti vadanti. "Sīmaṁ asodhetvāpi nimittaṁ kittetuṁ vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Heṭṭhimakoṭiyā aḍḍhaṭṭhamaratanubbedho **hatthippamāṇo. Sace eko baddho hoti, na kātabbo**ti ettha "catūsu disāsu catunnaṁ pabbatakūṭānaṁ heṭṭhā piṭṭhipāsāṇasadise pāsāṇe ṭhitattā ekābaddhabhāve satipi pathavito uddhaṁ tesaṁ sambandhe asati heṭṭhā pathavigatasambandhamatte abbohārikaṁ katvā kittetuṁ vaṭṭati. Teneva 'piṭṭhipāsāṇo atimahantopi pāsāṇasaṅkhyameva gacchatī'ti vuttaṁ. Pathavito heṭṭhā tassa mahantabhāve gayhamāne pabbatameva hotī"ti **anugaṇṭhipade** vuttaṁ. "Cinitvā katapaṁsupuñje tiṇagumbarukkhā ce jāyanti, pabbato hotīti **dhammasiritthero.** Nevāti **upatissatthero"**ti vuttaṁ.

Pāsāṇoti "sudhāmayapāsāṇopi vaṭṭatī"ti vadanti. Vīmaṁsitabbaṁ iṭṭhakāya paṭikkhittattā. **Dvattiṁsapalaguḷapiṇḍappamāṇo** tulatāya, na tulagaṇanāya. **Sopī**ti khāṇuko viya uṭṭhitapāsāṇo.

Catupañcarukkhanimittamattampīti ekaccesu nimittasaddo natthi. Ettha tayo ce sārarukkhā honti, dve asārarukkhā, sārarukkhānaṁ bahuttaṁ icchitabbaṁ. "Susānampi idha 'vanamevā'ti saṅkhyaṁ gacchati sayaṁjātattā"ti vuttaṁ. Keci pana "catūsu dve antosārā ce, vaṭṭati. Antosārā adhikā, samā vā, vaṭṭati. Tasmā bahūsupi dve ce antosārā atthi, vaṭṭatī"ti vadanti.

1. Vi 3. 416 piṭṭhe. 2. Vi 3. 189 piṭṭhe.

Parabhāgeti ettha “etehi baddhaṭṭhānato gatattā vaṭṭati. Tathā dīghamaggepi gahitaṭṭhānato gataṭṭhānassa aññattā”ti vadanti.

Anvaddhamāsanti ettha “anubaddho addhamāso, addhamāsassa vā anū”ti likhitaṁ. “Antaravāsako temiyatī”ti vuttattā tattakappamāṇa-udakeyeva kātuṁ vaṭṭatīti keci. **Temiyatī**ti iminā heṭṭhimakoṭiyā nadilakkhaṇaṁ vuttaṁ. Evarūpāya nadiyā yasmiṁ ṭhāne cattāro māse appaṁ vā bahuṁ vā udakaṁ ajjhottharitvā pavattati, tasmiṁ ṭhāne appodakepi ṭhatvā kātuṁ vaṭṭatīti eke. “Pavattanaṭṭhāne nadinimittan’ti vuttattā setuto parato tattakaṁ udakaṁ yadi pavattati, nadī evā”ti vadanti.

Jātassarādīsu ṭhitodakaṁ jātassarādipadesena anantarikampi nimittaṁ kātuṁ vaṭṭati nadipārasīmāya nimittaṁ viya. Sace so padeso kālantarena gāmakhettabhāvaṁ pāpuṇāti, tattha aññaṁ sīmaṁ sammannituṁ vaṭṭati. **Ukkhepiman**ti uddharitvā gahetabbakaṁ.

Abaddhasīmavihārānaṁ sīmāya upacāraṁ ṭhapetvāti “āyatiṁ sammannitabbāya okāsaṁ ṭhapetvā”ti likhitaṁ. **Antonimittagatehi panā**ti “ekassa upaḍḍhaṁ antokattukāmatāya sati sabbesaṁ āgamane payojanaṁ natthīti katvā ‘antonimittagatehī’ti vuttaṁ, tañca sāmīcivasenā”ti vadanti. **Anāgamanampi vaṭṭatī**ti “sīmāya abaddhattā vaggaṁ nāma na hotī”ti likhitaṁ. “Aññasmiṁ gāmakhette ṭhatvā nimittakittanakāle, samānasaṁvāsakasīmāya sammannanakāle ca āgamanapayojanaṁ natthī”ti vuttaṁ. **Bherisaññaṁ vā**ti “sammannanapariyosānaṁ karomāti vatvā”ti likhitaṁ, tena tādise kāle taṁ kappatīti siddhaṁ hoti. Kiṁ iminā? **Sukhakaraṇatthan**ti mahājanasannipātanaparissamaṁ akatvā appatarehi sukhakaraṇatthaṁ. Yadi mahāsīmābandhanakāle antarāyo hoti, tattakenapi sukhavihāroti dassanatthaṁ **“paṭhaman”**ti vuttanti eke. **Tato oraṁ na vaṭṭatī**ti kathaṁ paññāyatīti? Vīsativaggakaraṇīyaparamattā saṁghakammassa. Kammārahena saddhiṁ ekavīsati bhikkhū ce gaṇhāti, vaṭṭati. Tattakappamāṇaṁ sukhanisajjavasena veditabbaṁ. Tameva nimittaṁ aññepi kittetvā sace bandhanti, vaṭṭatīti eke.

"Evaṁ baddhāsu pana -pa-. Sīmantarikā hi gāmakhettaṁ bhajatī"ti na āvāsavasena sāmaggīparicchedo, kintu sīmāvasenevāti dassanatthaṁ vuttaṁ. **"Nimittupagapāsāṇe ṭhapetvā"**ti sañcārimanimittassa tapparato vuttaṁ. Ito paṭṭhāya gaṇṭhipadakkamo hoti—**na sakkhissantī**ti te avippavāsaṁ asallakkhetvā "samānasaṁvāsakameva samūhanissāmā"ti vāyāmantā samūhanituṁ na sakkhissanti. **"Ekaratanappamāṇā"**ti suviññeyyantarā hotīti katvā vuttaṁ. Ekaṅgulamattampi vaṭṭateva. Khaṇḍasīmato paṭṭhāya bandhanaṁ āciṇṇaṁ. Āciṇṇakaraṇena vigatasammoho hotīti. **Kuṭigehe**ti kuṭighare bhūmighare. **Udukkhalaṁvā**ti bhūmi-udukkhalaṁ viya khuddakāvāṭaṁ. **"Pamukhe"**ti bhūmikuṭiṁ sandhāya vuttanti eke. **Heṭṭhā na otaratī**ti bhittito oraṁ nimittāni ṭhapetvā kittitattā heṭṭhā ākāse[1] na otarati, upari kate pāsādeti attho. **Bhittilagge**ti bhittinissitake. Ime kira bhittilaggāpi "ekābaddhā"ti na vuccanti. **Sabbo pāsādo sīmaṭṭho hotī**ti ekābaddho vā hotu, mā vā. **Tālamūlakapabbato** nāma anupubbena tanuko. **Ākāsapabbhāran**ti aparikkhepapabbhāraṁ. **Susirapāsāṇo** nāma leṇaṁ hoti. **Antoleṇan**ti pabbatassa antoleṇaṁ. Dvāraṁ pana sandhāya parato "orato"ti vuttaṁ, sabbathāpi sīmato bahileṇena otaratīti adhippāyo.

Mahāsīmaṁ sodhetvāti sīmaṭṭhaṁ dūragatampi sīmagataṁ sīmasambandhaṁva, tasmā taṁ anāmasitvā ṭhātabbanti adhippāyo. Yadi evaṁ "tannissitakaṁ apanetvā kammaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vattabbaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyam**pi "sīmaṁ sodhetvā kātabban"ti ettakameva vuttaṁ. Mahātherāpi "sodhetabbam"icceva vadantīti eke. "Mahāsīmaṁ sodhetvā vā kammaṁ kātabban"ti ca pāṭho atthi. "Vuttanayenevā"ti ca parato vakkhati, tasmā sādhāraṇapāṭhova sundaroti eke. **Purimanayepī**ti khaṇḍasīmāya uṭṭhahitvā mahāsīmāya onatepīti attho. **Ukkhipāpetvā kātuṁ na vaṭṭati.** Kasmā? Anto ṭhitattā. Rukkhassa heṭṭhā pathavigataṁ mūlaṁ khaṇḍasīmāva hoti, abbohārikaṁ vāti apare. "Majjhe pana chinne mahāsīmāya ṭhitamūlaṁ mahāsīmameva bhajati, khaṇḍasīmāya ṭhitaṁ khaṇḍasīmameva bhajati tadāyattapathavirasādīhi anuggahitattā"ti vuttaṁ. "Sīmāya pacchā uṭṭhitarukkhe nisīditvā kammaṁ kātuṁ

1. Okāse (Ka)

vaṭṭati pacchāsīmāyaṁ katagehe viyā”ti vatvā “bandhanakāle ṭhitarukkhe nisīditvā kātuṁ na vaṭṭati uparisīmāya agamanato”ti kāraṇaṁ vadanti. Evaṁ sati bandhanakāle puna ārohaṇaṁ nāma natthi, bandhitakāle eva āruhatīti āpajjati. Pacchā uṭṭhitarukkho pana tappaṭibaddhattā sīmasaṅkhyameva gato, evaṁ pubbe uṭṭhitarukkhopīti gahetabbaṁ. “Yaṁ kiñcipī”ti vacanato tiṇādipi saṅgahitaṁ. Mahātherāpi tiṇaṁ sodhetvāva karontīti.

140. Yasmā majjhato koṇaṁ hoti, tasmā **“koṇato koṇan”**ti vuttaṁ. “Āpattiñca āpajjati acittakattā”ti vadanti. **Pārayatī**ti ajjhottharati. Kā sā? Sīmā. **“Yā sabbanti mena -pa- vahatī”**ti tato heṭṭhimā nāvāsaṅkhyaṁ na gacchatīti katvā vuttanti eke, taṁ na yuttaṁ dutiyapārājike nāvaṭṭhabhaṇḍādhikāre tassāpi adhippetattā. Majjhimapurisassa bhārappamāṇena vuttanti eke. Bhikkhunīnampi nadīpārasīmāsambhavato tāsaṁ “ekā vā nadīpāraṁ gaccheyyā”ti vuttadosapariharaṇatthanti ācariyassa takko. Ubhayatthāpi **dhuva**-saddo gahito. Tena uposathantarāya pariharaṇatthaṁ uposathadivaso niyamatova vutto. Ettha ca **nāvā** nāma pamāṇayuttā sabbasādhāraṇā thambhanāvā adhippetā, na kullanāvāti no takkoti ācariyo. Rukkhaṁ chinditvā katoti attho. Sace ekaṁ gāmakhettaṁ, sabbanimittānaṁ anto ṭhite bhikkhū hatthapāsagate katvā sammannitabbā. Nānāgāmakhettaṁ ce, anāgamanampi vaṭṭati. Ubhayatīre nimittakittanamattena dīpako saṅgahito na hoti, tasmā dīpake nimittāni kittetabbāneva. “Nadiyā heṭṭhā nisinnabhikkhu kammaṁ kopeti. Upariyeva hi nadī hotī”ti vadanti.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathāgārādikathāvaṇṇanā

141. “Yaṁ saṁgho ākaṅkhati vihāraṁ vā -pa- guhaṁ vā”ti vacanato na kevalaṁ pathaviyaṁyeva, vihārādīnaṁ uparipi sīmā anuññātā hoti uposathakammapadhānattāti siddhaṁ. Tappadhānā sīmāti kathaṁ paññāyatīti ce? Tadadhikārānuññātattā, sammutiyaṁ “samānasaṁvāsā”ti

ettāvatā siddhe visuṁ "ekūposathā"ti vacanato ca. "Uposathaṁ ṭhapetvā sesakammāni **samānasaṁvāsā** nāmā"ti likhitaṁ. "Ekaṁ samūhanitvā"ti pāḷipāṭho.

142. **Katovassā**ti ekasīmāya samagge sandhāya vuttaṁ. Aññathā nānāsīmāyaṁ ṭhitānaṁ savanaṁ pamāṇaṁ, ekasīmāyapi hatthapāsaṁ muñcitvā ṭhitānaṁ vā savanameva pamāṇanti aniṭṭhaṁ āpajjati. Tattha **sammatāya vā asammatāya vā**ti uposathāgārasammutiyā, na sīmāsammutiyā. Kathaṁ paññāyatīti? Adhikārato, parato chandadānapaññattito, pārisuddhidānapaññattito ca. Tattha purimaṁ kāraṇaṁ purimaṁ aniṭṭhaṁ nivāreti, pacchimaṁ pacchimanti veditabbaṁ. Uposathamukhanti[1] uposathaṭṭhānaṁ. "**Uposathamukhassā**ti uposathāgāraṭṭhānassā"ti likhitaṁ. **Yāni kānici nimittāni kittetuṁ vaṭṭetī**ti idaṁ kathaṁ paññāyatīti? "Paṭhamaṁ nimittā kittetabbā nimitte kittetvā"ti ettakameva vuttattā. Paṭhamaṁ vuttattā na vuccantīti ce? Taṁ pana akāraṇaṁ, na hi buddhānaṁ desanāya ālasiyaṁ atthi. Sīmāsamūhananakāle uposathāgāraṁ samūhanitvāva sīmāsamūhananaṁ ijjhatīti eke. Taṁ ayuttaṁ abaddhāya sīmāya uposathāgārasammutisiddhitoti no takkoti ācariyo. **Uposathamukhan**ti uposathāgarassa mukhanti ācariyā. Uposathamukhassa nimittakittanā sīmāya vuttanayena kātabbā. Ekenāpi kittetuṁ vaṭṭatīti eke. "Pāsādo vā hotu, maṇḍapādīsu vā aññataro. Kammavācāya pana 'uposathamukham'icceva vattabban"ti vadanti. "Porāṇako āvāso nāma mūlāvāso"ti likhitaṁ. Vadati ghaṭamattā iti hi lakkhaṇaṁ.

Avippavāsasīmānujānanakathāvaṇṇanā

143-4. "Manamhi vūḷho"ti vā pāṭho. Tattha **manamhi vūḷho**ti manaṁ vūḷho amhīti attho. **Ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā**ti antaragharasaṅkhātaṁ gāmañca gāmūpacārañca ṭhapetvā. Keci "parikkhittaṁ gāmaṁ sandhāya 'gāman'ti vuttaṁ, aparikkhittaṁ sandhāya 'gāmūpacāran"ti vadanti, taṁ pana aṭṭhakathāya virujjhati. Tasmā nivesanaracchādayo sandhāya gāmaṁ, parikkhepārahaṭṭhānāni sandhāya "gāmūpacāran"ti ca vuttaṁ. Ettha pana anekadhā paṭhanti. Kiṁ tena,

1. Uposathappamukhaṁ (Pāḷi)

pāḷiñca aṭṭhakathañca suṭṭhu upaparikkhitvā yathā samenti, tathā gahetabbaṁ. **Bhikkhūnaṁ purimakammavācā na vaṭṭatī**ti gāmagāmūpacāre antokatvā samānasaṁvāsakasīmāya sammatāya upari avippavāsasīmāsammutiyaṁ yujjati. Yattha pana kevalaṁ araññaṁyeva sammataṁ, tattha kathaṁ na vaṭṭatīti. Tattha "ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā"ti vacanaṁ na sātthakanti ce? Vuccate—evametaṁ, kintu anussāvanahānippasaṅgato taṁ vacanaṁ vattabbamevāti imināva adhippāyena "purimakammavācā na vaṭṭatī"ti vuttaṁ siyā. Ekasmiṁ vā atthe kammavācādvayābhāvatoti vuttaṁ. "Na hi te aññamaññassa kamme gaṇapūrakā hontī"ti vuttattā ubhinnaṁ nānāsaṁvāsakasaṁghānampi ayameva vidhi āpajjeyyāti ce? Nāpajjati paṭiggahasannidhīnaṁ anuññātattā[1], omasanādipaccayā avisesato, kammapaṭippassaddhimattāpekkhatāya ca. **Tassā**ti bhikkhunisaṁghassa. **Na kammavācaṁ vaggaṁ karontī**ti kammaṁ na kopentīti attho. **Etthā**ti ṭhapetvā gāmanti ettha. "Yadi bhikkhūnaṁ avippavāsasīmā gāmañca gāmūpacārañca na otarati, atha kasmā gāme sīmābandhanakāle avippavāsaṁ sammannantīti ce? Āciṇṇakappena, na tato aññaṁ kiñci atthaṁ apekkhitvā"ti likhitaṁ. "Atthato hi sā bahiddhāpi abaddhā eva hotī"ti vuttaṁ. Antaragāme baddhā samānasaṁvāsasīmā yasmā gāmasaṅkhyaṁ na gacchati, tasmāti eke. **Sopi sīmāsaṅkhyameva gacchatī**ti avippavāsasīmāsaṅkhyaṁ gacchatīti attho. Idaṁ panettha vicāretabbaṁ—gāmaṁ antokatvā baddhāya sīmāya puna avippavāsasammutiyaṁ araññapadese ṭhatvā avippavāsakammavācā kātabbā, udāhu gāme ṭhatvāti? Gāme ṭhatvā katāyapi kappiyabhūmiyā pharatīti. Bahisīme ṭhitasammatadosānalomattā akappiyabhūmiyaṁ ṭhatvā na kātabbāti no takko, esa nayo samūhananepīti ācariyo. **Khaṇḍasīmāyaṁ ṭhatvā avippavāsasīmā**ti-ādīsu mahāsīmā kira "avippavāsasīmā"ti vuttā.

146. "Yassāyasmato khamati etissā sīmāya samānasaṁvāsāya ekūposathāya samugghāto, so tuṇhassā"ti **andhakapotthake, sīhaḷapotthake**su ca kesuci pāṭho atthi. Kesuci "samugghāto etissā sīmāyā"ti paṭhamaṁ likhanti, kesuci "etissā sīmāya samugghāto"ti ca.

---

1. Ananuññātattā (bahūsu)

Gāmasīmādikathāvaṇṇanā

147. **Sā cā**ti sā paricchinditvā dinnagāmasīmā ca itarā ca. Sā katamāti ce? **"Pakatigāmā"**ti-ādimāha. **Baddhasīmāsadisāyeva hontī**ti sā ca hoti itarā ca hotīti adhippāyo, tasmāyeva "ticīvaravippavāsaparihāraṁ labhatī"ti ekavacanaṁ kataṁ, taṁ na yuttaṁ ubhinnampi gāmattāti eke. "Honti, na labhantī"ti ca bahuvacanampi karontīti. "Sā ca itarā cā"ti vuttā "majjhe bhinditvā dinnagāmasīmā pakatigāmādayo abhinnā"ti ca vadanti. "Bhikkhu vasatī"ti pāṭho, "vasantī"ti ca likhitaṁ. "Athassa ṭhitokāsato"ti vuttattā ekavacanameva yuttaṁ. **Sabbā bhikkhave nadī asīmā**ti kataraṁ sīmaṁ paṭikkhipati? Baddhasīmaṁ, ekādasavipatti sīmaññatarappasaṅgatoti ācariyā. Sace paṭhamaṁ sīmāya baddhāya pacchā nadi-ādayo honti, paṭikkhepoti pasaṅgo āpajjati, tasmā abaddhasīmameva paṭikkhipati. Yathā sabbo gāmo gāmasīmā, tathā sabbā nadī asīmā. Kintu tassa tassa bhikkhuno udakukkhepasīmāti sīmānānatthaṁ dassetīti no takkoti ācariyo. **Yaṁ majjhimassa purisassa samantā udakukkhepā**ti pana ekissā nadiyā catuvaggādīnaṁ saṁghānaṁ visuṁ catuvaggakaraṇīyādikammakaraṇakāle sīmāparicchedadassanatthaṁ vuttaṁ. Ticīvarena vippavāsāvippavāsaparicchedadassanatthampi sattabbhantarasīmāya paricchedadassanaṁ viyāti ācariyā, tasmā udakukkhepparicchedābhāvepi antonadiyaṁ kammaṁ kātuṁ vaṭṭatīti siddhaṁ.

Ayaṁ pana viseso—tattha nāvāgato ce, nāvāyaṁ vuttanayena. Satthagato ce, satthe vuttanayena. So ce atirekacātumāsaniviṭṭho, gāme vuttanayena ticīvarāvippavāso veditabbo. Tatthāpi ayaṁ viseso—sace sattho udakukkhepassa anto hoti, udakukkhepasīmāpamāṇanti eke. Satthova pamāṇanti ācariyā. **Sace panettha bahū bhikkhū**ti-ādimhi keci adhiṭṭhānuposathaṁ, keci gaṇuposathaṁ, keci saṁghuposathanti vattukāmatāya "bahū saṁghā"ti avatvā "bhikkhū"ti vuttaṁ. **Ūnakaṁ pana na vaṭṭatī**ti ettha sīmāsambhedasambhavatoti **upatissatthero.** Ṭhapente hi ūnakaṁ na ṭhapetabbaṁ. "Aṭhapetumpi vaṭṭati evā"ti vuttaṁ. **Gacchantiyā panā**ti ettha "udakukkhepamanatikkamitvā parivattamānāya kātuṁ vaṭṭatī"ti likhitaṁ. **Aññissā sīmāya ñattī**ti-ādi kiṁ sīmato kammavipattibhayā

vuttaṁ, udāhu parisatoti? Ekakammassa nānāsīmāya asambhavato sīmatoti. Ekakammassa nānāsīmaṭṭhasaṁghena asambhavato parisatotipi eke. “Savanaṁ hāpetī”ti vuttadosappasaṅgatoti no takko. Ekissā hi sīmāya ekaṁ kammaṁ aniṭṭhapento hāpetīti ācariyo.

Bahinaditīre jātarukkhassa antonadiyaṁ paviṭṭhasākhāya vāti ettha ca **naditīre khāṇukaṁ koṭṭetvā**ti ettha ca **sace pana setu vā setupādā vā bahitīre patiṭṭhitā**ti ettha ca sīmāsodhanaṁ nāma gāmasīmaṭṭhe hatthapāsānayanaṁ. Khaṇḍasīmāya uṭṭhitarukkhato viyojetvā kātuṁ vaṭṭati. Kasmā? Tīraṭṭhe rukkhe baddhanāvāya gāmo ādhāroti. “Ubhatobhāgena gāmasīmaṁ phusitvā ṭhitasetu khaṇḍasīmāmahāsīmāyo phusitvā ṭhitarukkhena upametabbo”ti ca likhitaṁ. Tattha purimanaye tāva idaṁ vicāretabbaṁ—tādise ṭhāne katakammaṁ kiṁ nadiyaṁ katasaṅkhyaṁ gacchati, udāhu gāmasīmāyaṁ, atha ubhayatthāti? Kiñcettha taṁ ce nadiyaṁ katasaṅkhyaṁ gacchati, udakukkhepasīmāva sodhetabbā, na itarā. Atha gāmasīmāyaṁ katasaṅkhyaṁ gacchati, udakukkhepasīmā na sodhetabbā. Yadi ubhayattha katasaṅkhyaṁ gacchati, dvīsu sīmāsu ekakammaṁ kātuṁ vaṭṭatīti aniṭṭhappasaṅgo āpajjati. Tato “aññissā sīmāya ñatti, aññissā anussāvanā hotī”ti idañca “khaṇḍasīmāmahāsīmaṭṭhānaṁ kāyasāmaggiyā kammaṁ kātuṁ vaṭṭatī”ti idañcāniṭṭhaṁ āpajjatīti? Ettha vuccate—yathāvuttaṁ kammaṁ ubhayattha katasaṅkhyaṁ gacchati, na ca yathāvuttaṁ aniṭṭhaṁ āpajjati. Kasmā? “Ñatti-anussāvanānaṁ ekekasīmāyaṁ pavattattā, kārakabhikkhūnaṁ vā ekekasīmāyaṁ ṭhitattā”ti vadanti. Ubhayatthāpi ṭhātuṁ sakkuṇeyyatāya pana taṁ akāraṇaṁ. Ekībhāvaṁ upagatasīmaṭṭhāne katattāti idaṁ acalakāraṇaṁ. Ekībhāvaṁ upagatāsu hi dvīsu nadīgāmasīmāsu kammaṁ kātuṁ vaṭṭatīti ca. Sattabbhantarasīmāyaṁ ce nadī hoti, samuddo vā, jātassaro vā. Tesu ṭhitabhikkhu sattabbhantarasīmāyaṁ ṭhitasaṅkhyaṁ na gacchati. Tattha ce nadi-ādilakkhaṇaṁ appatto dīpako, pāsāṇo, rukkho vā hoti, sattabbhantarasaṅkhyaṁ gacchati. Manussehi vaḷañjanaṭṭhānaṁ ce taṁ hoti, gāmakhettasaṅkhyaṁ gacchati. Kataragāmakhettaṁ? Yato manussā sañcaranti, sabbe ce sañcaranti, visuṁ gāmakhettasaṅkhyaṁ gacchatīti ca ācariyā.

Pacchimanaye sace setu nadīlakkhaṇaṭṭhānaṁ aphusitvā ṭhito, gāmasīmāsaṅkhyaṁ gacchati. Tattha eko ce gāmo, taṁ sodhetvā, dvīsu tīresu sace dve, dvepi gāme sodhetvā kammaṁ kātabbaṁ. Evañhi kataṁ ubhayatra kataṁ hoti. Iminā nayena dvīsu nadīsu, jātassaresu ca ekakammapasiddhi veditabbā. Ayaṁ pana nayo khaṇḍasīmāmahāsīmānampi labbhateva. Sace setu nadīlakkhaṇaṭṭhānaṁ phusitvā ṭhito, udakukkhepasīmāpi sodhetabbā.

Sīmānameva cekattaṁ, vehāsaṭṭhaṁ vinā gato[1].
Viditvā ekakammassa, sīmato idamādise.

Ekasīmaṁ dvisīmaṁ vā, tisīmaṁ catusīmakaṁ.
Ekakammaṁ siyā tassa, kopo parisato siyāti.

Ayaṁ panettha viseso—nadiyaṁ karontānaṁ udakukkhepato bahi rukkhādisambandho appamāṇaṁ. Gāme karontānaṁ nadiyaṁ sambandharukkhassa udakukkhepato bahi ṭhitabhikkhu appamāṇaṁ, tato oraṁ pamāṇaṁ. Baddhasīmāya sambandharukkhassa baddhasīmāya ṭhitabhikkhu pamāṇanti veditabbaṁ, teneva vuttaṁ "sīmaṁ sodhetvā kammaṁ kātabban"ti. "Sace pana setu vā setupādā vā bahitīre patiṭṭhitā kammaṁ kātuṁ na vaṭṭatī"ti vacanampi porohādīsu viya sakalasīmāsodhanameva kātabbanti sādheti, vīmaṁsitabbaṁ. **Ativuṭṭhikāle panā**ti ettha ativuṭṭhi nāma yathā cātumāsikāyāti veditabbā, tasmā catumāsaṁ ativuṭṭhiyeva sace hoti, sabbopi oghena otthaṭokāso nadī eva. Atha ekissāpi ativuṭṭhiyā ogho catumāsaṁ tiṭṭhati, sandati vā, bahitīre patiṭṭhita-oghena otthaṭokāso sabbopi nadī eva. **Nadiṁ ottharitvā sandanaṭṭhānato paṭṭhāyā**ti tameva vā nadiṁ aññaṁ vā apubbaṁ vā padesaṁ attano pavattavasena nadilakkhaṇappattaṁ ottharitvā sandanaṭṭhānato paṭṭhāya vaṭṭati. **Gāmanigamasīmaṁ ottharitvā**ti catumāsappavattiṁ sandhāya vuttaṁ. "**Agamanapathe**ti tadahu gatapaccāgataṁ kātuṁ asakkuṇeyyake"ti likhitaṁ. Yaṁ pana **andhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ, taṁ na gahetabbaṁ. Kasmā? Nadiyampi taṁdosappasaṅgato. **Tipusakādī**ti ettha **ādi**-saddena kamaluppalādīnipi saṅgahaṁ

1. Tato (Ka)

gacchanti. **Sabbopi ajātassaro hoti, gāmasīmāsaṅkhyameva gacchatī**ti yehi kataṁ, tesaṁ gāmasīmāsaṅkhyaṁ vā, samantato tīraṭṭhagāmehi ce kataṁ, sabbagāmasaṅkhyaṁ vā, aññehi gāmakhettehi asambandhaṭṭhānaṁ ce, visuṁgāmasīmāsaṅkhyaṁ vā gacchatīti attho.

148. **Saṁsaṭṭhaviṭapā**ti iminā āsannattaṁ dīpeti, tena padesambhindanā idha sambhedoti dīpeti. **So pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkaraṁ karotī**ti baddhasīmaṭṭhānappavesanavasena "ekadesabaddhasīmā"ti vattabbato saṅkaradoso hoti. **Na bhikkhave sīmāya sīmā sambhinditabbā**ti ettha "paṭhamaṁ baddhasīmāya pacchā attanā bandhitabbasīmā na sambhinditabbā"ti eke adhippāyaṁ saṁvaṇṇayanti. Paṭhamaṁ sammatasīmāyaṁ sambhedābhāvato svādhippāyo ajjhottharaṇena yujjati, tasmā pacchā bandhitabbasīmāya paṭhamaṁ baddhasīmā na sambhinditabbā. Sakalaṁ vā ekadesato vā nimittānaṁ antokaraṇena paṭhamaṁ baddhasīmāya sīmantarike akittetvā sammannanato hi sambhindati nāma, paresaṁ baddhasīmaṁ sakalaṁ vā ekadesato vā nimittānaṁ antokaraṇena ajjhottharati nāma, tenevāha "sīmaṁ sammannantena sīmantarikaṁ ṭhapetvā"ti-ādi. Tassattho—paṭhamaṁ baddhasīmāya sīmantarikaṁ pacchā bandhitabbasīmāya nimittabhūtaṁ ṭhapetvā pacchā sīmaṁ sammannitunti. Imā dvepi vipattiyo bhikkhubhikkhunīsīmānaṁ aññamaññaṁ na sambhavanti. **So pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkaraṁ karotī**ti ettha kevalaṁ sīmāsaṅkarameva karoti. Tasmiṁ katakammāni na kuppantīti keci, taṁ nayuttaṁ sākhāpārohachedanasīmāsodhanānaṁ vuttattā. Idaṁ sabbaṁ suṭṭhu vicāretvā garukule payirupāsitvā gahetabbayuttakaṁ gahetabbaṁ, itaraṁ chaḍḍetabbaṁ.

Uposathabhedādikathāvaṇṇanā

149. "Dveme bhikkhave uposathā"ti tadā sāmaggī-uposathassa ananuññātattā vuttaṁ. Sāmaggī-uposathassa pubbakicce "ajjuposatho sāmaggī"ti vattabbaṁ, na ca kammavācāya bhagavatā payogo dassito, pāḷinayato aṭṭhakathācariyehi uddisitabbakkamo dassito. Tathā pañcannaṁ pātimokkhuddesānaṁ uddesakkamo siddhoti veditabbaṁ. **Tayo vā dve vā pātimokkhaṁ uddisanti, adhammena samaggaṁ nāma hotī**ti ettha

kāmaṁ saṁghassa sāmaggī nāma hoti vaggakathāya yathākammaṁ sāmaggīvavatthānato, tathāpi vaggapaṭipakkhabhāvena samaggaṁ, samaggapaṭipakkhabhāvena ca vaggaṁ nāma kataṁ. Āveṇikato vā gaṇakammādisambhavato, tassa ca samaggavaggabhāvasambhavato vuttanti veditabbaṁ. **Dhammena vaggan**ti ettha pārisuddhikaraṇaṁ dhammikaṁ, saṁghasseva chandāgamanaṁ, na gaṇassāti katvā vaggaṁ nāma hoti. "Ekavāraṁ kataṁ sukataṁ, āpattiṁ pana āpajjati, puna kātuṁ na labhantī"ti vadanti. "Pañcasu ekassa chandaṁ āharitvā catūhi pātimokkhaṁ uddisituṁ vaṭṭatī"ti vadanti, taṁ yuttaṁ, chandahārake bhikkhūnaṁ santikaṁ patte tena saṁgho pahoti, tasmā chando saṁghappatto hotīti katvā vuttaṁ.

Pātimokkhuddesakathāvaṇṇanā

150. **Mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] "suṇātu me bhante saṁgho -pa- āvikatā hissa phāsu hoti, tatthāyasmante pucchāmi -pa- tasmā tuṇhī. Evametaṁ dhārayāmī'ti vatvā 'uddiṭṭhaṁ kho āyasmanto nidānan'ti-ādinā nayena avasese sutena sāvite uddiṭṭho hotī"ti vuttattā "evametaṁ dhārayāmīti sutā kho panāyasmantehī"ti ettha "dhārayāmī"ti vatvā "uddiṭṭhaṁ kho āyasmanto nidānan"ti vacanaṁ saṁkhittanti gahetabbaṁ, teneva khuddakapeyyālavasena likhitaṁ. Evaṁ **mātikāṭṭhakathāyam**pi "āvikatā hissa phāsu hoti, tatthāyasmante"ti etthāpi "uddiṭṭhaṁ kho āyasmanto nidānan"ti vacanaṁ saṁkhittanti gahetabbanti eke. Keci "avivadamānehi sikkhitabban'ti vutte nidānuddeso niṭṭhito nāma hoti, tasmā anāvikaronto āpattiṁ āpajjatī"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ. Kasmā? "Nidānaṁ uddisitvā"ti niṭṭhānavacanena hi nidānassa niṭṭhitabhāvo vutto, nidānāvasāne ca āpatti vuttāti. **"Sarabhaññaṁ** nāma sarena bhaṇanan"ti likhitaṁ. **Sajjhāyaṁ adhiṭṭhahitvā**ti "sajjhāyaṁ karomī"ti cittaṁ uppādetvā. "Āpucchāmīti vuttamattena kathetuṁ vaṭṭatī"ti vadanti. Taṁ tuṇhībhāve yujjati. "Athāpi lābhādinā abhibhūto vāreti, taṁ na pamāṇan"ti vadanti. **Eseva nayo**ti kathento yadi vicchindati, puna āpucchitabbanti.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 84 piṭṭhe.

Adhammakammapaṭikkosanādikathāvaṇṇanā

154. **"Tesaṁ anupaddavatthāyā"**ti saṁgho saṁghassa kammaṁ na karoti, aññopi upaddavo bahūnaṁ hoti, tasmā vuttaṁ.

Pātimokkhuddesaka-ajjhesanādikathāvaṇṇanā

155. "Therādhikaṁ pātimokkhan"ti vatvāpi pacchā avisesena "yo tattha byatto paṭibalo, tassādheyyan"ti vuttattā "bhante"ti vacanaṁ therassāpi atthīti siddhaṁ hoti. "Gacchāvuso saṁkhittena vā vitthārena vā"ti vacanato asatipi antarāye thāmaṁ pamāṇanti siddhaṁ hoti.

Disaṁgamikādivatthukathāvaṇṇanā

163. "Sacassa saddhiṁcarā bhikkhu-upaṭṭhākā atthī"ti pāṭho. **"Utuvasse**ti utusaṁvacchare hemantagimhesū"ti likhitaṁ.

Pārisuddhidānakathāvaṇṇanā

164. **Pārisuddhiṁ dammī**ti "sāpattiko therānaṁ deti, sampajānamusāvāde dukkaṭaṁ sambhavatī"ti ācariyena likhitaṁ. Kiṁ nu kho kāraṇaṁ? Sampajānamusāvādena[1] dukkaṭāpatti nāma kevalaṁ bhagavatā vuttattā akiriyasamuṭṭhānā hotīti. "Pārisuddhiṁ dammī"ti ettha pana kiriyā paññāyati, tasmā sampajānamusāvāde pācittiyaṁ viya dissati, suṭṭhu upaparikkhitabbaṁ. Mahantā hi te ācariyā nāma. Tattha "dammī"ti attano uposathakammanibbattinimittaṁ vuttaṁ. "Harā"ti ca "ārocehī"ti ca hārakassa anārocanapaccayā dukkaṭamocanatthaṁ vuttaṁ. Eseva nayo chandadānepi. Tattha "dammī"ti attano cittasāmaggidīpanavacanaṁ, sesaṁ vuttanayameva, evaṁ **upatissatthero** vaṇṇeti. Atha vā paṭhamaṁ samaggabhāvaṁ sandhāya, dutiyaṁ pacchā vidhātabbabhāvaṁ[2], tatiyaṁ chandahārakassa dukkaṭamocanatthaṁ vuttaṁ. Ubhayatthāpi "saṁghappatto pakkamatī"ti-ādivacanato saṁghe samagge eva chandapārisuddhidānaṁ ruhati, nāsamaggeti siddhaṁ. "Saṁghappatto ukkhittako paṭijānāti, āhaṭā hoti pārisuddhī"ti-ādivacanato ukkhittakādīnampi chandapārisuddhidānaṁ ruhatīti siddhaṁ, tañca

1. Kiñcettha, sampajānamusāvādena (bahūsu) 2. Dātabbabhāvaṁ (Ka)

kho pakatattasaññāya, no aññathāti takko. Jānitvā sāmaṇerassa dinne na yāti[1], āpatti ca, ajānitvā dinne yāti ca[2], anāpattīti eke. **Biḷālasaṅkhalikā nāma pārisuddhī**ti ettha saṅkhalikā nāma anantarena sambajjhati, aññena ca saṅkhalikenāti kevalaṁ saṅkhalikā parisuddhi nāma hotīti **upatissatthero.** Evaṁ sante visesanaṁ niratthakaṁ hoti. Biḷālasaṅkhalikā baddhāva hoti antogehe eva sampayojanattā. Yathā sā na katthaci gacchati, tathā sāpi na katthaci gacchatīti kira adhippāyo.

Chandadānādikathāvaṇṇanā

165-7-8. "Chandaṁ datvā khaṇḍasīmaṁ vā sīmantarikaṁ vā bahisīmaṁ vā gantvā āgato bhikkhu kammaṁ na kopeti, tasmā gamikabhikkhūnaṁ[3] chandaṁ gaṇhitvā khaṇḍasīmaṁ bandhitvā puna vihārasīmaṁ bandhituṁ tesaṁ chandaṁ na gaṇhantī"ti vadanti. "Muhuttaṁ ekamantaṁ hothā"ti-ādivacanato yaṁ kiñci bhikkhukammaṁ gahaṭṭhādīsu hatthapāsagatesu na vaṭṭatīti siddhaṁ. **Nissīman**ti bahisīmaṁ. **Tassa sammutidānakiccaṁ natthī**ti tasmiṁ satipi vaṭṭatīti attho. Āsanena saha udakanti attho. **Pannarasopī**ti api-saddo cātuddasiṁ sampiṇḍeti, tena vuttaṁ **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** "yadi no etan"ti. "Ajja me uposatho pannaraso"ti adhiṭṭhānaṁ sadā na kiñci, na aññathāti eke.

Āpattipaṭikammavidhikathādivaṇṇanā

169-70. **Paṭidesemī**ti yāya kāyaci bhāsāya vutte desanā ca paṭiggaho ca hotiyeva diṭṭhāvikammena visuddhiyā vuttattāti keci. Vematikena "ahaṁ bhante ekissā thullaccayāpattiyā vematiko, yadā nibbematiko bhavissāmi, tadaṁ taṁ āpattiṁ paṭikarissāmī"ti vattabbaṁ. Evaṁ kate yāva nibbematiko na hoti, tāva sabhāgāpattiṁ paṭiggahetuṁ na labhati, aññesañca kammānaṁ parisuddho nāma hoti. Puna nibbematiko hutvā desetabbaṁ. Na cāti neva pāḷiyaṁ na aṭṭhakathāyaṁ atthi, desite pana doso natthīti. Tathā **ito vuṭṭhahitvā taṁ āpattiṁ paṭikarissāmī**ti ettha ca sakalasaṁghe

---

1. Dinnena yāti (Ka) 2. Dinnena yāti ce (Ka) 3. Gāmiyabhikkhūnaṁ (Ka)

sabhāgāpattiṁ āpanne, vematike ca. Tathā ca "Sabbo saṁgho sabhāgāpattiṁ āpajjitvā yadā suddhaṁ passissatī"ti, "tadā tase santike taṁ āpattiṁ paṭikarissatī'ti vatvā 'uposathaṁ kātuṁ labhatī"ti ca likhitaṁ.

Anāpattipannarasakādikathāvaṇṇanā

172-3. "Atthaññe"ti pubbavāre, "athaññe"ti pacchāvāre[1] pāṭho. Sīmaṁ okkante vā okkamante vā passanti. Dhammasaññino pana aññāṇena honti. "Vematikapannarasakaṁ uttānamevā"ti pāṭho.

Sīmokkantikapeyyālakathāvaṇṇanā

178. "Na akāmā dātabbā"tivacanato icchāya sati dātabbāti siddhaṁ.

Liṅgādidassanakathāvaṇṇanā

180. **Nābhivitarantī**ti ettha laddhinānāsaṁvāsakā kira te. Kammanānāsaṁvāsakañhi diṭṭhiṁ paṭinissajjāpetvā tassa osāraṇakammaṁ kātabbaṁ. Evañhi kate tena saddhiṁ uposathaṁ kātuṁ vaṭṭati. Itarena laddhinissajjanamattena kātunti vuttaṁ. Āpattiyā adassane appaṭikamme ukkhittakañca diṭṭhiyā appaṭinissagge ukkhittakañca jānitvā tena saddhiṁ karontassa pācittiyaṁ, tasmā ime ukkhittānuvattakāti veditabbāti eke.

Nagantabbagantabbavārakathāvaṇṇanā

181. **Na gantabbo**ti kiṁ sandhāya? "Aññatra saṁghenā"ti vacanato yasmiṁ vihāre sataṁ bhikkhū viharanti, te sabbe kenacideva karaṇīyena dasa dasa hutvā visuṁ visuṁ nānā-udakukkhepasīmādīsu ṭhatvā uposathaṁ kātuṁ labhanti. Navakammasālādikā nānāsīmākoṭi uposathādhiṭṭhānatthaṁ sīmāpi nadīpi na gantabbā. Garukaṁ pātimokkhuddesaṁ vissajjitvā lahukassa akattabbattā "aññatra saṁghenā"ti vacanaṁ sādheti. Tattha "yasmiṁ

1. Pacchāvāreti (Ka)

āvāse uposathakārakā -pa- akatvā na gantabbo"ti vacanato vissaṭṭha-uposathāpi āvāsā gantuṁ vaṭṭatīti siddhaṁ. "Tato pārisuddhi-uposathakaraṇatthaṁ vissaṭṭha-uposathā gantuṁ vaṭṭati, khaṇḍasīmaṁ vā pavisitunti apare vadantī"ti vuttaṁ. **Iminā neva uposathantarāyo**ti "attano uposathantarāyo"ti likhitaṁ.

Vajjanīyapuggalasandassanakathāvaṇṇanā

183. "Antimavatthuṁ ajjhāpannassa nisinnaparisāya kalahādibhayena nāhaṁ karissāmī"ti cittaṁ uppādetvā nisīdituṁ vaṭṭati. Aññakamme tassa nisinnaparisāya āpatti natthīti eke. "Na ca bhikkhave anuposathe uposatho kātabbo aññatra saṁghasāmaggiyā"ti[1] vacanato sāmaggīdivaso anuposathadivasoti atthato vuttaṁ viya dissati. "Dveme bhikkhave uposathā"ti vuttavacanavasenetaṁ vuttaṁ, aññathā **parivārapāḷiyā** virujjhatīti ācariyā. Cātuddasiyaṁ, pannarasiyaṁ vā ce saṁgho samaggo hoti, "ajjuposatho sāmaggī"ti avatvā pakatinīhāreneva kattabbanti dassanatthaṁ yathādesanā katāti no takko. Aññathā yathāvuttadvaye ce sāmaggī hoti, tattha uposathaṁ akatvā anuposathadivase eva sāmaggī-uposatho kātabboti āpajjati. Aññathā pubbe paṭisiddhattā idāni paṭisedhanakiccaṁ natthi. "Na bhikkhave devasikaṁ pātimokkhaṁ uddisitabban"ti[2] pubbe hi vuttaṁ. Atha vā "anujānāmi bhikkhave uposathe pātimokkhaṁ uddisitun"ti pubbe vuttattā "sakiṁ pakkhassa cātuddase vā pannarase vā"ti ca "dveme bhikkhave uposathā"ti[3] ca pacchā vuttattā tato aññasmiṁ divase uposatho na kātabboti atthato āpannaṁ aniṭṭhaṁ, sati saṁghasāmaggiyā añño divaso pakativasena anuposathopi uposathadivaso nāma hotīti dassanavasena nivāretumpi evaṁdesanā katāti veditabbā.

Uposathakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 190 piṭṭhe. 2. Vi 3. 142 piṭṭhe. 3. Vi 3. 150 piṭṭhe.

3. Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanā

Vassūpanāyikānujānanakathāvaṇṇanā

184. **Mahā-aṭṭhakathāyam**pi "saṅkāsayissantī"ti pāṭho, dīpavāsino "saṅkāpayissantī"ti paṭhanti kira. **"Kati nu kho vassūpanāyikā"**ti cintāyaṁ "kiṁ nimittan"ti vutte "anujānāmi bhikkhave vassaṁ upagantun"ti yaṁ vassūpagamanaṁ vuttaṁ, taṁ "imaṁ temāsaṁ vassaṁ upemī"ti vatvā upagantabbaṁ. Vassānamāsā ca cattāro. Tattha paṭhamaṁ temāsaṁ, pacchimaṁ temāsanti duvidhaṁ temāsaṁ. Tenāyaṁ tesaṁ bhikkhūnaṁ cintā ahosi.

Vassānecārikāpaṭikkhepādikathāvaṇṇanā

185. **Anapekkhagamanena vā aññattha aruṇaṁ uṭṭhāpanena vā āpatti veditabbā**ti ettha paṭhamaṁ tāva so sattāhaṁ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamati. "Āgaccheyya vā so bhikkhave bhikkhu taṁ āvāsaṁ na vā āgaccheyya, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca paññāyati, paṭissave ca anāpattī"ti[1] vacanato oraṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Tathā hi "so tadaheva akaraṇīyo pakkamati, sakaraṇīyo pakkamati, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassā"ti[1] vuttaṁ.

Sattāhakaraṇīyānujānanakathāvaṇṇanā

187-8. Dutiyaṁ pana "so taṁ sattāhaṁ bahiddhā vītināmeti, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassā"ti[1] vacanato sattāhato paraṁ veditabbaṁ. Tathā hi "so taṁ sattāhaṁ anto sannivattaṁ karoti, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca paññāyati, paṭissave ca anāpattī"ti[2] vuttaṁ. Satipi kāraṇadvaye vassacchedakāraṇābhāve āpatti veditabbā, tasmā tīṇipi etāni vacanāni yathāsambhavaṁ yojitāni viggahāni honti. **Tīṇi**[3] **parihīnānī**ti tāsaṁ natthitāya.

---

1. Vi 3. 216 piṭṭhe. 2. Vi 3. 215 piṭṭhe. 3. Niraviggahāni hontīti tīṇi. (Ka)

Pahiteyeva-anujānanakathāvaṇṇanā

199. "Anujānāmi bhikkhave saṁghakaraṇīyena gantuṁ, sattāhaṁ sannivatto kātabbo"ti vacanato antovasse saṁhārikabhāvena gantuṁ vaṭṭati. Tattha dhammachandavasenapi āgate saṁghassa āyamukhaṁ vinassati. Tato "senāsanāni katvā"ti ca vuttaṁ. **Āgatan**ti āgamanaṁ. Bhāvettha tapaccayoyaṁ[1]. **Saṁghakaraṇīyena gantun**ti ettha "senāsanapaṭisaṁyuttesu eva saṁghakaraṇīyesu, na aññesū"ti **dhammasiritthero** vadati kira. **Aṭṭhakathāyam**pi taṁ padaṁ uddharitvā "yaṁ kiñci uposathā gārādīsu senāsanesū"ti-ādinā senāsanameva dassitaṁ, tasmā upaparikkhitabbaṁ.

Animantitena gantuṁ na vaṭṭatīti tassa ratticchedo ca dukkaṭāpatti ca hoti, taṁ "vassacchedo"ti ca vadanti. **Nimantitoyeva nāma hotī**ti ettha upāsakehi "imasmiṁ nāma divase dānādīni karoma, sabbe sannipatantū"ti katāyapi katikāya gantuṁ vaṭṭati. Pavāraṇāya navamito paṭṭhāya paṁsukūlikacīvaraṁ pariyesituṁ kāvīrapaṭṭane viya sabbesaṁ gantuṁ vaṭṭati anusaṁvaccharaṁ niyamato upāsakehi sajjitvā ṭhapanato. Vuttampi cetaṁ **andhakaṭṭhakathāyaṁ** "bhikkhusaṁghena vā katikā katā 'samantā bhikkhū gacchantū'ti, ghosanaṁ vā kataṁ upāsakehi, tattha gacchantassa ratticchedo natthīti tathā 'anusaṁvaccharaṁ āgacchantū'ti sakiṁ nimantitepi vaṭṭatī"ti ca "cīvarakālato paṭṭhāya niyamaṁ katvā samantato āgatānaṁ sajjetvā dānato kāvīrapaṭṭane ghosetvā karaṇākāro paññāyatīti apare"ti ca. Ācariyā pana evaṁ na vadanti.

Antarāye-anāpattivassacchedakathāvaṇṇanā

201. "Sace dūraṁ gato hoti, sattāhavārena aruṇo uṭṭhāpetabbo"ti vacanato 'yasmiṁ antarāye sati vassacchedaṁ kātuṁ vaṭṭati, tasmiṁ antarāyeva vassacchedamakatvā sattāhakaraṇīyena vītināmetuṁ vaṭṭatīti dīpitanti apare"ti vuttaṁ. Vinayadharā pana na icchanti, tasmā "sattāhavārena aruṇo uṭṭhāpetabbo"ti idaṁ tatruppādādinimittaṁ vuttanti veditabbaṁ. Taṁ sandhāya "ācariyā pana evaṁ na vadantī"ti vuttaṁ.

---

1. Bhāvettatapaccayoyaṁ (Ka)

Gāvuṁ vāti balibaddhaṁ vā. **Bahisīmāya ṭhitānan**ti tehi khaṇḍasīmāya ṭhitehipīti **upatissatthero.** Vassacchede assa **vassacchedassa.** Vihārā aññattha vuṭṭhāpentehi tattheva sannipatitvā "iminā ca iminā ca kāraṇena imasmiṁ nāma padese imaṁ vihāraṁ netvā vuṭṭhāpemā"ti anussāvetvāva kātabbanti.

Vajādīsuvassūpagamanakathāvaṇṇanā

203. **Vajena saddhiṁ gatassa vassacchede anāpattī**ti vassacchedo na hotīti kira adhippāyo. Satthassa avihārattā "imasmiṁ vihāre"ti avatvā "idha vassaṁ upemī"ti ettakaṁ vattabbaṁ. **"Satthe pana vassaṁ upagantuṁ na vaṭṭatī**ti 'imasmiṁ vihāre imaṁ temāsan'ti vā 'idha vassaṁ upemī'ti vā na vaṭṭati, ālayakaraṇamatteneva vaṭṭatīti adhippāyo"ti likhitaṁ. Taṁ pana aṭṭhakathāya virujjhati. "Idha vassaṁ upemīti tikkhattuṁ vattabban"ti hi vuttaṁ. Aṭṭhakathāvacanampi pubbāparaṁ virujjhatīti ce? Na, adhippāyājānanato. Sattho duvidho ṭhito, sañcāroti. Tattha ṭhite kuṭikāya "idha vassaṁ upemī"ti vatvā vasitabbaṁ. Idañhi sandhāya "anujānāmi bhikkhave satthe vassaṁ upagantun"ti vuttaṁ, sañcārimhi pana satthe kuṭikāya abhāvato vassaṁ upagantuṁ na vaṭṭati. Sati sivikāya vā sakaṭakuṭikāya vā vaṭṭati, tathā vajepi. Tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpatti.

Pavāretuñca labhatīti etthāyaṁ vicāraṇā—"anujānāmi bhikkhave yena vajo, tena gantun"ti idaṁ kiṁ vassarakkhaṇatthaṁ vuttaṁ, udāhu vassacchedāpattirakkhaṇatthanti? Kiñcettha yadi vassarakkhaṇatthaṁ, "na bhikkhave asenāsanikena vassaṁ upagantabban"ti idaṁ virujjhati. Atha vassacchedāpattirakkhaṇatthaṁ vuttanti siddhaṁ na so pavāretuṁ labhatīti, kā panettha yutti? Yato ayameva tividho pavāretuṁ labhati, netaro. Vāḷehi ubbāḷhādiko hi upagataṭṭhānāpariccāgā[1] labhati. Pariccāgā na labhatīti ayamettha yutti. Yena gāmo, tathā gatopi pavāretuṁ labhatīti ekenāti ācariyo. Yo hi pubbe "idha vassaṁ upemī"ti na upagato, "imasmiṁ vihāre"ti upagato,

---

1. Ubbaḷhādito hi upagataṭṭhānaparicāgā (Ka)

so ca pariccatto. Aññathā vinā vihārena kevalaṁ gāmaṁ sandhāya "idha vassaṁ upemī"ti upagantuṁ vaṭṭatīti. Āpajjatūti ce? Na, "anujānāmi bhikkhave vaje satthe nāvāya vassaṁ upagantun"ti vacanaṁ viya "gāme upagantun"ti vacanābhāvato. Yasmā "tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpattī"ti vacanaṁ tattha vassūpagamanaṁ atthīti dīpeti tadabhāve chedābhāvā, tasmā "satthe pana vassaṁ upagantuṁ na vaṭṭatī"ti kuṭiyā abhāvakālaṁ sandhāya vuttanti siddhaṁ. **Tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpattī**ti "tehi saddhiṁ gacchantasseva natthi, virujjhitvā[1] gamane āpatti ca, pavāretuñca na labhatī"ti likhitaṁ, tasmā yaṁ vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "atha sattho antovasseyeva bhikkhunā patthitaṭṭhānaṁ patvā atikkamati -pa- antarā ekasmiṁ gāme tiṭṭhati vā vippakirati vā"ti-ādi, taṁ ettāvatā virujjhitvā gatānampi virujjhitvā[2] gamanaṁ na hoti, tasmā pavāretabbanti dassanatthanti veditabbaṁ.

Tattha "padaracchadanaṁ kuṭiṁ katvā upagantabban"ti vacanato senāsanatthāya rukkhaṁ āruhituṁ vaṭṭatīti siddhaṁ hoti, na pāḷivirodhatoti ce? Na, tappaṭikkhepeneva siddhattā, imassa idha punapi paṭikkhepanato. "Na bhikkhave asenāsanikena vassaṁ upagantabban"ti iminā paṭikkhepena siddhe "na bhikkhave ajjhokāse vassaṁ upagantabban"ti paṭikkhepo viya siyāti ce? Na, ajjhokāsassa asenāsanabhāvānumatippasaṅgato. Ajjhokāso hi "ajjhokāse palālapuñje"ti[3] vacanato senāsananti siddhaṁ. Catusāla-ajjhokāse vasantopi "catusālāya vasatī"ti vuccati, tasmā tattha vaṭṭatīti āpajjati, tasmā idha asenāsaniko nāma attanā vā parena vā attano nibaddhavāsatthaṁ apāpitasenāsanikoti veditabbaṁ. Aññathā dvinnaṁ paṭikkhepānaṁ aññatarātirekatā ca[4] rukkhamūlepi nibbakosepi vassaṁ upagantuṁ vaṭṭatīti ca, apāpitasenāsanikenāpi gabbhe vasituṁ vaṭṭatīti ca āpajjati, sadvārabandhameva senāsanaṁ idha adhippetanti kathaṁ paññāyatīti ce? Nidānato. Ayañhi asenāsanikavassūpagamanāpatti "tena kho pana samayena bhikkhū asenāsanikā vassaṁ upagacchanti, sītenapi uṇhenapi kilamantī"ti imasmiṁ nidāne paññattā,

---

1. Vissajjitvā (Ka)
2. Vissajjitvā gatāhi vissajjitvā ca (Ka)
3. Ajjhokāseti ajjhokāsaṁ palālapuñjanti (Ka)
4. Aññatarātirekatāya (Ka)

tasmā sītādipaṭikkhepameva idha senāsananti adhippetabbanti siddhaṁ. Evaṁ sante siddhaṁ pubbapakkhanidassananti ce? Na, pubbe aparatthapavattisūcanato. **Dutiyajjhānaniddese**[1] "vitakkavicārānaṁ vūpasamā avitakkaṁ avicāran"ti vacanāni nidassanaṁ. Ajjhokāsapaṭikkhepanidānena bahi-ajjhokāsova paṭikkhitto, na catusālādimajjhagato ajjhokāsoti āpajjati, tasmā na nidānaṁ pamāṇanti ce? Na, niyamato. Kiñci hi sikkhāpadaṁ nidānāpekkhaṁ hotīti sādhitametaṁ. Idaṁ sāpekkhaṁ, idaṁ anapekkhanti kathaṁ paññāyati, na hi ettha **ubhatovibhaṅge** viya sikkhāpadānaṁ padabhājanaṁ, anāpattivāro vā atthīti? Idhāpi desanāvidhānato paññāyati. "Deve vassante rukkhamūlampi nibbakosampi upadhāvantī"ti hi imehi dvīhi nidānavacanehi bahi vā anto vā sabbaṁ ovassakaṭṭhānaṁ idha ajjhokāso nāma. Anovassakaṭṭhānampi anibbakosameva idha icchitabbanti siddhaṁ hoti. Tena na **upagantabban**ti na ālayakaraṇapaṭikkhepo, "idha vassaṁ upemī"ti vacanapaṭikkhepo. Chavasarīraṁ dahitvā chārikāya, aṭṭhikānañca atthāya kuṭikā karīyatīti **andhakaṭṭhakathā**vacanaṁ. **"Ṭaṅkitamañco**ti kasikuṭikāpāsāṇagharan"ti likhitaṁ. "Akavāṭabaddhasenāsane attano pāpite sabhāgaṭṭhāne sakavāṭabaddhe vasati ce, vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Payogopi atthi, "asenāsanikena vassaṁ na upagantabban"ti **pāḷi** ca **aṭṭhakathā** ca, tasmā upaparikkhitabbaṁ.

Adhammikakatikādikathāvaṇṇanā

205. **Mahāvibhaṅge vuttan**ti ettha ayaṁ **andhakaṭṭhakathā**vacanaṁ ūnapannarasavassena sāmaṇerena idha vihāre na **vatthabbā,** na paṁsukūlaṁ āhiṇḍitabbaṁ, na coḷabhikkhā gahetabbā, na aññavihāre bhuñjitabbaṁ, na aññassa bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā santakaṁ bhuñjitabbaṁ, aññamaññaṁ neva ālapeyyāma na sallapeyyāma, na sajjhāyitabbaṁ, mattikāpattena vaṭṭati, na aparipuṇṇaparikkhārassa vāsoti.

206. **Musāvādo**ti visaṁvādo adhippeto. Keci "visaṁvādanavasena paṭissuṇitvāti vuttan"ti ca, "rañño[2] vuttavacanānurūpato musāvādoti gahaṭṭhā gaṇhantīti vuttan"ti ca vadanti.

---

1. Dī 1. 70; Ma 1. 214 piṭṭhādīsu.

2. Athañño (Ka)

207. **“Purimikā ca na paññāyati.** Kasmā? ‘Dutiye vasāmī’ti citte uppanne paṭhamasenāsanaggāho paṭippassambhati. Puna ‘paṭhame-eva vasāmī’ti citte uppanne dutiyo paṭippassambhati. Ubhayāvāse vidhānaṁ natthī”ti likhitaṁ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “paṭhamaṁ gahitaṭṭhāne avasitvā aññasmiṁ vihāre senāsanaṁ gahetvā dvīhatīhaṁ vasati, tato paṭhamaggāho paṭippassambhatīti purimikā ca na paññāyati. Pacchimaggāho na paṭippassambhati. Idañhi divasavasena paṭippassambhanaṁ nāma hoti. Atha pacchimaṁ temāsaṁ aññasmiṁ vasati, purimikā ca na paññāyati, idaṁ senāsanaggāhānaṁ vasena paṭippassambhanaṁ nāmā”ti vuttaṁ. Ubhopete atthavikappā idha nādhippetā. Yatthāyaṁ paṭissuto, tattha purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassa. Kattha pana purimikā paññāyatīti? Antarāmagge dvīsu āvāsesu yattha tadaheva pacchimaggāho, tattha paṭhamaṁ gahitaṭṭhāne sattāhakaraṇīyena gacchato na vassacchedo, **so tadaheva akaraṇīyo pakkamatī**ti-ādimhi **“karaṇīyaṁ** nāma sattāhakaraṇīyan”ti likhitaṁ.

Pāḷimuttakaratticchedavinicchaye “dhammassavanādī”ti vuttaṁ. Ādimhi catūsu vāresu nirapekkhapakkamanassādhippetattā “sattāhakaraṇīyenā”ti na vuttaṁ tasmiṁ sati nirapekkhagamanābhāvato. Tattha purimā dve vārā vassaṁ anupagatassa vasena vuttā, tasmā upagatassa tadaheva sattāhakaraṇīyena gantvā antosattāhaṁ āgacchato na vassacchedoti siddhaṁ. Pacchimā dve vārā upagatassa nirapekkhagamanavasena vuttā, “sattāhaṁ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamatī”ti tato bahiddhā sattāhaṁ vītināmentassa vassacchedoti dassanatthaṁ vuttaṁ. Tattha “akaraṇīyo pakkamatī”ti vacanābhāvā vinā ratticchedakāraṇena gantuṁ na vaṭṭatīti siddhaṁ. Pavāretvā pana gantuṁ vaṭṭati pavāraṇāya[1] taṁdivasasannissitattā. Tattha **na vā āgaccheyyā**ti antarāyena. Ācariyo pana “na puna idhāgacchāmī’ti nirapekkhopi sakaraṇīyova gantuṁ labhatīti dassanatthaṁ akaraṇīyo’ti na vuttan”ti vadati. “Sīhaḷadīpe kira cūḷapavāraṇā nāma atthi, taṁ pavāraṇaṁ katvā yathāsukhaṁ sakaraṇīyā gacchanti, payogañca dassentī”ti vuttaṁ. “Tattha cha aruṇā antovasse

1. Pavāraṇāruṇassa (Ka)

honti, eko bahi, tasmā so temāsaṁ vuttho hotīti apare”ti ca, “ācariyo evaṁ na vadatī”ti ca vuttaṁ. Sabbattha **vihāraṁ upetī**ti attano vassaggena pattagabbhaṁ upetīti **porāṇā. Asatiyā pana vassaṁ na upetī**ti ettha “imasmiṁ vihāre imaṁ temāsan”ti avacanena. **“Aṭṭhakathāyaṁ** vuttaratticchedakāraṇaṁ vinā tirovihāre vasitvā āgacchissāmīti gacchatopi vassacchedan”ti likhitaṁ.

208. **Paṭissuto hoti pacchimikāyā**ti antarā pabbajitabhikkhunā, chinnavassena vā paṭissuto, aññena pana purimaṁ anupagantvā pacchimikāyaṁ paṭissavo na kātabbo. Ratticchede sabbattha vassacchedoti sanniṭṭhānaṁ katvā vadanti. Keci pana na icchanti. Taṁ sādhetuṁ anekadhā papañcenti. Kiṁ tena.

Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanā

Aphāsukavihārakathāvaṇṇanā

210. "Saṁghaṁ āvuso pavāremī"ti vuttattā pacchāpi "vadatu maṁ saṁgho"ti vattabbaṁ viya dissati. Ayaṁ panettha adhippāyo—yasmā ahaṁ saṁghaṁ pavāremi, tasmā tattha pariyāpannā therā, majjhimā, navā vā avisesenāyasmanto sabbepi maṁ vadantūti.

Pavāraṇābhedavaṇṇanā

212. **Dvemā bhikkhave pavāranā**ti ettha tādise kicce sati yattha katthaci pavāretuṁ vaṭṭati. Teneva **mahāvihāre** bhikkhū cātuddasiyaṁ pavāretvā pannarasiyaṁ kāyasāmaggiṁ idānipi denti. **Citiyagiri**mahādassanattampi aṭṭhamiyaṁ gacchanti, tampi cātuddasiyaṁ pavāretukāmānaṁyeva hoti. "Sattāhaṁ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamati, anāpattīti vacanato idaṁ āciṇṇan"ti likhitaṁ. "No ce adhiṭṭhaheyya, āpatti dukkaṭassā"ti ekassa vuttadukkaṭaṁ, tasseva vuttaṁ pubbakiccañca saṁghagaṇānampi netabbaṁ.

Pavāraṇādānanujānanakathāvaṇṇanā

213. **Tena ca bhikkhunā**ti pavāraṇādāyakena.

Anāpattipannarasakādikathāvaṇṇanā

"Tassā ca pavāraṇāya ārocitāya saṁghena ca pavārite sabbesaṁ suppavāritaṁ hotīti vacanato kevalaṁ pavāraṇāya pavāraṇādāyakopi pavāritova hotī"ti vadantīti.

222. **Avuṭṭhibhāya parisāyā**ti pavāretvā pacchā aññamaññaṁ kathentiyā. **Ekaccāya vuṭṭhitāyā**ti ekaccesu yathānisinnesu ekaccesu sakasakaṭṭhānaṁ gatesu. **Puna pavāretabban**ti punapi sabbehi

samāgantvā pavāretabbaṁ. **Āgacchanti samasamā, tesaṁ santike pavāretabban**ti "gate anānetvā nisinnānaṁyeva santike pavāretabbaṁ, **uposathakkhandhake**pi eseva nayo"ti likhitaṁ. **Sabbāya vuṭṭhitāya parisāya āgacchanti samasamā, tesaṁ santike pavāretabban**ti "yadi sabbe vuṭṭhahitvā gatā, sannipātetuñca na sakkā, ekacce sannipātāpetvā pavāretuṁ vaṭṭatī"ti vadanti. Kasmā? Ñattiṁ ṭhapetvā kattabbasaṁghakammābhāvā vaggaṁ na hoti kira. Ettha pana ekaccesu gatesupi sabbesu gatesupi sabbe sannipātāpetvā ñattiṁ aṭṭhapetvā kevalaṁ pavāretabbaṁ. Ekacce sannipātāpetvā pavāretuṁ na vaṭṭati "saṁghaṁ bhante pavāremī"ti vacanato. Sabbepi hi sannipatitā pacchā diṭṭhaṁ vā sutaṁ vā parisaṅkitaṁ vā vattāro honti. Anāgatānaṁ atthibhāvaṁ ñatvāpi ekaccānaṁ santike pavāraṇāvacanaṁ viya hoti. Sammukhībhūte cattāro sannipātāpetvā nissaggiyaṁ āpannacīvarādinissajjanaṁ viya pavāraṇā na hoti sabbāyattattā. "Samaggānaṁ pavāraṇā paññattā"ti vacanañcettha sādhakaṁ. "Ito aññathā na vaṭṭati **aṭṭhakathāyaṁ** ananuññātattā'ti **upatissatthero** vadati. "Thokatarehi tesaṁ santike pavāretabbaṁ ñattiṁ aṭṭhapetvāvā"ti vuttaṁ. **Āgantukā** nāma navamito paṭṭhāyāgatā vā vajasatthanāvāsu vutthavassā vā honti.

237. "Dasavatthukā micchādiṭṭhi hoti tathāgatoti-ādī"ti likhitaṁ. "Natthi dinnanti-ādī"ti vuttaṁ.

239. "Upaparikkhitvā jānissāmāti tena saha pavāretabban"ti likhitaṁ.

Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cammakkhandhakavaṇṇanā

Soṇakoḷivisavatthukathāvaṇṇanā

242. **Asītiyā -pa- kāretī**ti "asīti gāmikasahassāni sannipātāpetvā"ti imassa kāraṇavacanaṁ. Tattha "gāmānaṁ asītiyā sahassesū"ti vattabbe "asītiyā gāmasahassesū"ti vuttaṁ. Gāmappamukhā **gāmikā,** tesaṁ sahassāni. **"Kammacittīkatānī"**ti upacārena vuttaṁ. Kammapaccaya-utusamuṭṭhāne hi tesaṁ añjanavaṇṇabhāvo. "Kenacideva karaṇīyenā"ti vattabbe kenacidevā"ti vuttaṁ. Ettha evaṁ-saddo opamme pavattati. Evamupamānopadesapucchāvadhāraṇapaṭiññāta-opamme. **Purato pekkhamānānan**ti anādaratthe sāmivacanaṁ. Tato pana bhagavato gandhakuṭiyā kavāṭaṁ subaddhaṁ passitvā icchitākārakusalatāya iddhiyā gantvā kuṭiṁ pavisitvā ārocesi. **Vihārapacchāyāyan**ti vihārassa vaḍḍhamānacchāyāyaṁ. **"Aho nūnā**ti aho mahanto"ti likhitaṁ. Bhagavato sambahulehi saddhiṁ āhiṇḍanaṁ āyasmato soṇassa vīriyārambhanidassanena anāraddhavīriyānaṁ uttejanatthaṁ, evaṁ sukhumālānaṁ pādarakkhaṇatthaṁ upāhanā anuññātāti dassanatthañca.

Soṇassapabbajjākathāvaṇṇanā

243. **Tattha ca nimittaṁ gaṇhāhī**ti tesaṁ indriyānaṁ ākāraṁ upalakkhehi.

244. **Adhimutto hotī**ti paṭivijjhitvā paccakkhaṁ katvā ṭhito hoti. **Nekkhammādhimutto**ti-ādīhi nibbānaṁ, arahattañca vuttaṁ. "Tañhi sabbakilesehi nikkhantattā 'nekkhamman'ti ca gehato pavivittattā 'paviveko'ti ca byāpajjābhāvato 'abyāpajjan'ti ca arahatthaṁ upādānassa khayante uppannattā 'upādānakkhayo'ti ca taṇhāya khayante uppannattā 'taṇhakkhayo'ti ca sammohābhāvato 'asammoho'ti ca vuccatī"ti vuttaṁ. Sabbehi arahattaṁ vuttanti keci. **Siyā kho evamassā**ti kadāci evamassa, assa vā āyasmato evaṁ siyā. **Paccāgacchanto jānato. Karaṇīyamattānan**ti attano. So eva

vā pāṭho. **Nekkhammādhimutto**ti imasmiṁyeva arahattaṁ kathitaṁ. Sesesu nibbānanti keci. **Asammohādhimutto**ti ettheva nibbānaṁ. Sesesu arahattanti keci. "Sabbesvevetesu ubhayampī"ti vadanti. **Pavivekañca cetaso, adhimuttassa, upādānakkhayassa cā**ti upayogatthe sāmivacanaṁ. Āyatanānaṁ uppādañca vayañca disvā.

Sabbanīlikādipaṭikkhepakathāvaṇṇanā

246. "Rañjanacoḷakena puñchitvā"ti pāṭho. **"Khallakādīni apanetvā'**ti vuttattā dve tīṇi chiddāni katvā vaḷañjetuṁ vaṭṭatī"ti vadantānaṁ vādo na gahetabbo.

Yānādipaṭikkhepakathāvaṇṇanā

254. "Caturaṅgulādhikānī"ti vuttattā caturaṅgulato heṭṭhā vaṭṭatīti eke. **Ubhatolohitakūpadhānan**ti ettha "kāsāvaṁ pana vaṭṭati, kusumbhādirattameva na vaṭṭatī"ti likhitaṁ.

Sabbacammapaṭikkhepādikathāvaṇṇanā

255. **Kissa tyāyan**ti kissa te ayaṁ.

256. **Gihivikatan**ti gihīnaṁ atthāya kataṁ. "Yattha katthaci nisīdituṁ anujānāmīti attho"ti likhitaṁ. Kiñcāpi **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṁ** "ṭhapetvā tūlikaṁ sabbāneva gonakādīni ratanaparisibbitāni vaṭṭantī"ti[1] vuttaṁ, atha kho vinayapariyāyaṁ patvā garuke ṭhātabbato idha vuttanayenevettha attho gahetabbo. "Tattha pana suttantikadesanāya gahaṭṭhādīnampi vasena vuttattā tesaṁ saṅgaṇhanatthaṁ ṭhapetvā 'tūlikaṁ -pa- vaṭṭantī'ti vuttaṁ viya khāyatīti apare"ti vuttaṁ.

259. **Migamātuko**ti tassa nāmaṁ. Vātamigoti ca tassa nāmaṁ. "Kāḷasīho kāḷamukho kapī"ti likhitaṁ. **Cammaṁ na vaṭṭatī**ti yena pariyāyena cammaṁ vaṭṭissati, so parato āvi bhavissati. "Attano

---

1. Na vaṭṭanti (Ṭṭha)

puggalikavasena parihāro paṭikkhitto”ti vuttaṁ. “Na bhikkhave kiñci cammaṁ dhāretabban”ti ettāvatā siddhe “na bhikkhave gocamman”ti idaṁ parato “anujānāmi bhikkhave sabbapaccantimesu janapadesu cammāni attharaṇānī”ti ettha anumatippasaṅgabhayā vuttanti veditabbaṁ.

Cammakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Bhesajjakkhandhakavaṇṇanā

Pañcabhesajjādikathāvaṇṇanā

260. **"Yaṁ bhesajjañceva assā"**ti parato "tadubhayena bhiyyoso mattāya kissā hontī"ti-ādinā virodhadassanato nidānānapekkhaṁ yathālābhavasena vuttanti veditabbaṁ. Yathānidānaṁ kasmā na vuttanti ce? Tadaññāpekkhādhippāyato. Sabbabuddhakālepi hi sappi-ādīnaṁ sattāhakālikabhāvāpekkhāti tathā vacanena bhagavato adhippāyo, teneva "āhāratthañca phareyya, na ca oḷāriko āhāro paññāyeyyā"ti vuttaṁ. Tathā hi **kāle paṭiggahetvā kāle paribhuñjitun**ti ettha ca kālaparicchedo na kato. Kutoyeva pana labbhā tadaññāpekkhādhippāyo bhagavato mūlabhesajjādīni tāni paṭiggahetvā yāvajīvanti kālaparicchedo. Yaṁ pana "anujānāmi bhikkhave tāni pañca bhesajjāni kāle paṭiggahetvā kāle paribhuñjitun"ti vacanaṁ, taṁ "sannidhiṁ katvā aparāparasmiṁ divase kāle eva paribhuñjituṁ anujānāmī"ti adhippāyato vuttanti veditabbaṁ. Aññathā atisayattābhāvato "yaṁ bhesajjañceva assā"ti-ādi vitakkuppādo na sambhavati. Paṇītabhojanānumatiyā pasiddhattā ābādhānurūpasappāyāpekkhāya vuttānīti ce? Tañca na, bhiyyoso mattāya kisādibhāvāpattidassanato. Yathā "ucchurasaṁ upādāya phāṇitan"ti vuttaṁ, tathā "navanītaṁ upādāya sappin"ti vattabbato navanītaṁ visuṁ na vattabbanti ce? Na, visesadassanādhippāyato. Yathā phāṇitaggahaṇena siddhepi parato ucchuraso visuṁ anuññāto ucchusāmaññato guḷodakaṭṭhāne ṭhapanādhippāyato. Tathā navanīte visesavidhidassanādhippāyato navanītaṁ visuṁ anuññātanti veditabbaṁ. Visesavidhi panassa **bhesajjasikkhāpadaṭṭhakathā**vasena veditabbaṁ. Vuttañhi tattha "pacitvā sappiṁ katvā paribhuñjitukāmena adhotampi pacituṁ vaṭṭatī"ti[1]. Tattha sappi pakkāva hoti, nāpakkā. Tathā phāṇitampi. Navanītaṁ apakkameva.

Etthāha—navanītaṁ viya ucchurasopi sattāhakālikapāḷiyaṁ eva vattabboti? Na vattabbo. Kasmā? Sattāhakālikapāḷiyaṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 290 piṭṭhe.

vutte ucchuraso guḷāpadesena yathā agilānassa phāṇitaṁ paṭisiddhaṁ, tathā ucchurasopīti āpajjati, avutte pana guḷaṁ viya so phāṇitasaṅkhyaṁ na gacchati. Idha avatvā pacchā vacanena guḷodakaṭṭhāneva ṭhapito hoti. Tadatthameva pacchābhattaṁ vaṭṭanakapānakādhikāre vutto, tasmā eva yāmakālikoti ce? Na, aṭṭhakathāvirodhato. Na upādāyatthassa nissayatthattāti ce? Kiṁ vuttaṁ hoti—"ucchurasaṁ upādāya ucchuvikati phāṇitanti veditabbā"ti[1] yadetaṁ nissaggiyaṭṭhakathāvacanaṁ, tattha "upādāyā"ti imassa nissāya paccayaṁ katvāti atthoti. Na, parato aparakiriyāya adassanato. Yathā "cakkhuñca paṭicca rūpe cā"ti-ādīsu[2] "paṭiccā"ti imassa ussukkavacanassa "uppajjatī"ti aparakiriyā dissati, na tathā "ucchurasaṁ upādāyā"ti ettha aparakiriyā dissatīti. Ayuttametaṁ tattha tadabhāvepi siddhattā. Yathā "cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṁ upādāya rūpan"ti[3] ettha aparakiriyāya abhāvepi ussukkavacanaṁ siddhaṁ, tathā etthāpi siyāti? Na, tattha pāṭhasesāpekkhattā. Yathā cattāro mahābhūtā upādāya vuttaṁ, pavattakaṁ vā rūpanti imaṁ pāṭhasesaṁ sā pāḷi apekkhati, na tathā idaṁ **aṭṭhakathā**vacanaṁ kañci pāṭhaṁ apekkhati. Paripuṇṇavādino hi aṭṭhakathācariyā. Saññākaraṇamattaṁ vā tassa rūpassa. "Atthi rūpaṁ upādāyā"ti-ādīsu[4] hi saññākaraṇamattaṁ, evamidhāpīti veditabbaṁ. Idha pana "ucchurasaṁ upādāyā"ti ucchurasaṁ ādiṁ katvā, tato paṭṭhāyāti attho, tasmā "ucchurasena saṁsaṭṭhaṁ bhattaṁ agilāno bhikkhu viññāpetvā bhuñjanto paṇītabhojanasikkhāpadena kāretabbo, bhikkhunī pāṭidesaniyenā"ti vuttaṁ, taṁ ayuttanti eke. Te visesahetuno abhāvaṁ, dassetvā paññāpetabbā.

Ettāvatā "ucchurasaṁ upādāyāti ucchurasaṁ ādiṁ katvā"ti-ādīnaṁ padānaṁ atthaṁ micchā gahetvā yadi "ucchurasaṁ upādāyā"ti vacanena ucchuraso phāṇitaṁ siyā, "apakkā vā"ti vacanaṁ niratthakaṁ apakkavacanena ucchurasassa gahitattā. Atha "pakkā vā"ti vacanena ucchuraso phāṇitanti siddhaṁ, "ucchurasaṁ upādāyā"ti vacanaṁ niratthakanti uttaraṁ vuttaṁ, taṁ anuttaranti sādhitaṁ hoti. **So cetehi apakkā vā**ti sāmaṁ bhikkhunā

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 294 piṭṭhe. 2. Ma 1. 158, 326; Ma 3. 328, 332; Saṁ 1. 301 piṭṭhādīsu.
3. Abhi 1. 145 piṭṭhe. 4. Abhi 1. 146 piṭṭhe.

apakkā vā. **Avatthukapakkā vā**ti bhikkhunāva sāmaṁ vinā vatthunā pakkā vāti attho. Tasmā aññathā "savatthukapakkā vā"ti ca vattabbanti attho dassito, so duṭṭhu dassito. Kasmā? **Mahā-aṭṭhakāthāyaṁ** "jhāma-ucchuphāṇitaṁ vā koṭṭita-ucchuphāṇitaṁ vā purebhattameva vaṭṭatī"ti vuttattā, "savatthukapakkā vā"ti vacanassa ca laddhivirodhato avuttattā. **"Mahāpaccariyaṁ** pana 'etaṁ savatthukapakkaṁ vaṭṭati no vaṭṭatī'ti pucchaṁ katvā 'ucchuphāṇitaṁ pacchābhattaṁ no vaṭṭanakaṁ nāma natthī'ti vuttaṁ, taṁ yuttan"ti[1] vuttattā ca savatthukapakkā vāti attho ca vuttoyeva hoti, tasmā duddassitoti siddhaṁ. **Āhāratthan**ti āhārapayojanaṁ. Āhārakiccaṁ yāpananti atthoti ca.

262. **Telaparibhogenā**ti sattāhakālikaparibhogena.

263. **Sati paccaye**ti ettha satipaccayatā gilānāgilānavasena dvidhā veditabbā. Vikālabhojanasikkhāpadassa hi anāpattivāre yāmakālikādīnaṁ tiṇṇampi avisesena satipaccayatā vuttā. Imasmiṁ **khandhake** "anujānāmi bhikkhave gilānassa guḷaṁ, agilānassa guḷodakaṁ, anujānāmi bhikkhave gilānassa loṇasovīrakaṁ, agilānassa udakasambhinnan"ti vuttaṁ. Tasmā siddhaṁ satipaccayatā gilānāgilānavasena duvidhāti. Aññathā asati paccaye guḷodakādīsu āpajjati. Tato ca pāḷivirodho.

Piṭṭhehīti pisitatelehi. **Koṭṭhaphalan**ti koṭṭharukkhassa phalaṁ. "Madanaphalaṁ vā"ti ca likhitaṁ. **Hiṅgujatu** nāma hiṅgurukkhassa daṇḍapallavapavāḷapākanipphannā. **Hiṅgusipāṭikā** nāma tassa mūlasākhapākanipphannā. **Takaṁ** nāma tassa rukkhassa tacapākodakaṁ. **Takapattī**ti tassa pattapākodakaṁ. **Takapaṇṇī**ti tassa phalapākodakaṁ. Atha vā **"takaṁ** nāma lākhā. **Takapattī**ti kittimalomalākhā. **Takapaṇṇī**ti pakkalākhā"ti likhitaṁ. **Ubbhidaṁ** nāma ūsapaṁsumayaṁ[2].

264. **Chakaṇaṁ** gomayaṁ. **Pākatikacuṇṇaṁ** nāma apakkakasāvacuṇṇaṁ, tena "ṭhapetvā gandhacuṇṇaṁ sabbaṁ vaṭṭatī"ti vadanti. **Cālitehī**ti parissāvitehi.

265. **Nānāsambharehi katan**ti nānosadhehi.

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 294 piṭṭhe. 2. Ussadapaṁsumayaṁ (Ka)

Guḷādi-anujānanakathāvaṇṇanā

274. Sāmaṁ pakkaṁ samapakkanti duvidhaṁ viya dīpeti, tasmā khīrādīsu uṇhamattameva pāko. Tena uttaṇḍulādisamānā honti.

276-278. "Buddhappamukhan'ti āgataṭṭhāne 'bhikkhusaṁgho'ti avatvā 'saṁgho'ti vuccati bhagavantampi saṅgahetun"ti vadanti. **Nāgo**ti hatthī.

279. **Sambādhe**ti vaccamagge bhikkhussa bhikkhuniyā ca passāvamaggepi anulomato. Dahanaṁ paṭikkhepābhāvā vaṭṭati. Satthavattikammānulomato na vaṭṭatīti ce? Na, paṭikkhittapaṭikkhepā, paṭikkhipitabbassa tapparamatādīpanato, kiṁ vuttaṁ hoti? Pubbe paṭikkhittampi satthakammaṁ sampiṇḍetvā pacchā "na bhikkhave -pa- thullaccayassā"ti dvikkhattuṁ satthakammassa paṭikkhepo kato. Tena sambādhassa sāmantā dvaṅgulaṁ paṭikkhipitabbaṁ nāma. Satthavattikammato uddhaṁ natthīti dīpeti. Kiñca bhiyyo pubbe sambādheyeva satthakammaṁ paṭikkhittaṁ, pacchā sambādhassa sāmantā dvaṅgulampi paṭikkhittaṁ, tasmā tasseva paṭikkhepo, netarassāti siddhaṁ. Ettha "satthaṁ nāma satthahārakaṁ vāssa pariyeseyyā"ti-ādīsu viya yena chindati, taṁ sabbaṁ. Tena vuttaṁ **"kaṇṭakena vā"**ti-ādi. Khāradānaṁ panettha **bhikkhunivibhaṅge** pasākhe lepamukhena anuññātanti veditabbaṁ. Eke pana "satthakammaṁ vā"ti pāṭhaṁ vikappetvā vatthikammaṁ karonti. **"Vatthī"**ti kira agghikā vuccati. Tāya chindanaṁ vatthikammaṁ nāmāti ca atthaṁ vaṇṇayanti, te "satthahārakaṁ vāssa pariyeseyyā"ti imassa padabhājanīyaṁ dassetvā paṭikkhipitabbā. **Aṇḍavuḍḍhī**ti vātaṇḍako. **Ādānavattī**ti ānahavatti.

Manussamaṁsapaṭikkhepakathāvaṇṇanā

280. "Na bhikkhave manussamaṁsaṁ -pa- thullaccayassā"ti vuttattā, "na ca bhikkhave appaṭi -pa- dukkaṭassā"ti ca vuttattā appaṭivekkhaṇadukkaṭañca thullaccayañcāti dve āpajjati, tasmā kappiyamaṁsepi appaṭivekkhaṇapaccayā dukkaṭameva. Keci "maṁsabhāvaṁ jānantova āpajjati. Pūvādīsu ajānantassa kā paccavekkhaṇā"ti vadanti. Ajānantopi āpajjati sāmaññena vuttattāti keci.

Hatthimaṁsādipaṭikkhepakathāvaṇṇanā

281. **Imesaṁ -pa- sabbaṁ na vaṭṭatī**ti idaṁ dasannampi manussamaṁsādīnaṁ akappiyabhāvamattaparidīpanavacanaṁ, nāpattivibhāgadassanavacanaṁ. **Yaṁ kiñci ñatvā vā añatvā vā khādantassa āpattiyevā**ti idampi aniyamitavacanameva "ayaṁ nāma āpattī"ti avuttattā. Tadubhayampi heṭṭhā manussādīnaṁ maṁsādīsu thullaccayadukkaṭāpattiyo hontīti gahitanayehi adhippāyo jānituṁ sakkāti evaṁ vuttaṁ. Tatrāyaṁ adhippāyo—yasmā etesaṁ manussādīnaṁ maṁsādīni akappiyāni, tasmā manussānaṁ maṁsādīsu thullaccayāpatti. Sesānaṁ sabbattha dukkaṭāpattīti. Pāṭheyeva hi lohitādiṁ maṁsagatikaṁ katvā "na bhikkhave manussamaṁsaṁ -pa- thullaccayassā"ti vuttaṁ. Tattheva hatthādīnaṁ maṁsādīsupi dukkaṭāpatti paññattā. Tena vuttaṁ **sīhaḷaṭṭhakathāyaṁ** "manussamaṁse vā kese vā nakhe vā aṭṭhimhi vā lohite vā thullaccayamevā"ti vuttaṁ. Iminā eva—

"Aṭṭhipi lohitaṁ cammaṁ, lomamesaṁ na kappatī"ti[1]—

khuddasikkhāgāthāpadassa attho ca adhippāyo ca suviññeyyoti. **Paṭiggahaṇe**ti ettha anādariyadukkaṭaṁ vuttaṁ. "Udakamanussādimaṁsampi na vaṭṭatī"ti vadanti. Nāgarājena vuttādīnave satipi ujjhāyanādhikārameva gahetvā **"paṭikūlatāyā"**ti vuttaṁ.

Yāgumadhugoḷakādikathāvaṇṇanā

283. **Yathādhammo kāretabbo**ti idaṁ saṅgītikārakavacanaṁ. Na hi bhagavā tameva sikkhāpadaṁ dvikkhattuṁ paññapesi, evaṁ evarūpesūti eke. Paṭhamapaññattameva sandhāya vuttaṁ, tathāpi na ca te bhikkhū sāpattikā jātā. Kathaṁ? **Paramparabhojanasikkhāpadassa** aṭṭhuppattiyā. "Apica mayaṁ kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjimhā"ti vuttaṁ. **Mātikāvibhaṅge**[2] ca paramparabhojanaṁ nāma pañcannaṁ bhojanānaṁ aññatarena bhojanena nimantito, taṁ ṭhapetvā aññaṁ pañcannaṁ bhojanānaṁ aññataraṁ bhojanaṁ bhuñjati, etaṁ paramparabhojanaṁ nāmā"ti vuttaṁ, tasmā aññaṁ bhojanaṁ nāma nimantanato laddhaṁ yaṁ kiñcīti siddhaṁ. Yasmā na bhojjayāgunimantanato laddhabhojanaṁ,

---

1. Maṁsesu ca akappiyanti uddesassa niddese tatiyagāthāyaṁ. 2. Vi 2. 105 piṭṭhe.

tasmā “ettha anāpattī”ti te bhikkhū paribhuñjiṁsūti. Ettha “yathādhammo kāretabbo”ti vuttattā pana aññanimantanato laddhabhojanameva bhuñjantassa āpatti, netaranti anuññātaṁ. Tato paṭṭhāya tassa anāpattivāre “niccabhatte salākabhatte pakkhike uposathike pāṭipadike”ti vuttaṁ. Pubbe vesāliyā paññattakāle natthi, yadi atthi, aṭṭhuppattimātikāvibhaṅgavirodho, tasmā “apica mayaṁ kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjimhā”ti aṭṭhuppattiyaṁ vuttattā, padabhājanepi “aññaṁ pañcannaṁ bhojanānaṁ aññataraṁ bhojanaṁ bhuñjatī”ti avisesena vuttattā ca paṭhamaṁ vā pacchā vā nimantitaṁ bhojanaṁ ṭhapetvā animantitameva bhuñjantassa āpatti, netaranti kiñcāpi āpannaṁ, “na bhikkhave aññatra nimantitena aññassa bhojjayāgu paribhuñjitabbā”ti vuttattā pana paṭhamanimantitabhojanato aññaṁ pacchā laddhaṁ nimantitabhojanaṁ, niccabhattādīni ca bhuñjantassa āpattīti āpajjamānaṁ viya jātanti anupaññattippasaṅganivāraṇaṁ, animantanabhojane āpattippasaṅganivāraṇañca karonto, paṭhamapaññattisikkhāpadameva iminā atthena pariṇāmento ca “yathādhammo kāretabbo”ti bhagavā āha, tasmā tato paṭṭhāya pacchā nimantanabhojanaṁ bhuñjantasseva āpatti. Tesu na niccabhattādīnīti āpannaṁ. Tenevāyasmā **upālitthero** tassa anāpattivāre “niccabhatte”ti-ādīni pañca padāni pakkhipitvā saṅgāyi. Adhippāyaññū hi te mahānāgā, tasmā paṭhamameva yaṁ bhagavatā vuttaṁ “pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpattī”ti vacanaṁ, pacchāpi taṁ anurakkhantena abhojanaṁ madhugoḷakaṁ aparāmasitvā bhojjayāgu eva vuttāti evaṁ ācariyo.

Etthāha—yathā pacchāladdhalesena therena niccabhattādipakkhepo kato, evaṁ **kathinakkhandhake** paramparabhojanaṁ pakkhipitvā “atthatakathinānaṁ vo bhikkhave cha kappissantī”ti kimatthaṁ na vuccanti? Vuccate—yathāvuttalesanidassanatthaṁ. Aññathā idaṁ sikkhāpadaṁ vesāliyaṁ, andhakavinde cāti ubhayattha upaḍḍhupaḍḍhena paññattaṁ siyā. No ce, sāpattikā bhikkhū siyuṁ, na ca te sāpattikā appaṭikkhittepi tesaṁ kukkuccadassanato. “Tena hi brāhmaṇa bhikkhūnaṁ dehīti. Bhikkhū kukkuccāyantā na paṭiggaṇhantī”ti hi vuttaṁ. Tesañhi “paribhuñjathā”ti bhagavato āṇattiyā paribhuttānampi “odissakaṁ nu kho idaṁ amhākan”ti vimatippattānaṁ vimativinodanatthaṁ “anujānāmi bhikkhave yāguñca

madhugoḷakañcā"ti vuttaṁ. Evamidhāpete paññattaṁ paramparabhojanasikkhāpadaṁ omadditvā paramparabhojanaṁ kathaṁ bhuñjissantīti. Etthāhu keci ācariyā paramparabhojanasikkhāpadeneva "aññassa bhojanaṁ na kappatī"ti jānantāpi "anujānāmi bhikkhave yāguñcā"ti visuṁ anuññātattā "paṭaggidānamahāvikaṭādi viya kappatī"ti saññāya bhuñjiṁsu. Tena vuttaṁ "apica mayaṁ kālasseva bhojjayāguyā dhātā"ti-ādi, taṁ ayuttaṁ tattha aṭṭhuppattimātikāvibhaṅgavirodhena anāpattivāre niccabhattādīnaṁ asambhavappasaṅgato, bhikkhūnaṁ sāpattikabhāvānatikkamanato, micchāgāhahetuppasaṅgena bhagavatā anuññātappasaṅgato ca. Te hi bhikkhū yasmā bhagavā katthaci vinayavasena kappiyampi "gāthābhigītaṁ me abhojaneyyan"ti[1] paṭikkhipati, tasmā bhagavato adhippāyaṁ pati "kukkuccāyantā na paṭiggaṇhantī"ti vuttaṁ, sikkhāpadaṁ pati bhagavāpi attano adhippāyappakāsanatthameva "anujānāmi bhikkhave yāguñcā"ti āha. Duravaggāho hi bhagavato adhippāyo. Tathā hi bhāradvājassa pāyāsaṁ abhojaneyyanti akataviññattippasaṅgato paṭikkhipi. **Ānandattherena** viññāpetvā sajjitaṁ tekaṭulayāguṁ pana "yadapi ānanda viññattaṁ, tadapi akappiyan"ti avatvā "yadapi ānanda antovutthan"ti-ādimevāha. Tena no ce taṁ antovutthaṁ kappatīti adhippāyadassanena paṇītabhojanasūpodanaviññattisikkhāpadāni upatthambheti bhagavatopi kappati, pageva amhākanti.

284. **Gilānasseva bhagavatā guḷo anuññāto**ti "yāni kho pana tāni gilānānaṁ bhikkhūnaṁ paṭisāyanīyānī"ti[2] vacanavasena vuttaṁ, teneva te idha paṭiggahaṇe kukkuccāyiṁsu. Idha pana "anujānāmi bhikkhave gilānassa guḷodakan"ti vattabbe guḷādhikārattā pubbe anuññātañca vatvā agilānassa guḷodakaṁ anuññātaṁ, tena gilānena sati paccaye guḷo paribhuñjitabbo, guḷodakaṁ asati paccayepi vaṭṭatīti imaṁ visesaṁ dīpeti. Tattha "guḷodakaṁ kālikesu sattāhakālikaṁ, bhagavatā odissānuññātattā sattāhātikkamena dukkaṭan"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ, udakasambhinnattā sattāhakālikabhāvaṁ jahati. "Yathā ambādi udakasambhinnaṁ yāmakālikaṁ jātaṁ, tathā sattāhakālikaṁ jahitvā

1. Saṁ 1. 169; Khu 1. 292; Khu 11. 222 piṭṭhesu. 2. Vi 1. 363 piṭṭhe.

tadanantare yāvajīvike ṭhitan"ti vadanti, taṁ yuttaṁ, tañca bhagavatā odissānuññātattā paccavekkhaṇābhāve doso natthi. "Guḷodakan'ti vuttattā udakagatikan"ti vadanti. Yadi udakamissaṁ udakagatikaṁ hoti, madhupi siyā taṁ tathā anuññātattā. Mā hotu, appaṭiggahetvā paribhuñjitabbaṁ siyā udakagatikattā, tañca na hoti, "sabbatthāpi upaparikkhitvā gahetabban"ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** vuttaṁ.

285. **Suññāgāran**ti catutthajjhānaṁ.

Kappiyabhūmi-anujānanakathāvaṇṇanā

295. **Oravasaddan**ti mahāsaddaṁ. **Bahūhi samparivāretvā**ti ettha ekenāpi vaṭṭati. "Bahūsu ekassapi vacanena saha siyāti vuttan"ti vadanti. "Āmasitvā"ti vuttattā anāmasite na vaṭṭati. "Doso natthī"ti vacanena sesāpi anuññātā. "Bhittiñce upasante pacchā taṁ pūrenti, tattha kātuṁ na vaṭṭati, pakatibhūmiyaṁyeva kātuṁ vaṭṭatī"ti vadanti. Taṁ upari **aṭṭhakathāyaṁ** "iṭṭhakādīhi katācayassā"ti-ādinā virujjhati viya. **Mattikāpiṇḍaṁ vā**ti ettha "asatiyā anadhiṭṭhitāya saritaṭṭhānato paṭṭhāya ce upari adhiṭṭhitā, heṭṭhā ṭhitaṁ bhaṇḍaṁ akappiyaṁ, upariṭṭhitameva kappiyaṁ, ayamettha viseso"ti vuttaṁ. **Ettha kappiyakuṭi laddhuṁ vaṭṭatī**ti evaṁvidhe puna kātabbāti attho. **Kappiyakuṭiṁ kātuṁ demā**ti ettha kappiyakuṭikiccaṁ kātunti adhippāyo. Bhojanasālā pana senāsanameva, tasmā tattha kātabbanti apare. "Akatepi vaṭṭatī"ti vuttaṁ.

"Mukhasannidhi nāma bhojanakāle sannidhī"ti likhitaṁ. Mukhasannidhīti tassa nāmaṁ. "Yadi sannidhi hoti, pācittiyaṁ bhaveyya, mukhasannidhi pana dukkaṭaṁ, tasmā sannidhi anadhippetā"ti vuttaṁ. "Tassa santakaṁ katvā"ti vuttattā anapekkhavissajjanaṁ nādhippetaṁ. Cīvaravikappane viya kappiyamattaṁ ñātabbanti keci.

Keṇiyajaṭilavatthukathāvaṇṇanā

300. "Attanā paṭiggahitaṁ purebhattameva pariccajitvā sāmaṇerādīhi pānakaṁ katvā dinne purebhattameva vaṭṭati, na pacchābhattaṁ savatthukapaṭiggahitattā"ti vadanti, tattha puna paṭiggahaṇe niddosattā, purebhattameva

paṭiggahaṇassa nissaṭṭhattā, attanā ca aggahitattā doso na dissati, upaparikkhitvā gahetabbaṁ. **Sālūkā** nāma kandā, "ito kiñcitakan"ti voharanti. **"Phārusakan**ti goḷavisaye eko rukkho"ti ca likhitaṁ. "Pakkaḍākarasan"ti visesitattā "apakkaṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ. **Kurundi**vacanenapi siddhameva. Taṇḍuladhovanodakampi **dhaññaraso** eva. "Nikkasaṭo ucchuraso sattāhakāliko"ti likhitaṁ. **Sāvittī**ti gāyanti. **Chandaso**ti vedassa. "Na bhikkhave pabbajitena akappiye samādapetabban'ti vuttattā anupasampannassāpi na kevalaṁ dasasu eva sikkhāpadesu, atha kho yaṁ bhikkhussa na kappati, tasmimpīti adhippāyo"ti vuttaṁ.

305. **Dve paṭā desanāmenevā**ti cīnapaṭṭasomārapaṭṭāni. **Tīṇī**ti pattuṇṇena saha tīṇi. **Iddhimayikaṁ** ehibhikkhūnaṁ nibbattaṁ. Devadattiyaṁ **anuruddhattherena** laddhaṁ. "Yāmābhikkame sannidhivasena sattāhātikkame bhesajjasikkhāpadavasenā"ti likhitaṁ.

Bhesajjakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kathinakkhandhakavaṇṇanā

Kathinānujānanakathāvaṇṇanā

306. **“Kathinan**ti pañcānisaṁse antokaraṇasamatthatāya thiranti attho”ti likhitaṁ. “Pañca kappantī”ti avatvā “kappissantī”ti anāgatavacanaṁ “vo”ti imassa sāmivacanapakkhe yujjati tesaṁ tasmiṁ khaṇe anatthatakathinattā. Dvīsu panetesu atthavikappesu pacchimo yutto sabbesampi tesaṁ pāveyyakānaṁ sabbadhutaṅgadharattā. Nimantanaṁ sādiyantasseva hi anāmantacāro paññatto, tathā gaṇabhojanaṁ. Asamādānacāro anadhiṭṭhitaticīvarassa natthi atecīvarikassa yāvadatthacīvaracatutthādicīvaraggahaṇasambhavato. Itarassāpi anadhiṭṭhānamukhena labbhati. Cīvaruppādo apaṁsukūlikasseva. **“Kathinatthatasīmāyan”**ti upacārasīmaṁ sandhāya vuttaṁ. Upacārasīmaṭṭhassa matakacīvarādibhāgiyatāya baddhasīmāya tatruppādābhāvato viññeyyametaṁ upacārasīmāvettha adhippetāti. **Kathinatthāraṁ ke labhantī**ti ke sādhentīti attho. Pañca janā sādhenti. Kathinadussassa hi dāyakā pacchimakoṭiyā cattāro honti. Eko paṭiggāhakoti. “Tatra ce bhikkhave yvāyaṁ catuvaggo bhikkhusaṁgho ṭhapetvā tīṇi kammāni upasampadaṁ pavāraṇaṁ abbhānan”ti[1] **campeyyakkhandhake** vuttattā “na pañcavaggakaraṇīyan”ti gahetabbaṁ. “Yassa saṁgho kathinadussaṁ deti, taṁ hatthapāse akatvāpi bahisīmāya ṭhitassapi dātuṁ vaṭṭatī”ti vadanti, taṁ hatthapāse katvā eva dātabbaṁ. Kasmā? “Tassa kammappattattā”ti vuttaṁ. “Tatruppādena taṇḍulādinā vattesu cetāpitesu atthatakathinānameva tāni vatthāni pāpuṇanti. Vatthehi pana taṇḍulādīsu cetāpitesu sabbesaṁ tāni pāpuṇantī”ti vuttaṁ. **Paṭhamapavāraṇāya pavāritā labhantī**ti idaṁ ukkaṭṭhakoṭiyā vuttaṁ. Antarāyena appavāritānampi vutthavassānaṁ kathinatthārasambhavato itare gaṇapūrake katvā kathinaṁ attharitabbanti kathaṁ paññāyatīti ce? “Dvinnaṁ puggalānaṁ atthataṁ hoti kathinaṁ atthārakassa ca anumodakassa cā”ti[2] **parivāre** ekavacanakaraṇato, tattheva “saṁghassa atthataṁ hoti kathinaṁ, gaṇassa puggalassa atthataṁ hoti kathinan”ti[3] vacanato ca.

---

1. Vi 3. 439 piṭṭhe. 2. Vi 5. 302 piṭṭhe. 3. Vi 5. 310 piṭṭhe.

Aññasmiṁ vihāre vutthavassāpi na labhantīti idaṁ kiṁ ekasīmasmiṁ, udāhu nānāsīmasminti? Kiñcettha—yadi tāva ekasīmasmiṁ, parato "sace pana ekasīmāya bahū vihārā honti, sabbe bhikkhū sannipātetvā ekattha kathinaṁ attharitabbaṁ, visuṁ visuṁ attharituṁ na vaṭṭatī"ti iminā **aṭṭhakathā**vacanena virujjhati. Idañhi vacanaṁ sabbesaṁyeva eko kathinatthāroti dīpeti. Atha nānāsīmasmiṁ, upanandassa ekādhippāyadānānumatiyā virujjhati. Vuttañhetaṁ "detha bhikkhave moghapurisassa ekādhippāyan"ti[1]. Idañhi vacanaṁ dvīsupi āvāsesu tassa kathinatthārasiddhiṁdīpetīti. Avirodhova icchitabbo appaṭisiddhattā, tasmā ekasīmasmiṁ vā nānāsīmasmiṁ vā nānūpacāre aññasmiṁ vihāre vutthavassāpi na labhantīti adhippāyo veditabbo. "Pacchimikāya upasampanno paṭhamapavāraṇāya pavāretumpi labhati, vassiko ca hoti ānisaṁsañca labhatīti sāmaṇerānaṁ vassūpagamanaṁ anuññātaṁ hoti, sāmaṇerā kathinānisaṁsaṁ labhantī"ti vadanti.

Tiṇṇaṁ cīvarānaṁ aññatarappahonakanti idaṁ "na aññatra saṅghāṭiyā uttarāsaṅgena antaravāsakena atthataṁ hoti kathinan"ti imāya **pāḷiyā** virujjhanaṁ viya dissati. Ayañhi pāḷi tiṇṇaṁ cīvarānaṁ aññataravirahenāpi na atthataṁ hoti kathinanti dīpetīti ce? Na, tadatthajānanato, na tiṇṇaṁ cīvarānaṁ aññataravirahena na atthataṁ hoti kathinanti hi dīpetukāmo bhagavā taṁ pāḷimāha. Yadi evaṁ "aññatra saṅghāṭiyā uttarāsaṅgena antaravāsakenā"ti na vattabbā siyāti ce? Na, adhippāyajānanatova. Yo saṅghāṭiyā attharitukāmo, tassa aññatra saṅghāṭiyā na atthataṁ hoti. Esa nayo itaratthāpīti ayamettha adhippāyo. Teneva sukkapakkhe "saṅghāṭiyā atthataṁ hotī"ti-ādinā nayena ekameva cīvaraṁ vuttaṁ, evaṁ sante "catuvīsatiyā ākārehi anatthataṁ hoti kathinaṁ, sattarasahi ākārehi atthataṁ hoti kathinan"ti yathārahaṁ ukkaṭṭhakoṭiyā vuttanti veditabbaṁ, tasmā kaṇhapakkhe ullikhita -pa- nissīmaṭṭhānumodanānaṁ catuvīsatiyā ākārānaṁ sambhavantānaṁ sabbena sabbaṁ abhāvenapi nimittakatādīnaṁ asambhavantānaṁ aññatarabhāvenapi na atthataṁ hoti kathinanti

1. Vi 3. 416 piṭṭhe.

evamadhippāyo veditabbo. Sukkapakkhepi ahatāhatakappa -pa- sīmaṭṭhānumodanānaṁ sattarasannaṁ ākārānaṁ sambhavantānaṁ aññatarabhāvenapi itaresaṁ sabbena sabbaṁ abhāvenapi atthataṁ hoti kathinanti evamadhippāyo veditabbo. Aññathā aññamaññavirodho, yathāsambhavaṁ yojetvā veditabbo.

Tatridaṁ mukhamattanidassanaṁ—kaṇhapakkhe "uttarāsaṅgena atthate kathine na aññatra saṅghāṭiyā na aññatra antaravāsakena atthataṁ hoti kathinan"ti vacanappamāṇato taṁ kathinaṁ anatthataṁ siyā. Sukkapakkhe ca "animittakatena atthataṁ hoti kathinan"ti vacanappamāṇato animittakatena kathine atthate tañce parikathā kataṁ, tathāpi atthatameva kathinaṁ hotīti ayaṁ duvidhopi virodho. Yathāvuttanayena adhippāye gahite parihāro hotīti veditabbaṁ.

Yo ānisaṁsaṁ bahuṁ detīti iminā paccayalolabhāvaṁ viya dīpeti, tathāpi bhagavatā yāvadatthacīvarapariyesanapaññāpanamukhena dvāraṁ dinnanti katvā saṁghānuggahatthaṁ hoti. **"Akātuṁ na hotī**ti anādariyena akarontassa dukkaṭan"ti likhitaṁ. **Anumodāmā**ti ettha sabbasaṅgāhikavasena evaṁ vuttaṁ. "Anumodāmī"ti ekakena vattabbaṁ, itarathā "na vaṭṭatī"ti **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** kira vuttaṁ. Kathinacīvaraṁ adhiṭṭhahitvā "imāya saṅghāṭiyā kathinaṁ attharāmī"ti vācāya bhinnamattāya puggalassa atthataṁ hoti. **"Kammavācā pana ekāyeva vaṭṭatī**ti kathinadussassa eva kammavācā, sesacīvaradāne apalokanamevāti attho"ti likhitaṁ. **Ekasīmāyā**ti eka-upacārasīmāyāti, attho yujjati. Keci pana "baddhasīmā adhippetā ekasīmāya ekaṭṭhāne attharite sabbattha attharitaṁ hoti 'sabbe bhikkhū sannipatitvā'ti vuttattā, tehipi anumodantehi attharitameva hoti, upacāraparicchinne tattha tattha laddhaṁ tehi tehi laddhabbaṁ hoti. Tattha paviṭṭhehipi labhitabbaṁ sabbehipi attharitattā, ayaṁ viseso. **Mahā-aṭṭhakathāyam**pi evameva vuttan"ti vadanti, vīmaṁsitabbaṁ.

308. Catuvīsati ākāravantatāya **mahābhūmikaṁ. "Dīghasibbitan**ti pacchākatasibbanaṁ, ovaṭṭitvā sibbanaṁ vā"ti likhitaṁ. **Kaṇḍusaṁ** nāma pubbabandhanaṁ. **Paṭhamacimilikā ghaṭetvā ṭhapitā hotī**ti kathinadussaṁ dubbalaṁ

disvā taṁ balavatā attano pakatidussena saddhiṁ ghaṭetvā dupaṭṭaṁ katvā sibbitukāmehi kathinadussato pakatidussassa mahantatāya paṭhamaṁ tappamāṇānurūpaṁ bandhakaṇḍuse ghaṭetvā rajjukehi bandhitvā kataṁ hotīti adhippāyo. Kathinacīvarassa appatāya paṭhamaṁ baddhadussaṁ **kucchicimilikā** hoti, **mahāpaccariyaṁ, kurundiyañ**ca vuttavacana-nidassanaṁ, byañjane eva bhedo[1], atthe natthīti dassanatthaṁ katanti veditabbaṁ. "Iminā kiṁ dīpetīti ce? Tathākataṁ dupaṭṭacīvaraṁ pakaticīvarassa mahantatāya pakaticīvarasaṅkhyameva gacchati, na kathinacīvarasaṅkhyanti kassaci siyā, nevaṁ daṭṭhabbaṁ. Evaṁ kucchicimilikabhāvena ṭhitampi kathinacīvaraṁ. Mahantampi taṁ pakaticīvaraṁ attano kathinacīvaramevāti. Heṭṭhimakoṭiyā pañcakassa icchitabbattā kathinadussaṁ khaṇḍākhaṇḍaṁ bahudhā chinditvā sibbitukāmo kathinacīvarato paṭṭaṁ gahetvā aññasmiṁ akathinacīvare paṭṭamāropetī"ti likhitaṁ. Atha vā bahūni kathinadussāni paṁsukūlāni khuddakakhuddakāni ekacīvaratthāya, mahantāni ca ūnatthāya dinnāni honti. **Kathinacīvarato**ti[2] bhikkhu ekaccato kathinacīvarato paṭṭaṁ gahetvā aññasmiṁ āropeti. Etthāha—kiṁ paṁsukūlāni kathinadussāni vikappanupagapacchimāni dātabbāni, udāhu khuddakānipīti? Ettha acīvarasaṅkhyattā khuddakāni dātuṁ na vaṭṭati. Kammavācā tattha na ruhatīti eke. "Paṁsukūlena atthataṁ hotī"ti **pāḷiyaṁ** nayadānato kucchicimilikabhāvena ṭhitassa kathinadussassa attano sabhāvena anadhiṭṭhānupagassa purāṇacīvarabhāveneva adhiṭṭhānārahassapi kathinacīvarabhāvānumatimukhena **aṭṭhakathāyaṁ** padānato ca khuddakānipi dātuṁ vaṭṭati. Tañhi kathinatthārako ghaṭetvā kathinacīvaraṁ karissatīti katvā kappatīti eke, yuttataraṁ gahetabbaṁ.

Nicayasannidhi saṁghāyattā saṁghena katattā. Rattātikkantaṁ nissajjitabbattā **"nissaggiyan"**ti vuccati. Pañca khaṇḍāni paṭṭāni pamāṇaṁ assāti **pañcakaṁ.** Tena vā atirittena vāti attho. **Tadaheva sañchinnenā**ti saṁghena kathinatthārakassa kammavācaṁ vatvā dinneneva tadaheva sañchinnena samaṇḍalikatena bhavitabbaṁ. Evaṁ dinnaṁyeva hi **parivāre** "pubbakaraṇaṁ sattahi dhammehi saṅgahitan"ti[3] vuttaṁ, na dāyakena diyyamānaṁ, tasmā pariniṭṭhitapubbakaraṇameva

---

1. Virodho (Ka) 2. Tato hi (Ka) 3. Vi 5. 306 piṭṭhe.

ce dāyako saṁghassa deti, sampaṭicchitvā kammavācāya dātabbaṁ. Tena ca tasmiṁ yeva sīmāmaṇḍale adhiṭṭhahitvā attharitvā saṁgho anumodāpetabbo katapubbakaraṇassa puna kattabbābhāvato. Atthārakassa hatthagatameva hi sandhāya "na ullikhitamattenā"ti-ādi vuttaṁ. Pariniṭṭhitapubbakaraṇampi puna dhovitvā visibbitvā kātabbameva vacanapamāṇatoti ce? Na, chinnassa puna chedāsambhavato. Aññasmiṁ ṭhāne chinditabbamevāti ce? Na, pabbajjādhikāre "kesamassuṁ ohārāpetvā"ti vacanappamāṇato muṇḍikassa chinnepi kese pariyesitvā sirasmiṁ ṭhapetvā puna ohārāpetvā pabbājetabbappasaṅgato, na idha na-kārena paṭisiddhattāti ce? Na, "na aññatra saṅghāṭiyā"ti na-kārena paṭisiddhattā uttarāsaṅgena atthate anatthataṁ hotīti aniṭṭhappasaṅgato, tasmā abhiniveso na kātabbo. "Bahi-upacārasīmāya ṭhito"ti vuttattāpi pubbe vuttavinicchayova gahetabbo.

309. **Asannidhikatena atthataṁ hoti kathinan**ti ettha kiṁ kathinatthāramāseyeva duvidhopi sannidhi adhippeto, udāhu tato pubbepi, dāyakena vā kadā dātabbaṁ, kiṁ kathinatthāramāseyeva, udāhu tato pubbepi, kathinatthāramāsepi asukasmiṁ divaseyeva atthāratthāya dammīti dātuṁ vaṭṭati na vaṭṭatīti idaṁ vicāretabbaṁ. Kathinatthāramāse eva duvidhopi sannidhi. Dāyakenāpi vassāvāsikaṁ viya kathinacīvaraṁ uddissa dinnaṁ na vaṭṭati. Kasmā? "Kathinadāyakassa vattaṁ atthī"ti-ādinā[1] nayena **aṭṭhakathāyaṁ** vuttattā. Ukkaṭṭhamattametanti ce? Na, "kathinaṁ nāma ati-ukkaṭṭhaṁ vaṭṭatī"ti[2] vuttattā. Na āgamanaṁ sandhāya vuttanti ce? Na, idampi āgamanameva sandhāya vuttaṁ, pubbe dinnaṁ na vaṭṭatīti.

310. **Kathinassā**ti kathinatthārassa. **Ubbhārāyā**ti vūpasamāya, appavattiyāti attho. Kimatthiyaṁ ubbhāranidassananti ce? Pañcahi anāpattikālapariyantadassanena tesu saṁvaruppādanatthaṁ. Aññathā "cīvarakālasamayo nāma anatthate kathine vassānassa pacchimo māso, atthate kathine pañca māsā"ti[3] **vibhaṅge** vuttattā antarāpakkamanantikādi-ubbhārābhāvepi pañcahi pañcasu māsesu anāpattiyevāti micchāgāho

1. Vi-Ṭṭha 3. 389 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 3. 392 piṭṭhe. 3. Vi 1. 375 piṭṭhe.

siyā. Tato āpattikhette anāpattikhettasaññāya taṁ taṁ āpattiṁ āpajjati, itaresañca bhikkhūnaṁ lābhantarāyaṁ karotīti veditabbaṁ.

Ādāyasattakakathāvaṇṇanā

311. **Sanniṭṭhānantike dvepi palibodhā ekato chijjantī**ti idha, **parivāraṭṭhakathāyañ**ca vuttaṁ imissā khandhakapāḷiyā sameti ekato ubhinnampi dhuranikkhepassa katattā. "Idaṁ bahisīmāyameva vuttaṁ sanniṭṭhānantikaṁ sandhāya vuttaṁ. Yaṁ pana vuttaṁ **parivāre** 'cattāro kathinuddhārā siyā antosīmāya uddhariyyanti, siyā bahisīmāya uddhariyyanti, niṭṭhānantiko sanniṭṭhānantiko nāsanantiko āsāvacchediko'ti[1]. Tattha bahisīmāya sanniṭṭhānantiko uddhariyyatīti idha dassitanayova. Kathaṁ antosīmāya sanniṭṭhānantiko? Akatacīvaramādāya 'na paccessan'ti gato, gatagataṭṭhāne phāsuvihāraṁ alabhanto tameva vihāraṁ āgacchati, tassa cīvarapalibodho ṭhito. So ca 'nevimaṁ cīvaraṁ kāressan'ti citte uppannamatte chijjati, tasmā antosīmāya uddhariyyati, tasmā duvidho sanniṭṭhānantiko"ti **porāṇagaṇṭhipade** likhitaṁ, taṁ yuttaṁ, aññathā antosīmāya "nevimaṁ cīvaraṁ kāressan"ti pavatta-ubbhāro itaresu samodhānaṁ na gacchatīti atiritto siyā. **Sīmātikkantiko**ti cīvarakālasīmātikkantiko. Sa-ubbhāre cīvarapalibodho paṭhamaṁ chijjanto viya khāyati, atha kho sāpekkhatāya cīvarakaraṇe sa-ussāhova hotīti lesaṁ sandhāya **parivāra**vasena "dve palibodhā apubbaṁ acarimaṁ chijjantī"ti[2] vuttaṁ. "Katacīvaro"ti vuttattā idha na sambhavati.

316. Sabbaṁ attano parikkhāraṁ anavasesetvā pakkamanto "samādāya pakkamatī"ti vuccati. "Kathinuddhāre viseso natthi. Puggalādhippāyavisesena kevalaṁ vāradassanatthaṁ samādāyavārā vuttā"ti sabbesu **gaṇṭhipadesu** likhitaṁ. Idha pana puggalādhippāyena payojanaṁ vīmaṁsitabbaṁ. Pakkamanantikassa abhāvā **"yathāsambhavan"**ti vuttaṁ. Vippakatepi dhuranikkhepavasena pakkamanantikatā sambhavati, tasmā pakkamanantikavāropi vattabboti ce? Na, sanniṭṭhānantikalakkhaṇappasaṅgato. Akatacīvarassa na savanantikatā ca.

---

1. Vi 2. 312 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 3. 394 piṭṭhe.

Tatrāyaṁ ādito paṭṭhāya vāravibhāvanā—ādāyavārā satta, tathā samādāyavārāti dve sattakavārā. Tato pakkamanantikaṁ vajjetvā vippakatacīvarassa ādāyavārā, samādāyavārā cāti dve chakkavārā. Tato paraṁ niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikānaṁ vasena tīṇi tikāni dassitāni, tattha paṭhamattikaṁ antosīmāya "na paccessan"ti imaṁ vidhiṁ anāmasitvā bahisīmāyaṁ eva "na paccessan"ti pavattaṁ, tasmā pakkamanantikasīmātikkantikasa-ubbhārā tattha na yujjanti. "Āsāvacchediko sambhavantopi yathāvuttakāraṇena na vutto. Dutiyattikaṁ antosīmāya 'na paccessan'ti pavattaṁ, ettha kiñcāpi pakkamanantiko sambhavati, tathāpi yehi cīvarapalibodho chijjati, tesaṁyevādhippetattā na vutto'ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Sabbasmimpi pannarasake vippakatacīvarassevādhippetattāti takko. Adhiṭṭhānupage ca vippakate sati na niṭṭhānantiko. Niṭṭhānāvasese sati na nāsanantikoti **porāṇā.** Tatiyattikaṁ anadhiṭṭhita-padena visesetvā pavattaṁ, atthato paṭhamattikena sameti. Tassa atthadassanapayojanaṁ kira taṁ. Yasmā ime tayo atthavikappā imehi eva tīhi kathinuddhārehi sakkā dassetuṁ, tasmā imeva yojitā ekasambandhavasena, aññathā paṭhamattikaṁ chakkaṁ bhaveyya imassa pannarasakassa ante chakkaṁ viya. Tatiyattikānantaraṁ catutthattikaṁ sambhavantaṁ "antosīmāyaṁ 'paccessan"ti vacanavisesena sambhavati. Tathā ca yojiyamānaṁ itarehi savanantikādīhi aviruddhakkamaṁ hoti, tasmā catutthattikaṁ ahutvā chakkaṁ jātanti veditabbaṁ. Evaṁ tīṇi tikāni ekaṁ chakkañcāti paṭhamaṁ pannarasakaṁ veditabbaṁ. Idāni idameva pannarasakaṁ upasaggavisesena dutiyaṁ samādāyapannarasakaṁ nāma kataṁ. Puna vippakatacīvaraṁ ādāyāti tatiyaṁ pannarasakaṁ, samādāyāti catutthaṁ pannarasakaṁ dassitaṁ. Evaṁ cattāri pannarasakāni veditabbāni. Tattha paṭhamadutiyesu pannarasakesu sabbena sabbaṁ akatacīvaraṁ adhippetaṁ, itaresu dvīsu vippakatanti yojetabbaṁ. "Pubbe nibaddhaṭṭhāne cīvarāsāya gahetabbaṁ, aññattha na vaṭṭati. Upacchinnāya ce cīvarāsāya cīvaraṁ uppannaṁ, na taṁ cīvarapalibodhaṁ karotī"ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Nissaggiyesu tatiyakathine āgatacīvarapaccāsā idha cīvarāsāti takko. Yattha cīvarāsā, taṁ ṭhānaṁ adhikaraṇūpacārena "cīvarasā"tveva vuccatīti katvā "taṁ cīvarāsaṁ payirupāsatī"ti-ādi vuttaṁ, tasmā **anāsāya labhatī**ti anāsāyitaṭṭhāne labhatīti-ādinā

attho gahetabbo. Ettha niṭṭhānasanniṭṭhānanāsana-āsāvacchedikavasena eko vāroti idamekaṁ catukkaṁ jātaṁ, tasmā pubbe vuttāni tīṇi tikāni āsāvacchedikādhikāni tīṇi catukkānīti ekaṁ anāsāyadvādasakanti veditabbaṁ. Tadanantare āsāyadvādasake kiñcāpi paṭhamadvādasakkamo labbhati, tathāpi taṁ nibbisesanti tamekaṁ dvādasakaṁ avuttasiddhaṁ katvā visesato dassetuṁ ādito paṭṭhāya "antosīmāya paccessan"ti vuttaṁ, taṁ dutiyacatukke "so bahisīmagato suṇātī"ti-ādivacanassa tatiyacatukke savanantikādīnañca okāsakaraṇatthanti veditabbaṁ. Idaṁ pana dvādasakaṁ anāsāya vasena labbhamānampi iminā avuttasiddhaṁ katvā na dassitanti veditabbaṁ. Evamettha dve dvādasakāni uddharitāni. Karaṇīyadvādasakepi yathādassita-anāsāyadvādasakaṁ, avuttasiddhaṁ āsāyadvādasakañcāti dve dvādasakāni uddharitabbāni. Idāni disaṁgamikanavakaṁ hoti. Tattha yasmā "disaṁgamiko pakkamatī"ti vacaneneva "na paccessān"ti idaṁ avuttasiddhameva, tasmā taṁ na vuttaṁ. Ettāvatā āvāsapalibodhābhāvo dassito.

312. "Cīvarapaṭivīsaṁ apavilāyamāno"ti iminā cīvarapalibodhasamaṅgitamassa dasseti. **Paṭivīso**ti attano pattabbo cīvarabhāgo. **Apavilāyamāno**ti ākaṅkhamāno. Tassa cīvaralābhe sati vassaṁvuttāvāse niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikānaṁ vasena ekaṁ tikaṁ, tesaṁyeva vasena antarāmagge ekaṁ, gataṭṭhāne ekanti tiṇṇaṁ tikānaṁ vasena ekaṁ navakaṁ veditabbaṁ. Tato paraṁ niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikasīmātikkantika sa-ubbhārānaṁ vasena phāsuvihārapañcakaṁ vuttaṁ. Ubhayattha sesakathinuddhārāsambhavo pākaṭova. Ayaṁ panettha pañcake viseso—samādāyavāro na sambhavati **"paccessan"**ti paccāgamanādhippāyato.

325. **Dveme bhikkhave kathinassa palibodhā**ti kathinatthārassa anupabandhanapaccayāti.

Kathinakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Cīvarakkhandhakavaṇṇanā

Jīvakavatthukathāvaṇṇanā

326. **Rājagahako**ti rājagahavāsī.

328. Amohajātikattā **na cirasseva viññutaṁ pāpuṇi.** Ahaṁ te pitā, kenaṭṭhena? Yasmā tvaṁ mayā posāpito.

329. "Sakke vissaṭṭhamatte"ti[1] pāṭho, aṭṭhamasikkhāpade[2] vissaṭṭhamattova.

Pajjotarājavatthukathāvaṇṇanā

334. **Bhuñjituṁ nisinnassā**ti ettha **"dhammapade** 'bahinagare disvā'ti vuttaṁ, tasmā dvīsu divasesu dinnaṁ tena tesu ekekaṁ gahetvā dvīsu **aṭṭhakathāsu** vuttanti yujjatī"ti vadanti.

Samattiṁsavirecanakathāvaṇṇanā

336. **Kabaḷe kabaḷe**ti ettha kiñcāpi guḷādīsu pakkhitaṁ, taṁ pana bhagavāva paribhuñji, tasmā natthi doso.

Varayācanakathāvaṇṇanā

337. **Mahāpiṭṭhiyakojavaṁ** nāma atirekacaturaṅgulapupphaṁ kira.

Kambalānujānanādikathāvaṇṇanā

340. **Upacāre**ti susānassa upacāre. Bahipi vaṭṭatīti eke. Katikakaraṇaṁ dassetvā "mayhaṁ santakaṁ tava ca mama ca hotū'ti vatvā itarena ca tathāvutte vaṭṭatī"ti samānaparikkhāravidhiṁ vadanti.

342. "Khaṇḍasīmāyapi sammannituṁ vaṭṭatī'ti vuttattā sesakammānipi tattha nisīditvā kātuṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ. "Evaṁ sante corikāya katasadisaṁ

---

1. Sakkena vissaṭṭhamatte (Ṭṭha)
2. Atha sikkhāpade (Ka)

hoti, tasmā na vaṭṭatī"ti dīpavāsino vadanti kira. "Corikāya gahitattā na pāpuṇātī'ti **senāsanakkhandhake** āgatasuttañca sādhakan"ti vadanti, tasmā tesaṁ matena idaṁ āveṇikalakkhaṇanti veditabbaṁ.

Bhaṇḍāgārasammuti-ādikathāvaṇṇanā

341. **"Idaṁ pana bhaṇḍāgāran**ti āveṇikalakkhaṇan"ti vuttaṁ.

Cīvararajanakathāvaṇṇanā

344. Gomaye āpatti natthi, virūpattā vāritaṁ. "Kuṅkumapupphaṁ na vaṭṭatī"ti vadanti. "Allikāyā"tipi pāṭho atthi.

Nisīdanādi-anujānanakathāvaṇṇanā

353. **Aṭṭhānametan**ti ettha **rūpakaṇḍe** "catusamuṭṭhānikan"ti vuttattā kammasamuṭṭhānaṁ rāgacittābhāvā na muccatīti vā rāgapaccaye sati kammasamuṭṭhānaṁ hotīti vā vicāretvā gahetabbaṁ kathāvatthunā ca.

362. **Aggaḷaguttiyeva pamāṇan**ti imehi catūhi nikkhepakāraṇehi ṭhapentena aggaḷaguttivihāreyeva ṭhapetuṁ vaṭṭatīti adhippāyo.

Saṁghikacīvaruppādakathāvaṇṇanā

363. No ce atthataṁ hoti "ekaṁ cīvaramāsan"ti na vattabbaṁ. Kasmā? "Anujānāmi bhikkhave tasseva tāni cīvarāni yāva cīvaramāsā"ti vacanassa abhāvato, tasmā anatthatakathinassa ananuññātanti ce? Na, heṭṭhā anuññātattā, tato līnatthadīpanatthamidha tathā vuttattā ca. Heṭṭhā hi "akālacīvaraṁ nāma anatthate kathine ekādasamāse uppannaṁ, atthate kathine sattamāse uppannaṁ, kālepi ādissa dinnaṁ, etaṁ akālacīvaraṁ nāmā"ti[1] vacanato anatthatakathinānaṁ ekacīvaramāse uppannaṁ, tesaṁyeva hotīti siddhaṁ, tasmā idha taṁ avatvā ekopi tayo gaṇapūrake labhitvā kathinaṁ attharituṁ labhatīti imaṁ līnatthaṁ pakāsetuṁ **"yāva kathinassa ubbhārāyā"**ti vuttaṁ. Itarathā ayamattho na ñāyati.

---

1. Vi 1. 304 piṭṭhe.

“Jānitabbo ca vinayadharehīti tathā vuttoti apare”ti vuttaṁ. Atthataṁ hoti, pañca māse sabbaṁ tasseva bhikkhuno hotīti sambandho. Accantasaṁyogavasena upayogavacanaṁ. “Idha vassaṁvutthasaṁghassā”ti niyamitattā “vassāvāsikaṁ demā”ti ettha ca “idhā”ti adhikārattā tasmiṁ vutte labhati. **“Piṭṭhisamaye uppannattā**ti cīvarakālassāsannattā ca anatthatakathinānampi vutthavassānañca anuññātaṭṭhānattā eva vuttan”ti aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** likhitaṁ. Keci pana “yaṁ pana idaṁ ‘idha vassaṁvutthasaṁghassā’ti-ādiṁ katvā yāva ‘anāgatavasse’ti padaṁ, tāva pucchitvā ‘kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā’ti idaṁ parato ‘tatra sammukhībhūtānaṁ sabbesaṁ pāpuṇātī’ti imassa pariyosāne ‘kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā’ti likhitabbaṁ. Kasmāti ce? parato ‘cīvaramāsato paṭṭhāya yāva hemantassā’ti vuttena nibbisesattā, tasmā eva ekaccesu paṇḍitanti vadantī”ti vadanti. Idha pana idha-saddena visesitaṁ, tattha natthi, tasmā aññamaññavirodho natthīti gahetabbaṁ. “Mayhimāni cīvarāni pāpuṇantī”ti vacanamevādhiṭṭhānaṁ, idamettha ukkaṭṭhavasena vuttaṁ. “Mayhimāni cīvarānī’ti vuttepi adhiṭṭhitameva hotī”ti vuttaṁ. “Mayhimānī’ti vutte tassa cīvarāni nāma natthi, tasmā ‘cīvarāni pāpuṇantī’ti vattabbamevā”ti vadanti. **Duggahitānī**ti saṁghikāneva honti. “Gahitameva nāmā’ti imassa idaṁ pattanti kiñcāpi na viditaṁ, te pana bhāgā tesaṁ atthato pattāyevāti adhippāyo”ti likhitaṁ. “Ekasmiṁ apatite puna āgatā labhantī”ti vuttaṁ.

Upanandasakyaputtavatthukathāvaṇṇanā

364. “Na bhikkhave aññatra vassaṁvutthenā”ti cīvarasamayaṁ upādāya paṭikkhepo kato. Ekasmiṁ vihāre “rājavihāre viya nānāpariveṇesu vā idha vā vuttā labhatū”ti vatvā dinnaṁ. **“Sattāhavārena aruṇameva uṭṭhāpetī**ti etaṁ vacanamattameva ekavihāre sattāhakiccābhāvā”ti ca likhitaṁ.

Matasantakakathāvaṇṇanā

369. **Bhikkhussā**ti bhikkhusmiṁ kālaṁkate. Tattha “pattacīvare”ti padhānaparikkhāradassanamukhena sabbaparikkhāranidassananti veditabbaṁ. Adhammena

uppannaṁ cetaṁ hoti, saṁghassa kappiyameva matattāti[1] eke. Noti takko pattacatukke sabbathā akappiyapattanayavirodhato. Adhammena uppannasenāsane ca vasato anāpatti. Aññatarasmiṁ āvāse dve bhikkhū vasanti, tattha ceko kālaṁkato, itaro tassa parikkhāraṁ apāpetvā taṁ theyyacittena gaṇhāti, saṁghasantakaṁ gahitaṁ hoti, bhaṇḍagghena kāretabbo. Anāvāse gaṇhāti, na kāretabbo assāmikassa gahitattā. Maraṇasamaye vattuṁ asahanto ce citteneva deti, puññaṁ pasavati, saṁghova tassa sāmī. Paro vā avissāsiko sayameva gaṇhāti, gahaṇaṁ na ruhati, theyyacittena ce, bhaṇḍagghena kāretabbo. Tassa ca āvāsagatassa ko sāmī. "Saṁgho sāmī"ti vacanato saṁghena balakkārena so vāretabboti eke. Jīvamānakāle gahitattā na saṁgho sāmīti eke. Sāmiko ce sayaṁ passitvā acchindituṁ labhati, saṁghopi labhati sāmiṭhāne ṭhitattāti itare, vicāretvā gahetabbaṁ.

Matakassa hiraññādi-akappiyabhaṇḍaṁ hoti. Uggahitaṁ cetaṁ hoti, uggahite vuttanayena paṭipajjitabbaṁ. Dhammena uppannaṁ ce, kappiyakārako ācikkhitabbo. Dāso ce gahito hoti, na saṁgho sāmī, ārāmiko ce, saṁgho sāmī. Gāvīmahiṁsī-ādayo honti, āvāsagatānaṁ saṁgho sāmī, anāvāsagatānaṁ na saṁgho sāmī. Saṁgho ce āvāsaṁ ānetvā attano santakaṁ katvā pacchā samīpe bahisīmāya ṭhapeti, kārakasaṁgho sāmī, tathā ārāmike. Matakassa parikkhāro nikkhepavasena ṭhapito hoti, esova sāmī. Mahaggho ce hoti, sesassa saṁgho sāmī. "Kenaci gilānupaṭṭhākenā"ti vattabbakkamo etena dassito. Puna upaṭṭhākānaṁ bahubhāve sati sabbesaṁ dātabbakammaṁ[2] dassentena bhagavatā kammavācāyaṁ **"gīlānupaṭṭhākānan"**ti vuttaṁ. Sāmaṇeravāre "cīvaran"ti pāṭho. "Imaṁ tuyhaṁ demi dadāmi dajjāmi oṇojemi pariccajāmi vissajjāmi nissajjāmī'ti vā 'itthannāmassa demi -pa- nissajjāmī'ti vā vadati, 'sammukhā vā parammukhā vā[3] vutte dinnaṁyeva hotī'ti dānalakkhaṇassa ca 'tuyhaṁ gaṇhāhī'ti vutte 'mayhaṁ gaṇhāmī'ti vadati, 'sudinnaṁ suggahitañcā'ti[4] gahaṇalakkhaṇassa ca vuttattā

1. Pavattattāti (Ka)
2. Dātabbaṁ, kammaṁ (Ka)
3. Sammukhāpi parammukhāpi (Ṭṭha)
4. Vi-Ṭṭha 2. 231 piṭṭhe.

‘mama santakaṁ tava ca mama ca hotū’ti evamādivacanena samānaparikkhāraṁ kātuṁ vaṭṭatīti ācariyā”ti likhitaṁ.

Anugaṇṭhipade pana atīva papañcaṁ katvā puna “idamettha ācariyānaṁ sanniṭṭhānaṁ—sace sambahulā, dve vā samānaparikkhāraṁ kattukāmā honti, te sabbe attano santakaṁ vattamānaṁ uppajjanakena saddhiṁ pesalassa ekassa pariccajanti, so puna tesameva pariccajati, ettāvatā te samānaparikkhārikā hontīti. Idaṁ samānaparikkhāralakkhaṇaṁ pāḷi-ādīsu vuttalakkhaṇeyeva patanato acalappattaṁ hoti, tathāpi porāṇavidhiṁ ajjhottharitvā vattanato paṭisedhetabbo, ācariyānaṁ matānusārena kātabbaṁ kātukāmenāti apare”ti vuttaṁ, “vassaṁvutthasāmaṇero pañcasu sikkhāpadesu ekaṁ atikkamitvā puna gahito lābhaṁ na labhati, antimavatthuṁ ajjhāpanno nāma hotī”ti vadanti.

Vassaṁvutthānaṁanuppannacīvarakathāvaṇṇanā

275. **Uppanne cīvare abhājite pakkamatī**ti ettha “saṁghena tatruppādato ekekassa bhikkhuno ettakaṁ vassāvāsikaṁ dātuṁ saṁghassa ruccatī”ti sāvitepi vibbhamati, tato na labhati, puna pabbajitvā upasampajjitvā cīvarabhājanaṁ sambhāventopi na labhatiyeva pubbapakatito bhaṭṭhattā. Atha pāpite vibbhamati, labhatī”ti ca vuttaṁ.

Saṁghebhinnecīvaruppādakathāvaṇṇanā

376. **Parasamudde**ti jambudīpe.

Aṭṭhacīvaramātikākathāvaṇṇanā

379. Yasmā aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānaṁ dubbijānaṁ, tasmā **“apicā”**ti-ādi vuttaṁ. Tattha dhuvasannipātaṭṭhānampi pariyantagatameva gahetabbaṁ. **“Mahāpaccariyaṁ pana bhikkhūsupi -pa- pāpuṇātī**ti ‘upacārasīmāya demā’ti evaṁ dinnameva sandhāyā”ti likhitaṁ. “Samānasaṁvāsakasīmāyā”ti vutte khaṇḍasīmādīsu ṭhitānaṁ na pāpuṇāti tāsaṁ visuṁ samānasaṁvāsakasīmattā. Samānasaṁvāsaka-avippavāsasīmānaṁ idaṁ nānattaṁ—“avippavāsasīmāya dammī”ti dinnaṁ gāmaṭṭhānaṁ na pāpuṇāti. Kasmā? “Ṭhapetvā

gāmañca gāmūpacārañcā”ti vuttattā. “Samānasaṁvāsakasīmāyā”ti dinnaṁ pana yasmiṁ ṭhāne avippavāsasīmā atthi, tattha ṭhitānaṁ, itaratra ṭhitānañca pāpuṇāti. “Khaṇḍasīmāyaṁ ṭhatvā ‘sīmaṭṭhakasaṁghassa dammī’ti vutte upacārasīmāya eva paricchinditvā dātabban”ti vuttaṁ. “Avippavāsasīmāya demā”ti khaṇḍasīmāyaṁ ṭhatvā dinne tattheva pāpuṇātīti keci. **Yojanasatampi pūretvā nisīdantī**ti ettha vihārūpacāre hatthapāsena, bahigāmādīsu dvādasahatthena upacāroti eke. “Imasmiṁ vihāre saṁghassā”ti vutte ekābaddhā hutvāpi parikkhepaparikkhepārahaṭṭhānaṁ atikkamitvā ṭhitānaṁ na pāpuṇātīti eke. “Bhikkhunivihārato bahi yattha katthaci ṭhatvā ‘saṁghassā’ti vutte bhikkhusaṁghova samī”ti vadanti. **Ekopi gantvā**ti ettha sabbesaṁ vā pāpetvā gantabbaṁ, ānetvā vā pāpetabbaṁ, itarathā gatassa na pāpuṇāti. Samānalābhakatikā mūlāvāse sati siyā, mūlāvāsavināsena katikāpi vinassati. Samānalābhavacanaṁ sati dvīsu, bahūsu vā yujjati. Teneva ekasmiṁ avasiṭṭhe yujjatīti no mati.

“Tāvakālikakālena, mūlacchedavasena vā.
Aññesaṁ kammaṁ aññassa, siyā nāvāsasaṅgamo”ti—

Ācariyo.

Sabbattha dinnamevāti “samānabhāgova hotī”ti vadanti. “Ekamekaṁ amhākaṁ pāpuṇātīti ce vadati, vaṭṭatī”ti vadanti vibhāgassa katattā. “Bhikkhusaṁghassa cīvare dinne paṁsukūlikānaṁ na vaṭṭatī”ti vadanti. “Ubhatosaṁghassā”ti vutte “bhikkhusaṁghassā”ti avuttattā bhikkhunisaṁghena missitattā, tattha apariyāpannattā ca puggalo visuṁ labhati. Evaṁ sante “bhikkhusaṁghassa ca bhikkhunisaṁghassa ca dammī”ti vuttepi “ubhatosaṁghassa dinnameva hotī”ti iminā virujjhatīti ce? Na virujjhati, taṁ dvinnaṁ saṁghānaṁ dinnabhāvameva dīpeti, na ubhatosaṁghapaññattiṁ, tasmā eva “bhikkhusaṁghassa ca bhikkhunisaṁghassa ca tuyhañcā”ti vāro na vutto. Atha vā aṭṭhakathāvacanameva pamāṇaṁ, na vicāraṇāti eke. Yasmā eko addhānādiyako[1] viya duvidho na hoti, tasmā ubhatosaṁghaggahaṇena eko bhikkhu na gahitoti. “Sabbāvāsassa ca cetiyassa ca

---

1. Anādiyako (Ka)

dhammassa cā'ti vutte sabbavihāresu cetiyadhammānaṁ ekekassa bhikkhuno bhāgo dātabbo"ti vadanti. "Bhikkhusaṁghassa ca cetiyassa cā"ti vutte na virujjhatīti ce? Na, tattha "bhikkhusaṁghassā"ti vuttattā, idha vihārena ghaṭitattā ca tamhi tamhi vihāre ekabhāgaṁ labhitabbamevāti pariharanti. **Attano pāpetvā**ti vikāle aparibhogattā sakalopi vaṭṭeyyāti ce? "Bhikkhusaṁghassa harā"ti vuttattā, tena "harāmī"ti gahitatta ca na vaṭṭati. **Pacchimavassaṁ vutthānampī**ti ettha **api**-saddo avadhāraṇattho pacchimavassaṁvutthānamevāti attho, itarathā samuccayattha gahite "lakkhaṇaññū vadantī"ti vacanaṁ niratthakaṁ siyā. **Kasmā**ti ārabhitvā papañcaṁ karonti. Kiṁ tena, parato "cīvaramāsato paṭṭhāya -pa- atītavassaṁvutthānameva pāpuṇātī"ti iminā siddhattā na vicāritaṁ, tena vuttaṁ "lakkhaṇaññū"ti acalavasena. **Sace pana bahi-upacārasīmāya ṭhito -pa- sampattānaṁ sabbesaṁ pāpuṇātī**ti yattha katthaci vutthavassānanti adhippāyo "yattha katthaci vutthavassānaṁ sabbesaṁ sampattānaṁ pāpuṇātī"ti[1] **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ** vuttattā. Gimhānaṁ paṭhamadivasato paṭṭhāya vutte pana yasmā anantarātītaṁ hemantaṁ eva vutthā nāma honti, na vassaṁ, tasmā "mātikā āropetabbā"ti vuttaṁ. Ye vā therehi pesitā, tesaṁ pāpuṇātīti kira attho.

Cīvarakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 162 piṭṭhe.

9. Campeyyakkhandhakavaṇṇanā

Dvenissāraṇādikathāvaṇṇanā

395. **Appatto nissāraṇan**ti ettha nissaraṇaṁ nāma kuladūsakānaṁyeva anuññātaṁ, ayaṁ pana kuladūsako na hoti, tasmā "appatto"ti vutto. Yadi evaṁ kathaṁ sunissārito hotīti? **Cūḷavagge** "ākaṅkhamāno saṁgho pabbājanīyakammaṁ kareyyā"ti[1] vuttattā. "Tassapāpiyasikakammārahassa tassapāpiyasikakammaṁ karontī"ti vacanato cakkaṁ bandhanti ñātabbaṁ.

Upālipucchākathāvaṇṇanā

400. **"Parato**ti upālipucchato paran"ti likhitaṁ. **Dosāritapāḷiyaṁ** "ūnavīsativasso na āgato vippannavatthukattā"ti vuttaṁ. Imasmiṁ campeyyakkhandhake adhammakammāniyeva dvidhā katvā pañcāgatānīti veditabbaṁ. Teneva **parivāre** imasmiṁ khandhake "pañca adhammikānī"ti vuttaṁ. "Andhamūgabadhiro sosārito"ti iminā apabbajitassapi upasampadā ruhatīti siddhaṁ.

Campeyyakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 4. 31 piṭṭhādīsu.

10. Kosambakakkhandhakavaṇṇanā

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā

451. **Suttanti ko**ti ettha kiñcāpi "vinayadharo mātikādharo"ti vuttaṁ, ubhatovibhaṅgaṁ pana sandhāya vuttaṁ, na khandhakabhāṇako hoti. **Āvuso ettha āpattī**ti vacanaṁ upādāya "so tassā āpattiyā āpattidiṭṭhi hotī"ti vuccati. Pacchā vinayadharo "vatthumhi sati pamāṇaṁ, na paññattiyan"ti satiṁ paṭilabhitvā tassā āpattiyā āpattidiṭṭhi ahosi, tena vuttaṁ ante "aññe bhikkhū tassā āpattiyā āpattidiṭṭhino hontī"ti.

455. "Yathā mayā ñattī"ti likhanti "paññattā"ti ekavacanattā.

Dīghāvuvatthukathāvaṇṇanā

458. "Bhūtapubbaṁ bhikkhave bārāṇasiyaṁ brahmadatto"ti likhanti. **Purāṇapotthakesu** "bārāṇasiyan"ti natthi, "natthibhāvova sundaro"ti vadanti.

Pālileyyakagamanakathāvaṇṇanā

467. **Rakkhitavanasaṇḍe**ti saṅgītittherehi suviññeyyaṁ katvā vuttaṁ. **"Pālileyyo**ti gāmo, tassa vasenā"tipi vadanti, taṁ **dhammapadaṭṭhakathāya** na virujjhati.

Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā

473. **Na tveva -pa- paṭibāhitabbanti vadāmī**ti ettha senāsanārahassa yo senāsanaṁ paṭibāhati, tasseva āpatti dukkaṭassa. "Kalahakārakādīnamettha okāso natthī'ti-ādikaṁ saṁghassa katikaṁ vatvā taṁ na paññapentassa vā 'ahaṁ buddho'ti pasayha attanā attano paññāpetvā gaṇhantaṁ 'yuttiyā gaṇhathā'ti vatvā vārentassa vā doso natthi. Idha kalahavūpasamanatthaṁ āgatānaṁ kosambikānampi 'yathāvuḍḍhan'ti avatvā 'vivitte asati vivittaṁ katvāpi dātabban'ti vuttattā vivittaṁ katvā

dentaṁ paṭibāhentasseva āpattīti kira ayamattho pārivāsikādīnaṁ vihārapariyantadāpanena sādhitabbo”ti likhitaṁ.

Saṁghasāmaggīkathāvaṇṇanā

475. “Atha kho te ukkhittānuvattakā bhikkhū taṁ ukkhittakaṁ bhikkhuṁ osāretvā yena ukkhepakā bhikkhū -pa- tassa vatthussa vūpasamāya saṁghasāmaggiṁ karomā”ti vacanaṁ duviññeyyavinicchayaṁ vinayalakkhaṇakusalassa. Vijjamāne hi kārakasaṁghe itaro saṁgho osārituṁ na labhati. Osārento ce, te bhikkhū kārakasaṁghena samānaladdhikabhāvaṁ pattattā tena samānasaṁvāsakā honti, tato ukkhepakānaṁ chandaṁ aggahetvā osārentānaṁ kammaṁ kuppati, tasmā “tena hi bhikkhave taṁ bhikkhuṁ osārethā”ti[1] bhagavato vacanena ukkhittānuvattakā osāresuṁ, udāhu nissīmaṁ gantvā, udāhu itaresaṁ chandaṁ gahetvā osāresuṁ, nanu etesamaññatarenettha bhavitabbaṁ, na ca panetaṁ **sabbagaṇṭhipadesu** vicāritaṁ. Ayaṁ panettha takko—

“Yasmiṁ vatthusmiṁ saṁghena, katakammassa bhikkhuno.
Sati tasmiṁ na aññassa, paṭippassambhanaṁ khamaṁ.

Viramante tato doso, api saṁgho akārako.
Osāretuṁ alaṁ yasmā, kārako anulomiko”ti.

477. “Aṭṭha dūtaṅgāni nāma sotā ca hoti, sāvetā ca uggahetā ca dhāretā ca viññātā ca viññāpetā ca kusalo ca sahitāsahitadassano ca akalahakārako cāti etānī”ti vuttaṁ.

Kosambakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāvaggassa līnatthapakāsanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 506 piṭṭhe.

Cūḷavaggavaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Kammakkhandhakavaṇṇanā

Adhammakammadvādasakakathāvaṇṇanā

4. **Asammukhā kataṁ hotī**ti-ādayo tikā kevalaṁ desanāmattameva. Na hi tīhi eva aṅgehi samodhānehi adhammakammaṁ hoti, ekenapi hoti eva, ayamattho "tiṇṇaṁ bhikkhave"ti-ādipāḷiyā[1] sādhetabbo. **"Appaṭiññāya kataṁ hotī"**ti lajjiṁ sandhāya vuttaṁ. Kaṇhapakkhe "adesanāgāminiyā āpattiyā kataṁ hotī"ti sukkapakkhe "desanāgāminiyā āpattiyā kataṁ hotī"ti idaṁ dvayaṁ parato "tīhi bhikkhave aṅgehi samannāgatassa bhikkhuno ākaṅkhamāno saṁgho tajjaniyakammaṁ kareyya. Adhisīle sīlavipanno hotī"ti iminā virujjhati, adesanāgāminiṁ āpanno hi "adhisīle sīlavipanno"ti vuccatīti. Yuttametaṁ, kattu adhippāyo ettha cintetabbo. Etthāha **upatissatthero** "tajjanīyakammassa[2] hi visesena bhaṇḍanakārakattaṁ aṅgan'ti **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ, taṁ pāḷiyā āgatanidānena yujjati, tasmā sabbattikesupi bhaṇḍanaṁ āropetvā bhaṇḍanapaccayā āpannāpattivasena idaṁ kammaṁ kātabbaṁ, tasmā 'adhisīle sīlavipanno'ti etthāpi pubbabhāge vā aparabhāge vā codanāsāraṇādikāle bhaṇḍanapaccayā āpannāpattivaseneva kāretabbaṁ, na kevalaṁ saṁghādisesapaccayā kātabban"ti. "Adesanāgāminiyā āpattiyāti pārājikāpattiyā'ti ettakamattaṁ vatvā parato 'adhisīle pārājikasaṁghādisese ajjhācārā'ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttan"ti likhitaṁ. "Adhisīle sīlavipanno'ti saṁghādisesaṁ sandhāyā"ti **gaṇṭhipade** likhitaṁ. Idaṁ **porāṇagaṇṭhipade** purimavacanena sameti, tasmā tattha pacchimaṁ pārājikapadaṁ atthuddhāravasena vuttaṁ

---

1. Vi 5. 9 piṭṭhe.

2. Tajjanīyassa (Ṭṭha)

siyā, **aṭṭhakathāyañ**ca “adesanāgāminiyāti pārājikāpattiyā vā saṁghādisesāpattiyā vā”ti vuttaṁ, tattha pārājikāpatti atthuddhāravasena vuttā siyā. Yato **gaṇṭhipade** “adhisīle sīlavipanno’ti saṁghādisesaṁ sandhāyā”ti ettakameva likhitaṁ, tasmā sabbattha **gaṇṭhipade** sakalena nayena pārājikāpattipaccayā uppannabhaṇḍanahetu na tajjanīyakammaṁ kātabbaṁ payojanābhāvā, saṁghādisesapaccayā kātabbanti ayamattho siddho hoti. Na, sukkapakkhe “desanāgāminiyā āpattiyā kataṁ hotī”ti[1] vacanatoti ce? Na, ekena pariyāyena saṁghādisesassapi desanāgāminivohārasambhavato.

Yena kammena santajjanaṁ karīyati, taṁ **tajjanīyakammaṁ** nāma. Yena kammena nissāya te vatthabbanti nissiyati bhajāpiyati niyasso, taṁ **niyasakammaṁ** nāma. Yena tato āvāsato, gāmato ca pabbājenti kuladūsakaṁ, taṁ **pabbājanīyakammaṁ** nāma. Yena kammena akkuṭṭhagahaṭṭhasamīpameva paṭisāriyati so akkosako pacchā pesiyati, taṁ **paṭisāraṇīyakammaṁ** nāma. Yena samānasaṁvāsakabhūmito ukkhipiyati. Chaḍḍīyati sātisāro bhikkhusaṁghena, taṁ kammaṁ **ukkhepanīyakammaṁ** nāmāti veditabbaṁ.

11. **“Nissāya te vattabban”**ti garunissayaṁ sandhāya vuttaṁ, na itaranti.

21. **Assajipunabbasukavatthusmiṁ** “tesu vibbhantesupi kammaṁ paṭippassambhetuṁ anuññātampi sammāvattantānaṁyevā”ti likhitaṁ. Sammukhā vuttameva gihipaṭisaṁyuttaṁ nāma. Parammukhā vuttaṁ desanaṁ gacchati.

41. Khamāpentena “khamāhī”ti vattabbamattameva, na ukkuṭikādisāmīcinā payojananti. **Anudūtan**ti sahāyanti attho.

50. **Adassaneyeva ukkhepanīyaṁ kātabbaṁ,** na aññathā. “Tajjanīyādikaraṇakāle āpattiṁ ropetvā tassā adassane, appaṭikamme vā bhaṇḍanakārakādi-aṅgehi kātabban”ti likhitaṁ.

Tajjanīyakammādīsu ayaṁ pakiṇṇakavinicchayoti veditabbo. Kiṁ tajjanīyakammaṁ, tajjaniyakammassa kiṁ mūlaṁ, kiṁ vatthu, kiṁ pariyosānaṁ,

---

1. Vi 4. 7 piṭṭhe.

kasmā “tajjanīyakamman”ti vuccatīti? **Kiṁ tajjanīyakammanti** vatthusmiṁ sati karaṇasampatti. **Tajjanīyakammassa kiṁ mūlanti** saṁgho mūlaṁ. **Tajjanīyakammassa kiṁ vatthūti** kalahajātāpattivatthu. **Kiṁ pariyosānanti** bhāvanāpariyosānaṁ. **Kasmā tajjanīyakammanti vuccatīti** saṁgho kalahakārakapuggalaṁ kalahe ca bhede bhayaṁ dassetvā khantiyā janeti, upasame janeti, tasmā “tajjanīyakamman”ti vuccati. Kathaṁ tajjanīyakammaṁ kataṁ hoti, kathaṁ akataṁ. Kinti ca tajjanīyakammaṁ kataṁ hoti, kinti ca akataṁ. Kena ca tajjanīyakammaṁ kataṁ hoti, kena ca akataṁ. Kattha ca tajjanīyakammaṁ kataṁ hoti, kattha ca akataṁ. Kāya velāya tajjanīyakammaṁ kataṁ hoti, kāya velāya akataṁ hoti? **Kathaṁ tajjanīyakammaṁ kataṁ hotīti** samaggena saṁghena ñatticatutthena kammena. **Kathaṁ akataṁ hotīti** vaggena saṁghena ñatticatutthena kammena. **Kinti ca kataṁ hotīti** karaṇasampattiyā. **Kinti ca akataṁ hotīti** karaṇavipattiyā. **Kena ca kataṁ hotīti** saṁghena. **Kena ca akataṁ hotīti** gaṇena puggalena. **Kattha ca kataṁ hotīti** yassa puggalassa saṁgho tajjanīyakammaṁ karoti, tassa puggalassa sammukhībhūte. **Kattha ca akataṁ hotīti** yassa puggalassa saṁgho tajjanīyakammaṁ karoti, tassa puggalassa asammukhībhūte. **Kāya velāya kataṁ hotīti** yadā kalahajātāpatti saṁvijjati. **Kāya velāya akataṁ hotīti** yadā kalahajātāpatti na saṁvijjati. Katihākārehi tajjanīyakammassa pattakallaṁ hoti, katihākārehi apattakallaṁ? Sattahākārehi tajjanīyakammassa pattakallaṁ hoti, sattahākārehi apattakallaṁ. Katamehi sattahākārehi pattakallaṁ, katamehi sattahākārehi apattakallaṁ hoti? Kalahajātāpatti na saṁvijjati, so vā puggalo asammukhībhūto hoti, saṁgho vā vaggo hoti, asaṁvāsiko vā puggalo tassaṁ parisāyaṁ saṁvijjati, acodito vā hoti asārito vā, āpattiṁ vā anāropito. Imehi sattahākārehi tajjanīyakammassa apattakallaṁ hoti, itarehi sattahākārehi pattakallaṁ hoti. Evaṁ sesakammesūti.

Kammakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanā

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā

75. Pārivāsikakkhandhake "mā maṁ gāmappavesanaṁ āpucchathā'ti vutte anāpucchāpi gāmaṁ pavisituṁ vaṭṭatī"ti vadanti. Saṁgho attano pattaṭṭhāne gahetuṁ vaṭṭati. **Oṇojanaṁ** nāma vissajjanaṁ. "Taṁ pana pārivāsikena pāpitassa attanā sampaṭicchitasseva punadivasādi-atthāya vissajjanaṁ kātabbaṁ, asampaṭicchitvāyeva ce vissajjeti, nu labhatī"ti vuttaṁ.

76. **Pakatiyāva nissayo**ti ettha "antevāsikānaṁ ālayasabbhāve yāva vassūpanāyikadivaso, tāva kappati, tassa ālayassa sabbhāve nissayo na paṭippassambhatīti ce? Na vaṭṭati. Tattha idāni khamāpeyyāmīti-ādinā vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Tattha ekantena vissaṭṭhattā, idha pana ekanteneva dvinnampi samabhāvo icchitabbo evāti eke. **Paṭibalassa vā bhikkhussā**ti ettha "laddhasammutikena āṇattopi garudhammehi, aññehi vā ovadituṁ na labhatī"ti likhitaṁ. **Tato vā pāpiṭṭhatarā**ti ettha "asañcicca āpannasañcarittato sukkavissaṭṭhi pāpiṭṭhatarāti ayampi nayo yojetabbo"ti vuttaṁ. **Paccayan**ti vassāvāsikaṁ. **Senāsanaṁ na labhati** seyyapariyantabhāgitāya. "Uddesādīni dātumpi na labhatī"ti vadanti. "Sace dve pārivāsikā gataṭṭhāne aññamaññaṁ passanti, ubhohipi aññamaññassa ārocetabbaṁ avisesena 'āgantukena ārocetabbaṁ, āgantukassa ārocetabban'ti vuttattā"ti vuttaṁ. Aññavihāragatenāpi tattha pubbe ārocitassa punārocanakiccaṁ natthi. "Anikkhittavattassa bahi ārocitassa yathā puna vihāre ārocanakiccaṁ natthi, evaṁ 'āgantukasodhanatthaṁ uposathadivase ārocetabban'ti vacanaṁ hettha sādhakan"ti vadanti.

81. Ekacchanne nisinnassāpi ratticchedadukkaṭāpattiyo hontīti eke. **Avisesenā**ti pārivāsikassa ukkhittakassāti imaṁ bhedaṁ akatvā. "Tadahupasampannepi pakatatte"ti vacanato anupasampannehi vasituṁ vaṭṭati. "Samavassāti etena apacchā apurimaṁ nipajjane dvinnampi vattabhedāpattibhāvaṁ dīpetī"ti likhitaṁ.

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlāyapaṭikassanārahavattakathāvaṇṇanā

86. **Attano attano navakataran**ti pārivāsikādinavakataraṁ. Paṭhamaṁ saṁghamajjhe parivāsaṁ gahetvā nikkhittavattena puna ekassapi santike samādiyituṁ, nikkhipituñca vaṭṭati. Mānatte pana nikkhipituṁ vaṭṭati. Ūne gaṇe caraṇadosattā na gahetunti eke. Paṭhamaṁ ādinnavattaṁ ekassa santike yathā nikkhipituṁ vaṭṭati, tathā samādiyitumpi vaṭṭatīti **porāṇagaṇṭhipade.**

Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Samuccayakkhandhakavaṇṇanā

Sukkavissaṭṭhikathāvaṇṇanā

97. **“Vedayāmī**ti jānāmi, cittena sampaṭicchitvā sukhaṁ anubhavāmi, na tappaccayā ahaṁ dukkhitoti adhippāyo”ti likhitaṁ. Yassa māḷake nārocitaṁ, tassa ārocetvā nikkhipitabbaṁ. Yassa ārocitaṁ, tassa puna ārocanakiccaṁ natthi, kevalaṁ nikkhipitabbameva. Vattaṁ nikkhipitvā vasantassa upacārasīmāgatānaṁ sabbesaṁ ārocanakiccaṁ natthi. Diṭṭharūpānaṁ sutasaddānaṁ ārocetabbaṁ, adiṭṭha-assutānampi antodvādasahatthagatānaṁ ārocetabbaṁ. “Idaṁ vattaṁ nikkhipitvā vasantassa lakkhaṇan”ti vuttaṁ. “Parikkhittassa vihārassa parikkhepato’ti-ādi kiñcāpi **pāḷiyaṁ** natthi, atha kho aṭṭhakathācariyānaṁ vacanena tathā eva paṭipajjitabban”ti ca vuttaṁ. **“Atthibhāvaṁ sallakkhetvā**ti dvādasahatthe upacāre sallakkhetvā, anikkhittavattānaṁ upacārasīmāya āgatabhāvaṁ sallakkhetvā sahavāsādikaṁ veditabban”ti ca vuttaṁ. “Nikkhipantena ārocetvā nikkhipitabbaṁ, payojanaṁ atthī”ti ca vuttaṁ, na pana taṁ payojanaṁ dassitaṁ. **Ciṇṇamānatto bhikkhu abbhetabbo**ti ciṇṇamānattassa ca abbhānārahassa ca ninnānākāraṇattā aññathā “abbhānāraho abbhetabbo”ti vattabbaṁ siyā. Ukkhepanīyakammakatopi attano laddhiggahaṇavasena sabhāgabhikkhubhi sati tassa anārocāpetuṁ na labhati.

Parivāsakathāvaṇṇanā

102. “Anantarāyikassa pana antarāyikasaññāya chādayato acchannāvā”ti pāṭho. Averibhāvena sabhāgo **averisabhāgo.** “Sabhāgasaṁghādisesaṁ āpannassa pana santike āvi kātuṁ na vaṭṭatī”ti pasaṅgato idheva pakāsitaṁ. Lahukesu paṭikkhepo natthi. Tattha ñattiyā āvi katvā uposathaṁ kātuṁ anuññātattā lahukasabhāgaṁ āvi kātuṁ vaṭṭatīti. Sabhāgasaṁghādisesaṁ pana ñattiyā ārocanaṁ na vaṭṭatīti kira. “Tassa santike taṁ āpattiṁ paṭikarissatī’ti[1] vuttatthā

---

1. Vi 3. 170 piṭṭhe.

lahukassevāyamanuññātā. Na hi sakkā suddhassa ekassa santike saṁghādisesassa paṭikaraṇaṁ kātun"ti likhitaṁ. Lahukesupi sabhāgaṁ āvi kātuṁ na vaṭṭatīti, tasmā eva hi ñattiyā āvikaraṇaṁ anuññātaṁ, itarathā taṁ niratthakaṁ siyā. Aññamaññārocanassa vaṭṭati, tato na vaṭṭatīti dīpanatthameva ñattiyā āvikaraṇamanuññātaṁ, teneva idha **"sabhāgasaṁghādisesaṁ āpannassā"**ti-ādi vuttaṁ. Ayamattho "ettāvatā te dve nirāpattikā honti, tesaṁ santike sesehi sabhāgāpattiyo desetabbā"ti[1] vacanena **kaṅkhāvitaraṇiyaṁ** pakāsitova. Saṁghādisesaṁ pana ñattiyā ārocetvā uposathaṁ kātuṁ vaṭṭati. Tassā ñattiyā ayamattho yadā suddhaṁ bhikkhuṁ passissati, tassa santike ārocanavasena paṭikarissati. Evaṁ paṭikate "na ca bhikkhave sāpattikena pātimokkhaṁ sotabbaṁ, yo suṇeyya, āpatti dukkaṭassā"ti[2] vuttāpattimo mokkho hotīti, tasmā "garukaṁ vā hotu lahukaṁ vā, ñattiyā āvi kātuṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ, ubhosu nayesu yuttataraṁ gahetabbaṁ.

Nāmañceva āpatti cāti "tena tena vītikkamenāpannāpatti **āpatti. Nāman**ti tassā āpattiyā nāman"ti likhitaṁ. **Ārocetvā nikkhipitabban**ti ettha ārocanaṁ vattabhedadukkaṭapariharaṇappayojananti veditabbaṁ. **Akāraṇametan**ti "sambahulā saṁghādiseso āpattiyo āpajjin"ti vutte vuṭṭhānato.

Dasasataṁ rattisatanti dasasataṁ āpattiyo rattisataṁ chādetvāti yojetabbaṁ. **Agghasamodhāno nāma** sabhāgavatthukāyo sambahulā āpattiyo āpannassa bahurattiṁ paṭicchāditāpattiyaṁ nikkhipitvā dātabbo, itaro nānāvatthukānaṁ vasenāti ayametesaṁ visesoti.

Parivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

"Gāmassāti na vuttan"ti vacanato kira gāmūpacārepi vaṭṭatīti adhippāyo"ti likhitaṁ. Vuttañca **"ayaṁ pana viseso"**ti. "Ettha aṭṭhakathācariyāva pamāṇaṁ. Yuttaṁ na dissatī"ti likhitaṁ. **Anugaṇṭhipade** pana "ayaṁ pana viseso, āgantukassa -pa- okkamitvā gacchati, ratticchedo hotiyevā"ti vacane heṭṭhā "anto-aruṇe eva nikkhamitvā gāmūpacārato

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 92 piṭṭhe. 2. Vi 4. 424 piṭṭhe.

dve leḍḍupāte atikkamitvā”ti-ādinā nayena garuṁ katvā vacanato, bhikkhunīnaṁ garukavaseneva tattha tattha sikkhāpadānaṁ paññattattā ca tadanurūpavaseneva aṭṭhakathācariyena bhikkhūnīnaṁ garuṁ katvā mānattacaraṇavidhidassanatthaṁ “yattakā purebhattaṁ vā”ti-ādi vuttaṁ. **Kurundi-**ādīsu vuttavacanena karontassapi doso natthīti dassetuṁ kevalaṁ lakkhaṇamattameva vuttaṁ, tadubhayampi tena tena pariyāyena yujjati, vinicchaye patte lakkhaṇe eva ṭhātabbato **kurundi-**ādīsu vuttavacanaṁ pacchā vuttaṁ. Payogo pana purimova. Yathā cettha, tathā sace kāci bhikkhunī dve leḍḍupāte anatikkamitvā aruṇaṁ uṭṭhapeti, doso natthi, tathāpi **sabbaṭṭhakathā**su vuttattā “purimameva āciṇṇan”ti vuttaṁ. **Parivāsavattādīnan**ti “parivāsanissayapaṭippassaddhi-ādīnaṁ upacārasīmāya paricchinnattā bhikkhunupassayassa upacārasīmāva gahetabbā, na gāmo”ti likhitaṁ. **“Tasmiṁ gāme bhikkhācāro sampajjatī’**ti-ādi pavāritavasena vuttaṁ. Na hi tattha antogāme vihāro atthī”ti ca likhitaṁ, “tampi tena pariyāyena yujjati, na atthato”ti ca.

Paṭicchannaparivāsādikathāvaṇṇanā

108. **“Visuṁ mānatthaṁ caritabban**ti mūlāya paṭikassanaṁ akatvā visuṁ kammavācāyā”ti ca likhitaṁ. “Saṁghādisesāpattī”ti vuttattā ekova, ekavatthumhi āpannā saṁghādiseso thullaccayadukkaṭamissakā nāma. **Makkhadhammo** nāma chādetukāmatā.

143. **Dhammatā**ti[1] dhammatāya, tathatāyāti attho “alajjitā”ti ettha viya.

148. **Purimaṁ upādāya dve māsā parivasitabbā**ti ettha “parivasitadivasāpi gaṇanūpagā hontī”ti likhitaṁ.

184. **Tasmiṁ bhūmiyan**ti tassaṁ bhūmiyaṁ. **Sambahulā saṁghādisesā āpattiyo āpajjati parimāṇampī**ti-ādi jātivasenekavacanaṁ.

Samuccayakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Dhammattā (Pāḷiyaṁ)

4. Samathakkhandhakavaṇṇanā

Sammukhāvinayakathāvaṇṇanā

186-7. Yattha yattha kammavācāya "ayan"ti vā "ime"ti vā sammukhāniddesaniyamo atthi, sabbaṁ taṁ kammaṁ sammukhākaraṇīyameva, na kevalaṁ tajjanīyādipañcavidhameva. Pañcavidhasseva pana uddharitvā dassanaṁ kammakkhandhake tāva tasseva pāḷi-āruḷhattā, catuvīsatiyā pārājikesu vijjamānesu pārājikakaṇḍe āgatānaṁyeva catunnaṁ uddharitvā dassanaṁ viyāti veditabbaṁ. Tattha "puggalassa sammukhatā hatthapāsūpagamanamevā"ti vuttaṁ, taṁ kāraṇaṁ sammukhākaraṇīyassapi sammukhāniddesaniyamābhāvato. Kāmaṁ ayamattho **kammakkhandhake**yeva "tīhi bhikkhave aṅgehi samannāgataṁ tajjanīyakammaṁ adhammakammañca hoti -pa- asammukhākataṁ hotī"ti[1] vacaneneva siddho, tattha pana āpatti na dassitā. Idha "yo kareyya, āpatti dukkaṭassā"ti tattha bhavitabbāpattidassanatthaṁ idaṁ āraddhanti veditabbaṁ. "Sammukhāvinayapatirūpakena vūpasantampi sammukhāvinayeneva vūpasantagaṇanaṁ gacchatīti dassetuṁ 'adhammavādī puggalo'ti-ādi āraddhan"ti vuttaṁ, likhitañca. Evaṁ vūpasantaṁ sammukhāvinayapatirūpakena vūpasantaṁ nāma hoti, na sammukhāvinayena ca aññena kenacīti dassetuṁ idamāraddhanti ācariyo.

Sativinayakathāvaṇṇanā

195. Dabbassa kammavācāya "saṁgho imaṁ āyasmantaṁ dabban"ti sammukhāniddeso natthi, tathāpi "paṭhamaṁ dabbo yācitabbo"ti vacanena sammukhākaraṇīyatā tassa siddhā. Tathā aññatthāpi yathāsambhavaṁ leso veditabbo. Sativepullappattassa dātabbo vinayo **sativinayo.**

Amūḷhavinayakathāvaṇṇanā

196-7-9. "Yassa ummattakassa taṁtaṁvītikkamato anāpatti, tādisasseva amūḷhavinayaṁ dātuṁ vaṭṭatīti amūḷhassa kattabbavinayo amūḷhavinayo"ti likhitaṁ, taṁ yuttaṁ "saṁgho gaggassa bhikkhuno amūḷhassa

---

1. Vi 4. 5 piṭṭhe.

amūḷhavinayaṁ detī”ti vacanato. “Tīṇimāni bhikkhave adhammikāni amūḷhavinayassa dānānī”ti imassa **vibhaṅge** “na sarāmī”ti vacanaṁ vītikkamakālaṁ sandhāya tassa vibhaṅgassa pavattattā. Amūḷhavinayadānakāle panassa amūḷhatā vinicchitabbā.

Paṭiññātakaraṇakathāvaṇṇanā

200. “Appaṭiññāya bhikkhūnaṁ kammāni karontī”ti ārabhantassa kāraṇaṁ vuttameva. Paṭiññātena karaṇaṁ **paṭiññātakaraṇaṁ.**

Tassapāpiyasikākathāvaṇṇanā

207. “Tīhi bhikkhave aṅgehi samannāgataṁ tassapāpiyasikākamman”ti ārabhitvā pañca aṅgāni dassetvā pāḷi gatā, “sā peyyālena saṅkhipitvā gatāti ñātabban”ti likhitaṁ. Tathā sukkapakkhepi.

Tiṇavatthārakādikathāvaṇṇanā

214. “Sabbeheva ekajjhaṁ sannipatitabban”ti chandadānassa paṭikkhittattā **pavāraṇakkhandhakaṭṭhakathāyañ**ca “bhinnassa hi saṁghassa samaggakaraṇakāle, tiṇavatthārakasamathe, imasmiñca pavāraṇasaṅgaheti imesu tīsu ṭhānesu chandaṁ dātuṁ na vaṭṭatī”ti[1] vuttattā idha **āgantvā vā chandaṁ datvā pariveṇādīsu nisinnā**ti idaṁ virujjhati viya khāyatīti ce? Na khāyati adhippāyaññūnaṁ. Ayañhettha adhippāyo—visujjhitukāmehi sabbeheva sannipatitabbaṁ, asannipatitassa natthi suddhi chandadāyakassa. Kevalaṁ taṁ kammaṁ sannipatitānaṁ sampajjati. **Aṭṭhakathāyaṁ** visujjhitukāmānaṁ chandaṁ dātuṁ na vaṭṭatīti[2] adhippāyo. Itarathā pāḷiyā ca virujjhati. “Ṭhapetvā ye na tattha hotī”ti hi ayaṁ pāḷi sannipātaṁ āgantvā chandaṁ datvā ṭhitānaṁ atthitaṁ dīpeti. Nissīmagate sandhāya vuttaṁ siyāti ce? Nissīmagate ṭhapetvā idha kiṁ, tasmā yo sāmaggī-uposathe chandaṁ datvā tiṭṭhati ce, nānāsaṁvāsakabhūmiyaṁyeva tiṭṭhati, tassa chandadāyakassa pavāraṇasaṅgahopi natthi. Yo ca tiṇavatthārakakamme nāgacchati, so tāhi āpattīhi na sujjhatīti veditabbaṁ. Yassa etaṁ na ruccati, tassa **parivāre** vuttaparisato

---

1. Vi-Ṭṭha 3. 362 piṭṭhe.
2. Dātuṁ vaṭṭatīti (Ka)

kammavipattilakkhaṇaṁ virujjhati, tattha hi kevalaṁ chandārahānaṁ chando anāhaṭo hoti sace, akataṁ tabbiparītena sampattidīpanatoti vuttaṁ hoti. Tathā pattakallalakkhaṇampi virujjhati. Tesu tīsu ṭhānesu kammappattāyeva sabbe, na tattha chandāraho atthīti ce? Na, catuvaggādikaraṇavibhājane avisesetvā chandārahassa āgatattā, taṁ sāmaññato vuttaṁ. Idañca āveṇikalakkhaṇaṁ, teneva satipi diṭṭhāvikamme idaṁ paṭikuṭṭhakataṁ na hotīti ce? Na, nānattasabhāvato. Idha hi ye pana "na metaṁ khamatī'ti aññamaññaṁ diṭṭhāvikammaṁ karontī"ti[1] vacanato na saṁghassa diṭṭhāvikammaṁ kataṁ. Tasmiṁ sati paṭikuṭṭhakatameva hoti. Aññathā pubbabhāgā tā[2] ñattiyo niratthikā siyuṁ, na ca **parivāraṭṭhakathāyaṁ** chandārahādhikāre nayo dinno. **Pavāraṇakkhandhakaṭṭhakathāyaṁ** "tīsu ṭhānesu chandaṁ dātuṁ na vaṭṭatī"ti[3] vuttattā virujjhatīti ce? Na, aṭṭhakathāya pamāṇabhāve sati "idha chandaṁ datvā pariveṇādīsu nisinnā"ti-ādi vacane suddhikāmato eva gahite sabbaṁ na virujjhatīti eke. "Āgantvā vā chandaṁ datvā pariveṇādīsu nisinnā, te āpattīhi na vuṭṭhahantī"ti idaṁ na vattabbaṁ. Kasmā? Heṭṭhā "sabbeheva ekajjhaṁ sannipatitabban"ti chandadānassa paṭikkhepavacanato **aṭṭhakathāyaṁ** "tīsu ṭhānesu chandaṁ dātuṁ na vaṭṭatī"ti vuttattā, **andhakaṭṭhakathāyam**pi tatheva vuttattā cāti? Na,[4] ekajjhameva kamme karīyamāne yo idha "suṇātu me bhante saṁgho, amhākaṁ -pa- gihipaṭisaṁyuttan"ti sādhāraṇañattiṁ ṭhapetvā puna "suṇantu me āyasmantā"ti-ādinā asādhāraṇañattiyo ṭhapetvā "suṇātu me bhante saṁgho, amhākaṁ -pa- evametaṁ dhārayāmī"ti ekatopakkhikānaṁ sandhiyā katāya tadanantare kenaci karaṇīyena chandaṁ datvā gacchati, tassa āpattīti vuṭṭhānaṁ natthi. Aparesampi[5] ekatopakkhikānaṁ abbhantare ṭhitattā vibhūtattā karaṇassa ayamatthova vutto. Sādhāraṇavasena dutiyāya ñattiyā ṭhapitāya ye tasmiṁ khaṇe ñattidutiyakammavācāsu anāraddhāsu, apariyositāsu vā chandaṁ datvā gacchanti, tesampi na vuṭṭhāti eva. **Ye na tattha hontī**ti padassa ca ye vuttappakārena nayena tattha na hontīti attho gahetabbo. Vuttappakāratthadīpanatthañca **aṭṭhakathāyaṁ** "chandaṁ datvā pariveṇādīsu nisinnā"ti

1. Vi-Ṭṭha 4. 39 piṭṭhe.
2. Pubbabhāgāti (Ka)
3. Vi-Ṭṭha 3. 362 piṭṭhe.
4. Vuttattā ca (Ka)
5. Aparehipi (Ka)

idameva avatvā "ye pana tehi vā saddhiṁ āpattiṁ āpajjitvāpi tattha anāgatā, āgantvā vā chandaṁ datvā pariveṇādīsu nisinnā"ti vuttaṁ, evaṁ pubbenāparaṁ sandhīyati. **"Pāḷiyā** ca tattha diṭṭhāvikammena kammassa akuppatā veditabbā"ti vuttaṁ.

Adhikaraṇakathāvaṇṇanā

220. **Cittuppādo vivādo.** Vivādasaddopi kāraṇūpacārena kusalādisaṅkhyaṁ gacchati. Taṁ sandhāya **"samathehi ca adhikaraṇīyatāya adhikaraṇan"**ti vuttaṁ. Atha vā vivādahetubhūtassa cittuppādassa vūpasamena sambhavassa[1] saddassapi vūpasamo hotīti cittuppādassapi samathehi adhikaraṇīyatā pariyāyo sambhavati. "Kusalacittā vivadanti"ti vuttavivādepi "vipaccatāya vohāro"ti vuttaṁ, na vuttavacanahetuvasenāti veditabbaṁ.

222. "Āpattiṁ hi āpajjanto kusalacitto vā"ti[2] vacanato kusalampi siyāti ce? Na taṁ āpattādhikaraṇaṁ sandhāya vuttaṁ, yo āpattiṁ āpajjati, so tīsu cittesu aññatarasittasamaṅgī hutvā āpajjatīti dassanatthaṁ[3] "yaṁ kusalacitto āpajjatī"ti-ādi vuttaṁ[3]. Yo "paññattimattaṁ āpattādhikaraṇan"ti vadeyya, tassa akusalādibhāvopi āpattādhikaraṇassa na yujjateva vivādādhikaraṇādīnaṁ viyāti ce? Na, "natthāpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti iminā virodhasambhavato. **Anugaṇṭhipade** pana "āpattādhikaraṇaṁ nāma tathāpavattamāna-akusalacittuppādarūpakkhandhānametaṁ adhivacanaṁ. Avasiṭṭhesu kusalābyākatapaññattīsu 'āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ siyā abyākatan'ti vacanato paññattitāva paṭisiddhā kusalattike apariyāpannattā. Kusalapaṭisedheneva tena samānagatikattā kiriyābyākatānampi paṭisedho veditabbo, kiriyābyākatānaṁ viya anugamanato vipākābyākatānampi paṭisedho katova hoti, tathāpi abyākatasāmaññato rūpakkhandhena saddhiṁ vipākakiriyābyākatānampi adhivacananti veditabban"ti vuttaṁ. Tattha "kusalacittaṁ aṅgaṁ hotī"ti vinaye apakataññuno sandhāya vuttaṁ apaharitakaraṇādike sati. **Tasmāti**

---

1. Samabhāvassa (Ka)
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.
3-3. Etthantare pāṭho kesuci potthakesu natthi.

yasmā "natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti vattuṁ na sakkā, tasmā kusalacittaṁ aṅgaṁ na hotīti attho. Yadi evaṁ kasmā "ticiṇṇaṁ tivedanan"ti vuccatīti ce? Taṁ dassetuṁ **"nayidan"**ti-ādi āraddhanti eke. Āpattisamuṭṭhāpakacittaṁ aṅgappahonakacittaṁ nāma. **"Ekantato**ti yebhuyyenāti attho, itarathā virujjhati. Kasmā? 'Yassā sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva hotī'ti[1] vuttattā"ti vadanti. Tena kiṁ? Vipāko natthi, kasmā? Ekantākusalattā, tasmā kathāva tattha natthi. Yattha pana atthi, taṁ dassento **"yaṁ pana paṇṇattivajjan"**ti-ādimāha. **Asañcicca pana kiñci ajānantassa** -pa- **abyākataṁ hotī**ti bhikkhumhi kammaṭṭhanagatacittena nipanne, niddāyante vā mātugāmo ce seyyaṁ kappeti, tassa bhikkhuno vijjamānampi kusalacittaṁ āpattiyā aṅgaṁ na hoti, tasmā tasmiṁ khaṇe seyyākārena vattamānarūpameva āpattādhikaraṇaṁ nāma. Bhavaṅgacitte vijjamānepi eseva nayo. Tasmiñhi khaṇe uṭṭhātabbe jāte anuṭṭhānato rūpakkhandhova āpatti nāma, na vipākena saddhiṁ. Sace pana vadeyya, tassa evaṁvādino acittakānaṁ kusalacittaṁ āpajjeyya. Kiṁ vuttaṁ hoti? Eḷakalomaṁ gahetvā kammaṭṭhānamanasikārena tiyojanaṁ atikkamantassa, paṇṇattiṁ ajānitvā padaso dhammaṁ vācentassa ca āpajjitabbāpattiyā kusalacittaṁ āpajjeyyāti. Āpajjatiyevāti ce? Nāpajjati. Kasmā? "Natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti vacanato.

Calito kāyo, pavattā vācā, **aññatarameva aṅgan**ti aññatarameva āpattīti attho. Kevalaṁ paññattiyā akusalādibhāvāsambhavato āpattitā na yujjati. Āpattiṁ āpajjanto tīsu aññatarasamaṅgī hutvā āpajjatīti dassanatthaṁ **"yaṁ kusalacitto"**ti-ādi vuttaṁ. Tassattho—pathavīkhaṇanādīsu kusalacittakkhaṇe vītikkamavasena pavattarūpasambhavato kusalacitto vā abyākatāpattiṁ āpajjati. Tathā abyākatacitto vā abyākatarūpasaṅkhātaṁ abyākatāpattiṁ āpajjati, pāṇātipātādīsu akusalacitto vā akusalāpattiṁ āpajjati, rūpaṁ panettha abbohārikaṁ. Supinapassanakālādīsu pāṇātipātādiṁ karonto sahaseyyādivasena āpajjitabbāpattiṁ āpajjanto

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.

akusalacitto abyākatāpattiṁ āpajjatīti veditabbo. **Idaṁ vuccati āpattādhikaraṇaṁ akusalan**ti akusalacittuppādo. **Porāṇagaṇṭhipadesu** pana “puthujjano kalyāṇaputhujjano sekkho arahāti cattāro puggale dassetvā tesu arahato āpattādhikaraṇaṁ abyākatameva, tathā sekkhānaṁ, tathā kalyāṇaputhujjanassa asañcicca vītikkamakāle abyākatameva. Itarassa akusalampi hoti abyākatampi. Yasmā cassa sañcicca vītikkamakāle akusalameva hoti, tasmā vuttaṁ ‘natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan’ti. [1]Sabbattha abyākataṁ nāma tassa vipākabhāvamattaṁ sandhāya evaṁnāmakaṁ jātan”ti[1] likhitaṁ, vicāretvā gahetabbaṁ.

224. **Vivādo vivādādhikaraṇan**ti yo koci vivādo, so sabbo kiṁ vivādādhikaraṇaṁ nāma hotīti ekapucchā. **“Vivādo adhikaraṇan**ti vivādādhikaraṇameva vivādo ca adhikaraṇañcāti pucchati. Tadubhayaṁ vivādādhikaraṇamevāti pucchatīti vuttaṁ hotī”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṁ. Kesuci potthakesu ayaṁ pucchā natthi. Yadi evaṁ imāya na bhavitabbaṁ vivādo vivādādhikaraṇaṁ, vivādādhikaraṇaṁ vivādo, vivādādhikaraṇaṁ vivādo ceva adhikaraṇañcāti pañcapañhāhi bhavitabbaṁ siyā. Kesupi potthakesu tisso, kesuci catasso, pañca natthi. Tattha dve vibhattā. Itarāsu **adhikaraṇaṁ vivādo**ti yaṁ kiñci adhikaraṇaṁ, vivādasaṅkhyameva gacchati, **vivādo adhikaraṇan**ti yo koci vivādo, so sabbo adhikaraṇasaṅkhyaṁ gacchatīti pucchati. Esa nayo sabbattha.

228. **Sammukhāvinayasmin**ti sammukhāvinayabhāve.

230. **“Antarenā**ti kāraṇenā”ti likhitaṁ.

233. Ubbāhikāya khiyyanake pācitti na vuttā tattha chandadānassa natthitāya.

236. **Tassa kho etan**ti[2] esoti attho “etadaggan”ti ettha viya.

1-1. Evaṁ sabbattha, evaṁ abyākatanti vipākabhāvappattaṁ sandhāya vuttanti (sārattha)

2. Tassa kho taṁ (Pāḷiyaṁ)

238. "Kā ca tassa pāpiyasikā"ti kira pāṭho.

242. "Kiccameva kiccādhikaraṇan"ti vacanato apalokanakammādīnametaṁ adhivacanaṁ, taṁ vivādādhikaraṇādīni viya samathehi sametabbaṁ na hoti, kintu sammukhāvinayena sampajjatīti attho.

Samathakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Khuddakavatthukkhandhakavaṇṇanā

Khuddakavatthukathāvaṇṇanā

244. Puthupāṇinā kattabbaṁ kammaṁ **puthupāṇikaṁ.**

245. "Kaṇṇato nikkhantamuttolambakādīnaṁ kuṇḍalādīnan"ti likhitaṁ. "Kāyūran"ti pāḷipāṭho. "Keyūrādīnī"ti ācariyenuddhaṭaṁ.

248. **"Sādhugītaṁ** nāma parinibbutaṭṭhāne gītan"ti likhitaṁ. **Dantagītaṁ** gāyitukāmānaṁ vākkakaraṇīyaṁ. Dantagītassa vibhāvanatthaṁ **"yaṁ gāyissāmā**"ti-ādimāha.

249. **Caturassavattaṁ** nāma catuppādagāthāvattaṁ. "Taraṅgavattādīni uccāraṇavidhānāni naṭṭhapayogānī"ti likhitaṁ. **Bāhiralomin**ti bhāvanapuṁsakaṁ, yathā tassa uṇṇapāvārassa bahiddhā lomāni dissanti, tathā dhārentassa dukkaṭanti vuttaṁ hoti.

251. **Virūpakkhehī**ti-ādi sahayogakaraṇavacanaṁ. **Sarabū**ti gehagoḷikā. Sā kira setā savisā hoti. **Sohan**ti yassa me etehi mettaṁ, sohaṁ namo karomi bhagavatoti sambandho. **Aññamhi -pa- chetabbamhī**ti rāgānusaye.

252. **Uṭṭitvā**ti pakkhipitvā. **Otaratū**ti iddhiyā otāretvā gaṇhātu. **Anupariyāyī**ti anuparibbhami.

253. **Na acchupiyantī**ti na lagganti. **Rūpakākiṇṇānī**ti itthirūpādīhi vokiṇṇāni.

254. **Ālindakamiḍḍhikādīnan**ti pamukhamiḍḍhikādīnaṁ. **Parivattetvā tatthevā**ti ettha "parivattetvā tatiyavāre tattheva miḍḍhiyā patiṭṭhātī"ti likhitaṁ. **Paribhaṇḍaṁ** nāma gehassa bahi kuṭṭapādassa thirabhāvatthaṁ katā

tanukamiḍḍhikā vuccati. Ettha **“parivaṭṭitvā**[1] **patto bhijjatī**ti adhikaraṇabhedāsaṅkāya abhāve ṭhāne ṭhapetuṁ vaṭṭatī”ti likhitaṁ[2]. Pattamāḷako vaṭṭitvā pattānaṁ apattanatthaṁ vaṭṭaṁ vā caturassaṁ vā iṭṭhakādīhi parikkhipitvā māḷakacchannena kato. “Pattamaṇḍalikā pattapacchikā tālapattādīhi katā”ti ca likhitaṁ. Miḍḍhante ādhārake ṭhapetuṁ vaṭṭati pattasandhāraṇatthaṁ vuttattā. Mañce ādhārakepi na vaṭṭati nisīdanapaccayā vāritattā. Āsannabhūmikattā **olambetuṁ vaṭṭati.**

255. “Aṁsakūṭe laggetvā’ti vacanato aggahatthe laggetvā aṅke ṭhapetuṁ na vaṭṭatī”ti keci vadanti, na sundaraṁ, **“na kevalaṁ yassa patto”**ti-ādi yadi hatthena gahitapatte bhedasaññā, pageva aññena sarīrāvayavenāti katvā vuttaṁ. **Pāḷiyaṁ** pana pacuravohāravasena vuttaṁ. Ghaṭikapālamayaṁ **ghaṭikaṭāhaṁ. Chavasīsassa pattan**ti “silāputtakassa sarīraṁ, khīrassa dhārāti-ādivohāravasena vuttaṁ. Mañce nisīdituṁ āgatoti attho. **“Pisācillikā**ti pisācadārakā”tipi vadanti. **Dinnakameva** paṭiggahitameva. **Cabbetvā**ti khāditvā. Aṭṭhikāni ca kaṇṭakāni ca **aṭṭhikakaṇṭakāni.** “Etesu sabbesu paṇṇattiṁ jānātu vā, mā vā, āpattiyevā”ti likhitaṁ.

256. **Vipphāḷetvā**ti phāḷetvā. **Kiṇṇena pūretun**ti surākiṇṇena pūretuṁ. **Bidalakaṁ** nāma diguṇakaraṇasaṅkhātassa kiriyāvisesassa adhivacanaṁ. Kassa diguṇakaraṇaṁ? Yena kilañjādinā mahantaṁ kathinamatthataṁ, tassa. Taṁ hi daṇḍakathinappamāṇena[3] pariyante saṁharitvā diguṇaṁ kātabbaṁ. Aññathā khuddakacīvarassa anuvātaparibhaṇḍādividhānakaraṇe hatthassa okāso na hoti. Salākāya sati dvinnaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ ñatvā sibbitāsibbitaṁ sukhaṁ paññāyati. Daṇḍakathine kate na bahūhi sahāyehi payojanaṁ. “Asaṁkuṭitvā cīvaraṁ samaṁ hoti. Koṇāpi samā hontī”ti likhitaṁ, “haliddisuttena saññākaraṇan”ti vuttattā haliddisuttena cīvaraṁ sibbetumpi vaṭṭatīti siddhaṁ. Tattha hi keci akappiyasaññino. Paṭiggaho nāma aṅgulikoso.

---

1. Papatitvā (Ṭṭha) 2. Siddhaṁ (Ka) 3. Paribhaṇḍakathinappamāṇena (Ka)

257-9. **Pātī**ti paṭiggahasaṇṭhānaṁ. **Paṭiggahatthavikan**ti aṅgulikosatthavikaṁ. Sūcisatthakānaṁ pubbe āvesanatthavikāya anuññātattā **"anujānāmi bhikkhave bhesajjatthavikan"**ti vuttaṁ. Ettha sūcisatthakādīnipi ṭhapetabbānīti nidānaṁ sūceti. Sacepi upanando bhikkhu alajjī, tathāpi santakametaṁ amūlacchedakatabhikkhuno lajjinopi samānassa kappatīti yujjati. **Na sammatī**ti na pahoti.

260-1. Bahi kuṭṭassa samantato nīcavatthukaṁ katvā ṭhitaṁ **"maṇḍalikan"**ti vuccati. Jantāgharappaṭicchādinā channassa naggiyaṁ yassa na paññāyati, tasseva parikammaṁ kātabbaṁ. Esa nayo udakavatthapaṭicchādīsupi.

262-3. **Paṇiyā** nāma paṇiyakārakā. **Ākaḍḍhanayantaṁ** ākaḍḍhiyamānaṁ kūpassa uparibhāge paribbhamati. **Arahaṭaghaṭiyantaṁ** sakaṭacakkasaṇṭhānayantaṁ. Tassa are are ghaṭikāni bandhitvā ekena, dvīhi vā paribbhamiyamānassa udakanibbāhanaṁ veditabbaṁ. **Āviddhapakkhapāsaṁ** nāma yattha maṇḍalākārena pakkhapāsā bajjhanti āviddhavatthatā viya āviddhapakkhapāsakā. Pubbe pattasaṅgopanatthaṁ, idāni ṭhapetabbaṁ bhuñjituṁ ādhārako anuññāto.

273. **Paragalaṁ gacchatī**ti imassa payogābhāvā vaṭṭati. **Kammasatenā**ti mahatā ussāhena.

277-8. **Lohabhaṇḍaṁ** nāma kaṁsato sesalohabhaṇḍaṁ. **Muddikakāyabandhanaṁ** nāma caturassaṁ akatvā sajjitaṁ. **Pāmaṅgadasā** caturassā. **Mudiṅgasaṇṭhānenā**ti[1] saṅghāṭiyā mudiṅgasibbanākārena[2] varakasīsākārena. **Pavananto**ti pāsanto. "Dasāmūlan"ti ca likhitaṁ. Akāyabandhanena sañcicca vā asañcicca vā gāmappavesane āpatti. "Saritaṭṭhānato bandhitvā pavisitabbaṁ, nivattitabbaṁ vā"ti likhitaṁ.

279. Sattaṅgulaṁ vā aṭṭhaṅgulaṁ vāti ettha **"sugataṅgulenā"ti avuttattā** pakati-aṅgulena săruppatthāya vaḍḍhetvāpi karonti ce, na doso.

280. Tālavaṇṭākārena sīhaḷitthīnaṁ viya.

Khuddakavatthukkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Muddikasaṇṭhānena (Ka) 2. Muddikasibbanākārena (Ka)

6. Senāsanakkhandhakavaṇṇanā

Vihārānujānanakathāvaṇṇanā

294. Nilīyanti bhikkhū etthāti vihārādayo **leṇāni** nāma. Āgata-vacanena tassāgatasaṁghova sāmī, na anāgatoti keci, taṁ na yujjati samānalābhakatikāya siddhattā.

296-7. **Dīpinaṅguṭṭhenā**ti ettha "dīpinā akappiyacammaṁ dassetī"ti likhitaṁ. **Thambhakavātapānaṁ** nāma tiriyaṁ dārūni adatvā ujukaṁ ṭhiteheva dārūhi kattabbaṁ. Bhisīnaṁ anuññātaṁ vaṭṭatīti bimbohane vaṭṭatīti attho. Tūlapūritaṁ bhisiṁ apassayituṁ na vaṭṭati uṇṇādīnaṁyeva anuññātattā. Nisīdananipajjanaṁ sandhāya vuttaṁ, tasmā apassayituṁ vaṭṭatīti ce? Akappiyanti na vaṭṭatīti keci. Yadi evaṁ akappiyamañcañca apassiyituṁ na vaṭṭeyya. Yasmā vaṭṭati, tasmā doso natthi. Apica gilānassa bimbohanaṁ nipajjitumpi anuññātaṁ, tasmā bhisipi vaṭṭati apassayituṁ. Ācariyā ca anujānanti, vaḷañjenti cāti eke. Simbalitūlasuttena sibbitaṁ cīvaraṁ vaṭṭati. Kasmā? Kappāsassa anulomato. "Akkaphalasuttamayampi akkavākamayameva paṭikkhittan"ti te eva vadanti.

298. **Anibandhanīyo** alaggo. **Paṭibāhetvā**ti maṭṭhaṁ katvā. "Setavaṇṇādīnaṁ yathāsaṅkhyaṁ ikkāsādayo bandhanatthaṁ vuttā"ti likhitaṁ.

300. **Pakuṭṭaṁ** samantato āviddhapamukhaṁ.

302. **Sudhālepo**ti sudhāmattikālepo.

305. **Āsatti** taṇhā. **Santiṁ** adaraṁ.

307. **Ketun**ti[1] kayena gahetuṁ.

308. **Citā**ti iṭṭhakāyo kabaḷena niddhamanavasena chinditvā katāti attho.

---

1. Ketuṁ santharissāmāti pāṭhena bhavitabbaṁ.

310. **Chabbaggiyānaṁ bhikkhūnaṁ antevāsikā**ti ettha vīsativassaṁ atikkamitvā chabbaggiyā uppannā. "Ārādhayiṁsu me bhikkhū cittan"ti[1] vuttattā aññasmiṁ kāle sāvatthigamane uppannaṁ vatthuṁ idha āpattidassanatthaṁ āharitvā vuttanti yuttaṁ viya, vicāretvā gahetabbaṁ. **Vuddhan**ti vuddhataraṁ.

313. **Santhare**ti tiṇasantharādayo.

Senāsanaggāhakathāvaṇṇanā

318. **"Seyyaggenā**ti mañcaṭṭhānaparicchedena. **Vihāraggenā**ti ovarakaggenā"ti likhitaṁ. **Thāvarā**ti niyatā. **Paccayeneva hi tan**ti tasmiṁ senāsane mahātherā tassa paccayassa kāraṇā aññattha agantvā vasantāyeva naṁ paṭijaggissantīti attho. Aghaṭṭanakammaṁ dassetuṁ **"na tattha manussā"**ti-ādimāha. "Vitakkaṁ chinditvā suddhacittena gamanavatteneva gantabban"ti pāṭho. **Muddavedikā** nāma cetiyassa hammiyavedikā. **Paṭikkammā**ti apasakkitvā. Samānalābhakatikā mūlāvāse sati siyā, mūlāvāsavināsena katikāpi vinassati. Samānalābha-vacanaṁ sati dvīsu bahūsu vā yujjati, teneva ekasmiṁ avasiṭṭheti no mati. Tāvakālikaṁ kālena mūlacchedanavasena vā aññesaṁ vā kammaṁ aññassa siyā nāvāyaṁ saṅgamoti ācariyo. **Puggalavaseneva kātabban**ti apalokanakāle saṁgho vassaṁvutthabhikkhūnaṁ pāṭekkaṁ "ettakaṁ vassāvāsikaṁ vatthaṁ deti, ruccati saṁghassā"ti puggalameva parāmasitvā dātabbaṁ, na saṁghavasena kātabbaṁ. Na saṁgho saṁghassa ettakaṁ detīti. "Ekasmiṁ āvāse saṁghassa kammaṁ karotī'ti vacanato saṁghavasena kātabban"ti likhitaṁ. Na hi tathā vutte saṁghassa kiñci kammaṁ kataṁ nāmā hoti. "Sammatasenāsanaggāhāpakato aññena gāhitepi gāho ruhati aggahitupajjhāyassa upasampadā viyā"ti likhitaṁ. "Kammavācāyapi sammuti vaṭṭatī"ti likhitaṁ.

Aṭṭhapi soḷasapi janeti ettha kiṁ visuṁ visuṁ, udāhu ekatoti? Ekatopi vaṭṭati. Na hi te tathā sammatā saṁghena kammakatā nāma

---

1. Ma 1. 175 piṭṭhe.

honti, teneva **sattasatikakkhandhake** ekato aṭṭha janā sammatāti. **Tesaṁ sammuti kammavācāyapī**ti ñattidutiyakammavācāyapi. Apalokanakammassa vatthūhi sā eva kammavācā labbhamānā labbhati, tassā ca vatthūhi apalokanakammameva labbhamānaṁ labbhati, na aññanti veditabbaṁ. Imaṁ nayaṁ micchā gaṇhanto "apalokanakammaṁ ñattidutiyakammaṁ kātuṁ, ñattidutiyakammañca apalokanakammaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti gaṇhāti, evañca sati kammasaṅkaradoso āpajjati. **Maggo pokkharaṇī**ti ettha **maggo** nāma magge katadīghasālā, **pokkharaṇī**ti nahāyituṁ katapokkharaṇī. **Etāni hi asenāsanānī**ti ettha bhattasālā na āgatā, tasmā taṁ senāsananti ce? Sāpi ettheva paviṭṭhā vāsatthāya akatattā. Bhojanasālā pana ubhayattha nāgatā. Kiñcāpi nāgatā, upari "bhojanasālā pana senāsanamevā"ti[1] vuttattā senāsanaṁ. "Kappiyakuṭi ca ettha kātabbā"ti vadanti, taṁ neti eke. Rukkhamūlaveḷugumbā channā kavāṭabaddhāva senāsanaṁ. **"Alābhakesu āvāsesū**ti alābhakesu senāsanesū"ti likhitaṁ, taṁ yuttaṁ. Na hi pāṭekkaṁ senāsanaṁ hoti. **Taṁ saññāpetvā**ti ettha paññattiṁ āgacchante balakkārenapi vaṭṭati. **Ayampī**ti paccayopi.

Upanibandhitvāti tassa samīpe rukkhamūlādīsu vasitvā tattha vattaṁ katvāti adhippāyo. Pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena **tividhampi.** "Dasakathāvatthukaṁ dasa-asubhaṁ dasa-anussatin"ti pāṭho. **"Paṭhamabhāgaṁ muñcitvā**ti idaṁ ce paṭhamagāhitavatthuto mahagghaṁ hotī"ti likhitaṁ. **Chinnavassānaṁ vassāvāsikaṁ** nāma pubbe gahitavassāvāsikānaṁ pacchā chinnavassānaṁ. **Bhatiniviṭṭhan**ti bhatiṁ katvā viya niviṭṭhaṁ pariyiṭṭhaṁ. **"Saṁghikaṁ pana -pa- vibbhantopi labhatevā"**ti idaṁ tatruppādaṁ sandhāya vuttaṁ. Iminā apalokanameva pamāṇaṁ, na gāhāpananti keci. Vinayadharā pana "amhākaṁ vihāre vassaṁ upagatānaṁ ekekassa ticīvaraṁ saṁgho dassatī'ti-ādinā apalokitepi abhājitaṁ vibbhantako na labhati. 'Apalokanakammaṁ katvā gāhitan'ti vuttattā, 'abhājite vibbhamatī'ti evaṁ pubbe vuttattā cā"ti vadanti. **"Paccayavasenā**ti gahapatikaṁ vā aññaṁ vā vassāvāsikaṁ paccayavasena gāhitan"ti likhitaṁ. **"Ekameva vatthaṁ dātabban**ti tattha nisinnānaṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 4. 71 piṭṭhe.

ekamekaṁ vatthaṁ pāpuṇātī”ti likhitaṁ. **Dutiyo therāsane**ti anubhāgo. Paṭhamabhāgo aññathā therena gahitoti jānitabbaṁ.

Upanandavatthukathāvaṇṇanā

320. **Tivassantarenā**ti tiṇṇaṁ vassānaṁ anto ṭhitena. Hatthimhi nakho assāti **hatthinakho**. Pāsādassa nakho nāma heṭṭhimaparicchedo. **Gihivikaṭanīhārenā**ti gihīhi katanīhāreneva. “Tehi attharitvā dinnāneva nisīdituṁ labbhanti, na bhikkhunā sayaṁ attharitvā vissajjitabbaṁ saṁghena attharāpetvā vā”ti likhitaṁ.

Avissajjiyavatthukathāvaṇṇanā

321. “Na vissajjetabbaṁ saṁghena vā gaṇena vā puggalena vā”ti vacanaṁ “yaṁ agarubhaṇḍaṁ vissajjiyaṁ vebhaṅgiyaṁ saṁghikaṁ, taṁ gaṇo ce tasmiṁ āvāse vasati puggalopi vā, gaṇena vā puggalena vā vissajjitaṁ saṁghena vissajjitasadisameva hotī”ti **aṭṭhakathāyaṁ** vuttavacanaṁ sādheti, aññathā ettha gaṇapuggalaggahaṇaṁ niratthakaṁ. **Arañjaro** udakacāṭi, alañjalo, bahu-udakagaṇhanakoti attho. “Vaṭṭacāṭi viya hutvā thokaṁ dīghamukho majjhe paricchedaṁ dassetvā kato”ti likhitaṁ. Maṁsa dibba dhamma buddha samantacakkhuvasena pañca.

Garubhaṇḍena ca garubhaṇḍanti saṁhārimaṁ sandhāya vuttaṁ. **Pattacīvaraṁ nikkhipitun**ti aṭṭakacchannena kate mañce. **Vaṭṭalohaṁ** nāma pītavaṇṇaṁ. **Pārihāriyaṁ na vaṭṭatī**ti āgantukassa adatvā paricārikahatthato attano nāmaṁ likhāpetvā gahetvā yathāsukhaṁ pariharituṁ na vaṭṭati. **“Gihivikaṭanīhārenevā**ti yāva attano kammanibbatti, tāva gahetvā detī”ti likhitaṁ. **Sikharaṁ** nāma yena paribbhamantā chindanti. **Pattabandhako** nāma pattassa gaṇṭhi-ādikārako. “Paṭimānaṁ suvaṇṇādipattakārako”tipi vadanti. **“Aḍḍhabāhū**ti kapparato paṭṭhāya yāva aṁsakūṭan”ti likhitaṁ. **Ito paṭṭhāyā**ti imaṁ pāḷiṁ ādiṁ katvā. **Daṇḍamuggaro** nāma yena rajitacīvaraṁ pothenti. ‘Paccattharaṇagatikan’ti vuttattā, “tampi garubhaṇḍamevā”ti vuttattā ca **api**-saddena pāvārādipaccattharaṇaṁ sabbaṁ garubhaṇḍamevā”ti vadanti.

Eteneva suttena aññathā atthaṁ vatvā "pāvārādipaccattharaṇaṁ na garubhaṇḍaṁ, bhājanīyameva, senāsanatthāya dinnapaccattharaṇameva garubhaṇḍan"ti vadanti, upaparikkhitabbaṁ. **Gaṇṭhikā**ti cīvaragaṇṭhikā. **Bhañjako** nāma sarako.

Navakammadānakathāvaṇṇanā

323-4. Aggaḷabandhasūcidvārakaraṇamattenapi[1]. **"Kapotabhaṇḍikā** nāma vaḷabhiyā upari ṭhapetabbavalayaṁ vā tiṇacchadanagehassa piṭṭhivaṁsassa heṭṭhā ṭhapetabbaṁ vā ubhayamassa gatā dārū"ti likhitaṁ. **Kārantarā**ti tadā puna pavisaṭṭhaṁ pubbapayojitānānaṁ vacanapātasenāsanavāso. Na pana patisaṭṭhatoti daṭṭhabbaṁ. Sabbattha vinaṭṭhavāso na ca paṭisedhako hotīti daṭṭhabbo. Dvāravātapānādīni apaharitvā dātuṁ asakkuṇeyyato **"paṭidātabbāniyevā"**ti vuttaṁ. Gopānasi-ādayo dentassa vihāro palujjatīti **"mūlaṁ vā dātabban"**ti-ādi vuttanti eke. "Nevāsikā pakatiyā anatthatāya bhūmiyā ṭhapenti ce, tesampi anāpattiyevā"ti likhitaṁ. "Dvāravātapānādayo aparikammakatāpi apaṭicchādetvā na apassayitabbā"ti likhitaṁ.

Saṁghabhattādi-anujānanakathāvaṇṇanā

Uddesabhattakathāvaṇṇanā

325. **Yā** bhattuddesaṭṭhānabhūtāya **bhojanasālāya pakatiṭhitikā. Dinnaṁ panā**ti yathā so dāyako deti, taṁ dassento **"saṁghato bhante"**ti-ādimāha. **Ekavaḷañjan**ti ekadvārena vaḷañjitabbaṁ. **Ticīvaraparivāran**ti ettha "udakamattalābhī viya aññopi uddesabhattaṁ alabhitvā vatthādimanekappakāraṁ labhati ce, **tasseva tan"**ti likhitaṁ. "Uddesapatte dethā'ti vatvā gahetvā āgatabhāvena saṁghassa pariccattaṁ na hotiyeva tasseva hatthe gatattā, tasmā tehi vuttakkamena sabbehi bhājetvā bhuñjitabban"ti vuttaṁ. **Paṭipāṭipattaṁ vā** ṭhitikāya ṭhitapattaṁ vā. **"Kūṭaṭṭhitikā nāma** aggahetabbānampi gāhitattā"ti likhitaṁ, "paṇītabhattaṭṭhitikañca ajānitvā missetvā gāhitepi evameva

1. Aggaḷavaṭṭikaraṇamattenapi (Ṭṭha)

paṭipajjitabban”ti ca likhitaṁ. **Tañce theyyāya haranti** pattahārakā, āṇāpakassa **gīvā** hoti. **Atikkantampi ṭhitikaṁ ṭhapetvā**ti ettha “taṁdivasameva ce bhikkhā labbhati, aparadivasato paṭṭhāya na labbhati kirā”ti likhitaṁ. Pacchā “sabbo saṁgho paribhuñjatū”ti avuttepi bhājetvā paribhuñjitabbaṁ. “Ettake bhikkhū saṁghato uddisitvā dethā’ti avatvā ‘ettakānaṁ bhikkhūnaṁ bhattaṁ gaṇhathā’ti dinnaṁ saṁghikanimantanaṁnāmā”ti likhitaṁ.

Nimantanabhattakathāvaṇṇanā

Paṭipāṭiyāti yathāladdhapaṭipāṭiyā. **Vicchinditvā**ti bhattaṁ gaṇhathāti padaṁ avatvā. **Ālopasaṅkhepenā**ti ayaṁ nayo nimantanāyameva, uddesabhatte pana ekassa pahonakappamāṇe eva ṭhitikā tiṭṭhati. **“Ekavāran**ti yāva tasmiṁ āvāse vasanti bhikkhū, sabbeva labhantī”ti likhitaṁ.

Salākabhattakathāvaṇṇanā

Na hi bahisīmāya saṁghalābhoti ettha “uddesabhattādīsu bahisīmāya ṭhitassapi ce upāsakā denti, gahetuṁ labhanti, attanopi pāpetvā gahaṇaṁ anuññātaṁ, tathā idha na vaṭṭatī”ti vuttaṁ. Na pāpuṇantīti uddisitvāpi. **Vāragāman**ti dūrattā vārena niggahena gantabbagāme. **Phātikammamevā**ti atirekalābhā ca bhavanti. **Sammukhībhūtassā**ti yebhuyyena ce bhikkhū bahisīmaṁ gatā, sammukhībhūtassa pāpetabbaṁ. Sabhāgattā hi ekena laddhaṁ sabbesaṁ pahoti, tasmimpi asati attano pāpetvā dātabbaṁ. **“Laddhā vā aladdhā vā”**ti vacanasiliṭṭhavasena vuttaṁ. **Vihāre apāpitaṁ pana -pa- na vaṭṭatī**ti salākabhattaṁ vihāre uddisiyati. **Tena pana** dinnasalākena. **Tassā**ti gahetvā gatassa. Salākā gahetabbāti yuttaṁ viya. Sabbapotthakesu “gāhetabbā”ti pāṭho, tasmā **tenā**ti salākaggāhāpakenāti attho. “Corikāya gahitattā na pāpuṇātī”ti vacanato “kuṭisodhanaṁ vaṭṭatī”ti ca dīpavāsino vadanti kira. **Ekaṁ mahātherassā**ti mahāthero vihārato yebhuyyena na gacchati, itare kadāci gacchati, tasmā sabhāgā ce, attano pāpetvā puna itaresaṁ diyyati. **Vihāre therassa pattasalākabhattan**ti mahāthero ekakova vihāre ohīno, “avassaṁ sabbasalākā attano pāpetvā

ṭhito"ti paṭissayaṁ gantvā āgantukabhikkhūnampi adassanato kukkuccaṁ akatvā bhuñjanti.

Pakkhikabhattakathāvaṇṇanā

Uposathadivase āpattidesanaṁ sandhāya "**parisuddhasīlānan**"ti āha. Lekhaṁ katvā nibaddhāpitaṁ. "**Āgantukabhattampi gamikabhattampī**"ti āgantukova hutvā gacchantaṁ sandhāya vuttaṁ. Anāthagilānupaṭṭhākopi tena dinnaṁ bhuñjati ce, tassapi pāpetabbameva. **Guḷapiṇḍaṁ** tālapakkamattaṁ.

Senāsanakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṁghabhedakakkhandhakavaṇṇanā

Chasakyapabbajjākathāvaṇṇanā

330. "Anupiyaṁ nāmā"ti ekavacanena dissati, sattamiyaṁ pana "anupiyāyan"ti. "Kāḷudāyippabhutayo dasa dūtā"ti pāṭho. "Na heṭṭhāpāsādā na heṭṭhāpāsādaṁ vā"ti likhitaṁ.

332. **Pubbe** pubbakāle. "Rañño sato"ti ca "raññova sato"ti ca pāṭho.

333. Na lābhataṇhā idha kāmataṇhā, jhānassa nesā parihāni hetu. Buddhattasīlaṁ pana patthayanto jhānāpi naṭṭhoti. Nanu pattabhāvanā. **Manomayan**ti jhānamanomayaṁ.

334. **Satthāro**ti gaṇasatthāro.

339. **Potthanikan**ti churikaṁ.

340. **Manusse**ti purise.

341. Ekarattādhikārena rakkhaṁ paccāsīsantā īdisāti dasanatthaṁ **"pañcime"**ti-ādi vuttaṁ. "Pubbe rakkhassetan"ti vuttattā mayhaṁ pana rakkhaṇe kiccaṁ natthīti dassanatthaṁ vuttaṁ. **Parūpakkamena tathāgataṁ jīvitā voropeyyā**ti idaṁ āṇattiyā āgatattā evaṁ vuttaṁ.

342. **Mā āsado**ti mā vadhakacittena upagaccha. **Ito**ti imamhā jīvitamhā. **"Yato**ti yasmā, yatoti vā gatassā"ti likhitaṁ. **"Paṭikuṭito**ti apasakkitvā saṅkucito hutvā vā paṭisakkatī"ti likhitaṁ.

343. **Tikabhojanan**ti tīhi bhuñjitabbabhojanaṁ. "Tikabhojanīyan"tipi pāṭho. Parikappato hi[1] tiṇṇaṁ bhuñjituṁ anujānāmi, tato uddhaṁ gaṇabhojanameva hoti, tassāpi idameva vuttaṁ. Idha apubbaṁ natthi.

---

1. Parikappato (Ka)

"Akataviññattiladdhaṁ tiṇṇaṁ bhuñjantānaṁ kiñcāpi taṁ gaṇabhojanaṁ nāma na hoti, viññattivasena pana na vaṭṭatī"ti likhitaṁ. **Tayo atthavase paṭiccā**ti etthāpi "mā pāpicchāpakkhaṁ nissāya saṁghaṁ bhindeyyun"ti pesalānaṁ bhikkhūnaṁ phāsuvihārāti yojetabbaṁ. **Kulānuddayatāya cā**ti kulānaṁ pasādarakkhaṇatthaṁ. **Vajjan**ti vajjameva. "Vajjamimaṁ phuseyyā"ti likhitaṁ. "Vajjanīyaṁ puggalaṁ phuseyyā"ti vuttaṁ. "Imassa mano na phuseyyā"ti vattabbampi siyā. **Cakkabhedan**ti sāsanabhedaṁ. **Āyukappan**ti ettha kiñcāpi avīcimhi āyuparimāṇaṁ natthi, yena pana kammena yattakaṁ anubhavitabbaṁ, tassa āyukappanti veditabbaṁ.

345. "Aññataraṁ āsanaṁ gahetvā nisīdī"ti vacanato visabhāgaṭṭhānaṁ gatassa pesalassapi bhikkhuno tesaṁ āsane nisīdituṁ vaṭṭatīti siddhaṁ. **Āgilāyatī**ti rujjati. **Ādesanāpāṭihāriyānusāsaniyā**ti tassa tassa cittācāraṁ ādissa ādissa desanā, ādesanāpāṭihāriyānusāsanī. Iddhi eva pāṭihāriyaṁ **iddhipāṭihāriyaṁ,** iddhipāṭihāriyasaṁyuttāya anusāsaniyā ovadatīti attho. **Nanu taṁ āvuso**ti[1] ettha taṁ vacanaṁ nanu mayā vuttosīti attho.

346-9. **Suvikkhālitan**ti sudhotaṁ. **Saṁkhāditvā**ti suṭṭhu khāditvā. **"Mahiṁ vikubbato**ti mahāvisālo"ti likhitaṁ. Tassa bhisaṁ ghasamānassa. Tattha **nadīsu jaggato**ti pālentassa. "Kiṁ? Hatthiyūthaṁ gantun"ti vadanti. "Asaṁpāto'ti pāṭho, apatto hutvāti "attho"ti likhitaṁ. "Apāyabahuttā puna dassito"ti vuttaṁ. **"Evaṁsate**ti evaṁ assa te āsavā"ti likhitaṁ.

350. **"Vosānaṁ** pariniṭṭhānaṁ[2] vā"ti ca likhitaṁ. **Jātū**ti daḷhatthe nipāto. **Mā udapajjathā**ti mā uppajjeyya. "So pamādamanuyuñjanto"ti pāṭho. **Anādaraṁ** kusalesu. **Udadhi mahā**ti kittako mahā? Bhesmā yāva bhayānako, tāva mahāti vuttaṁ hoti.

351. **Na kho upāli bhikkhunī saṁghaṁ bhindatī**ti ettha bhikkhu saṁghaṁ na bhindati, bhikkhunī saṁghaṁ bhindatīti keci, netaṁ gahetabbaṁ. Kevalaṁ

---

1. Nanu tvaṁ āvuso (Ṭṭha) 2. Parihāniṭṭhānaṁ (Ka)

"Saṁgho"ti vutte bhikkhusaṁghova adhippeto. "Saṁghassa deti, ubhatosaṁghassa deti cā"ti[1] mātikāvacanampi sādheti. Tasmiṁ adhammadiṭṭhibhede dhammadiṭṭhi siyā. "Sīlasatitedesupi samāno dhammaṁ kātunti saṁghabhede vematikopi tādiso vā"ti likhitaṁ. **Vinidhāyā**ti attano vañcanādhippāyataṁ chādetvā.

Saṁghabhedakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 427 piṭṭhe.

8. Vattakkhandhakavaṇṇanā

Āgantukavattakathāvaṇṇanā

357. Ekasmiṁ gāme aññavihārato āgatopi āgantukova. Tattha keci evaṁ vadanti "āvāsiko katthaci gantvā sace āgato, 'tenāpi āgantukabhattaṁ bhuñjitabban'ti vuttattā dūrāgamanaṁ vuttaṁ hoti, na gāme, tasmā na yuttan"ti. Te vattabbā "āgantukabhattaṁ nāma gahaṭṭhepi ṭhapitaṁ. Yasmiṁ nibaddhaṁ, tato aññagāmatoti āpannaṁ. Tathā vihārādhikārattā aññavihārato āgatopi āgantuko vā"ti ācariyānaṁ sanniṭṭhānaṁ. **Pānīyaṁ pucchitabbaṁ, paribhojanīyaṁ pucchitabban**ti uddharitvā ghaṭasarāvādigataṁ sandhāya paṭhamaṁ, dutiyaṁ kūpataḷākādigatanti ācariyo. Dutiyavāre attano vasanaṭṭhānattā visuṁ pucchitabbameva, tasmā vuttaṁ etaṁ "paricchinnabhikkho vā gāmo"ti. Bahūsu potthakesu duvidhāpi yujjati.

Anumodanavattakathāvaṇṇanā

362-4. Pañcame anumodanatthāya nisinne. **"Manussānaṁ parivisanaṭṭhānan**ti yattha manussā saputtadārā āvasitvā dentī"ti likhitaṁ. Imasmiṁ khandhake āgantukāvāsikagamikānumodanabhattaggapiṇḍacārikāraññakasenāsana jantāgharavaccakuṭi-upajjhācariyasaddhivihārikantevāsikavattāni **cuddasa mahāvattāni** nāma. Aggahitaggahaṇena gaṇiyamānāni **asīti khandhakavattāni** nāma honti.

Vattakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanā

Pātimokkhuddesayācanakathāvaṇṇanā

383-4-7-8. “Nandimukhī”ti likhitaṁ. **Āyatakenevā**ti-ādimhi eva. **Yan**ti yasmā. Savantiyo **mahānadiyo**. “Mahantabhūtānan”ti pāṭho. **Pattā**ti patvā. “Samūlikāya ṭhapeti akatāyā”ti ṭhapanakassa saññāmūlavasena vuttaṁ. Taṁ vatthuṁ avinicchinitvāva parisā vuṭṭhāti.

Attādāna-aṅgakathāvaṇṇanā

398-9. “**Attādānan**ti sayaṁ parehi codito attānaṁ sodhetuṁ anādiyitvā paresaṁ vippaṭipattiṁ disvā sāsanaṁ sodhetuṁ attanā āditabban”ti likhitaṁ. **Vassāratto**ti vassakālo. **Sappaṭimāso**ti ākaḍḍhanayuttoti adhippāyo.

401. **Upadahātabbo**ti uppādetabbo, vippaṭisāramukhena dhāretabboti adhippāyo.

Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanā

Mahāpajāpatigotamīvatthukathāvaṇṇanā

402-3. **Sūnehī**ti sutehi. “Setaṭṭikā nāma rogajātī”ti pāḷi. “Setaṭṭhikā”ti aṭṭhakathā. “Paṭisambhidāpattakhīṇāsavaggahaṇena jhānānipi gahitāneva honti. Na hi nijjhānikānaṁ sabbappakārā sampatti ijjhatī”ti likhitaṁ.

Bhikkhunī-upasampadānujānanakathāvaṇṇanā

404. **Yadaggena** yaṁ divasaṁ ādiṁ katvā. **Tadevā**ti tasmiṁ eva divase. “Anuñattiyā”ti pāṭho. “Anupaññattiyā”ti na sundaraṁ.

405. “Paṭiggaṇhāmi yāvajīvaṁ anatikkamanīyo”ti vatvā idāni kiṁ kāraṇā varaṁ yācatīti ce? Parūpavādavivajjanatthaṁ. Dubbuddhino hi keci vadeyyuṁ “mahāpajāpatiyā paṭhamaṁ sampaṭicchitattā ubhatosaṁghassa yathāvuḍḍha-abhivādanaṁ na jātaṁ. Gotamī ce varaṁ yāceyya, bhagavā anujāneyyā”ti.

408. **Vimānetvā**ti aparajjhitvā.

410-3-7. **Kammappattāyopī**ti kammārahāpi. **Āpattigāminiyopī**ti āpattiṁ āpannāyopi. **Dve tisso bhikkhuniyo**ti dvīhi tīhi bhikkhunīhi. “Manosilikāyā”ti pāṭho.

420. “Tena ca bhikkhu nimantetabbo”ti sāmīcivasena vuttaṁ.

422-3. “Anujānāmi -pa- tāvakālikan”ti puggalikaṁ sandhāya vuttaṁ, na saṁghikanti ācariyo. “Anujānāmi bhikkhave utuniyā kaṭisuttakan”ti vacanato bhikkhussa vinibandhaṁ kaṭisuttakaṁ na vaṭṭati. **Paggharanti** visaviṇā. **Vepurisikā** massudāṭhī.

425. **Tayo nissaye**ti rukkhamūlaṁ hi sā na labhati.

426. Bhattagge sace dāyakā bhikkhunisaṁghassa bhuttavato catupaccaye dātukāmā honti, yathāvuḍḍhameva.

427. **Vikāle**ti yāva vikāle honti, tāva pavāresunti attho. **Ajjattanā**ti ajjatanā.

428. **Anuvādan**ti issariyaṭṭhānaṁ. Idaṁ sabbaṁ "ajjatagge ovaṭo bhikkhunīnaṁ bhikkhūsu vacanapatho"ti paññattassa garudhammassa vītikkama-āpattipaññāpanatthaṁ vuttanti veditabbaṁ, aññathā yesaṁ garudhammānaṁ paṭiggahaṇena bhikkhunīnaṁ upasampadā anuññātā, tesaṁ vītikkame anupasampannāva siyāti āsaṅkā bhaveyya.

429. **Itthiyuttenā**ti itthīti gāvī-ādīhi dhuraṭṭhāne yuttena. **Purisantarenā**ti purisena antarikena. "Purisadutiyenā"ti likhitaṁ, purisasārathināti adhippāyo. "Bāḷhataraṁ aphāsū"ti vacanato gilānāya vaṭṭaticceva siddhaṁ, bhagavantaṁ āpucchitvā anuññātaṭṭhāne upasampajjissāmīti adhippāyo.

430. **Sā kenacideva antarāyenā**ti sabbantarāyasaṅgahanavacanaṁ, tasmā taṁ na antarāyaṁ kittetvā, vuttantarāyena "rājantarāyenā"ti sādhetabbanti ācariyo.

431-2. "Navakammanti katvā 'ettakāni vassāni vasatū'ti apaloketvā saṁghikabhūmidānan"ti likhitaṁ. "Sāgāran"ti vuttattā agārapaṭisaṁyuttarahonisajjasikkhādivajjitāti keci, yuttametaṁ. Kasmā? "Sahāgāraseyyamattaṁ ṭhapetvā"ti **aṭṭhakathāyaṁ** vuttattā. "Anujānāmi bhikkhave posetun"ti vacanato posanayuttakammaṁ sabbaṁ vaṭṭati mātuyā, na aññesaṁ. Vasituṁ ce na sakkoti dutiyaṁ vinā, sammannitvāva dātabbā tāya iti no mati. Kittakaṁ kālaṁ? Vasitvā ce dutiyā gantumicchati, aññaṁ sammannituṁ yuttāva. Sā vijātā lābheti ācariyo.

434. "Idaṁ odissa anuññātaṁ vaṭṭatīti ekato vā ubhato vā avassave[1] satipi vaṭṭatī"ti likhitaṁ. "Kesacchedādikaṁ kammaṁ anujānāmi

---

1. Avayave (Ka)

sādituṁ"[1] icceva vuttattā vuttaṁ **"tadaññe sāditun"**ti[2]. "Kesacchedādikaṁ kammaṁ anujānāmi bhikkhave"ti avatvā ettakaṁ yasmā "sāditun"ti bhāsitaṁ, tasmā sā vicikicchāya ubhatopi avassave[3] api pārājikakhettena sā pārājikaṁ phusati. Iti aṭṭhakathāsvetaṁ sabbāsupi vinicchitaṁ. Odissakābhilāpo hi aññathā nibbisesato taṁ pamāṇaṁ. Yadi tathā bhikkhussa kappati vicikicchā.

Kālamodissa naṁ padaṁ[4], na sattodissakaṁ hi taṁ.
Atha bhikkhuniyā eva, kālamodissa bhāsitaṁ.

Evaṁ pārājikapatti, sithilāva katā siyā.
Sabbaso pihitaṁ dvāraṁ, sabbapārājikasminti.

Niratthakabhāvato, ubbhajāṇumaṇḍale.
Tasmā na sādiyantīti, nidānavacanakkamaṁ.

Nissāya satthunā vuttaṁ, sāditunti na aññathā.
Attano paṇhisamphassaṁ, sādituṁ yena vāritaṁ.

Api pārājikakkhette, kathaṁ dvāraṁ dadeyya so.
Tathāpi buddhaputtānaṁ, buddhabhāsitabhāsitaṁ.

Vacanañca samānento[5], no cettha yuttikathā dhīrā[6].
Kesacchedādikammassa, avassaṁ karaṇīyato.

Cittassa cātilolattā, gaṇassa ca aṅgasampadā-
Bhāvā bhikkhūnīnaṁ mahesinā, rakkhituñca asaṅkattā[7].
Nanu modissakaṁ katanti.

Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Harituṁ (Ka) 2. Aṭṭhakathāyaṁ na dissati. 3. Avayave (Ka)
4. Paraṁ (Ka) 5. Pamāṇento (Ka) 6. Thirā (Ka) 7. Asakkattā (Ka)

11. Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanā

Saṅgītinidānakathāvaṇṇanā

437. **Chinnapātan**ti bhāvanapuṁsakaṁ, tenākārena patantīti attho. **Upaddutā ca mayaṁ homā**ti atītatthe vattamānavacanaṁ, ahumhāti attho. Atha vā tasmiṁ sati homa. "Pañca bhikkhusatānī"ti gaṇanavasena vatvā "vassaṁ vasantā"ti puggalaniddeso kato.

Khuddānukhuddakakathāvaṇṇanā

443. "Vassikasāṭikaṁ akkamitvā"ti vacanato bhagavato catutthacīvarampi atthīti siddhaṁ. Tenevāha **cīvarakkhandhake** "catutthaṁ cīvaraṁ pārupī"ti.

444. **"Apica yatheva mayā"**ti-ādi saṅgītiyā aggahaṇādhippāyavasena vuttaṁ, kintu susaṅgītā āvuso therehi dhammo ca vinayo ca. **Apicāhaṁ nāma tathevāhaṁ dhāressāmī**ti yatheva mayā bhagavato sammukhā sutaṁ sammukhā paṭiggahitaṁ, tatheva therehi bhagavatā sayameva etadaggaṁ āropitehi, tasmā susaṅgahitā saṅgītīti vuttaṁ hotī.

Brahmadaṇḍakathāvaṇṇanā

445. "Tvaṁyeva āṇāpehī"ti ettakameva vuttaṁ, therā pana brahmadaṇḍaṁ katvā vuttaṁyeva **"channassā"**ti-ādimāhaṁsūti veditabbaṁ. Ettha ca ānandatthero viya aññopi saṁghena āṇatto bhikkhu brahmadaṇḍakatena bhikkhunā ālapituṁ labhati, na añño. **Ujjavanikāyā**ti paṭisotagāminiyā. Āgamā nu kho idha **āgamā nu khvidha.** Āgamā kho idha, te orodhā idha āgamā kho. **"Bhisicchavī**ti bhisitthavikā"ti likhitaṁ. **Sabbevime**ti sabbameva. **Kulavaṁ gamentī**ti niratthakavināsaṁ gamenti. Kucchito lavo kulavo, anayavināsoti vuttaṁ hoti. Imāya kho pana "dhammavinayasaṅgītiyā"ti vattabbe visesena vinayassa sāsanamūlabhāvadassanatthaṁ, tasmiṁ ṭhite sakalasāsanaṭhitisiddhidīpanatthañca "idaṁ vo kappati, idaṁ vo na kappatī"ti vatthusmiṁ āraddhattā, imissā ca pariyattiyā vinayapiṭakattā **"vinayasaṅgītiyā"**ti idha vuttaṁ.

Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā

Dasavatthukathāvaṇṇanā

446. **Nikkhittamaṇisuvaṇṇā**ti sikkhāpadeneva paṭikkhittamaṇisuvaṇṇā. Tattha maṇiggahaṇena sabbaṁ dukkaṭavatthu, suvaṇṇaggahaṇena sabbaṁ pācittiyavatthu gahitaṁ hoti. **Bhikkhaggena** bhikkhugaṇanāyāti vuttaṁ hoti.

447. **Mahikā**ti himaṁ. **Posā**ti sattā. **Sarajā**ti sakilesarajā. **Magā**ti magasadisā. Tasmiṁ tasmiṁ visaye, bhave vā netīti netthi, taṇhāyetaṁ adhivacanaṁ, tāya saha vattantīti **sanettikā.**

450-2. **Ahogaṅgo**ti pabbatassa nāmaṁ. **Anumānessāmā**ti paññāpessāma. **Āsutā**ti sajjitā, "asuttā"ti vā pāṭho, anāvilā apakkā taruṇā.

453. **Ujjaviṁsu** paṭisotena gacchiṁsu.

455. **Appeva nāmā**ti sādhu nāma. **Mūlā dāyakā** pesalakā. "**Kullakavihārenā**ti khuddakavihārenā"ti likhitaṁ. Rūpāvatārattā **kullakavihāro** nāma. Kathaṁ panetaṁ paññāyati, yena sannidhikataṁ yāvajīvikaṁ yāvakālikena tadahupaṭiggahitena sambhinnarasaṁ tadahupaṭiggahitasaṅkhyaṁ āgantvā sannidhikatāmisasaṅkhyameva gacchatīti? Vuccate—"yāvakālikena bhikkhave yāvajīvikaṁ tadahupaṭiggahitan"ti[1] vacanato purepaṭiggahitaṁ yāvajīvikaṁ tadahupaṭiggahitenāmisena ce sambhinnaṁ, purepaṭiggahitasaṅkhyameva gacchatīti siddhaṁ. Aññathā "sattāhakālikena bhikkhave yāvajīvikaṁ paṭiggahitaṁ sattāhaṁ kappatī"ti[1] vuttaṭṭhāne viya idhāpi "yāvakālikena bhikkhave yāvajīvikaṁ paṭiggahitaṁ kāle kappatī"ti vadeyya, tañcāvuttaṁ. Tasmā purepaṭiggahitaṁ taṁ āmisasambhinnaṁ āmisagatikamevāti veditabbaṁ. **Gaṇṭhipade** pana "sannidhikārakaṁ khādanīyaṁ vā bhojanīyaṁ vā"ti[2] vuttaṁ. Byañjanamattaṁ na gahetabbaṁ.

---

1. Vi 3. 349 piṭṭhe.
2. Vi 2. 116 piṭṭhe.

457. **Idhā**ti imasmiṁ pāṭhe. “Kāle kappati, vikāle na kappatī’ti[1] vuttavacanamattena ‘vikāle kappatī’ti vikālabhojanapācittiyaṁ āvahaṁ hotīti attho, **‘na kappatī’**ti sannidhibhojanapācittiyaṁ āvahaṁ hotīti attho, yadi sambhinnarasaṁ ajjapaṭiggahitampi yāvajīvikanti attho”ti likhitaṁ. **Suttavibhaṅge**ti mātikāsaṅkhāte sutte ca tassa padabhājanīyasaṅkhāte vibhaṅge cāti attho. Idaṁ āgatameva. Kataranti? **“Atikkāmayato chedanakan”**ti idaṁ.

Tividatthipamāṇañce, adasaṁ taṁ nisīdanaṁ.
Nisīdanaṁ kathaṁ hoti, sadasaṁ tañhi lakkhaṇaṁ.

Tividatthipamāṇaṁ taṁ, dasā tattha vidatthi ce.
Taṁnisīdananāmattā, tasmiṁ chedanakaṁ siyā.

Anisidananāmamhi, kathaṁ chedakakaṁ bhave.
Iti ce neva vattabbaṁ, nisīdanavidatthito.

Kappate sadasāmattaṁ, nisīdanamiti kāraṇaṁ.
Kathaṁ yujjati no cetaṁ, nisīdanassa nāmakaṁ.

Nisīdananti vuttattā, pamāṇasamatikkamā.
Tassānumatihetuttā, tattha chedanakaṁ bhave.

Jātarūpakappe—

Jātarūpaṁ paṭikkhittaṁ, puggalasseva pāḷiyaṁ.
Na saṁghassāti saṁghassa, tañce kappati sabbaso.

Vikālabhojanañcāpi, puggalasseva vāritaṁ.
Na saṁghassāti saṁghassa, kappatīti kathaṁ samaṁ.

Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cūḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 349 piṭṭhe.

Parivāravaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato sammāsambuddhassa.

Soḷasamahāvāravaṇṇanā

Paññattivāravaṇṇanā

1-2-3. Sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasaṅkhātassa **dhammakkhandhasarīrassa** sāsaneti attho. Parivāroti saṅgahaṁ yo samāruḷho, **tassa** parivārassa. Vinayabhūtā paññatti **vinayapaññatti.** "Paññattikālaṁ jānatā"ti dukanayavasena vatvā puna suttantanayena vattuṁ **"apica pubbenivāsādīhī"**ti vuttaṁ. Tattha **passanaṁ** nāma dassanattā dibbacakkhunā yojitaṁ paṭivedhañāṇadassanaṁ. **Desanāpaññāya passatā**ti āsayānusayādike. **Pucchāyā**ti sattamī. **Punapi etthā**ti pucchāvissajjane. **Micchādiṭṭhī**ti natthikadiṭṭhi antaggāhikadiṭṭhi. "Ājīvahetu paññattānī"ti vacanato imāni cha sikkhāpadāni ṭhapetvā sesā ācāravipatti nāmāti veditabbaṁ. **Kāyena pana āpattiṁ āpajjatī**ti ettha "pubbabhāge sevanacittamaṅgaṁ katvā kāyadvārasaṅkhātaṁ viññattiṁ janayitvā pavattacittuppādasaṅkhātaṁ āpattiṁ āpajjati, kiñcāpi cittena samuṭṭhāpitā viññatti, tathāpi cittena adhippetassa atthassa viññattiyā sādhitattā "kāyadvārena āpajjatī'ti vuttan"ti imamatthaṁ sandhāya vuttaṁ, na bhaṇḍanādittayavūpasamaṁ. **Āpāṇakoṭikan**ti jīvitapariyantaṁ katvā. **Porāṇakehi mahātherehī**ti sīhaḷadīpe mahātherehi potthakaṁ āropitakāle ṭhapitāti attho. "Catutthasaṅgītisadisā potthakāruḷhasaṅgīti ahosī"ti vuttaṁ.

Mahāvibhaṅge paññattivāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Katāpattivārādivaṇṇanā

166. Katāpattivāre “saṁghikaṁ mañcaṁ vā”ti-ādi ajjhokāsattā vihārabbhantarepi āpajjanato leḍḍupātātikkamavasena vuttaṁ. Dutiye **seyyaṁ santharitvā**ti abbhantare santharitabhāvato vihārato bahigamanepi taṁdivasānāgame āpajjanato “parikkhepaṁ atikkāmetī”ti vuttaṁ.

171. **Sañcicca pāṇaṁ jīvitā voropento catasso āpattiyo**ti ettha kiñcāpi tasmiṁ sikkhāpade tiracchānagatapāṇova adhippeto, atha kho pāṇoti vohārasāmaññato atthuddhāravasena “catasso”ti vuttaṁ. Esa nayo aññesupi evarūpesu ṭhānesu.

173. Vikāle gāmappavesane “paṭhamaṁ pādaṁ parikkhepaṁ atikkāmeti, āpatti dukkaṭassā’ti vuttattā upacāre nāpajjati, parikkhepaṁ atikkamitvāva āpajjatīti siddhamevā”ti vadanti.

193. Paccayavāre purimavārato viseso atthiyeva, “methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto kati āpattiyo āpajjatī”ti vutte jatumaṭṭhakassokāso na jāto, idha pana “methunaṁ dhammaṁ paṭisevanapaccayā”ti vutte puggalaniddesābhāvā jatumaṭṭhakañca paviṭṭhaṁ, evaṁ viseso atthi. Tathā evarūpesu ṭhānesu.

Mahāvibhaṅge ca bhikkhunivibhaṅge ca

Soḷasamahāvāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānasīsavaṇṇanā

257. **Anattā**ti attavirahitā "alavaṇabhojanan"ti-ādīsu viya. Karuṇāsītalabhāvena candasadiso. Kilesatimirappahānato **ādicco.** Yasmā te desayanti, tasmā **aṅgīraso**pi. **Piṭake tīṇi desayi** tesaṁ aññatarattāti attho. Vinayo yadi tiṭṭhati, evaṁ paṭipattisaddhammādi **nīyati** pavattatīti attho. Ayaṁ pana kathaṁ tiṭṭhatīti? Āha **"ubhato cā"**ti-ādi. Parivārena ganthitā tiṭṭhantīti attho. Tasseva parivārassa sutte. Niyatasamuṭṭhānaṁ kataṁ, vuttanti adhippāyo. **Asambhinnasamuṭṭhānāni** asaṅkarasamuṭṭhānāni, aññehi asadisasamuṭṭhānānīti attho. Yasmā parivāre sati vinayo tiṭṭhati, vinaye sati saddhammo tiṭṭhati, yasmā samuṭṭhānāni[1] ca sutte dissanti, tasmā sikkheti attho. **"Dhammakāmo supesalo"**ti parivāre gāravajananatthaṁ vuttaṁ. **Tatthā**ti "dissantī"ti tattha. **"Ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī**ti paṭhamapārājikaṁ ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī"ti vuttaṁ. **Pāḷiyañ**hi niddiṭṭhasamuṭṭhānañca dissati. "Tasseva parivārassa, samuṭṭhānaṁ niyato katan"ti vuttaṁ purimanayeti attho. **Yathāñāyan**ti yathābhūtaṁ. "Sañcarittābhāsanañcā"ti pāṭho. "Sañcarittānubhāsanañcā"tipi atthi. **Nayavajjehi** vinayavajjehīti attho.

Paṭhamapārājikasamuṭṭhānavaṇṇanā

258. **Nānubandhe pavattinin**ti "yā pana bhikkhunī vutthāpitaṁ pavattiniṁ dve vassāni nānubandheyyā"ti vuttasikkhāpadañca. Ayaṁ pāṭho ekaccesu potthakesu na dissati. **Chasattati** paṭhamapārājikasamuṭṭhānā.

Dutiyapārājikasamuṭṭhānavaṇṇanā

259. **"Kukkuccaṁ cīvaraṁ datvā**ti kukkuccuppādanañca dhammikānaṁ kammānaṁ chandaṁ datvā khīyanañca cīvaraṁ datvā khīyanañcā"ti pāṭho. **"Datvā"**ti uppaṭipāṭiyā vuttaṁ, tasmā "kukkuccaṁ dhammikaṁ datvāti pāṭho sundaro"ti vadanti, vicāretvā gahetabbaṁ.

269. **Akatan**ti abhinavaṁ.

---

1. Samuṭṭhānādīni (Ka)

Antarapeyyāla

Katipucchāvāravaṇṇanā

271. **Paṭiniddesan**ti punappunaṁ niddisanaṁ. Āpattikkhandhehi **vinītāni** saṁvarānīti attho. **Etehi** āpattikkhandhehi. **"Ārakā"**ti nivatti-atthena vuttattā taṁ puna sarūpena vatthukāmo **"bhusā vā"**ti āha. "Gehaṁ dhūmena puṇṇaṁ ādhūmitan"ti-ādīsu viya rāgādiveraṁ maṇati vināseti. **Etāyā**ti **viratiyā.** Vela calane. **Niyyānaṁ** maggaṁ sinoti bandhatīti setu. **"Setughāto**ti vītikkamapaṭipakkhabhūtā virati, tadatthanibbattikaracittuppādo vā"ti vuttaṁ. **"Dhammassavanaggan**ti dhammaṁ suṇantānaṁ samūhan"ti likhitaṁ. Sace na gacchati, vikkhitto vā nisīdati. **Kāyappāgabbhiyaṁ** kāyaduccaritaṁ. "Pamāde"ti vatvā tadatthaṁ dassetuṁ **"sativippavāse"**ti vuttaṁ.

272-3-4. **Saparasantāne vā**ti sasantāne vā parasantāne vā. **Tathā vivadantā panā**ti bhedakaravatthūni nissāya vivadantā. **Ubhayehipī**ti theranavehi. **Nan**ti mettaṁ kāyakammaṁ. Yesaṁ puggalānaṁ piyaṁ karoti, tesaṁ **mettākāyakammasaṅkhāto dhammo. Ettakan**ti āmisavibhattidassanaṁ. **Asukassa cā**ti puggalavibhattidassanaṁ. "Dussīlassa adātumpi vaṭṭatī"ti vuttattā eva alajjiparibhogo vārito. **Sabbesaṁ dātabbamevā**ti sanniṭṭhānena ajānantena vibhāgaṁ akatvā dātabbabhāvaṁ dīpetīti eke. "Sabbesaṁ dātabbamevā"ti vuttaṁ **aṭṭhakathāsu.** Tattha "alajji-ukkhittakānaṁ paribhogasīsena sahatthā na dātabbaṁ, dāpetabbanti apare"ti vuttaṁ. Vicinitvā dānaṁ **viceyya dānaṁ**[1]**.** Yasmā ayaṁ viseso kātabboyevāti ayaṁ karoti, tasmā puggalavibhāgo na katoti sambandho. Pakativaṇṇena **visabhāgavaṇṇena.** "Idaṁ nāma āpanno"ti parehi aparāmasitabbato **aparāmaṭṭhāni.** Anulomehi gahitasaṅkhārārammaṇehi nibbānārammaṇaṁ katvā **niyyāti.**

Cha-āpattisamuṭṭhānavārādivaṇṇanā

276. **"Paṭhamena āpattisamuṭṭhānena dubbhāsitaṁ āpajjeyyāti na hīti vattabban"**ti vuttaṁ vācācittavasenevāpajjitabbato.

---

1. Dātuṁ (Ṭṭha)

277. **Kuṭiṁ karotī**ti ettha sañcarittamavatvā dukkaṭathullaccayasaṁghādisesānaṁ ekasmiṁ vatthusmiṁ paṭipāṭiyā uppattidassanatthamidaṁ vuttaṁ. Na hi sañcaritte eva āpajjati. "Iminā pana nayena sabbattha paṭipāṭiyā aggahaṇe kāraṇaṁ veditabban"ti vuttaṁ.

283. **Vivekadassinā**ti tadaṅgavivekādipañcavidhavivekadassinā.

284. **Attano duṭṭhullan**ti saṁghādisesaṁ.

288. **Vivādādhikaraṇapaccayā**ti aññehi, attanā vā pubbabhāge āpannapaccayāti attho. **Omasatī**ti "ayaṁ dhammo, ayaṁ vinayo"ti vivadanto "tvaṁ kiṁ jānāsī"ti-ādinā omasati. **Tīhi samathehi** sammukhāvinayapaṭiññātakaraṇatiṇavatthārakehi. "Sammukhāvinayañcettha sabbattha icchitabbato 'sammukhāvinayena ceva paṭiññātakaraṇena cā'ti-ādinā dvīhipi yojitaṁ. Esa nayo sabbatthā"ti vuttaṁ.

291. **Ṭhapetvā satta āpattiyo**ti ettha "kiñcāpi avasesā natthi, tathāpi paṭipāṭiyā pāṭavajananatthaṁ pucchā katā"ti vuttaṁ.

Antarapeyyālaṁ niṭṭhitaṁ.

Samathabhedavaṇṇanā

Adhikaraṇapariyāyavārādivaṇṇanā

293-4. Lobhakāraṇā vivādanato **“lobho pubbaṅgamo”**ti vuttaṁ. Evaṁ sesesu. **Ṭhānānī**ti-ādīni kāraṇavevacanāni. Kāraṇañhi tiṭṭhanti etthāti **ṭhānaṁ,** vasanti etthāti **vatthu,** bhavanti etthāti **bhūmī**ti vuccati. Ke tiṭṭhanti vasanti bhavanti cāti? Vivādādhikaraṇādayo. Kusalākusalābyākatacitto hutvā vivadanato **“nava hetū”**ti vuttaṁ. Kodhano hoti upanāhīti-ādīni **dvādasa mūlāni.** Akkosantena hi catūsu vipattīsu ekena anuvadanato **“catasso vipattiyo ṭhānānī”**ti vuttaṁ. **Cuddasa mūlānī**ti vivādādhikaraṇe vuttā dvādasa, kāyo, vācā ca.

295-6. **Satta āpattikkhandhā ṭhānānī**ti ettha “āpattiṁ āpajjitvā paṭicchādentassa yā āpatti hoti, tassā āpattiyā pubbe āpannā āpatti ṭhānaṁ hotī”ti vuttaṁ. “Natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan’ti vacanato natthi āpattādhikaraṇassa kusalahetu, kusalacittaṁ pana aṅgaṁ hotī”ti likhitaṁ. **Cattāri kammāni ṭhānānī**ti ettha “evaṁ kattabban’ti ṭhitapāḷi **kammaṁ** nāma. ‘Yathāṭhitapāḷivasena karontānaṁ kiriyā **kiccādhikaraṇaṁ** nāmā”ti vuttaṁ, “pāḷi-anusārena paṭikātabbalakkhaṇaṁ vā **kammaṁ.** Tatheva karaṇaṁ **kiccādhikaraṇan”**ti ca. Ñattiñattidutiyañatticatutthakammāni **ñattito** jāyanti, apalokanakammaṁ **apalokanato,** “kiccādhikaraṇaṁ ekena samathena sammati sampajjatīti attho”ti likhitaṁ. **Siyun**ti honti. **Kathañca siyā**ti kathaṁ hoti. **Vivādādhikaraṇassa dve**ti te dve ṭhapetvā aññehi na sammati.

297. **Sādhāraṇā**ti taṁ sametabbā.

298. **Tabbhāgiyā**ti taṁkoṭṭhāsā.

299. Ekādhikaraṇaṁ sabbe samathā samaggā hutvā sametuṁ bhabbāti pucchanto **“samathā samathassa sādhāraṇā”**ti āha. Samathā samathassā siyā sādhāraṇā siyā asādhāraṇā.

300. Samathā samathassa tabbhāgiyavārepi eseva nayo.

301. Ime samathā samathā, na sammukhāvinayoti attho.

302. "Samathā vinayo"tipi vuccati, tasmā vinayo sammukhāvinayoti vinayavāro uddhaṭo siyā. **Na sammukhāvinayo**ti sammukhāvinayaṁ ṭhapetvā sativinayādayo sesasamathā.

303. Saṁghassa sammukhā paṭiññāte taṁ paṭijānanaṁ saṁghassa sammukhatā nāma hotīti "tassa paṭijānanacittaṁ sandhāya '**sammukhāvinayo kusalo**'ti-ādi vuttan"ti vadanti. **Natthi sammukhāvinayo akusalo**ti dhammavinayapuggalasammukhatāhi tivaṅgiko sammukhāvinayo etehi vinā natthi. Tattha kusalacittehi karaṇakāle kusalo, arahantānaṁ karaṇakāle abyākato, etesaṁ akusalapaṭipakkhattā akusalassa sambhavo natthi, tasmā 'natthi sammukhāvinayo akusalo'ti vuttan"ti likhitaṁ. "**Yebhuyyasikā** adhammavādīhi vūpasamanakāle salākaggāhāpake dhammavādimhi kusalā, dhammavādīnampi adhammavādimhi salākaggāhāpake jāte akusalā, sabbattha arahato vaseneva abyākatatā, anarahato sañcicca sativinayadāne **sativinayo** akusalo, **amūḷhavinayo** anummattakassa dāne, **paṭiññātakaraṇaṁ** mūḷhassa ajānanato paṭiññāyakaraṇe, **tassapāpiyasikā** suddhassa karaṇe, **tiṇavatthārakaṁ** mahākalahe, sañcicca karaṇe ca akusalan"ti likhitaṁ.

Yatthavāra, pucchāvāravaṇṇanā

304. **Labbhatī**ti pucchā.

Samathavāra, vissajjanāvāravaṇṇanā

305. **Yasmiṁ samaye sammukhāvinayena cā**ti-ādi tassā vissajjanaṁ. Yasmiṁ samaye sammukhāvinayena ca yebhuyyasikāya ca adhikaraṇaṁ vūpasammati, tasmiṁ samaye yattha yebhuyyasikā labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatīti evaṁ sabbattha sambandho. **Yattha paṭiññātakaraṇaṁ labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatī**ti ettha ekaṁ vā dve vā bahū vā āpattiyo

āpanno bhikkhu "imaṁ nāma āpattiṁ āpannosī"ti pucchito "āmā"ti āpattiṁ paṭijānāti, dvepi labbhanti. Tattha saṁghasammukhatā dhamma vinaya puggalasammukhatāti evaṁ vuttasammukhāvinaye saṁghassa purato paṭiññātaṁ kataṁ ce, saṁghasammukhatā. Tattheva desitaṁ ce, dhammavinayasammukhatāyopi laddhā honti. Avivadantā aññamaññaṁ paṭijānanti ce, puggalasammukhatā. Tasseva santike desitaṁ ce, dhammavinayasammukhatāyopi laddhā honti. Ekasseva vā ekassa santike āpattidesanakāle "passasi, passāmī"ti vutte tattha dhammavinayapuggalasammukhatāsaññito sammukhāvinayo ca paṭiññātakaraṇañca laddhaṁ hoti.

Saṁsaṭṭhavārādivaṇṇanā

306. Adhikaraṇānaṁ vūpasamova samatho nāma, so adhikaraṇaṁ vinā natthi, tasmā na ca labbhā vinibhujjitvā nānākaraṇaṁ kātuṁ.

309-10. **Samathā samathehi sammantī**ti ettha **sammantī**ti sampajjanti. Adhikaraṇā vā pana sammanti vūpasammantīti attho, tasmā "yebhuyyasikā sammukhāvinayena sammatī"ti imāya sammukhāvinayena saddhiṁ sampajjati, na sativinayādīhi tesaṁ tassā anupakārattāti attho. **Samathā adhikaraṇehi sammantī**ti ettha samathā abhāvaṁ gacchantīti attho.

311. "Sammukhāvinayo vivādādhikaraṇena na sammatī"ti pāṭho. Yebhuyyasikāya samānabhāvato ca avasāne "sammukhāvinayo na kenaci sammatī"ti[1] vuttattā ca sammukhāvinayo sayaṁ samathena vā adhikaraṇena vā sametabbo na hotīti katvā vutto. Sativinayo kiccādhikaraṇena sammati. Amūḷhavinayatassapāpiyasikatiṇavatthārakāpi kiccādhikaraṇena sammanti.

313. **Vivādādhikaraṇaṁ kiccādhikaraṇena sammatī**ti "suṇātu me bhante -pa- paṭhamaṁ salākaṁ nikkhipāmī"ti evaṁ vivādādhikaraṇaṁ kiccādhikaraṇena sammati. Anuvādādhikaraṇa-āpattādhikaraṇāpi kiccādhikaraṇena sammanti. "Akataṁ kammaṁ dukkaṭaṁ kamman'ti evaṁ kiccādhikaraṇampi kiccādhikaraṇena

---

1. Vi 5. 202 piṭṭhe.

sammatīti evaṁ pāṭho veditabbo"ti likhitaṁ. Aññatarasmiṁ pana **gaṇṭhipade** "samathā adhikaraṇehi sammantī'ti ettha yasmā sabbe samathā kiccādhikaraṇena sammanti, tasmā 'samathā kiccādhikaraṇena sammantī'ti pāṭho gahetabbo"ti vuttaṁ.

314. **Vivādādhikaraṇaṁ katamaṁ adhikaraṇaṁ samuṭṭhāpetī**ti "nāyaṁ dhammo"ti vuttamattena kiñci adhikaraṇaṁ na samuṭṭhāpeti.

318-9. "Katamādhikaraṇapariyāpannan"ti pāṭho. **Vivādādhikaraṇaṁ vivādādhikaraṇaṁ bhajatī**ti paṭhamuppannavivādaṁ pacchā uppanno bhajati. **Vivādādhikaraṇaṁ dve samathe bhajatī**ti "imaṁ vūpasametuṁ samatthā tumhe"ti vadantaṁ viya bhajati "mayaṁ taṁ vūpasamessāmā"ti vadantehi viya dvīhi samathehi saṅgahitaṁ.

Samathabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Khandhakapucchāvāravaṇṇanā

Pucchāvissajjanāvaṇṇanā

320. **Nidānaṁ** nāma kālañca nagarañca deso ca bhagavā ca. Vatthupuggalādi **niddeso.** Yāni **tattha** upasampadakkhandhake "na bhikkhave ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo"ti-ādinā nayena uttamāni padāni vuttānīti sambandho. **Sā sā tassa tassa padassa āpattīti vuccatī**ti yā "na bhikkhave ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo"ti padena paññattā āpatti, sā tassa padassāti adhippāyo. **Cammasaṁyutte**ti cammakkhandhake.

Ekuttarikanayavaṇṇanā

Ekakavāravaṇṇanā

321. Ekuttarikanaye **āpatti jānitabbā**ti ettha **āpatti** nāma kiṁ paramatthasabhāvā, udāhu na vattabbasabhāvāti? Na vattabbasabhāvā. Vuttañhi **parivāre** "vatthu jānitabbaṁ, gottaṁ jānitabbaṁ, nāmaṁ jānitabbaṁ, āpatti jānitabbā"ti etesaṁ padānaṁ **vibhaṅge** "methunadhammoti vatthu ca gottañca. Pārājikanti nāmañceva āpatti cā"ti. Nāmañca gottañca "nāmagottaṁ na jīratī"ti[1] vacanato sammutimattaṁ, tasmā "kusalattikavinimuttā na vattabbadhammabhūtā ekaccā sammuti evā"ti vuttaṁ. Yaṁ pana vuttaṁ **samathakkhandhake** "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ, siyā abyākatan"ti[2], taṁ "vivādādhikaraṇaṁ siyā kusalaṁ, siyā akusalaṁ, siyā abyākatan"ti[3] ettha viya pariyāyato vuttaṁ. Atthato hi vivādo nāma ekacco sammutiviseso. Yo cittasamaṅgino, so "taṁ cittapariyāyena pana siyā kusalan"ti-ādi vohāraladdho, tathā āpattādhikaraṇampīti daṭṭhabbaṁ. Teneva vuttaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** "āpattiṁ āpajjamāno hi akusalacitto vā āpajjati kusalābyākatacitto vā"ti[4]. Aññathā samathehi adhikaraṇīyatā na sambhavati. Na hi samathā kusalādiṁ akusalādiṁ vā adhikicca pavattanti, samathavasena vā kusalādi sammati. Na ca kusalassa vivādassa, anuvādassa vā kusalādisamathehi vūpasametabbatā āpajjatīti tesaṁ adhikaraṇamattameva na sambhaveyya, tasmā adhikaraṇānaṁ, samathānañca kusalādibhāvo pariyāyadesanāya labbhati, no aññathā, teneva sammukhāvinaye viya āpattādhikaraṇe tikaṁ na pūritaṁ. Sañcicca āpattiṁ āpajjamānassa yasmā sañcetanā ekantato akusalāva hoti. Itarassa sacittakassa vā acittakassa vā tadābhāvamattaṁ upādāya "abyākatan"ti vuttaṁ. Yathā hi "tikkhattuṁ codayamāno taṁ cīvaraṁ abhinipphādeyya, iccetaṁ kusalan"ti-ādīsu[5] na kusalasaddo sukhavipāko, "samparāyikānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ paṭighātāyā"ti-ādīsu[6] na akusalā vā hoti. Itarassa

---

1. Saṁ 1. 40 piṭṭhe.
2. Vi 4. 217 piṭṭhe.
3. Vi 4. 216 piṭṭhe.
4. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.
5. Vi 1. 325 piṭṭhe.
6. Vi 5. 385 piṭṭhe.

sacittakassa vā acittakassa vā tadābhāvamattaṁ upādāya "abyākatan"ti vuttaṁ. Yathā hi dvikkhattuṁ codayamāno taṁ cīvaraṁ abhinipphādeyya, yaṁ panettha "āpattādhikaraṇaṁ akusalan"ti vuttaṁ, tassa vasena tadakusalato satta vinītavatthūni veditabbāni, tato cīvaranti sambhavato acīvarakā, antarāpattikā ca. Anantarikalakkhaṇappattassa vasena niyatā ca nāmāti veditabbaṁ. Sammutiniddese garukalahukaniddesopi sambhavati. Aññathā "anantarāyikā paṇṇattivajjā, anavajjāpaṇṇattī"ti ca vuttā. Kuṭikāramahallakāpatti antarāyikā lokavajjasāvajjapaṇṇattito. Sampajānamusāvādo omasavādādito garukādi na sambhaveyya, tato vā ayaṁ lahukādīti idaṁ sabbaṁ ekaccānaṁ ācariyānaṁ mataṁ, "sabbaṁ ayuttan"ti vadanti. Kasmā? Yasmā "pārājikanti nāmañceva āpatticā"ti vacanena ce āpatti na vattabbadhammo siyā, vatthu ca na vattabbadhammo siyā gottena samānādhikaraṇabhāvena vuttattā, tasmā "methunadhammo"ti padaṁ ajjhācārasaṅkhātaṁ vatthuñca dīpeti. Ajjhocāravaseneva āpattiyā laddhanāmaṁ asādhāraṇanāmattā "gottan"ti ca vuccatīti ayaṁ tattha attho.

"Āpattādhikaraṇassa kiṁ pubbaṅgamanti? Lobho pubbaṅgamo, doso, moho, alobho, adoso, amoho pubbaṅgamo"ti "kati hetūti? Cha hetū tayo akusalahetū, tayo abyākatahetū"ti ca vuttattā nippariyāyeneva "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ, siyā abyākatan"ti vuttaṁ. **Samathakkhandhake**[1] pana sandhāyabhāsitavasena tathā eva vuttaṁ. Tasmā āpattādhikaraṇaṁ sabhāvato nippariyāyeneva akusalā cattāro khandhā, rūpa-abyākatā ca honti. "Natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti[1] vuttattā kusalameva paṭikkhittaṁ, khīṇāsavānaṁ kiriyābyākataṁ nāma hotīti kusale paṭikkhitte kiriyābyākatampi paṭikkhittameva hoti. Tasmiṁ paṭikkhitte sabbatthā avāvaṭaṁ vipākābyākataṁ paṭikkhittameva hoti. Nibbānābyākate vattabbameva natthīti eke, taṁ ayuttaṁ "cha hetuyo"ti vuttattā. Kiñcāpi vuttaṁ sāmaññena, tathāpi vipākahetuyeva tattha adhippeto, na kiriyāhetu, te hi kusalasabhāvā ca, tasmā rūpaṁ, vipākābyākatañcāpatti. Tattha akusalāpattito vinītavatthūni. Itarassāpi ādito chādanā kusalacittattoti

1. Vi 4. 217 piṭṭhe.

vuttaṁ hoti. Antarāyikaniyatasāvajjapaññattibhāvopi cassā vevacanavasena veditabbo paṇṇattivajjāya, sañcicca āpannāya ca, tasmā "jīvitindriyaṁ siyā sārammaṇaṁ siyā anārammaṇan"ti vacanaṁ viya ekantākusalaṁ anekantākusalañca lokavajjaṁ, ekantābyākataṁ bhūtārocanaṁ anekantābyākatañca sesaṁ paṇṇattivajjaṁ ekato sampiṇḍetvā "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ siyābyākatan"ti vuttaṁ. **Samathakkhandhake** pana paṇṇattivajjameva sandhāya tathā vuttaṁ. Vuttañhetaṁ **aṭṭhakathāyaṁ, gaṇṭhipade ca**[1] "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ, siyā abyākataṁ, natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan'ti ettha sandhāyabhāsitavasena attho veditabbo. Yasmiṁ hi pathavikhaṇanādike āpattādhikaraṇe apakataññuno sandhāya appaharitakaraṇādikāle kusalacittaṁ aṅgaṁ hoti, khaṇanādipayogasaṅkhātaṁ rūpābyākataṁ āpattisamuṭṭhāpentaṁ hotīti adhippāyo"ti. Yaṁ sandhāya vuttaṁ **"atthāpatti kusalacitto āpajjati, kusalacitto vuṭṭhātī"**ti-ādi. Tasmiñhi sati na sakkā vatthuṁ "natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti. Yasmā āpattisamuṭṭhāpakaṁ cittaṁ sandhāya vuttaṁ na hoti[2], tasmā na yidaṁ aṅgappahonakacittaṁ sandhāya vuttaṁ. Yadi taṁ sandhāya vuttaṁ, "siyā kusalan"ti ca vattabbaṁ bhaveyya, na ca vuttaṁ. Tasmā idaṁ pana sandhāya vuttaṁ—yaṁ tāva āpattādhikaraṇaṁ lokavajjaṁ, taṁ ekantato akusalameva, tattha "siyā akusalan"ti vikappo natthi. Yaṁ pana paṇṇattivajjaṁ, taṁ yasmā sañcicca "imaṁ āpattiṁ vītikkamāmī"ti vītikkamantasseva akusalaṁ hoti, asañcicca pana kiñci ajānantassa sahaseyyādivasena āpajjato rūpavipākaṁ abyākataṁ hoti anuṭṭhānato. Tasmā tassa paṇṇattivajjassa[3] sañciccāsañciccavasena imaṁ vikappabhāvaṁ sandhāya idaṁ vuttaṁ "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ, siyā abyākataṁ, natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti.

Sace pana koci vinaye apakataññū "yaṁ kusalacitto āpajjati, idaṁ vuccati āpattādhikaraṇaṁ kusalan"ti vadeyya, tassevaṁvādino acittakānaṁ eḷakalomādisamuṭṭhānānampi kusalacittasamaṅgikāle tāsaṁ āpattīnaṁ kusalacitto āpajjeyya, na vā[4]

---

1. Aṭṭhakathāya gaṇṭhipade ca (?)
2. Vuttaṁ hoti (Ka)
3. Tasmā tattha (Ṭṭha)
4. Na ca (?)

āpajjati. Kiṁ kāraṇaṁ?[1] Na ca tattha vijjamānampi kusalacittaṁ āpattiyā aṅgaṁ. Attabhāvo sabhāvo pakatīti vuttaṁ hoti. Kataraṁ pana tassā āpattiyā tadā aṅgasabhāvoti? Vuccate—kāyavacīviññattivasena pana calitassa kāyassa, pavattāya vācāya cāti etesaṁ dvinnaṁ calitappavattānaṁ kāyavācānaṁ aññatarameva aṅgasabhāvo, tañca rūpakkhandhapariyāpannattā abyākatanti. Kiṁ vuttaṁ hoti? Kāyo, vācā ca tadā āpattādhikaraṇanti vuttaṁ hoti. Yā panettha akusalāpattikkhaṇe kāyavācāyo abyākatabhāvo, tā[2] abbohārikā honti kāyavacīkammakāle manokammaṁ viya. Tadā hi kāyavācāyo āpattikarādiṭṭhāne tiṭṭhanti. Yaṁ sandhāya vuttaṁ "āpattikarā dhammā jānitabbā. Kati mūlānīti cha āpattisamuṭṭhānāni mūlānī"ti-ādi. Yadā pana kāyavācāyo āpattiyā aṅgameva honti, tadā "cittaṁ cittādhipateyyan"ti[3] vacanaṁ viya pubbapayogānaṁ aparapayogassa paccayabhāvato āpattikarādipaññattiṁ na vijahanti. Yathā tabbhāvepi "āpattādhikaraṇassa kati vatthūnīti? Satta āpattikkhandhā vatthūni. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyo"ti vuttaṁ. Tathā tabbhāvepi āpattikarā "āpattisamuṭṭhānā"ti icceva vuccantīti veditabbā. Ettāvatā āpatti nāma cattāro akusalakkhandhā sañcicca vītikkamakāle bhūtārocanaṁ ṭhapetvā sabbāpi avisesato, visesato pana sabbāpi ekantākusalā akusalā, anekantākusalā pana giraggasamajjacittāgārasaṅghāni-itthālaṅkāra gandhavaṇṇakavāsitapiññākappabhedā, bhikkhuni-ādīnaṁ ummaddanaparimaddanappabhedā cāti dasappabhedā sakanāmehi paricchinditvā vatthujānanasacittakakāle eva akusalā, tadabhāvato acittakakāle vinā anāpattādhikaṇena kammaṭṭhānādisīsena kusalacittena taṁ taṁ vatthuṁ vītikkamantassa āpatti kevalaṁ rūpa-abyākatameva.

Keci panettha "appakāse ṭhāne kaṭisuttakasaññāya saṅghāṇiṁ, mattikāsaññāya gandhavaṇṇakādiṁ vā dhārentiyāpi āpatti, tasmā acittakāyevā"ti vaṇṇayanti. Te "saṅghāṇiyā asaṅghāṇisaññāya dhāreti, āpatti pācittiyassā"ti pāṭhābhāvaṁ dassetvā paṭikkhipitabbā. Surāpānāpatti pana acittakāpi ekantākusalāva.

---

1. Āpajjatīti kāraṇaṁ (Ka) 2. Tasmiṁ sati (Ka) 3. Abhi-Ṭṭha 1. 106 piṭṭhe.

Teneva "majje amajjasaññī pivati, āpatti pācittiyassā"ti[1] vuttaṁ. Yasmā panettha ābādhapaccayāpi na sakkā vinā akusalena surāpānaṁ pātuṁ, tasmā yathāvuttesu anekantākusalesu viya lokavajjesu idha "surāpānesu anāpatti ābādhapaccayā"ti na vuttaṁ. Sūpasaṁpākādi pana amajjameva. Tattha kukkuccavinodanatthaṁ "anāpattī"ti vuttaṁ udakadantapoṇe viya. Bhūtārocanāpatti rūpābyākatameva, acittakakāle sahaseyyādi rūpavipākābyākatameva, tattha supinanto vijjamānampi akusalaṁ anaṅgattā abbohārikaṁ hoti. Kusale kathāva natthi anāpatti sabhāvattā kusalassa. Tathā kiriyāti iminā nayena sabbattha yathāsambhavaṁ akusalaṁ vā suddharūpaṁ vā savipākaṁ vāti tidhā bhijjatīti ayamattho dassito hoti.

Tattha ṭhapetvā surāpānaṁ ekaccañca paṇṇattivajjaṁ, ekantākusalañca sacittakameva, bhūtārocanaṁ acittakameva, sesaṁ saha surāpānena anekantākusalaṁ lokavajjañca anekantābyākataṁ paṇṇattivajjañca yebhuyyenasacittakācittakanti sabbasikkhāpadaṁ tippabhedaṁ hoti. Yaṁ panettha sacittakameva, taṁ methunādivatthujānanacitteneva sacittakaṁ, sabbaṁ sekhiyaṁ paṇṇattijānanacitteneva sacittakaṁ "anādariyaṁ paṭiccā"ti vacanatoti sacittakaṁ duvidhaṁ hoti. Ekantācittakaṁ paṇṇattijānanacittābhāvena, na vatthujānanacittābhāvena. Tadabhāvato ekantākusalaṁ surāpānaṁ, ekantābyākataṁ sañcarittaṁ, vatthujānanacittassa vā paṇṇattijānanacittassa vā ubhinnaṁ abhāvena acittakabhāvena acittakaṁ hoti. Surāpānaṁ pana sacittakaṁ hoti vatthujānanacitteneva. Ariyapuggalānaṁ itaresaṁ ubhinnaṁ vā aññatarassa bhāvena sesaṁ cittakācittakaṁ. Visesato ca vatthujānanacittābhāvena, apakataññuno paṇṇattijānanacittābhāvena vā acittakabhāvena acittakaṁ hoti. Tattha ekantācittakañca sacittakañca "acittakam"icceva vuccati. Ayaṁ tāva **"āpatti jānitabbā"**ti ettha vinicchayo.

Mūlavisuddhiyā antarāpattīti antarāpattiṁ āpajjitvā mūlāyapaṭikassanaṁ katvā ṭhitena āpannāpatti. Ayaṁ **agghavisuddhiyā**

1. Vi 2. 146 piṭṭhe.

antarāpattīti sambahulā āpattiyo āpajjitvā tāsu sabbacirapaṭicchannavasena agghasamodhānaṁ gahetvā vasantena āpannāpatti. "Punapi āpajjissāmī"ti **sa-ussāheneva cittena.** "Ayaṁ bhikkhuniyā evā"ti likhitaṁ. **"Pārājikamevā"**ti idañca bhūtavasena dassetuṁ vuttaṁ. "Evaṁ desite pana yā kāci āpatti na vuṭṭhātīti apare, taṁ na gahetabban"ti vuttaṁ. "Dhammikassa paṭissavassa asaccāpane"ti vuttattā adhammikapaṭissave dukkaṭaṁ na hoti. "Pubbe suddhacittassa 'tumhe vibbhamathā'ti vutte 'sādhū'ti paṭissuṇitvā sace na vibbhamati anāpatti, evaṁ sabbatthā"ti ca vuttaṁ. "Āvikaro jānitabbo"tipi **pāḷi.** Kālena vakkhāmi, no akālenā"ti-ādīsu **pañcadasasu dhammesu. Bhabbāpattikā** nāma āpattiṁ āpajjituṁ bhabbā.

Dukavāravaṇṇanā

322. **Nidahane** ātape. "Ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyya[1]. Chārattaparamaṁ tenā"ti-ādinā[2] vuttāpattiko **gaṇapūrako hutvāpi kammaṁ kopeti** nānāsaṁvāsakattā. **Kammena vā salākaggāhena vāti ettha uddeso ceva kammañca ekan**ti ettha pātimokkhuddesoti vā kammanti vā atthato ekameva, tesu yaṁ kiñci kate saṁghabhedo hotīti attho. **Pubbabhāgā**ti saṁghabhedato pubbabhāgā. **"Pamāṇan"**ti imesaṁ dvinnaṁ aññatarena bhedo hoti, na itarehīti vuttaṁ. Vinaye siddhā **vinayasiddhā,** romajanapade jātaṁ **romakaṁ,** anuññātaloṇattā dukesu vuttāti.

Tikavāravaṇṇanā

323. **Vo** tumhehi na samudācaritabbaṁ. **Vacīsampayuttaṁ kāyakiriyaṁ katvā**ti kāyena nipaccakāraṁ katvāti attho. **Upaghāteti** vināseti. **Omadditvā**ti abhibhavitvā. **Vadato**ti vadantassa. "Bālassa nissayo dātabbo"ti duke āgataṁ, idha pana **"na dātabbo"**ti vuttaṁ, āpattibāhullaṁ sandhāya nādātabbaṁ, "imasmā vihārā paraṁ mā nikkhamāhi, vinayadharānaṁ vā santikaṁ āgaccha vinicchayaṁ dātun"ti vutte tassa vacanaṁ na gahetabbanti attho. **Tikabhojanaṁ** nāma sace tayo hutvā bhuñjanti,

---

1. Vi 1. 297 piṭṭhe. 2. Vi 1. 377 piṭṭhe.

gaṇabhojanena anāpatti, idaṁ sandhāya tikaṁ. **"Pasutto"**ti bāhullato vuttaṁ. Atha vā nipajjitvāti attho. "Idaṁ ṭhapetvā gacchāmi, tāvakālikaṁ bhante dethā'ti vutte 'navakammādi-atthaṁ vinā dātuṁ na vaṭṭatī"ti likhitaṁ. Vikappetvā ṭhapitaṁ vassikasāṭikaṁ pacchime pāṭipadadivase nivāsento dukkaṭaṁ āpajjatīti attho. **Apaccuddharitvā**ti paccuddharaṇaṁ akatvāti attho. "Vikappetun"ti vacanato avikappanapaccayā āpatti hemante āpajjati, vikappanā pana kattikapuṇṇamadivase kātabbāti dassanatthaṁ vuttanti ñātabbaṁ. Ayaṁ nayo avikappanaṁ sandhāya, purimo vikappitaparibhogapaccayāpattiṁ sandhāya. **Vatthapaṭicchādi sabbakappiyatāyā**ti vatthapaṭicchādi sabbattha kappiyattāti attho. Keci imamatthaṁ asallakkhetvā "vatthapaṭicchādi sabbakappiyatā tāya paṭicchannenā"ti likhanti. "Vatthameva paṭicchādi vatthapaṭicchādī"ti viggahattā "tāyā"ti na yujjati. "Tenā"ti bhavitabbattāti idaṁ sabbaṁ aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** likhitaṁ, vicāretvā gahetabbaṁ.

Catukkavāravaṇṇanā

324. **Catūhākārehi āpattiṁ āpajjati -pa- kammavācāya āpajjatī**ti ettha yañhi āpattiṁ kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannaṁ, tato kammavācāya saddhiṁ āpattikarā dhammā sattāti āpajjati, evaṁ sati "cha āpattisamuṭṭhānānī"ti vacanavirodho, tāni eva āpattikarā dhammā nāma. Atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti, catūhākārehīti na yujjatīti "chahākārehi āpattiṁ āpajjatī"ti vattabbaṁ siyāti evaṁ etāni suttapadāni virodhitāni honti. Kathaṁ avirodhitāni? Saviññattikāviññattikabhedabhinnattā. Kāyādīnaṁ yā kiriyā āpatti, naṁ ekaccaṁ kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccaṁ saviññattikāya vācāya, ekaccaṁ saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati, yā pana akiriyā āpatti, taṁ ekaccaṁ kammavācāya āpajjati, tañca kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā "no ce kāyena vācāya paṭinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṁghādisesassā"ti[1] vacanato, avisesena vā ekaccaṁ āpattiṁ kāyena āpajjati, ekaccaṁ

1. Vi 1. 267 piṭṭhe.

vācāya, ekaccaṁ kāyavācāhi. Yaṁ panettha kāyavācāhi, taṁ ekaccaṁ kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccaṁ kammavācāya āpajjatīti ayamattho veditabboti evaṁ avirodhitāni honti.

Tatrāyaṁ samāsato atthavibhāvanā—**kāyena āpajjatī**ti kāyena saviññattikena akattabbaṁ katvā ekaccaṁ āpajjati, aviññattikena kattabbaṁ akatvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṁ nāma. Akatampi hi loke "katan"ti vuccati "dukkaṭaṁ mayā, yaṁ mayā puññaṁ na katan"ti evamādīsu, sāsane ca "idaṁ te āvuso ānanda dukkaṭaṁ, yaṁ tvaṁ bhagavantaṁ na pucchī"ti[1] evamādīsu, evamidha vinayapariyāyena kāyena akaraṇampi "kāyakamman"ti vuccati. Ayameva nayo "vācāya āpajjatī"ti-ādīsu. Puratīti **puriso,** pura aggagamane. **Puratī**ti purato gacchati sabbakammesu pubbaṅgamo hoti. **Paṭhamuppannavasenā**ti paṭhamakappiyesu hi paṭhamaṁ purisaliṅgaṁ uppajjati, "puriman"ti saṅkhaṁ gataṁ purisaliṅgaṁ jāyatīti attho. **Sataṁ tiṁsa cā**ti ettha asādhāraṇāpi pārājikā no antogadhāyeva jātā pārājikāpannānaṁ bhikkhubhāvāya abhabbattā. "Asādhāraṇavacanena pana sāmaññena uddhaṭānī"ti vadanti. "Satañceva tiṁsañca sikkhāpadānīti pāṭho"ti ca vadanti. **Bhikkhussa ca bhikkhuniyā ca catūsu pārājikesū**ti sādhāraṇesu eva. **Atthi vatthunānattatā no āpattinānattatā**ti paṭhamapañho idha dutiyo nāma. **Atthi āpattisabhāgatā no vatthusabhāgatā**ti etena viseso natthi. **Mantābhāsā**ti matiyā bhāsā. **"Abhivādanārahā**ti yathānisinnāva sīsaṁ ukkhipitvā vandanti. Navamabhikkhunito paṭṭhāya anuṭṭhitabbato āsanā na paccuṭṭhenti. **Avisesenā**ti upajjhāyassa, itarassa vā vippakatabhojanassa, samīpagato yo koci vuḍḍhataroti attho. Vippakatabhojanenāpi hi uṭṭhahitvā āsanaṁ dātabbaṁ. **Idha na kappantīti vadantopī**ti paccantimajanapadesu ṭhatvā "idha na kappantī"ti vadanto vinayātisāradukkaṭaṁ āpajjati. Kappiyañhi "na kappatī"ti vadanto paññattaṁ samucchindati nāma. Tathā **idha kappantī**ti-ādīsupi ṭhatvā "idha kappantī"ti vadanto vinayāgatabhikkhu vinayo pucchitabboti attho.

1. Vi 4. 485 piṭṭhe.

Pañcakavāravaṇṇanā

325. **Na upeti** puggalo. "Nimantito sabhatto samāno santaṁ bhikkhuṁ anāpucchā'ti[1] vacanato nimantanābhāvā piṇḍapātikassa anāmantacāro vaṭṭati. "Gilānasamayo"ti-ādinā ābhogaṁ katvā bhojanaṁ adhiṭṭhahitvā **bhojanaṁ** nāma. "Mayhaṁ bhattapaccāsaṁ itthannāmassa dammī'ti evaṁ **avikappanā.** Parammukhe aguṇavacanaṁ **ayaso.** Sammukhā **garahā.** Sīladiṭṭhibyasanānaṁ vinayapariyāpannattā tehi saddhiṁ itare pañcakaṁ pūretuṁ vuttā. "Vinayadharapañcamena gaṇenā"ti[2] vuttattā pañcakaṁ jātaṁ. Aññatarasmiṁ vihāre eko theroti attho. **"Yonakavisayato**ti cīnaṭṭhānā"ti likhitaṁ. **Aṭṭha kappe anussarī**ti pubbenivāsañāṇaṁ nibbattesīti attho. Anantare ṭhāne ṭhatvāti attho. **Ñattiyā kammappatto hutvā**ti ñattiṭṭhapitakāle kammappatto hoti. Puna kammavācāya kammasiddhi. **Ñattikhettan**ti ñattiyāva kātabbaṭṭhānaṁ tassā khettaṁ, ñattidutiyādikamme paṭhamaṭṭhapanaṁ tassā **okāso** nāma. Āraññake idañcidañcānisaṁsanti evaṁ **idamatthitan**ti attho.

Chakkavāravaṇṇanā

326. **"Chabbassaparamatā dhāretabban"**ti **vibhaṅge** pāṭhattā evaṁ vuttaṁ. **Cuddasaparamāni** nava chakkāni honti. Kathaṁ? Paṭhamaṁ ekaṁ chakkaṁ, sesesu aṭṭhasu ekekena saddhiṁ ekekanti evaṁ tīṇi chakkāni antarapeyyāle vuttāni. Kathaṁ? "Catutthena āpattisamuṭṭhānena cha āpattiyo āpajjatī"ti-ādinā nayena pañcamena, chaṭṭhena ca **tīṇi chakkāni.** Lobhādayo **cha vivādamūlāni,** tathā anuvādassa. **Dīghaso cha vidatthiyo** vassikasāṭikāya. **Tiriyaṁ cha vidatthiyo** sugatacīvarassa. Vippakatacīvaraṁ ādāya pakkamane niṭṭhānantiko, sanniṭṭhānanāsana savana sīmātikkantikasahubbhārāti cha, samādāya vārepi chāti chakkadvayaṁ. **Sattake** pakkamanantikena saha satta.

---

1. Vi 2. 134 piṭṭhe.
2. Vi 3. 288 piṭṭhe.

Sattakavāravaṇṇanā

327. **Chakke vuttāniyeva sattakavasena yojetabbānī**ti chakke vuttacuddasaparamāni sattakavasena yojetabbāni. **Sattame aruṇuggamane nissaggiyan**ti "chārattaparamaṁ tena bhikkhunā tena cīvarena vippavasitabbaṁ, tato ce uttari vippavaseyyā"ti evaṁ vuttaṁ nissaggiyaṁ hoti. **Campeyyakkhandhake** sugatacīvarabhāṇavārassa parato "idha pana bhikkhave bhikkhussa na hoti āpatti daṭṭhabbā, tamenaṁ codeti saṁgho vā sambahulā vā ekapuggalo vā"ti-ādinā nayena vuttasattakāti.

Aṭṭhakavāravaṇṇanā

328. Tena saddhiṁ uposathādikaraṇaṁ **ānisaṁso,** akaraṇaṁ **ādīnavo,** tasmā ete aṭṭhānisaṁse sampassamānenāti attho. **Ayaso** akkoso"ti vuttaṁ. Pubbevassa hoti "musā bhaṇissan"ti, bhaṇantassa hoti "musā bhaṇāmī"ti, bhaṇitassa hoti "musā mayā bhaṇitan"ti, vinidhāya diṭṭhiṁ khantiṁ ruciṁ bhāvaṁ saññanti evaṁ akappiyakataṁ hoti appaṭiggahitakatanti-ādayo **aṭṭha anatirittā.** Sappi-ādi aṭṭhame aruṇuggamane nissaggiyaṁ hoti. **Aṭṭhavācikā** bhikkhunīnaṁ upasampadā ubhatoñatticatutthattā. Vassikasāṭikadānādīni **aṭṭha varāni.**

Navakavāravaṇṇanā

329. Navahi bhikkhūhi bhijjati. Manussamaṁsavajjehi **nava maṁsehi** vinicchayo. Sundaraṁ na sundaranti saṅghāṭi-ādīni **nava cīvarāni.** Tāneva adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya **na vikappetabbāni,** adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya apaccuddharitvā na vikappetabbānīti adhippāyo. **Nava vidatthiyo** sugatacīvarassa. "Vaggaṁ bhikkhunisaṁghaṁ vaggasaññī ovadatī"ti-ādinā nayena adhammakamme dve navakāni pācittiyavasena vuttāni.

Dasakavāravaṇṇanā

330. "Oramattakañca adhikaraṇaṁ hoti, na ca gatigatan"ti-ādinā[1] **dasa adhammikā salākaggāhā.** Viparītā **dhammikā.** Samathakkhandhake

1. Vi 4. 205 piṭṭhe.

vuttehi samannāgato hotīti sambandho. **"Saṁkaccikaṁ vā pakkhipitvā dasā"**ti vuttaṁ kappiyattā etesaṁ. Māturakkhitādayo **dasa itthiyo.** Dhanakkītādayo **dasa bhariyā.** "Sikkhāsammutiṁ datvā dasavassāya tassā dvādasavassakāle sayampi dvādasavassā bhavissatī"ti **vuṭṭhāpanasammuti sāditabbā.** "Vinayadharasseva 'āpattānāpattiṁ na jānātī'ti ārabbha yāva 'ubhayāni kho panassa -pa- anubyañjanaso'ti pañcaṅgāni vatvā punapi 'āpattānāpattiṁ na jānāti'cceva ārabbha yāva 'adhikaraṇe ca na vinicchayakusalo hotī'ti pañca vuttā, te tathā tathā pañca pañca katvā dasa hontī"ti likhitaṁ. "Dasavassāya bhikkhuniyā nissayo dātabbo"ti ekaccesu potthakesu natthi, kiñcāpi natthi, pāṭho eva pana hoti.

Ekādasakavāravaṇṇanā

331. **Na vodāyan**ti na pakāsenti. Rogameva **rogātaṅkaṁ.** Rogantarāyaṁ vā.

Ekuttarikanayavaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

332. "Saṁghaṁ bhante pavāremī"ti-ādi **pavāraṇakathā** nāma vinītagāthāsu viya.

Atthavasapakaraṇavaṇṇanā

334. **Dasa atthavase paṭiccā**ti ettha tassa tassa sikkhāpadassa paññāpane guṇavisesadīpanato, apaññāpane ādīnavadassanato ca saṁghasuṭṭhutā hoti. Tattha yathāsambhavaṁ lokavajjassa apaṇṇattisambhavassa paññāpane payogavisuddhi guṇo. Paṇṇattisambhavassa pana sekhiyassa lokavajjassa paññāpane paṭipattivisuddhi guṇo, paṇṇattivajjassa āsayavisuddhi guṇo appicchādiguṇāvahanato, tenevāha "subharatāya suposatāya appicchatāya appicchassa vaṇṇaṁ bhāsitvā"ti. Samaṇācāravisuddhi cassa guṇoti veditabbaṁ. Atha vā lokavajjassa

paññāpane saṁghasuṭṭhutā hoti pākaṭādīnavato, paṇṇattivajjassa paññāpane saṁghaphāsutā hoti pākaṭānisaṁsattā. Tathā paṭhamena dummaṅkūnaṁ niggaho, dutiyena pesalānaṁ phāsuvihāro, paṭhamena samparāyikānaṁ āsavānaṁ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṁ, tathā paṭhamena appasannānaṁ pasādo, dutiyena pasannānaṁ bhiyyobhāvo, tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaho hotīti veditabbo. **Parivāra**nayena vā paṭhamena pāpicchānaṁ bhikkhūnaṁ pakkhupacchedo, dutiyena gihīnaṁ anukampā hoti. Vuttañhetaṁ "dve atthavase paṭicca tathāgatena sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ gihīnaṁ anukampāya pāpicchānaṁ pakkhupacchedāyā"ti[1]. Tathā diṭṭhadhammikasamparāyikānaṁ verānaṁ vajjānaṁ akusalānaṁ vasenapi yojanā kātabbā. Vuttañhetaṁ "dve atthavase -pa- paññattaṁ diṭṭhadhammikānaṁ verānaṁ samparāyikānaṁ verānaṁ paṭighātāyā"ti-ādi[1]. Apicettha sabbampi akataviññattipaṭisaṁyuttaṁ, gihīnaṁ pīḷāpaṭisaṁyuttaṁ, tesaṁ pasādabhogakkhayarakkhāpaṭisaṁyuttañca gīhīnaṁ **anukampāya paññattaṁ** nāma, kuladūsakagaṇabhojanāni pāpicchānaṁ pakkhupacchedāya paññattaṁ. Sabbaṁ lokavajjaṁ diṭṭhadhammikasamparāyikaverādipaṭighātāya, mātugāmena saṁvidhānaṁ diṭṭhadhammikaverādisaṁvarāya paññattanti veditabbaṁ. Apicettha ādito paṭṭhāya dasa atthavasapakaraṇameva nissāya vinicchayo veditabbo.

Vatthuvītikkamena yaṁ, ekantākusalaṁ bhave.
Taṁ saṁghasuṭṭhubhāvāya, paññattaṁ lokavajjato.

Pārājikādiṁ,

Paññattijānaneneva, yatthāpatti na aññathā.
Taṁ dhammaṭṭhitiyā vāpi, pasāduppādabuddhiyā.

Dhammadesanāpaṭisaṁyuttaṁ itarañca sekhiyaṁ, idaṁ paṇṇattisambhavaṁ **lokavajjaṁ** nāma. Vatthuno, paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabbassa akaraṇe vā sati yattha āpatti pahoti, taṁ sabbaṁ ṭhapetvā surāpānaṁ **paṇṇattivajjan**ti veditabbaṁ. Tattha ukkoṭanake pācittiyaṁ, "yo pana bhikkhu dhammikānaṁ kammānaṁ chandaṁ datvā pacchā khīyanadhammaṁ āpajjeyya, pācittiyaṁ[2], yo pana bhikkhu saṁghe vinicchayakathāya

1. Vi 5. 385 piṭṭhe. 2. Vi 2. 199 piṭṭhe.

vattamānāya chandaṁ adatvā uṭṭhāyāsanā pakkameyya, pācittiyaṁ[1], yo pana bhikkhu samaggena saṁghena cīvaraṁ datvā pacchā khīyanadhammaṁ āpajjeyya -pa- pācittiyan"ti[2] evamādi saṁghaphāsutāya paññattaṁ. "Aññavādake vihesake pācittiyaṁ[3], pārājikādīhi anuddhaṁsane saṁghādisesādi ca dummaṅkūnaṁ niggahāya, anupakhajjanikkaḍḍhana-upassūtisikkhāpadādi pesalānaṁ phāsuvihārāya, sabbaṁ lokavajjaṁ diṭṭhadhammikasamparāyikānaṁ āsavānaṁ paṭighātāya, sabbaṁ paṇṇattivajjaṁ diṭṭhadhammikānameva saṁvarāya. Sabbaṁ gihipaṭisaṁyuttaṁ appasannānaṁ vā pasādāya pasannānaṁ vā bhiyyobhāvāya ca. Visesena ariṭṭhasamaṇuddesasikkhāpadaṁ, sāmaññena paccayesu mariyādapaṭisaṁyuttañca saddhammaṭṭhitiyā, "appicchassāyaṁ dhammo, nāyaṁ dhammo mahicchassā"ti[4]ādisuttamettha sādhakaṁ. "Sikkhāpadavivaṇṇake[5] mohanake pācittiyan"ti-ādi[6] vinayānuggahāya paññattanti veditabbaṁ. "Bhūtagāmapātabyatāya pācittiyan"ti[7] idaṁ kimatthanti ce? Appasannānaṁ pasādāya, pasannānaṁ bhiyyobhāvāya ca. Kathaṁ?—

"Bhūtagāmo sajīvoti, avipallattadiṭṭhino.
Tassa kopanasaññāya, pasādo buddhasāvake.

Nijjīvasaññitaṁpetaṁ, akopento kathaṁ muni.
Jīvaṁ kopeyya niddoso[8], macchamaṁsānujānane.

Evampi—

Tassa kopanasaññāya, pasādo buddhasāvake.
Yato titthakarāvime, viratā bhūtagāmato.
Lokassā cittarakkhatthaṁ, tatopi virato munī'ti—

Pasannānaṁ bhiyyobhāvo hoti.

Vivitta[9] senāsanabhogataṇhā
Vasena nijjīvamitārakkhaṁ[10].
Buddhobhininnañca vivajjayanto,
Sikkhāpadaṁ tattha ca paññapesi.

---

1. Vi 2. 200 piṭṭhe.
2. Vi 2. 202 piṭṭhe.
3. Vi 2. 55 piṭṭhe.
4. Dī 3. 249; Aṁ 3. 66 piṭṭhesu.
5. Vi 2. 188 piṭṭhe.
6. Vi 2. 190 piṭṭhe.
7. Vi 2. 52 piṭṭhe.
8. Niddeso (Ka)
9. Vicitta (Ka)
10. Nijjīvamapetarakkhaṁ(?)

Nijjīvassāpi maṁsassa, khādanakaṁ yatiṁ pati.
Nindamānaṁ janaṁ disvā, bhūtagāmaṁ pariccaji.

Tikoṭiparisuddhattā, macchamaṁsānujānane.
Paṭicca maṁsānujānanaṁ, kamme diṭṭhippasaṅgabhayā.

Aparikkhakassa lokassa, parānuddayatāya ca.
Bhūtagāmapātabyatāya, pāṇātipātappasaṅgabhayā.

Tattha pariyāyavacanaṁ anujāni bhagavā, uddissa kataṁ paṭikkhipi parassa vā pāpappasaṅgabhayena. Idha pana bhūtagāmapātabyatāya pāpābhāvañāpanatthaṁ attuddesikaṁ vihāraṁ, kuṭiñca anujānīti veditabbaṁ. Pakiriyanti ettha te te payojanavisesasaṅkhātā atthavasāti **atthavasapakaraṇanti**.

Mahāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā

335. Vacanasampaṭicchanatthe vā nipātoti attho. **Aḍḍhuḍḍhasatānī**ti tīṇi satāni, paññāsāni ca. **Viggahan**ti manussaviggahaṁ. **Atirekaṁ vā**ti dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ. **Kāḷakan**ti "suddhakāḷakānan"ti[1] vuttakāḷakaṁ. **Bhūtan**ti bhūtārocanaṁ. **Paramparabhattan**ti paramparabhojanaṁ. **Bhikkhunīsu ca akkoso**ti yā pana bhikkhunī bhikkhuṁ akkoseyya vā paribhāseyya vā[2]. **Antaravāsakan**ti aññātikāya bhikkhuniyā cīvarapaṭiggahaṇaṁ. **Rūpiyan**ti rūpiyasabbohāraṁ. **Suttan**ti sāmaṁ suttaṁ viññāpetvā tantavāyehi. **Ujjhāpanake**ti ujjhāpanake khīyanake. **Pācitapiṇḍan**ti bhikkhunīparipācitapiṇḍapātaṁ. **Cārittan**ti nimantito sabhatto samāno santaṁ. **Cīvaraṁ datvā**ti samaggena saṁghena cīvaraṁ datvā. **Vosāsantī**ti bhikkhū paneva kulesu nimantitā bhuñjanti[3], tattha cesā. **Giraggacariyā**ti "yā pana bhikkhunī naccaṁ vā gītaṁ vā"ti[4] ca "antovassaṁ cārikaṁ careyyā"ti[5] ca vuttadvayaṁ. **Chandadānenā**ti pārivāsikachandadānena sikkhamānaṁ vuṭṭhāpeyya[6]. Pārājikāni cattāri, bhikkhunīnaṁ saññācikakuṭiñca kosiyamissasanthatañca seyyā ca anupasampannena saha pathavīkhaṇanaṁ. **Gaccha devate**ti bhūtagāmapātabyatā sappāṇaka-udakasiñcananti attho. **Mahāvihāro**ti mahallakavihāro. **Aññan**ti aññavādakaṁ. **Dvāran**ti yāvadvārakosā. "Anādariyapācittīti ca sahadhammikaṁ vuccamāno"ti pāṭho. **Payopānan**ti surusurukārakaṁ. **Eḷakalomāni patto cā**ti eḷakalomadhovāpanañca ūnapañca bandhanapatto ca. **Ovādo ceva bhesajjan**ti bhikkhunupassaṁ upasaṅkamitvā ovādo taduttaribhesajjaviññāpanañca. **Sūci araññako**ti "aṭṭhimayaṁ vā dantamayaṁ vā visāṇamayaṁ vā sūcigharan"ti[7] ca "yāni kho pana tāni āraññakāni senāsanāni sāsaṅka -pa- paṭidesetabban"ti[8] ca. **Ovādo**ti yā pana bhikkhunī ovādāya vā saṁvāsāya vā na gaccheyya[9]. **Pārājikāni cattārī**ti-ādi dvīsu nagaresu paññattasampiṇḍanaṁ.

---

1. Vi 1. 332 piṭṭhe.
2. Vi 2. 406 piṭṭhe.
3. Vi 2. 230 piṭṭhe.
4. Vi 2. 350 piṭṭhe.
5. Vi 2. 390 piṭṭhe.
6. Vi 2. 448 piṭṭhe.
7. Vi 2. 217 piṭṭhe.
8. Vi 2. 235 piṭṭhe.
9. Vi 2. 414 piṭṭhe.

Catuvipattivaṇṇanā

336. **Ekatiṁsā ye garukā**ti ubhato aṭṭha pārājikā, bhikkhūnaṁ terasa, bhikkhunīnaṁ dasa ca saṁghādisesā. Sādhāraṇāsādhāraṇavasena aṭṭha anavaseso nāma pārājikāni. **Tadevā**ti sīlavipattiṁyeva. Vitthārato dassetuṁ "pārājikan"ti-ādinā apucchitameva vissajjitaṁ. "Tattha yo cāyaṁ, akkosati hasādhippāyo"ti pāṭho. Duṭṭhullavibhāvanavasenāgatavipattiṁ ṭhapetvā pucchāpaṭipāṭiyā yāvatatiyakapañhaṁ vissajjitumārabhi. **Ukkhittānuvattikā** bhikkhunī aṭṭha yāvatatiyakasaṁghādisesā idha pucchitattā **anantarapañhā** nāma jātā.

Chedanakādivaṇṇanā

337. Pamāṇātikkantamañcanisīdanakaṇḍupaṭicchādivassikasāṭikā-sugatacīvarappamāṇaṁ bhikkhunīnaṁ udakasāṭikāti **cha chedanakāni.** Cīvaravippavāsasammuti-ādayo **catasso sammutiyo.** "Ayaṁ tattha sāmīcī"ti evaṁ āgatā **satta sāmīciyo.**

Asādhāraṇādivaṇṇanā

338. Pubbe vuttacuddasaparamāneva antarapañhe niṭṭhapetvā **purimapañhaṁ vissajjento. Dhovanañca paṭiggaho**ti gāthā aṭṭhakathācariyānaṁ. **Dve lomāni** eḷakalomatiyojanaparamāni.

"Dvevīsati khuddakāti—

Sakalo bhikkhunivaggo, paramparañca bhojanaṁ.
Anatirittaṁ abhihaṭaṁ, paṇītañca acelakaṁ.
Jānaṁ duṭṭhullachādanaṁ.

Ūnaṁ mātugāmena saddhiṁ[1], yā ca anikkhantarājake.
Santaṁ bhikkhuṁ anāpucchā, vikāle gāmappavesanaṁ.

Nisīdane ca yā sikkhā, vassikāya ca sāṭikā.
Dvāvīsati imā sikkhā, khuddakesu pakāsitā"ti—

1. Ūnaṁ duṭṭhullachādanaṁ, mātugāmena saddhiṁ ca (Ṭṭha)

pāṭho. "Kulesu cārittāpattī"ti pāṭho na gahetabbo sādhāraṇattā tassa sikkhāpadassa. **Chacattārīsā cime**ti chacattārīsa ime. "Pārājikāni saṁghādiseso"ti evaṁ vuttasikkhāpade eva vibhajitvā vuttattā **vibhattiyo** nāma. **Sādhāraṇan**ti aṭṭhannampi sādhāraṇaṁ. Pārājikabhūtā vibhattiyo **pārājikavibhattiyo.** Sādhāraṇe sattavajjo saṁghādiseso. Aññatarasmiṁ **gaṇṭhipade** "atha vā 'dve uposathā dve pavāraṇā cattāri kammāni pañceva uddesā caturo bhavanti, naññathā'ti pāḷiṁ uddharanti. Tattha 'cattāri kammānī'ti visesābhāvā uddharitapotthakameva sundaraṁ, pubbepi vibhattimattadassanavaseneva cetaṁ vuttaṁ. 'Na samethehi vūpasamanavasenā'ti vatvā cattāri kammavibhajane 'samathehi vūpasammatī'ti na visesitaṁ uposathappavāraṇānaṁyeva vibhāgattā. Kasmā? Etthāpi 'uposathappavāraṇānaṁyeva visesetvā nayaṁ dethā'ti vuttattā, adhammena vaggādikammena āpattiyopi vūpasammantīti āpajjanatoti veditabban"ti vuttaṁ, vicāretabbaṁ. **Dvīhi catūhi tīhi kiccaṁ ekenā**ti dvīhi vivādādhikaraṇaṁ, catūhi anuvādādhikaraṇaṁ, tīhi āpattādhikaraṇaṁ, ekena kiccādhikaraṇaṁ sammatīti attho.

Pārājikādi-āpattivaṇṇanā

339. **Nibbacanamattan**ti vevacanamattaṁ. **Sese**ti-ādito sesā majjhantā. **Padan**ti sikkhāpadaṁ. **Saddhācittaṁ** pasannacittanti attho, "santācittan"ti vā pāṭho. **Anāḷiyan**ti daliddaṁ. Kiñcāpi idaṁ nibbacanaṁ "garukaṁ lahukañcā"ti-ādipañhe natthi, "handa vākyaṁ suṇoma te"ti iminā pana vacanena saṅgahitassatthassa dīpanatthaṁ vuttanti veditabbaṁ. "Ākāso pakkhinaṁ gatī"ti[1] ca pāṭho atthi, so jātivasena yujjati. **Pakkhīnan**ti ujukameva.

Paṭhamagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pakkhinaṁ pathan"ti (Ka)

Adhikaraṇabhedavaṇṇanā

Ukkoṭanabhedādivaṇṇanā

340. **Adhikaraṇa-ukkoṭena samathānaṁ ukkoṭaṁ dassetun**ti adhikaraṇāni sattahi samathehi sammanti, tāni ukkoṭento satta samathe ukkoṭeti nāmāti adhippāyo. **Pasavatī**ti sambhavati. **"Anuvādādhikaraṇe labbhantī'**ti-ādīni 'dhammo adhammo'ti-ādīnaṁ samānattā tesu visesato labbhantī"ti vuttaṁ. **Anihatan**ti suttādinā. **Avinicchitan**ti "āpatti-anāpattī"ti-ādinā. "Tattha jātakaṁ adhikaraṇaṁ ukkoṭeti -pa- tiṇavatthārakaṁ ukkoṭetī"ti daseva vuttā. "Sammukhāvinayapaṭiññātakaraṇa yebhuyyasikā avuttattā ukkoṭetuṁ na sakkā, kammavācāpi tesaṁ natthi. Tasmā te ukkoṭetuṁ na sakkāti vadantī"ti likhitaṁ. **Pāḷimuttakavinicchayenevā**ti vinayalakkhaṇaṁ vinā kevalaṁ dhammadesanāmattavasenevāti attho. Khandhakato vā parivārato vā ānītasuttena. **Nijjhāpenti** dassenti. Pubbe dhammavinayena vinicchitaṁ adhikaraṇaṁ upajjhāyādīnaṁ atthāya "adhammaṁ dhammo"ti-ādīni dīpetvāti attho. Visamāni kāyakammādīni nissitattā **visamanissito.** Evaṁ sesesu.

Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā

342-3. **Kiṁ sambhāran**ti kiṁ parikkhāraṁ, ettha **kin**ti liṅgasāmaññamabyayaṁ. Pubbe uppannavivādaṁ nissāya pacchā uppajjanakavivādo **vivādanidānaṁ** nāma. **Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjatī**ti bhikkhunī jānaṁ pārājikaṁ dhammaṁ paṭicchādeti pārājikaṁ, vematikā paṭicchādeti thullaccayaṁ, bhikkhu saṁghādisesaṁ paṭicchādeti pācittiyaṁ, ācāravipattiṁ paṭicchādeti dukkaṭaṁ. Pubbe kata-ukkhepaniyādikiccaṁ nissāya uppajjanakakiccānaṁ. Kīdisānaṁ? Samanubhāsanādīnaṁ vasena. **Taṁ hī**ti adhikaraṇaṁ.

344. Adhikaraṇesu **yena adhikaraṇena sammanti, taṁ dassetun**ti yadā adhikaraṇehi sammanti, tadā kiccādhikaraṇeneva sammanti, na

aññehīti dassanatthaṁ vuttaṁ, na ekantato adhikaraṇeneva sammantīti dassanatthaṁ.

348. **Āpattādhikaraṇe saṁgho vivadatī**ti āpattānāpattīti evaṁ.

353. Samuṭṭhānābhāvato sammukhāvinaye kammassa kiriyākaraṇamiccādinā avibhajitvāva sativinayādīnaṁ channaṁyeva cha samuṭṭhānāni vibhattāni. Taṁ kasmā? Kammasaṅgahābhāvena, sativinayādīnaṁ viya saṁghasammukhatādīnaṁ kiccayatā nāma natthīti adhippāyo.

Adhikaraṇabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā

Codanādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

359. Viggāhikakathanti attho. **Nisāmayā**ti sallakkhehi. "Kāraya" iti pāṭho. Pubbāparaṁ na jānāti, tasmā akovido hotīti eke. Ayaṁ pana duvidhepi kicce kenaci iriyāpathena.

Codanākaṇḍavaṇṇanā

Anuvijjakakiccavaṇṇanā

360. Anuvijjakapucchane ājīvavipatti na pucchitā. Pañcāpattikkhandhavasena ācāravipatti pucchitā. "Ājīvavipattiyāpi tatheva, saṅgahagamanato"ti vadanti. "Ajjhāpajjanto"ti pāṭho.

363. Tasmā na ca āmisaṁ nissāyāti sambandhitabbaṁ.

Cūḷasaṅgāmavaṇṇanā

Anuvijjakassapaṭipattivaṇṇanā

365. **Ṭhānanisajjavatthādinissitā**ti "evaṁ ṭhātabbaṁ evaṁ nisīditabban"ti evamādikā. **Saññājananatthan**ti "evaṁ vattabban"ti evaṁ sañjānanatthaṁ. **Anuvidhiyantenā**ti citte ṭhapentenāti attho. **Lajjā sā nu kho**ti[1] kiṁ sā lajjā ayaṁ parisāti adhippāyo. **Anuyogavattaṁ kathāpetvā**ti "kimanuyogavattaṁ jānāsī"ti pucchitvā teneva kathāpetvā. **Ajānanappasaṅgā**[2] nāma aññāṇaṁ.

367. **"Bhayena bhayā gacchatī"**ti bhayena bhayahetu bhayā gacchatīti hetuvasena vuttaṁ. Yathā "rattattā pana duṭṭhattā ca chandā dosā ca gacchatī"ti hi vuttaṁ, evaṁ.

Mahāsaṅgāmavaṇṇanā

Voharantenajānitabbādivaṇṇanā

375. **Vaṇṇāvaṇṇo**ti nīlādivaṇṇavasena ca ārogyatthādi-avaṇṇavasena ca vuttasukkavissaṭṭhi.

402. **Bhūmipucchā**ti bhūmi puthavī jagatī cāti sabbāni pathavivevacanāni.

---

1. Lajjiyā nu kho (Ṭṭha)

2. Pāḷiyañca aṭṭhakathāyañca na diṭṭhaṁ.

Kathinabhedavaṇṇanā

Kathina-atthatādivaṇṇanā

403-4. **Kinti** kathaṁ. Anādiyadānaṁ tāvakālikavatthu. **“Anāgatavasena anantarā hutvā”**ti udakāharaṇādipayogassa dhovanādipubbakaraṇassa pacchā uppajjanato, dhovanādikiriyañca sandhāya payogakaraṇato vuttaṁ. Purejātapaccaye panesa payogoti attho. **Ekaṁ dhammampi na labhati** attano purejātassa natthitāya.

Kathinādijānitabbavibhāgavaṇṇanā

412. **Rūpādidhammesū**ti vaṇṇagandhādi-aṭṭhakesu. “Vassānassa pacchimo māso”ti[1] vuttatā pacchime māse yasmiṁ vā tasmiṁ vā divase attharituṁ vaṭṭatīti siddhaṁ.

415. “Ādiccabandhunā’ti vuttattā theravacanan”ti vadanti.

Palibodhapañhābyākaraṇakathāvaṇṇanā

415-6. Sanniṭṭhānantiko kathaṁ bahisīmāya uddharīyati? Bhikkhu akatacīvaraṁ samādāya pakkamati “na paccessan”ti, tassa bahisīmāgatassa evaṁ hoti “nevimaṁ cīvaraṁ kāressan”ti, evametassa bahisīmāgatassa uddharīyati. Kathaṁ antosīmāya? Akatacīvaraṁ samādāya pakkamati “na paccessan”ti, tato tattha phāsuvihāraṁ alabhanto tameva vihāraṁ āgacchati, tassa cīvarapalibodhoyeva ṭhito, so ca “nevimaṁ cīvaraṁ kāressan”ti citte uppanne chijjati, tasmā **“antosīmāya uddharīyatī”**ti vuttaṁ. Sanniṭṭhānantikaṁ duvidhaṁ “na paccessan”ti āvāsapalibodhaṁ chinditvā tato punapi tameva vihāraṁ āgantvā “nevimaṁ cīvaraṁ kāressan”ti sanniṭṭhānaṁ karoti, bahisīmāya ṭhatvā “nevimaṁ cīvaraṁ kāressaṁ na paccessan”ti cittuppādena sanniṭṭhānantikaṁ hoti. Gāthāyampi **“dve palibodhā apubbaṁ acariman”**ti idaṁ imameva sandhāya. “Āsāvacchediko kathaṁ

1. Vi 2. 101 piṭṭhe.

antosīmāya? Āsīsitena ‘tumhe vihārameva patthetha, ahaṁ pahiṇissāmī’ti vutto pubbe ‘na paccessan’ti āvāsapalibodhaṁ chinditvā gato puna taṁ vihāraṁ gantvā tena ‘nāhaṁ sakkomi dātun’ti pahito hotī”ti likhitaṁ. **“Atthāre hi sati uddhāro nāmā”**ti atthāraṁ vinā uddhāraṁ na labhanti, tasmā vuttaṁ. **Purimā dve**ti “dve kathinuddhārā ekuppādā ekanirodhā”ti vuttādhikāre paṭhamaṁ vuttā antarubbhārasahubbhārā. Na pakkamanantikādayo dve. **Ekato nirujjhantī**ti uddhārabhāvaṁ pāpuṇantīti attho.

Kathinabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paññattivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Upālipañcakavaṇṇanā

Anissitavaggavaṇṇanā

419. **Kāyika-upaghātikā** nāma kāyena vītikkamo.

Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā

420. **Omaddakārako**ti omadditvā abhibhavitvā kārako.

Vohāravaggavaṇṇanā

424. Bhedakaravatthūni nissāya vivādādhikaraṇaṁ samuṭṭhāti, evaṁ yathāsaṅkhyaṁ gacchati. Kodhopanāhādidvādasamūlapayogaṁ vivādādhikaraṇaṁ, tathā sesesu. Osāraṇādīsu navasu ṭhānesu kammañattiyā karaṇaṁ. Dvīsu ṭhānesu ñattidutiyañatticatutthakammesu. Yasmā **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttanayeneva ubhatovibhaṅgā asaṅgahitā, tasmā yaṁ **kurundiyaṁ** vuttaṁ, taṁ gahetabbanti sambandho.

Diṭṭhāvikammavaggavaṇṇanā

425. Tiṇṇannaṁ upari saha āpattiṁ desetuṁ na labbhanti. Kammanānāsaṁvāsakānaṁ laddhiggahitakova **laddhinānāsaṁvāsako.** **“Avippavāsasīmāya ṭhitassā”**ti mahāsīmaṁ kira sandhāya vuttaṁ.

433. “Ummādā cittakkhepā”ti pāṭho.

Musāvādavaggavaṇṇanā

444. **Pariyāyena jānantassā**ti yassa kassaci jānantassa pariyāyena vuttamusāvādoti attho.

446. **Anuyogo na dātabbo**ti tena vuttaṁ anādiyitvā tuṇhī bhavitabbanti attho.

Bhikkhunovādavaggavaṇṇanā

454. **Vohāraniruttiyaṁ** saddaniruttiyaṁ. Maggapaccavekkhaṇādayo **ekūnavīsati.**

Ubbāhikavaggavaṇṇanā

455. **Pasāretā** mohetā.

Adhikaraṇavūpasamavaggavaṇṇanā

458. **“Yathārattan**ti anupasampanne apekkhatī”tipi vadanti. **“Yathāvuḍḍhan**ti upasampanne apekkhatī”ti likhitaṁ.

Kathinatthāravaggavaṇṇanā

467. “Ekāvatto”tipi paṭhanti, tassa kuddho kodhābhibhūtoti kirattho. Ekavatthotipi keci, uttarāsaṅgaṁ apanetvā ṭhitoti kirattho, taṁ sabbaṁ **aṭṭhakathāyaṁ** uddhaṭapāḷiyā virujjhatīhi. Ekāvaṭṭoti[1] hi uddhaṭaṁ, tasmā na gahetabbaṁ. **Antarā vuttakāraṇenā**ti “kiccayapasutattā vandanaṁ asamannāharanto nalāṭaṁ paṭihaññeyyā”ti-ādivuttakāraṇena.

Upālipañcakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattisamuṭṭhānavaṇṇanā

470. **Pubbe vuttamevā**ti sahaseyyādipaṇṇattivajjaṁ. **Itaran**ti sacittakaṁ. **Desento, domanassiko** aññehi tiṁsāpanādīni katvā āpattiṁ āpajjitvāti adhippāyo.

---

1. Ekāvattoti (Ṭṭha)

Dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā

Kāyikādi-āpattivaṇṇanā

474-5. Nidānuddesaṁ vinā sesuddesābhāvā **"sabbapātimokkhuddesānañca saṅgaho hotī"**ti vuttaṁ. Vinaye garukā **vinayagarukā.** Idaṁ pana dvīsu gāthāsu kiñcāpi āgataṁ, aññehi pana missetva vuttabhāvā nānākaraṇaṁ paccetabbaṁ. **Navasu ṭhānesu kammaṁ hotī**ti kammañatti hoti. **Vācā**ti vacīsambhavā. **Addhānahīno** ūnavīsativasso. **"Apicetthā**ti kurundivādo"ti vuttaṁ. **Vanappatin**ti evaṁ adinnādāne āgataṁ vanappatiṁ. **Vissaṭṭhichaḍḍane**ti sukkavissaṭṭhiyaṁ. **Dukkaṭā katā**ti dukkaṭaṁ vuttaṁ. **Āmatadhaññaṁ viññāpetvā bhuñjantiyā** pubbapayoge dukkaṭaṁ, ajjhohāre pācittiyaṁ.

Pācittiyavaṇṇanā

476. Mahāsaṁghikā sāmaṇerepi āpattiṁ desāpenti kira, tena vuttaṁ **"na desāpetabbā"**ti, **daṇḍakammaṁ pana tesaṁ kātabbaṁ** tathārūpe oḷārikavītikkame.

Avandanīyapuggalādivaṇṇanā

477. **Dasasataṁ āpattiyo**ti sahassaṁ āpattiyo. **Campāyaṁ vinayavatthusmin**ti campeyyakkhandhake. **Adhammena** vagganti-ādīni cattāri kammāniyeva bhagavatā vuttānīti attho. Na kevalaṁ āpattiyeva, **atha kho cha samathā -pa- sammukhāvinayena sammanti, samāyogaṁ gacchanti** sammukhāvinayena sampayogaṁ gacchantīti attho. Vinā samathehi **sammati,** samathabhāvaṁ gacchati. Paṭisedhatthe sati **vinā samathehī**ti samathehi vināti attho.

Soḷasakammādivaṇṇanā

478. **Asuttakan**ti suttavirahitaṁ, usuttaṁ tatra natthīti adhippāyo.

Dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sedamocanagāthāvaṇṇanā

Avippavāsapañhāvaṇṇanā

479. **Tahin**ti tasmiṁ puggale. **Akappiyasambhogo** nāma methunadhammādi. "Varasenāsanarakkhaṇatthāya vissajjetvā paribhuñjituṁ vaṭṭatī"ti **garubhaṇḍavinicchaye** vutto. Ekādasāvandiye paṇḍakādayo **ekādasa. Upeti** saparisaṁ. **Na jīvati** nimmitarūpattā. "Ubbhakkhake na vadāmī"ti iminā mukhe methunadhammābhāvaṁ dīpeti. Adhonābhivivajjanena vaccamaggappassāvamaggesu. **Gāmantarapariyāpannaṁ nadipāraṁ okkantabhikkhuniṁ sandhāyā**ti bhikkhuniyā gāmāpariyāpannaparatīre nadisamīpameva sandhāya vuttā. Tattha paratīre gāmūpacāro ekaleḍḍupāto nadipariyantena paricchinno, tasmā paratīre ratanamattampi araññaṁ na atthi, tañca tiṇādīhi paṭicchannattā dassanūpacāravirahitaṁ karoti. Tattha attano gāme āpatti natthi. Paratīre pana ekaleḍḍupātasaṅkhāte gāmūpacāreyeva padaṁ ṭhapeti. Antare abhidhammavasena araññabhūtaṁ sakagāmaṁ atikkamati nāma, tasmā gaṇamhā ohīyanā ca hotīti ñātabbaṁ. Ettāvatāpi santosamakatvā vicāretvā gahetabbaṁ. Bhikkhūnaṁ santike upasampannā pañcasatā mahāpajāpatippamukhā. Mahāpajāpatipi hi ānandattherena dinna-ovādassa paṭiggahitattā bhikkhūnaṁ santike upasampannā nāma.

Pārājikādipañhāvaṇṇanā

480. **"Dussakuṭiṁ sandhāyā"**ti saha dussena vītikkamanassa sakkuṇeyyatāya vuttaṁ. Liṅgaparivatte paṭiggahaṇassa vijahanato sāmaṁ gahetvā bhuñjituṁ na vaṭṭati. **Kāka-ūhadanaṁ vā**ti kākena ūhadanaṁ vā. "Tayo purisepi upagantvā"ti pāṭhaseso.

Pācittiyādipañhāvaṇṇanā

481. **Methunadhammapaccayā** nāma kāyasaṁsaggo. Taṁhetu methunadhammassa pubbabhāgabhūtaṁ kāyasaṁsaggaṁ vāyāmantiyāti aṭṭhavatthupūraṇaṁ sandhāya.

Paribhogappaccayāti paribhogakāraṇā. **Tasmā**ti yasmā paribhogappaccayā āpajjati, tasmā bhojanapariyosāne hotīti attho. **Porāṇapotthakesu** “tassā”ti pāṭho. “Kāraṇavacanaṁ sundaraṁ bhojanaparicchedadassanato”ti vadanti.

Sedamocanagāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavagga

Kammavaggavaṇṇanā

483. “Ummattakasammutiṁ ummattake yācitvā gate asammukhāpi dātuṁ vaṭṭatī”ti vuttaṁ. Tattha nisinnepi na kuppati niyamābhāvā. Asammukhā kate dosābhāvaṁ dassetuṁ **“asammukhākataṁ sukataṁ hotī”**ti vuttaṁ. Dūtena upasampadā panettha sammukhā kātuṁ na sakkā. Kammavācānānattasabhāvā pattanikkujjanādayo hatthapāsato apanetvā kātabbā, tena vuttaṁ “asammukhā kataṁ sukataṁ hotī”ti. “Pucchitvā codetvā sāretvā kātabbaṁ apucchitvā acodetvā asāretvā karotī”ti ayaṁ vacanattho. **Ṭhapetvā kattikamāsan**ti so pavāraṇāmāso, **dve ca puṇṇamāsiyo**ti paṭhamadutiyavassūpagatānaṁ pavāraṇā puṇṇamāsā dve.

485. Padaṁ vā chaḍḍetīti attho. Ka-vaggādīsu **pañcasu. Garukan**ti dīghaṁ, saṁyogaparañca. “Buddharakkhitattherassa yassa nakkhamatī”ti ettha ta-kāraka-kārā saṁyogaparā. **Dīghe vattabbe rassan**ti “so tuṇhī assā”ti vattabbe so tuṇhi assāti vacanaṁ.

486. Sesaṭṭhakathāsu vuttavacanaṁ **kurundiyaṁ** pākaṭaṁ katvā **“nisīdituṁ na sakkontī”**ti vuttaṁ.

487-8. **Parisuddhasīlā cattāro bhikkhū**ti pārājikaṁ anāpannā. **Na tesaṁ chando vā pārisuddhi vā etī**ti tīsu, dvīsu vā nisinnesu ekassa, dvinnaṁ vā chandapārisuddhi āhaṭāpi anāhaṭāva.

Apalokanakammakathāvaṇṇanā

495-6. Kāyasambhogasāmaggidānasahaseyyapaṭiggahaṇādi imassa apalokanakammassa ṭhānaṁ hotīti evampi apalokanakammaṁ pavattatīti attho. Kammaññeva lakkhaṇanti kammalakkhaṇaṁ. Osāraṇanissāraṇabhaṇḍukammādayo viya kammañca hutvā aññañca nāmaṁ na labhati, kammameva hutvā

upalakkhīyatīti kammalakkhaṇaṁ upanissayo viya. Hetupaccayādilakkhaṇavimutto hi sabbo paccayaviseso tattha saṅgayhati, evampi "kammalakkhaṇamevā"ti vuttaṁ. Kammalakkhaṇaṁ dassetuṁ **"acchinnacīvarajiṇṇacīvaranaṭṭhacīvarānan"**ti-ādi vuttaṁ. "Tato atirekaṁ dentena apaloketvā dātabban"ti vuttaṁ apalokanaṁ kammalakkhaṇameva. Evaṁ sabbattha lakkhaṇaṁ veditabbaṁ. **Iṇapalibodhampī**ti sace tādisaṁ bhikkhuṁ iṇāyikā palibujjhanti. Tatruppādato dātuṁ vaṭṭati. **"Antarasannipāto**ti uposathappavāraṇādimahāsannipāte ṭhapetvā antarā maṅgaluccāraṇādi. **Upanikkhepato**ti cetiyassa āpadatthāya nikkhittato. **"Aññā katikā kātabbā"**ti ye rukkhe uddissa pubbe katikā katā, tehi imesaṁ aññattāti vuttaṁ. "Sace tattha mūle"ti pubbe "ito paṭṭhāya bhājetvā khādantū"ti vacanena puggalikaparibhogo paṭikkhitto hoti. **Anuvicaritvā**ti pacchato pacchato gantvā. Tesaṁ santikā paccayaṁ paccāsīsantenāti attho. **Mūlabhāgan**ti dasamabhāgaṁ katvā. Pubbakāle dasamabhāgaṁ katvā adaṁsu, tasmā **"mūlabhāgo"**ti vuttaṁ. **Akatāvāsaṁ vā katvā**ti uppanna-āyena. **Jaggitakāleyeva na vāretabbā**ti jaggitā hutvā pupphaphalabharitakāleti attho. **Jagganakāle**ti jaggituṁ āraddhakāle. **Ñattikammaṭṭhānabhede panā**ti ñattikammassa ṭhānabhede.

Idaṁ panettha pakiṇṇakaṁ—atthi saṁghakammaṁ saṁgho eva karoti, na gaṇo, na puggalo, taṁ apalokanakammassa kammalakkhaṇekadesaṁ ṭhapetvā itaraṁ catubbidhampi kammaṁ veditabbaṁ. Atthi saṁghakammaṁ saṁgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti, taṁ pubbe ṭhapitaṁ. Vuttañhetaṁ "yasmiṁ vihāre dve tayo janā vasanti, tehi nisīditvā katampi saṁghena katasadisameva. Yasmiṁ pana vihāre eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā"ti-ādi[1]. Atthi gaṇakammaṁ saṁgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti, taṁ yo pārisuddhi-uposatho aññesaṁ santike karīyati, tassa vasena veditabbaṁ. Atthi gaṇakammaṁ gaṇova karoti, na saṁgho, na puggalo, taṁ yo pārisuddhi-uposatho aññamaññaṁ ārocanavasena karīyati, tassa vasena veditabbaṁ. Atthi puggalakammaṁ puggalova karoti, na saṁgho, na gaṇo, taṁ

1. Vi-Ṭṭha 4. 254 piṭṭhe.

adhiṭṭhānuposathavasena veditabbaṁ. Atthi gaṇakammaṁ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha añattikaṁ dveyeva karonti, na tayo. Sañattikaṁ tayova karonti, na tato ūnā vā adhikā vāti.

Apaññattepaññattavaggavaṇṇanā

500. Kakusandhakoṇāgamanakassapā eva hi satta āpattikkhandhe paññapesuṁ. Vipassī-ādayo pana ovādapātimokkhaṁ uddisiṁsu, na sikkhāpadaṁ paññapesuṁ.

Nigamanakathāvaṇṇanā

Ubhatovibhaṅgakhandhakaparivārehi vibhattaṁ desanaṁ atthi tassa vinayapiṭakassa, nāmena **samantapāsādikā nāma saṁvaṇṇanā** "samantapāsādikā nāmā"ti vuttavacanasaṁvaṇṇanā samattāti āha. **Tattha** padhānaghare. **Iddhā** atthavinicchayādīhi.

Sammā udito samudito, te guṇe akicchena adhigato adhikappamāṇaguṇehi vā samudito, tena **samuditena** "gatānaṁ dhammānaṁ gatiyo samannesatī"ti vuttāya satiyā uppāditā saddhādayo **paramavisuddhā** nāma samannārakkhattā. Iti satipi saddhādīhi vuttā hoti. Evaṁ sante ettha vutte catubbidhe sīle pātimokkhasaṁvarasīlaṁ saddhā maṇḍeti. Saddhāsādhanañhi taṁ. Indriyasaṁvarājīvapārisuddhipaccayaparibhogasīlāni paṭimaṇḍenti satiivīriyapaññāyoti yathāyogaṁ veditabbaṁ. Apica saddhā ca buddhirahitā avisuddhā hoti buddhiyā pasādahetuttā. Buddhiyo pana tassānubhāvena paramavisuddhā nāma honti. Paññā saddhārahitā kerāṭikapakkhaṁ bhajati, saddhāyuttā eva visuddhā hoti. Vīriyañca samādhirahitaṁ uddhaccāya saṁvattati, na samādhiyuttanti vīriyassa suddhavacanato samādhipi vutto hoti, evaṁ paramavisuddhā saddhādayopi pātimokkhaṁ paṭimaṇḍentīti ñātabbaṁ. Kathaṁ? Paṭipattidesake satthari ca paṭipattiyañca paṭipattiphale ca saddhāya vinā sīlasamādānaṁ, samādinnavisodhanañca kāhuṁ na sakkāti saddhā pātimokkhaṁ paṭimaṇḍeti. Tattha "itipi

so bhagavā”ti-ādinā[1] satthari ca pūjetuṁ sakkoti. Paṭipattiyaṁ sīlavipattisampattimūlake sandiṭṭhikasamparāyikaphale ca saddhāpavatti vitthārato ñātabbā, sīlavipattisampattinimittaṁ ādīnavamānisaṁsañca ādīnavapariccāge, ānisaṁsasampādane ca upāyaṁ disvā tathā pavattamānā paññā pātimokkhasaṁvaraṁ paṭimaṇḍeti. “Atisītan”ti-ādinā appavattanārahaṁ kosajjaṁ “yo ca sītañca uṇhañcā”ti vuttānusārena pajahitvā anuppannuppannānaṁ asaṁvarasaṁvarānaṁ anuppādanapajahana-uppādanavaḍḍhanavasena pavattamānavīriyaṁ pātimokkhaṁ paṭimaṇḍeti, iminā nayena indriyasaṁvarādīsupi yojetabbaṁ. Catunnampi saṅgahavatthūnaṁ anukūlasamudācāro idha **ācāro**ti veditabbo. **Ajjava-**vacanena lābhasakkārahetu kāyaduccaritādikuṭilakaramāyāsāṭheyyapaṭipakkha-ajjavadhamma samāyogadīpanena alobhajjhāsayatā dīpitā. **Maddava-**vacanena kakkhaḷabhāvakarapaṭighādipaṭipakkhabhūtamettādimaddavadhammasamāy ogadīpanena hitajjhāsayādīni dīpitāni honti. **Ādi**saddena “khanti ca soraccañca sākhalyañca paṭisanthāro cā”ti-ādinā[2] vuttadhammehi samāyogo dīpito hoti. Idha vuttā ajjavamaddavādayo guṇā sīlasampattiyā hetū ca honti sīlasampattiphalañca taṁsampādanato. **Sakasamayo**ti catuparisā. Etena sabhāgadukkhabhāvābhāvo sūcito. Atha vā **sakasamayo**ti sogataṁ[3] piṭakattayaṁ sakasamayo eva gahanaṁ duddīpanattā, sakasamayassa sanniṭṭhānaṁ sakasamayagahanaṁ—

“Saccaṁ satto paṭisandhi, paccayākārameva ca.
Duddasā caturo dhammā, desetuñca sudukkarā”ti[4]—

Vuttattā yathā sakasamayassa gahanapadena yojanā vuttā, tathā parasamayassapi. **Paññaveyyattiyenā**ti anena tikhiṇena ñāṇena katasilānisitasatthasadisasabhāvapaññā vuttā. Tipiṭakasaṅkhātāya pariyattiyā pabhedo **tipiṭakapariyattippabhedo.** Tasmiṁ pabhede. Tanti ca tanti-attho ca **sāsanaṁ** nāma. Idha “tanti evā”ti vadanti. Yasmiṁ ayaṁ saṁvaṇṇanā niṭṭhāpitā, tasmiṁ kāle paṭivedhañāṇābhāvato sutamayaṁ sandhāya **“appaṭihatañāṇappabhāvenā”**ti vuttaṁ. Karaṇasampattiyā

1. Dī 1. 82; Ma 1. 45; Saṁ 1. 221 piṭṭhādīsu.
2. Abhi 1. 15 piṭṭhe.
3. Sopadesaṁ (Ka)
4. Abhi-Ṭṭha 2. 123 piṭṭhe.

janitattā **sukhaviniggataṁ.** Sukhaviniggatattā madhurodātavacanalāvaṇṇayuttenāpi yojetabbaṁ, īdisaṁ vacanaṁ sotasukhañca sannivesasampattisukhañca hoti. "Veyyākaraṇenā"ti avatvā "mahāveyyākaraṇenā"ti vuttattā sikkhāniruttichandovicityādipaṭimaṇḍitapāṇiniyanyāsādhāraṇadhāraṇasabhāvo sūcito bhavati. **Yuttavādinā**ti-ādīsu yuttamuttavādinā ṭhānuppattiyapaññāya samannāgatenāti attho. Ojābhedepi[1] āyusattikaraṇatādisāmatthayogānaṁ mahākavinā racitaganthassa mahantattā vā "tipiṭakapariyattippabhede"ti-ādīhi sāsane, hetuvisaye, sadde cāti imesu tīsu ṭhānesu pāṭavabhāvaṁ dīpento venayikabuddhisampattisabbhāvamassa sūceti. Yesaṁ puggalānaṁ pabhinnā paṭisambhidādi, te pabhinnapaṭisambhidādayo dhammā. Tehi parivārito ukkhittasantati-upacchedamakatvā attano santāne uppādanavaḍḍhanavasena vārito so pabhinnapaṭisambhi dāparivāro. Tasmiṁ **pabhinnapaṭisambhidāparivāre** uttarimanussadhammeti attho. Chaḷabhiññacatupaṭisambhidādippabhedaguṇapaṭimaṇḍite pana chaḷabhiññā uttarimanussadhammā eva. Catūsu paṭisambhidāsu atthapaṭisambhidāya ekadesova. Tadubhayaṁ sayaṁ uttarimanussadhammapariyāpannaṁ kathaṁ uttarimanussadhammaṁ paṭimaṇḍetīti ce? Rukkhaṁ rukkhassa avayavabhūtapupphādayo viya sayañca yesaṁ uttarimanussadhammānaṁ avayavattāti. Kāmāvacaradhammapariyāpannapaṭisambhidāñāṇaṁ uttarimanussadhammānaṁ anavayavabhūtaṁ uttarimanussadhammaṁ paṭimaṇḍeti, purisassa anavayavabhūto alaṅkāro viya purisaṁ. Atha vā kāmāvacarapaṭisambhidāparivāro chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedaguṇe paṭimaṇḍeti. Lokuttarapaṭisambhidaṁ sandhāya puna paṭisambhidāvacanañca. Sāsane uppajjitvā sāsanassa alaṅkārabhūtena, yasmiṁ vaṁse uppanno, tasseva vā alaṅkārabhūtena. Saṅkhepavitthāresu itarītarakaraṇaṁ, appasannapasannānaṁ pasāduppādanābhivuḍḍhikaraṇaṁ, vuttānaṁ gambhīrānaṁ gambhīruttānabhāvakaraṇanti evaṁ chabbidhācariyaguṇayogato **vipulabuddhi** nāma. Ye dhammacintanaṁ atidhāvantā keci ucchedādinānappakāraṁ antaṁ vā gaṇhanti, "sabbaṁ ñeyyaṁ paññatti evā"ti vā "paramattho evā"ti vā gaṇhanti, tesaṁ buddhi micchādiṭṭhipaccayattā samalā nāma hoti, imassa pana buddhi dhammacintātidhāvanarahitattā visuddhā nāma hoti. Tena vuttaṁ

---

1. Paññābhedepi (Ka)

"vipulavisuddhabuddhinā"ti. **Garūhi** "piyo garu bhāvanīyo"ti-ādinā[1] vuttaguṇehi yuttagarūhi. Guṇehi thirabhāvaṁ gatattā **therena.**

Sīlena sīlassa vā visuddhiyā **sīlavisuddhiyā.** Avijjaṇḍakosaṁ padāletvā paṭhamaṁ abhinibbattattā **lokajeṭṭhassa.** Lokassa vā gambhīre mahante sīlādikkhandhe esi gavesīti **mahesī**ti.

Ettāvatā samadhikasattavīsatisahassaparimāṇāya samantapāsādikasaññitāya **vinayaṭṭhakathāya** sabbapadesu vinicchayajātaṁ saṅkhipitvā **gaṇṭhiṭṭhānavikāsanā** katā hoti, tathāpi yaṁ ettha likhitaṁ, taṁ suṭṭhu vicāretvā **pāḷiñca aṭṭhakathañca** sallakkhetvā ye ācariyā buddhassa bhagavato mahānubhāvaṁ, vinayapiṭakassa ca vicitranayagambhīratthataṁ sallakkhetvā porāṇānaṁ kathāmaggaṁ avināsetvā attano matiṁ pahāya kevalaṁ saddhammaṭṭhitiyā, parānuggahakāmatāya ca vinayapiṭakaṁ pakāsentā ṭhitā, tesaṁ pādamūle vanditvā khantisoraccādiguṇasamannāgatena hutvā vattasampattiyā tesaṁ cittaṁ ārādhetvā paveṇiyā āgataṁ vinicchayaṁ kathāpetvā upadhāretvā yaṁ tena saṁsandati, taṁ gahetabbaṁ, itaraṁ chaḍḍetabbaṁ. Itarathā tuṇhībhūtena bhavitabbaṁ. Vinicchayasaṅkarakarena pana na bhavitabbameva. Kasmā? Sāsanassa nāsahetuttā. Hoti cettha—

"Asambudhaṁ buddhamahānubhāvaṁ,
Dhammassa gambhīranayatthatañca.
Yo vaṇṇaye taṁ vinayaṁ aviññū,
So duddaso sāsananāsahetu.

Pāḷiṁ tadatthañca asambudhaṁ hi,
Nāseti yo aṭṭhakathānayañca.
Anicchayaṁ nicchayato parehi,
Gāheti teheva purakkhato[2] so.

---

1. Surakkhato (Ka)
2. Aṁ 2. 422; Khu 10. 142 piṭṭhesu.

Anukkameneva mahājanena,
Purakkhato paṇḍitamānibhikkhu.
Apaṇḍitānaṁ vimatiṁ akatvā,
Ācariyalīḷaṁ purato karotī”ti.

Samantapāsādikāya gaṇṭhipadādhippāyappakāsanā samattā.

Vajirabuddhiṭīkā niṭṭhitā.

Vajirabuddhiṭīkāya

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Vajirabuddhiṭīkāya lakkhitabbaṭṭhānāni